

TAKE IONESCU

DISCURSURI POLITICE

III

(1896—1899)

PUBLICATE PRIN ÎNGRIJIREA

LUI

CRISTU S. NEGOESCU

PROFESOR

BUCUREȘTI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŪ & Comp.

21, Calea Victoriei, 21

1903

CA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
58 637

RC 86/03

~~Biblioteca Centrală Universitară
București
Cota 24965
Inventor 430254~~

24 9/65 Dublet

Atelierele de arte grafice I. V. Socecă, București.
68772

B.C.U. Bucuresti

C430254

1896

Campania este deschisă!

Cu ocaziunea întrunirii ce a ținut partidul conservator la Clubul din București, în ziua de 26 Aprilie 1896, d. Take Ionescu a pronunțat un discurs-rechizitor în contra partidului liberal, care în 7 luni de guvernământ numai, îngrămădise greșeli peste greșeli. Rind pe rind defilează toate ministerele, chestia națională, chestia armei Manlicher, etc.

Iată *in extenso* acest discurs, cu care s'a început campania de luptă în contra regimului național-liberal:

Domnilor,

D-nul Al. Lahovari adineaori a scăpat un cuvint: în loc de 7 luni, a zis 7 ani. Eū cred că n'a fost o simplă scăpare, adevărul este că aceste 7 luni sunt luni foarte lungi (aplause); nu lungi, pentru că am fi în opozițiune, căci eū nu cred că vre-o dată miniștrii să fi plecat mai veseli de la minister ca noi, nici partid să fi primit cu mai mare plăcere retragerea de cît partidul nostru acum 7 luni, dar sunt lungi aceste 7 luni, fiind că s'a îndeplinit în cursul lor unul din cele mai însemnate evenimente politice de cind există România modernă.

Sunt convins, d-lor, că nici-o-dată, ca acum, partidul conservator nu s'a suit mai sus și nici-o-dată, ca acum, partidul liberal n'a fost mai jos (aplause). Acesta este fenomenul întimplat în ultimele 7 luni și care ne face să măsurăm vremea care a trecut, nu după numărul zilelor și al ceasurilor, ci după însemnătatea faptelor care s'aū încadrat în acest timp.

Partidul liberal era foarte jos la 1888, dar nu era așa de jos ca azi; cu toate nemerniciile lui, cu toate impușcăturile din Dealul Mitropoliei, partidul liberal nu era în starea în care este azi în fața opiniunii publice; atunci partidul liberal inspira scirbă, acum inspiră scirbă (aplause).

Cine este urit, este încă o ființă vie, cine este scirbit este o mortăciune (aplause).

Și pe cînd scade partidul liberal—și scade ca să nu se mai urce în opiniunea publică—tot atunci se ridică partidul conservator și se ridică fără chiar să dea din miini, căci am lăsat pe acești domni absolut stăpîni în Camerele eșite din alegeri libere—așa de libere, în cît mă rog la D-zeu, ca de cite ori voi fi în opoziție să nu ne mai dea alegeri libere, ca să mă pot alege și eu deputat (ilaritate, aplause).

I-am invitat politicoșii la treabă și le-am spus că suspendăm judecata noastră pînă ce șii vor face dovezile, și nău trecut de cît 7 luni și vă întreb: care este instituțiunea din țară pe care n'ați înjosit-o? Care este sentimentul național pe care nu l'ați știrbit?

Respectul autorității!? Cînd în parlament primul ministru stînd pe aceeași bancă cu ministrul de interne se înjura cu dînsul ca să fie lucrul scris în *Monitorul* țării, ce voiți să creadă masele numeroase despre sfetnicii țării?

Cum voiți ca publicul să nu creadă că noi, oameni politici, nu suntem de cît niște saltimbanci lipsiți de orîce preocupare pentru binele obștei, cînd după 4 luni acela care dusesse steagul în contra noastră, acela care ne amenințase în numele partidului liberal cu răsboiul, cu dărîmarea porților Palatului, acela care spusese că a rupt lanțurile sclaviei, acela este tratat în Cameră de *contrabandist ordinar*, și el răspunde: sunteți samsari și gheșef-tari ordinarî (aplause); cînd, prin urmare, ceea-ce s'a întîmplat de rîndul trecut după 12 ani, atunci cînd se vorbea de joi-măriță și de liberalul-burtă, acum se întîmplă după 7 luni, atunci vă întreb: ce respect poate să mai aibă opiniunea publică pentru organizațiunea partidelor politice? Ce respect pentru cei din Cameră? Ce respect pentru cîntea oamenilor politici?

Dar capacitatea guvernamentală? Care departament n'a fost înjosit?

Departamentul cel mai tăcut, al domeniilor? Știți că ministrul a propus să împădurească România, lăsînd zone libere de sute de metri pe lîngă riuri ca să crească de la D-zeu păduri cum cresc pe lîngă apă, sălcile! (ilaritate).

Domnii ăștia au făcut atâtea prostii, în cit presa noastră nici n'a avut vreme să le poată prinde și înregistra pe toate; multe au scăpat ne observate.

Departamentul justiției? Știți că legea judecătorilor de ocol este eșită din capul cel mai *gogo* din partid, din acela la care se închină și d. Fleva, — opozițiune opozițiune, contrabandist contrabandist, dar legile lui Stătescu se votează în unanimitate! Ei bine, în acea lege ministrul a pus ceva care-l face de ris până în fundul satelor. Știți că în materie imobiliară a schimbat competența judecătorilor de ocol, dându-le dreptul a judeca numai până la valoarea de 1500 lei, pe cind în legea noastră erau competenți a judeca în materie imobiliară până la 5 hectare, atit cît era lotul țărănesc: Cinci hectare știe oricine ce însemnează; punînd acum valoarea de 1500 lei, trebuie ca pentru fie-care proces de țăran să se facă două procese: unul ca să stabilească valoarea și altul apoi ca să se judece fondul! Știți de asemenea că pămîntul n'are aceeași valoare în toată țara, ba chiar în aceeași localitate valoarea pămîntului diferă; se va întîmpla dar că unii țărani vor fi judecați de judecătorul de ocol și alții de tribunal, tot pentru aceeași întindere de pămînt. Vedeti d-voastră pe țărani noștri în simplitatea lor neștiind unde să 'și adreseze plingerile și bătîndu și capul să priceapă cum de vecinii din satul d'alături, sau chiar unul din satul lor care are pămînt mai bun merge la tribunal, iar el la judecătorul de ocol! Un ris în toată țara, o adevărată ameteală și la urma urmei o operațiune mai mult pentru partizanii fără procese ai partidului liberal.

Voiți să vă vorbesc de ministerul de interne?

Ministrul de interne știți că iar a numit o comisiune să facă legi de descentralizare: De 7 luni fac la comisiuni și până acum nu s'a strîns nici o comisiune, iar în chestiunea descentralizării nu ni s'a dat de cît un ministru foarte descentralizat în chestiuni de demnitate omenească (aplause), care cu nerușinare a tratat o mare chestiune națională ca o chestiune de bacșiș de cite-va sute de lei.

D-lor, înțelegeți bine că 'mi este neplăcut să vorbesc de departamentul căruia 'i-am consacrat 4 ani ai vieții

mele, anii cei mai plini din viața mea. Și acolo a fost aceeași tendință: pe de o parte ni s'a dat spectacolul în to-tă-a-una urit și acum și inutil, al oamenilor cari nu se țin de lucrările pe care le-au făgăduit, iar pe de alta s'a mers cu ura până acolo în cit s'a desființat singura școală românească care se înființase în Dobrogea pentru a grăbi romanizarea ei, sub motiv că în Dobrogea nu pot crește buni învățători, fiind-că acolo nu se află sentiment rominesc—pe acest motiv se poate cere și desli-pirea Dobrogei de la noi!

Adevărul este că incapacitatea neputincioasă a voit să-și răsbune pe o guvernare rodnică desființind cit mai multe din creațiunile ei. S'a ales între altele și școala normală din Constanța pentru că, și altă dată, d-nul Sturdza desființase gimnasiul din Tulcea. Imitație și reluare a firului!

În chestiunea bisericeii, ca să se arate respectul către religiune, s'a pus în capul direcțiunei cultelor un fost călugăr care și-a asvirlit rasa și potcapiul și s'a însurat (aplause).

De ce să mai vorbesc despre incapacitatea administrativă, cind acest guvern a dat exemplul nepriceperei părței celei mai însemnate a vieței omului, a vieței sufletești! D. Lahovari v'a arătat ce am făcut în chestiunea națională—desfid pe miniștrii liberali să vorbească de la tribună ast-fel cum am vorbit noi, cum a vorbit d. Lahovari, cum au vorbit colegii noștri, cum am vorbit chiar eu în chestia națională! Primul ministru al României s'a sculat cu o fițuică scrisă dinainte, cu fițuica pe care o citise la Iași, și din acea fițuică n'a putut să iasă nici cu o iotă. Iar cind l'a luat gura pe dinainte și a spus colosala necuviință la adresa unei țări vecine, s'a dus fuga la *Monitor* și a șters tot ce 'i scăpase din gură ne controlat,—dovadă că ceea-ce spusese nu corespundea la un sentiment intim, și la o ură pătimășe,—a șters ceea-ce toată lumea auzise și s'a mulțumit cu această rușine.

Guvernul conservator, d. Lahovari, a înființat un consulat român în una din țările locuite de Romini, consulat pe care 'l cerea Kogălniceanu anii de-arîndul; ei bine, ca un animal—căci acesta nu era fapt de om—plin de vrăjmășie, primul ministru a voit să se cocoteze în

virful catartului să dea jos steagul României și dacă nu era opozițiunea noastră, dacă nu era indignarea publică, ar fi făcut'o și pe aceasta.

Cînd s'au atins oamenii aceștia de interesele mari ale țării, cînd s'au ocupat de justiție, de armată, arătat'au o mai mare destoinicie?

V'a vorbit d. Lahovari de pușca-ciomag. Eū merg mai departe, presupun că ar fi pușca ciomag; atunci cum se poate califica omul care, ca ministru de rășboiū, înainte de a fi înlocuit pușca, spune celor 150.000 de soldați, cărora mîine-poimîine poți să le ordonî să moară, că au în mîna un ciomag? Dacă n'am avea norocirea — care acum este un noroc — să se știe că tot ce ese din gura liberalilor este numai pismă și patimă, vă întreb care ar fi forța noastră, dacă miine ar izbucni un rășboiū?

Și dacă în fața inamicului s'ar întimpla ca descurajarea să cuprindă trupele cu ciomege, cu ce inimă și cu ce drept vei judeca pe acel fugar, cînd ministrul de rășboiū a spus că el este desarmat, că nu are în mîna sa de cît un baston high-life cu care te poți plimba la Capșa, nu o pușcă?

Ce au făcut d-nii aceștia pentru marile interese ale armatei? N'au făcut soldați și căprari, și pe de o parte au înmulțit numărul generalilor, iar pe de alta, geloși de succesele armatei chinezești, unde toate gradele se dau prin examen, unde mandarini la fie-care examen capătă cite un nasture de un alt metal pun și ei pe toți ofițerii, chiar pe generali, să dea examen din grad în grad! Par'că văd într'o sală de la minister pe coloneli făcînd compoziții în pupitre și un spion militar care-i observă să nu copieze de pe manșetă o cestiune de strategie! Cînd dar ni se oferă să avem o armată cu bastoane high-life și comandată de mandarin, unde este grija pentru nevoile mari ale țării și unde este patriotismul acestui guvern?

Nu trebuie să uitați, d-lor, că în justiție atentatul era să fie și mai mare, că faptul comis contra Curții de Casație — căci noi nu-l putem considera ca lege — a fost să fie alt-fel. Ceea ce ne dă cheia loviturii ce se dă Curții de casație, este că nu s'a descoperit rubedenia aceasta de cît după ce s'a încercat alt atentat, adaosul de 4

consilierii, și numai cind acesta n'a isbutit, s'a întocmit lista pentru rudenii și s'a descoperit că este rubedenie și acolo unde nimeni nu o cunoaște, nici firea, nici legile civile, rude care sunt rude pentru că și-au uscat rufele la un soare, sau doi oameni care țin două surori. Ceea ce însă m'a întristat este că această înaltă instituțiune pe care d-lor au desființat-o, era singura care rămăsese întreagă în mijlocul luptelor noastre.

Atita era încrederea care o căpătase în conștiința publică, în cit orî de cite orî în vre-o lege oare-care fiscală, electorală, etc. era nevoie de un recurs suprem, în tot-d'auna, în Cameră ca și țară se zicea: la Curtea de Casație!

Această instituțiune, al cărei prestigiu au căutat să-l atingă, nu avem meritul a o fi înființat noi, ea ne-a fost hărăzită de congresul de la Paris. Pentru mine, d-lor, este o rușine națională, că dacă nu suntem în stare să înălțăm ceva în această țară, să nu fim în stare nici să păstrăm ceea ce ne-a dat munca și priceperea altora și de care am beneficiat.

Este dar de mirare că acest partid a căzut mai jos de cit orî cind? Nu, căci publicul vede faptele lui, lumea noastră politică a eșit din vîrsta copilăriei, a ajuns în vîrsta maturității, s'a obișnuit să judece și să priceapă nu după ce-î spune altul, ci după ce vede, s'a obișnuit să aprecieze mai mult devotamentul care nu se laudă de cit laudăria care nu răspunde la nimic, s'a obișnuit să prețuiască patriotismul cel cumpătat mai bine de cit declarațiunile de război de la Orfeu, declarațiunile vitejești de la Senat, urmate de discursul de la Iași și de recompense la Academie pentru un pamflet. Da, aici s'a ajuns la desgust pentru cei care au trafic și cu cele sfinte, cu cele naționale; iar la Romîni de peste Carpați s'a ajuns în sfîrșit să fie unanimitate, căci acum toți sunt de acord să se teamă de guvernul român și să se plîngă și în contra Academiei, singura instituțiune în care sunt reprezentați și ei.

Iar noi ne-am ridicat, nu numai prin săvîrșirea faptelor noastre de la guvern, ne-am ridicat și prin exemplul pe care l'am dat în opozițiune. Noi am plecat de la guvern fără să ne fi plîns și să ne fi bocit de a doua

zi către cine-va și în contra cui-va, că nu mai suntem la putere, cum a făcut Brătianu la 1868 în sala Slătineanu, cum a făcut liberalii chiar la 1888. Știți care era atitudinea *Voinței Naționale* după cădere, de și guvernase 12 ani, de și plecase când se stinsese viața într'inșii! Alta a fost atitudinea noastră; de și am fost goniți din Parlament, nu ne am plins; am fost atacați, am răspuns cu moderație, am așteptat ca de la reînvierea opiniunii publice să iasă întărirea noastră. Absenți din Cameră în aceste 7 luni, aș fost fapte de ale guvernului pe care am reușit să le împedicăm numai prin forța morală a partidului nostru, fără să ne dăm chiar mare osteneală cu propaganda. Totuși am mers mereu înainte, s'a înființat cluburi în provincie și în unul din ele în aceeași zi s'a înscris și fiul unui fost domnitor și un țăran din satul fundat de tatăl tău—pilda cea mai vie cât de larg este partidul conservator, cum el poate să răspundă la toate nevoile națiunii.

Ne-am ridicat, ne ridicăm și ei se duc fără să avem nici nevoie să exagerăm criticele noastre, din potrivă ne trudim să spunem mai puțin de cât gândim despre stăpînirea de azi.

De sigur am fi voit să prelungim vremea încercării, mulți dintre noi nu putem să uităm că am simțit o oboseală firească după 7 ani de muncă, dar nu este vina noastră dacă guvernul liberal nu ne dă timp ca să prelungim această odihnă și ne silește să zicem: Campania este deschisă! (aplause).

Acum câți-va ani, 'mi aduc aminte, când combăteam guvernul liberal, am zis lui Brătianu: guvernarea d-tale 'mi reprezintă cele trei perioade ale primilor împărați români: ai început ca August, cu tirania ipocrită, ai trecut la Tiberiu, la tirania violentă, ca să ajungi la Caligula la tirania bufonă. Ca să calific guvernul de azi nu găsesc nici o comparație, nu este nici o vreme, nici chiar din imperiul de jos, pentru care să nu fie o nedreptate istorică ca să o compari cu stăpînirea de acum (aplause prelungite).

CHESTIA MITROPOLITANĂ

I.

Discursul din București

Guvernul liberal al d-lui Dimitrie A. Sturdza, detronind în condițiuni cu totul excepționale pe P. S. S. Ghenadie, Mitropolitul Primat al țarei, Partidul conservator a deschis o campanie de protestare, prin o serie de întruniri publice, în capitală și 'n județe.

Prima întrunire s'a ținut în București, în sala „Dacia“, în ziua de 26 Maiu.

D. Take Ionescu a pronunțat următorul discurs:

(D. *Take Ionescu* vine la tribună și e primit cu aplause).

Tubiți cetățeni,

N'ași fi luat cuvîntul în urma celor drepte și bune care vi s'aũ spus azi, sunt însă dintre toți Romîniĩ acela care a fost mai multă vreme ministru de culte și am crezut că ar fi rău interpretată tăcerea mea dacă n'ași fi spus două vorbe la această întrunire (aplause).

De aceea, d-lor, să mă ertați dacă azi nu pot să fac un discurs, însă sunt dator să examinez un lucru împreună cu d-voastră.

Cu toții vă întrebați: pentru ce a făcut guvernul acest mare scandal? Pentru ce a făcut toate cîte vi s'aũ spus și care aũ avut de rezultat să necinstească Biserica? Pentru ce s'a pus Sinodul în luptă cu poporul, pentru ce s'a călcat Constituțiunea?

Dacă întrebați pe liberalii de la guvern, vă vor spune că se găseau în fața unui Mitropolit care era cel mai rău

dintre toți clericii din țară, în privința căruia era o datorie a orî-cărui guvern să'l dea afară.

Presupun că ar fi justificat acest lucru. Care ar fi fost datoria unui guvern cu dragoste de țară? Dacă un Mitropolit ar fi trădător sau cu desăvirșire vinovat, un guvern cu dragoste de țară s'ar fi adresat la toți capii de partid, le ar fi comunicat documentele pe care le are și le-ar fi spus: Să mergem cu toții să cerem demisiunea Mitropolitului, și de sigur ar fi obținut-o (aplause).

Dar, d-lor, nu este lucrul ast-fel: Mitropolitul Ghenadie a fost 19 ani Episcop la Argeș, 12 ani sub guvernul liberal; în acești 12 ani, i s'a făcut cinstea să presideze cea mai mare sărbătoare bisericească din veacul nostru, sfințirea bisericei Curței de Argeș; în acești 12 ani dacă ar fi fost ce spune partidul liberal și mai ales dacă ar fi știut-o liberalii, cum de nu au luat măsurii? Cum mai ales fost-a favoritul lor?

Mai mult. În anul 1889 d. Sturdza mărturisește în *Voința Națională* că a primit pe Episcopul de Argeș ca să'și pună iscălitura lui alături cu a sa pe o carte de istorie națională. Eă, d-lor, sunt drept, eă nu cred că a făcut-o pentru cei 10.000 lei cu care a contribuit Mitropolitul; eă cred că de la 1889 și până la 1892 — *căci până la 1892 a durat colaborarea primului ministru cu fostul episcop de Argeș* — d. Sturdza l'a crezut și bun Român și om cinstit, căci rar iscălește un viitor prim-ministru alături cu un Episcop. La 1893 — peste un an numai, — Episcopul de Argeș se alege Mitropolit și d. Sturdza, prin gazetele sale, începe să'l insulte.

Va să zică: crimele, necinstea, toate s'au petrecut de la 1892 până la 1893? (Aplause).

Dar, d-lor, merg mai departe. Ne retragem de la guvern la 1895 și d-nul Sturdza merge, sau merge ministrul său — ce să'l numim? i-am face un bine, l'am face cunoscut — se duce acest mititel necunoscut și ține ședință în Sinod cu Mitropolitul. Nu numai atit. Insuși d. Sturdza, tot în toamna anului 1895, se duce la Brincoveneasa braț la braț cu Mitropolitul și'i ține un discurs Mitropolitului, laudindu'l că vrea să pună ordine la Așezămintele Brincovenești, d. Sturdza, care de și boer nu s'a jucat

nicî o dată cu copiii de boeri, dar nu uită că se trage de la Safta Brincoveanu!

În toamna anului 1895, ca și în 1892, nu erau dar la cunoștința d-lui Sturdza nicî crime, nicî imoralitate? Ei bine, cînd au apărut? În primă-vara anului 1896?

În această privință dați-mi voe să vă spun că eu nu sunt mirat de loc, că este mai mult de cît un an de cînd unul din aceia cari au iscălit hotărîrea mi-a spus în cabinetul meu: „D-le ministru, voim pe Mitropolit să 'l îndirjîm în contra d-v.— și nu este un secret pentru nimeni că în Sinodul din primă-vara anului 1895, Mitropolitul 'mi-a făcut multe necazuri — dar noi liberalii tot nu 'l iertăm, tot îl vom da afară“.

Care să fie dar adevărul? D. Sturdza este stăpin pe Academie, pe Bancă, pe Credit, vrea să fie stăpin și pe Biserică, și atunci d. Sturdza 'și-a ales din Episcopii romini drept al său pe acela căruia dacă 'i s'ar face ancheta frățescă încă ar păți-o, 'și-a ales pe Episcopul care acuză pe Mitropolit că a sfințit prea multe biserici că să profite, și el a luat de la o biserică 7000 lei, eu 'i am dat (aplause). Cum să nu 'i dau cînd m'a amețit atîția anî că biserica nu este canonică? (Ilaritate). S'a îndulcit la 7000 lei, și a cerut și d-lui Olănescu tot 7000 lei pentru podul peste Dunăre, dar Olănescu nu 'i a dat, nu 'i a dat fiind-că dacă eu nu puteam să pun pe altul să sfințească biserica, la pod putea să slujească și altul; acesta este omul pe care d. Sturdza l'a hotărît să fie Mitropolit și o să'l aleagă. (Protestări).

Voci: Nu o să 'l aleagă, îl vom huidui!

D-lor, vă aduceți aminte că la 1893 am avut cîntea să prezint legea clerului mirean; atunci a voit d. Sturdza să facă în contra-ne grevă episcopală — d. Sturdza a inventat cel d'intîiî greva popilor—și a cerut și prietenului său, Episcopului de Argeș, să intre în grevă. N'a găsit d-sa de cît doi episcopi care să-l urmeze, iar Episcopul de Argeș, Ghenadie a zis: „Nu pot, eu cred că legea este bună, de 30 de anî cerem leafă pentru preoții de mir, și cînd se dă, nu pot să mă opun“. De atunci s'a hotărît soarta Mitropolitului Ghenadie; de la 1893 s'a spus că biserica este în doliu, de atunci s'a decis ca să se aducă Episcopul Partenie Mitropolit.

Acesta este adevărul.

Dar să presupunem că n'ar fi așa, să presupunem că Mitropolitul ar fi vinovat și vinovat grav. Care ar fi fost datoria guvernului? N'a putut să'i ia demisia, nu a voit guvernul să se adreseze și la alții, foarte bine; care i era datoria?

Datoria sa era sa facă un proces serios, un proces, nu o strangulațiune, ca să convingă publicul că atunci cind se sgudue una din temelile societăței, se sgudue fiind-că este nevoie, nu fiind-că așa este capriciul său interesul partidului.

Ca să convingă însă publicul, nu trebuia să înceapă prin a pune pe Episcopi în grevă, și a arăta ast-fel dinainte care sunt părerile viitorilor judecători. Eū, d-lor, îi cunosc pe aceia cari aū iscălit sentința, unii dintre ei sunt mieii lui D-zeū, a trebuit să sufle diavolul în ei ca să facă ceia-ce aū făcut, și eū știū de unde a eșit diavolul.

Rezultatul este că avem astăzi un Mitropolit surghiunit și luat pe sus, un popor sdruncinat în credința lui, un Sinod pe care'l injură toate gazetele.

S'a sdruncinat din temelie Biserica națională, căci cum voiți ca lumea care citește în *Monitor* slăbiciunile omenești care guvernul spune că se ascund sub rasa unui Mitropolit, să nu creadă tot ce spun gazetele că se ascunde și sub rasele celor-l'alți Episcopi și arhieriei?

Guvernul însuși a stîrnit scandalul. Intreg Sinodul va fi acoperit cu noroiū și nu vom putea restabili vaza și prestigiul Bisericeī nicī peste două generațiuni.

Azi la anul 1896, singura instituțiune din țară care este pur națională, căci cele-l'alte le am imitat de la civilizațiunea străină, este lovită, și lovită fără leac.

Și nu era destul Biserica pîngărită, mai trebuia să vie și anarhia de sus. Am văzut în jurnalele guvernamentale scriindu-se: „Se vor publica fapte grave la adresa Mitropolitului“. Ați auzit? Un om osîndit, și să vorbești de faptele lui după ce l'aū osîndit!

Cum? Intiū il osindești și apoi îi faci instrucțiua? Dar dacă ai dovezi de fapte grave, de ce să nu le spui de la început și lași lumea să creadă că s'a comis o nedreptate? De ce să zidești intiū o sentința absolută ne-

motivată, și tocmai pe urmă să descoperi adevărate vine în contra condamnatului? De ce cind ai dovezi de păcate grele să condamni pentru mantia și mitra arhiereului? Aceasta este și neuman, și absurd, și monstruos.

Lumea va crede alt-fel, lumea va zice că după ce ai destituit pe toți protoereii, după ce ai dovedit întreg clerului că chiar pe Mitropolitul îl poți da afară fără pricină, este lesne, prea lesne de produs dovezi și răul cel mai mare al situației de azi, indignarea că s'a dat în judecată fără dovezi, va rămîne.

Dar se mai zice că guvernul va face și plebiscit în biserică, vor pune preoții să iscălească că sunt mulțumiți. Dar dacă s'ar face plebiscit și în contra guvernului? Ce fel de guvern este acela care nu găsește de cit mijloace revoluționare și anarhice?

Nu cu plebiscit se poate da autoritate morală unei judecăți care n'a ținut de cit două ceasuri, mai puțin de cit trebuie ca să citești acuzația și sentința.

A doua călcare de lege. Ce? Sinodul e de capul lui? Cum se poate aceasta? În Grecia este scris că de la Sinod se face apel la Rege, dar la noi dacă nu este scris poate să 'și închipuiască cine-va că Sinodul poate să facă ce vrea? Ia închipuiți-vă că Camera și Senatul aleg un Mitropolit la care Episcopii se opun, și aceștia, a doua-zi, cu un simulacru de judecată, spun că acel Mitropolit a făcut D-zeu știe ce și 'i aruncă o caterisire. Ce rămîne din votul Camerei și al Senatului? Este posibil aceasta? Aceasta este o adevărată uzurpare de puteri, este o babilonie în capul guvernului.

Mai este un lucru și cu aceasta dați-'mi voe să împrăvesc.

D. Sturdza n'a furat numai Bisericei prestigiul ei, Sinodului considerația, Constituțiunei puterea și Coroanei una din prerogativele sale; d. Sturdza ne-a furat nouă la toți ceva care e mai presus de cit toate acestea, ne-a furat credința în patria căreia aparținem.

Cind te-ai născut într'o țară mică, ca să te înalți la un patriotism adevărat, în sensul cel mare al cuvîntului, trebuie să crezi că țara ta e capabilă de un viitor strălucit.

Ei bine, în noi, pentru un minut, s'a stins această flacără. Cind am văzut că nici una din instituțiile, pe cari

le credeam mai presus de toate ministerele, n'a scăpat ca să nu fie atinsă, cînd am văzut că se petrec la noi în țară parodii de judecăți care amintesc țările cele mai barbare, cînd am simțit că vaza țării noastre pălește, am avut un ceas de îndoială.

Pentru acest minut de slăbiciune morală, pe d. Sturdza nu-l voi erta nici odată. (Aplause).

Discursul din Iași

În campania de protestare ce partidul conservator întreprinsese în chestia mitropolitului Ghenadie, d. Take Ionescu a pronunțat la Iași, în 10 Iunie 1896, un discurs, pe care îl reproducem după notele apărute în ziarul *Timpu*:

D. *Take Ionescu* (e primit cu aplause furtunoase):

Iubiți Cetățeni,

Pentru a doua oară am cinstea de a mă prezenta înaintea d-v. Acum 3 ani puneam piatra fundamentală la clădirea universității, înălțam un monument, dovadă a hărniciei și patriotismului generației de astăzi pentru generațiile viitoare; azi plingem împreună distrugerea muncii multor generații trecute. Ați urmărit toate faptele guvernului, în cât nu mai e nevoie să insist și eu asupra amănunțelor.

Vă întreb însa, pe ce se bizue stăpînirea de azi în săvîrșirea atîtor nelegiuiri? Pe două aliați vremelnici și pe o idee falsă.

Istoria vorbește despre un Țar în timpul căruia Rusia era amenințată de o invazie de afară și fiind întrebare pe ce se bizue ca să infrîngă pe dușmani, a răspuns:

— Mă bizui pe cei doi mari și neînvinși generali: Ghenarie și Februarie.

Aliații vremelnici ai guvernului colectivist sunt generali: Iulie și August. Colectiviștii nu mai trăsesc de cît scomptînd efectul căldurilor asupra indignărei opiniei publice. Ei așteaptă cu nerăbdare ceasul secerei și al băilor minerale, ca să scape de urgia poporului. Insa căldurile vor trece și dacă guvernul va rămînea până la Septembrie,

1896

Campania este deschisă!

Cu ocaziunea întrunirii ce a ținut partidul conservator la Clubul din București, în ziua de 26 Aprilie 1896, d. Take Ionescu a pronunțat un discurs-rechizitor în contra partidului liberal, care în 7 luni de guvernământ numai, ingrămădise greșeli peste greșeli. Rind pe rind defilează toate minișteriele, chestia națională, chestia armei Manlicher, etc.

Iată *in extenso* acest discurs, cu care s'a început campania de luptă în contra regimului național-liberal:

Damnilor,

D-nul Al. Lahovari adineaori a scăpat un cuvint: în loc de 7 luni, a zis 7 ani. Eū cred că n'a fost o simplă scăpare, adevărul este că aceste 7 luni sunt luni foarte lungi (aplause); nu lungi, pentru că am fi în opozițiune, căci eū nu cred că vre-o dată miniștrii să fi plecat mai veseli de la minister ca noi, nici partid să fi primit cu mai mare plăcere retragerea de cit partidul nostru acum 7 luni, dar sunt lungi aceste 7 luni, fiind că s'a îndeplinit în cursul lor unul din cele mai însemnate evenimente politice de cind există România modernă.

Sunt convins, d-lor, că nici-o-dată, ca acum, partidul conservator nu s'a suit mai sus și nici-o-dată, ca acum, partidul liberal n'a fost mai jos (aplause). Acesta este fenomenul întimplat în ultimele 7 luni și care ne face să măsurăm vremea care a trecut, nu după numărul zilelor și al ceasurilor, ci după însemnătatea faptelor care s'au încadrat în acest timp.

Partidul liberal era foarte jos la 1888, dar nu era așa de jos ca azi; cu toate nemerniciile lui, cu toate impușcăturile din Dealul Mitropoliei, partidul liberal nu era în starea în care este azi în fața opiniunii publice; atunci partidul liberal inspira ură, acum inspiră scîrbă (aplause).

Cine este urit, este încă o ființă vie, cine este scirbit este o mortăciune (aplause).

Și pe cînd scade partidul liberal—și scade ca să nu se mai urce în opiniunea publică—tot atunci se ridică partidul conservator și se ridică fără chiar să dea din miini, căci am lăsat pe acești domni absolut stăpîni în Camerele eșite din alegeri libere—așa de libere, în cît mă rog la D-zeu, ca de cite ori voiți fi în opoziție să nu ne mai dea alegeri libere, ca să mă pot alege și eu deputat (ilaritate, aplause).

I-am invitat politicianii la treabă și le-am spus că suspendăm judecata noastră pînă ce șii vor face dovezile, și nu aū trecut de cît 7 luni și vă întreb: care este instituțiunea din țară pe care n'aū înjosit'o? Care este sentimentul național pe care nu l'aū știrbit?

Respectul autorității!? Cînd în parlament primul ministru stînd pe aceeași bancă cu ministrul de interne se înjura cu dînsul ca să fie lucrul scris în *Monitorul țării*, ce voiți să creadă masele numeroase despre sfetnicii țării?

Cum voiți ca publicul să nu creadă că noi, oameni politici, nu suntem de cît niște saltimbanci lipsiți de orîce preocupare pentru binele obștei, cînd după 4 luni acela care dusesse steagul în contra noastră, acela care ne amenințase în numele partidului liberal cu răsboiul, cu dărîmarea porților Palatului, acela care spusese că a rupt lanțurile sclaviei, acela este tratat în Cameră de *contrabandist ordinar*, și el răspunde: sunteți samsari și gheșeftari ordinarî (aplause); cînd, prin urmare, ceea-ce s'a întimplat de rîndul trecut după 12 ani, atunci cînd se vorbea de joimăriță și de liberalul-burtă, acum se întimplă după 7 luni, atunci vă întreb: ce respect poate să mai aibă opiniunea publică pentru organizațiunea partidelor politice? Ce respect pentru cei din Cameră? Ce respect pentru cinstea oamenilor politici?

Dar capacitatea guvernamentală? Care departament n'a fost înjosit?

Departamentul cel mai tăcut, al domeniilor? Știți că ministrul a propus să împădurească România, lăsînd zone libere de sute de metri pe lingă riuri ca să crească de la D-zeu păduri cum cresc pe lingă apă, sălciile! (ilaritate).

Domniî aştia aû făcut atitea prostii, în cit presa noastră nici n'a avut vreme să le poată prinde și înregistra pe toate; multe aû scăpat ne observate.

Departamentul justiției? Știți că legea judecătorilor de ocol este eșită din capul cel mai *gogo* din partid, din acela la care se închină și d. Fleva,—oposițiune opozițiune, contrabandist contrabandist, dar legile lui Statescu se votează în unanimitate! Ei bine, în acea lege ministrul a pus ceva care-l face de ris până în fundul satelor. Știți că în materie imobiliară a schimbat competența judecătorilor de ocol, dindu-le dreptul a judeca numai până la valoarea de 1500 lei, pe cînd în legea noastră erau competenți a judeca în materie imobiliară până la 5 hectare, atit cit era lotul țărănesc: Cinci hectare știe oricine ce însemnează; punînd acum valoarea de 1500 lei, trebuie ca pentru fie-care proces de țaran să se facă două procese: unul ca să stabilească valoarea și altul apoi ca să se judece fondul! Știți de asemenea că pămîntul n'are aceeași valoare în toată țara, ba chiar în aceeași localitate valoarea pămîntului diferă; se va întimpla dar că unii țărani vor fi judecați de judecătorul de ocol și alții de tribunal, tot pentru aceeași întindere de pămînt. Vedeti d-voastră pe țăraniî noștri în simplitatea lor neștiind unde să 'și adreseze plîngerile și bătînduși capul să priceapă cum de veciniî din satul d'alături, sau chiar unul din satul lor care are pămînt mai bun merge la tribunal, iar el la judecătorul de ocol! Un ris în toată țara, o adevărată ameteală și la urma urmei o operațiune mai mult pentru partizaniî fără procese ai partidului liberal.

Voii să vă vorbesc de ministerul de interne?

Ministrul de interne știți că iar a numit o comisiune să facă legi de descentralizare: De 7 luni fac la comisiuni și până acum nu s'a strins nici o comisiune, iar în chestiunea descentralizării nu ni s'a dat de cit un ministru foarte descentralizat în chestiuni de demnitate omenească (aplause), care cu nerușinare a tratat o mare chestiune națională ca o chestiune de bacșiș de cite-va sute de lei.

D-lor, înțelegeți bine că 'mî este neplăcut să vorbesc de departamentul căruia 'i-am consacrat 4 ani ai vieței

mele, anii cei mai plini din viața mea. Și acolo a fost aceeași tendință: pe de o parte ni s'a dat spectacolul în to-tă-una urit și acum și inutil, al oamenilor cari nu se țin de lucrările pe care le-au făgăduit, iar pe de alta s'a mers cu ura până acolo în cit s'a desființat singura școală românească care se înființase în Dobrogea pentru a grăbi romanizarea ei, sub motiv că în Dobrogea nu pot crește buni învățători, fiind-că acolo nu se află sentiment românesc—pe acest motiv se poate cere și deslipirea Dobrogei de la noi!

Adevărul este că incapacitatea neputincioasă a voit să-și răsbune pe o guvernare rodnică desființind cit mai multe din creațiunile ei. S'a ales între altele și școala normală din Constanța pentru că, și altă dată, d-nul Sturdza desființase gimnasiul din Tulcea. Imitație și reluare a firului!

În chestiunea bisericeii, ca să se arate respectul către religione, s'a pus în capul direcțiunii cultelor un fost călugăr care și-a asvirlit rasa și potcapiul și s'a înșurat (aplause).

De ce să mai vorbesc despre incapacitatea administrativă, cind acest guvern a dat exemplul nepriceperei părții celei mai însemnate a vieții omului, a vieții sufletești! D. Lahovari v'a arătat ce am făcut în chestiunea națională—desfid pe miniștrii liberali să vorbească de la tribună ast-fel cum am vorbit noi, cum a vorbit d. Lahovari, cum au vorbit colegii noștri, cum am vorbit chiar eu în chestia națională! Primul ministru al României s'a sculat cu o fițuică scrisă dinainte, cu fițuica pe care o citise la Iași, și din acea fițuică n'a putut să iasă nici cu o iotă. Iar cind l'a luat gura pe dinainte și a spus colosala necuviință la adresa unei țări vecine, s'a dus fuga la *Monitor* și a șters tot ce 'i scăpase din gură ne controlat,—dovadă că ceea-ce spusese nu corespundea la un sentiment intim, și la o ură pătimase,—a șters ceea-ce toată lumea auzise și s'a mulțumit cu această rușine.

Guvernul conservator, d. Lahovari, a înființat un consulat român în una din țările locuite de Români, consulat pe care 'l cerea Kogălniceanu ani de-arîndul; ei bine, ca un animal—căci acesta nu era fapt de om—plin de vrăjmășie, primul ministru a voit să se cocoțeze în

virful catartului să dea jos steagul Romîniei și dacă nu era opozițiunea noastră, dacă nu era indignarea publică, ar fi făcut'o și pe aceasta.

Cînd s'au atins oamenii aceștia de interesele mari ale țării, cînd s'au ocupat de justiție, de armată, arăta'tău o mai mare destoinicie?

V'a vorbit d. Lahovari de pușca-ciomag. Eū merg mai departe, presupun că ar fi pușca ciomag; atunci cum se poate califica omul care, ca ministru de rășboiū, înainte de a fi înlocuit pușca, spune celor 150.000 de soldați, cărora miine-poi miine poți să le ordonî să moară, că au în mină un ciomag? Dacă n'am avea norocirea — care acum este un noroc — să se știe că tot ce ese din gura liberalilor este numai pismă și patimă, vă întreb care ar fi forța noastră, dacă miine ar isbucni un rășboiū?

Și dacă în fața inamicului s'ar întimpla ca descurajarea să cuprindă trupele cu ciomege, cu ce inimă și cu ce drept vei judeca pe acel fugar, cînd ministrul de rășboiū a spus că el este desarmat, că nu are în mîna sa de cit un baston high-life cu care te poți plimba la Capșa, nu o pușcă?

Ce au făcut d-niī aceștia pentru marile interese ale armatei? N'au făcut soldați și căprari, și pe de o parte au înmulțit numărul generalilor, iar pe de alta, geloși de succesele armatei chinezești, unde toate gradele se dau prin examen, unde mandariniī la fie-care examen capătă cite un nasture de un alt metal pun și ei pe toți ofițeriī, chiar pe generali, să dea examen din grad în grad! Par'că văd într'o sală de la minister pe coloneli făcînd compoziții în pupitre și un spion militar care-i observă să nu copieze de pe manșetă o cestiune de strategie! Cînd dar ni se oferă să avem o armată cu bastoane high-life și comandată de mandarini, unde este grija pentru nevoile mari ale țării și unde este patriotismul acestui guvern?

Nu trebuie să uitați, d-lor, că în justiție atentatul era să fie și mai mare, că faptul comis contra Curții de Casație — căci noi nu-l putem considera ca lege — a fost să fie alt-fel. Ceea ce ne da cheia loviturii ce se dă Curții de casațiune, este că nu s'a descoperit rubedenia aceasta de cit după ce s'a încercat alt atentat, adaosul de 4

consilierii, și numai cînd acesta n'a isbutit, s'a întocmit lista pentru rudenii și s'a descoperit că este rubedenie și acolo unde nimeni nu o cunoaște, nici firea, nici legile civile, rude care sunt rude pentru că și-au uscat rufele la un soare, sau doi oameni care țin două surori. Ceea ce însă m'a întristat este că această înaltă instituțiune pe care d-lor au desființat-o, era singura care rămăsese întreagă în mijlocul luptelor noastre.

Atita era încrederea care o căpătase în conștiința publică, în cit orî de cite orî în vre-o lege oare-care fiscală, electorală, etc. era nevoie de un recurs suprem, în tot-d'auna, în Cameră ca și țară se zicea: la Curtea de Casație!

Această instituțiune, al cărei prestigiu au căutat să-l atingă, nu avem meritul a o fi înființat noi, ea ne-a fost hărăzită de congresul de la Paris. Pentru mine, d-lor, este o rușine națională, că dacă nu suntem în stare să înălțăm ceva în această țară, să nu fim în stare nici să păstrăm ceea ce ne-a dat munca și priceperea altora și de care am beneficiat.

Este dar de mirare că acest partid a căzut mai jos de cit orî cînd? Nu, căci publicul vede faptele lui, lumea noastră politică a eșit din vîrsta copilăriei, a ajuns în vîrsta maturității, s'a obicinuit să judece și să priceapă nu după ce-î spune altul, ci după ce vede, s'a obicinuit să aprecieze mai mult devotamentul care nu se laudă de cit laudăria care nu răspunde la nimic, s'a obicinuit să prețuiască patriotismul cel cumpătat mai bine de cit declarațiunile de război de la Orfeu, declarațiunile vitejești de la Senat, urmate de discursul de la Iași și de recompense la Academie pentru un pamflet. Da, aici s'a ajuns la desgust pentru cei care au trafic și cu cele sfinte, cu cele naționale; iar la Romîni de peste Carpați s'a ajuns în sfîrșit să fie unanimitate, căci acum toți sunt de acord să se teamă de guvernul romîn și să se plîngă și în contra Academiei, singura instituțiune în care sunt reprezentați și ei.

Iar noi ne-am ridicat, nu numai prin săvîrșirea faptelor noastre de la guvern, ne-am ridicat și prin exemplul pe care l'am dat în opozițiune. Noi am plecat de la guvern fără să ne fi plîns și să ne fi bocit de a doua

zi către cine-va și în contra cui-va, că nu mai suntem la putere, cum a făcut Brătianu la 1868 în sala Slătineanu, cum a făcut liberalii chiar la 1888. Știți care era atitudinea *Voinței Naționale* după cădere, de și guvernase 12 ani, de și plecase când se stinsese viața într'înșii! Alta a fost atitudinea noastră; de și am fost goniți din Parlament, nu ne am plîns; am fost atacați, am răspuns cu moderație, am așteptat ca de la reînvierea opiniunii publice să iasă întărirea noastră. Absenți din Cameră în aceste 7 luni, ați fost fapte de ale guvernului pe care am reușit să le împedicăm numai prin forța morală a partidului nostru, fără să ne dăm chiar mare osteneală cu propaganda. Totuși am mers mereu înainte, s'a înființat cluburi în provincie și în unul din ele în aceeași zi s'a înscris și fiul unui fost domnitor și un țăran din satul fundat de tatăl tău—pilda cea mai vie cît de larg este partidul conservator, cum el poate să răspundă la toate nevoile națiunii.

Ne-am ridicat, ne ridicăm și ei se duc fără să avem nici nevoe să exagerăm criticele noastre, din potrivă ne trudim să spunem mai puțin de cît gîndim despre stăpînirea de azi.

De sigur am fi voit să prelungim vremea încercării, mulți dintre noi nu putem să uităm că am simțit o oboseală firească după 7 ani de muncă, dar nu este vina noastră dacă guvernul liberal nu ne dă timp ca să prelungim această odihnă și ne silește să zicem: Campania este deschisă! (aplause).

Acum câți-va ani, 'mî aduc aminte, cînd combăteam guvernul liberal, am zis lui Brătianu: guvernarea d-tale 'mî reprezintă cele trei perioade ale primilor împărați romani: ai început ca August, cu tirania ipocrită, ai trecut la Tiberiu, la tirania violentă, ca să ajungi la Caligula la tirania bufonă. Ca să calific guvernul de azi nu găsesc nici o comparație, nu este nici o vreme, nici chiar din imperiul de jos, pentru care să nu fie o nedreptate istorică ca să o compari cu stăpînirea de acum (aplause prelungite).

CHESTIA MITROPOLITANĂ

I.

Discursul din București

Guvernul liberal al d-lui Dimitrie A. Sturdza, detronind în condițiuni cu totul excepționale pe P. S. S. Ghenadie, Mitropolitul Primat al țării, Partidul conservator a deschis o campanie de protestare, prin o serie de intruniri publice, în capitală și 'n județe.

Prima intrunire s'a ținut în București, în sala „Dacia“, în ziua de 26 Maiu.

D. Take Ionescu a pronunțat următorul discurs:

(D. Take Ionescu vine la tribună și e primit cu aplause).

Subiți cetățeni,

N'ași fi luat cuvîntul în urma celor drepte și bune care vi s'aū spus azi, sunt însă dintre toți Romîniî acela care a fost mai multă vreme ministru de culte și am crezut că ar fi rău interpretată tăcerea mea dacă n'ași fi spus două vorbe la această intrunire (aplause).

De aceea, d-lor, să mă ertați dacă azi nu pot să fac un discurs, însă sunt dator să examinez un lucru împreună cu d-voastră.

Cu toții vă întrebați: pentru ce a făcut guvernul acest mare scandal? Pentru ce a făcut toate cite vi s'aū spus și care aū avut de rezultat să necinstească Biserica? Pentru ce s'a pus Sinodul în luptă cu poporul, pentru ce s'a călcat Constituțiunea?

Dacă întrebați pe liberalii de la guvern, vă vor spune că se găseau în fața unui Mitropolit care era cel mai rău

dintre toți clericii din țară, în privința căruia era o datorie a orî-cărui guvern să'l dea afară.

Presupun că ar fi justificat acest lucru. Care ar fi fost datoria unui guvern cu dragoste de țară? Dacă un Mitropolit ar fi trădător sau cu desăvîrșire vinovat, un guvern cu dragoste de țară s'ar fi adresat la toți capiî de partid, le ar fi comunicat documentele pe care le are și le-ar fi spus: Să mergem cu toții să cerem demisiunea Mitropolitului, și de sigur ar fi obținut-o (aplause).

Dar, d-lor, nu este lucrul ast-fel: Mitropolitul Ghenadie a fost 19 ani Episcop la Argeș, 12 ani sub guvernul liberal; în acești 12 ani, i s'a făcut cinstea să presideze cea mai mare sărbătoare bisericească din veacul nostru, sfințirea bisericeî Curței de Argeș; în acești 12 ani dacă ar fi fost ce spune partidul liberal și mai ales dacă ar fi știut-o liberalii, cum de nu aū luat măsuri? Cum mai ales fost-a favoritul lor?

Mai mult. În anul 1889 d. Sturdza mărturisește în *Voința Națională* că a primit pe Episcopul de Argeș ca să'și pună iscălitura lui alături cu a sa pe o carte de istorie națională. Eū, d-lor, sunt drept, eū nu cred că a făcut-o pentru cei 10.000 lei cu care a contribuit Mitropolitul; eū cred că de la 1889 și până la 1892 — *căci până la 1892 a durat colaborarea primului ministru cu fostul episcop de Argeș* — d. Sturdza l'a crezut și bun Român și om cinstit, căci rar iscălește un viitor prim-ministru alături cu un Episcop. La 1893 — peste un an numai, — Episcopul de Argeș se alege Mitropolit și d. Sturdza, prin gazetele sale, începe să'l insulte.

Va să zică: crimele, necinstea, toate s'aū petrecut de la 1892 până la 1893? (Aplause).

Dar, d-lor, merg mai departe. Ne retragem de la guvern la 1895 și d-nul Sturdza merge, sau merge ministrul său — ce să'l numim? i-am face un bine, l'am face cunoscut — se duce acest mititel necunoscut și ține ședință în Sinod cu Mitropolitul. Nu numai atit. Insuși d. Sturdza, tot în toamna anului 1895, se duce la Brincoveneasa braț la braț cu Mitropolitul și'i ține un discurs Mitropolitului, lăudindu'l că vrea să pună ordine la Așezămintele Brincovenești, d. Sturdza, care de și boer nu s'a jucat

nică o dată cu copiii de boeri, dar nu uită că se trage de la Safta Brincoveanu!

În toamna anului 1895, ca și în 1892, nu erau dar la cunoștința d-lui Sturdza nici crime, nici imoralitate? Ei bine, când au apărut? În primă-vara anului 1896?

În această privință dați-mi voie să vă spun că eu nu sunt mirat de loc, că este mai mult de cît un an de cînd unul din aceia cari au iscălit hotărîrea mi-a spus în cabinetul meu: „D-le ministru, vom pe Mitropolit să 'l îndirjim în contra d-v.— și nu este un secret pentru nimeni că în Sinodul din primă-vara anului 1895, Mitropolitul 'mi-a făcut multe necazuri — dar noi liberalii tot nu 'l iertăm, tot îl vom da afară“.

Care să fie dar adevărul? D. Sturdza este stăpin pe Academie, pe Bancă, pe Credit, vrea să fie stăpin și pe Biserică, și atunci d. Sturdza 'și-a ales din Episcopii romini drept al său pe acela căruia dacă 'i s'ar face ancheta frățească încă ar păți-o, 'și-a ales pe Episcopul care acuză pe Mitropolit că a sfințit prea multe biserici că să profite, și el a luat de la o biserică 7000 lei, eu 'i am dat (aplause). Cum să nu 'i dau cînd m'a amețit atîția ani că biserica nu este canonică? (Ilaritate). S'a îndulcit la 7000 lei, și a cerut și d-lui Olănescu tot 7000 lei pentru podul peste Dunăre, dar Olănescu nu 'i a dat, nu 'i a dat fiindcă dacă eu nu puteam să pun pe altul să sfințească biserica, la pod putea să slujească și altul; acesta este omul pe care d. Sturdza l'a hotărît să fie Mitropolit și o să'l aleagă. (Protestări).

Voci: Nu o să 'l aleagă, îl vom huidui!

D-lor, vă aduceți aminte că la 1893 am avut cîntea să prezint legea clerului mirean; atunci a voit d. Sturdza să facă în contra-ne grevă episcopală — d. Sturdza a inventat cel d'intîiî greva popilor—și a cerut și prietenului său, Episcopului de Argeș, să intre în grevă. N'a găsit d-sa de cît doi episcopi care să-l urmeze, iar Episcopul de Argeș, Ghenadie a zis: „Nu pot, eu cred că legea este bună, de 30 de ani cerem leafă pentru preoții de mir, și cînd se dă, nu pot să mă opun“. De atunci s'a hotărît soarta Mitropolitului Ghenadie; de la 1893 s'a spus că biserica este în doliu, de atunci s'a decis ca să se aducă Episcopul Partenie Mitropolit.

Acesta este adevărul.

Dar să presupunem că n'ar fi așa, să presupunem că Mitropolitul ar fi vinovat și vinovat grav. Care ar fi fost datoria guvernului? N'a putut să'î ia demisia, nu a voit guvernul să se adreseze și la alții, foarte bine; care î era datoria?

Datoria sa era sa facă un proces serios, un proces, nu o strangulațiune, ca să convingă publicul că atunci cind se sguide una din temelile societăței, se sguide fiind-că este nevoie, nu fiind-că așa este capriciul său interesul partidului.

Ca să convingă însă publicul, nu trebuia să înceapă prin a pune pe Episcopi în grevă, și a arăta ast-fel dinainte care sunt părerile viitorilor judecători. Eū, d-lor, îi cunosc pe aceia cari aū iscălit sentința, unii dintre ei sunt mieii lui D-zeū, a trebuit să sufle diavolul în ei ca să facă ceia-ce aū făcut, și eū știū de unde a eșit diavolul.

Rezultatul este că avem astă-zī un Mitropolit surghiunit și luat pe sus, un popor sdruncinat în credința lui, un Sinod pe care'l înjură toate gazetele.

S'a sdruncinat din temelie Biserica națională, căci cum voiți ca lumea care citește în *Monitor* slăbiciunile omeneshi care guvernul spune că se ascund sub rasa unui Mitropolit, să nu creadă tot ce spun gazetele că se ascunde și sub rasele celor-l'alți Episcopi și arhierei?

Guvernul însuși a stîrnit scandalul. Intreg Sinodul va fi acoperit cu noroiū și nu vom putea restabili vaza și prestigiul Bisericeī nicī peste două generațiuni.

Azī la anul 1896, singura instituțiune din țară care este pur națională, căci cele-l'alte le am imitat de la civilizațiunea străină, este lovită, și lovită fără leac.

Și nu era destul Biserica pingărită, mai trebuia să vie și anarhia de sus. Am văzut în jurnalele guvernamentale scriindu-se: „Se vor publica fapte grave la adresa Mitropolitului“. Ați auzit? Un om osîndit, și să vorbești de faptele lui după ce l'aū osîndit!

Cum? Intiū il osindești și apoi îi faci instrucțiā? Dar dacă ai dovezi de fapte grave, de ce să nu le spuī de la început și lași lumea să creadă că s'a comis o nedreptate? De ce să zidești intiū o sentința absolută ne-

motivată, și tocmai pe urmă să descoperi adevărate vine în contra condamnatului? De ce cind ai dovezi de păcate grele să condamnă pentru mantia și mitra arhierului? Aceasta este și neuman, și absurd, și monstruos.

Lumea va crede alt-fel, lumea va zice că după ce ai destituit pe toți protoereii, după ce ai dovedit întreg clerului că chiar pe Mitropolitul îl poți da afară fără pricină, este lesne, prea lesne de produs dovezi și răul cel mai mare al situației de azi, indignarea că s'a dat în judecată fără dovezi, va rămîne.

Dar se mai zice că guvernul va face și plebiscit în biserică, vor pune preoții să iscălească că sunt mulțumiți. Dar dacă s'ar face plebiscit și în contra guvernului? Ce fel de guvern este acela care nu găsește de cit mijloace revoluționare și anarhice?

Nu cu plebiscit se poate da autoritate morală unei judecăți care n'a ținut de cit două ceasuri, mai puțin de cit trebuie ca să citești acuzația și sentința.

A doua călcare de lege. Ce? Sinodul e de capul lui? Cum se poate aceasta? În Grecia este scris că de la Sinod se face apel la Rege, dar la noi dacă nu este scris poate să 'și inchipuiască cine-va că Sinodul poate să facă ce vrea? Ia inchipuiți-vă că Camera și Senatul aleg un Mitropolit la care Episcopii se opun, și aceștia, a doua-zi, cu un simulacru de judecată, spun că acel Mitropolit a făcut D-zeu știe ce și 'i aruncă o caterisire. Ce rămîne din votul Camerei și al Senatului? Este posibil aceasta? Aceasta este o adevărată uzurpare de puteri, este o babilonie în capul guvernului.

Mai este un lucru și cu aceasta dați-mi voe să isprăvesc.

D. Sturdza n'a furat numai Bisericei prestigiul ei, Sinodului considerația, Constituțiunei puterea și Coroanei una din prerogativele sale; d. Sturdza ne-a furat nouă la toți ceva care e mai presus de cit toate acestea, ne-a furat credința în patria căreia aparținem.

Cind te-ai născut într'o țară mică, ca să te înalți la un patriotism adevărat, în sensul cel mare al cuvîntului, trebuie să crezi că țara ta e capabilă de un viitor strălucit.

Ei bine, în noi, pentru un minut, s'a stins această flacără. Cind am văzut că nici una din instituțiile, pe cari

le credeam mai presus de toate ministerele, n'a scăpat ca să nu fie atinsă, cînd am văzut că se petrec la noi în țară parodii de judecăți care amintesc țările cele mai barbare, cînd am simțit că vaza țării noastre pălește, am avut un ceas de indoială.

Pentru acest minut de slăbiciune morală, pe d. Sturdza nu-l voi erta nici odată. (Aplause).

II.

Discursul din Iași

În campania de protestare ce partidul conservator întreprinsese în chestia mitropolitului Ghenadie, d. Take Ionescu a pronunțat la Iași, în 10 Iunie 1896, un discurs, pe care îl reproducem după notele apărute în ziarul *Timpu*l:

D. *Take Ionescu* (e primit cu aplause furtunoase):

Jubiți Cetățeni,

Pentru a doua oară am cinstea de a mă prezenta înaintea d-v. Acum 3 ani puneam piatra fundamentală la clădirea universității, înălțam un monument, dovadă a hărniciei și patriotismului generației de astăzi pentru generațiile viitoare; azi plingem împreună distrugerea muncii multor generații trecute. Ați urmărit toate faptele guvernului, în cit nu mai e nevoie să insist și eu asupra amănuntelor.

Vă întreb însă, pe ce se bizue stăpînirea de azi în săvirșirea atîtor nelegiurii? Pe două aliați vremelnici și pe o idee falsă.

Istoria vorbește despre un Țar în timpul căruia Rusia era amenințată de o invazie de afară și fiind întrebât pe ce se bizue ca să înfrîngă pe dușmani, a răspuns:

— Mă bizui pe cei doi mari și neînvinși generali: Ghenarie și Februarie.

Aliații vremelnici ai guvernului colectivist sunt generali: Iulie și August. Colectiviștii nu mai trăsesc de cit scomptînd efectul căldurilor asupra indignărei opiniunii publice. Ei așteaptă cu nerăbdare ceasul secerei și al băilor minerale, ca să scape de urgia poporului. Însă căldurile vor trece și dacă guvernul va rămînea pană la Septembrie,

indignarea și emoția vor fi la apogeu. Orî mă înșel, orî agitația țării este de abia la început.

Ideea falsă iat-o: Care dintre d.-v. nu a avut ocazia de a vorbi între patru ochi cu cite un colectivist și n'a văzut cu cită frică și îngrijire colectivisti vorbesc de soarta guvernului lor, pe cînd în ziare sunt obraznici și semeți. Intre patru ochi colectivisti sunt mieii lui D-zeu; și-ți declară că într'adevăr guvernul e slab, dar că 8 luni e prea puțin timp ca să cadă.

Auziți, par'că regatul Romîniei ar fi un apartament mobilat, care să ia cu contract pe termen fix? Fie!

Să coborîm și noi discuția la același nivel meschin și să ne închipuim că Romînia este un apartament mobilat dat cu contract colectivistilor. Totuși nu putem să uităm că ori-ce contract de închiriere conține și o clauză că chiriașul nu poate să dărîme casa, căci atunci e dat afară. Ei bine, guvernul colectivist spurcă și dărîmă casa romînească.

Pentru a vă dovedi aceasta, voiî lua patru pilde:

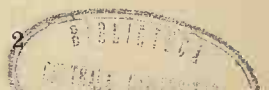
I. Nu poate fi națiune fără patriotism și patriotismul se bizue pe mîndria zilei de azi și pe nădejdea zilei de mîine.

În 8 luni guvernul colectivist a slăbit patriotismul Rominului.

De la această tribună istorică s'au făcut scuzele cele știute, s'au făcut de la această tribună pentru-că tot în lași se vorbise altă dată de mărgăritarele coroanei lui Ștefan cel Mare. Vă întreb, este vre-unul dintre D.-v. care în fața acestor scuze să nu fi simțit că-l pătrunde în-doiala asupra puterei acestui neam și să nu-i fi slăbit patriotismul?

Chiar Ungurii cari sunt ardenti patrioți au simțit dispreț de modul cum au fost serviți de d. Sturdza.

Al II-lea păcat: Nu e mai mare nevoie în societate de cit de dreptate. Și dreptatea nu atîrnă numai de bună-tatea judecătorilor, ci de convingerea publicului că ei sunt imparțiali. Prefer o magistratură încovoiata cu credința publicului că e independentă, de cit una independentă, dar pe care publicul ar crede-o încovoiată. Guvernul pentru pofa meschină de a schimba 2 judecători a sădit în inima D.-v. convingerea că procesele se cîștigă prin influența avocatului, care e amic guvernului.

Al III-lea păcat: Cu patriotismul slăbit și cu o justiție nesigură nu piere un popor, căci ceea ce face țaria reală a unui Stat e tăișul săbiei apărătorilor săi. Tăișul săbiei apărătorilor României este știrbit. De la tribuna Parlamentului ministrul de război, fără a schimba arma, a declarat că armata României este înarmată cu ciomege. Credeți că se câștigă bătăliile numai cu generali buni și pricepuți și cu arme de precizie? Nu! Bătăliile se câștigă cu entuziasmul soldatului, care e sigur că va învinge și cu teama dușmanului că va fi învins.

Inchipuiți-vă ceasul primejdiei, inchipuiți-vă ca un regiment înarmat cu ciomege ar fugi dinaintea vrăjmașului. Cine ar îndrăzni să-i osindească? Fuga lor n'ar dovedi lașitatea soldatului, ci patima ministrului.

Dar în străinătate? Credeți că este puțin lucru să se afle că eroii de la Plevna, guvernați de Hohenzollernul Orientului, sunt înarmați cu ciomege?

Al IV-lea păcat: Un popor nu se întreține numai cu satisfacerea nevoilor materiale. Ceea-ce îl înalță este partea sufletească, care îi dă idealul și entuziasmul. Acest ideal îmbrăcat în forma metafizică a credinței religioase l'a știrbit guvernul liberal în ultimele zile. Istoria e prea dureasă și o cunoașteți din nenorocire foarte bine, pentru ca să mai fie nevoie să vi-o povestesc. *Monitorul Oficial* a anunțat în cele 3000 comune din țară că 19 ani a fost episcop, 3 ani Mitropolit un ticălos capabil să fure cele sfinte, să se compare cu D-zeu și să se asocieze cu asasinii. Iar drept răspuns miile de exemplare ale ziarelor au dovedit că cei-alți episcopi sunt încărcăți cu cele mai monstruoase păcate. De nu s'ar crede de cit o zecime și totuși biserica românească ar fi sdruncinată din temelie.

Oratorul arată apoi cum pentru românii din alte state, unde viața românească este reprezentată numai prin biserică, această desconsiderare a bisericii românești este cea mai grea lovitură ce ni-se putea da. Constată cu mîhnire că pe pragul veacului al 20-lea, guvernul liberal a îmbogățit România cu o chestie clericală de care până acum fusese scutită. Trece la procedură și arată rînd pe rînd peripețiile acestei afaceri extra-ordinare care începe cu colaborarea literară și bănească a episcopului Ghenadie cu D. Sturdza, trece prin Brîncoveneasa, prin greve comandate de ministrii și răspoiți, continuă prin judecări anticanonice și instantanee, se complică prin deferirea capului bisericii în judecată *Voinței Naționale*, se sfîrșește prin odiosul unui guvern, care se întovărășește cu asasinii ca sa acuze oamenii cu acte plastografiate, și să îngroape sub ridicolul unei acuzări meschine; lipsa unui plumb de 180 lei și o fotografie vindută prea scump.

După ce oratorul termină cu procedura guvernului, după ce vorbește

și de executarea ilegală, constată că însuși guvernul nu crede chestia în chisă, de oare-ce primul ministru s'a dus să și apere politica la tribuna populară pe care a înălțat-o în București partidul conservator. În aceasta oratorul vede cel mai mare omagiū ce guvernul putea să aducă opoziției și declară că din moment ce conservatorii au putut țiri pe d. Sturza la tribuna lor, nu mai au nici un regret că nu pot să se rostească la tribuna din dealul Mitropoliei.

În rezumat, oratorul arată că în ultimele 8 luni s'au clătinat cei 4 stâlpi de care se întemeiază ori-ce societate. Cu zguduirea lor s'a zgnduit și credința noastră a tutulor în puterea și în viitorul Statului român, iar peste graniță am scăzut în rindul Statelor orientale.

Se poate, ca toată civilizația noastră să fi fost o spoyală; era însă o spoyală care ne înșela și pe noi și pe alții. Cu o mină răutăcioasă și dușmană, d. Sturza a zgriat această spoyală. Dacă totuși națiunea nu este mai mult turburată și mai desperată de cât este, pricina e că dinsa are conștiința că tot a mai rămas ceva în această țară, a rămas partidul conservator.

Aceasta este unica mîngiere a Romîniei în vremurile jalnice în care ne aflăm. Ea știe că suntem în stare să lecuim rănilor adînci care i s'au adus, de și de sigur vor trebui ani mulți și muncă inzecită ca să se dreagă ceea-ce s'a stricat în 8 luni de zile. Țara știe că are un partid care nu a guvernat nici pentru el, nici pentru o ciasă, ci a lucrat cu spor pentru toate păturile sociale, că are un partid care a știut să unească respectul tradiției, care este munca acumulată, cu dorința de a asculta cu inimă voiasă nevoile viitorului, care a desfășurat un steag atît de larg, încît sub cutele lui se pot umbri toate reformele legitime și care nici odată nu a uitat că interesele partidului trebuie ingenunchiate înaintea intereselor generale. După cum acum 1500 de ani, lumea veche aștepta o schimbare și și puse nădejdea în împăratul Constantin, ast-fel se uită țara astă-zî la partidul conservator. Atunci s'a arătat crucea pe cer și glasul tainic a spus: în acest semn vei învinge, și astă-zî spune glasul tainic că cu noi va învinge Romînia și semnul este dragostea de adevăr și iubirea de patrie. (Aplause).

III.

Discursul din Craiova

În ziua de 3 Noembrie s'a ținut la Craiova o mare întrunire, la care au participat mai multe căpitenii conservatoare, între alții: D-nii Lascar Catargiu, General Manu, Take Ionescu, C. Dissescu, etc.

D. Take Ionescu a pronunțat următorul discurs, în care pare că proorocește că partidul conservator va restabili dreptatea, dar nu va lua puterea. După aceea s'a procedat a se semna o petițiune de protestare adresată M. S. Regelui:

Tubiți cetățeni,

Vorbind la Iași, în întrunirea care a închis campania noastră de vară, cum azi se deschide campania noastră de iarnă, spuneam două lucruri. Ziceam: nu a rămas guvernului ca să se susțină de cit sprijinul vremelnic al căldurilor de vară și falșa teorie că cirmuirea țării este o casă mobilată, care se ia cu contract pe termen și din care nu poți să fii dat afară de cit la expirarea contractului, la sf. Gheorghe sau la sf. Dimitrie, chiar dacă dărapeni casa. Adăogam atunci: sau eu nu mai știu să judec simțul politic, sau azi agitațiunea care turbură spiritul cetățenilor va merge tot crescînd, și crescînd în proporțiuni la cari nu se așteaptă guvernul, și la cari nu ne așteptăm nici noi. Nu m'a înșelat proorocirea mea. Există azi în țară o stare de nemulțumire generală, care nu se poate tăgădui, și care represintă în moravurile noastre politice semnul unui mare progres.

Iată, d-lor, în ce stă progresul.

De multe ori s'au agitat la noi spiritele; s'au agitat

pentru impositive nouă, — este firesc ca omul să se supere cînd vrei să-î pui mîna mai adînc în pungă, — s'au agitat cînd un partid politic alungat de mult de la putere se simția nerăbdător și grăbit în legitima pornire d'a ajunge la guvern ca să dovedească capacitatea sa de lucru — este firesc ca omul să aibă ambițiunea de a face binele.

De alt gen este însă agitațiunea de azi! Agitațiunea de azi este o agitațiune cu totul desinteresată! Ceea-ce vă turbură conștiințele d-v. este o pură idee, este oroarea că s'a violentat în d-voastre simțul de dreptate. De aceea, d-lor, agitațiunea de azi este nu numai cea mai nobilă din cîte am văzut la noi, dar ea găsește și un alt mod de a se exprima.

Omul care este atins nu la pungă, dar în conștiința lui, în simțul lui de dreptate, este mai dirj. Deși este mai tăcut, este însă și mai greu de învins. Intr'adevăr, d-lor, nemulțumirea de azi nu este sgomotoasă, este însă cu mult mai periculoasă pentru guvern. Se simte că ne aflăm față cu o hotărîre a națiunii care nu se schimbă. De aceea am eû convingerea că această stare de nemulțumire a sufletelor nu se va putea răpune, ci va merge din ce în ce crescînd. (Aplause).

D-lor, protivnicii noștri vor spune că agitațiunea aceasta este rodul setei noastre de a reveni la putere, că d'abia după un an de zile de cînd suntem în opoziție, am turburat spiritele, am răstălmăcit faptele guvernului, și am voit să creăm printre d-voastre nemulțumire, numai pentru dorința de a veni iarăși la cîrmă.

Greu se poate spune un mai mare neadevăr! Nici odată o opoziție nu 'și-a făcut mai patriotic datorია. Do vadă? 'Mi-aduc aminte un proverb frances care zice că: „toată lumea are mai mult duh de cit cel mai cu duh om“. Ei bine, care dintre d-v. în fața tuturor acestor nădrăvănii nu 'și-a zis: *ei, cînd ar fi liberalii în opoziție!*?

Ce însemnează acest: *ei, dacă ar fi liberalii în opoziție!*? Însemnează că, după părerea tuturor, liberalii la putere știu să căpătuiască și în opoziție să ponegrească, iar conservatorii nici la putere nu știu să căpătuiască, nici în opoziție nu știu să ponegrească. Primesc lucrul cu o condiție: să înlocuim cuvîntul *nu știu* cu cuvîntul *nu vor*. Da! la putere conservatorii nu vor să procopsească; și

în opoziție nu vor să ponegrească; aceasta este caracteristica partidului nostru, acesta este felul nostru. (Aplause).

Că este așa, ia să luăm și să cercetăm în liniște cite-va pilde.

Cînd ne-am retras de la putere ce-am făcut? Știți că s'a retras și guvernul lui Brătianu la 1888, s'a retras cînd nu mai putea sta de cit impușcîndu-ne pe noi toți, și totuși atunci ne-aș spus jurnalele d-lor că s'a dus oameni Palatului, că s'a introdus guvernul personal. Ba nu s'a mulțumit cu atît și, printr'un manifest către țară, aș spus că ne-aș adus la putere... Muscalii. Da, la 1888 Muscalii și cu Regele goniseră pe liberalii!! Ei bine, cînd noi ne-am retras de la putere la Octombrie trecut, dacă eram și noi ca liberalii, am fi putut spune același lucru, dar schimbînd Muscalii cu alți vecini! Și putea să o spunem mai cu rost și mai cu miez.

În loc să facem aceasta, în loc să ne bufnim, am preferit să creăm moravuri politice în această țară, și ne-am dus în liniște la alegeri, pot să zic ne am dus la măcelărie, fiind-că am voit să dăm dovadă că ne îndeplinim datoria noastră pînă la capăt și că pentru acest rușinos spectacol al Camerelor de unanimități, ei singur sunt vinovați, nu noi. (Aplause).

A venit în urmă vizita Impăratului. Cîți nu 'și-aș zis: *ei, dacă ar fi fost liberalii în opoziție!!* Ce era să fie? Să fi fost în opoziție Sturdza, care a spus la Orfeu că Ungurii s'aș unit cu boerii ca să cucerească totul pînă la Marea-Neagră! Da, d-lor, așa a spus d-nul Sturdza la întrunirea de la Orfeu, la acea întrunire în care adaoga că eș de dragul Ungurilor am scos din școli hărțile Daciei Trajane, pe cari le retrăsese d. Aurelian încă de la 1882!! Ei bine, liberalii ce ar fi făcut?

Și-ar fi cernit clubul ca pentru Meschiu, ar fi strins derbedei, i-ar fi pus să dea jos steagurile ungurești, și de la gară pînă la Palat ar fi încercat — de sigur fără succes — să turbure buna primire a Impăratului.

Aceasta este după dinșii politică de opoziție.

Credeți d-voastre, că dacă și noi aveam acea sete sălbatică de a veni la putere, nu puteam face tot așa? Credeți că numai d. Sturdza știe să inflăcăreze lumea?

D. Sturdza care citește pe bucățele de hirtie și tot se incurcă?

Dacă era vorba să facem opoziție ca dinșii, se putea și dintre noi să se vorbească despre Horia și Cloșca și despre martirii de astăzi, se putea și de la noi să se propovăduiască mulțimei: să nu primiți pe Regele unguresc ci numai pe împăratul Austriei, adică să-l tăiați cu cuțitul în două! De sigur că se puteau găsi și la noi oameni și mai cu talent și mai cu inimă de cit d. Sturdza, oameni cari să vorbească sentimentelor naționale și mai cald și mai bine de cit o face d. Sturdza cu miolăiturile sale.

Nu am făcut-o, căci am voit să dăm vieții noastre politice un exemplu, să dovedim că nu este bine, nu este slobod să faci în opozițiune tot ce-ți trece prin cap, numai ca să turburi pacea guvernului.

A fost, d-lor, din parte-ne un mare merit, căci și ispita era mare. Acești oameni, pe cari prin atitudinea noastră îi ajutam, erau cei cari ne acuzaseră de trădare, cei cari spusese că numele noastre vor rămâne în istorie sub pecetea trădării de neam.

Așa s'a putut petrece lucrul în liniște, grație liniștei noastre s'a încărcat toți cu cite un cordon, rămânând numai doi paraponisiți: unul bolnav de diabet și altul de boala Mitropolitului. (Aplause).

Dacă noi altă-dată am pus interesele țării d'asupra intereselor noastre, de ce să vă inchipuiți că azi facem alt-fel? Nu este agitațiune pentru putere ceea ce facem, este protestarea conștiinței noastre. În adevăr, ce interes politic am avea noi ca să fie Mitropolit cutare sau cutare, și să punem în mișcare țara întreaga pentru a ține în scaun un om, care de altminteri, a scris cărți cu d. Sturdza și le-a tipărit cu d-nealul în tovărășie?

Ce interes de partid ne poate lega cu Mitropolitul Ghenadie, pe care ultima oară cînd l'am văzut noi toți era la Brîncoveneasa la braț cu d-nul Sturdza?

Nu, d-lor, ceea ce ne-a mișcat, ceea ce a turburat conștiința noastră este nedreptatea săvirșită.

Nu voiți examina, d-lor, cunoscuta de toți judecată a Mitropolitului Ghenadie.

Cite-va puncte însă trebuiesc reamintite.

Știți că s'a început cu o grevă de episcopi!

Ați mai auzit grevă de Episcopi? Am auzit grevă de birjari, de bucătari, de muncitori, dar de Episcopi nu. (Aplause).

Să spurci biserica cu o grevă de episcopi numai ca să înalți pe unul care mi-a luat 7000 lei pentru a sfinți o biserică, și a cerut și lui Olănescu 7000 lei pentru podul de peste Dunăre, dar nu i-a obținut fiindcă Olănescu a fost mai sgîrcit!! Aceasta este de sigur o monstruositate.

D-v. ați fost pe la Tribunale, ați văzut judecîndu-se oameni cari au prădat, au asasinat. Sunt dați în judecată; dar procurorul îi acuză și judecătorul îi judecă. N'ați văzut nici o dată să-l judece procurorii.

Ei bine, pe Mitropolit trei arhieriei l'au dat în judecată, și tot ei au iscălit sentința. Mă mir că nu i-a pus pe toți 12 să facă și acuzarea și judecata!

Mitropolitul este chemat la Sinod astăzi și mîine-seară, iar poimiine dimineața îl judecă și-l osîndesc.

Actul de acuzațiune, ca să-l citești cere 2 ore și Mitropolitului țării i s'a cerut ca în 24 ore să răspundă la acest act de acuzațiune.

Iată un asasin. Ce se face cu el? Il chiamă judecătorul de instrucție, îl ascultă, dă o ordonanță, i se lasa apoi 3 zile pentru a se opune la camera de punere sub acuzațiune. La jurați trebuie să-l asculte Președintele 5 zile înainte de judecată. Mitropolitului țării i se comunică 14 puncte de acuzațiune și 'i se cere să răspundă imediat. El ese de acolo protestînd la ora 11 și la un spre-zece și un sfert sentința este gata.

Dați premiū stenografului care va pretinde că această sentință se poate nu delibera și redacta, dar scrie stenograficește în acest sfert de ceas!!

Adaog un lucru pe care-l știu în mod cu totul sigur. Unul din judecători a spus unui prieten al meu — și cînd toți judecătorii vor îndrăzni să zică că nu este ade-vărat, îl arăt — a spus unui prieten, care îl întreba ce se face dacă Mitropolitul va cere 24 ore pentru a-și pregăti apărarea? „Le vom refuza, pentru că trebuie ca mîine la 12 ore totul să fie gata“.

De ce? Voiți să știți? Explicațiunea va eși într'un mod firesc dacă vom examina cîte-va lucruri. Ce se întimplase? Cu două zile înainte un decret al Capului Sta-

tului suspendase pe Mitropolit din Mitropolie, lucru corect, și din Arhierie, lucru poate de prisos. Peste două zile s'a dat sentința. Unde e oare decretul de destituire? Il aștept încă!!

Nu am dar dreptul să cred, că se aștepta la Sinod ca să nu fie vreme să intervie vre un alt factor constituțional ca să împiedice acest fapt rușinos?

Dar cu pripă, cu zor, s'a dat sentința sf. Sinod în numele Sfintului Duh. Ei bine cine a executat'o? Jandarmii, procurorii, procurorii cari atit erau de amețiți că au făcut somațiunile ce se fac pe uliță la atrupamente, le au făcut Mitropolitului, om bătrîn, în odaia lui, de față cu d. Lascar Catargiu.

Eu nu cunosc în țara noastră jandarmii de ai sf. Sinod, cum nu cunosc nici procurorii de ai sf. Sinod. Jandarmii sunt ai Statului, și Statul este reprezentat de Suveran, și nimeni nu poate dispune de dînșii ca să execute sentințele Sinodului de cit Suveranul. În ceasul în care jandarmii Statului, procurorii Statului au fost puși la dispozițiunea Episcopului Partenie, în acel ceas s'a batjocorit autoritatea Statului.

În sfîrșit, l'au dus la mănăstire, l'au surghiunit.

Care a fost apoi atitudinea guvernului?

De aci înainte vă mărturisesc că nu mai pricep nimic. Inteligența noastră nu poate sa se înalțe la nivelul faptelor guvernului. Au dat ordine să-l mute și să-l supună la torture, dar n'au făcut nici una nici alta. S'a plîns omul în contra unui jurnal care produsese în contra lui niște plastografii, și a cerut să-l judece curtea cu jurați...

Deja, d-lor, trebuie să recunoașteți că este mare îndrăzneală, mare curagiū să te duci să puī cinstea ta în mîinele juraților cînd este vorba să ceri să se osîndească cine-va. Alta este să te duci să te aperi cînd ești acuzat, să zici sunt nevinovat, și alta este să zici: ca să dovedești că sunt nevinovat băgați pe altul în pușcărie. Aci stă omul să lupte cu mila omenească.

Dar a avut Mitropolitul și acest curagiū. Și ce se face după atitea luni de zile? Vedeți că s'a trimes la judecată ca să statueze dacă este vinovat cel care a calomniat. Nu, s'au opintit cu toții ca să scoată pe

cel calomniat de vinovat, și la urmă s'a pus afacerea la dosar.

Vedeți, judecătorul de instrucție, justiția țării însărcinată de guvern ca să calomnieze pe cetățeni!

D-lor, groazăvia aceasta poate merge foarte departe. Mîine, poate guvernul să pună pe un scriitorăș de la o gazetă ca să spună că scie că cutare a asasinat. Cutare dă în judecată pe scriitor, și judecătorul de instrucție se însărcinează să constate că da, cutare este un asasin, și afacerea o pune la dosar.

Credeți că s'a isprăvit? Nu! este una și mai frumoasă! Și-aū zis oamenii aceștia că le-ar prii să facă cunoscut judecata Sinodului și celor-l'alte Biserici ortodoxe.

Și aū făcut o adresă, care ne face țara de ris, dar n'aū trimis'o și nu o vor trimite nici odată!!

Acum lucrul cel mai proaspăt este cautarea unui Mitropolit. Se caută un Mitropolit. Aū alergat întiiu după Mitropolitul Gheorghian, care le-a spus: nu pot să vin. Dar am scris noi la gazete că te-aū gonit conservatorii, întoarce-te la locul ce ți s'a răpit. Nu, răspunde Mitropolitul Gheorghian, pe mine nu m'a gonit de cit Mitropolitul Moldovei și Partenie care mă amenința cu degetul.

Acum umblă mereu cu trenul de la Iași la București samsarii guvernului să găsească un Mitropolit.

Sfirșesc, d-lor. Ce reese din toate cele ce s'aū spus aici? Reese că oamenii aceștia aū dărimat temelia Statului, aū călcat în picioare dreptatea. Aceasta este cea-ce turbură conștiințele noastre; s'a călcat dreptatea cu unul din cei mai înalți demnitari ai Statului, s'aū călcat regulile cele mai simple cari ne garantează onoarea noastră, s'a violat în noi simțul cel mai puternic pe care se bazează toată existența noastră, s'a violat simțul dreptății. Aceasta nu se poate împăca nici chiar printr'o cădere de guvern dacă nu se îndestulează cerințele dreptății.

În mișcarea noastră, a partidului conservator, noi nu ne gîndim la o putere pe care dacă am fi voit am fi păstrat-o, noi cerem restabilirea dreptăței, căci dacă nu se respectă dreptatea cu un Mitropolit, nimeni nu este sigur că mîine nu va fi și el victima nedreptății.

Dacă este să alegem între putere fără dreptate și

între dreptate fără putere, nu este unul singur dintre noi care să esite.

Un mare orator conservator a spus altă-dată: *totul pentru țară, nimic pentru noi*. La rîndul nostru vă spunem: departe de noi ispitele deșertăciunii, ne smerim dinaintea crucei. *Pentru dreptate totul, nimic pentru putere*. (Aplause prelungite).

IV.

Al doilea discurs din Iași

Campania în chestia Mitropolitană continuând, partidul conservator a ținut o nouă întrunire la Iași, în ziua de 14 Noembrie 1896. D. Take Ionescu a pronunțat cu această ocaziune următorul discurs:

Tubiți cetățeni!

Înțelegeți cu toții, că ar fi de prisos o nouă cuvîntare, după frumoasele și completele cuvîntări ținute până acum.

Cred însă că această întrunire convocată pentru cestiunea care preocupă astăzi țara întregă, trebuie să se închidă cu aceeași cestiune. Și iată de ce voi abuza de răbdarea d-voastre, foarte scurtă vreme însă.

Ar fi de sigur, d-lor, o muncă inutilă și o pierdere de vreme, ca să luăm astăzi și să numărăm, încă o dată, toate fără-de-legile comise de guvern în cestiunea judecării și osîndirei Mitropolitului Primat Ghenadie. Intr'adevăr, d-lor, această cestiune a eșit din rîndul lucrurilor, în care omul își face o convingere prin raționament. Ați raționat multă vreme. Ați auzit tot ce se putea spune despre această cestiune, și acum ea a trecut în domeniul cestiunilor pe cari le simțiți și nu le mai raționați, a pătruns în adîncul inimelor și convingerilor, a pătruns atît de adînc, în cit ne-a turburat viața noastră politică, viața noastră politică a cărei liniște nu se mai poate restabili fără rezolvarea acestei cestiuni.

Dar mai este pentru mine, d-lor, și un alt motiv. V'am vorbit despre cestiunea religioasă în întrunirea de astăzi. Departe de a voi să șterg ceva din cele spuse atunci, adaug că făceam și o proorocie; vă ziceam:

este posibil ca lovitura adusă bisericeii romine să fie simțită și mai puternic peste Carpați, unde viața națională gonită de pretutindenii este înghesuită într'un singur colț, în religiune, este posibil că acolo lovitura să răsune cu atit mai multă putere, cu cit sentimentul național nu are vre-un alt refugiu.

S'a îndeplinit din nenorocire proorocia mea, și pentru întâia oară în istoria noastră s'a putut face din Carpați și graniță morală pe lingă granița politică, pentru întâia oară de atitea sute de ani s'a putut pune cestiunea unei rupturii în viața sufletească, între cele două ripe ale Carpaților, a unei rupturii care nu poate să nu micșoreze, să nu scază viața sufletească a regatului nostru.

Altul este însă scopul cuvintării mele. Vroii să cercetez împreună cu d-voastre, care este înțelesul politic al actului pe care îl întreprindem, al hotărîrii de a ne adresa Capului Statului în această cestiune.

Se va zice, poate, de către adversarii noștri că aci este vorba de uvertura unei piese a căreia parte primă ar fi amenințarea, iar partea ultimă injurătura.

Nu este vorba despre așa ceva.

Aceasta ar fi o imitațiune searbădă și proastă a ceea ce au făcut și fac liberalii, ea ar fi mai prejos de demnitatea noastră, ar fi mai prejos și de puterile noastre.

Au să zică poate că este un fel de ștregărie care să serve de pretext unei campanii de întruniri, de discursuri și banchete. Și aceasta ar fi mai prejos de demnitatea noastră!

Nu, d-lor, în ceea ce facem noi azi este un gînd politic, și acest gînd este consecuent cu întreaga noastră tradițiune, cu toate principiile care slujesc drept temelie partidului conservator.

Care este acest gînd politic? Înainte de a-l examina, dați-mi voe să vă spun, că sunt la largul meu ca partid, că sunt la largul meu ca om.

Sunt la largul meu ca partid, pentru că Monarhia și Dinastia străină în această țară, este opera partidului conservator. Știu ce veți spune, știu ce se va zice, știu că veți întimpina că și partidul liberal a lucrat la întemeierea Dinastiei în această țară. Da, d-lor, au lucrat și ei, dar munca lor nu se poate asemăna, din punctul de

vedere moral, cu munca partidului conservator. Pentru ei a pune o Dinastie străină în locul domniilor pămîntene era a sluji și Statul și partidul, pentru conservatori era a sluji Statul cu sacrificiul partidului.

Ce reprezintă pentru liberali introducerea dinastiei străine? Pentru liberali era îndepărtarea puterii supreme de orice legătură de rudenie și de orice relații personale, era prin urmare o sporire a șanselor lor de a fi chemați la guvern. Iar prin suirea pe tron a unei vechi și ilustre case din Apus, nu putea să nu se producă sub această casă un fel de nivelare a celor-l'alți, un fel de egalizare a straturilor sociale, care lor nu le putea fi de cît de folos. Pentru conservatori, din potrive, domniile pămîntene reprezintă pentru mulți dintre ei accesul la cnoarea supremă, la locul cel mai înalt din Stat, cum ar fi fost la 1858 pentru venerabilul nostru president, d. Catargiu, dacă nu ar fi pus patriotismul mai presus de orice, iar prin legăturile de rudenie, prin relații și prejudecăți aproape siguranța de a păstra numai ei puterea în această țară (Aplause).

Cînd merg dar la întemeierea Monarhiei și Dinastiei străine în această țară, și examinez valoarea muncii fie-cărui partid, diferența este așa de mare în cumpăna morală între munca unuia și munca celui-l'alt, în cît sunt în dreptul meu să zic că partidului conservator se datorește prima piatră a acestui edificiu.

A venit 1866, a venit Constituanta. Care a fost în Constituanta munca d-lui Catargiu, a partidului conservator? A fost să dea acestei Dinastii garanții de viață, să i dea drepturi și prerogative cu care să-și îndeplinească menirea ei, menire despre care vă voi vorbi mai în urmă.

Aceasta a fost opera conservatorilor la 1866, și cu toată opunerea liberalilor ei au dus-o la bun sfîrșit.

Iar la 1871, cînd liberalii deslănțuiau desordinea pe ulițe, cînd după ce proclamasera republici caraghioase, declarau în Parlament că între Tron și Țară stă un abis, pe umerii cui, peste popularitatea cui s'a zidit pentru a doua oară Dinastia în această țară? (Aplause).

Citiți „Memoriile Regelui Carol“ și veți vedea că pe la 1871 Suveranul era ne-încrăzător, că în mintea lui în

acel ceas a fost indoială, pe cînd în mintea șefului nostru și partidului conservator nu a șovăit nici un minut hotărîrea d'a apăra și sluji dinastia.

Iar cînd s'a inaugurat era nouă, cînd s'a proclamat regatul, conservatorii atîți ciți erau în Parlament, au uitat că liberalii le făcuse necinstea ca în vremea primului nostru război să fie înlăturați și puși în judecată, ei care întemeiasă de a doua oară Dinastia, și-au adus și ei ce puteau să aducă, glasul lor, glasul lor fără rezervă, glasul de adevărați patrioți și au dat acestui act podoaba unanimității. (Aplause).

Și ca om sunt la largul meu, și de aceea mă voiî întinde mai mult asupra acestei cestiuni. Chiar în zilele cele mai calde ale opozițiunei unite am avut norocul să-mă țin capul rece, și atunci cînd eram învinuit de către liberali, că mă aleg nu de guvern ci de alt-ceva, să pot răspunde: „eu nici odată nu 'mă voiî știrbi dinții pe coroana de oțel, prefer să 'i înfig în cărnurile voastre, de unde știu că va țîșni sîngele“.

Să examinăm acum, cu acel sînge rece, cu acea cumpătare, cu acel patriotism care se cuvine unui partid de ordine, care este rolul firesc al Coroanei într'un Stat ca al nostru.

Și mai nainte să ne întrebăm cari sunt condițiunile fără de care nu poate trăi, nu poate progresa o societate modernă destinată cum sunt toate societățile moderne să fie guvernată de partide?

Două sunt aceste condițiuni, fără ele nu aveți guvern posibil, nu aveți progres posibil. Aceste condițiuni sunt, că pentru amîndouă partidele trebuie să fie loc sub soare, că ele trebuie să alterneze la guvern, dar din alternarea lor nu trebuie să sufere interesele permanente ale Statului; trebuie din potrivă, ca cu toată alternarea lor să rămîna unele lucruri în afară de patimele și răsbunările lor reciproce.

Aceste două nevoi sunt aceleași pretutindenî. Fără ele guvernarea prin partide nu ar fi tolerată de nici o națiune orî-cît de păcătoasă ar fi ea. Ceea ce diferă este modul cum aceste nevoi se îndeplinesc. Intr'adevăr ele se îndeplinesc pretutindenî, dar se îndeplinesc de factorii pe care 'i au la îndemîna.

Acolo unde opiniunea publică este puternică, ea le îndeplinește singură. Așa vedeți monarhiile ca Anglia în care Coroana are pe hirtie toate drepturile, dar în fapt n'are nici unul, unde este o adevărată republică cu un președinte ereditar; acolo prin simpla forță a opiniunii publice ai și politica din afară, și armata și justiția în adevăr naționale, în adevăr nesupuse tiraniei partidelor și ai și alternarea partidelor în mod regulat. În alte state, în Franța de exemplu, cu toată nestabilitatea ministerială, forța opiniunii publice este încă destul de mare, pentru că vedeți că de și se schimbă guvernele la 6 luni, dar nu se cleatină magistratura țării, nu se turbură armata, iar în ce privește politica din afară se poate ca în spațiul de două zile să prinzească la Impăratul Rusiei și președintele Republicei și ducele de Chartres și principesa Matilda Bonaparte.

Dacă pleci din țările vechi, cu opiniune publică puternică și te scobori către alte țări mai depărtate, puterea opiniei publice descrește, și cu cât ea descrește cu atît sporește recunoașterea prerogativelor și drepturilor Coroanei. Aproape nul în Anglia, rolul Coroanei este deja mai însemnat în Belgia, și mai mare în Italia și cu totul preponderent în Spania. Cu un cuvint în statele moderne guvernate prin partide politice, rolul Coroanei este tocmai să întregască, pentru îndeplinirea menirii Statului, ceea ce opiniunea publică singură nu este capabilă să obție. (Apause).

Dacă simțiți cu toții, cum simt eu, că aceasta este menirea Coroanei, să trecem în țara noastră, și să vedem cum stau lucrurile la noi. Este vre-o îndoială cînd cunoaștem și experiențele noastre electorale și violența luptelor noastre de partid și slăbiciunea opiniunii publice, că la noi rolul Coroanei este mare?

Neapărat că nu.

Dar atît nu ajunge, mai trebuie să examinăm cum s'aũ purtat cele două partide, nu cu vorba, ci cu fapta, ca să pună în măsură Coroana de a'și putea îndeplini rolul ei față de generațiunea de azi și de cele viitoare?

Prima chestiune, alternarea partidelor la guvern. Vă rog, d-lor, să nu faceți confusiune. Prin alternarea partidelor nu înțeleg o operațiune pur mecanică, care de

exemplu ar hotări că un guvern trebuie să stea cinci ani, și din 5 în 5 ani s'ar schimba; nu, prin alternarea la guvern a partidelor înțeleg înlocuirea partidului cînd i s'a istovit puterea de lucru, prin partidul care este plin de viață și de putere (Aplause).

Înțeleg o operă de judecată politică, iar nu o simplă socoteală de zile.

În această alternare este sigur că opiniunea publică singură la noi nu reușește în scopul ei. Experiența noastră electorală ne spune ce poate opiniunea publică; ea poate numai să dea indicațiuni care să facă să priceapă pe orîce om, că țara reală nu mai corespunde cu țara legală, independent de numărul de ani calendaristici cari s'au strecurat de la venirea la guvern a unui partid.

Coroana dar, să întrecă opinia publică.

Ei bine, D-lor, în îndeplinirea acestei înalte necesități, fără de care nu se poate guvern constituțional, partidul conservator a ajutat Coroana, partidul liberal a împedat-o. În timp de 12 ani, acest partid nu a voit să dea prilej Coroanei să facă uz de prerogativele ei; din potrivă, acest partid se agăța de putere chiar atunci cînd nu se mai putea menține de cît prin împușcarea deputaților.

Dar partidul conservator? El, urmînd tradițiunile lui, în plină vigoare, în plină putere, anul trecut a ajutat Coroana la această liniștită alternare a partidelor în Stat. (Aplause).

Atit însă, D-lor, nu este destul. Alternarea partidelor nu este un scop, ci un mijloc. Scopul este să se facă bine treburile Statului, să meargă înainte națiunea, pe care o cîrmuim rînd pe rînd, unii și alții.

Dar dacă, în loc de continuarea lucrării începute, un partid și-ar forma program, că trebuie să distrugă tot ce a făcut cel-l'alt? Un asemenea sistem de guvern de sigur ar cădea sub scîrba și disprețul general.

Credeți că este posibil să lăsăm o societate să fie condamnată la această muncă, ca unii să-și istovească puterile zidind, iar alții să și le sleiască, dărîmînd? Imaginațiunea poezilor anticității inventase pe *Sisif*. Dar munca lui *Sisif* era o pedeapsă de infern, iar nu opera de progres a unui guvernămînt de oameni liberi.

D-lor, în viața Statelor, pentru a fi progres, este nevoie ca unele lucruri să iasă din sferă schimbărilor pe care le aduce cu dînsa schimbarea unui guvern. Dintre acestea sunt: raporturile noastre față de străinătate, armata, și în fine justiția, singura garanție a vieții civilizate.

Dacă în această țară, opiniunea publică nu este destul de puternică, singură ea, ca să impună partidelor politice aceste reguli de conduită, Coroana are dreptul să ajute opiniunea publică în slăbiciunea ei, pentru ca și partidele politice să fie obligate la respectul acestor lucruri, care trebuie să atirne mai mult de națiune, de cît de cluburile politice.

În această ordine de idei, și pentru a asigura continuitatea atitudinii țării față de străinătate, partidul conservator a fost ajutătorul Coroanei, iar partidul liberal a împiedicat-o. Cînd sunt liberalii în opozițiune, ei ne aruncă mereu cuvîntul de trădători de patrie.

Partidul liberal, atunci cînd după peste o sută de ani, România a fost adusă de întîmplări să ia și dînsa parte la dezlegarea unei mari probleme europene, în loc să ceară concursul tuturor fiilor patriei, trimetea pe conservatori în judecată la Curtea de Casațiune, pretinzînd că Lascar Catargi dedese o depeșe fără să-o plătească. (Aplause).

Care a fost rezultatul acestei trunchieri a forțelor naționale?

E că nu este nimeni din cei cari cunosc evenimentele de la 1877—78, care să nu zică că România a eșit prost din aceste evenimente, și că eșea mai bine dacă se punea la mijloc energia tuturor fiilor ei. Dacă liberalii își fac din aceasta un titlu de glorie, istoria va face din contra în potriva lor acuzațiunea ei de căpetenie, ea va spune că liberalii puteau să scoată din evenimentele de la 1878, o Romînie mai mare de cît cea pe care o primise și că aŭ scos una mai mică.

Prin atitudinea noastră, din contra, am ajutat Coroana pentru a stabili o continuitate în politica de afară, pentru a scoate politica externă din politica de partid și a o pune în rangul cestiunilor naționale, ca recent exemplu aducem unanimitatea cu care ne am prezentat față de

vizita împărătească, vizita din care au eşit cordoane pentru unii miniştri, ceea ce puţin importă, dar a eşit şi consideraţiune pentru ţară, ceea ce importă mult.

Am dat deci pildă pentru continuitatea politicei externe în această ţară. (Aplause).

Tot aşa am făcut, d-lor, şi cu armata. Tot ce am putut, am făcut ca să o scoatem din înriurirea politicei de partid. Sunt numiri în gradele înalte, pe cari le-am iscălit, poate, fără plăcere. D-v. ştiţi de exemplu că noi am pus comandamentul de aci în mîini, cari nu numai prietene nu ne erau, dar nici cel puţin neutre.

Şi cum au ajutat liberalii în această privinţă Coroana şi opiniunea publică? Au spus că armata are, nu puşti, ci ciomege, şi apoi au prezentat înaintea Împăratului Austriei trupele înarmate cu aceste ciomege. (Aplause).

În justiţie? Am zmulc de la arbitrar, făcînd inamovibili pe membrii curţilor şi pe preşedinţii tribunalelor, iar liberalii, într'un an, au atentat la Curtea de Casaţiune, şi se zice, şi îi cred capabili, că vor să se mai întindă.

Rezultatul este, că pe cînd unii lucraseră la întărirea instituţiunilor acestei ţări, alţii le săpau la temelie!

Ast-fel noi rămînem, d-lor, consecuenţi cu doctrina conservatoare, cînd ajutam Coroana în rolul ei firesc de a apăra ţara de tirania partidelor.

Ast-fel împinşi de un înalt sentiment naţional şi patriotic, ne urmăm rolul nostru de partid conservator, cînd faţă de liberali, căutăm să desfiinţăm din cele ce ne despart şi să înmulţim cele ce ne apropie.

Până acum nu suferiserăm încă de răul care a sîngerat toată Europa de apus, de cestiunile religioase care inveninează luptele politice din atitea ţări, pentru care spre pildă se sfişie partidele politice în Belgia.

Şi acum la sfîrşitul veacului, în această de Dumnezeu bine-cuvîntată ţară, unde între membrii dreptei şi membrii stîngei nu se ridică capul însîngerat al vre-unui strămoş mort pe ghilotină, liberalii vor să ne despartă pe cestiunea sufletească, pe cestiunea care desparte aiurea omenirea de atita amar de ani.

Aceasta, iubiţi cetăţeni, este cel mai monstruos atentat la binele, la progresul şi stabilitatea acestui Regat, aceasta este o operă diabolică.

Și unde se face lucrul acesta? Suntem noi cu situațiunea geografică pe care o avem, în pozițiunea fericiților, cari își pot plăti luxul tuturor prostiilor? Suntem noi la capătul Europei, înconjurați de o mare, pe unde ne poate veni ajutor de pretutindenă și unde nu avem să ne temem de nimic? Stăm măcar, ca Grecia, în fundul unei peninsule sub scutul lui Omer și al-lui Sofocle? Noi, suntem puși de soartă în locul cel mai greu, dar și cel mai de onoare, stăm la curmezișul tuturor drumurilor, pe care de mii de ani se scurg noroadele, stăm acolo unde se ciocnesc interesele cele mai puternice, care de atita vreme agitã lumea și o va mai agita. (Aplause).

Nouă, d-lor, soarta ne spune că trebuie să cultivăm tot ce ne unește, pentru că toți la un loc — și tot mă îndoesc câte-odată, dacă suntem destui. — Dar la noi să inventezi o sămînță de discordie, să suflî schizma, să te faci agentul dezbinării, să crezi izvoare de vrajbă și de ură, este operă de nebun, dacă nu este operă de criminal. (Aplause).

Suntem dar în dreptul nostru, și facem o operă conservatoare, națională și patriotică, cînd deșteptăm Coroana asupra acestui principiu. Suntem în dreptul nostru, suntem în rolul nostru, cînd dorim ca Coroana să ajute opiniunea publică în contra tiraniei partidului de la putere, pentru ca împreună să împiedice până-mai este vreme crearea unei noi pricinî de dezbinare și de slăbiciune pentru acest Regat.

Incheiî. Mi se pare că pe frontispiciul edificiului politic pe care îl ridicăm, putem să scriem un cuvînt pe care d. Dim. Sturdza 'l-a amintit Ungurilor, pe cînd făcea agitațiune națională: „*Justitia fundamentum regnorum*“, zicea atunci d-sa.

Azi, pentru mișcarea pe care am început-o noi, putem zice: „*Concordia fundamentum patriae*“.

Și spunînd aceasta, spunem un adevăr și mai înalt, și mai înfîpt în inimile noastre. (Aplause prelungite).

1897

Alegerea colegiului II de Covurlui

Cu ocazia alegerii Colegiului II de Covurlui, făcută în Ianuarie 1897, partidul liberal propusese candidatura d-lui P. Sechiari, iar partidul conservator pe aceea a d-lui N. Filipescu. Administrația liberală — prefect de județ fiind d. Daniel Zorilă, — făcu tot felul de ingerințe, pentru a putea scoate pe candidatul guvernamental. D. Ioan C. Grădișteanu, deputat conservator, a adresat o interpelare în Cameră cu privire la aceste ingerințe. D. Take Ionescu, luind și d-sa cuvîntul cu această ocaziune, a complectat interpelarea d-lui Grădișteanu, pronunțînd următorul discurs în ședința Camerei din ziua de 30 Ianuarie:

D-lor Deputați,

În urma cuvîntărei d-lui Grădișteanu, înțelegeți bine că ar fi să abuzez de vremea d-v., dacă aș face alt-ceva de cît să rezum în cite-va cuvinte cele spuse de d-sa, și apoi să tragem în urmă morala politică a acestei alegeri.

D-lor, că aș fost ingerințe în această alegere, cred că nu este nimeni între noi care, independent de interesul de partid politic, să aibă nevoie de dovezi. Într'adevăr, d-lor, există o dovadă în sine, în afară de faptele arătate de d. Grădișteanu, și care explică foarte bine lucrurile.

Dacă n'ar fi fost ingerințe în alegeri, dacă nu s'ar fi amestecat guvernul în alegere, cum v'ați explica d-v. că guvernul, prin primul său ministru și ministrul de interne, a cerut unuia din candidați, d-lui I. Nenițescu, lucrul mi s'a spus de d. Nenițescu, să-și retragă candidatura în folosul d-lui Sechiari, sau să primească ca d. Sechiari să-și retragă candidatura în folosul d-lui Nenițescu, rămîind un singur candidat guvernamental?

Era dar în guvern sentimentul unei slăbiciuni electorale la Galați. Acest gînd a făcut pe guvern să intervină pe lingă d. Nenițescu, ca să primească a fi un fel de candidat fără voe, să accepte voturile d-lui Sechiari.

Toate acestea se făceau pentru că cu d. Nenițescu se

credea în biruință, pe când cu d. Sechiari nu se credea în biruință.

O altă dovadă de același ordin: La întiiul scrutin d. Filipescu a avut 409 voturi, d. Toneanu, un alt opozant, 100 și mai bine, d. Nenițescu, și el opozant, 140; candidatul socialist 44 și candidatul liberal-național, d. Sechiari, numai 290. Între întiiul scrutin și al doilea s'a întâmplat un eveniment politic.

Netăgăduit este că d. Toneanu își retrase candidatura în favoarea d-lui Filipescu, și că retragerea candidaturii d-lui Toneanu în favoarea d-lui Filipescu era sinceră; lucrul s'a dovedit prin înlocuirea fratelui său, care era comisar de poliție în București, îndată după alegere; o înlocuire sub forma obicinuită: transferarea; el era comisar la Palatul Justiției și a fost mutat tocmai la Obor, ca să-și dea demisia, cum a și făcut-o. De altmintrelea am citit și scrisoarea lui către fratele său la Galați, în care îi povestește convorbirea, pe care a avut-o cu d. prefect al Poliției Capitalei.

Dacă retragerea candidaturii d-lui Toneanu în folosul nostru nu era sinceră, de sigur că fratele său n'ar fi plătit-o cu pierderea funcțiunii, și încă după ce candidatul liberal reușise. N'ar fi fost un nevinovat lovit de d.v., mai ales atunci când nu era vorba de luptă pentru existență, ci de simplă răzbunare.

După aceea vine retragerea d-lui Nenițescu iarăși în favoarea d-lui Filipescu. D. Nenițescu a declarat-o, fratele său a dus cu noi campania. Și totuși la al doilea scrutin, în loc ca d. Filipescu să aibă cele 260 de voturi ale d-lor Toneanu și Nenițescu, cum și cele 400 voturi ale sale, adică în loc să fie ales cu aproape 700 voturi, vedem că n'are de cit 450. Care este explicațiunea? Ar fi, d-lor, recunosc, o exagerațiune, ar fi să facem aritmetică, iar nu politică, dacă am crede că un candidat care se retrage, poate să dispună de toate voturile alegătorilor săi. Dar de la 260 de alegători până la 45, căci atit numai a câștigat d. Filipescu, este o diferență a căreia explicațiune se poate pricepe numai prin faptul, că nu s'a lăsat libertatea voinței alegătorilor, ba chiar că s'a forțat nota ingerințelor.

De alt-fel explicația v'a dat-o d. Grădișteanu.

După lista alegătorilor, pe care v'a arătat-o d. Grădișteanu, ați văzut că 92 din alegătorii cari au luat parte la primul scrutin, nu au mai luat parte la al doilea scrutin.

Aceștia erau toți alegători de ai noștri, alegători însemnați, deochiați, votase la început, dar pentru al doilea scrutin, ei toți cari au fost bănuți că cu nici un preț nu vor vota pentru d. Sechiari, au fost *consiliați* să nu mai vină la vot.

Prudentă recomandație, pentru-că, și nu este un lucru dezagreabil să o spunem, d. Sechiari nu se bucură de prea mare popularitate în Galați. Prin urmare, este un lucru sigur că în al doilea scrutin lupta electorală nu a fost condusă numai de candidat și de amicii săi, amicii destul de numeroși în sinul comitetului liberal-național, ci a fost condusă de prefect, a căruia putere și destoinicie v'a arătat-o îndestul d. Grădișteanu. Poate că ar fi rău și crud să mai adăugăm la o situațiune grea, destul de grea față nu numai cu publicul și cu opozițiunea, dar față și cu majoritate, care de sigur nu lesne va erta pe prefect; nu atit că a scris cartea de vizită, cit că a lăsat să se prindă de noi.

De sigur, d-ilor, ar fi o copilărie să se pretindă că ne am făcut convingerea despre acțiunea prefectului numai prin acest talisman, fiind-că se poate ca și alți prefecti să facă acțiuni și mai puternice și să nu ai carte de vizită. Nenorocirea d-lui Zorilă a fost că a existat o carte de vizită! Vă dovedesc însă un lucru cu această carte și anume: că așa era situațiunea în mahalalele Galaților, în cit un agent electoral, care până atunci fusese cunoscut de partizan al opoziției, căci acesta este adevărul... (Intreruperi).

În momentul cînd d. prefect, — și am aci declarațiunea lui Gotcu și o voi arăta d-lui ministru, dacă vrea, — în momentul cînd d. prefect l-a chemat la sine, însoțit de un oare-care Burdea și i-a cerut să treacă în grupul guvernamental, promițîndu-i un comisariat de poliție, — care nu i s'a dat — inde prezența cărței de vizită în buzunarul nostru, alt-fel evident că nu o da; el a cerut pașaport ca să poată umbla în oraș.

Vă puteți închipui că atunci cînd prefectul a chemat pe acest om, situațiunea a trebuit să fie foarte încordată în mahalalele Galaților, ca acest agent, care trecea din o

parte în alta și se declara să lucreze cum a lucrat contra d-lui Filipescu, să aibă nevoie de chiar atestatul prefectului ca să poată merge neturburat în diferitele mahalale.

Și mai este un lucru ciudat: Comisarii de poliție găseau procederea aceasta așa de firească, în cit puneau viza lor pe cartea de vizită a prefectului, pentru a constata în mod oficial, că în realitate cel care alerga avea dreptul să alerge, pentru că alerga pentru cauza cea bună, propovăduia evanghelia cea adevărată, iar nu evanghelia lui Nicu Filipescu.

Mai este un lucru care nu poate face indoială, și anume: că pe lângă aceste ingerințe, cari dacă ar fi fost singure, nici nu ne plingeam de dinsele, s'a adăugat altceva, s'a adăugat un ce de care omul are tot-d'a-una drept să se plingă: s'a adăugat violența. În contra unor ingerințe, mai ales așa de rău combinate cu cărți de vizită, mai poți lupta! În contra violenței nu este luptă...

D. G. Chirițescu: Mai bine cu chinoros?

D. Take Ionescu: Mă intrerupeți vorbind de chinoros; ar trebui să știți că el s'a produs într'o alegere condusă în București de o persoană politică, al cărui nume nu-l mai spun, fiind-că a murit, dar care, puțin după aceea a fost luat în brațe de d-v. și pus în capul listei d-v. electorale contra noastră.

Prin urmare, cred că deplorînd chinorosul, veți fi de acord cu mine, că în alegeri este un lucru contra cărui nu te poți lupta și că acel lucru se chiamă violență...

D. St. Filipescu: Dați-mi voe să vă intrerup. De ce nu ați luat la Drăgășani măsuri contra violenței.

D. Take Ionescu: Despre alegerea de la Drăgășani am informațiunii absolut contrarii și mi-se pare că a fost o instrucție judiciară, care a dat în judecată și pe unii și pe alții...

D. St. Filipescu: Dar singele de pe strade, ale cărui urme se mai văd și astăzi?

D. Președinte: Vă rog, d-lor, nu mai intrerupeți.

D. Take Ionescu: D-lor, mărturisesc că n'am fost nici odată la Drăgășani, dar dacă singele este încă pe strade, voi merge să-l văd, căci este un singe foarte persistent.

Intreruperile d-v. mă dovedesc că am dreptate în ceea-ce afirm și anume: că din toate ingerințele electorale,

aceea contra căreia nu se poate lupta este „violența“. Ei bine, d-lor, a fost violența la Galați! (Intreruperi).

D-lor, înțelegeți bine că aci suntem și uni și alții martori pe care ne judecă alt cine-va. Intre noi și d-v. este un continuu proces politic, un proces în care nu judecăm noi, ci țara.

Tot ce putem noi face este să dăm și uni și alții în liniște părerile noastre.

Veți vedea ce-mi dă mie convingerea că aș fost violențe la Galați.

Vă puteți d-v. inchipui starea sufletească a unui candidat opozant, care este nevoit să ceară biuroului electoral intervenirea armatei pentru restabilirea ordinii? Dacă el nu suferă de violență guvernamentală, ce interes avea să provoace sosirea armatei?

Mai departe. A sosit armata. Se constată că căpitanul a fost atacat. De cine? De violența opozițiunii? Apoi pentru aceea îl chemase candidatul opozant ca să-l atace?

Dar nu e numai atât. D. Filipescu a propus adversarului său să se adreseze mulțimei și împreună cu d-sa să-i ceară a se depărta. Ei bine, d. Sechiari nu s'a crezut obligat să facă aceasta, dar d. Filipescu a avut curajul să vorbească și îndată acea mulțime a început să-l ia la huidueli. Ai cui partizani erau cei cari huiduiau? Ai opozițiunii?

Alt-ceva, și aceasta e nota caracteristică a alegerii de la Galați, căci scoboară cu o treaptă mai jos moravurile noastre electorale. Care este această scoborire a vieții noastre politice cu o treaptă mai jos? (Intreruperi). Am, d-lor, 12 ani de Cameră și știu să nu insult pe nimeni. Veți vedea ce însemnează o scoborire mai jos în moravurile noastre electorale.

S'a făcut violențe de multe ori. S'a adresat însă aceste violențe, nu la căpeteni, nu la statul-major al opozițiunii, ci la coada electorală. In Galați, din potrivă, violența s'a urcat sus de tot; insultele aș plouat asupra însuși candidatului. Și să ne ferească D-zeu pe toți dacă se va încetațeni la noi sistemul unor ast-fel de violențe! (Intreruperi).

D-lor, am văzut și eu violențe; le-am văzut de ex. la Craiova, împreună cu d. Fleva, cu d. Petre Grădișteanu,

cu d. Popp. D. N. Popp 'și aduce aminte la 1888, cind s'a tăiat scena de sub noi. Aū fost monstruoase violențele exercitate în contra-ne la 1888, dar nu se potrivește vremea de azi cu acea epocă, și aceasta face tocmai partea a doua a puținelor cuvinte cari voiam să vi le spun.

Al doilea caracter politic, după părerea mea al celor petrecute la Galați, e că ele sunt un anacronism, un ade-vărat anacronism.

Dacă vă uitați la punctul de plecare al acestei alegeri, care a fost el? Veți tăgădui de sigur, dar nu e unul dintre d-v., care să nu știe că acesta e adevărul; era lozinca dată: Nicu Filipescu nu trebuie să se aleagă, și nu trebuie să se aleagă în nici un caz, și ca să nu se aleagă nu se va scuti nici un mijloc! Aceasta era lozinca.

Pentru ce această lozincă? Ce vremuri ne amintește această lozincă?

Ca să fac tabloul și mai viu, amintesc și lozinca a doua, cea de după alegeri: voturile lui Nicu Filipescu nu sunt voturi date de gălațeni, sunt voturi cumpărate de către Nicu Filipescu...

O voce: Așa e.

D. Take Ionescu: Aud la spatele meu: așa e! Aceasta mă întărește și mai mult în credința mea, că am ajuns la partea caracteristică a evenimentelor politice.

Aceasta nu vă amintește d v. o anume epocă din viața noastră politică?

Mie-mi amintește o epocă, dar tot-d'odată văd că ne aflăm față de un anacronism, o repet, 'mi reamintește epoca de la 1886, 1887 și mai ales 1888...

D. C. Mărgăritescu: Dar la 1891?

D. Take Ionescu: Cele-alte asemănări le veți face d-v.; eu fac asemănările pe cari le cred adevărate. (Aplause).

La 1888, la alegerile de atunci, era tot așa o lozincă care se pornise în contra persoanelor anume însemnate, în contra persoanelor, pe cari guvernul de atunci credea că este în interes politic—vedeți că pun lucrul în felul cel mai frumos, un interes politic: ca acei oameni să nu se aleagă. În toată campania electorală în contra candidaturii lor, toate mijloacele,—și am martori mulți aci în Cameră dintre d-voastre—s'au întrebuițat, până și paltoanele de pe noi,—paltoanele cu cari am mers la ale-

geri, — ni se zbiera că erau cumpărate de miniștri străini... Pe mine acest caraghioslic m'a supărat atît mai mult, cu cît blana, pe care o purtam, era foarte proastă; 'mî era și rușine că eram ast-fel tratat... de un ministru străin!

După alegeri absolut aceeași lozincă: voturile opoziției sunt voturi luate cu bani, cu bani la Buzău, cu bani la Brăila, cu bani la Craiova, cu bani peste tot.

Peste nouă ani de zile găsim, neapărat în mai mic, același spirit politic, aceeași idee: nu trebuie să se aleagă cu nici un preț Nicu Filipescu; voturile lui nu sunt voturi cari le putea avea și el, cum le-a avut d. Sechiari!

Ei bine, vă întreb: se potrivesc circumstanțele? Nu sună ciudat situațiunea politică de la 1888, transformată în anul 1897?

Nu, d-lor, nu se potrivesc împrejurările. Căci ce era la 1888? D-v., partidul liberal, erați de multă vreme la putere, erați la putere așezați așa de solid, — credeți d-v., — în cît nici nu vă gîndeți la putință să cădeți de la guvern înainte de a se fi sfîrșit și fizicește fostul d-v. mare șef...

D. C. F. Robescu: Și al d-tale.

D. Take Ionescu: Și al meu, timp de un an.

D. Robescu ar trebui să nu uite că cu toată lupta de opoziție violentă care am dus-o de la 1886 până la 1888, cînd mai tîrziu am avut ocaziune, cînd mi-a fost dat ca tot în această Cameră și tot în contra unei majorități care 'și avea și ea patimele ei, să spun ceea-ce credeam eu că era drept despre acel fost șef vremelnic al meu, am făcut-o.

Erați dar în credință că nu veți cădea, că nu puteați cădea. Iar celor mai cu minți, cari vedeau că nu mai merge, li se spunea: că nu puteți cădea, fiind-că pot veni așa complicațiunii externe, în cît să fiți siliți a nu părăsi puterea.

Aceasta era explicațiunea oficială a d-v. Ei bine, în acele momente erați atacați de o opoziție în care sta nu numai partidul conservator, dar în care sta ca disidenți jumătate cel puțin din fruntașii liberalilor, și erați atacați cum rar un guvern a fost veri-odată.

Ei bine, înțeleg, — deși nu scuzez, — ca într'o luptă așa de încordată să fi adoptat d-v. lozincă cu care vă pro-

nunțați că un anume om nu poate să vină în Parlament, și nu poate să aibă voturi de cît prin bani.

Aceeași este situațiunea la 1897?

Ce s'a petrecut în această țară ca să vă hotăriți la o politică de nervi, la o politică de nervi, ca la 1888??

Sunteți la putere de un an și mai bine. În mare parte suntem și noi autorii, cum să zic?... intelectuali ai aceștei nașteri guvernamentale de la Noembrie 1895... (Interreruperi).

D-lor, faptele nu se discută. Faptul este așa; cînd d-v. v'ați retras din Cameră și Senat, de atunci noi între noi și punînd în cunoștință pe acei factori constituționali cari trebuiesc puși în cunoștință, am luat hotărîrea că dacă până în toamnă se va găsi mijlocul constituțional ca să veniți la putere, să vă cedăm locul. Aceasta vă explică de ce nu am făcut alegeri suplimentare. Este o eroare dacă credeți că am fost surprinși în toamna din 1895; noi de la Maiu 1895 cunoșteam foarte bine situația politică și aveam hotărîrile noastre luate.

Dar nu importă; v'ați compus ministerul cum ați vrut și cum ați putut. Ați făcut marele minister, ați debutat cu acest mare minister, cînd un minister care co-prindea pe D. Sturdza, Stătescu, Cantacuzino și N. Flevara de sigur un mare minister național-liberal, aceasta nu se poate tagădui de d-v.

Ați găsit în fața d-v., ce? O opoziție redusă la două glasuri în Senat și la două în Cameră.

Această opoziție era și în Cameră și în Senat foarte liniștită și foarte cuviincioasă; nici nu putea să fie alt-fel, fiind așa de restrînsă. În țară ați găsit o opoziție, cum nu cred că veri-odată un guvern românesc a avut în fața lui. De la început nu am căutat în nimic să vă turburăm. D-voastre știți bine cum puteam să vă stricăm efectul produs de discursul inițial de la Iași, discursul cu care ați debutat la putere. Așa de puțin am căutat să încurcăm lucrurile, în cit grație minței, liniștei și patriotismului nostru, s'a putut, fără turburare, să se arboreze în București 200 de tricouri roș, alb și verde. Vă întreb pe d-v.: dacă d-v. erați în opoziție se petreceau lucrurile din parte-vă cu aceeași înlesnire?

Ați luat în opozițiune o mulțime de angajamente, pe

carî nu le puteţi ţine, cum este cu faimoasa lege a lui Maxim, care, ce e drept, ne-a dat o zi de impopularitate, şi noi nu am făcut nimic ca să vă turburăm liniştea.

Dar au venit cestiuni şi mai mari. Ar fi, cred, un moment dureros de a vi-le reaminti, şi ar fi şi de prisos, căci s'au sfîrşit spre binele tuturilor, şi nu numai că noi nu am căutat să vă împiedecăm, dar cît ne-a stat în putinţă am căutat nu numai să vă ajutăm rezolvarea, dar şi să vă inlesnim situaţiunea d-v., cred că nu veţi tăgădui aceasta, cînd ştiţi că însăşi *Voinţa Naţională* a reprodus articolul meu din *Timpul* ca să dovedească că lucrurile au mers spre binele obştesc¹⁾.

A venit vizita împăratului, au venit greutăţile peste Carpaţi,—greutăţi destul de complicate,—a venit greva din urmă de la drumurile de fer, şi noi în loc de a profita de greutăţile d-v., v'am ajutat să eşiţi cu bine.

A! d-lor, cînd d. Fleva îşi desvolta interpelarea sa, 'mî am zis: Doamne! Ce s'ar fi făcut din această cestiune, dacă aţi fi fost d-v. în opoziţiune? În ce bocluc n'ar fi intrat ţara? Cum s'ar fi repetat afacerea grevei cavaleriei?

D-v., stăpîni absoluţi pe putere, avînd Parlamentul întreg, combinîndu-vă şi descombinîndu-vă ministerul cum voiţi, şi noi ducînd o opoziţiune cît se poate de liniştită.

Ei bine, vă întreb: nu este un anacronism, că într'o asemenea stare să se facă politică de nervi, să se restabilească acele situaţiuni încordate cari se explicaū la 1888, dar cari acum la 1897, sunt fără rost şi supără pe toată lumea?

Şi atunci iarăşi mă întreb: care este explicaţiunea acestei stări nervoase? Explicaţiunea este că vă merge rău, şi nu numai rău, dar foarte rău, şi nouă ne merge bine, foarte bine. (Ilaritate). Voiū mai adăuga ceva, şi anume că ne-a mers aşa de bine anul care a trecut, în cît mă întreb, cu oare-care grijă, dacă este posibil să mai fie vre-o amelioraţiune la acest bine...

D. G. Ghiţescu: Atunci să stăm aşa cum suntem.

D. Take Ionescu: Iată, d-lor, explicaţia lucrului. Ve-deţi că vă merge rău şi sunteţi necăjiţi. Ei bine, aci vă dau dreptate.

¹⁾ A se vedea acest articol în anexele de la finele volumului.

Dar dacă vă dați această dreptate și dacă imi explic nervii d-v. din convingerea, sau nu din convingerea, ci din sentimentul, — căci convingerea este o cestiune care ține de partea intelectuală a omului, pe cînd emoțiunea, sentimentul, este mai puternic, — că vă merge rău, este însă o parte unde nu vă pot da dreptate, este în credința d-v., că procedind ca la Galați, are să vă meargă mai bine, iar nouă mai rău. Aci, credeți-mă, vă înșelați; o alegere ca la Galați este un lucru bun pentru noi, și un foarte rău tonic pentru nervii debilitați ai d-v. Căci, d-lor, rezultatul care va fi? Că în majoritate are să figureze și d. Sechiari, care va lua, probabil, cite odată cuvîntul... Ocaziunea se va ivi cam rar, căci noi suntem puțini, iar d-v. destui...

O voce: Ați ales pe Zerlenti.

D. Take Ionescu: Credeți că alegerea d-lui Zerlenti contra lui Brătianu ne-a făcut bine nouă? V'a făcut bine d-v., și dovadă că v'a făcut bine, este că la acea din urmă alegere parțială din Muscel, s'a ales Ioan Brătianu, pe care Bucureștenii nu-l alesese.

Am zis că este foarte slab tonic pentru d-v. Ceea ce ați pierdut se vede, ce ați cîștigat este prea puțin. Ați ajuns la un rezultat pozitiv, că d. Sechiari este în Cameră și la un alt rezultat pozitiv, care pentru noi este negativ, că d. Filipescu nu este în Cameră. D-v. ați prețuit foarte mult acest avantajiu, și aci vă înșelați; acțiunea d-lui Filipescu rămîne întreagă. D. Filipescu nu ese scăzut, ci mărit din alegerea de la Galați, pentru că d. Filipescu este deja în acel stadiu de om politic, în care înfringerile nu te mai pot micșora, ci te măresc.

Dar acum, d-lor, mai este un lucru unde v'ați înșelat d-v. Aveți un guvern nou care era cam acuzat de unii dintre d-v. că-l lipsește oare-care energie și s'a găsit în Nicu Filipescu o foarte bună ocaziune ca să dovediți că este energie și în noul guvern, înainte chiar de a vă fi vaccinat cu ceva spirit din vechiul guvern. Da, s'a dovedit, în adevăr, prin alegerea de la Galați energia materială a noului guvern.

Este o mare eroare însă a crede că dezvoltarea forței brutale este dovadă de adevărată putere; d. ministru de interne nu prea are noroc cu dezvoltarea energiei materiale.

D. ministru de interne, la 1888, cite-va zile numai

înainte de căderea guvernului liberal, era acela care cerea cea mai mare dezvoltare de energie, a doua zi chiar după arestarea d-lui Fleva. În urma discursului d-sale, pe care l'am auzit și care nu este urit, s'a votat faimoasa moțiune, în care cereați cu mult foc ca guvernul să-și arate energia față cu această opozițiune, care turbură lucrurile în țară. V'a ascultat guvernul, a mai dat semn de nițică energie, dar știți bine că n'a mai rămas nimic peste 10 zile, fiind-că nu era fond de unde să mai dea! Cu aceasta închid.

Energia ce ați arătat la Galați, nu este adevărată energie. Adevărata energie, cea care v'ar reda cea ce a început să vă lipsească, cea care ar face ca lucrurile să vă meargă mai bine, căci acum vă merge foarte rău, este de a dovedi că puteți lucra ceva, pe cînd până acum mi se pare că nu ați dat dovezi, este de a dovedi nu că sunteți în stare să vă țineți făgăduelile, căci ar fi o pacoste pentru țară dacă le ați ține... (Intreruperi). Îmi pare rău că mă întrerupeți, am să vă dau o pildă fiind-că nu mă credeți. D-v. în opozițiune ați cerut ca să ia Statul moșia Bedmar, fiind-că a făcut rău d. Carp, etc., etc. Ei bine, sunteți de 16 luni la guvern și nu ați luat-o, și nu o puteți lua, și ați face o pacoste dacă ați lua-o. Nu vă invit să o faceți, prefer ca în această chestiune, ca în multe altele, să nu vă țineți de cuvînt. Din potrivă, ați venit cu legea d-lui Vulturescu ca să faceți ceea ce voiam să facem noi, să dați o soluțiune juridică și politică.

Așa dar închid. Noi vă mulțumim pentru alegerea de la Galați; ne-ați dat ocaziunea încă o dată să dovedim țării, care ne ascultă și pe unii și pe alții, modul cum d-v. știți—de și noi nu ne-am îndoit nici o dată—să faceți alegerile.

Ne-ați dat ocaziunea să afirmăm că sunt printre noi persoane a căroră prezență aici o credeți așa de periculoasă, în cit...

D. M. Pherekyde: Nu este serios de loc ceea ce spuneți d v.

D. Take Ionescu: Eu cred că este foarte serios; și modul cum s'a făcut alegerea la Galați, dovedește că este foarte serios.

Dacă nu era pericol mare, de ce ați făcut atitea ingerințe. (Zgomot).

O voce: V'am lăsat să vă alegeți la Caracal. (Aplause).

D. Take Ionescu: Nu este exact, nu m'ați lăsat să mă aleg. La Caracal, adevărat, că s'aũ petrecut lucrurile în liniște. Ceea ce se numește bătăuși, pe acolo nu se cunoaște, în tot-d'a-una alegerile se fac în liniște.

O voce: Aduseseseși d-ta bătăușii de la Craiova.

D. Take Ionescu: Aũ venit de la Craiova d. Ștefan Pleșea, Nicu Economu, Guran, Borănescu, Geblescu, etc. Sunt bătăuși! Două zile înainte de alegeri mi s'a semnalat de către cine-va, prin d. Gazan, unde staũ în gazdă, că între persoanele care aũ venit de la Craiova ca să susțină candidatura mea, sunt și unii, pe cari, pe nedrept, liberalii îi acuză că aũ venit să facă turburări.

De și erau oameni cunoscuți, avocați, comercianți, oameni de treabă, totuși cînd am aflat de vorbele acestea, i-am chemat la mine și i-am rugat să plece, ca să nu fie pretext că aũ venit să facă scandal.

O voce: Grecescu.

D. Take Ionescu: Grecescu este avocat la Curte, dar eũ am rugat pe d. Grecescu cu două zile înainte de alegeri, să plece din oraș.

Revin, d-lor, la morala acestei alegeri: Ziceam că pentru noi ea este un lucru foarte bun. Dacă este să se repete experiența, voesc să o vedem repetîndu-se, și dacă un alt prefect va bine-voi să invente ceva și mai caracteristic, mai modern de cit acele bilete de trecere, vom avea fericierea să constatăm și acest nou eveniment.

Pentru d-v. alegerea din Galați este o adevărată pagubă.

Partidelor și guvernelor nu le slujește la nimic manifestările spasmodice ale unor energii pur materiale. Singură puterea morală, credeți-mă, poate să dea reazăm guvernului, să țină în friu opoziția.

CASA RURALĂ

Propunindu-se de către guvernul prezidat de d. P. S. Aurelian, un proiect de lege cu privire la înființarea Casei Rurale, la discuția generală, d. Take Ionescu, a pronunțat în ședința Camerei din ziua de 20 Februarie 1897, discursul de mai jos.

Casa rurală de și votată de Cameră, nu a mai eșit nici o dată din secțiunile Senatului. Se poate considera ca o idee născută-moartă cel puțin pentru multă vreme:

D. Președinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, luînd cuvîntul în această discuțiune, cea d'intîiî regulă, care cred că se impune este de a nu cerceta proiectul de lege dintr'un spirit de partid. Acest proiect, în adevăr, nu poate să intre în cadrul luptelor de partid. Pentru ca să-și dea roadele ei, bune sau rele, încete să grabnice, instituțiunea ce ni se propune are nevoie de un număr de ani mult mai lung de cît poate nădăjdui vre-un guvern sau vre-un partid să-l aibă la dispozițiunea sa.

Această instituțiune, d-lor, nu se poate susține — și cred că vă voiî dovedi aceasta — că face parte, că a izvorit din politica verî-unuia din partidele noastre.

Legi agrare au fost la noi; ele au fost făcute de ambele partide, iar cea mai mare lege agrară, cea mai însemnată ce s'a făcut în țara aceasta, s'a făcut în afară de, s'a făcut în contra partidelor noastre istorice; această lege însă orî-cît s'ar pretinde, orî-cît s'ar susține, că procede din dezvoltarea firească a unei idei de partid, nu s'ar reuși. O ast-fel de afirmare s'ar datorî numai necunoștiinței trecutului nostru legislativ în această materie, iar nu unei adevărate pătrunderi a ceea ce am făcut până astăzi.

Mai este un cuvînt, d-lor, pentru care nu se poate cerceta acest proiect de lege din spirit de partid. Este că

ne aflăm în una din acele materii, în care nu se poate repeta fără de dureri prea mari, operațiunea așa de des repetată în viața noastră politică, operațiunea facerii și a desfacerii și care ne aduce aminte de pedeapsa lui Sisif, — bolovanul ce-l suia mereu și care mereu se rostogolea în vale. Când este vorba de a înmulți sau de a scădea numărul sub-prefecților sau al jandarmilor, de a se înființa sau de a se desființa comitetele permanente sau judecătoriale de ocol, după cum guvernele se succed, acestea, de și spre paguba țării, se pot face ușor. Legiuiri însă de felul celei pe care o examinăm, orî cari ați crede că vor fi urmările ei, nu se pot cu înlesnire, nu se pot fără primejdie, să fie supuse aceluiași joc de înființare și desființare intermitentă.

Să ne desbrăcăm deci de orî-ce considerațiuni de partid și să cercetăm lucrurile cu sînge rece, să le cercetăm chiar cu bună-voință, căci dacă urmările proiectului de lege, așa cum le cred în adîncul convingerilor mele, sunt rele, nimeni nu poate să tăgăduiască că atît acei care l-au întocmit, cît și acei cari îl susțin, pe lingă celelalte argumente, trebuie să fi fost împinși și de un nobil sentiment, de dorința pornită dintr'o inimă călduroasă pentru îndreptarea relexor de care suferă păturile cele numeroase. O ast-fel de pornire este simpatică chiar atuncî cînd se înșeală cine-va în priceperea acelor rele, chiar atuncî cînd se înșeală și mai mult în leacul lor.

Iată, d-lor deputați, în ce duh așî dori eû să cercetez acest proiect de lege.

Înainte de toate, d-lor, să-mî dați voie să vă spun, dacă imî dau bine seama, că în această Cameră e o mare nedomerire asupra tendințelor proiectului. Am auzit, spre pildă, pe d. Nicolaescu — căruia, ca să-î fac laudele mele, nu am așteptat ca să mă aflu pe banca aceasta, 'î le-am adresat acum cîți-va anî de pe banca cea-l'altă, — am auzit pe d. Nicolaescu zicînd că proiectul de față ar fi o continuare a legiuirei din 1888. Această constatare cu desăvîrșire neexactă, 'mî-a explicat cele-l'alte raționamente ale d-sale foarte nepotrivite cu proiectul ce-l desbatem astăzi. Dar cel mai nedomirît dintre toți e d. raportor, pe care m'am obicinuit să-l ascult cu multă luare aminte și să-l apreciez cu multă bună-voință.

D. raportor, într'un proiect de lege menit, după cum v'a dovedit-o d. Iancovescu și cum vă voi dovedi-o și eu, să desființeze proprietatea cea mare din această țară, d. raportor adaogă ca anexă discursul ce l-a rostit d. M. Kogălniceanu la 1886, în folosul marelui proprietăți.

La un proiect de lege prin care se cere să se facă de către Stat un credit ilimitat și fără nici o condițiune la întreaga țărănime din țară românească, d-sa adaogă ca anexă un contract particular de vânzarea către țărani a unei moșii a d-lui Carabatescu, alăturare a cărei consecință, ar fi că proiectul acesta e de prisos, căci cumpărarea moșiilor de către țărani se poate face fără acest credit, fără această bancă, și fără toate aceste înlesniri ce le propune proiectul de față.

În raportul d-sale aceeași nedomirire: proiectul vorbește de un maximum de 12 hectare. D. raportor spune că ar vrea să meargă până la 150 de hectare. Proiectul se bizue pe credința că se poate schimba economia generală a unei țări printr'un proiect de lege; d. raportor spune că nu vrea egalitate brutală, ci că toate stratele sociale să se țină rind unul după altul și că nimic nu se zidește sănătos cînd se zidește fără vreme. Proiectul de lege face credit ilimitat fără nici un fel de avansuri; d. raportor spune că economiștii germani pe care-i aprobă nu vor să dea credit de cit numai acelor cari au dat deja dovadă de destoinicie prin economiile ce le au realizat. Cum vedeți, d-lor deputați, există în mintea d-lui raportor o mare nedomirire, și această nedomirire nu este de mirare că ne coprinde pe mulți dintre noi; ea reese din însăși expunerea d-lui raportor.

Nu este unul din cele mai mici cusururi ale acestui proiect de lege, că a stîrnit așa nedomirire. Nu putea să nu o stîrnească. Acest proiect e o adevărată surprindere legislativă. D. raportor pretinde că el se află în programul partidului; se înșală. Nici odată, dar absolut nici odată până anul trecut, adică până la discutarea legii d-lui Pallade, nu s'a vorbit despre verii-o casă rurală în România. În adevăr, nu s'a vorbit de cit anul trecut de către d. Grigore Macri, cu ocaziunea discuțiunei legii d-lui Pallade. În colo, vă rog să cercetați toate desbaterile urmate asupra cestiunilor agrare, cele de la 1862, de la 1864, de la

1886, de la 1889 și nu veți găsi nimic în această privință. Veți găsi alt-ceva. (Intreruperi). Vă rog nu mă întrerupeți, este aci o materie așa de vastă, în cit cred că și Camera ar câștiga și pe orator l'ați înlesni dacă nu l'ați intrerupe.

D-lor, nici o dată nu a fost vorba despre ceva care să se asemene cu proiectul de față. A fost vorba în această țară de alt-ceva, a fost vorba de marea cestiune agrară a răscumpărării clăcei; a fost vorba despre altă cestiune agrară: cestiunea vnzării moșiilor Statului cu apendicele cumpărării moșiilor particulare de către Stat. Dar despre ceea-ce este în proiectul de față cu caracteristica lui, nimic. Nu s'a vorbit în nici un discurs politic, nu s'a vorbit în nici un articol de ziar.

Din potrivă, tăcerea a fost așa de desăvirșită chiar din partea acelei opozițiunii, așa de învinuite înainte de a se fi pronunțat de d. Nicolaescu, în cit afară de un articol în *L'Indépendance Roumaine* și unul în *Timpul*, nu cunosc nici un ziar, care să se fi ocupat cu cestiunea Casei Rurale.

La 1862 și la 1864, cînd s'a discutat marea cestiune a legii rurale, terenul era pregătit; fuseseră discuțiunile de la 1848, fuseseră discuțiunile din divanul *ad-hoc*; — exista o literatură întreagă asupra materiei; toți cunoșteți broșura lui Boerescu asupra originii și organizării proprietății în România, — exista, repet, o literatură întreagă pentru și contra.

Se cernuse cestiunea. Se iviseră toate părerile, toate temerile. Unele din ele căzuseră, altele din potrivă se adeveriră. Se lămuriseră însă lucrurile în conștiința publică. Era dar posibil să se vorbească aici, cum trebuie să se vorbească în ori-ce Parlament, nu discursuri academice, ci cercetarea lucrului din punctul de vedere al omului de Stat.

Tot așa se discutasese multă vreme și din vreme cestiunea vinderei moșiilor Statului. Și atunci totul era cernut și nu mai rămînea Parlamentului, de cit să aleagă între păreri de mult cunoscute.

De astă dată nu este așa, de astă dată nimic nu e pregătit. De aceea, d-lor, am avut răbdarea să cercetez, de aceea am citit discursurile lui Kogălniceanu — și în

tot-d'a-una este folositor să citești discursurile repausatului M. Kogălniceanu, — am citit discursurile lui Ion Brătianu, am citit toate debaterile de la 1862 ca și pe cele de la 1864, și credeți-mă că puține pagine sunt mai interesante în istoria noastră, de cit ședințele de la 13 Aprilie 1864, de la 15 Aprilie 1864, și de la 2 Maiu 1864. Am citit debaterile de la 1866, cuvîntarea lui I. Cimpineanu, discursul d-lui A. Stolojian, p'atunci ministru de domenii, discursul magistral al lui M. Kogălniceanu, am citit manifestul d-voastre, dat către țară, după ce v'ați retras de la putere în 1888, am citit programul de la Iași, pe care 'l uitasem — și cred că toți înțelegeți de ce 'l uitasem, — am citit discursul d-lui Stolojian, de la 1893, cel despre care vorbește în raportul său, și nu am găsit nicăeri trei vorbe măcar asupra unei instituțiuni ca aceasta a Casei Rurale.

Dar ia să vedem, d-lor, ce se găsește în programul d-voastre de la Iași, căci la el se referă d. Stolojian.

Punctul intiiu: „Fie-care țaran care nu posedă în a sa deplină și reală proprietate un lot de pămînt cultivabil de 5 hectare, este *indreptățit* a reclama pe domeniile Statului un lot în această întindere. Acest drept îl vor avea și învățătorii, mărginașii orașelor, preoții, etc., etc.“

D-lor, vă întreb, acest articol I, cînd îl citești, și cînd ai cea mai mică cunoștință de datele statistice, îți poate face impresiunea unei propunerii care să fie veridică transformată în proiect de lege? Sau îți face aceeași impresiune ca și cunoscuta suspendare a tuturor miniștrilor și înlocuirea lor cu trei consilieri de la Curtea de Casație în timpul alegerilor?

Neapărat că da, și iată de ce: nu sunt exacte cifrele d-lui Iepurescu, care a zis că sunt 400.000 de capi de familie fără pămînt. Dar dacă n'ar fi 400.000 ci 150.000, poate adevărata cifră, și dacă mai puneți și pe cei cel puțin 100.000, cari nu au 5 hectare, face în total 250.000, adică 1.300.000 hectare, și prin urmare, nu mai avem pămînturi în moșiile Statului pentru toți aceștia, orîcît ați voi d-voastre să întindeți țara, căci nu este de gumă-elastică. Așa dar dina cest simplu calcul, orîce om care 'și dă seama de mersul ideilor în țara lui, a putut să-și facă socoteala că punctul I din programul de la Iași nu este

din sfera lucrurilor cari aũ să se traducă veri-odată în proiect de lege, și nu s'a tradus.

Punctul al II-lea:

„Se vor crea instituțiunii naționale cari vor avea de scop a înlesni țaranilor cumpărarea de proprietăți particulare prin emitere de bonuri funciare, etc., etc.“

Atit, nimic mai mult. Veți recunoaște, cred, că atit saũ nimic este tot una. (Intreruperi). Credeți-mă că nu fac cestiune de partid, m'am hotărit de la început să nu atac pe nimeni, din potrivă m'am supus chiar de azi de dimineața la următoarea disciplină mintală, ca să nu fac nici o exagerațiune. Mi-am adus aminte de un incident în Camera Comunelor. Știți că aproape un secol vinurile franțuzești nu mai pătrunseseră în Englitera, unde nu se consumă de cit vinurile din Portugalia și Spania. Mai tirziũ a venit tratatul de comerciũ cu Franța. Opozițiunea de atunci, între alte critice contra aceluĩ proiect, zicea că odată cu vinurile franțuzești vor intra în Englitera și vițiile franțuzești, și de aci tot felul de proorociri asupra deteriorărei virtuților britanice, prin vițiurile franțuzești, cari aveau să pătrundă sub forma de sticle de vin de Bordeaux și de Bourgogne. Aducĩndu-mi aminte de acest incident, m'am hotărit să-mi temperez expresiunea temerilor ce-mi inspiră proiectul de lege; n'ași voi ca peste cĩți-va ani, vorbele mele să suscite aceeași veselie ca cele ce s'aũ spus atunci în Camera Comunelor. Vedeți că intreruperile d-voastre sunt de prisos.

Voesc să cercetez cu bună credința legea, — și credeți-mă că voiũ s'o fac, — dintr'un punct de vedere cu totul în afară de grupările noastre politice. Dar cĩnd d. Stolojian care a uitat că nu era raportor al partidului liberal, ci al Camereĩ, spune în două rinduri în raportul saũ, că face opera partidului, că această lege este o dezvoltare firească a unui program de partid, sunt dator să examinez dacă afirmările acestea sunt exacte.

D-lor deputați, atit cĩt este în program este foarte puțin. Dacă căutați la comentari, pagina 21 a broșureĩ, nu veți găsi absolut nimic asupra acestuĩ aliniat a, de la punctul II, prin urmare după citirea programului de la Iași, rămĩn tot așa de nedomerit, și nu trebuie să vă mirați dacă proiectul de lege este înțeles de fie-care în alt-

fel, nu trebuie să vă mirați dacă nu ne înțelegem asupra tendințelor, nici măcar în conversațiunile particulare ce le avem aci, căci din fericire, moravurile noastre politice s'a îndulcit, așa că și dreapta și stînga, folosindu-se de suspensiunile de ședințe, pot discuta cu viu graiul cestiunile la ordinea zilei.

Vă asigur că nu veți găsi cinci inși în această Cameră, cari să înțeleagă la un fel proiectul de lege și tendințele lui. Lipsește acestui proiect ceea ce se produce în societățile omenești împrejurul oricărei idei, cernerea. Cînd o idee apare în public înainte de a fi formulată într'un proiect de lege, se face în contra ei tot felul de critici, unele drepte, altele nedrepte, unele exagerate, altele cumpătate; se produc și păreri favorabile și, din ciocnirea acestor păreri, ideea se cerne: ce este neghină se duce, ce e bun rămîne, și pe urmă se formează un fel de conștiință publică care domină și pe unii și pe alții, care singură poate da reformelor noastre stabilitate, căci fără convingerea celui mai mare număr de cetățeni, nimic stabil nu se poate clădi.

Lipsiți, d-lor, și d-voastre și eu de acest avantajiu de a ne afla în fața unei idei cernute, vă rog să fiți îndulgenți pentru cele spuse până acum și să nu vă mirați dacă unele din observațiunile ce am să fac, vi se vor părea la prima vedere cam ciudate și cam exagerate.

Încă un lucru, înainte de a intra în cercetarea proiectului. Fiind lucrul foarte nou, fiind lucrul prezentat de d. raportor cu nedomirire, e evident că a încercat și d. orator altă cale de pătrundere, comparațiunea, comparațiunea cu ceea ce s'a făcut în alte țări.

Eu cred că trebuie să eliminăm acest mijloc de a ne lumina. Comparațiunea cu ce s'a făcut în alte țări, nu poate să fie de cît în detrimentul acestui proiect de lege.

Nu există nici o legiuire, în nici o țară din lume, care să se asemene cu proiectul de față, afară de legiuirea rusească, a cărei deosebire cu proiectul d-voastre, cred că sare în ochii tuturor.

D. raportor compară cu Englitera, cu Germania și cu Rusia; unul din oratorii a adăugat și Irlanda, mi se pare d. Scorțescu, și mai cu drept cuvînt, căci cu Englitera comparațiunea nu se potrivește de loc. Dar, ducînd mai

departe lucrurile — se vede că raportorul această nu-i era cunoscut — se putea mai bine compara cu legislația recentă din Noua-Zeelandă.

D. Stolojian ne compară cu Engllitera și uită să ne spună că jumătate din solul Englliterei aparține la 150 proprietari și jumătatea cea-l'altă la cîte-va mii; că jumătate din solul Scoției aparține la 10 persoane și jumătatea cea-l'altă la o mîină de oameni, că sunt în Scoția moșii de 400 și 500 de mii de pogoane. D-sa uită încă un lucru, uită să vă spună că, de și Engllitera e o țară de așa mari proprietari, e mai puțin o țară de mari cultivatori; că, în afară de puținele comitate din răsărit, comitatele de pe lîngă Marea Nordului, restul e țară de mică cultură, că este împărțită în ferme de 50, 60 până la 70 pogoane, în care se face o cultură foarte intensivă. Ce are a face dar această țară cu România? Și ce mai uită d. raportor? Uită că proprietatea rurală, în Engllitera, în averea publică este o citime neînsemnată și că, prin urmare, s'ar putea face transformări mari, fără ca să se turbure mult nici starea socială, nici echilibrul social și politic al acestei țări.

Și ce s'a făcut în Engllitera? Ne vorbesce d. raportor despre legea lui Jessie Colins? Dar n'are a face una cu alta. Știți despre ce e vorba în legea lui Jessie Collins? E vorba de cumpărarea de locuri în jurul orașelor ca să se facă grădini de zarzavaturi pentru lucrătorii din fabrici. (Intreruperi). Imitez și eū pe un om celebru și vă spun că cunosc nu numai legea, dar și pe Jessie Collins și 'i am dat chiar în traducție legile noastre agrare, pe cari le-a cunoscut pe deplin. A vrut să dea uvrierilor din orașele mari două putinți: putința de a avea împrejurul orașelor grădini de zarzavaturi și să-și întrebuinteze acolo orele de prisos, și putința de a întreține o vacă pentru nevoile familiei, de aceea cel mai mare *allotment* e de un pogon. E vorba de un supliment la ocupația uvrierilor, de o recreație a spiritului și a trupului. Cu toate acestea, în Engllitera, la prima alegere care s'a făcut după ce se vînturase ideea poreclită un pogon și o vacă, s'aū găsit alegători cari s'aū dus la vot cu un căpăstru în mîină și cari cereaū să li se dea vaca să o ducă acasă.

Irlanda? Aci regret să spun d-lui Scorțescu că se

inșală. Irlanda nu e de loc o țară de mare cultură, ci de mică cultură; e împărțită în peste 900.000 ferme; jumătate din ele mai mici de 10 pogoane și jumătate mai mari de 10 pogoane. Toți acești fermieri sunt *ab antiquo* stabiliți în fermele lor. Toată lupta în Irlanda stă într-aceasta: fermierii pretind că cu drept de cucerire proprietarii actuali au venit peste capul lor și cer dreptul să răscumpere renta, chiria ce dau proprietarilor, cum am zice noi dijma și claca. Legile agrare făcute în Irlanda au fixat pe fermieri pe terenul lor. Nu poți să scoți pe un fermier fără voia lui și, dacă renta e exagerată, fermierul are dreptul să se ducă la o curte de justiție și în echitate să i se scadă renta, după cum sunt împrejurările, după cum stă tirgul bucatelor.

Era însă, d-lor, o lege în Irlanda cu care puteați să faceți comparație, e singura comparație, e singura lege pe care nu am găsit-o în raportul d-lui Stolojan, e legea Ashbourne. Prin acea lege s'a pus creditul Statului la dispozițiunea fermierilor ca să se răscumpere de rentă, dar s'a pus condiționat, limitat și pentru o sumă foarte mică. Acest credit era produs din marele fond rămas disponibil de când s'a desființat în Irlanda organizația și, prin urmare, și averea bisericeii anglicane. A rămas o economie de multe, foarte multe milioane de livre, și din acel fond s'a pus o parte la dispozițiunea fermierilor ca să facă această operație a răscumpărării rentei foarte încet, foarte prudent, foarte temperat.

Așa dar, d-lor, cred că cu drept cuvânt și în bună pace putem să ștergem din desbaterile noastre ori-ce comparație cu ceea-ce se petrece în Englitera.

Ați făcut comparații cu Germania. Ciudată comparație! D. raportor spune că s'a făcut lucruri mari în Germania. De la 1812 până la 1848 s'a înșădit în proprietate 70.000 de țărani, și la noi, în 6 ani, de la 1889 până acum s'a înșădit deja mult mai mult, și în 4-5 ani isprăvim cu restul, 70 mii familii în Germania cu 50 milioane locuitori de la 1812 până la 1848! Și ni se dă exemple de ceea-ce se petrece în Germania, ca să ne zorim în opera noastră.

Trec la un alt Stat. Ați comparat cu Rusia? Foarte nenoricită comparație. Ce spune anexul pus de d-voastre

la raport asupra legii din Rusia? Spune că pe această împărăție de 120 milioane locuitori se face un credit de 5 milioane ruble pe an țăranilor ce vor să cumpere moșii de la particulari. Ați făcut socoteala cit reprezintă aceste 5 milioane de ruble pe an, dacă le am traduce în România? 400 de mii de lei! Atit, d-lor, 400 de mii de lei! Apoi despre aceasta este vorba? Despre o operațiune așa de minimă, în cit pot zice că este aproape nulă? Despre aceasta se tratează în proiectul de lege actual? Și este lucru drept și leal ca să aducă un exemplu dintr'o împărăție unde 80 % din proprietăți aparțin proprietarilor nobili și numai 20 % aparțin țăranilor? Din această împărăție care dă mult mai multe milioane pe an *băncii nobililor*, pentru ca aceștia să-și păstreze proprietățile? Și apoi bazată pe autocratism, Rusia are interes ca toate păturile sociale să se niveleze, să fie unul sus, mulți, foarte mulți la vale, de se poate toți să fie de o potrivă și nimeni să nu răsară.

Dar comparația cu legea rusească nu se potrivește nici din alte puncte de vedere. Acolo banca fonciară nu se amestecă de loc în tranzacțiile dintre țăran și proprietar; ea doar dă bani cu ipotecă țăranului; apoi ea nu-i dă tot prețul cu care cumpără țăranul, ci numai o parte. Banca cere o solidaritate între țăranii și prin aceasta înlătură aglomerarea cererilor, căci numai cei harnici se pot solidariza ast-fel. În sfârșit, în Rusia, nu este nici inalienabilitatea, adică stagnațiunea din proiectul d-voastre.

Acum să-mi permiteți să fac eu o altă comparație și înainte de a examina în amănuntele ei ideea mună a acestui proiect de lege și de a vă arăta, pe cit sunt eu de convins, funestele roade ce el este chemat să le producă, să-mi permiteți să-l compar cu alt-ceva: cu cele două mari legiuiiri agrare ce s'aū făcut în țara noastră. Mi se pare că comparația cu ceea ce s'a făcut la noi este singura comparație adevărată, este singura care ne poate da toate elementele problemei și ne poate dovedi dacă legiferind ast-fel, gândim românește, iar nu prin imitațiune din alte țări.

În aceeași ordine de idei dați-mi voe să vă spun că poate să fie proprietate mare cea de 10 hectare în insula Jersey, unde se fac numai poame, poate să fie proprietate

mare cea de 5 hectare lingă Monte-Carlo, unde nu se fac de cît mandarine și portocale, pe cînd mică proprietate ar fi cea de 200 de pogoane în stepele Australiei, unde nu pot să pască de cît turme de berbeci. În alte cuvinte expresiunile de proprietate mare, mijlocie sau mică sunt cu totul relative; totul atîrnă de împrejurările locului, de nevoile economice și sociale ale țării, de desimea populațiunii și mai ales de acele urme pe cari le a întipărit istoria și pe cari nu le poate șterge un proiect de lege.

Ei bine, să cercăm acum să asemănăm proiectul de față cu legile anterioare, să-l punem în cadrul legilor agrare ce s'au făcut la noi în țară.

D-lor, există o mare deosebire în ceea ce s'a făcut altă-dată; de două ori și în două înțelesuri cu totul altele s'a legiferat în țara aceasta în cestiunea agrară.

A fost intîi marea reformă de la 1864, ale cărei ultime consecințe vă înșelați cînd credeți că s'au terminat; căci legea tocmelilor agricole, cari și azi ne guvernează, nu este de cît o urmare a legii de la 1864. Cînd d-voastre ați legiferat asupra tocmelilor agricole, ați dat dovadă că încă nu s'a isprăvit cu toate urmările sociale și economice ale reformei ce are aerul să fie desăvîrșită încă de la 1864.

Ce a fost la 1864? Și încă o dată vă rog să mă scuzați dacă mă întind asupra acestui lucru; eu cred că sunt dator să vă fac dovadă că legea de față seamănă mai mult cu legea de la 1864, de cît cu cea de la 1889.

La 1864 aveam o organizare a proprietății cu desăvîrșire contrară spiritului modern, mai ales cu desăvîrșire contrară spiritului occidental. Nu pot să mă scobor până în secolul al XIV ca să dau de origina alcătuirii proprietății în țara noastră; curioșilor de aceste lucruri le recomand, între altele, admirabilul studiū al d-lui Radu Rosetti, publicat în *Revista Nouă*. Ori cum va fi fost, eu știu un lucru că proprietatea rurală, pînă la 1864, se prezinta la noi sub această formă foarte întinsă și foarte concentrată în puține minți; în acelaș timp ea era supusă la o servitute: fie-care om, pentru că locuia pe proprietate, avea dreptul, la căsătorie, la o anume cantitate de pămînt, cantitate care varia după puterile lui, după mijloacele lui. În schimbul acestei servituți a proprietății, avea și proprietarii o servitute asupra locuitorilor: locuitorii erau

datori să-i dea un număr oare-care de zile de muncă. Era dar o proprietate, dar o proprietate complexă, nu cum o învățăm la codul civil, nu dreptul de a te bucura cum vrei și a dispune cum vrei. Marele și de apururea regretatul Kogălniceanu, într'un discurs admirabil, a citat următoarea conversație petrecută în Moldova între d. Béclard și Manolache Costache Epureanu. Kogălniceanu spune că o dată mergînd Manolache Costache Epureanu în Moldova, însoțit de d. Béclard, acesta, văzînd adunați pe mai mulți copii de țărani, întrebă pe Manolache Costache Epureanu: Ce sunt aceștia? — Aceștia sunt moștenitorii mei; fie-care din ei, cînd se va însura, trebuie să-și primească un număr de falcă pe proprietatea mea și nu știu dacă la moartea mea am să mai las ceva și pentru copiii mei... (*D. Delimarcu intrerupe*). Știu că d. Delimarcu este pentru lege, și de aceea nu văd de ce se supără că am omis cestiia treimeii rezervate proprietarului. Omisiunea aceasta n'ar fi putut, de sigur de cit să ajute pe partizanii legii.

La 1864 cestiunea era: *claca* să dispară și odată cu răscumpărarea clăcii să li se recunoască și țăranilor dreptul de proprietate absolută pe pămîntul pe care aveau dreptul să lucreze. Știți cum s'a încheiat lucrul? La 1848 s'a auzit rostit frumoasele discursuri; în divanul ad-hoc s'a încercat rezolvirea cestiunei agrare. Nu s'a rezolvat, pentru că și țăranii și proprietarii auzit patriotizmul să amîne cestiunea care-i diviza și să se prezinte Europei uniți asupra celor alte dorinți ale țarei. În 1862 s'a discutat în Parlament cestiunea rurală în întregul ei. Barbu Catargi voia să se declare că sătenii sunt liberi pe munca lor și proprietarii pe proprietatea lor. Kogălniceanu, într'un lung discurs care a ținut trei zile, termina cuvîntarea sa prin unul din cele mai frumoase sfîrșituri de cuvîntare, pe care istoria elocinței le înregistrează, cînd spunea:

„Asta nu se poate. Sunt Romîni în Basarabia, sunt Romîni în Bucovina, sunt Romîni în Transilvania, sunt Romîni în alte împărății și toți acești țărani auzit devenit sau devin proprietari, și numai Romîni din România liberă nu vor deveni proprietari? Dacă am face aceasta ne ar blestema toate neamurile pămîntului și ar fi un blestem care nici odată, dar nici odată nu s'ar șterge“.

S'a votat totuși legea de la 1862, lege nedreaptă, și

să nu vă mirați că vă o spun eu, conservator, căci dacă suntem datori toți să luăm trecutul întreg al partidului nostru, nimănui nu-î e permis să nu recunoască greșelile făcute de partidul din care face parte. E destul a spune însă că legea din 1862 nu s'a aplicat. La 1864 știți bine că în Camera, care a examinat cestiunea rurală, erau reprezentate toate partidele. Ion Ghica, Ion Brătianu, Cornea, Lascar Catargi și Vasile Boerescu compunea comisia Camerei; iar, în Parlament, principele Dimitrie Ghica, regretatul președinte al Senatului, pe care cu atita durere l-am înmormintat alalta-eri cu toții, era leaderul Camerei.

Camera avea o părere asupra improprietății, guvernul lui Cuza, ministrul Kogălniceanu avea altă părere, și atunci știți că s'a făcut lovitură de Stat în contra ambelor partide.

S'a discutat mult, d-lor, dacă lovitură de Stat era necesară sau nu, dacă era adevărat că voise Camera să rezolve cestiunea agrară și totuși guvernul a făcut lovitură de Stat. C. A. Rosetti a spus de atitea ori în urmă că fusese gata Camera să facă reforma, Kogălniceanu a susținut tot-d'a-una contrariul.

Puțin importă; ceea ce este adevărat, e că cestiunea s'a rezolvat prin lovitură de Stat și că cu drept cuvânt a spus Kogălniceanu: „N'am dezrobit numai pe țărani, am dezrobit și pe proprietari, căci dacă am dat proprietate țăranilor, am dezrobit și proprietatea de servitutea care sta asupra proprietății“.

Această proprietate, dezrobită cu prețul mutilării, voește proiectul de lege prin căi piezișe să o desființeze astăzi.

Se va face poate întrebarea: O ast-fel de transformare economică și socială cum de n'a adus o turburare mai adincă în organizmul țării aceștia? N'a adus-o și vă voi arăta îndată pentru ce și din aceasta voi trage o lecție pentru proiectul de față, și anume: că pilda celor urmate după reforma din 1864 nu poate fi dată spre susținerea reformei ce se propune. Nu s'a creat la 1864 nici noi proprietăți, nici noi proprietari; tot aceea a continuat să fie, doar țăranul care cultiva ca clăcaș, a continuat a cultiva același pământ ca proprietar. Turburare nu s'a produs în raporturile dintre proprietarii mari și cei mici, s'a schimbat numai un lucru: de unde pentru pământul

rămas proprietarului munca era obligatorie, ea a devenit muncă liberă.

Ei bine, în astă privință consecințele reformei au fost așa de mari în cit anul următor, în 1865, pământurile au rămas nelucrate; iar în 1866, după 11 Februarie, cea d'întiiu lege care s'a votat a fost legea de la 10 Martie 1866, a fost legea tocmelilor agricole, care, pentru cine vrea să vadă fondul nu aparenta lucrurilor, reînfința claca sub o altă formă.

Atita este de adevărat, d-lor, că nu se pot turbura de odată și în pripă alcătuirile muncii naționale așa cum le-a făcut istoria.

Legiuirea de la 1864 a mai avut o urmare care vă poate servi de lecție acum cînd voiți să o completați, expropriind pe căi piezișe pe proprietari de restul proprietăților lor.

Sarcina care au avut-o țaranii ca să plătească răscumpărarea clăcei, de și știți că s'a prețuit pogonul destul de ieftin, în anii d'întiiu a apăsât cam tare asupra unor camenii cari nu se obișnuiseră să economisească în anii din plin pentru anii de secetă. A apăsât așa de tare această sarcină, în cit unii cred că acestei pricini se datorește scăderea excedentului nașterilor după aplicarea legii rurale.

Iată dar prima reformă agrară din această țară. Ce caracteriza această reformă agrară? O caracteriza păstrarea armoniei dintre marea și mica proprietate, a echilibrului dintre păturile sociale, neturburarea bruscă a raporturilor economice și mai ales neturburarea ordinii sociale.

A mai fost în urmă o a doua întreprindere agrară, dar germenul ei se afla deja în legea de la 1864. În legea de la 1864 se anunțase deja pentru viitor împroprietărirea însurățeilor pe moșiile Statului în condițiunile în cari se făcuse noua împroprietărire și vînzarea bunurilor Statului în loturi mici.

Ar fi fastidios, de și foarte interesant, să vă amințesc diferitele idei cari s'au emis în 1864 în această privință: cum să se vîndă loturile, cum să se facă satele noi, etc. Ceea ce credeți că sunt noutăți, nu sunt noutăți de loc.

O serie de legi mereu schimbate și nici odată aplicate au prevăzut vânzarea în loturi mici a moșiilor Statului. Ar fi prea lung să le analizăm; e destul să constatăm că nu s'a făcut mai nimic de la 1866 până la 1886.

Sunt, prin urmare, în dreptul meu când zic, arătându-vă acest trecut, că nu este adevărat că partidele noastre politice s'au deosebit pe cestia aceasta și că fie-care a avut o politică agrară deosebită. Atit conservatorii de la 1871 până la 1876, cit și liberalii de la 1866—1870 și de la 1876—1886 nu au dat urmare ideii de a se face o mare mișcare agrară pe domeniile Statului.

Știți că la început s'au vîndut loturile prin licitațiune și că se cerea un avans de o treime din preț, treime care s'a redus la o cincime, și prin legea de la 1886, la o zecime. Știți că se mai cerea solidaritate între țărani, solidaritate care s'a desființat tot prin legea de la 1886.

S'au vîndut de apoi într'un mod indiferent fie în loturi întregi, fie în loturi mici, și acela care va descoperi în toate acestea vr'o doctrină politică, de sigur că va fi un mare artist.

La 1886, d-lor, s'a schițat o politică agrară. Sunt foarte interesante desbaterile de la 1886. Cu cit legea de la 1886 era susținută de d. raportor de astăzi, atunci ministru al domeniilor, cu atit era combătută de către d. Ion Cimpineanu, care fusese ministru al domeniilor și făcuse legile anterioare. Era combătută și de Mihail Kogălniceanu, ale cărui vaste cunoștințe în materie agrară erau de toți recunoscute, și a cărui dragoste profundă pentru populațiunea noastră rurală de sigur că nimeni nu a bănuțit-o.

Iată politica agrară de la 1886: s'a continuat vânzarea atit în loturi mici, cit și în corpuri întregi; s'a făcut o deosebire însă; moșiile în întindere până la 2.000 pogoane, s'au vîndut numai în corpuri întregi, nu în loturi; și pentru unele și pentru altele se cerea un avans. Tot atunci, saū mai bine peste un an de zile, s'a mai propus un lucru: dreptul pentru Stat,—dreptul, nu obligațiunea,—de a începe să mai alimenteze stocul său de moși, dreptul pentru Stat de a cumpăra moși și păduri de la particulari, din acelea cari au fost puse la licitațiune, tocmai pentru a le putea revinde, probabil în loturi mici. S'a votat legea din 1886, nu s'a votat legea care auto-

riza cumpărarea de moșii de către Stat, și care era greu de acceptat, de vreme ce Statul continua a vinde în corpurî întregi.

A avut această lege vremea saŭ nu să-și dea roade? Evident că nu, pentru că la 1889 s'a făcut o altă legiuire cu un caracter cu totul deosebit. La 1889 s'a hotărit vînzarea tuturilor moșiilor Statului numai în loturi mici și numai la țărani și s'a hotărit vînzarea fără nici un avans din partea sătenilor, din potrivă, s'a hotărit ca, în anume împrejurări, să se facă un avans locuitorilor. S'a făcut prin aceasta o operă cu totul deosebită de spiritul legiuirii anterioare. Ia să caracterizăm și această operă de vreme ce se pretinde că în legea de la 1889 se găsește izvorul proiectului de față.

Legea de la 1889, cu totul deosebită de reforma de la 1864, este o lege de colonizare interioară. Aceasta este adevăratul ei caracter.

Vînd pe preț fix, vînd pe credit lung, fără nici un avans; vînd însă numai acelora cari nu au pămînt, nu la toată lumea; nu vînd de cît un lot fie-căruia și-i dau toate mijloacele ca să se transporte din localitățile prea populate, în acelea cari sunt mai puțin populate, și astfel să formeze noi centruri de populațiune; este dar, d-lor, o adevărată legē de colonizare interioară pe întinsele domenii ale Statului, pe care uniŭ — d. Carp, eu și alții, — voiam să le sporim încă prin cumpărare de moșii întinse de la particulari.

Acum, d-lor, că am caracterizat cele două reforme agrare făcute la noi în țară, să-mi dați voie să examinăm reforma care se propune astăzi, să vedem care este caracterul ei, dacă se aseamănă cu cea ce s'a făcut la 1864, dacă se aseamănă cu cea de la 1889, dacă ea-și găsește sprijinul în trecutul nostru legislativ.

Ce se propune prin legea de față? Se propune o instituțiune nouă, a cărei caracteristică este triplă: întiiu, raporturile nu mai sunt între Stat și țaran, ele sunt directe între țaran și proprietar. Pentru prima oară de cînd facem noi legiuiri agrare punem aceste două elemente în față: pe proprietar și pe țaran.

A doua caracteristică a proiectului de lege este aceasta: se vinde pămînt, nu țaranului, care nu are pămînt,

dar ori-cărui țaran care ar vrea să cumpere; nu este vorba nici de a face cui-va un lot de 5 hectare, nici de a-și întregi veri-un lot mai mic; e vorba că ori-cine, prin faptul că e cultivator de pământ, are sau nu are moșie, are dreptul să cumpere până la un maximum de 12 hectare. Iată dar a doua caracteristică a proiectului de față.

A treia caracteristică a proiectului de lege: nu mai este vorba de a resfira populațiunea într'un mod mai mult sau mai puțin de o potrivă pe toată suprafața țării, ci fie care, acolo unde se află el, fie populațiunea deasă sau rară, va rămîne acolo; fie-care va cumpăra cît va putea. Nu este de loc vorba de o colonizare interioară. Nici nu se zice măcar că ar fi un minimum cît trebuie să cumpere un om, absolut nimic. Dacă sunt disponibile 100 hectare de pământ, proprietate de sigur mijlocie, și țărani sunt trei sute, fie-care va cumpăra cît va putea, o jumătate de pogon de om chiar.

Prin urmare, absolut nu este aici operă de creare de noi proprietăți, ci o adevărată operă de trecere a proprietății actuale în alte mini, de împărțire între țărani a proprietăților particulare, pe care ei le lucrează astăzi sau pe cari proprietarii le lucrează pe socoteala lor, de împărțire obligatorie, cum voiă dovedi-o, de împărțea care de sigur seamănă mult mai mult cu cele ce s'au petrecut la 1864, de cît cu ceea ce s'a petrecut la 1889 și se mai petrece încă în baza legii din anul 1889.

Aceasta este caracteristica proiectului de față.

Așa fiind, să ne întrebăm, din punctul de vedere financiar, de sigur cel mai neînsemnat, din punctul de vedere social și politic, din punctul de vedere economic, cari ar fi roadele unei asemenea legi cînd s'ar aplica în toate tendințele ei.

Știu că sunt mulți cari zic: e de prisos să ne turburăm cu roadele posibile sau probabile ale acestui proiect de lege, pentru că această lege se va aplica așa de încet, în cît transformarea la care tinde d'abia va începe în generațiunea noastră; iar ca să se producă complet urmările ei, vor trebui să treacă atîtea generațiuni, în cît de sigur că este abuz de prevedere ca să ne ocupăm de ele.

Dacă ar fi așa, d-lor, atunci acest proiect de lege ar

suferi de un viciu și mai primejdios: el ar produce turburări în spirite fără de nici un folos.

Cînd se va promulga această lege, d-lor, nu vă faceți iluzia că la țară se va pricepe că au să se vindă o moșie sau două pe an, o daraveră de un milion sau două pe an. Ceea ce se va pricepe la țară, va fi că ori-unde țărani vor voi să devină proprietari desăvîșiți pe pămîntul pe care-l lucrează astăzi prin invoeli, vor avea putința să devină, pentru că sunt destule mijloace să se forțeze mina celor recalitranți. Așa dar ar fi o mare greșală să ne inchipuim că este posibil ca acest proiect de lege să se aplice așa de încet, în cît să semene cu neaplicarea, ceea ce ar însemna că stîrniți tot felul de nădejdi pe cari nu le puteți îndestula și cari ar lăsa în urma lor numai neînțelegeri între proprietari și țărani, în loc de înfrățirea dintre clase, fără de cari ele nu pot lucra împreună la sporirea bogăției naționale.

De aceea eu examinez proiectul din alt punct de vedere. Imi inchipuesc că acest proiect de lege se poate aplica, imi inchipuesc că autorii și-au dat seama de urmările lui, imi inchipuesc că ei n'au înțeles să deștepte nădejdi deșarte, ci să facă o reformă reală. Cu alte cuvinte imi inchipuesc că acest proiect de lege este menit să pătrundă în toate colțurile țării și să aducă o transformare întreagă, economică și socială.

Așa fiind, să ne întrebăm întiiu dacă legea convine finanelor noastre. Să presupunem, pentru un moment, că ar fi bine ca să găsim mijlocul să transformăm de o dată, — căci de aceasta este vorba, — întreaga țara aceasta în o țară de loturi de cîte cinci, zece, două-spre-zece hectare, că ar fi bine ca întreg solul Romîniei să înceteze a mai fi unul din mijloacele de plasament de capital și pentru alte pături sociale de cît țărani, și că s'ar reduce la un instrument de muncă al acelor cari 'l muncesc cu brațele? Vom vedea în urmă dacă este bine sau nu acest lucru.

D. Iancovescu spunea că mai avem azi 3 și jumătate milioane pogoane pămînt al proprietarilor, afară de proprietățile țărănești cari se urcă la peste 8 milioane pogoane. În contra acestei cifre a protestat d. Iepurescu și alții; dar să mai dăm jumătate milion, să fie 4.000.000

hectare. Să presupunem că legea ar merge destul de încet; că în cei 30 de ani cari au să urmeze numai jumătate din această proprietate va trece prin operațiunile acestei Case Rurale, 2 milioane de pogoane numai să se vîndă. Sunt foarte modest cînd zic că numai jumătate proprietatea ar trece în 30 de ani; sunt foarte modest cînd vedem că un milion și jumătate de pogoane din moșiile Statului s'au dus în zece ani numai, de și sătenii trebuiau să se deplaseze, să se mute, ceea ce nu se face cu înlesnire.

Știm de asemenea că țăranul este doritor mai mult de cît de orîce să cumpere pămînt, decî va fi foarte larg la preț.

Să pun însă un termen mediu scăzut de tot: 300 lei de pogon. Aceasta face, pentru 2 milioane de pogoane, 600 milioane de lei, ceea ce reprezintă o emisiune constantă de 20 milioane lei rentă pe fie-care an, și o rentă cu 5 la sută, al cărei efect imediat va fi ca să se scadă cursul rentei noastre de 4 la sută.

O rentă amortisabilă în 30 de ani cu cursul ei de 5 la sută are o consecință financiară indiscutabilă: o scădere a rentei de 4 la sută și o împiedicare a conversiunei. Iată dar Statul român care se obligă ca în 30 ani să țină deschis robinetul și în mod constant, fără puțința de a întrerupe, să emită cite 20 milioane pe an rentă care sosește cu o regularitate matematică și care cred că va fi cu mult mai multă, fiind-că nu 2 milioane de pogoane vor trece prin Casa Rurală, ci mai mult. Ei bine, putem noi, Statul român, atunci cînd datorim mai bine de un miliard, cînd avem multe alte nevoi de îndeplinit, cînd sunt drumuri de fer de făcut, cînd miine-poimiine va trebui să ne canalizăm riurile, putem noi, financiar vorbind, să ne obligăm la o emisiune de rentă constantă în timp de 30 ani, de 20 milioane pe fie-care an și încă nu pe vreme de 30 de ani, ci de 60 de ani? Iar dacă Casa Rurală va lucra, cum cred eu, repede, la o emisiune de 30—40 de milioane pe an?

A pune o asemenea întrebare este cred a o rezolva.

Apoi, d-lor, această rentă vă faceți d-voastre iluziunea că va rămîne un singur minut în țară. Credeți d-voastre că acei proprietari pe cari îi descrieți atît de oberați, atît de doritori de a se scăpa de proprietățile lor, vor fi cu

dragă inimă mai strinși la pungă și mai cuminți cînd vor avea în buzunare hirtie de cit cînd au avut proprietățile lor? Jumătate cel puțin din această rentă va trece de sigur peste graniță și va spori în fie-care an cu cite-va milioane suma de bani ce trebuie să o trîmitem la creditorii noștri.

Pe cînd se consumă această operațiune financiară a datoriei Statului, care crește, ia să luăm partea cea-l'altă; intrările sunt ele sigure? Știu că țăranul este bun platnic, dar uitați-vă ce consecințe ciudate!

S'au impropriatrit pe 5 hectare țărani cari nu aveaū nimic; s'au impropriatrit d'abia de la 1889, s'au impropriatrit cu prețuri mici și anul trecut; totuși această majoritate a votat o lege prin care prelungește plata anuităței la 60 ani, căci a plăti în mai puțin de 60 ani, spunea d. ministru al domeniilor, d. Pallade, e imposibil; țăranul e prea oberat și nu poate plăti. Și nu putea să plătească anuitățile unui pămînt cumpărat după tabelele din 1889, care știți că conțineau un preț foarte mic, preț cu care de sigur nu vor vinde proprietarii nici odată!

În anul trecut, în 1896, țărani n'au putut plăti anuitatea unui pămînt cumpărat eftin și ați fost siliți să prelunghiți anuitatea; cum voiți să credeți că cu această lege noi impropriatriti, — și nu veți impropriatriti pe cei mai harnici, ci veți lua pe toți, — vor putea să plătească o anuitate mult mai grea și numai în 30 de ani?

Dar să mergem mai departe. Veți transforma 2 sau 3 milioane de pogoane într'un fel de proprietate turcească. Căci în timp de 30 de ani, până vor plăti toate anuitățile, proprietatea va fi orientală. Proprietatea orientală e aceea în care proprietarul muncește, dar produsul îl împarte cu Statul. Aici va fi mai tot al Statului. Ast-fel dar în timp de 30 de ani veri o 3 milioane de pogoane vor fi transformate în proprietate orientală. Așa fiind, vă întreb, ce consecințe are să sufere Statul în cazul unei rele recolte?

Dar veți spune că țărani vor învăța să pună de o parte în anii cei buni pentru anii cei răi. D-lor, prețul cu care vor cumpăra va fi limita extremă ce se poate storce de la țărani, și atunci cînd vor fi 2—3 ani răi, 2—3 ani întirziere, ce veți face? Proiectul spune că după

trei ani îi veți da afară, — mă indoiesc, — veți pierde trei rate și veți da pământul altuia! D. Nicolaescu, mai prevăzător, spune: *Vom ierta*. Dar de unde? Ce! credeți că există într'o gaură de pământ o sumă de saci de aur de unde veți scoate rind pe rind pentru plăți, pe de o parte a împrumutului cu rentă ce veți contracta pentru facerea de cai ferate, iar pe de altă parte ca să plătiți renta la proprietari cînd se vor duce să o cheltuiască; căci dacă dinșii n'aū putut să-și păstreze moșiile, de sigur nu vor putea să păstreze bonurile cari le-aū în lăzi!

Și să fiți siliți, d-lor, să scoateți mii, zeci de mii de oameni după locurile unde aū fost împrumutate! Iată perspectiva.

Indatorire fără socoteală, emisiune de rentă nesfîrșită, scădere a creditului Statului, scădere sigură, și în schimb, venituri aleatorii, venituri cari nu atîrnă de cît de recolte și care legea însăși recunoaște că se pot pierde pe serii de cite trei ani. Statul, incasatorul recoltelor a încă 3 milioane de pogoane, pe lîngă cele un milion și jumătate ale legii din 1889!

Dar înainte de a examina cele-l'alte rele ale proiectului de lege, d-voastre spuneți că pornim de la un punct de vedere fals; că, Casa Rurală nu va face răscumpărări pe o scară întinsă, că proprietarii nu vor năvăli la dînsa, că țaranii de asemenea nu vor da năvală.

Vă voiū dovedi, d-lor, din punctul meu de vedere este foarte adevărat.

În adevăr, d-lor deputați, la observările ce le făceam acestei legi din punctul de vedere financiar și la observările cari am să le fac din punct de vedere economic, social și politic, e de sigur, cum ziceam adineauri, un prim punct de stabilit. E evident că dacă, Casa Rurală ar putea să lucreze încet, criticile cari le adresăm noi s'ar prezinta unele într'o așa de slabă măsură, în cît nu ar merita să ne țină pe loc, iar altele ar trebui să dispară cu desăvîrșire. Eu cred însă, d-lor, — și acesta e punctul pe care acum vreaū să-l invederez, — eu cred că Casa Rurală, așa cum e alcătuită, în spiritul ei, va opera cu repeziciune mai mare chiar de cît își inchipuesc cei mai iuți dintre d-voastre. Cel puțin, d-lor, vorbesc despre Muntenia, pe care o cunosc economiceste mult mai bine de cît Moldova.

Casa Rurală va opera foarte repede. Iată de ce: pentru un cuvînt istoric și pentru un cuvînt economic. Țăranul nostru nu are ideia proprietății quiritare, aceea din codul nostru civil, ci credința că proprietatea pămîntului e un fel de atribut al individualității lui de om. Acest om, psihicește vorbind, nu are aceeași concepție asupra proprietății rurale pe care o aveți d-voastre. Concepția lui despre proprietatea pămîntului e foarte simplă; pămîntul e al aceluia care 'l lucrează cu mina. Această credință este rezultatul vieții lui rurale de sute de ani în carî, cum v'am amintit deja, el, prin faptul că s'a născut și s'a însurat, a avut drept la bucata din pămîntul pe care se născuse. Această credință este izvorită din alcătuirea care a durat atîtea veacuri și care s'a înfipt în mintea lui cu tenacitatea cu care se înfig ideile la cei simpli. Iată, d-lor, teoria țăranului nostru, pe care de sigur nu slabele noastre manuale școlare 'i-a schimbat-o până acum.

Mai sunt și două cuvinte economice: Cel d'întîi cuvînt e că la noi cultura e foarte primitivă și că din această cauză toți cultivatorii aū nevoie de un spațiu cit mai întins. Apucăturile de a schimba, de a varia cultura nu se decretează și nici nu se capătă fără îndelungă vreme, fără îndelungi nevoi, așa ca astăzi țăranul nostru, cînd crede că are nevoie de pămînt mult, nu se înșeală.

În cultura lui de astăzi, singura pe care o cunoaște este de sigur un avantaj pentru dînsul să-și sporească suprafața de pămînt.

Al doilea motiv economic — și a cărui mărturisire la prima vedere s'ar părea curios din partea unui adversar al legii, dar care nu este curios din partea cui-va care vrea să spună tot adevărul, — este că în concepțiunea greșită a țăranului asupra proprietății rurale și proprietarii sunt vinovați.

Ciți proprietari, cari nu locuiesc pe proprietățile lor, ciți, cari n'au nici o legătură vizibilă cu pămîntul lor? Cum voiți ca acești proprietari să apară în ochii cultivatorului alt-fel de cit ca un fel de adunători de impozite? D. Morțun mă notează; d-sa are să tragă o consecință și eu am să trag altele.

Cultura prin metעיaj este și ea un imbold pentru țaran, ca să se repeadă la cumpărarea proprietăței particulare.

Din momentul ce proprietarul său arendașul lucrează cu plugul țaranului, cu boii lui și de multe ori cu sămînța lui, cum voiți să nu se pună în mintea lui această întrebare: pentru ce să cultiv proprietatea altuia, să-î dau o parte din rodul meu și să nu dau mai bine această dijmă Statului timp de 30 de ani, pentru ca pe urmă să rămîn eu proprietar?

Veți vedea țărănimea noastră repezindu-se la proprietar și ținindu-î limbagiul următor: „Pămîntul este de la D-zeu și roadele pămîntului sunt ale aceluia care-și pune brațele lui ca să-l muncească. Este acolo, la stăpînire, o casă unde vi se va da bani mulți de hirtie pentru proprietatea d-voastre; d-voastră duceți-vă de vă luați paralele, pe noi lăsați-ne cu pămîntul“.

Ce aū să răspundă proprietarii la acest limbagiū? Vor răspunde că aceasta este o teorie greșită? Țăranilor din Teleorman li se vor spune că este o aglomerare prea mare la Casa Rurală din București, căci aū cumpărat țaranii de la Dorohoiū, că de aceea nu mai se poate emite renta pe anul acesta și că trebuie să mai aștepte încă cîți-va ani?

Care dintre d-voastre ar vrea sa fie în pielea proprietarului, care va parlamenta ast-fel?

Consecințele adevărate ale acestei legi vor fi că nu va avea timp, nici tipografia să tipărească titlurile de rentă pentru pămînturile cite se vor cere de populațiunea rurală.

Vedeți, d-lor, că nu mă ocup de amenințările ce s'ar putea ivi; de sigur, nu este nevoie de amenințări ca să ajungem la acest rezultat.

Cînd va fi un proprietar mai dirj, credeți că-î va fi ușor să se opue, atunci cînd, în conștiința populară, se va naște această credință, că el, țaranul, poate să fie proprietar pe pămîntul pe care l-aū muncit părinții lui, nu pe altul, pe pămîntul de la vatra lui, nu peste 15 sau 20 de kilometri, și că la realizarea acestui vis nu se opune de cit îndărătnicia unui singur om, a unui om, care nu voește să ia în bani o valoare mai mare chiar de cit valoarea pămîntului?

Credeți că, în asemenea împrejurări, proprietarul va mai avea traiu bun cu țărani? Vă înșelați! Ați pus în lege, știu, un articol care spune că vânzarea nu se mai face cînd sunt amenințări și amenințările să fie denunțate Casei Rurale! Dar dacă vre-un nenorocit de proprietar ar face o asemenea denunțare, ași vrea să-mi spuneți, care va putea să fie în urmă vieața lui pe moșia sa, cu acești țărani, cari s'ar ști pe vecie înlăturați de la cumpărătoare. Amenințările, cite o dată de sigur pot să se constate, dar proprietarul va fi atunci în rezbel perpetuu cu țărani.

Să nu vă faceți dar iluziune cu rezultatele legii ce se propune, fiind date apucăturile țăranilor noștri, apucături cari se explică istoricește și economicește. Casa Rurală va lucra cu o repeziciune grozavă. Nu vor trece 50 de ani, cum ziceam adineauri, ci va fi de ajuns o singură generațiune, pentru ca întreaga proprietate ce mai rămîne să fie expropriată.

Atunci, d-lor deputați, dacă este așa, să ne întrebăm cari pot să fie consecințele unui asemenea lucru, și pe urmă, să vedem ce vă face pe d-voastră să voiți votarea acestui proiect de lege, precum și dacă nu puteți ajunge prin alt-ceva la satisfacerea acelorăși nevoi — dacă se vor ivi — fără primejdiele ce v'am semnalat.

Să presupunem pentru un moment că a reușit operațiunea Casei Rurale, că nu s'a întimplat nici o îmbulzeală în emiterea rentei, că această tipăritură, periodică și hotărită, de hirtie la zi fixă, ca un robinet de apă care nu se poate opri sau mai bine ca o cascadă de munte, să presupunem că va fi găsit cîmpul financiar deschis, fără să pericliteze creditul Statului și fără să se întrebe omenirea din Occident ce însemnează această vecinică tipăritură; să mai presupunem că vor lucra atit membrii Casei Rurale, cit și creditul străin în concordanță cu dorințele țărănimei, că vor dispărea în cite-va decenii proprietatea mare și mijlocie, și că nu vor rămîne în țara aceasta de cit țărani, cari să aibă cite 24 sau cite 12 pogoane de pămînt.

Vă întreb: în acest caz va fi țara aceasta mai bogată sau mai săracă?

Nu ezit un moment a spune, că va fi mai săracă,

și afirm că acest lucru este și în conștiința d-voastre. Pentru ce, d-lor, va fi mai săracă? Pentru că va fi dispărut, fără vreme și pripit, unul din cele mai mari imbolduri la muncă, care este nevoia; pentru că va fi dispărut, fără vreme și pripit, un alt stimulent care este concurența, pentru că fie-care va fi stăpin pe lotul lui, un lot din care nu se poate îmbogăți, dar cu care nu poate nici fi îmboldit de foame. Idealul economic al fie-căruia se va coborî; fie-care se va mulțumi cu o viață mediocră, dar ușoară.

Nevoia bunului trai nu se naște de o dată, nevoia unei vieți mai pline nu se răspindește într'o generațiune două. Cea d'intîiî urmăre va fi o generală nivelare a traiului prin scoborîre, iar nu prin înălțare.

Credeți, d-lor, că inventez? Nu. Există o țară, Antilele, unde a dispărut cultura cea mare, unde au dispărut bogățiile. Acolo fie-care posedă cite-va pogoane, cultivă cît trebuie pentru hrana familiei, o hrană păcătoasă și atît. Rezultatul a fost că întreaga dezvoltare s'a oprit în loc, și că în cîți-va ani producțiunea și bogăția generală au scăzut la jumătate.

Dar cultura pămîntului? Credeți d-voastră că se va putea face un progres în cultură numai cu proprietatea mică și cu populațiunea pe care o avem astăzi? Nu mă ocup de transformările pe cari le va aduce vremea. Mă ocup de această transformare, pripită și zorită, la care ar duce de sigur aplicarea proiectului de lege.

D-lor, credeți d-voastre că mașinele s'ar fi introdus la noi, dacă nu aveam, pe lingă proprietatea cea mică, și pe cea mijlocie și pe cea mare? S'ar fi întins la noi așa de repede o cultură ceva mai superioară? Moldova e țară de mare cultură, Valahia de cultură mică. Unde este cultura mai bună? Este un lucru, pe care 'l știți cu toții, că atunci cînd vreți să cumpărați boi buni, îi luați de la Botoșani, căci în Nordul Moldovei se găsește cea mai bună rasă de vite. . .

D. Gr. Macri: Numai țărani cresc bine vitele, nu proprietarii mari.

D. Take Ionescu: Am citit pe d. Macri în discursul său de anul trecut și nu m'a convins. Mai puțin mă vor convinge întreruperile sale.

Raportorul nostru, d. Stolojian, apărînd la 1893 ideile agrare ale lui Ion Brătianu, zicea:

„Istoriceste este dovedit că moșia mare este necesară unei societăți, numai pentru că prin ea se propagă cu incetul îmbunătățirile până și în cultura mică. Proprietatea mare a fost și este un element de progres agricol“.

Vedeți, prin urmare, afirmare făcută în Parlament, că în realitate marea cultură îmbunătățește la rîndul ei cultura mică, și că la noi în țară progresele agriculturii nu s'au făcut de mica cultură, ci au pornit de la cultura cea mare.

Și vă rog să nu uitați un lucru. În urma crizei din anii din urmă s'a produs un excelent rezultat; arendașii s'au împuținat, și mulțime de proprietari s'au pus să cultive singuri. De sigur acest fenomen va îmbunătăți și cultura, va avantagia și pe țărani.

Dar, d-lor, cu această improprietărire, așa de o dată, așa repede, așa generală, credeți d-voastre că nu ar dispărea,— vorbesc din punctul de vedere economic,— nu ar dispărea pentru multă vreme și un alt element, care și el e necesar?

Vedeți că nu este țară în lume care, pe lângă proprietarii de pămînt, să nu aibă și lucrători de pămînt. Știți ca și moșnenii noștri pe cari 'i cunoașteți și care sunt proprietari, întrebuintează lucrători cari nu sunt proprietari. Din punct de vedere economic, ar fi dar o a doua suprimare pripită a unui element necesar economiei rurale. Ce să mai vorbesc de imposibilitatea de a înființa industrii la noi, cînd nu vom mai avea la țară încă un prisos de brațe, toate ocupate pe ogoarele lor proprii?

O primă consecință a acestei legi va fi dar o scădere a producțiunii generale, cel puțin în ce privește calitatea, și prin urmare, o scădere a averii naționale.

Nu va fi însă numai atît, va fi și o deplasare a averii naționale.

Uitați-vă în aceasta Cameră, în cercul amicilor d-voastre, și întrebați-vă cite averi au servit de temelie pentru urcarea lui până în virful piramidei, și cite din aceste averi ar fi existat fără cultura pămîntului?

Nu este nimic din ceea ce avem azi în țara aceasta

care s'ar fi putut produce dacă nu exista puțința și pentru alți de cit pentru lucrătorii manuali de pământ să facă din cultura pământului un mijloc de acumulare de capital, un mijloc de sporire economică.

Fără această proprietate mijlocie și mare, care se tinde să se distrugă, nu am avea nici partid socialist, căci partidul socialist nu ar fi avut naștere, dacă nu ar fi fost d. Morțun și fără proprietatea mare nu ar fi fost d. Morțun.

Credeți d-voastre însă că suprimind proprietatea rurală, alta de cit cea țărănească, ar dispărea și averile? Nu. Averile n'ar dispărea, dar s'ar deplasa. Și unde s'ar duce ele? În ori-ce Stat capitalurile se acumulează, dar când veți desființa pricipit singurul mijloc pe care până acum îl au autoctonii de a acumula capitalurile, adică cultura pământului, aceștia nu vor mai acumula averile, și în cei trei-zeci de ani cari vor urma aplicarea legii, averile care azi se strâng în jurul autoctonilor, veți vedea că se vor stringe în jurul acelor cari sunt deprinși cu celelalte mijloace de a face avere, acelor cari se pricepe în ale industriei și comerțului, pentru care Românii nu sunt de cit abia pe sfert pregătiți.

Dar mă veți întreba, de sigur, dacă această transformare economică, dacă micșorarea din ce în ce a marelui proprietăți, nu este probabilă, dacă sporirea și întărirea clasei țărănești—proprietare nu este de dorit. Cine tăgăduște aceasta? Eu însă voesc ca toate lucrurile acestea să se facă treptat, ca înmulțirea proprietății țărănești să meargă mână în mână cu înălțarea nivelului țărănimei și cu îndeminarea Românilor la comerț și industrie. Casa Rurală, așa cum este concepută, nu o transformare înceată este menită să opereze, ci o schimbare bruscă și zorită.

Cu Casa Rurală, d-lor, ne-am găsi în curînd cu această formațiune socială: jos o pătură țărănească, în adevăr mai bogată de cit astăzi, dar nu mult mai bogată; d'asupra acestei pături, o pătură budgetivoră, cu atît mai flămîndă cu cit va fi reprezentată prin foștii stăpînitori, cari dacă vor fi pierdut renta, nu vor fi pierdut și pofta de a trăi bine, și vor reprezenta elementul gălăgios al țării; iar adevăratele clase puternice, cele cari vor deține

averea, compuse din elemente străine, pe care până acum v'ați declarat în neputință să le asimilați.

D-lor, eă nu doresc o asemenea organizațiune socială pentru țara aceasta. Nu este neam pe lume care să propășească fără existența tuturilor păturilor sociale; nu este neam pe lume care să nu se deterioreze cînd păturile de sus dispar sau se înstrăinează.

Ia să trecem Carpații, să ne uităm la Romîniî din regatul ungar, cari reprezintă așa de puțin în destinele acestui regat și să ne întrebăm de ce este așa. Țăranul romin din Ungaria este mai puternic, mai instruit de cit al nostru, Romîniî de acolo aă și ceea ce se numește profesiune liberă. Ca și noi însă, nu aă comerțul și industria care sunt ale altora, dar cu deosebire de noi, le lipsește proprietatea mare, singurul contrapond în societatea modernă, față de averile ce se produc prin comerciū și industrie.

Le lipsește Romînilor din Ungaria clasele conducătoare, și de aceea lupta lor e așa de grea.

Dar, d-lor, să trecem de la Romîniî de peste Carpați aiurea; uitați-vă în Bucovina: Romîniî nu mai sunt de cit o treime a populației și cu toate acestea se mai țin. Prin ce se țin ei? Prin cele cite-va familii vechi moldo-venești, cari aă mai păstrat din marea proprietate; și dacă se slăbește ceva în Bucovina, este că tocmai unele din acele proprietăți trec în mîinile polonezilor.

Cunoașteți Serbia, țară de țărani fără clase puternice și bogate!

Este oare idealul d-voastre să vedeți țara noastră transformată pe calapodul Serbiei? Se poate ca țăraniî sîrbî, indivizii să fie mai bogați în Serbia de cit la noi; nu știu. Dar ceea ce știu, este că n'am drept ideal ca societatea rominească să se transforme după calapodul Serbiei! (Aplause).

D-lor, vorbeam iarna aceasta cu unul din sîrbii cei mai inteligenți, cu cel care de sigur cunoaște mai bine țara sa. Era plin de admirațiune pentru progresele noastre și-mi spunea: „Știți care e secretul că mergeți așa de repede și noi mergem așa încet? D-voastră sunteți o societate omenească desăvirșită; noi nu suntem de cit o țară de țărani și de sub-prefecți“.

Dar imi veți zice: nu sunt alte cazuri, nu se cunosc țări fără mare proprietate, și care au totuși o organizațiune socială sănătoasă? Imi veți arăta Elveția, imi veți arăta Norvegia. Dar în Elveția există industria și comerțul, și dacă Elvețienii n'au marea proprietate, ele îi țin locul. În Norvegia, nu există marea proprietate, există însă clasa cea mare a armatorilor, care și ea reprezintă un element social foarte puternic.

Dar uitați lucrul de căpetenie: Elveția și Norvegia, sunt așa, fiindcă le-a făcut istoria așa; au eșit așa din opera îndelungată a timpului, și timpul știe să netezească colțurile, după cum riurile rup o bucată de teren dintr'o parte și o lipesc într'altă parte.

D-voastră însă, vreți să lucrați fără vreme, să vă substituiți operei cuminte a vremei; voiți, prin o simplă măsură arbitrară, să decapitați o națiune, să o împingeți cu o sută de ani înapoi, să scobiți idealul său național și social și să o transformați așa cum nu ați mai recunoaște-o!

Și mai este un lucru: Elveția și Norvegia fac politică provincială, cantonală. Una pitulată printre munți, alta strânsă între munți și mare, Elveția și Norvegia sunt în afară din concurența dintre neamuri, străine marelor curenturi și rivalități, cari brăzdează lumea.

Neamul românesc nu este chemat de Istorie la politica cantonală, la viața provincială. Neamul românesc este, în afară, poate, de Polonia, neamul cel mai înghesuit de împrejurări, cel care are mai mult de luptat ca să se menție, după ce a fost cel mai nedreptățit de Istorie. Suntem singuri în Europa cari, pe orî-ce hotare am eși, nu e cu putință, dacă avem un pic de inimă, să nu ne intristăm. Ei bine, neamul acesta este chemat, este silit să facă nu politică cantonală, ci ceea ce în politica modernă se chiamă politică imperială, politica cea mare, și această politică nu se face numai cu o republică de țărani!

Ia mai uitați-vă, d-lor, și la alte învățăminte. Ia amintiți-vă istoria Poloniei.

În ziua, în care ea s'a văzut ingenunchiată, ce au făcut cuceritorii ca să o slăbească, ca să facă orî-ce renaștere imposibilă? Au decapitat națiunea, au suprimat

clasa conducătoare, au desființat marea proprietate, au făcut o lege ca aceasta.

Mai cunosc, d-lor, o lege ca aceasta: aceea care lucrează în provincia de Posen, pentru a se nimici conștiința națională la Polonii de acolo. Va să zică și acolo s'a înțeles că cel mai bun mijloc de a desființa un neam, este a-l decapita, a îi lua pe conducătorii firești, și de aceea se face acea operă gigantică pentru a se suprima marea proprietate polonă.

Să recunoaștem, d-lor, un lucru: țara aceasta, cu forma ei economică și socială, este eșită din frământările vremii; așa au făcut-o veacurile, au făcut-o cu bogați și cu săraci, cu toate păturile sociale și nu pentru a ne da plăcerea unor experiențe de laboratoriu sociologic, este permis cui-va să răstoarne opera vremii, opera istoriei!

Dar cu timpul are să se transforme și alcătuirea economică și alcătuirea socială. Se poate! Lăsați însă vremii să-și facă opera, nu o pripiți cu decretele d-voastre!

Și atunci vă întreb: ce doriți d-voastre?

Doriți să veniți în ajutorul proprietarilor oboerați? Ei bine, v'o declar, o asemenea categorie de proprietari, mie nu-mi sunt simpatici.

Dacă sunt oameni, cari nu știu să-și păstreze moșiile, atit mai rău pentru ei; vor veni alții cari să le cumpere, alții cari știu să muncească, fiind că au știut să stringă.

Poate d-voastre doriți să scăpați cite-va moșii din Moldova de o vnzare prea efină? Apoi tocmai în Moldova țaranii cari vor să cumpere sunt foarte puțini: cererile cele mari vor fi și sunt în Muntenia.

Este ciudată procedarea d-voastre. În Moldova se află moșii și nu sunt cumpărători; în Muntenia proprietarii vor să păstreze și țaranii vor să cumpere. Și luați aceste două tendințe cari se găsesc în două părți deosebite ale țării și credeți că le puteți pune față în față prin legea d-voastre. (Aplause).

Din potrivă, prin legea ce voiți să faceți, veți zădărnici și opera de colonizare internă începută; nu veți mai putea sili pe locuitorul din Teleorman să se deplaseze la distanțe de zeci de kilometri, cind el va ști că poate lua pământ în vatra lui, lângă interesele lui;

acolo el va cere și va cere cu toate mijloacele, dar nu se va duce pe vastele domenii azi nepopulate. (Aplause).

Dar ce mai voiți, d-lor? Voiți a satisface o idee utopică? Din discursul d-lui Nicolaescu am înțeles că ceea ce ar vrea d-sa este să vadă în tot-d'a-una pe toți țaranii avind atit pământ cit le trebuie pentru traiul lor. Dar bine nu vedeți că nu se poate realiza această utopie? Luați cele 12 milioane de pogoane de pământ, luați tot pământul și-l împărțiți, credeți că prin aceasta ați reușit? Ați reușit poate pentru ziua de astăzi; dar ce veți face miine, ce veți face în viitor?

Le veți mai da încă pământ? Dar de unde? Veți împărți și pământurile lor? Dar prin aceasta veți menține de sigur egalitatea, dar egalitatea în mizerie. Intreaga Rominie, egal împărțită în atâtea bucățele cit va spori populația rurală, toate inalienabile, toate asigurind un codru de mămăligă posesorilor lor. De pretutindenă însă lipsind mișcarea, lipsind vieța, lipsind toți acei factori cari împing, care impun progresul!

Eū, d-lor, nu înțeleg idealul social astfel. Eū zic, d-lor, că s'a făcut deja în această țară mai mult de cit în orice altă țară din lume pentru a impune sporirea miciei proprietăți, pentru a ajuta la înălțarea tuturilor păturilor, pentru a săvirși transformarea economică și socială.

Legiuirea de la 1864 a dezrobit munca, a creat trei milioane și jumătate pogoane de proprietate mică și țărănească. Este aceasta o operă neînsemnată?

Legiuirea de la 1889 a pus la cale creerea a încă un milion și jumătate de pogoane de proprietate mică, improprietărirea a peste o sută mii de familii, schimbarea economică și socială a unei populațiuni de peste o jumătate milion de suflete. Jumătate din această operă s'a săvirșit deja în șapte ani de zile, restul s'ar fi săvirșit în patru-cinci ani de acum înainte, dacă n'ar veni Casa Rurală să turbure raporturile economice din țara aceasta. Este aceasta lucru neînsemnat? Dar în ce țară s'a mai făcut o astfel de transformare în folosul țărănimei? Dar măcar știm noi rezultatele acestei uriașe colonizări interne, știm noi cum s'a aplicat legea, ce roade a dat, ce schimbări economice a produs?

Dar se zice că această operă nu este de ajuns!

Fie! Fie că acum cînd măi sunt sute de mii de pogoane ale Statului încă neparcelate, cînd deosebit de pămîntul Statului măi avem cele două sute de mii de pogoane ale Eforielor, cari și ele, după cum deja am făcut noi acum trei ani, pot servi la opera de colonizare internă, ar fi oportun, ar fi la vreme să ne ocupăm cu crearea unei noi rezerve în miinele Statului pentru nevoile reale ale zilei nu de miine, ci de poimiine.

Ei bine și în acest caz nu este nevoie de a născoci o organizație nouă ca aceea a Casei Rurale, cu toate neajunsurile de cari v'am vorbit; se găsește în tradiția noastră legislativă o idee, este ideea lui Barbu Catargiu, de la 1862, care autoriza pe Stat, — ce e dreptul în ipoteza neîmproprietării foștilor clăcași, — să cumpere moșii de la particulari, este ideea lui Ion Brătianu de la 1887, care autoriza pe Stat să cumpere de la licitație moșiile cele mari, este ideea lui Carp de la 1888, care propune, ca la nevoie, unde n'are moșii Statul să cumpere de la particulari, este ideea pe care eui la 1889 o propuneam cu stînga de atunci ca să cumpere Statul moșii cu produsul amortizării pămînturilor ce va vinde, adică treptat, treptat, foarte puțin la început, mult măi mult în urmă.

Și dacă aveți un mijloc fără Casa Rurală, fără a pune pe proprietar față în față cu țăranul, pentru ce Casa Rurală, pentru ce acest nou sistem necunoscut până acum?

Dar credeți că cu Casa rurală ne vom scăpa... de... cum să zic? de miclele neajunsuri ce se pot produce cînd cumpără Statul? Mică obiecțiune pentru o cestiune mare. Dați-mi voie să vă spun că dacă este vorba de necinste, necinste poate să fie și la Casa Rurală a d-voastre, ca și în legea de la 1887. Tratez cu țăraniî prețul, dar prețul este majorat pentru... ați înțeles d-lor.

Dar este, d-lor, mijloc de a evita și puțința abuzurilor. De ce în locul Statului nu ar cumpăra o instituție privată în genul Creditului Funciar Rural?

Mă veți întreba însă ce deosebire este între cumpărătorea de moșii de către Stat și mecanismul legii ce se propune? Deosebirea între una și alta este enormă.

După proiectul din 1887, Statul cumpără și vinde cît vrea, unde vrea și cînd vrea, colonizează cît vrea, cît

trebuie, iar nu cit se cere. Cu legea din 1889, Statul procură pământ numai celor cari nu aū, numai unde este prea mult, numai celor harnici, căci numai cei harnici să hotărăsc să se mute, să-și ducă energiile aiurea. Cu Casa Rurală vor cere toți, și cei ce aū și cei ce n'aū și cei harnici și cei-l'alți, și vor lua toți, și vor lua tot, și vor lua repede, căci așa se va pricepe, așa fatal va opera legea aceasta.

Cu Casa Rurală nu se va continua opera din 1889; cu dinsa se va face o expropriere generală și o expropriere pripită și, prin urmare, plină de primejdii.

Iată, d-lor, pentru ce, fără a ascunde nimic din adîncul convingerii mele, fără nici o preocupare de partid politic, credeți-mă, iată pentru ce combat acest proiect de lege.

N'are nimic din politica de partid proiectul și totuși poate că are ceva; poate că în gîndul multora la conceperea acestui proiect a intrat un fel de dorință de a face mai mult de cit ce am făcut noi conservatorii pentru țărani. Dacă aceasta ar fi ideea, ei bine, credeți-mă, faceți o rea socoteală; experiența am făcut-o noi: legile cele bune ce le putem face cînd suntem la guvern mai că nu ne dau altă satisfacțiune de cit o conștiință împăcată; recunoștința pe care o aștepți este socoteală greșită.

Cu aceste simțiminte și cu aceste preocupări mă întorc și vă zic: Nu ne azvîrliți într'un necunoscut. Lăsați cursului vremei să-și facă opera. Deja s'a imbucătățit proprietatea mare din România. Înainte cu 30—40 de ani multe din proprietățile de azi nu făceau de cit un trup. Lăsați ca și în proprietatea pămîntului să avem scara întregă: proprietate mare, proprietate mijlocie, proprietate mică, fie-care din ele în proporțiile pe care le impun împrejurările, împrejurări economice și trecutul social. Numai o ast-fel de alcătuire poate conveni unei adevărate și sănătoase societăți omenești.

Ei, d-lor, cred că nu este unul dintre d-voastre care să nu-l doară cînd se vede în Occident confundat cu celelalte popoare balcanice.

Pentru ce această durere, dacă nu am simți că cu desăvîrșire ne deosebim de dînsele. Ei bine, d-lor, ceea ce ne deosebește de ele, este că noi am știut să păstrăm

în decursul veacurilor, nu numai existența noastră de Stat, dar și o adevărată organizație socială; că la noi nu a dispărut nici una din acele pături din cari se compune o societate omenească; că ast-fel la noi am avut în tot-d'a-una, ori-cit de redus, un organizm social complet și armonic.

De aceea am putut noi să ne ridicăm așa de repede îndată ce am deschis ochii către Occident. Bulgarilor, reduși în rîndul de raiale, le-aū lipsit și le lipsesc aceste condițiuni; și dacă Bulgarii reușesc totuși să alcătuiască un simulacru de societate, este că aū împrumutat pe Bulgarii de aiurea și că cu ei și-aū încropit un început de burghezie. Dacă Grecia a putut să facă, nu progresele noastre, dar să nu rămînă cu totul îndărăt, este că aū venit Grecii bogați de prin alte țări, s'aū stabilit în Grecia și aū dat ast-fel societăței grecești un echivalent pentru ceea ce noi am știut să păstrăm, ori-cari aū fost greutățile prin cari am trecut.

Incheiū, d-lor.

Una din două: ori legea aceasta nu se va aplica așa cum vor nădăjdi, cum vor cere țaranii noștri să se aplice, și atunci se vor deștepta doar niște nădejdi nesatisfăcute, și atunci punem prin votul nostru ură și dezbinare între păturile sociale, ori legea se va aplica așa cum pătura pentru care o faceți va cere să se aplice și atunci în urma ei nu vād de cît un dezastru financiar, un dezastru economic și un dezastru social și național.

Vă rog încă o dată nu faceți experiențe; am eșit din frămîntările vremei așa cum suntem; nu ne aruncați în noaptea necunoscutului.

Dacă este o însușire adevărat rominească care reese din studiul istoriei noastre, este *cumînțenia*; nu este cumînțenie la temelia acestei legi. (Aplause).

LEGEA TEATRELOR

D. deputat Al. Delimarcu adresînd o interpelare d-lui Ministru al Instrucțiunei, cu privire la administrația Teatrului Național din București, interpelare pe care o completase și d. deputat I. Malla, membru în Comitetul general al Teatrelor, d. Take Ionescu, ca fost Ministru al Instrucțiunei, rîspuse în ședința Camerei din ziua de 6 Martie 1897, la unele critice aduse de d. Malla:

Damnilor Deputați,

Nu aveam cituși de puțin de gînd să mă amestec în cestiunea interpelării asupra Teatrului. Dar cum d. Malla, care a conchis bine, s'a ocupat și de reparațiile din trecut și după părerea mea a făcut cite-va critice nedrepte, am fost silit să iaș cuvîntul. La aceste critice voiă da un scurt rîspuns.

D. Malla a conchis bine: teatrul nostru trebuie reparat. Da, trebuie reparat și eă cred, că nici chiar cu un milion nu putem face operațiunea. Studiile sunt de față. Ceea ce voiam însă să dovedesc, este, că se înșală d. Malla cînd afirmă că reparațiunile, cari s'aă făcut deja, împiedică săvirșirea reparațiunilor ulterioare saă cel puțin nu le înlesnesc.

D-lor, eă am găsit teatrul într'o stare ast-fel că toată lumea se plîngea.

Teatrul avea multe cusururi. Cel maă mare era murdăria. Era murdar, era soios și a rămas murdar, foarte murdar.

Un alt mare cusur este: că pentru o sală așa de mare locurile sunt puține. În teatrul nostru nu încap maă mult de 800 persoane, afară de galerie; foarte puține sunt 800 locuri pentru cel d'intiău teatru din Capitală.

Alt cusur este că teatrul are locuri foarte frumoase

pentru lumea care plătește bine, dar are locuri mizerabile pentru lumea care plătește puțin. Nu veți găsi în nici un teatru modern o galerie așa de mizerabilă cum este cea de la noi: nu are aer, șezi prost, nu vezi de loc și ești aproape sigur de a fi prăjit în caz de incendiu.

Un alt cusur este că teatrul nu are eșiri, o singură eșire pentru toată lumea, un singur loc pentru trăsuri.

Cine nu s'a jurat că nu mai merge la teatru după ce a așteptat ceasuri la eșirea din teatru!

Un alt cusur este că nu are calorifer de cit pentru sala de spectacol, iar scena nu are, așa în cit de cite ori se ridică cortina, se schimbă temperatura în teatru. De aceea și direcția este silită să facă căldură prea mare în sală.

Despre pericolul de incendiu, să-mi dați voe să fiu mai puțin tragic de cit d. Malla, căci nu ași vroi să înceteze lumea a merge la teatru până se vor isprăvi reparațiunile. Eă știu cuvintele d-lui Felner, pe care 'l am chemat de două ori de la Viena, ca să-mi dea consultațiuni asupra transformării teatrului. D-sa 'm'a făcut un raport și-mi zicea acestea: nici cu 200 fiorini pe seară nu ași voi să merg la teatru, căci ar trebui să plătesc prea mult la o societate de asigurare asupra vieții. Totuși însă trebuie să avem în vedere că d. Felner este architect și că, prin urmare, voia să vadă o transformare radicală a teatrului. De aceea iaū părerea sa cu oare-care măsură: pericol există, dar nu într'atit ca să nu mai mergem la teatru.

Acum, în urma reparațiilor ce am făcut, teatrul este mai puțin periculos și iată de ce. Focul în genere se naște pe scenă, și toată cestiunea este de a izola scena de sala de spectacol. Inainte nu era de loc izolată scena. Zidul de despărțire între scenă și sala era de scinduri, și pe acea galerie treceau amploiații cu cite o lampă de petrol în mină. Afară de aceasta, din scenă se intra direct în sală, scena nu avea chiar de cit o singură scară și aceea de lemn. In colo, eșirile toate prin sală. Azi s'aū despărțit cu totul și s'aū făcut pentru scenă 2 mari scări laterale de piatră, prin cari, la pericol, să se poată face scursoarea.

Cit pentru eșirea persoanelor din sala de spectacol

vă aduceți aminte că după reparațiunile de acum vre-o 12 ani, erau două culcuare informale pe dedesubt pe sub loji. Nici unul, în caz de incendiu, n'ar fi putut servi, nimeni n'ar fi putut eși pe acolo, fiind-că era la capătul lor o serie de trepte și este știut de toți, că mai toată lumea se grămădește, și pe scări cade unul peste altul...

D. I. Mala: Așa este.

D. Take Ionescu: Acum s'a refăcut eșirea din mijloc care era închisă...

D. I. Mala: Coridoarele tot așa sunt.

D. Take Ionescu: Coridoarele nici nu mai trebuie întrebuințate. S'aui mai făcut încă două eșiri: una, care dă pe sub loja regală și răspunde pe piațetă în față de Filcowsky și cea-laltă care ese în scara despre casa Oteleșeanu. Sunt astăzi trei eșiri, independent de cele două, în forma S, cari nu se pot întrebuința în caz de incendiu.

Acum să vă spun ce mi-a răspuns d. Felner, cind l-am întrebat: d-ta ce ai face aci? Ași dărîma tot și ași opri numai cele patru ziduri. Cit ar costa afacerea asta? Mi-a răspuns că aproximativ, cu magazia de decoruri ar costa vr'o 2.000.000 florini, ceea ce va să zică vr'o 4.000.000 lei.

Noi nu eram dispuși la o cheltuială de felul acesta, pentru că cu deschiderea de noi bulevarde, cu timpul, Teatrul Național va rămînea un teatru de al doilea rînd, și va trebui să facem pe noile bulevarde un teatru de întiiul rînd, care să aibă împrejur strade mari și largi și care să fie și un monument. Până atunci trebuia să ne mulțumim cu o transformare a teatrului actual. Și aci, fără să zic nimic rău despre arhitecți, dați-mi voie să vă amintesc ceea-ce d-voastre știți cu toții: dacă este un lucru greu de căpătat, este un deviz exact. (Intreruperi).

Știi bine, d-le Mincu, că eu pentru teatrul din Iași, te rugasem pe d-ta să-mi faci planul și dacă mi-ai făcut numai o schiță, nu este nici vina mea, nici a d-tale.

Atunci, d-lor deputați, m'am adresat și la d. Garnier la Paris, care a avut gentileța să ne dea pe primul lui aghiotant, d. Cassien Bernard, care 'm-a și făcut o schiță pentru transformarea teatrului din București.

Prin această schiță se transforma galeria și lojile

de rangul al treilea, păstrindu-se însă sala de spectacol așa cum este; se prelungea scena, făcându-se la spatele ei, în locul barăcei galbene care servea drept galerie de decoruri, un adevărat atelier de pictură și timplărie; se făcea un pavilion lateral pentru rechizite și administrație, care nu trebuie să stea într'un teatru. Toate acestea s'au făcut.

Se proiectase și trei eșirî, dintre cari una care da în spre Fialkowsky, pe care era vorba s'o facem în formă de tunel, și o altă eșire, care da într'o scară monumentală în strada din spre Oteteleșanu, care stradă, după alinierea Primăriei, ne permitea să eșim înainte cu construcția cu cîți-va metri.

Cit era să ne coste? Vr'o 2.000.000 lei.

Colegul meu de la finance este aci, l'am cam păcălit de multe ori cu creditele, cerindu-i întiiu mai puțin, ca să încep lucrarea. Așa și atunci, m'am dus la d-sa cu un credit de 800.000 lei, hotărit că după ce am luat o jumătate, să iaș și jumătatea cea-l'altă. Studiile însă sunt făcute pentru tot; ele sunt la minister; d. ministru poate să le controleze. (Intreruperi).

Intrebați pe d. Dumitrescu să vă dea toate planurile, eu le-am lăsat acolo; să mergem împreună, eu nu numai că le-am văzut și studiat, dar sunt și fotografiate.

Am început cu reparațiile în afară din sală, fiind-că nu vream să întrerupem o stagiune teatrală și am făcut întiiu și întiiu la spatele teatrului o lucrare definitivă și completă: magazinele cari costă peste 400.000 lei, mai mult de jumătate din ceea-ce s'a cheltuit.

Știți d-v., d-le Malla, cum se duceau decorurile la teatru mai înainte? Le lua în spinare din magazia de de-vale, le plimba până în Calea Victoriei, le trecea prin sala de spectacole, le suia peste orchestră și le ducea pe scenă. Operația aceasta nu trebuia să rămînă... (Intreruperi).

Atunci, d-lor, a trebuit să legăm magazinele cu scena, așa în cît decorurile să poată veni întregi puse pe *châssis* cît sunt ele de inalte și atunci vă puteți închipui că trebuie o passerelă.

D-lor, ziceți că trebuie acoperită passerela? N'ar fi lucru mare, deși nu e nevoie, căci n'o să alegi momentul

de ploaie ca să treci decorurile, nu o să le treci în momentul reprezentației. Pe orî-ce scenă pot să fie cinci sau șase decoruri complete...

D. I. Malla: Vă înșelați. La piesa „Copiii părăsiți“ se aduceau două rinduri de decoruri.

D. Take Ionescu: Foarte rău; e loc destul să aibî pe scenă decoruri pentru una sau două reprezentații. Dar mi s'a întîmplat să constat și eu că se face aceasta; este însă cestic de lene și vei găsi în tot-d'a-una pe scenă decoruri de piese cari s'a u jucat de trei patru zile și cari nu s'a întors în magazie și atunci de sigur că nu mai e loc pentru decorurile necesarii. Orî cit ai avea passerela de acoperită, tot e o turburare ca să aduci decorurile în timpul reprezentației; ele trebuiesc aduse mai d'înainte.

Am mai făcut ceva: am mărit partea clădirei destinată scenei, cu cit se putea mări, căci nu poți să eși nici din Strada Teatrului, nici din strada de de-vale, și în fund nu poți să te duci mai departe că nu era loc. Prin această sporire s'a întreit numărul cabinelor. Ziceți că e sus; aceasta-mî amintește, cind m'am dus la Birlad ca să aleg un loc pentru Școala normală; unde găseam un loc cu grădină de 5, 6 pogoane cum vream eu, se zicea că e departe. „Atunci o să vă pun școala în mijlocul biliardului, la „Cafeneaua Centrală“, casă o aveți în centru“, le-am răspuns eu. Nu se poate să ai tot pe același plan; s'o mai sui cine-va și pe scară.

Nu e nici un rău.

Ziceți că sunt încălzite cu sobe.

Neapărat; nu s'a putut încă transforma caloriferul, pentru că nu s'a transformat încă scena; nefiind calorifer, nu puteai să lași pe oameni să moară de frig; a trebuit să pun sobe de-ocamdată.

Poate fi un pericol, dar sobele nu sunt de cit provizorii și după ce se va face caloriferul care va fi sub scenă și sub sală, vor fi încălzite atit culuarele, cit și cabinele artiștilor. Este dar o stare absolut provizorie.

Ce am mai făcut?

Am schimbat lumina electrică de pe scenă; se rose-seră firele, în cit era pericol. Lucrul a costat 100.000 lei, ast-fel că magaziile și lumina electrică și pavilionul late-

ral a  costat 80  i ceva la sută din lucrările făcute, dar acestea sunt lucrări definitive.

S'aŭ făcut  i parte din transformările din sală, s'aŭ făcut micile saloane ce cunoașteți cu toții  i s'a mai făcut scara speciala de la loja regală.

De ce mai este nevoie? Ceea-ce a spus d. Malla este adevărat. Scena este  ubredă. Indată ce un stilp de jos putreze te, se adaogă un altul alături, a a că sub scena noastră este o adevărată pădure, care mai produce încă un rău; acela că nu se pot întrebui ta trapele  i nu se pot face schimbări de decor *à vue*.

Pentru aceasta avem acele nenorocite intre-acte, ori de cîte ori este vorba de o schimbare de decor.

Trebue schimbat caloriferul, ceea ce va costa ver o 100.000 lei. Acoperi ul trebue făcut de fer. Partea de d'asupra scenei trebue făcută de fer pentru a înlătura pericolele...

O voce: Dar mobilierul?

D. Take Ionescu: Trebue făcut un vestibul mai cuviincios. Despre toate acestea vă pot afirma, după experiența ce am avut in timp de ver o trei ani, că nu se pot face cu mai pu in de un milion două sute de mii de lei.

Aceasta era cifra pe care aveam de gind să o cer  i pe care de altmintrelea, fostul meu coleg de la finance 'mi-o promisese pentru transformarea teatrului.

A i ruga pe d. ministru să o cer  de pe acum. Comenzile trebuesc făcute din timp, căci sunt lucrări speciale, a a că in primăvara viitoare s'ar putea începe lucrările, s'ar utiliza campania din Martie p nă in Octombrie, fără să se p eardă o stagiune.

Este o cheltuială indispensabilă. Incă un număr de ani, Bucure tii vor putea să trăiască numai cu acest teatru  i veți avea siguranța că puteți merge acolo fără teamă de accidente.

Iată pu inele lucruri ce aveam de spus pe lingă cele arătate de d. Malla.

NU SE POATE!!...

IN PRAJMA ALEGEREI DE LA 3 APRILIE, 1897

Campania, pe care o duceau conservatorii în contra regimului liberal, lua din ce în ce proporții mai mari. Nici o ocazie nu se pierdea pentru a doborî guvernul d. lui Dim. A. Sturdza, care revenise de vr'o cite-va zile la putere, în locul cabinetului prezidat de d. P. S. Aurelian.

Pentru ziua de 3 Aprilie, fiind fixată efectuarea unei alegeri parțiale pentru colegiul I de Senat al județului Ilfov d. general Manu fu desemnat de partidul conservator a candida la acest colegiu. Partidul conservator, ținînd o întrunire în favoarea acestei candidaturi, în ziua de 30 Martie 1897, d. Take Ionescu a susținut-o ast-fel:

D. Take Ionescu (vine la tribună în aplausele unanime ale asistenților):

Subiți cetățeni!

Suntem într'o întrunire electorală și, cu toate acestea, cu toții ne dăm socoteala că suntem în ceva mai mult de cit într'o întrunire electorală.

D-lor, o întrunire electorală, atunci cînd reușește pe deplin, sporește cu unul pe reprezentanții opozițiunii în Parlament, toți înțelegeți că aci nu e vorba de a spori cu unul pe reprezentanții opozițiunii în Parlament; este vorba de alt-ceva; este vorba de a transforma opozițiunea în guvern și guvernul în opozițiune, (Aplause) dacă vor mai putea liberarii să fie opozițiune, după ce vor pleca de rîndul acesta. (Aplause).

Noi, d-lor, ca partid conservator, nu avem nici un interes de partid în alegerea de la 3 Aprilie. De sigur, candidatul nostru, fruntaș între fruntași, ne stă la inimă la toți, dar pentru d. general Manu numai plăcere nu

poate să fie ca să intre și d-lui, cum am intrat și noi astă iarnă, în ceata de figuri nesimandicoase, în care ne găsim. Să vă spun imediat de ce. Deja pe cînd făceam campania electorală la Caracal, cam ghiceam ce se va întîmpla cînd vom intra în Cameră. D. Ionel Grădișteanu poate să spună: plecăm de acasă hotărîți să facem ceva, — d. Grădișteanu are în buzunar două interpe-lări scrise — cînd intrăm în Cameră le rebăgam în buz-nar, ne uităm unul la altul, căci, fără să vorbim între noi, simțim că este degeaba. Se bate omul cu lucrurile vii, numai caraghioșii se bat cu mortăciunile.

De aceea d. general Manu, cînd îl veți alege — și faceți bine să-l alegeți, — se va uita și d-lui la mortăciune, cum ne uităm și noi.

Aduceți-vă aminte, vă rog, de cea din urmă întru-nire ținută aici, de cel mai frumos discurs, și cel mai frumos nu este nimica, cel mai adînc discurs, care s'a ținut vre-odată la această tribună, glasul cel din urmă al lui Alexandru Lahovari (Aplause), al omului pe care cu inimele cernite l'ați dus cu toții la cea din urmă a lui locuință.

Ce v'a spus atunci Al. Lahovari? În extraordinara lui cuvîntare nu era farmecul, nu erau icoanele cele frumoase, nu era vorba cea bogată, nu era simțirea cea caldă, era temeinicia judecății lui, a acelei judecăți, în care vă spunea la toți: nu se poate să triumfe nedrep-tatea, nu se poate să rămîie în picioare fără-de-legea. (Aplause).

Și dacă el găsea un limbagiū așa de frumos și dacă d-v. v'ați simțit așa de înălțați și de ridicăți, a fost tocmai fiind că simțeati cu toții, că ceea ce spunea el era adevărul.

Nu se poate să triumfe nedreptatea, și n'a triumfat.

Ei, d-lor, mulți se întrebă: nu se poate? dar cum nu se poate? dar Sturdza are majoritate, dar majoritatea lui Sturdza este o majoritate care nu-și dă socoteala de ce face, dar Sturdza este om fără chibzuință, dar d-v. sunteți oameni cumiști și nu o să-l spînzurați de o lampă la un colț de stradă, fără-de-legea are să se con-sume. Pe ce ne bazam însă noi cînd spuneam că nu se poate? Ne bazam pe acel glas interior al nostru, care ne

spune că toate nemerniciile au măsură, care ne strigă că nu se poate să învingă nedreptatea, ori cît s'ar împreuna toate puterile pămîntului.

Tot așa, d-lor, și azi. Intrebați-vă în sufletul d-v. dacă se poate, și veți răspunde că nu se poate ca Sturdza să guverneze iar în România! (Aplause).

Aud, d-lor, că s'au dus la Băile Eforiei ca să se spele pe dinăuntru, că de acolo se vor duce ciți-va derbedei ca să-i strige „ura“ acasă; manifestațiunea asta e permisă, ne permisă era cea de anul trecut, cea cu . . . accidentul!

Aud că are majoritate; are, ori nu are, nu-mi pasă, nu mă ocup, eu știu un lucru: *nu se poate*.

Mai aud că țara rominească e o casă cu chirie, cam odorogită de la o vreme încoace, și că din ea nu ies chiriașii de cit la Sf. Dumitru și Sf. Gheorghe, cînd li se face somațiune, și că a trecut 23 Martie și n'a venit Sf. Gheorghe. O fi așa, dar am văzut mulți chiriași dați afară fără termen. (Aplause). Am văzut și chiriași dați afară după ce au plătit chiria, și d. Sturdza știți bine că n'a plătit chiria. (Aplause).

Și, d-lor, de ce nu se poate?

Apoi cum să se poată, d-lor, cînd în loc de minte ai în cap hodorogeală, cînd în loc de inimă ai un sac de venin? (Aplause).

Și atunci mergi din groapă în groapă, din comedie în comedie. Te duci și-ți dai demisia și zici că ești prea bătrîn la vîrsta de 64 de ani, pe cînd vedeți pe venerabilul nostru d. Lascar Catargiu . . .

Voci: Să trăiască!

D. Take Ionescu: Iar peste trei zile, fără să spui ce ai băut, întinerești așa în cît pleci în războiul ca să te arăți prea tinăr.

D-lor, cînd ajungi în halul acesta de-ți dai demisia din chiar senin și pe urmă tot tu o retragi, cînd tot tu plîngi și tot tu rizi, cînd iar o iai d'a capul și iar te întorci înapoi, cînd te învirtești și te răsucești . . . nu se poate, — ești condamnat.

Aceasta este situațiunea d-lui Sturdza. (Aplause).

Vă aduceți aminte fie-care, v'aduceți aminte de ce

v'am vorbit la ultima noastră intrunire. Ei, ce s'a întâmplat de atunci?

Ați văzut vre-o opozițiune ca opozițiunea pe care o facem noi?

De astă toamnă noi tăcem, asistăm la svircolirile lor, și tăcem. Și tot ei vin la noi și ne întreabă: ei, ce mai este? Și noi le răspundem: ce să fie, balamuc! (Ilaritate).

De cite ori cad iar în groapă, ei vin la noi să-și scoatem, D-v. știți de istoria Mitropolitului, dar nu știți tot. Și credeți-mă, cu bună-voință i-am mai fi ajutat, dar nu se prinde, căci sfaturile ce le dai, ei le pricep pe dos.

I-am lăsat liniștiți să vedem ce fac, căci poftă de putere pentru noi nu avem.

Ce au făcut?

Pe cînd Grecii se ocupa de Creta, pe cînd toate Statele se prepară pentru gravele evenimente din Orient, ei se ocupă de prinzurile lui Stoicescu, dacă le-a plătit drumurile de fier saū el; au stat o lună de zile în mistuirea prinzului lui Stoicescu!

După aceasta s'au ocupat două săptămîni de o altă cestiune, de care nu se poate vorbi în intruniri...

Voci: O știm... (Ilaritate).

D. Take Ionescu: Și după acestea a început jocul d'ă baba-oarbă în cestiunea crizei ministeriale.

Intîi am aflat că și-au dat demisiunea doi miniștri, *serviciile însă mergeau*, chiar miniștrii demisionați se duceau la ministerele lor: erau demisionați și nedemisionați.

Peste cite-va zile apar demisiile în *Monitor* și se numesc doi miniștri interimari.

Iar la Cameră, bietul Ciocazan întreabă în fie-care zi, săracul, ce este cu aceste demisii, și în fie-care zi i-se spune să lase pe a doua zi. (Ilaritate).

A mai mers așa vre-o zece zile și a venit altă demisiune, demisiunea ministerului întreg.

Suntem în a 6-a zi de la demisiunea ministerului, și în acest timp s'au făcut atîtea liste ministeriale, în cit nu au mai rămas pe din afară de cit aprozii de la Cameră. (Aplause).

Și acuma vă întreb: unde stăm?

D. Carp vă spunea adineaori, că nu pricepe nimic.

Dacă citești *Voința* d'aseară, afli că conferează Sturdza cu Aurelian, ca să facă un guvern, în care să fie reprezentate toate elementele liberale; astăzi unul din aghiotanții d-lui Aurelian este bolnav de boala politică și cine știe cit va ține boala.

La Baile Eforiei sunt sigur că vorbesc acei cari cred că intră în minister, iar dacă mergi la Hotel Bristol, acolo găsești o mulțime de deputați și senatori, cari vor să iscalească că sunt în contra lui Sturdza, dar bătae mare o să fie cine o să bage în buzunar iscăliturile, pentru-că numai acela poate să fie sigur că se vor scoate la lumină.

Ei bine, d-lor, acesta este caraghiozlicul ridicat în sistem de guvernământ.

Caraghiozlicul este bun în viață, la toți ne place să mergem la teatru să ascultăm pe actorii noștri comici, căci sunt foarte buni, mult mai buni de cât cei-l'alți.

După ce am mâncat bine, a asista la o comedie bine jucată este lucru bun, ce dispune într'un mod plăcut și produce pe urmă un somn agreabil.

Dar, d-lor, și caraghiozlicul trebuie să fie la vremea lui; ce ați zice de un om, care la o înmormintare ar izbucni de ris?

Ei bine, efectul acesta ni-l face partidul liberal.

Nu este azi vreme de caraghioslic, și totuși trăim într'un vecinic caraghiozlic. Nu este vreme de caraghiozlic acum, cînd se pune din nou în discuțiune întreaga cestiune a Orientului. Cînd încă odată în veacul acesta poate să ne treacă norocul pe d'înainte, n'ar trebui să fim și de astă dată atît de nemernici ca să nu-l prindem. (Aplause).

D-lor, de mai multe ori ne-a trecut norocul pe dinaintea în acest veac, nici-odată n'am știut să-l prindem, și cel puțin pentru două ori răspunderea din'naintea Istoriei și a urmașilor noștri, o va avea partidul liberal.

Partidul liberal trăește pe legenda falsă că ne-a dat la 1878 lucru mare.

Nu este adevărat. Nu au avut cele-l'alte țări din resărit oameni geniali cum pretinde partidul liberal că a avut, și cu toate acestea au eșit și ele cum am eșit și noi, cu neatîrnare și Regat, și mai mult încă: ele au

eșit cu spor de pământ, iar noi cu scădere de pământ. (Aplause).

Care este cauza că nu s'a profitat de acele ceasuri, care nu se repetă cînd vrei tu, ci vin cînd vor ele?

Cauza este că acești oameni au întîiu în gînd interesele partidului și pe urmă numai interesele țării. (Aplause).

Nu puteți d-v., fără o grea răspundere față de fiii d-v., față de urmașii d-voastră, nu puteți să lăsați ca încă odată tot în mîini așa de nedestoinice, ba încă în mîinile unui Sturdza, să stea norocul Romîniei.

Căci, d-lor, nu este vorba ca d. Sturdza să-și plătească inocenta plăcere de a fi prim-ministru al Romîniei, căci prim-ministru ca dînsul nici un om care se respectă n'ar vrea să fie, este vorba de alt-ceva, este vorba că nu este posibil ca ambițiunea senilă, zice d-lui, nemernică zicem noi, a acestui om să hotărască mersul Romîniei în vremuri așa de grele. (Aplause).

Ce a făcut omul acesta ca să prepare țara pentru ceasul cel greu?

Avem în Peninsula Balcanică o clientelă firească a noastră. Avem dreptul să vorbim de această clientelă, fără a face indiscrețiuni; cînd vorbesc Bulgarii, Sirbii și Grecii, avem și noi dreptul să vorbim de ai noștri din Peninsula Balcanică! (Aplause).

Avem dreptul să vorbim, fiind-că noi suntem cei dinții între cei de o potrivă, suntem cei dinții nu numai prin număr, suntem cei dinții prin acea sumeție firească de a fi singurii, cari n'am plecat capul, cari am rămas în picioare dinaintea Semi-lunei! (Aplause).

Avem dreptul să vorbim pentru că aci la noi, a fost locul unde s'a refugiat conștiința națională a celor-l'alte popoare din Orient; pentru că aci la noi, au incolțit sentimentele lor de renaștere națională; pentru că de aci, de pe pămîntul nostru, s'a ridicat norul din care a fulgerat independența Grecilor, aci s'a zămislit, aci a fost *Eteria*, și cei dinții cari au plătit cu suferințele și sîngele lor renașterea Elenismului n'au fost Grecii din Elada, au fost Romîni din Romînia. (Aplause).

Conștiința națională a Bulgarilor tot aci se începe. La noi s'au adăpostit cei dinții, cari au visat o Bulgaria independentă. Nu mă ocup de recunoștința lor, — po-

poarele au dreptul să fie nerecunoscătoare, — dar țiu să amintesc că am fi avut și noi dreptul să cerem prețul nostru pentru ceea-ce am dat. (Aplause).

Patru veacuri d'a rindul vitejia și munca noastră au păstrat în Orientul Europei un colț de viață creștinească; la vatra noastră s'au încălzit și Bulgarii și Sirbii și Grecii; apărați de paloșul nostru au dus ei o viață națională, pitulată, dar au dus-o.

Suntem cei dintii între cei d'opotrivă, pentru că n'a fost război în Orient, în care să nu cadă capete de Romini. Și la 1821 și la 1834 și în urmă n'au lipsit vitejii Romini. Nu este cîmp de bătae din Peninsula Balcanică, care să nu fie albit de oasele strămoșilor noștri! Ne-am vărsat cu dărnicie și avutul și singele pentru ei toți, și ce am luat? N'am luat nici al nostru.

Cei ce cred, că Dobrogea este luată de la alții, nu știu nici istoria, nici etnografia, nu cunosc nici geografia. Dobrogea, Turcii o luaseră de la noi; noi n'am reluat de cit moștenirea noastră, și încă am luat-o înjumătățită și scurtată, din nepriceperea liberalilor, căci bunul nostru, Dobrogea lui Mircea, mergea mult mai departe de cit hotarele de azi. (Aplause).

Nu zic acestea ca să provoc pe cine-va, nici ca să afișez poftă nesănătoasă de cuceriri. Amintesc însă adevărul istoric, fiind-că prea se tot spune că Dobrogea ar putea fi pusă în discuție. Sunt dar în dreptul meu să zic: în această Peninsula Balcanică, dacă ar fi să se răstoarne lucrurile, avem și noi cuvîntul nostru de spus. Ei bine, acest cuvînt în gura liberalilor se reduce la un: „Trăiască Sultanul“, spus, cum imi scria Lahovari, „cu un suflet de lacheu“, atunci chiar cînd nu căpătam nimic și nu ni se făgăduise nimic.

Nu voiți ca vorbele mele să fie rău înțelese; suntem prieteni cu Sultanul, suntem prieteni ai păcei, avem nevoie de dinsa, dar în această vilvoare de patimi și aspirațiuni să nu aud de cit pe d. Stoicescu gifind: „Trăiască Sultanul“, este prea puțin pentru idealul meu național (aplause), este o rușine pentru mindria mea de Român. (Aplause prelungite).

D-lor, pentru a ne spune cuvîntul nostru, avem dar dreptul istoric, avem dreptul etnic, avem dreptul putereii,

care este mai necesar de cit toate. Avem dreptul să vorbim în Peninsula Balcanică, și avem și clientela noastră, avem pe Romînii din Turcia.

Ce ați făcut liberalii pentru Romînii din Turcia? Cînd am venit noi la guvern, erau 30 de școli primare, am lăsat 86; de atunci ați scăzut, n'ați crescut. Cînd am venit la guvern erau 125.000 lei în budget pentru propaganda Romînismului, am suit-o la 525.000; în doi ani, ei, în loc să urce, ați scăzut cifra cu 25.000 lei. N'ați fost în stare nu numai să sporească, dar nici să păstreze ceea ce alcătuiseră nepriceperea noastră ciocoiască și patriotismul nostru păcătos! Cerusem, d-lor, și obținusem ca în acel Salonic, despre care ați auzit atît vorbindu-se, să se ridice steagul Romîniei pe o școală de comerț, am plătit cheltuelile, am plătit chiria, mobilele, cărțile, am făcut programa, mai rămăsese un lucru de făcut, era de deschis; aceasta a refuzat să o facă liberalii și stă școala închisă și pînă acum!

D-lor, mă opresc. Am fost om de guvern și poate voiți mai fi; nu am să deschid arcanele diplomației. Dar nu este politică sănătoasă aceea care indispuie pe toată lumea în contra ta, nu poate să fie politică bună politica d-lui Sturdza de a stilci pe Romînii de dincolo de Dunăre. Un an și jumătate de guvern liberal a stins influența noastră asupra clientelei firești a Romîniei în Peninsula Balcanică.

Dar numai atît a făcut acest om, ca să ne scază vaza și puterea! Acea sabie, la care mic și mare are recurs, ascuțito-a dînsul, păstrato-a măcar ruginită în teacă? Nu! i-a știrbit tăișul pînă în vîrf; a știrbit-o căci ați văzut mărturisirea ministrului lor de război, că armata a rămas fără cartușe, armata a rămas dezarmată. Știți că de la război pînă acum s'a cheltuit cel puțin un miliard și 200.000 lei pentru armată! Ei bine, această muncă a neamului de 20 de ani, căzută pe mina lui Sturdza se reduce la puști fără cartușe, la armată fără încredere în arma ei! (Aplause).

Ei d-lor, dacă pot să-l iert, cînd desființează subprefecții și judecătoria de pace, cînd violentează independența Curții de Casație, cînd este odios și ridicul, nu pot să-l iert, cînd este criminal, nu pot să-l iert cînd

dezarmează țara asta, căci țara nu este a lui, nici a mea, nu este nici a d-v. Este a generațiilor trecute și a celor care au să vină! (Aplause). Când un om este vinovat de ast-fel de lucruri este un adevărat criminal, și atunci eram în dreptul meu să zic: *nu se poate*. Și pentru ce nu se poate? Fiind-că punîndu-mi mina pe inimă, am simțit, cum simțiți și d-v. că aceasta *nu se poate*. (Aplause).

De aceea, d-lor, pot să spun cu siguranță că alegerea de la 3 Aprilie poate să ne fie un ajutor, însă cu dinsa sa fără dinsa se va duce d. Sturdza și se vor duce liberalii.

Și vom veni la guvern ori-ce ar face d. Sturdza, și ori-ce ar face d-nii liberali. (Aplause).

Se va duce, d-lor, fiind-că nimeni nu poate governa în contra tuturor, fiind-că nu este cu putință să guvernezei cînd și tineri și bătrini, și cei de sus și cei de jos, și cei din țară și cei de peste fruntarii sunt în contra-ți; cînd toată lumea nu te vrea, nu e cu putință să cîrmuești. Aceasta *nu se poate*. (Aplause).

D-v., dacă vă veți face datoria, cum ne-o facem noi, dacă plecînd de aci nu vă veți mulțumi să ziceți: frumos au vorbit, dar dacă vă veți duce acolo, în mijlocul concetățenilor d-v., și veți spulbera reaua reputațiune făcută Bucureștiului, că nu știe să se ridice de la guvernamentalism, la priceperea înaltelor interese ale Statului, d. Sturdza se va duce și mai repede și vom veni și mai repede noi la guvern.

Vom avea, de altminteri, o grea misiune, căci în loc să ne concentrăm puterea noastră de muncă pentru ea, să ducem mai departe România, va trebui să muncim ca să dregem ruinele, pe care dinșii le-au făcut.

Sunt ruini pe care le vom drege, sunt alte ruini însă pe cari nu le vom putea drege. Acestea sunt ruinele sufletești; descurajarea care a pătruns în sufletele tuturor, scepticismul care a cuprins pe toți. Acestea nu le vom drege, căci ruinele sufletești sunt fără leac.

De aceea, d-lor, acest om va avea o tristă celebritate. Vor trece ani mulți, se va uita numele lui, dar se vor cunoaște urmele lui. Ori unde veți vedea scepticismul,

orî unde veți vedea descurajarea, orî unde veți vedea o inimă șovăitoare, veți putea zice: este opera lui Sturdza. (Aplause).

Avem însă și noi o mîngiere: ca să poți face atita rău trebuie să fii atit de nenorocit, in cît ceea-ce mă ingrozește, ca o vedenie din Iad, este cind mă gindesc, ce trebuie să fie conștiința acestui om! (Aplause prelungite).

DUPLICITATEA POLITICEI LIBERALE

Răspuns la Mesagiul Tronului

(Sedința Camerei de la 12 Decembrie, 1897)

Găsim în acest moment partidul liberal divizat în două : o parte — grupată în jurul ziarului *Drapelul*, cea mai importantă, cu fruntașii cei mai de vază, între cari d-nii : P. S. Aurelian, P. Grădișteanu, Emil Costinescu, Delavrancea, Em. Porumbaru, etc. — în desidență; o altă parte, restul partidului, dirijat de d. D. Sturdza, care se bizuia pe zestrea guvernamentală și pe clientela cu interese și apetituri. Lupta era mare între cele două fracțiuni, înverșunată și la cuțite; multe lucruri și acuzațiuni grave le-a auzit d. Sturdza din partea Drapelistilor. „Una e guvernul liberal (al d-lui D. A. Sturdza) și una e partidul liberal“, a zis d. P. S. Aurelian și lupta era dusă pentru eliminarea șefului.

În această stare de diviziune și de debandadă a partidului liberal, ia cuvîntul d. Take Ionescu, căutînd să facă procesul partidului liberal și a alcătuirii lui. Cu o înălțime de vederi mare, cu o concepțiune de bărbat politic de elită, cu o perspicacitate implacabilă, cu o caustică de analist fin, d. Take Ionescu critică partidul acesta sectar, strîmt, meschin, botezat, cu drept cuvînt, de d. Eug. Stătescu, într'un moment de sinceră confesiune, cu epitetul, în vecl neperitor, de *colectivitate*.

Oratorul conservator insistă cu amănunte asupra deosebirii dintre liberali și conservatori, ca partide politice în România; modul de a face opoziție, cum îl înțeleg unii și alții; analizează și persiflează legendele calomnioase ale liberalilor, ce le au creat și le creează pe seama conservatorilor, și, înarmat cu o erudițiune în ale istoriei naționale, arată rolul ce boerii l'au avut în trecut.

Și pentru a zdrobi cu desăvîrșire politica nefastă a d-lui Dim. Sturdza, d. T. Ionescu aminteste politica așa zisă națională în chestia Romînilor din Transilvania a regimului liberal. Cînd erau în opoziție nu găseau cuvinte mai aprinse în contra guvernului conservator, nici o acțiune violentă nu era disprețuită de ei; totul era permis și bun: „nemernici sunt cei de pe banca ministerială, pentru că nu se fac „samsari cinstiți“ și nu intervin pentru frații noștri de dincolo“, așa tuna d. Sturdza în Parlament în potriva conservatorilor, — și în clipa cînd liberalii au luat puterea în mîna, d. Sturdza s'a dus la lași, la celebrul congres liberal, și a prezentat Ungurilor cunoscutele scuze îndestul de triste, nu ale sale, ci ale țarei.

Lección dată partidului liberal în acest discurs de fruntașul conservator e mare, e uriașă; guvernul prezidat de d. Sturdza și politica-i nenorocită es zdrobite; regimul lui se poate caracteriza cu trei vorbe: incapabil, meschin și rău.

D-lor Depuțați,

Dacă ar fi fost să urmez sfatul care mi l'a dat d. Nacu, care zicea, că de la unul din frunțașii d-sale învățase această lecțiune: „*să nu faci nici odată ceea ce vrea adversarul*“, ași fi renunțat la cuvînt.

De două ori în cursul desbaterilor acestea, atit d. ministru de interne, cât și d. Nacu aũ făcut apel la noi în numele majorității. D. Nacu s'a adresat chiar la răbdarea noastră, pentru ca vorbind și noi conservatorii în aceasta împrejurare, să servim, cum imi zicea un coleg, drept un paratrăsnet, pe care se sparge furtuna, să dăm prilej ca să se schimbe natura desbaterilor, ca să se transporte pe un alt teren și ast-fel să și piardă adevărata lor importanță.

D. Pherekyde zicea, că n'a auzit încă pe adversarii firești ai guvernului, par'că ar fi fost o înțelegere; iar d. Nacu complinea adăogînd: n'aũ vorbit adversarii firești ai guvernului, pentru că n'aveau nevoie să vorbească, ceea ce aveau de spus dinșii a fost spus de adversarii nefirești ai guvernului.

Și imediat și bănuiala că a fost înțelegere între adversarii firești ai guvernului și adversarii nefirești ai guvernului; înțelegere ca unii să facă treburile celor-alții, bine înțeles cu aprobarea și în aplausele celor interesați.

Ei bine, d-lor, domnia-lor se înșeală. D-lor văd un complot acolo unde nu era de cît o coincidență. Nici o înțelegere n'a fost și nu putea să fie între adversarii firești ai d-v. și adversarii cei-l'alți.

De alt-fel, încercarea pe care a făcut-o d. Nacu, ca să deosibească, cum voiũ arăta imediat, chiar pe adversarii d-v. nefirești în două categorii: unii ceva pe jumătate firești și alții cu desăvîrșire nefirești, dovedește că nu poate fi vorba de înțelegere acolo, unde, după părerea d-v. nu este încă un plan hotărit, cu atit mai puțin putea să fie o învoială și o înțelegere cu alt cine-va.

D-lor, este netăgăduit că așa s'a schimbat natura desbaterilor noastre, în cît nu mai are interes lupta, ori cît de încordată ar fi lupta între noi și guvern. Toata lumea știe, și nimeni nu-și face nici o îndoială, că din această luptă, la sfîrșit, nu are să iasă nimic; că majori-

tatea va rămâne neclintită, că opozițiunea va vota negru, și că la sfârșit, cînd se va închide discuțiunea, nu ne vom alege de cît cu cîte-va discursuri pronunțate, cu cîte-va acuzări, cu cîte-va păreri mai mult sau mai puțin inte-meiate; dar rezultat politic practic, pentru nici unul.

Nu este mai puțin adevărat că o situațiune anormală s'a dezvelit acum la discuția Răspunsului la Mesagiū, situație care poate va schimba rostul lucrurilor, pentru a întrebuița un cuvînt plăcut d-lui prim-ministru; că s'a produs o altă cestiune, care practic are o mai mare importanță de cît procesul, vechiū de zeci de ani și care va continua alte zeci de ani între liberali și conservatori.

În adevăr, d-lor, procesul dintre liberali și conservatori nici nu datează de ieri, nici nu se va sfîrși astăzi; nici nu putem ghici ceasul, în care se va sfîrși; căci sfîrșitul lui ar însemna stingerea vieței politice actuale a Romîniei și îndrumarea societăței noastre politice pe un alt teren, de cît acela pe care a stat până astăzi. Alt proces s'a desbătut, d-lor, și veți vedea imediat întru ce acest proces are o importanță practică.

Din sînul majorității s'aū ridicat glasuri, cari cu politețe, însă cu talent și cu energie, aū spus lucruri pe care d-v. cu tăcerea d-v. le ați adevărit. S'aū ridicat glasuri din sînul majorității în contra conducerii guvernului, și nu ați răspuns la aceste critici.

Este o eroare voită, sau o iluziune de acustică politică, să se creadă că acele critici aū fost făcute numai de avant-gardă, adică de d-nii Delavrancea și Xenopol, și că discursul d-lui Aurelian ar fi fost oare-cum ca un stingător de lumină? Cînd am auzit pe șeful membrilor din majoritate grupați împrejurul *Drapelului*, spunînd aceste lucruri caracteristice: „una e guvernul liberal și alta e partidul liberal“, și conservatorii pot la Senat să atace guvernul liberal că a distrus și distruge tot, dar rău se atacă ast-fel și partidul liberal; cînd am auzit pe același domn Aurelian zicînd: „Titlul nostru de glorie al partidului liberal, e războiul, pentru a fi făcut războiul trebuie să fi avut credință în vitalitatea poporului romîn; războiul vine poate la o sută de ani odată și pentru a-l pricepe cată să fi coprins de geniul rasei, fără de care nu poți să stai în capul rasei, adăogînd că acest lucru nu s'a pri-

ceput, nu s'a înțeles de cel care reprezintă astăzi conducerea partidului liberal"; cînd am auzit pe d. Aurelian adăogînd: „Eû anul trecut aveam majoritate foarte mare, și aci la Senat, și dacã am plecat, am plecat, pentru cã unii dintre fruntașii partidului liberal erau în contra mea și eû așa cred cã trebuie să facã un prim-ministru liberal, nu poate să stea cînd fruntașii sunt în contra lui" — atunci dați-mi voe să cred cã d. Nacu — un om inteligent, priceput, un vechiû parlamentar — nu cã nu a înțeles, dar a preferat să se facã cã nu înțelege.

Dar, d-lor, îmi veți zice: ce-ți pasã d-tale de treburile acestea; aceasta se petrece în familia noastră liberalã, d-ta nu ai ce cãuta în certurile noastre de familie, chiar cînd se produc în public, în Camerã și cînd ești înscris să vorbești dupã aceste depãnãri în familie?

Așa este. Dar, d-lor, trebuie să recunoaștem cu toții cã alta e situațiunea opozițiunei cînd are să lupte cu un guvern care în același timp e și partid, și alta e situațiunea opozițiunei într'o stare de depresiune — cum zicea d. Delavrancea — dați-mi voe ca eû să atenuez cuvîntul și să zic confuziune — cînd încã nu se știe cu exactitate dacã guvernul și partidul e unul și același lucru.

D-lor, sunt în dreptul meu să zic aceasta. Ați vãzut pe d. Nacu vorbind în numele majoritãței guvernamentale, cum a spus cã-i place ce zice d. Aurelian, dar cã face o faptã uritã d. Delavrancea; vra să zicã eû sunt în dreptul meu pãnã acum să zic, cã d. Aurelian a exprimat pãrerea partidului întreg, cînd a spus cã guvernul liberal nu poate să stea la cirna Statului, cînd fruntași de al partidului se pronunță în contra lui, și atunci, uitîndu-mã în Camerã și facînd numãrãtoarea fruntașilor, m'am intrabat, dacã da sau ba, politicește vorbind, guvernul liberal de astãzi, reprezintă sau nu reprezintă partidul liberal, nu ca majoritate numericã — n'am nici un fel de iluziune în aceastã privință — dar ca majoritate eticã, majoritatea despre care vorbea d. Aurelian și care însemna să conglãsuești cu duhul, cu spiritul partidului, ca să înțeleagã lumea cã partidul vorbește cu glasul sãu puternic și rãsunãtor...

O voce: Dar d. Catargiû reprezintă partidul?

D. Take Ionescu: Aceasta n'are nici o importanță, căci știți că este șeful nostru al tutului.

Este dar, d-lor, *ceartă de familie*. De sigur ar fi foarte de rău gust să ne amestecăm, să luăm parte pentru unii sau pentru alții într'o ceartă de familie; cu atât mai mult nu mă amestec, cu cit cunoașteți comedia lui Molière, unde se arată o bătae dintre bărbat și femei — nu pot să arăt cine e femeia și cine e bărbatul în cazul de față — și s'au amestecat vecini și atunci au sărit și bărbatul și nevasta în spinarea vecinilor, ca să-i învețe să nu se mai amestece unde nu este treaba lor. Să nu vă așteptați, d-lor, de la mine să iașu apărarea cui-va, mai ales cînd văd ce bănueli ar fi dacă am îndrăzni să ne arătăm pentru o parte sau alta din majoritatea d-v.

Este însă, d-lor, foarte interesant pentru opozițiunea constituțională, foarte interesant pentru noi, și interesant nu din punct de vedere de curiozitate bolnăvicioasă, ci interesant din punct de vedere de interes politic practic, ca să știm dacă duhul partidului este acela care se exprimă prin d-nii Delavrancea, Xenopol și Aurelian, sau duhul partidului este acela exprimat de d. Nacu. Și cînd voi intra în fondul și miezul lucrurilor, veți vedea de sigur, că este o nuanță între aceste două duhuri.

Acum, d-lor, mă aștept, știu că mi se va zice: vă bucurați grozav de faptul certurilor dintre noi.

Mă bucur cu atât mai puțin, cu cit am auzit pe d. Nacu spunînd, că nu este disidență în partidul liberal, dar că există disidențe între liberalii grupați la *Drapelul*.

Vă aduceți aminte, d-lor, că d. Nacu zicea: între noi nu este disidență, dar este disidență între cei de la *Drapelul*; unii, repet cuvintele textual, ar vrea să elimineze din partid pe șeful nostru. Dacă este vorbă de revoltați, înțelegeți că aceasta este extrema revoltă.

Și a mai zis: alții sunt mai cu duhul blindeței; ar voi cu totul alt-ceva. Nu s'a explicat însă ce ar voi. Combinațiunile parlamentare viitoare vor răspunde la această întrebare.

Cred însă că d. Nacu n'a văzut bine, și cînd, drept răspuns la discursul d-sale, am văzut, publicîndu-se în capul *Drapelului* numai discursul d-lui Delavrancea, ca un manifest al grupărei, — căci de sigur nu s'a publicat acest

discurs numai pentru a se vedea că d. Delavrancea poate să facă literatură frumoasă, cînd în capul unui jurnal, reprezentînd o tendință politică, se publică un discurs, aceasta însemnează că acel discurs coprinde miezul, rostul și gîndul grupărei. Atunci să-mi dați voie să zic că până cînd nu se va explica cine-va, eu sunt în drept să cred că este o divergență reală între majoritate și o parte din majoritate.

Dar, d-lor, mă bucură pe mine această divergență?

Intr'un interes meschin, îngust și trecător ar trebui să zic *da*; într'un interes înalt, care trebuie să ne stăpînească pe toți, zic *nu*. Și iată de ce. Ați vorbit în această discuțiune despre deosebiri fundamentale dintre liberali și conservatori. S'a încercat să se definească lucruri cari n'aū nevoie de definițiune, fiind-că nu este unul singur dintre noi, care să nu le simtă, care să zică că nu există liberali și conservatori; nu este unul singur, care, uitîndu-se la conservatori, să nu zică cîte o dată: omul acesta ar fi trebuit să fie liberal, sau uitîndu-se la liberali, să nu zică: omul acesta își avea locul la conservatori.

Aceasta însemnează că deosebirea între liberali și conservatori este deosebirea între două tendințe, tendințe cari se colorează după vremuri, după țară și după împrejurări. Tendințe indispensabile ori-cărei vieți politice, căci fără ele nu se poate să existe o viața politică. Și dacă, după ce am făcut aceste constatări, ne aducem aminte că viața parlamentară este viața prin partide politice, trebuie să înțelegem că nu este viața prin partide, dacă un singur partid rămîne vecinic la guvern. Este, prin urmare, indispensabil ca partidele să alterneze la guvern, și dacă lucrul este ast-fel, cum voiți ca în mod serios și sănătos un partid să se bucure de decadența celui-l'alt, cînd știe bine că și el trebuie să sosească, și nu se poate, să nu sosească la guvern!

Știu că de multe ori, — și aceasta este unul din curburile cele mai mari ale partidului liberal, — în acest partid s'a crezut că guvernămîntul acestei țări îl are el prin drept divin; că guvernul i se cuvine numai lui și că ori de cîte ori conservatorii sunt la putere, este un fel de usurpațiune. Cu o ast-fel de școală, dacă-ți închipuești că este bine să fii tot-de-a-una la guvern, nu poate

de cit să te bucore toate nenorocirile, toate suferințele cari vin asupra protivnicilor. Dacă, însă, ai altă concepțiune politică, dacă îți dai seamă că nu se poate ca să guvernezi numai tu și că amîndouă partidele vor trebui să guverneze țara, atunci nu poate să nu dorești ca partidul advers să fie puternic, ca să poată fi și cu minte, să fie un ast-fel de partid, în cit vieța să-ți fie posibilă nu numai cînd ești la guvern, dar și atunci cînd ai să suferi guvernămîntul adversarilor.

Ei bine, ca să se poată petrece această alternare, fără de care nu poate să existe guvernul de partide, ce se cere?

S'a zis aci: sunt deosebiri între liberali și conservatori, trebuie să fie o deosebire. Așa este. Dar mai trebuie ceva. Mai trebuiesc două lucruri, pentru ca vieța parlamentară, vieța de partide să fie posibilă.

Cel d'intîi este ca deosebirea dintre acele două partide să nu fie prea mare. De cite ori între cele două partide se află o cestiune asupra căreia nu se poate transige, vieța acelu Stat, este o vieța revoluționară, iar nu o vieța parlamentară. Pană cînd cele două partide au astfel de tendinți, în cit fatal cînd vin la guvern sunt silite să desființeze fie-care din ele ceea-ce a făcut partidul advers, vieța națiunei în loc să fie concursul tutulor fiilor săi, pentru a clădi succesiv edificiul național, se reduce la o muncă de Sisif, tot așa de desgustătoare, pe cit de neproducătoare; este risipa forței națiunei, este stagnațiune, este regres. De aceea nu există adevărat guvern constituțional și parlamentar de partide politice, de cit acolo, unde deosebirea dintre partide este așa în cit unul să poată continua munca celui'l'alt.

Așa se petrec lucrurile în țările adevărat parlamentare.

Un partid politic prinde o idee, luptă mai intîi ca această idee să devină populară, să fie acceptată și apoi ajuns la guvern, o aduce la îndeplinire; adversarii săi îi fac o opozițiune crîncenă, partidul guvernant face și el oare-care concesiuni, atit cit este nevoie ca ideea să fie acceptată și de adversari, nu în timpul cînd sunt în opozițiune, ci atunci cînd opozițiunea va fi la guvern. Opo-

zițiunea, care a criticat acea reformă, o consideră ca un fapt indeplinit, și ajunsă la guvern își îndrumează activitatea sa pe un alt teren, ca rind pe rind să se adauge la ceea-ce se zidește pentru binele obșteșc, iar nu să ne distrugem reciproc unii pe alții până la acea lasitudine, la acea oboseală, în care orî ne resemnăm la tiranie, orî lăsăm cimpul liber lepădăturilor politice.

Dar mai este un lucru fără de care nu se poate guvernă, mai trebuie ca în lupta dintre partide să se pună oare-care moderațiune, și cînd zic în lupta dintre partide, înțeleg și atunci cînd ești la guvern și mai ales cînd ești în opoziție. Cînd ești la guvern, dacă nu vrei să faci, cel puțin să nu desfăci, să nu faci ca la mănastirea Curței-de-Argeș, unde până la zidirea Floricai, se dărîma noaptea ceea-ce se făcea ziua. Este dar evident, că la guvern trebuie să fii moderat, pentru că la guvern nu vii cu gîndul ca să dărîmi, ci ca să clădești, căci nu trebuie să se pierză o muncă utilă țării.

De aceea cînd partizanii d-v. vă cer să faceți ceea-ce ați făgăduit în opoziție și vă impută neindeplinirea făgăduinței, eū vă fac un merit că n'ați îndeplinit ceea-ce ați făgăduit, că n'ați desființat de pildă legea maximului. Vă fac un merit, că nu ați desființat ceea ce nu puteți să desființați și ceea-ce făgăduiserăți să desființați.

Partizanii de ai d-v. vă fac acuzări că n'ați desființat legea minelor; eū vă fac un merit că ați aplicat legea minelor și nu vă acuz de cit de un singur lucru: de exemplul urit ce ați dat, că n'ați aplicat mai degrabă o lege înscrisă în condica legilor Statului, de oare-ce misiunea guvernului este să se aplice legile, mai ales partidul liberal era dator s'o facă, căci are în fruntea programului său scris: „Domnia legilor“.

Noi, conservatorii, nu vă facem nici o critică că ați aplicat legea căilor ferate particulare, pe care făgăduiserăți să o desființați.

Partidul d-v. vă acuză că ați lăsat pușca Manlicher, un băț, în mîna soldatului; eū vă laud nu numai că ați lăsat-o, dar că ați avut curagiul bărbătesc de a mai comanda încă 15.000, de oare-ce pușca aceasta a declarat ministrul d-v. de rezboi, că este arma cea mai bună din Europa.

Și tot așa, d-lor, și pentru cele-l'alte, căci sunt multe făgăduelile ce ați dat și n'ați ținut.

Tot așa partizani de ai d-v. vă acuză că nu aduceți la îndeplinire programul de la Iași, eu care n'am luat nici odată în serios programul de la Iași, vă felicit, căci dacă v'ați gândit să aplicați acea reformă de a suspenda vieața constituțională în timpul alegerilor și s'o dați la trei judecători de la Casație, trași la sorți... Cred că comentariile sunt de prisos și eu încă odată vă felicit că n'ați aplicat acest program.

D. C. C. Mărgăritescu: Ma iertați, programul îl aplicăm. Programul d-v. este chinorosul și bitele.

D. Take Ionescu: Așa dar, d-lor, în această primă condițiune esențială pentru existența unor guverne constituționale, adică a unui guvern în care guvernează partidele pe rînd, și anume să nu faci lucruri cari să surpe munca națională, adică să păstrezi ceea-ce s'a făcut, e evident că la putere v'ați purtat mult mai bine de cit în opoziție.

Nu pot însă să zic același lucru despre unele măsuri revoluționare, pe cari le-ați făcut și fără a voi să prelungesc aceste desbateri, pun în rîndul măsurilor revoluționare, ceea-ce ați făcut cu Curtea de casație.

Asemenea cite-va precedente constituționale pe cari le-ați introdus. De pildă, să se scoale primul-ministru după banca ministerială și să se plîngă contra d-lui ministru de interne, și să răspunză d. ministru de interne tot după banca ministerială!

E un precedent revoluționar, după părerea mea, să aibă d. ministru de război un proiect de lege pus în Mesagiul Coroanei, și să se spună de d. ministru de interne, că proiectul d-lui ministru de război e fără ființă, și să tacă d. ministru de război.

După părerea mea e un precedent revoluționar să se scoale d. ministru de război să spună că armata țării e armată cu băț, iar nu cu pușcă, și să stea totuși acel ministru un an pe acea bancă, și după acest timp să vină un alt ministru de război să spună, că arma noastră e cea mai bună armă, iar apoi să interpeleze fostul ministru de război și să rămîna lucrurile baltă, etc. Acestea sunt precedente revoluționare.

Și cu aceasta închei partea întâia.

Rămîne însă o altă cestiune: nu e exact că noi, partidele politice, guvernăm numai cînd suntem la guvern, — și d. Ștefănescu-Delavrancea în discursul său magistral a spus un mare adevăr, cînd a spus că guvernăm nu numai de la guvern, dar guvernăm și din opoziție, — căci dacă suntem o țară de opinie publică, că adică un guvern nu poate merge contra opiniei publice, opinia publică nu se formează numai de guvern, se formează mai ales de opoziție, și prin urmare opoziția prin această muncă de a dospi aluatul opiniunii publice, ia o parte la afacerile Statului și poate cea mai importantă, căci opozițiunii îi e permis să vorbească lucruri, pe cari guvernul nu le poate vorbi.

Și atunci, ia să ne întrebăm: nu cum-va apasă ceva asupra d.-v., nu cum-va acest aer lipsit de oxigen despre care se vorbea, care crează o stare de depresiune, — cuvintele d.-v. — nu cum-va sunt urmările unui păcat comis în vremea din opoziție, și ale unui păcat de așa fel, în cît toate regretele și retractările nu pot să șteargă urmele păcatului comis?

D-lor, sunt larg; știu că e treabă grea să dărim un guvern; corpul electoral răspunde greu și Camerile răspund și mai greu.

Să fim indulgenți! Evanghelia zice că femeii păcătoase i se va ierta mult, fiind-că a iubit mult; eu zic că opozițiunilor noastre trebuie să li se ierte mult, pentru-că muncesc mult.

Dacă prin urmare, încep cu circumstanțele ușurătoare, și pricep și primesc că în viața noastră politică, în luptele noastre de la partid la partid, să nu ne fie cu puțință a păstra în tot-de-a-una măsură, să alunecăm cîte o-dată la lucruri cari nu se pot, să făgăduim lucruri cari nu se pot face . . .

D. C. C. Mărgăritescu: Precum, luarea apanagelor, porto-franco; promitem marea cu sarea și Oltul cu totul, cînd suntem în opozițiune, iar cînd suntem la putere . . . monumente istorice. (Zgomot, întreruperi).

D. Take Ionescu: Dacă, cum ziceam, trebuie să iertăm mult opozițiunilor noastre, este însă o măsură. Care este, d-lor, acea măsură?

Să lupte opozițiunile noastre viū, să se rănească adinc, cu o condițiune: să nu alegem așa teren de luptă, să nu întrebuițăm așa arme, în cit rănitul și rănitul de moarte să nu fie numai protivnicul, dar să fie însuși luptătorul și mai ales țara, pe spatele căreia se dă luptă. (Aplauze).

Și fiind-că, d-lor, d-v. ați voit ca de rîndul acesta, la acest Mesagiū, să nu ne ocupăm de loc de reforme in-terne, — despre cari, de alt-fel, ar fi greu să ne ocupăm, căci știm noi cari sunt cu ființa, cari fără ființa, și putem face noi pe ghicitorii?—și ați făcut un răs-puns al Camerei, în care joacă primul rol și cel de că-petenie cestiunea politicei din afară, și fiind-că, la rîndul său, d. Nacu, reprezentantul majorității de până acum, a spus că deosebirea cea mare între conservatori și liberali este tocmai aceasta: că liberalii sunt naționali și conser-vatorii aū pe străini la spatele lor; dați-mi voe să iaū drept pildă de o acțiune de opoziție nesocotită, de o ac-țiune de opoziție care se plătește nu cu rănirea parti-dului, dar cu rănirea țarei, tocmai această cestiune, pe care la 1893 ați numit-o cestiunea națională. Să iaū această cestiune cu care ne ați răsturnat pe noi, — lucru de alt-mintrelea foarte neimportant, căci ce importă țarei, dacă sunt liberalii sau conservatorii la putere? — cestiunea cu care vreaū să vă dovedesc că ați făcut un dezastru, un dezastru mai mare de cit puterile d-v. de a-l îndrepta veri o dată . . .

D. C. C. Mărgăritescu: D-v. ați împușcat țaranii și n'ați făcut dezastru! (Zgomot).

D. G. C. Dobrescu-Prahova: D. Mărgăritescu are con-tract, și pentru aceasta este ales ca să întrerupă; nici nu se pricepe la ait-ceva. (Ilaritate, zgomot).

D. Take Ionescu: D-le președinte, eū nu fac de loc pe această majoritate răspunzătoare de întrerupțiunile d-lui Mărgăritescu, de loc, de loc, de loc. (Aplauze).

D-lor deputați, ajung la o cestiune foarte delicată, la o cestiune, pe care repauzatul Lahovari o numea, în ciuda d-lui prim-ministru, o cestiune iritantă, pe care eū, însă, ca să-i complac, o voiū numi o cestiune dulce și recon-fortantă, o cestiune începută în România în 1893, nesfir-șită la 1897 și, mă tem, greu de isprăvit mult timp. de aci înainte.

D-lor, știți vechiul cîntec: conservatorii sunt vînduți străinilor.

Credeți că e lucru nou? Foarte vechi.

Singurul lucru, care l'am aflat în dezbaterile de acum, e că ceea-ce credeam mort, nu era de cît muribund. În tocmai ca în frumoasa istorie povestită de Victor Hugo, în versuri admirabile, s'a întîmplat și acum, ca spaniolul rănit, care mai cerea o picătură de apă, pe care i a dat-o tatăl lui Victor Hugo, după ce a băut o, i-a tras un glonte, din fericire fără efect, așa mi-se pare că a fost și acum; aceia, cari altă dată ne acuzaū de vînduți străinilor, pe noi conservatorii, acum, cînd aū avut nevoie, nu de o picătură, dar de multa apă din plosca noastră, după ce aū băut din apa noastră pe d'a întregul, din apa îngăduinței, aū crezut de cuviință de a ne mai trage un glonte, ce este dreptul un glonț mort.

D-lor, sunt mulți ani de cînd suntem vînduți străinilor.

Intiiū aū fost vînduți străinilor vechii boeri... și aci, dați-mi voe să deschiz o parenteză. Nu știū pentru ce s'aū zbîrlit mulți de discursul d-lui Carp de la Senat. Constat că deja este ceva cîștigat.

Intr'o vreme se zicea, că tot ce s'a făcut în țara aceasta, s'a făcut de liberali. Acum s'aū schimbat lucrurile, am intrat la tocmeală; s'a făcut și de conservatori și de liberali, tot e ceva cînd dintr'o tocmeală cîștigi o parte.

O voce: Cine a zis aceasta?

D. Take Ionescu: Toți ciți aū vorbit până acum; vă aștept pe d-v. ca să spuneți contrariul.

Dar, d-lor, cine este de vină, dacă în loc să ne ocupăm de cestiunile zilei, ne ocupăm de cestiunile boerilor? De pildă să luăm pe d. președinte al consiliului. Cine nu a auzit pe d. președinte al consiliului vorbind fără a o lua de la Tudor-Vladimirescu? Ce are a face Tudor-Vladimirescu cu cestiunea zilei? Ce? Avem în țară domnia Grecilor și a pandurilor? Este d-sa în linie directă moștenitor legitim al lui Tudor-Vladimirescu și noi suntem moștenitorii căpitanului, care a tăiat capul lui Tudor-Vladimirescu.

E evident, că pentru oamenii culți ast-fel de discuțiune este glumeață. Dar dacă ne atrageți pe terenul glu-

melor, este posibil ca într'o discuțiune unul să cinte într'un fel și altul într'alt-fel?

Era firesc că într'o cestiune de istorie să se răspundă și să se ia lista tuturilor celor cari au condus această țară și să se dovedească că până acum România a fost condusă de fiii de boeri. De ce să se supere d. președinte al consiliului? Dar v'ați gândit că până acum n'a fost nici liberal, nici conservator, care să fie în capul guvernului, afară de d. Aurelian, care să nu fi fost fecior de boer? Și acest lucru nu vă arată că atunci când voiți să împărțiți țara pe boeri și pe neboeri, scoateți și pe liberali din vieață politică a țării? Acum avem în capul guvernului un boer, care nu s'a jucat în copilărie cu feciori de boeri, aceasta este alt-ceva. (Ilaritate).

Așa dar, d-lor, să lăsăm pe boeri în pace și să venim la vremurile noastre.

Se duceau boerii la străini! Apoi unde erau să se ducă? La Parlament? Țara aceasta, în suferințele ei, avea nevoie mai mult de diplomație în secolul trecut. Și toți cari ați citit istoria, ar trebui să fiți recunoscători acelei clase, care a știut să ne păstreze această țară, pe când cei'alți creștini din Orient nu au fost în stare să păstreze o vatră națională, să păstreze o vieață națională. Atunci da, clasa conducătoare se ducea la Țarigrad, la Praga și pretutindenți, și bine făcea.

S'a dus la străini și d. Sturdza în vremurile noastre. Când era vorba de pierderea Basarabiei, a trimes Ion Brătianu oameni politici cari să atragă atențiunea puterilor în favoarea noastră; a trimes emisari în fie-care parte și a trimes pe fie-care acolo unde credea că are mai multe simpatii. Trebuia să trimeată și la Buda-Pesta pe cine-va și acolo a trimes pe d. Dimitrie Sturdza. (Ilaritate).

Neapărat, când vreți să ceri cui-va ceva, nu-i trimiteți pe omul care nu-i pe plac; alegeți din potrivă pe cel mai prietenos celor la cari te adresezi.

Așa s'a dus d. Dim. Sturdza la Pesta; și am aci scrisorile d-sale către Kogălniceanu, pe atunci ministru de externe. Iată între altele ce scria d. Sturdza de la Pesta:

„... Se știe la Pesta că Rusia ne a dat pe d'inaintea ochilor, ca fruct natural al alianței ruso-romine, ciștigarea Bucovinei și Transilvaniei. Sunt temeri ca nu cum-va

aceste cinturi de Sirenă, să nu fi găsit în București veri-o primire oare-care. Sunt deci temeri că în cazul unui război eventual, *care este mai apropiat de cât se crede*, România să nu se lase din nou să fie înșelată de făgăduelile înșelătoare ale Prinților și oamenilor de Stat rusești, și să-și întoarcă armele contra Austro-Ungariei.“

D. Dimitrie Sturdza a dat asigurările cele mai formale, că aceste temeri erau neîntemeiate.

Și apoi, mai departe, d. Sturdza, ca om cu perspicacitate, ca om care prevede bine evenimentele, conchide zicînd: că dacă noi vom fi dirji, nu vom pierde Basarabia, pentru că cei de la Buda-Pesta spun că, „dacă guvernul și poporul român țin ferm, dacă se apără cu energie fără să se clatine, fără să dea înapoi, fără să se descurajeze, Basarabia va rămîne a Romîniei. În asta cestiune avem și vom avea sprijinul Ungariei.“

Ei, d-lor, rău a făcut d. Sturdza că a mers la Buda-Pesta și a vorbit cu Ungurii? Se credea că d-sa va duce acolo un glas, care va fi ascultat cînd spunea că luarea Transilvaniei și a Bucovinei sunt cinturi de Sirenă a Rusiei.

Apoi de ce să nu se ducă, cînd d-sa a vorbit ca un om cu minte, ca un prevăzător care judecă bine fondul lucrurilor, și ne a asigurat că nu vom pierde Basarabia, dacă vom fi dirji.

Dacă lucrurile n'aū eșit așa, nu este vina d-sale (ilaritate), și ar fi nedrept să-i facem o acuzare din ceea ce a fost o simplă greșală.

Mai tîrziu, d-lor, același cîntec: că conservatorii sunt vînduți, d. Nacu a spus Rusiei, ceea-ce era cel puțin o dovadă de rău gust, după ce cu o lună de zile înainte ați aplaudat cu frenesie pasagiul din Mesagiū, relativ la vizita reprezentantului Țarului la Iași.

Pe mine cel puțin personal, nu mă poate atinge, fiind-că, ca și d. Sturdza și eu am scris broșuri întregi în această privință. Credeți-mă însă că nu este tocmai bine să aplauzi la Mesagiū, arătînd că te bucuri de asemenea lucruri, și apoi să vii să spui, în numele majorității, că Muscalii cumpără partidele noastre, ca să facă buclucuri în țara romîneasă.

Am fost vînduți Rușilor!! Mai din vechi am fost vînduți Austriacilor.

O voce: Istorie veche!

D. Take Ionescu: Și eu credeam că lucrul acesta a murit, dar văd că nu, din discursul d-lui Nacu.

Pe atunci, pe la 1885, se zvonise că pentru ca să căpătăm independența țării și regalitatea, conservatorii voiau să plătească cu prețul Basarabiei.

Se știa de mult timp că se va duce Basarabia, și cu anticipație, deja din 1875, iată ce spuneau liberalii:

„Ne așteptăm la protestări violente contra bănuielei unei așa complicități trădătoare. Cu toate acestea, faptele și cuvintele puternicilor zilei, exploatarea făcută cu independența, zgomotele cu armare, vorbele zise fără nici o jenă, mai ales de către generalul Florescu, asupra viitoareii eventualități, în care armata română ar fi chemată să-și arate valoarea sa într'un război, care, după cele ce se zic, n'ar fi defensiv, dezmint protestările ce s'ar face contra noastră, și ne autoriză să stabilim limpede posibilitatea complicității guvernului din România, în retrocedarea Basarabiei și a gurilor Dunărei.

„In Europa nu mai e un secret pentru nimeni, că Principele Carol de Hohenzollern are veleități de glorie militară, de mărire politică, și că, în aceste veleități, Basarabia ar fi sacrificată în schimbul unor pretinse avantagii.“

Ce ironie a soartei, ca tocmai sub liberali să se realizeze profeția tradărei!!

Da, eram trădători și vânduți Nemților!

Oamenii de Stat liberali scriau lucruri ca acestea:

„Din vremea Fanarioților până azi, fost-am noi veri-o dată mai robiți tuturilor obrăznicilor nemțești?

„Opri-se-va România pe malul prăpăstiei? Ori, aleșii principelui Carol de Hohenzollern o vor azvîrli cu o zi mai curînd în prada lăcomiei vulturului german?

„Germania a ajuns să fie mai urită de cit era Rusia înainte de războiul Crimeei, fiind-că din paralelul pe care-l fac Romîniî între cele două mari Puteri, balanța se pleacă după dinșii, în favoarea celei din urmă.“

Aceasta era la 1875, atunci eram noi vânduți Nemților.

A trecut timp, a venit guvernul liberal la putere. Foarte bine; s'a croit acea politică, pentru care văd că

este în odaia de alături o coroană de stejar, o coroană care are să mai stea acolo, fiind-că cel mai puternic argument al guvernului este tot coroana de stejar de alături. Atunci lucrul se schimbă și d. Nacu ne a spus serios, că la 1888 opozițiunea-unită avea la spatele ei pe Rusia.

Vă întreb: este lucru de oameni sănătoși aceasta, ca să se creadă și să se spună că o mișcare politică, în fruntea căreia sta Dumitru Brătianu, Vernescu, Catargi, Fleva, Palade, Djuvara, Petre Grădișteanu și alții, că această mișcare politică era nu o mișcare politică națională, dreaptă sau nedreaptă, — nu importă, este prea veche această istorie ca să o discutăm, — dar că era o mișcare formată de Rusia, și că acești oameni, în mișcarea lor politică contra unui guvern pe care-l credeau rău, erau niște marionete ale căror sfori se trăgeau de peste Prut? Este acesta lucru sănătos? Este aceasta de domeniul științei politice sau de al patologiei politice? Este admisibil ca un partid politic să facă ce ați făcut la 1888, atunci când ați comis marea greșală, pe care sunt sigur că cu toții o regretați, de a fi lansat manifestul, acela în care denunțați pe unul din vecinii noștri, *căruia de alt-fel, peste cite-va luni îi veți face vizită*, nu numai că a făcut dezordine aici, dar îl acuzați prin vocea unui șef al d-v., că a voit să atenteze la vieața lui Ion Brătianu? La 1888 spuneți chiar că birjarul care răsturnase pe Brătianu, la Cotroceni, era rus, d. Stoicescu o spunea!! La București un birjar să fie rus!!!

Ați spus că d. Th. Rosetti a mărturisit că, în mișcarea țărănească fusese uneltiri străine, deci... noi suntem muscali!! Nu este adevărat; d. Rosetti a spus doar că crede că a fost o mină străină, care a luat parte la aceste răscoale, iar în urmă, după cercetări, guvernul a declarat că nu. Dar fie că în revoltele țărănești să fi fost și o mină străină.

Ei și? Admițând că d. Th. Rosetti ar fi spus adevărul; ei și? Aceasta dovedește oare că opozițiunea-unită lucra cu Rusia? Dacă nu, atunci pentru ce ați vorbit astfel? Pentru a culege niște aplauze ușoare a venit d. Nacu să împropăteze acuzări, pe cari nu le puteți spune fără să provocați proteste și nemulțumiri de la unii chiar din

majoritatea *d-v.*? căci sunt membri de ai majorității cari pot spune, că au lucrat atunci fără a fi conduși de sfori din Rusia. Dar ia să venim mai încoace de 1888, — 1888 datează de 9 ani și e greu de strins dovezile, — avem pe 1893 proaspăt.

Dupa ce ne-ați vîndut Austriei la 1875, după ce ne-ați vîndut Rusiei la 1888, în sfîrșit de la 1893 până la 1895 ne-ați vîndut Ungurilor, și aceasta e cu atît mai caracteristic, cu cit vînzarea fiind mai proaspătă o putem cerceta mai lesne. Ca să nu exagerez voiîu cita pe d. prim-ministru :

D. prim-ministru vorbind în 1894 a spus : „*Am arătat că totul constituie un complot uricios și o mare trădare de neam și de țară*“. Să examinăm în ce consistă marea trădare de neam și de țară?

Tot d. prim-ministru vorbește.

După ce d-sa ne spune că : „*puterea, pentru a trăda interesele naționale, aceasta este treaba boerilor*“, ne explică în ce constă marea trădare boerească. Ascultați :

„... La această încercare de a întuneca și de a su-prima cestiunea națională și-au dat mina oamenii puter-nici din lăuntru și din afară.“ (Aplause).

„Cine citește cu atențiune discursurile miniștrilor și ale bărbaților de stat maghiari, se va convinge că mare e speranța în reușita întreprinderii lor de maghiarizare a Romînilor, fiind-că în această întreprindere au de com-plice pe guvernul boeresc din București.“ (Aplause).

„Am arătat că furtuna ce se ridică contra neamului rominesc a fost urzită de maghiari și de boeri, și atinge independența și siguranța regatului Romîniei, pentru că ceea ce se plănuește astăzi, e să devenim vasali ai Un-gariei, pentru ca, în tăcere, să fie desființați naționalicește 3 milioane de Romîni în Ungaria și 6 milioane în Regat.“ (Aplause).

Va să zică, suntem lămuriți, e vorba de conserva-tori, — de boeri, cum îi numește d. Sturdza, — conservatorii sunt vînduți Ungurilor și sunt vînduți pentru oare-care interese, căci gratis nu vor fi avut naivitatea să facă tră-darea. S'au vîndut, pentru ca să ajute pe Ungurii să-și întindă stăpînirea până la Marea Neagră.

„Maghiarii și azi se socot în veacul de mijloc. Mol-

dova și Valahia nici odată nu au fost supuse regatului Ungariei. În diplomele lor însă, Maghiarii considerau Moldova și Valahia ca țări alipite de Ungaria. Când vor fi maghiarizat pe cele 3 milioane de Români, e cert că atunci vor prinde curajii, vor scoate pergamentele lor și vor aplica aceea ce deja mulți scriitori ai lor reclamă: realizarea diplomelor și țelului ce ele conțin — întinderea regatului maghiar până la Marea Neagră.

Nu cred să existe în istorie, și nici chiar la Bizanț, nu cred să se fi produs o acuzațiune mai explicită contra unui partid politic de către șeful unui alt partid. Și pentru ce toate acestea? Din ce scoate d. Sturdza acest complot maghiaro-boeresc ca să desființeze pe Români din Ungaria și să întindă stăpînirea ungurească până la Marea Neagră?

Foarte simplu. Din pricină că, la propunerea actualului d. prim-ministru de a interveni în afacerile interne ale Ungariei, noi, conservatorii, răspundeam nu că nu vrem, dar că nu putem; din pricină că d-sa ne ceruse ceea-ce noi credeam și spuneam că nu este cu putință.

Observați lucrul: ni s'a făcut o anume propunere la care noi răspundeam, nu putem, și cum d-sa zicea: puteți, dar nu vreți; atunci rămîne: de ce nu vreți? Pentru că sunteți vînduți Maghiarilor, ca să întindeți un ceardaș maghiaro-boeresc de la Pesta până la Marea Neagră în care să se cufunde toți descendenții legitimi și nelegitimi ai lui Tudor-Vladimirescu!

Suntem dar siliți să venim la cestiunea principală, la cestiunea care domină întreaga politică a țării, la cestiunea pe care a ridicat-o d. Sturdza la 1893, la cestiunea în care partidul liberal l'a urmat, unii de voe, alții de disciplină, și în care d. Sturdza a avut un succes așa de strălucit, în cit cred, că după doi ani de guvernare a d-sale, a venit vremea să scoatem catastifele, să facem bilanțul, să vedem soldul dacă este creditor, ori debitor, și ceea ce este și mai important, să învederăm cine a plătit soldul?

D-lor, cestiunile naționale există la toate neamurile din lume. Când Statul are unitatea etnică, atunci cestiunea națională se cheamă apărarea integrității Statului; cînd nu are unitatea etnică, atunci se cheamă persistența unei

conștiințe naționale, care trece și nu se oprește la granițele politice.

Pentru noi, cestiunea națională e mai importantă de cit pentru oricare alt neam din lume, căci afară de Poloni, nu există nici o națiune în lume împărțită între atâtea state ca Romîni.

Nu există națiune în lume pentru care istoria să fi fost atît de vitregă ca pentru noi. Orî pe unde ai trece hotarul dai peste Romîni, și dacă ai o picătură națională în tine, nu poți să nu fii cu inima intristată orî de cite orî ai trecut granița. (Aplause).

Ne comparăm cu Polonii; avem însă un avantajii asupra Polonilor. Polonii sunt împărțiți între Împărați, Romîni sunt și ei împărțiți, dar au un avantajii neprețuit. Este că noi avem un colț de pămînt, în care există o viață, a noastră proprie, unde se poate gîndi liber și unde se poate desvolta fără piedică cultura romînească.

Și atunci, în cestiunea națională, pe care n'a inventat-o nimeni și mai puțin acei cari au strins-o de git, cari sunt cele două idei cari domină politica statului român? Cea d'întîiu: existența Romînilor de pretutîdeni e necesară Regatului Român, căci, ca să însemnăm ceva în istoria lumii, cele șase milioane de Romîni de aici, este prea puțin, cînd Dumnezeu a voit să fim 11 milioane, cum să vrem să fim șase milioane? (Aplause). Al doilea: pentru ca să trăiască Romîni de pretutîdeni, e indispensabil ca să rămînă în picioare un Regat al Romîniei, căci dacă ar dispăre el, ar dispăre de sigur și Romîni de pretutîdeni.

Un Român de dincolo îmi spunea: M'am dus la Praga, la expoziția cehă, acum veri-o zece ani, d. Gregr, șeful junilor-cehi, cu care m'am dus să-mi arate Universitatea cehă, teatrul ceh, etc., etc., cînd îi ziceam: ce fericiți sunteți; de am avea și noi asemenea lucruri! îmi răspundea: ași da și aceste Universități și toate celelalte ca să am ce aveți voi, să am la unul din hotare un Stat național ceh. Dacă nu aveți universități, aveți ceva mai mult, aveți Regatul Romîniei la spatele vostru, și aceasta este mai mult de cit toate instituțiunile noastre cehe.

Care este dar datoria ori-cărui om politic? Este aceasta: în ori-ce ocaziune, întâia datorie este, să vezi de menținerea și întărirea regatului, iar pe urmă, și numai pe urmă, să vezi de interesele Românilor de pretutindena. O spun aceasta cu curaj, nu caut o vană, o falsă popularitate, care să se întoarcă în urmă în contra mea, ca în contra d-voastre într'un șiroi de plinsete.

Ei, d-lor, această politică rominească a dus-o strămoșii noștri, și liberali și conservatori, în tot timpul de când România are o politică.

În tot-d'a-una s'a simpatizat aci pentru Români de peste hotar, în tot-d'a-una a fost un schimb de avinturi sufletești pe d'asupra Carpaților; și din punct de vedere sufletesc, nici o dată Carpații n'a fost o fruntarie. Nu-i poți urmări viața culturală a poporului acestuia fără a trece peste Carpați, fără să ai convingerea că numai de un singur neam ai să te ocupi.

Printr'o înțelepciune constantă însă, toată lumea, până și actualul prim-ministru, înainte de 1893, a înțeles că Regatul României nu are rol, astăzi, în această cestiune. De aceea, d-lor, ați văzut pe Ioan Brătianu ducând politica lui, de aceea ați văzut pe conservatori ducând aceeași politică.

D-lor, Statul nostru a dat cea mai puternică desmințire acelor, cari se opunea unirei principatelor, cari se opunea realizării idealului României moderne. Vă aduceți aminte că la 1856, când s'a tratat cestiunea unirei principatelor, adversarul cel mai hotărît la unire era ambasadorul Austriei la Constantinopol, d. de Prokesch-Osten. „Nu vrom să întărim prin unire pe Moldo-Vahăi, căci odată întăriți ei vor găsi că țara lor este „prea mică, vor aspira la Bucovina, la partea rominească „a Transilvaniei, la Banat și vor cere Balcanii drept „fruntarie.“

Oamenii noștri de Stat și-au zis să dăm o desmințire acestor temeri, să nu compromitem cea-ce am avut noroc să cîștigăm, căci d-voastră știți, cită parte a jucat norocul în această mare izbîndă a Unirii!

Am avut norocul să îndeplinim într'o generațiune visurile de veacuri. Să păstrăm cu înțelepciune ceea-ce s'a cîștigat; să stăm la pîndă în mersul vremurilor și

dacă veri-o dată va veni norocul pe lingă noi, să știm să nu-l lăsăm să treacă.

Aceasta era politica Regatului Romîn până la 1893.

Această politică o ducem cu toții, fie-care după temperamentul și după priceperea sa, cîte odată poate cam silit să-ți calci pe suflet, alte-ori ispitit să nu te prea ții de regulele știute ale dreptului internațional. O pildă, d-lor, atunci cînd d. prim-ministru mă denunța, în întrunire publică, că am dat 300.000 lei pentru școalele romînești de dincolo, dînd și numerile mandatelor, faptul dacă ar fi fost adevărat era discutabil față cu dreptul internațional. Dacă însă faptul va fi fost adevărat, din el rezultă de sigur un lucru și mai adevărat: că un Romîn a dat bani, și un fals Romîn l-a denunțat.

Unii măi ziceau: la unele împrejurări te faci măi mic și cînd îți vine apa la moară, te faci măi mare; dacă poți să prinzi o combinațiune politică, o prinzi, vecinic însă avînd în gînd acest mare adevăr: întiiu Regatul Romîn, acesta trebuie să trăiască, acesta e cinstea neamului, acesta e garanția viitorului, aci se zidește viața romînească.

La 1893 s'aũ schimbat lucrurile, la 1893 a venit d. prim-ministru . . . — dacă ar fi venit d. Delavrancea, pentru care am o deosebită stimă . . .

D. B. Iepurescu: Astăzi.

D. Take Ionescu: Nu e om în această Cameră, pe care d. Delavrancea să-l fi atacat măi energic, și eu cred măi nedrept, de cât pe mine, și nu am nici un resentiment.

D. B. Iepurescu: Sunteți generos!

D. Take Ionescu: Sunt generos, zice d. Iepurescu, nu generos d-le Iepurescu, dar îmi explic că atunci cînd trăești într'o anume atmosferă, te prefaci după acea atmosferă, cînd trăești în mijlocul răutăței și al perfidiei și ai talent, atacă cum a atacat d. Delavrancea.

Intreruperile m'aũ adus pe cestiune personală, eu nu am pus cestiunea pe teren personal.

La 1893 s'aũ schimbat lucrurile, nu un tinăr deputat, nu un om care nu a trecut prin sfaturile țarei, nu un om necunoscător în ale diplomației, nu un om pe care-l apucă entuziasmul tinereței, — vă aduceți aminte de scena din

Hamlet, cearta dintre Hamlet și muma sa, cînd Hamlet îi spune: de ai fi tinără, de ți-ar fi clocotit sîngele în vine ași fi înțeles ceea ce ai făcut, dar la vîrsta ta nu se chiamă pasiune, ci se chiamă alt-ceva.

Un om încărunțit, un om cu 40 de ani de trecut politic, un om care mai tare se pretinde, după socotelii în ale diplomației, un om pe care la 1877 ați văzut cum vorbea la Pesta, un om care știa combinațiunile europene, vine de odată și zice: că s'a'u învoit boerii cu Maghiarii ca să maghiarizeze pe Romîni, că a ajuns *Statul Român, ca Stat*, în pozițiune să iasă din rolul său de până acum și să treacă la un rol activ, să întrebuițeze puterea lui de Stat pentru a îndrepta situațiunea Romînilor din Ungaria??

D-lor, nu mă mir că a entuziasmat tinerimea, m'ași fi plîns dacă n'ar fi entuziasmat-o; nu mă mir că l-a urmat lumea, ar fi fost trist dacă nu-l urma. Cînd spune lucrul acesta un pierde-vară, este dovadă de ușurință să te iaî după el; dar cînd îl spune un om politic, un fost și viitor om de Stat, cînd spune că *poate* Statul român, dacă o vrea, să facă ceva pentru frații noștri de dincolo, ce ar fi fost neamul acesta, dacă i-ar fi întors spatele, și ar fi spus că sunt minciuni și prin urmare, nu-l urmează? Ar fi fost o națiune lipsită de cel mai elementar patriotizm, de credință în oamenii, cari a'u slujit-o, de speranță, într'un ideal măreț și mai ales de încredere în forțele sale proprii.

Ce spunea d. președinte al consiliului?... Nemernicie?... Dar ce este *nemernicie*, pe lingă altele ca trădare, *prin emisari masculini și feminini*, că trădarea noastră care mergeam până acolo cu mișelia în cit băgam pe Rațiu în închisoare!! Așa spunea d. Sturdza.

Dați-mi voe, d-lor, să vă fac o confidență. Cînd răs-pundeam d-lui președinte al consiliului, îi spuneam că știu bine că va ajunge fatal la scuze, nu la scuzele d-sale, dar ale țarei. Eu însă, d-lor, tot aveam o indoială, și ziceam: poate știe ceva acest om, căci nu puteam să-mi explic cum să meargă până acolo cu pofta de a răsturna pe conservatori, în cit să punem foc țarei de la un cap la altul? Azi fac un omagiū memoriei repauzatului Lahovari, care n'a stat nici un minut la indoială și din cele

d'intîiî ceasurî mi-a spus: această este o manoperă de opozițiune, periculoasă și nescrupuloasă, nu este calcul de om politic care știe ceva.

Acum că aû trecut doi ani, ia să vedem știa ceva orî nu știa, d. Dim. Sturdza, care este autorul acestei politici?

Zicea d-sa la 1893: Este pericol ca Rominiî din Ungaria să se prăpădească, și acest pericol amenința nu numai pe Rominiî din Ungaria, dar amenința Regatul Romîniei. Rominiî nu pot să stea indiferenți la acest lucru. Ba încă adăoga: vorbiți de dreptul internațional? Ce este acest drept, cînd este vorba de vieața unui neam?

Aveți puțința, adăoga d-sa, dar sunteți niște nemerici că nu voiți să îndreptați această situație. Mai zicea: faceți-vă samsari cinstiți, între guvernul unguresc și Rominiî din Ungaria, nu credeți că nu aveți nici un mijloc, aveți mijlocul de a fi samsari, dar samsari cinstiți. Și să nu cereți autonomia Transilvaniei, aceasta este prea mult, să faceți pe Rominiî de dincolo să renunțe la aceasta; iar voi să cereți: schimbarea legeri electorale, desființarea legeri azilurilor de copii, schimbarea legeri de presă, mai ales aplicarea legeri nationalităților, ca să nu mai fie în Ungaria starea asiatică și de barbarie, care nu există în nici o țară din Europa.

Nu atac Ungaria, citez numai pe d. prim-ministru, care este în bune raporturi cu Unguriî, și prin urmare, mi se poate erta și mie să repet vorbele sale.

Iată programul! Doi ani ne-a cîntat d-sa pe această strună.

Care putea să fie calculul d-sale?

Foarte simplu. Una din două: d. președinte al consiliului, nu putea să compeze pe o declarațiune de războiî Ungariei; d-sa ne spunea cu o preciziune matematică, că nu vrea să iasă Romînia în veciî vecilor din granițele actuale, fiindcă voia ca Austria să rămînă cu configurațiunea ei actuală, lucru la care mi-am permis să zic după banca ministerială, că viitorul nu este al nimănuia și că dacă ași putea, ași zice și eû: „Romania est imperare orbi universo“. Dar atunci care putea să fie calculul d-sale? Orî credea d. prim-ministru, că așa se vor desvolta lucrurile în imperiul austriac, în cit să scadă influența maghiară

în monarhie, ori că așa se vor dezvolta daraverile din Europa, în cit să se încordeze relațiunile dintre Austria și alte puteri, așa că concursul nostru să fie de atita preț Austro-Ungariei, în cit să-l putem pune în balanță cu cererea noastră, de a se schimba soarta Rominilor de dincolo, și a se adopta la Buda-Pesta programul din Sibiu al lui Rațiu.

Alt-fel vă mărturisesc că nu pot înțelege calculul.

Apoi ce aș dovedit evenimentele? Evenimentele aș dovedit că, departe de a scădea influența Maghiarilor în Austria, ea nici odată nu a fost mai puternică și mai hotăritoare în destinele Austro-Ungariei, și această preponderență maghiară s'a arătat prin fapte pozitive și simbolice, din cari unele s'aș întipărit pe însăși spinarea noastră; căci evident întoarcerea vizitei Impăratului, nu în Capitala Impăratului, acela pe care Romini de dincolo îl slăvesc, ci în Capitala Regelui și decorarea cu „Coroana României” a omului, care cu rechizitorul său trimisese în pușcărie pe reprezentanții Romînzimului de dincolo, sunt simboluri cari apasă adinc, sunt simboluri cari dovedesc cit de sus și foarte sus, stă egemonia maghiară în monarhia vecină.

Cea-l'altă socoteală: relațiunile dintre Austria și celelalte puteri n'aș fost nici odată mai strînse și mai cordiale. Departe de a vedea venind acel fel de relații, în cari acei cu politica mîinilor libere ar căuta un fel de în-virtură, am suferit tot noi, tot noi am incasat și o dovadă viă a bunelor raporturi dintre cele două împărății. Căci ce alt a fost nota austro-rusă, pe care a primit-o România astă-vară? Se întilnesc cei doi împărați la Petersburg, ei sunt de acord asupra unui *modus-vivendi* în orientul Europei, și fiind-că Grecii făcuseră comedia, Impărații aș hotărit să dea un fel de certificat de bună purtare și un fel de amenințare cu biciușca acelora, cari ar pofti să mai facă și ei comedii. Nota aceasta se trimite Bulgariei, Serbiei și Muntenegrului. Era firesc să li se trimită lor, fiind-că ei sunt limitrofi cu teritoriul conflagrațiunei, fiind-că ei se arătase dispuși ca să turbure pacea orientală, ei de nerăbdare nu staū locului. Dar la București? Ce caută aici nota austro-rusă? Nu vă miroase d-v. a un fel de epocă dinaintea rezelului Crimeei, acest fel de tutelă a doi

asupra Regatului Român, cu deosebire că în loc să fie o putere suzerană și una protectoare, sunt două puteri corigătoare, cari ne laudă pentru ceea-ce am făcut și cari își arogă dreptul să ne muștruluiască, când vom face altfel? Și este veri-unul dintre d-v., care să nu fi simțit o tresărire de inimă atunci cind Regatul României a primit o notă de bună purtare, pe care nu o ceruse, și cind s'a stabilit principiul, că putea să primească și o notă de dezaprobare? Pentru ce am primit această notă? Limitrofii cu Macedonia nu suntem, blinzii ca mielușei în cestiunea balcanică suntem; singurii respingem pe Armeni, cari fugeau de măcelurile din Constantinopole și pe cari i-au primit Bulgarii, Rușii și toți creștinii, numai la noi granița a fost închisă, în contra tradițiunilor acestei țări din cursul veacurilor; noi strigăm la Senat și încă gratis: trăiască M. S. Sultanul! Pentru ce să primim noi această notă? Pentru cuvântul foarte simplu, că dacă Bulgarii și Sirbii au părut celor doi împărați, că ar avea inclinări de dezordine în Peninsula Balcanică, noi părusem prin politica de la 1893—1895 a d-lui prim-ministru că avem aceleași inclinări în o altă direcție. De aceea a fost ocaziunea binevenită cu această scurtare de pretențiuni, să se dea și aceloră, cari provocase altă-dată aiurea de cit spre Balcani, și fiind-că provocătorii se afla în fruntea României, trebuia să primească biata Românie lecțiunea umilitoare pentru faptele unor persoane, cari în opozițiune nu-și dăduse seama de ceea ce făceau.

Va să zică, singurul teren practic pe care s'ar fi pus d. prim-ministru, cind ne spunea că avem *puterea* ca să schimbăm starea de lucruri din Ungaria, și mijlocul să obținem realizarea programului lui Rațiu, nu era posibil.

Dar, imi veți zice: toate acestea sunt ipoteze. Să ajungem la dovezi. Ce cerea d. prim-ministru? Să plece de la guvern nemernicii, ca să vie cuminiții. Au plecat nemernicii și au venit cuminiții.

Să plece de la guvern boerii, aliați cu Maghiarii, să vină Români adevărați de ai lui Tudor Vladimirescu; au plecat boerii, au plecat reacționarii și au venit descendenții lui Tudor Vladimirescu. Foarte bine! Ce se întâmplă peste munți? Să facem bilanțul:

Legea electorală s'a schimbat?
 Școalele de copii s'a desființat?
 Legea naționalităților se aplică?
 Procesele de presă au încetat?
 Inchisorile sunt văduve de romîni?
 Juriul de la Cluj s'a desființat, fiind-că era compus
 numai din Unguri?

Nu d-lor, toate au rămas, dar s'a mai adăugat ceva: de unde până la 1895 Romîniîi aveau un comitet național, azi nu-l mai au, s'a desființat.

Până la 1895 aveau dreptul să se întrunească, azi nu-l mai au.

Până la 1895 rămăsese virfurile munților, izvoarele și riurile cu numele romînesc; de aci înainte s'a votat și s'a aplicat că nu mai e permis nici munții, nici riurile să poarte un nume romînesc, ci toate vor fi maghiarizate. (Aplause).

Atunci, cum d. ministru, care nu este nemernic, care nu este vindut Ungurilor, care nu trăește din grația străinilor, cum a lăsat să se petreacă asemenea lucruri; să nu mai fie nume romînesc, port romînesc, întrunire romînească peste munți? Cum s'a ales numai cu atit, că atunci cînd se va mai duce veri-odată Jeszensky ca procuror la Cluj, să pună pe toga roșie și „Coroana Romîniei“, pe care este scris: 1877, gloria războiului, gloria partidului d-v., și la care, d. prim-ministru nu a luat parte, cum spunea d. Aurelian.

Veți zice însă: ei și? la urma urmei care e răul? De ce te plîngi dacă s'a făcut scuze la Iași, scuze al căror text a fost convenit între reprezentantul Austriei și d. prim-ministru, de ce te plîngi de o călătorie la Pesta, mergi unde te chiamă gazda, pentru ce te plîngi că este decorat un Jeszensky mai mult sau mai puțin cu Coroana Romîniei? Nu vezi că relațiunile noastre sunt bune? Discursurile înflăcărute au trecut, Romîniîi de dincolo își văd de capul lor. Totul a reintrat in ordine; un singur lucru s'a schimbat: in locul d-voastre suntem noi pe banca ministerială, lucru care v'am declarat de la început că e de o minimă importanță.

De, d-lor, așa e și nu-i așa; s'a restabilit ceea-ce nu

se poate restabili. A rămas însă distrus ceea-ce nu se poate restabili, două din bunurile cele mai prețioase ale neamului acestuia: ați distrus forța de rezistență a Rominilor din Ungaria, ați distrus încrederea rominilor de aci.

Ați distrus forța de rezistență a Rominilor din Ungaria, căci i-ați făcut să creadă într'un ajutor, pe cari știați că nu aveți să-l dați; căci în loc să-i lăsați să se oțelească în lupta lor veche, foarte veche, în cari noi nu le apărem de cit ca o nădejde, pe care nu pot conta azi; d-v. le ați oferit sprijinul d-v. azi, și-i ați obișnuit, prin urmare, cu ideia că au la îndemină o armă, pe cari le-ați retras-o în schimbul ajungerei la putere. Iată ce ați slăbit! Iată ce ați dărimat! Și de aceea vedeți că azi acțiunea Rominilor de dincolo este mai slabă de cit în trecut, pentru că nu este cu puțință ca omul în sufletul căruia ai creat o nădejde și i-o distrugi, ca omul acesta să fie același a doua zi, ca în ajun...

O voce: Ca avocat vorbești foarte bine.

D. Take Ionescu: Dar în țară, d-lor, ce ați făcut? E netăgăduit, că toate generațiunile din această țară au trăit cu căldura unui mare ideal național. Netăgăduit, că această căldură a menținut flacăra patriotismului, care cum știți, se hrănește din mindria trecutului și din nădejdea viitorului. Aceste generații, știați neputința zilei de azi, dar aveau inima deschisă pentru posibilitățile zilei de mâine. D-v. ați făcut să le strălucească d'inaintea ochilor o putere, care nu o aveau, și azi când văd că acea putere e factice, ați vestejit ori-ce speranță și ați sădit cu o mină largă și veți avea o recoltă puternică de decepțiuni și deziluzii în noile generații.

Aceasta e, d-lor, opera d-v., și atunci mă întorc de unde pleasem și mă întreb: pentru ce această operă de distrugere? Pentru ce acest joc cu tot ce are un popor mai sfint și mai înălțător? Pentru meschinul, strimbul, ordinarul interes de a face rău unui protivnic politic! Merită oare un scop așa de mic o desvoltare de puteri, de răutate așa de groaznică?

E o lecție mare, o lecție, care sper că va lăsa urme adinci, lecția care v'o dăm azi, cind cu faptele d-v. am putea să vă întoarcem acușările de trădare națională, cu

carî ne îndopați și ne ați îndopat atîta vreme, și cînd noi, mai generoși, mai largi și mai Romîni nu credem în nici un fel de trădare;—credem însă într'o absolută incapacitate, într'o lăcomie de opoziție și într'o răutate de oameni mici.

De ce a trecut d. Take Ionescu la Conservatori

O chestie personală cu d. G. Palade

(Sedința Camerei din 15 Decembrie, 1897)

Cu ocazia discuției răspunsului la mesagiul tronului, în aprinderea vorbei, d. G. Palade, reeditase vechea acuzare-cliseu, în privința d-lui Take Ionescu, că ar fi un transfug politic. D. Take Ionescu, cu verva-i obicinuită, și înarmat cu o tolbă de săgeți mai ascuțite de cit adversarul său, se răfui cu d. Palade în mod definitiv.

Iată acest discurs, model de elocință și argumentație:

D-lor Deputați,

Nimeni cred că nu se va mira, dacă voi abuza de 10 minute în chestiune personală cu d. Palade.

Este evident, că d. Palade în ședința de Vineri mi-a făcut o lungă chestiune personală, sau, cum s'a zis, m'a executat și este firesc ca executatul să vorbească și să se explice.

D-lor, cu nici o supărare nu am ascultat discursul d-lui Palade, discurs pe care-l aud mereu de 11 ani, de la 1886, discurs pe care l'am auzit și în legislatura trecută, făcut de un membru al opozițiunii liberale de atunci — ce este dreptul cu mai multă finețe de cit d. Palade, și prin aceasta chiar cu mai mult efect — și este probabil că-l voi mai auzi încă veri o 11 ani de aci înainte, și că în fie-care nouă legislatură, de cite ori voi avea neșansa numai să spun lucruri neplăcute, se va găsi printre adversarii mei un d. Palade, poate chiar mai fin de cit d. Palade.

D-lor, mi-ar fi lesne să răspund cu cele spuse de d. președinte al consiliului, cu exemple ca d-sa, fiind-că nu

numai eă, dar sunt o mulțime de alte persoane, cari au trecut dintr'un partid în altul. D-sa ne spunea: că nu e admisibil să treci din partidul liberal în partidul conservator, dar este admisibil a trece din partidul conservator în partidul liberal.

Orî-cine înțelege că o ast-fel de deosebire este inadmisibilă.

D-lor, înțelegeți bine că dacă ar fi pe exemple ași putea să vă fac un lung pomelnic. Anul trecut nu s'au făcut funerarii naționale principelui Dimitrie Ghica, care a prezidat și Camera conservatoare a lui Lascar Catargi și Senatul liberal al lui Ion Brătianu și al d-lui D. Sturdza? Acum ciți-va anî nu s'au făcut funerarii naționale lui Vasile Boerescu, ministru conservator al lui Catargi, și apoi ministru liberal al lui Ion Brătianu? Acum cite-va luni, d. prim-ministru n'a plîns la mormîntul regretatului Păucescu, care 20 de anî a fost membru al partidului conservator, apoi ministru conservator și în urmă membru al acestei majorității liberale și vice-președinte al acestei Camere? Ași putea cita chiar pe d. prim-ministru, care a lucrat mai întiî cu Hurmuzake, apoi cu Panu, apoi cu Mavrogheni, ministrul conservator al lui Lascar Catargi, care a lăsat acele finance ticăloase de la 1875, despre care se plîngea d. D. Sturdza zilele trecute, apoi cu Ion Ghica, scriind despre Ion Brătianu... știți cu toții în ce fel, — Dumnezeu să-l erte! — și cu toate acestea a fost un devotat membru al partidului liberal, ministru al lui Ion Brătianu și acum este șef al partidului liberal. D-sa singur a explicat această tranziție, zicînd aci în Cameră: *errare humanum est, perseverare diabolicum*.

Ași putea ca să ilustrez această serie de exemple, să trec în alte țări, de exemplu, în Anglîtera, unde doi din cei mai mari oameni de Stat, doi oameni cari au împodobit lupta parlamentară cu discursurile lor, Fox și Pitt, erau doi transfugi. În timpurile noastre iar așa. Cei doi mari rivali erau doi transfugi: Disraeli, șeful conservatorilor, fusese deputat liberal și Gladstone, șeful liberalilor, începuse prin a fi deputat conservator. Iar acum, Chamberlain, omul cel mai popular din Anglia, ministru conservator, viitor șef al conservatorilor, a fost nu numai deputat, dar ministru liberal, și amicii săi de odinioară

atit sunt de amăriți că l'aū pierdut, în cit l'aū poreclit în loc de Iosef Chamberlain, Iuda Chamberlain.

În Franția azi vedem pe marele socialist Jaurès, care a fost mai întiiu oportunist.

Ași putea continua; dar îmi aduc aminte de cuvintele marelui om de Stat, Ion Brătianu: *comparaison n'est pas raison*.

Să-mi permiteți dar, d-lor, ca încă odată să fac istoria acestei renegări a mea, căci nu este cu desăvîrșire singulară, și Dumnezeu știe, care din partidele noastre politice este destinat să mai dea materie la asemenea renegări.

D-lor, la 1886, am început, în această Cameră, să fac opozițiune guvernului Ion Brătianu, opozițiune prea vehementă, o recunosc astăzi, cînd a trecut atita timp. Și cred că nu mă înjosesc de a vă spune că, dacă astăzi ar fi să le pronunț din nou, cu liniștea sufletească dată de vreme, cu cunoștința greutăților de guvernămînt, n'ași pronunța multe din cuvintele aspre, pe cari le-am pronunțat de la 1886 până la 1888. Ca să judecați însă starea aceasta sufletească de atunci, nu e destul să citiți numai discursurile mele, ia să citim și din discursurile d-lui Palade, din discursurile unui nerenegat pocăit.

Ce spunea d. Palade, care vorbește azi în numele d-v. și în numele liberalilor?

„Mai este trebuință să vă reamintesc cînd a luat naștere tabăra d-v.? Știți singuri în ce împrejurări compromițătoare v'ați născut.

„Știți că după proclamarea regalității, atunci cînd trebuia să înceapă opera de reforme în țară, s'aū născut două curente în partidul liberal. A venit bătrînul și veneratul Dimitrie Brătianu și a zis: *hoții la pușcărie și oamenii cinstiți la treabă!* (Aplause). Alături cu el s'a arătat un altul, șeful d-v., care a zis: *eū tolerez asasinat, tolerez procese scandaloase, tolerez abuzuri, alegeți!* Și ați ales. (Aplause). Ați fugit cum fuge Satana de semnul crucii, așa ați fugit de bărbatul de Stat care-și luase ca deviză: *hoții la pușcărie* (aplaude), și v'ați constituit în colectivitate.

„Dar nu vedeți d-v. ce deosebire mare este între bătrîni luptători ai partidului liberal și între d-v.? Ce?

Ca d-v. lucrați bătrînii conducătorii ai partidului liberal? Erați ei adoratorii vișelului de aur cum sunteți d-v.? Nu sămănați cu ei. Aceia, în adevăr, se gindeau ca să întindă mina claselor de jos spre a le urca la nivelul demnității umane; aceia, în adevăr, se uitați și se sacrificau ca să poată face marile strate ale populațiunii țării să respire în libertate. D-v. voiți ca națiunea întreagă s'o puneți sub picioare și d'asupra să guvernați ca călăi."

Dar să trecem la ceva mai colorat, căci în ce v'am citit, d. Palade par'că ar fi de un englezism de contra-bandă; să trecem la ceva mult mai potrivit cu un mod de a gîndi mai... excentric:

„E doamna colectivitate! (Aplause). Să-mi dați voce să fac o mică autopsie și vă previn că veți avea nevoie să vă puneți batistele la nas, ca să nu vă sufocheze putoarea cadavrelor.

„Mai întîiu ce este colectivitatea? Colectivitatea e o clică de hoți, o clică compusă de tot ce are țara mai căzut, mai imoral, mai arbitrar și mai degradat în națiunea romînească; colectivitatea are statute, pune condițiuni aceluși care intră la dînsa; prozelitul nu trebuie să aibe nici inteligență, nici conștiință. (Aplause).

„Credeti că colectivistul e om ca toți oamenii? Nu; vă înșelați. Să facem puțină analiză fizică.

„Colectivistul are ochi? Da; dar acești ochi nu văd hoțiile cari se fac, nu observă calcările de conștiință cari se comit zilnic. (Aplause).

„Colectivistul are urechi? Dar la ce servesc ele? Toată țara strigă că s'a furat și se fură de actualul guvern; toată lumea spune cum Radu Mihaiu a furat ceasornice. Credeti că colectivistiți aud aceste strigăte? Nu. Și de aceea ei continuă a intitula pe Radu Mihaiu: *Bravul general!*

„Ați și creeri, — dacă puteți numi ast-fel ingrămădirea mocirlei bolnăvicioase din capul lor; — de acest fel de creeri ei sunt plini. (Aplause). Dar stomah? De sus până jos ei nu formează de cît un stomah! Dar brațe? Colectivistiți n'ați de cît ca să bată pe cetățeni cari-și exercită drepturile lor. Dar inteligență? Nu trebuie să ai. Poți să fii cît de prost și să nu cunoști nici o carte juridică colectivist fiind. La colectivitate capacitățile nu se cer. (Aplause).

„Ast-fel sunt colectivisti în fizicul lor. O ceată de oameni proști și incapabili. Ca să ajungi la ei cel mai mare, nu trebuie să ai multe calități. Căci cine și-ar fi închipuit că d. C. F. Robescu s'ar fi putut face mare? De ce? Pentru ce?”

Și acum, d-lor, să vă mai citez două rinduri dintr'un alt discurs:

„D. G. Palade: Aveți în fața d-v. pe un corumpător de la Birlad. Eū am cumpărat voturi la Birlad și știți de ce?”

„Pentru ca să am dreptul să leg hoții la București.

„Da, am zis că voiū lega hoții la București, căci hoți sunt toți cei de la guvern; hoți se numesc: Maican, Anghelescu, Andronic, Gherei (aplaude), și cea mai înaltă a lor expresiune este *imaculatul Carada!*”

Acum, d-lor, nu vă pare d-v. că execuțiunea ar fi fost mai bine ca d. Palade să o lase alt cui-va, că dacă ar fi fost firească și de bună tactică în gura d-lui Nacu, care v'a spus: „Eū sunt colectivist; eū sunt ocultist; eū sunt Sturdzist; eū de la matca partidului nu mă mișc; acolo am stat și în zile bune și în zile rele”; era mai greu de răspuns? Tot așa dacă o spunea d. Pherekyde, tot așa dacă o spunea d. Xenopol, care nu a voit să o facă.

D-lor, v'am citit aceste discursuri ca să vă arăt în ce stare sufiletească eram noi de la 1886 până la 1888.

A venit 1888; a căzut guvernul Ion Brătianu și de la 1888 până la 1890 tot liberal m'am intitulat, e adevărat.

De cînd am intrat în viața politică și pînă la 1890 m'am intitulat liberal.

Eū, a doua zi de la căderea lui Ion Brătianu, în ședința Camerei de la 28 Martie, 1888, vă aduceți aminte bine, cînd nu era de nici un folos practic să te arăți blind față de guvernul căzut, am pronunțat aceste cuvinte aci, în Cameră:

„Mai mult, d-lor, după ce un guvern a căzut, nu ne mai este permis să nu ne gîndim și la bunurile lui, și chiar și la circumstanțele atenuante ale relelor lui.”

Iată ce spuneam eū, omul blidului de linte! Și a venit, d-lor, o ocaziune mare în care puteam să arătăm fie-care din noi, dacă atunci cînd combăteam guvernul li-

beral o făceam din patimă, din supărare personală, sau o făceam că așa era convingerea noastră, a venit, d-lor, darea în judecată a lui Ion Brătianu. Era de sigur cea mai grea lovitură care se încerca să se dea, în viața noastră politică, gloriei și faimei partidului liberal. Era indiscutabil că dacă s'ar fi dat în judecată Ion Brătianu și veri-o zece miniștri din statul major, era să fie o lovitură pentru partidul liberal și chiar pentru ideile liberale. Atunci, d-lor eu m'am despărțit de d. Palade. D. Palade a votat darea în judecată, — vorbesc de prima propunere din 1889; — eu am combătut-o, și am combătut-o, nu cu gândul ca să-mi deschid întoarcerea în partid, unde, dacă s'a primit un d. Palade, de sigur că s'ar fi găsit o fărimitură și pentru mine, măcar după d-sa, ceva din resturile d-sale.

N'am avut acest gând, urma a dovedit-o.

Ast-fel am ajuns, d-lor, pe la 1890 în ceasul cel critic, în ceasul, în care am avut să fac și eu alegerea vieții mele politice.

Căci, d-lor, ia să examinăm serios și cu dreptate ce poate să facă un disident politic.

Cel mai plăcut lucru pentru el, pe care-l poate face, este să creeze, dacă nu o religie nouă, măcar o sectă nouă. Așa a făcut Luther, așa a făcut Calvin.

Dar ca să faci asta trebuie să fii Luther sau Calvin, și... deh! nu toată lumea poate să fie Luther și Calvin. Când nu poți, îți rămâne să faci una din două: ori să te înapoiezi în biserică, de unde ai eșit, ori să intri în altă biserică, întemeiată de alții, unde să te poți închina și tu lui Dumnezeu după pofta inimei tale.

O biserică nouă n'am crezut că pot să zidesc. Am avut iluziuni, dar după 6 ani de încercări, 6 ani de viață sălbatică, cum se zice în parlamentul german, m'am convins că asta nu pot. De sigur, puteam continua a trăi în afară de partide, ca până atunci. A trăi în afară de partide, ce rol atrăgător pentru un egoist! Căci ce este mai frumos de cât să critici pe toată lumea fără să îți se răspundă nimic; ce rol mai plăcut de cât să poți arăta, rînd pe rînd, tuturilor partidelor greșelile lor, iar tu, ne făcînd parte din nici un partid, să nu îți se poată răspunde nici odată cu greșelile partidului tău, greșeli inevitabile, căci nu e partid, care să nu aibă partea sa rea, precum are și partea

sa frumoasă. Și acesta ar fi fost un rol, și au fost oameni în viața noastră politică care l'au jucat. Pentru aceasta, însă, trebuie să ai un temperament anume, și dacă nu-l ai, nu se poate.

Atunci, biserică nouă imposibil de făcut, și imposibil, d-lor, și dintr'un alt punct de vedere.

Băgați, d-lor, de seamă un lucru: în religia protestantă se nasc mai în fie-care an secte nouă, pentru că religia protestantă e fondată pe ideea libertății individuale de cugetare. În biserică catolică nu se nasc secte nouă; dacă ese un Giordano Bruno, e ars; dacă ese un părinte Hyacinthe, se bălăbănește toată viața și nu ajunge la nici un rezultat. De ce? Pentru că biserică catolică își are moaștele ei, dogmele ei, procesiunile ei, riturile ei, ierarhia ei, nu încapă bisericuța alături. Cam așa îmi explic eu faptul că în viața noastră politică, în partidul conservator s'au putut creea bisericuțe nouă, iar în partidul liberal, cu toate încercările unor oameni de mare talent, nu s'au putut creea bisericuțe nouă, căci există acolo toate cele ce le arătați în biserică catolică, și chiar *magna excommunicatio*, care, la protestanți, nu prea se întrebuintează.

Așa dar, d-lor, biserică nouă nu era. Trebuia să aleg, și să aleg repede. A fi într'o Cameră, a ataca pe toată lumea și în realitate a nu susține pe nimeni, a nu împărți cu nimeni nici zilele de bucurie, nici zilele de înfringere, e o viață prea egoistă, ca să convie la toată lumea.

Să mă întorc înapoi? Puteți să întrebați pe unul din frunțașii d-v., care îmi dădea sfatul în 1890, într'o conversație particulară, în care a fost cu mine cât se poate de amabil, și pentru care îi păstrez un recunoscător suvenir, și îmi zicea: „e păcat să stai cum stai, ori întoarce-te la noi, ori du-te la conservatori“. I-am spus: „m'ași întoarce, dacă nu ași simți în mine însu-mi o perfectă incompatibilitate de umoare, în care poate eu sunt vinovat, dar o simț așa de tare, în cât sunt sigur că ași merge fatal la un al doilea divorț“. Ori, d-lor, un om poartă crucea în spinare, când s'a divorțat o dată, al doilea divorț e foarte neplăcut; dar al doilea divorț de la aceeași nevastă, e lucru monstruos.

Atunci m'am dus în partidul conservator. Iar d. Palade s'a dus acolo, unde, nu cred că-și inchipuește, că nu-mai fiind-că a trecut d-lui, aū intrat și creeri și inimă care după spusele d-sale, înainte, lipseaū.

Și acum să vă fac o confidență. De cînd sunt în partidul conservator, vă asigur că mă aflu într'o perfectă liniște sufletească, că nu am avut un singur minut, în acești 6 ani, în care să regret ceea ce am făcut, și urez din parte-mi celor din foștii disidenți, cari s'aū întors de unde aū plecat, să aibe aceleași mulțumiri sufletești și să se simță tot atit de mult la locul lor ca mine.

Cit despre d. Palade, care a vorbit așa de tare altădată că *toți sunt hoți*, etc., eū cred că salto-mortal, dacă este, ar fi fost mai mic dacă trecea în partidul conservator, de cit dacă făcea ceea ce a făcut. Și ca să nu credeți că vorbesc cu pică, că regret că nu avem pe d. Palade în mijlocul nostru, să-mi dați voe să încheiū această cestiune personală cu o anecdotă: La Ion Brătianu, pe cînd era președinte de consiliū, vine într'o zi ministrul de Monaco, marchisul d'Aubépine-Sully, și-ī zice: „Sunt în mare nedomirire. Am cerut Suveranului meu două mari cordoane: unul pentru d-ta și altul pentru principele Ghica, și mi-a trimis numai unul și nu știū cui să-l daū. Ce mă sfătuești?”

Brătianu îi răspunde: „Dar nu sta la gînduri; dă-l principelui Ghica și vei face doi fericiți: pe el că va avea cordonul și pe mine că n'o să-l am.” (Ilaritate).

1898

Invățămîntul secundar și superior

(Sedințele Camerei din 30, 31 Ianuarie, 9, 14 și 20 Februarie, 1898)

Venind la ordinea zilei dezbateră proiectul de lege pentru învățămîntul secundar și superior, prezentat de d. Spiru Haret, ministrul Instrucțiunii publice și Cultelor, d. Take Ionescu ia cel d'întîiu cuvîntul la discuțiunea generală.

Postul Ministru al Instrucțiunii, d. Take Ionescu, pronunță următorul discurs, care poate fi privit ca unul din cele mai importante din cite le-a pronunțat în lunga-i carieră politică. Inșiși membrii majorității liberale nu aveaî indetule cuvînte de laudă pentru d. Take Ionescu, care cu această ocazie a dovedit, pe lingă multe alte însușiri intelectuale și sufletești, și calitatea puternică de asimilare, cu care e inzebrat. Fără a fi fost vr'odată profesor, sau să se fi ocupat cu cestiunile de învățămînt, d-sa a avut darul, cit a stat ca titular al departamentului Instrucțiunii, să-și însușească, să-și asimileze atîtea cunoștințe, atîta experiență în ale învățămîntului, că a ajuns o competență, o autoritate în această materie, atît de vastă, grea și diversă, care necesitează pentru alți decenii pînă sa parvie a vorbi în completă cunoștință de cauză.

D-lor Deputați,

Discuțiunea acestui proiect de lege e cu neputință să se facă bine, dacă se face dintr'un spirit îngust și de partid, e chiar cu neputință să se discute proiectul de lege dintr'un spirit de partid. Iată de ce: toate partidele noastre politice și toate guvernele cari aî reprezentat acele partide, aî înscris de 30 de anî și mai bine în programul lor cuvîntul foarte sonor: „*reforma învățămîntului*“. Așa că, ca cestiune asupra căreia trebuie să se exercite opera legislativă, nu e posibil să fie deosebire între dreapta și stînga.

Mai e un cuvînt pentru care, chiar ca cestiune de proiect coordonat, nu poate să se facă între noi deosebire pe dreapta și de stînga. Evident că pentru noi, pe

cară întâmplările vieții ne au făcut să ne ocupăm de părțile tehnice ale lucrului, a face operă de partid, ar fi cu totul greu. La fie-care lucrare care s'a făcut, s'a folosit de lucrările predecesorilor; de câte ori un ministru de instrucțiune, reprezentând un partid politic, a voit să alcătuiască, — unii au alcătuit, alții numai au voit să alcătuiască, meritul e același, — un proiect, a trebuit să citească întreaga literatură națională asupra acestei chestiuni și pe urmă s'a gândit ce trebuie să facă.

Nu mai după acest studiu și cu ajutorul propriei experiențe, a alcătuit el și el singur, — căci numai așa se alcătuesc proiectele de legi bine concepute, — proiectele sale pe care le supune, de sigur, în comisiuni din ce în ce mai largi și la urmă numai se poate zice: asupra acestui lucru mi-am convingerea mea, mi-am convingerea mea în trăsuri generale.

În special mie mi-ar fi cu desăvârșire imposibil să fiu nedrept cu acest proiect de lege, fiind dat acel sentiment al nostru, care se cheamă dragostea părintească și care știți că de multe ori nu corespunde de loc cu meritele reale ale copiilor; mi-ar fi imposibil să văd proiectul de lege în unele din trăsurile lui generale cu alți ochi, de cit cu ochii prejudecați ai dragostei părintești; căci, d-lor, dacă ași șterge din proiectul meu de la 1895 tot ce seamănă cu proiectele anterioare și ași face un tablou de lucrurile care atunci apăreau pentru întâia oară, ași găsi, cum eu am găsit, că proiectul de față seamănă mai mult cu proiectul din 1895, și seamănă tocmai în punctele care făceau obiectul discuțiilor celor mai mari. Seamană, nu zic că este identic cu proiectul meu, mai mult de cit cu proiectul predecesorilor, și mai mult chiar de cit cu proiectul de la 1896.

D-lor deputați, două exemple, ca să pun în lumină acest lucru, și ca să vedeți că atunci când voi intra în critica proiectului de lege, o voi face din o adincă convingere; poate să mă înșel în criticele mele, nu mai încap vorba, dar le fac lipsit absolut de orî-ce considerațiuni de partid și poate chiar cu un fel de regret.

Toate proiectele de legi, care s'au alcătuit la noi în țară asupra învățămîntului secundar, până la 1895, cuprindeau sau ideea unui singur fel de învățămînt secundar,

saŭ ideea a două feluri de învățămînt secundar, două feluri absolut deosebite.

Pentru prima oară în România d. Dimitrie Laurian, acum 13 saŭ 14 ani, dacă nu mă înșel, a emis ideea unui învățămînt secundar unic în cursul de jos, bifurcat în cursul de sus.

Această idee, pentru prima oară la noi, s'a coordonat în proiectul meu de la 1895; și ca să nu credeți că ideea era numai fructul vremei, a venit proiectul de la 1896, care, în loc să primească aceasta idee, se întorcea la proiectul vechiu de la 1886 al d-lui Sturdza, la ideea de licee reale și licee clasice, absolut deosebite opt ani d'a rindul.

Iar trifurcarea, numită rău trifurcare, — cînd voiŭ ajunge să desvolt lucrul, veți vedea că nu este trifurcare, — ideea a trei împărțiri este absolut originală în această țară; nu se găsește în nici un proiect de lege anterior lui 1895; n'a fost emisă de nimeni până la proiectul meu de la 1895, proiect al cărui manuscris l'am păstrat între cartoanele mele împreună cu toate manuscrisele proiectelor mele de legi, un fel de suvenir al celor 4 ani de minister.

Așa înțeleg eu lucrul, cel d'intîiŭ gînd al omului care îndrăznește să legifereze, trebuie să fie gîndul lui propriu, gînd pe care să-l ducă cu convingere, dar fără încăpăținare în discuțiunea altora, și cu decizia de a primi modificări asupra punctelor în care el se îndoiește, și poate chiar asupra unor puncte în cari el nu are îndoeli, dar în cari are pe toată lumea contra lui.

Căci cea mai bună lege, d-lor, este aceea care este mai bine primită și mai cu drag urmată.

Tot așa, d-lor, până la 1895 ideea de a se bifurca facultatea de drept în facultate de drept propriu zisă și facultate de științe de Stat, nu s'a manifestat. Ideea acestei bifurcări s'a emis pentru prima oară în programul partidului conservator de la 1892, pusă de mine acolo, și pe urmă s'a coordonat pentru prima oară în proiectul de lege de la 1895; și o găsim acum în proiectul de la 1897, nu lămurit, cum cred că trebuia să fie, dar în potențialitate.

D-lor deputați, ar fi o pierdere de vreme ca să continuŭ această lucrare a paralelismului, căci de multe ori

nu într'un articol, dar într'un aliniat mititel se ascund atitea urmări practice, în cît acele mici lucruri cari trec nevăzute în economia legii, în realitate aũ o mai mare importanță de cît trăsurile generale ale unei legi. Dacă vre-odată ați făcut parte dintr'o comisiune de oameni tehnici, v'ați mirat, de sigur, cum se discută acolo. Fiecare avîndu-și ideea sa asupra cestiilor generale, acestea abia se discută, și o dată admis un sistem, stai mult și mult de tot la discuțiunea detaliilor. Așa că cine vede lucrarea finală cu greu și-ar putea închipui cîtă muncă, cîtă caznă s'a pus la mijloc. În această ordine de lucruri asemănările sunt multe și din parte-mi n'am să mă plîng.

D-lor deputați, dați-mi voe să examinez acum rînd pe rînd atit părțile relative la școalele secundare, cît și cele relative la învățămîntul superior; și dați-mi voie să vă cer indulgența d-v., căci vă voi ține multă vreme. Intr'adevăr un proiect de lege ca acesta frămîntă atitea cestiuni, în cît, dacă nu ar fi osteneala pe care o simțim cu toții de reforma instrucțiunei, ar trebui să venim cu trei sau patru proiecte de legi deosebite.

D-lor deputați, încep cu învățămîntul secundar.

Școalele noastre secundare nu dau roadele pe cari le dorim.

Acest lucru nu mai are nevoie să fie discutat. Un tînăr, — d. Săveanu — și-mi exprim bucuria mea cînd văd debutînd un tînăr cu talent, talent pentru care-i fac complimentele mele, — v'a adus erî drept dovadă un document, o compoziție a unui absolvent de liceu; la spatele meu, d. profesor Chenciu, — vorbea încet fără să întrerupă pe orator, — observa că asemenea băeți slabi se găsesc în toate școalele, de pretutindenă.

Așa este, și dacă ași fi avut vreme să răsfoesc „Buletinul instrucțiunei publice“, v'ași fi adus un alt exemplu: o compoziție a unei absolvente de școală normală primară, o compoziție căreia i-am făcut cîntea de a o publica în Buletinul oficial, o compoziție admirabilă despre Neagoe-Basarab.

Dar aceste exemple, d-lor, nu dovedesc nimic. Ceea-ce importă este media și acea medie este rea. Toți știm în ce limbă imposibilă sunt scrise chiar petițiunile prin cari absolvenții de licee cer slujbe.

Examenul de bacalaureat ne-a fost de un mare folos; ne-a dat ocaziunea să știm cu siguranță ce ese din această întinsă și costisitoare organizare de Stat, care se numește învățămîntul nostru secundar, și dacă produsul este, nu cum am voi noi să fie, căci nici o dată produsul unei instituțiuni omenești nu este așa cum este idealul omenească, dar dacă este cel puțin tolerabil. Ei bine, examenul de bacalaureat, cu toții știm, că dă rezultate foarte, foarte slabe, și fiindcă este vorba de bacalaureat, îmi aduc aminte că într'o sesiune vre-o 400 de tineri veniseră să mă asedieze noaptea, cerîndu-mi anularea operațiunilor, fiindcă nu li se mai permisese să copieze. Dar tot p'atunci am văzut și alte lucruri ciudate: am văzut, de exemplu, că la bacalaureat une-orî se dăduse, ca compozițiune de limba romînă, teze pe cari vile dau d-v. ca rebus: „Pentru ce Carpații ne sunt mai dragi de cît Dunărea?“ Ori: „Ce deosebire este într'un bard și un erou național?“ Un băiat mai inteligent ar fi putut răspunde foarte scurt: mie îmi este mai dragă Dunărea de cît Carpații.

Dar, d-lor, făcînd partea largă a imperfecțiunii și slăbiciunii omenești, de sigur că rezultatul școalelor noastre secundare e slab.

Intr'o vreme era modă să spunem că profesorii și numai profesorii sunt de vină: a fost o contagiune. Vă întreb: dacă ar fi așa, știți ce ar trebui să facem? Să fim de zece orî mai mîhniți de cît suntem, căci toate le putem schimba, putem să facem legi, să facem multe, să luăm ședințe de noapte ca să le votăm și să le modificăm la fie-care șase luni; putem cu cheltuială să facem o literatură didactică, să ne vindem și zeghea ca să zidim palate, dar alți dascăli de unde să-i luăm? Să-i comandăm la fabrică? Să-i turnăm din nou? Rezultatul ar fi dar ca să închidem învățămîntul nostru secundar; dacă ar fi adevărat că cusurul este numai dascălul, altă soluțiune n'ar fi.

A venit dar, d-lor, vremea să părăsim acest sistem d'a discuta cestia învățămîntului nostru. De alt-fel, d-lor, cine face ast-fel, se pedepsește singur. Așa el poate din răutate să țină în Parlament un discurs foarte aspru la adresa profesorilor, dar de publicat în „Monitor“ nu-l va publica. Dezbaterile Parlamentului vor rămîne vecinic văduve de discursurile lor, și ast-fel răutăciosul singur va

dovedi ca n'a nemerit-o și singur își va desprețui propria sa elocință. Lucrul se poate întîmpla.

Fapt însă este că corpul didactic nu este ideal și că el nici nu este în organismul nostru de Stat corpul cel mai bun. Și este firesc să fie așa.

V'ați întreat d-v. cu ce repeziciune am înmulțit noi școalele noastre secundare, cum, prin urmare, am avut atîta trebuință de profesori, în cit nu numai că n'am putut să-i alegem, dar de multe ori nu am avut la îndemină nici cit să-i culegem și am fost siliți să improvizăm? Și dacă comparăm corpul didactic în genere cu cele-alte corpuri ale țării, cari iarăși au crescut cam ca ciupercile, să nu credeți că deosebirea este așa de mare!

Dascălul are, ca toate meseriile, unele cusururi inerente ocupațiunei sale; fie-care profesiune omenească își diformează mintea într'un anumit fel, și dacă găsim la profesori pedantismul, să nu credeți că ast-fel de cusur de meserie ar fi lucrul special al profesorilor. Ce credeți d-v. că și profesiunile cele-lalte nu ne dau alte cursuri, și că profesorilor noștri aceste cursuri nu li se par tot atît de neplacute și criticabile, cum ni se par nouă spiritele cam înguste ale aceloră cari toată viața fac la teme și rezolvă probleme?

Dar este necontestat, că sunt în corpul didactic și slăbiciuni mari. Le cunosc. Înțelegeți că nu degeaba am petrecut la minister 4 ani de-a rîndul, 4 ani cari trebuie să se numere ca anii de campanie îndoit. Trebuie să numere 8, pentru că am fost continuu în contact cu profesorii, cu prilejul a tot felul de lucrări din minister. Dacă n'ar fi de cit reforma școalelor normale și seminarielor, programul școalelor primare, programul școalelor normale și seminarielor, dacă n'ar fi de cit atît și încă ași fi avut ocaziunea să văd și în bine și în rău pe membrii corpului didactic.

Ei bine, credeți-mă, că am văzut și unii cu desăvîrsire slabi și alții cu totul talentați, și că cu toată dorința de a avea un corp didactic din ce în ce mai bun, la urma urmelor nu e nevoie să plîngem ca Ieremia.

N'ași vrea să trageți concluzia, că eū scad importanța profesorilor; de loc. Vreți să vă dați seama de importanța profesorilor? Duceți-vă la același curs în diferite școale

secundare, cu aceleași ore de studiu, cu aceleași cărți, cu aceleași localuri și veți găsi deosebiri așa de mari, în cît vă veți întreba: de unde atita deosebire? Și răspunsul va fi: de la dascăl. Să vă dau un exemplu: făceam o inspecțiune în Nordul Moldovei cu repauzatul Virgolicî, îmi pare că era și d. Meissner, și am intrat în clasa a șasea, într'un liceu de limba franceză; profesorul era foarte instruit, știa foarte bine franțuzește; a scos, neapărat dintre elevi pe cei mai buni, cum se face la sărbători. Ei bine, elevii aū fost de o slăbiciune de plins. Peste trei zile eram la Botoșani, — unde aū fost slabi, nu spun nici orașul nici numele profesorului, unde aū fost bine, spun. Am intrat în clasa treia, tot la limba franceză, la d. Hétrat. Erau acolo băeți veniți de la țară, cari acasă nu auzise nici o dată franțuzește, și cari nu făcuse de cît trei ani de școală. Ei bine, elevii puteau să citească bine și să traducă cu cartea deschisă.

Am rămas incintat. Cu toate acestea, programul era același.

Se mai zice, cum că directorii de licee nu pot să-și indeplinească bine îndatoririle lor, după cum sunt de împovărați. Așa este. Dar cu toate acestea, vedeți la liceul din Turnu-Severin lucru minunat. Este acolo un director de liceu, care numai de 5 ani este în învățămînt și care nu numai că dirige liceul admirabil, dar se ocupă și de purtarea băeților afară din școală. Acest om a reușit a îmbrăca în uniformă pe toți băeții; ca să imbrace pe cei 70 elevi săraci, a dat reprezentații teatrale în liceu, iar pe copiii prefectului, fiind-că n'a voit să-î imbrace în uniformă, i-a dat afară din liceu, fără să se preocupe că poate să fie pedepsit, și firește că nu-î s'a întîmplat nimic.

Acel om se ocupă de toate și e o frumusețe să vezi dimineața pe toți copiii cu peria de dinți; toți sunt curați, toți sunt tunși. Și acest om are 12 ore de curs ale sale, și a mai și înlocuit gratis pe un coleg al său, care se dusesse în străinătate vreme de doi ani d'a rindul și a făcut ast-fel 22 de ore de curs, dintre care 10 gratis. Iată un frumos exemplu...

Voci: Cum se numește?

D. Take Ionescu: D-nul Costescu.

D-lor deputați, vă dădui pilde, pentru că pilda este, de sigur, cel mai bun argument.

Alții, de un temperament mai larg și mai generos și cu o minte mai puțin îngustă și inimă mai puțin oacheșă, n'a căutat singurul cusur al învățămîntului în profesori. Gîndindu-se mai adînc, aș căzut atunci iar cu nedreptate numai pe legea de la 1864.

Departate de mine ideea de a apăra o lege, pe care am ciopărtit-o de vre-o trei ori în timpul ministerului meu, și pe care eram s'o dărim cu totul a patra oară; dar nu este adevărat că legea de la 1864 ne-a fost așa mare piedică; căci în adevăr, cum s'ar putea zice că ne-a fost piedică, atunci cînd n'am respectat-o nimeni?

Cine a respectat această lege? Luați-o toată de la început până la sfîrșit, și abia veți găsi cîte o dispozițiune, — iertați-mi expresiunea, — boacăna, în care ministrul n'a putut să se miște și pe care a fost nevoit s'o respecte; dar în colo nu este progres, care să se fi propus și adoptat și care să nu fi fost în afară de dispozițiunile acelei legi.

Legea de la 1864 nu s'a respectat. Exemple? Învățămîntul nostru real nu există în legea de la 1864 și totuși s'a înființat întîiî gimnaziile reale, apoi licee.

Bacalaureatul real nu era în legea de la 1864, și el s'a introdus printr'o lege d'un articol, la sfîrșitul unei ședințe printre legile de credite și construcțiuni. Tot așa cu școalele de fete, cu școalele normale și cu recrutarea corpului didactic. Chiar legea d-lui Chițu, din 1879, nu s'a respectat. Această lege cerea concurs pentru fie-care catedră în parte, și totuși n'am pus noi la concurs cîte 5 și 6 catedre de odată? Și bine am făcut.

Dar la universități ne-am ținut noi oare de lista materiilor prevăzute în legea de la 1864?

N'am creat noi la institute, la laboratorii și chiar seminariile pedagogice, ce se înființează astăzi, credeți că nu le puteam înființa prin budget?

Credeți, în sfîrșit, că este verî-una din reforme, afară de judecarea profesorilor, care veți vedea că n'are așa mare importanță, pe care n'ar fi îndrăznit ministrul să o facă cu toată legea din 1864?

Nu, și vă dădui destule pilde.

D-lor, ideea cea bună din acest proiect ca profesorii să aibe multe ore de muncă și leafa mare, am realizat-o de mult eū, la liceele din Severin și Mihaiū-Viteazul din București, unde le-am dat profesorilor 20 de ore și leafa îndoită. Mai mult. La liceul dintr'un alt oraș, la Iași, cel puțin până la venirea d-lui Poni, eū am dat un alt orar, o altă organizare, o altă concepție și nimeni nu s'a azvirlit asupra mea, nici nu s'a vorbit de violarea legei din 1864.

Așa dar, nu este cusurul numai în lege, de și în această părere se coprinde un simbure de adevăr. Este evident, că nu este o stare sănătoasă să lucrăm vecinic în afară de lege; dar să nu ne închipuim că atunci cînd aducem modificări legei din 1864, aducem transformări cu desăvîrșire nouă.

Să mergem ceva mai departe, d-lor, și să ne întrebăm: pentru ce învățămîntul secundar a dat roade rele, în ce măsură îl putem îmbunătăți și cam cari ar fi mijloacele, prin cari l'am putea îmbunătăți?

D-lor, sunt unele greutăți pe cari nu le putem schimba. Este o iluziune, să credeți d-v., că cultura mijlocie a unei țări, a căreia limbă nu este vorbită de cit de 10 milioane de oameni, din care 6 milioane se găsesc într'un stat de sine stătător, o țară cu o literatură restrînsă, cu bele-arte puține și cu o literatură didactică anemică, fiind-că nu are dever și nu este supusă concurenței, să nu socotiți că este cu puțință ca o ast-fel de cultură medie să fie egală cu cultura medie din societățile cari aū veacuri de civilizațiune la spatele lor și cari coprinde și numeroase populațiuni. Din atmosfera, care-l inconjoară, omul învață mult mai mult de cit din școală.

Al doilea lucru. Nu este cu puțință ca numai în școală să se facă omul, ci și acasă, și dacă casa nu este încă cultivată, nepotrivirea chiar a lumii în care trăește omul în școala cu lumea de acasă, izbitura aceasta de idei este piedică la o adevărată cultură. Să auzi lecțiunile de istorie, și să nu mai auzi nimic de felul acesta afară din școală, ba cînd ai pronunța un cuvînt auzit la lecție să parî că vorbești pe dos, nu e mijloc d'a te face cărturar.

Aceasta este o piedică, o greutate, și cu ea are să lupte mult profesorul de curs secundar de la noi, și de

aceea nu trebuie să vă faceți de reformele noastre prea mari iluzii.

Mai departe, d-lor: dezvoltarea istorică a învățămîntului nostru secundar explică roadele slabe ale acestui învățămînt. Cum s'a dezvoltat învățămîntul nostru? A venit un moment, în care România a crezut de cuviință să-și schimbe cu desăvîrșire organizațiunea ei politică și socială; să se înzestreze cu un sistem întreg de organizare de stat, o organizare cu slujbași mulți și să recruteze pe membrii acestei nouă organizări printre oamenii cu diplome, printre aceia ce se numesc carierele liberale. Și atunci nu era vorba atît ca să ai oameni foarte tari, ceea-ce îți trebuia, erau oameni cu ori-ce preț. De aci primul cuvînt: *școala secundară gratuită*, dar gratuită nu din vr'un principiu oare-care, dar fiind-că nu se putea alt-fel, de oare-ce se temeau că nu o să ai destui, cari o să vină la școală gratuită, necum să le puî alte condițiuni. Această concepție a atras fatal o altă consecință, că cu cît s'a văzut avantajele materiale ale acestei culturî, care de multe ori nu este de cît o spoială, cu cît s'a văzut că cea mai bună moșie este în realitate peticul de hirtie, pe care Statul își pune iscălitura, cu atît s'a repezit toată lumea la ciștigarea acestei moșii, pentru care se cere mai puțină muncă și chiar mai puțină inteligență. Și atunci școala, fiind și profitabilă și gratis, s'a năpădit toți, s'a fondat mereu școli fără localuri, fără biblioteci, cu profesori prinși cu arcanul, și cu elevi absolut incapabili.

S'a mai întîmplat ce-va.

Mult mai mare era elasticitatea cererei pentru fructul numit diplomă, de cît elasticitatea budgetului Statului. Și atunci ai ajuns că într'o clasă de 50 elevi, a trebuit să primești 150 și d-v. vă dați seama ce este o clasă de 150 de elevi în învățămîntul secundar? Se schimbă absolut natura școlii; cu clase de 150 de copii, școala devine o universitate de copii, nu mai este, nu mai poate fi învățămînt secundar. Lecția devine curs de universitate, catedra tribună, așa că în realitate noi nu avem de loc școli secundare, ci universități în miniatură.

Adevărate lecții, legătură între elevi și profesori, muncă în comun, interogare continuă, tot ceea-ce în Occident este școală, la noi nu există și nu poate exista.

Am făcut și noi o inovație în lume, am descoperit universitățile de copii mici.

Și de aci tendința profesorilor de a fi cât se poate de profunzi și de a spune cât se poate mai mult. Aceia dintre d-v., cari veți merge la cursuri făcute de profesori intelegenți, veți eși cu această impresiune: că profesorii prea vor să dovedească că știu carte; că ei nu fac de cât o expunere de științe, fără ca să se gîndească că trebuie să învețe pe copiii.

Cînd, dar, ați transformat școala secundară într'o universitate în miniatură, ați ajuns la toate relele.

Idealul în universitate este ca să fii cât mai specialist, să ai cât mai multe catedre pentru o materie; trei, patru profesori de chimie, de exemplu. Ei bine, la liceu, universitatea asta de copii mici, aceeași tendință. Fie-care profesor a voit să se specializeze și aceasta strică pentru că e un tot complex, și cînd fie-care se specializează, nu mai e legătură; nu o dată am auzit pe un profesor de limba romină care explică un text spunînd: despre aceasta nu explic; aceasta privește pe profesorul de istorie, și așa mai înainte. Iar pe de altă parte, la întocmirea programelor, fie-care a voit să pună mai mult din partea lui, și așa s'a u împăcat cu toții, nu punînd în programe cât trebuie, ci punînd cu toții cât mai mult; au voit să bage sub țeasta copiilor tot ceea-ce avea u ei sub țeasta lor, fără să se gîndească, dacă vor intra sau nu toate lucrurile în capul copiilor.

Tot imitînd universitățile s'a ajuns la ideea, care este foarte mult răsîndită la noi, că profesorul nu trebuie să se ocupe de purtarea copiilor în afară de liceu. Tot de aceea copilul, dacă n'are mijloace să-și plătească un repetitor, n'are unde să lucreze, și cum să lucreze, căci la orele de curs se ascultă, dar nu se lucrează.

Iar pe de altă parte, cu numărul exagerat de elevi, profesorul nu poate se face lucrări scrise. Dacă dă o temă la 150 de copii, cînd o să arate el fie-cărui elev greșelile ce le-a făcut? O să se mulțumească numai să le restituie temele cu greșelile îndreptate, ceea-ce nu este de nici un folos. Între dascăl și elev, așa cum e conceput învățămîntul secundar, nu este, d-lor, absolut nici un contact.

A mai fost, d-lor, o greșală în concepția învățămîntului nostru secundar, și nu numai a învățămîntului secundar, dar a învățămîntului nostru în genere.

Noi ne am obișnuit cu ideea absurdă, că învățămîntul de la a, b, c, până la gradul de doctor într'o știință oare-care, trebuie să fie un fel de lanț compus de mai multe verige, cari se urmează una pe alta și ca unii să aibă o bucațică de lanț, alții o bucată mare, alții lanțul tot. Nu se poate o mai greșită concepție de cît aceasta și în nici una din țările adevărat culte, nu există.

Unde ați văzut în țările culte, că pentru ca să intri în liceu îți trebuie toată școala primară, și în ce țară cultă mai există numai școala primară și liceul cum avem noi?

Nici în Franția, nici în Germania, nici în Anglia, nicăeri nu există concepția noastră de învățămînt-lanț.

Nu e adevărat, că omul se oprește la anume treaptă de învățămînt, fiind-că nu vrea, ci fiind-că nu poate, și aceasta neputința nu este legată numai pe inteligența lui, ci de alt-ceva, de mijloacele lui de trai.

Atunci, d-lor deputați, cu aceste adevăruri, ia să ne întrebăm noi: cari ar fi într'o țară organizarea ideală a învățămîntului secundar și pe urmă cum s'ar putea adapta la noi acel învățămînt ideal, fiind dat un trecut de 40 ani, pe cari nu-l putem șterge și fiind date anume nevoi ale țării acesteia și anume porniri ale oamenilor din țara aceasta? Și de pornirile bune ca și de pornirile rele, legiutorul trebuia să țină seamă; el este ținut să aibă în vedere ceea ce face parte din caracterul național, și să nu-l nesocotească; el nu poate să formeze caracterul național, căci l'ar diforma.

D-lor deputați, în societatea noastră modernă este un lucru sigur: toată lumea trebuie să știe să scrie și să citească; iată singurul lucru general, singurul, absolut singurul, care poate să fie patrimoniul și trebuie să fie patrimoniul tuturilor.

Cu guvernarea prin număr, pe care o avem noi Europeanii, sub diferite forme; cu guvernarea, în care fie-care om poate să ia parte; cu sistemul de serviciu militar obligatoriu, în care fie-care om își aduce partea lui în apărarea țării, cu aceste sisteme este un lucru tot așa de

necesar omului, cum este necesar omului să știe să umble; să știe să scrie și să citească. Cu această singură armă, dacă are în el focul sacru, poate să ajungă ori unde și poate să învețe ori-ce, ori-care ar fi organizația școlaei.

Deosebit de aceasta, imediat după această unică nevoie generală, găsim diferite păături sociale, diferite nevoi sociale. Dacă este vorba de populațiunea de la țară, cari sunt nevoile culturale la țară? Nu vorbesc de excepții. Ei bine, la țară copilul poate și trebuie dat la școală până la vîrsta și numai până la vîrsta în care poate să fie util în ocupațiunile agricole. La noi la țară, ca în toate țările agricole, copilul deja de la 13—14 ani este gata pentru a lua parte la vieață și pentru ce? Pentru că munca se face în aerul liber, prin urmare, nu este contrarie sănătăței, pentru că munca se face numai în anume timpuri și, prin urmare, nu diformează corpul, și pe lângă aceasta pentru că în munca lui este oare-care poezie, care-l pătrunde, fără a-și da el seamă și care-l susține.

Iată deja o păătură socială mare, căreia îi trebuie date școli, unde copilul să se țină până la 13—14 ani. Mai mult nu se poate, fără a strica condițiile lui de trai, fără a trece peste putințele lui. Bine înțeles mereu, excepție pentru cei rari, pentru cei puțin cu însușiri superioare.

În orașe, mari, clasa cea mai numeroasă a oamenilor sunt cei cari au să se facă negustori și meseriași, cari au să cîștige vieața cu aceste îndeletniciri, și să-și o cîștige de timpuriu, căci dacă toți ar trăi improductivi până tîrziu, cum trăesc profesiunile libere, atunci n'ar avea cine să muncească, ca să-i hrănească pe toți.

În orașe, copiii sunt mai iuți; dacă încep școala primară la 7 ani, la 11 ani o isprăvesc; și cînd au isprăvit-o sunt prea plăpînzii pentru a intra direct la o meserie, la o ucenicie; de alt-fel munca de uvrier este o muncă grea, este o muncă, care durează aproape tot anul și care se face în odăi închise; pentru ea trebuie mai multă putere. De aceea în toate țările industriale, veți vedea că școala primară de oraș durează 7 sau 8 ani, iar nu 4; cu alte cuvinte, copilul va petrece la școală tot timpul până va intra în vieața utilă, în loc de a-l petrece acasă în zburdălnicii.

Iată o a doua pătură numeroasă și puternică, și pe care se întemeiază adevărata tărie și prosperitate a unei societăți. Și iată și școala care-i poate fi de folos.

Este o a treia pătură și aceea infim de mică.

În ori-ce societate omenească există și acea pătură, care prin acea muncă acumulată, care se chiamă capital, poate să-și plătească luxul de a sta neproductiv până la virsta înaintată. În aceste clase sociale, — nu este vorba, înțelegeți bine, de clase privilegiate, și nu cred că e cineva, care să-mi facă din aceasta un proces de intenție, — dar din aceste clase se recrutează și nu se poate să nu se recruteze acele elemente sociale, cari compun carierele liberale. Nu este vorba, bine înțeles, că numai aceste clase să dea pe guvernanții națiunii; din potrivă, veți vedea că eū voesc ca, prin toate mijloacele, să se ușureze accesul tuturilor celor cu steaua în frunte, dar de sigur, că, clasele cari posedă le este mai cu înlesnire să jertfească culturai o treime din vieța.

Aceste elemente sunt în societate ceea-ce e creierul la om, centrul nervos, centrul mișcării, tot așa de indispensabil unui corp sănătos, ca și brațele și picioarele.

Ei bine, d-lor, dacă este așa, să facem aplicațiunea lucrului la noi. Cînd vedeți d-v., că din absolvenții școlilor rurale nu vin la învățămîntul secundar de cit foarte puțini, ce vă dovedește aceasta? Că școala rurală nu are menirea să ducă pe toți elevii la școlile secundare și nici nu ar putea să-i ducă. Căci ași voi să întocmească d. ministru de finance budgetul, din care să se țină toate școlile secundare pentru cei 600.000 de elevi de la școlile rurale.

Cînd vedeți d-v., că din marele număr de tineri cari se înscriu în gimnaziile noastre, marea, enorma majoritate se oprește la clasa 4, este oare aci dovadă de neputință intelectuală? Nu, d-lor, este alt-ceva: este că numai acest număr de ani, patru, poate să-l rupă ei din vieța, în care să nu producă nimic, ci numai să consume, mai mult nu poate să rupă.

Dacă lucrul este așa și dacă problema este limpede și exemplele le avem sub ochii noștri, pentru ce nu am putea să avem ceea-ce alte țări, cu adevărată cultură, posedă? Dar veți zice: Ce! Noi nu avem gimnaziile de 4 ani

și pe cari d. ministru propune să le mențină! Nu, d-lor, organizația gimnaziilor noastre este un lucru ibrid. Nu e nici ceea ce-i trebuie celui ce vrea să învețe numai patru ani, și e prea puțin pentru cel care vrea să facă mai mult. Omului, care ar vrea să intre la școala de agricultură, la școala de telegrafie, la numeroasele școale pe cari le avem, îi trebuie 4 clase secundare. Omului, care se duce în comerț și în uzine, cam tot așa, și să sperăm că și comerțul și uzinele o să fie odată în mâinele noastre. Ei bine, omului acestuia în 4 ani de studii ce-i ai dat? I-ai dat limba latină. Departe de mine să critic limba latină; dar omului acestuia nu-i este de nici un folos. A învățat *rosa-rosae*, dar nu știe latinește și nu va ști nici o dată și nici nu trebuie.

I-ai dat 2 limbi moderne: germana și franceza; dar el nu e în stare să scrie 2 rânduri din ele. Pentru ce? Pentru că-i ai cerut prea mult: o limbă moartă și 2 vii. I-ai dat noțiuni de istorie universală: ca și cum ar fi să facă studii de înaltă cultură; i-ai dat să învețe matematica rațională, dar când îi arăți un catastif, îl apucă pe dos. Nu-i ai dat nimic necesar în lupta pentru trai și față de străini se găsește într'o inferioritate de nedescris, atunci când tot comerțul nostru se face într'o limbă străină. Aceasta este în mare parte cauza, pentru cari tinerii noștri sunt izbiți de neputință în lupta pentru trai.

În loc ca în viața lui practică să se slujească cu școala ce a făcut, în loc să-l învețe o limbă străină, dar bine, îl învață trei gramatici, îl face capul toבă de gramatică.

Gimnaziul nostru ne dă în realitate, în loc de un om, o imitație de om, un uluit cu lucruri, pe cari nu le pricepe, dar care stringe în buzunar o diplomă, cum că este precipsit în ale învățătorei.

Dar liceul? Ia să răsturnăm problema. Dacă organizați gimnaziul ca adevărat gimnaziu, atunci distrugeți liceul, căci din cei 8 ani de studiu, i-ai pierdut 4 ani pentru o învățatură practică, așa că reduci liceul la patru ani fără nici un folos pentru școlar.

Această combinație este o combinație greșită, căci nici gimnaziul nu este gimnaziu, și nici liceul, liceu. Ai aerul că ai două lucruri și n'ai nimic.

Cind va veni în discuție art. 3 și 4 voi răspunde, dacă mi se va face obiecțiunea că nu este așa.

Să vedem cum sunt organizate școlile în străinătate? În străinătate găsim școli primare superioare cu 4 și chiar 5 ani, peste anii cei d'întîi, cum am zice gimnaziile noastre. Eu, în proiectul meu de lege, aveam o astfel de școală și o numeam gimnaziu—rasa latină vroia vorbe sonore!—dar în el veți vedea, că se da puțină elevilor, ca să capete toate cunoștințele trebuincioase vieții practice.

Eu voiam, și aceasta este propunerea mea, ca gimnaziul să nu aibă nici o legătură cu liceul, pentru că un alt scop are gimnaziul și un alt scop liceul, la o nevoie răspunde gimnaziul, la alta, liceul.

Se vedeți ce puneam eu în gimnaziul meu, dacă se aseamănă cu ceea ce se pune în jumătatea din liceu din proiectul d-lui ministru. Eu puneam în gimnaziu: „religia, limba română, o limbă modernă în scopul practic de a învăța pe elevi cu conversația zilnică; aritmetica elementară cu aplicații practice; elemente de geometrie, precum și noțiuni de comptabilitate și de ținerea registrelor; noțiuni de fizică, chimie și științe naturale, cu aplicație la agricultură și industrie, geografia, istoria națională cu noțiuni sumare de istorie generală; caligrafia, desemnul, muzica vocală, lucrul manual, gimnastica și jocurile gimnastice, exerciții militare“. Aceasta este o școală practică.

Întîi trebuie să învețe limba română, ca să știe să compună. Apoi să învețe o limbă străină, dar bine, căci învățătura unei limbi străine la noi este o necesitate absolută, nu este o învățătură de lux, căci alt-fel nu ne putem apropia de cultul Occident. Comptabilitatea este absolut indispensabilă în lupta pentru viață. Desemnul foarte trebuincios va trebui să ajungă, ca scrierea, o aptitudine a tuturilor, și mai cu seamă pentru cei cari au să intre în viața practică.

Lucrul manual, nu numai ca să fim îndemînicîi, dar pentru ca să se învețe toți cu ideea că lucrul cu mina este tot așa de nobil și de frumos ca și munca cu creerul.

Istoria țării cu noțiuni de istorie generală, nu istoria generală; iar din matematica, nu partea raționată, ci par-

tea elementară. Comptabilitatea, care este o nevoie de toate zilele. Uitați-vă la negustorii noștri; și mă adresez la acei dintre d-v. cari sunteți advocați: pe cîți dintre ei nu i-ați văzut cu registrele alandala? Văzut-ați vre-o dată vre-un negustor străin cu registrele neregulate, afară numai cînd a voit? Nu, căci belferul lui l-a învățat cum să țină registru, pe cînd copiii noștri nu învață de cît rosa rosae, saŭ gramatică în limba franceză saŭ germană, fără măcar ca copilul să le știe atunci cînd ese din școală.

Ei bine, proiectul d-lui ministru, credeți d-v. că răspunde la această nevoie? D-voastră organizați liceele tot ca mai înainte; cele d'întîiu patru clase formează gimnaziul, iar cele din urmă liceul.

Veți vedea, d-lor, că cu ceea ce se propune a se preda în aceste patru clase de gimnaziu alt-fel nu se poate învăța, de cît păsărește. Limbile romînă, latină, franceză și germană, istoria universală și istoria țării, geografia generală și a țării, matematicile raționate cu arpentagiŭ, nivelare, drenage, irigații, noțiunii de drept uzual, instrucție civică, etc.

Știu că în lege se adaugă: „că acele obiecte vor fi predate, așa ca să formeze un ciclu complet de cunoștințe“.

Dar nu este vorba de o frază; se vor preda așa saŭ altminteri, este vorba, dacă lucrul este saŭ nu posibil. Și eu fără teamă d'a fi dezmințit de experiență, răspund *nu*.

Căci vă întreb, d-lor, dacă cu experiența de 40 de ani, această repetițiune, fiind-că nu este de cît o repetițiune a celor ce se face azi în cele 4 clase de gimnaziu, această repetițiune este posibilă și dacă această jumătate de liceu, nu va da aceleași roade seci, același învățămînt alandala, care nu seamănă a nimic?

Mintea mea nu vede cum cu programul acesta se poate învăța ceva din toate acestea în ore de curs, cari, nu vor putea fi mai mult de cît 4 pe zi, după cum vă voiŭ dovedi imediat.

Va putea copilul în 4 ani să învețe și latinește, și romînește, și franțuzește, și nemțește, și matematica rațională, și istoria generală? Eu unul cred că nu se poate,

și fiind-că nu pricep cum s'ar putea, de aceea nu mă încălzește de loc făgăduiala, că se va organiza așa sau alt-fel.

Sunt silit acum să răspund la obiecțiunile cari mi s'au făcut. Acestea sunt obiecțiunile cari nu sunt de cit vorbe late și voi începe cu dinsele. Ceea-ce vreai să faci, mi se zice, e un lucru nedemocratic; creați deosebiri de clase; nu faceți posibil accesul tuturilor păturilor sociale la toate treptele sociale; se închide cu cheia accesul tuturilor păturilor țării către înalta cultură.

Adevărata democrație, d-lor, nu este să se facă instituții pe hirtie, să se creeze instituții, de care marile mase nu pot să profite, căci ce folosește săracului gratuitatea școalelor d-v., cînd el este nevoit, ca să poată profita de ele, să trăiască până la 25 ani fără să producă, ceea ce-î este cu neputință? Ce folosește săracului gratuitatea, cînd îi dați numai o făgăduială, care el nu poate să o realizeze, prin urmare numai o deziluziune și o suferință mai mult?

Dar mai mult: cum aveți să ajungeți la ideea d-v.? Vreți ca toți să facă liceul? Ei, cum? Spuneți că sistemul separării gimnaziului de liceu, e un sistem care închide drumul tuturilor păturilor sociale, pe cînd sistemul cel-l'alt e un sistem care deschide accesul tuturilor păturilor? Pentru ce? Și cum? Accesul tuturor către înalta cultura, d-lor, nu depinde de modul organizării școalelor, dar de numărul înlesnirilor cari se fac copiilor din păturile sociale sărace pentru a pătrunde alături cu reprezentanții păturilor bogate, și aceste înlesniri încă odată nu sunt nimic, dacă se limitează la gratuitatea, și mulțimea școalelor fără a asigura și mijloace de trai.

Dar obiecțiunile practice? Unii zic că neavînd licee în toate orașele, ce o să faceți pentru copiii din orașele unde vor fi numai gimnaziile? Avem licee azi în 12 orașe și probabil că o să ajungem la 15 ori 16, și poate și mai mult. Problema se reduce, dar rămîne. Ce o să se facă, dar, cu copiii din orașele unde nu sunt licee?

Răspund. Dar cu sistemul legii problema nu se pune în clasa V-a? Ce se fac băieții cari au urmat aceste gimnaziile în orașe unde nu sunt licee? Se duc în alte orașe ca să continue? Nu este dar aceeași problemă, doar dată înapoi cu patru ani?

Dar, cei de la țară, adaug eu, ce se fac? Se vor face licee la țară? Și dacă nu, pentru ce ei ar avea să se deplaseze ca să meargă la liceu și orașenii, nu? Și ei sunt cei mai săraci!

Nu, d-lor, nu este posibil ca pentru avantajul unor puțini, foarte puțini băieți din cite-va orașe, să dăm țării un învățământ fără rost. Să căutăm aiurea, în burse și în licee internate, ajutorul de dat copiilor săraci din locurile unde nu vor fi licee, dar să nu stricăm cultura națională.

Este, dar, aci o idee greșită și să-mi dați voie să o combat din toate puterile mele, și cu puțina experiență ce o am în ale școalelor, să vă fac proorocirea că va veni, și va veni foarte curînd ziua, cînd se va recunoaște acest adevăr, și vom avea în această țară adevărate gimnazii și adevărate licee.

Trecem acum la acele elemente sociale, în care munca pentru traiu poate să înceapă la o vîrstă mai înaintată. Pentru aceștia este liceul.

Cum trebuie să fie organizat liceul? Ca ideal, d-lor, liceul ar trebui să fie independent de școala primară, în liceu ar trebui să se intre numai cu știința de scris și citit, după care să se înceapă imediat cultura liceală.

Dar nu idealul trebuie propus într'o organizațiune a învățămîntului, ci trebuie propus ceea ce se poate realiza acum, și cînd 40 de ani am trăit cu ideea că pentru a intra în liceu trebuie să fi absolvit 4 clase primare, nu poți îndrăzni, după cum nu am îndrăznit nici eu cînd am venit cu primul proiect de lege, să faci liceul independent de școala primară, căci chiar dacă ideea ar fi bună nu se răstoarnă de odată o stare de lucruri ce a intrat în deprinderile unui popor.

Dar atunci cum trebuie să organizezi liceul? Aci sunt partizan al bifurcării și trifurcării, dacă însă este vorba de un adevărat liceu. Nu fac procesul realizmului și clasicizmului, nu; dați-mi voie să pun cestiunea mai terestru. Noi, d-lor, de un lucru ne-am convins, că așa cum este organizată societatea noastră, cu elementele cari ne vin la învățămîntul secundar, rezultatele astăzi sunt foarte slabe și ne-am mai convins, că trebuie să încărcăm munca liceului cu cunoștința aprofundată măcar a unei limbi

moderne, ca să fim îndreptățiți a zice că putem să ne adapăm și noi, să ne împărtășim din cultura generală europeană.

Dacă pleci de la aceste două greutăți, nu mai poți ajunge la posibilitatea de a face, chiar în 8 clase, ceea ce dorim, și aceste 8 clase este un maximum. Căci, faceți socoteala: 4 ani de curs primar și un an o repetență se fac 5, 8 ani liceul și un an de repetență fac 9 ani, deci, în cazul cel mai rău, 14 ani, în cazul cel mai bun 12 ani, dă-i și copilului 7 ani, face 19 sau 21 ani; și cu 5 ani de universitate, 24 sau 26 ani, deci, aproape jumătate din termenul vieții utile. Un rezultat social deplorabil. Căci această tîrzie sfîrșire de studii implică o foarte tîrzie începere a vieții productive și de familie și mai ales o enormă greutate d'a schimba cariera, dacă cea d'întîiu n'a reușit.

Va să zică, maximul este 8 ani. Experiența ne-a dovedit și în contra experienței nu se vorbește că nu e cu putință în 8 ani să înveți de toate: și clasicism adevărat și știință adevărată, că e însă posibil, bine înțeles, să faci amestecătură, care să nu fie nici una, nici alta.

Ei bine, dați-mi voe, — fiind-că suntem aci mulți cari am avut satisfacțiunea să fim cei întîiu în clasa noastră, — d. ministru actual al instrucțiunei a fost cel d'întîiu în clasele liceale; avea tot-de-a-una 10; a fost una din gloriile liceului Sf. Sava; dați-mi voe, zic, să întreb: cine din noi a putut să citească un autor elin? Că profesorii erau foarte slabi, știu, aū murit, D-zeu să-i erte; că băeților nu le prea plăcea studiul, iar știu; dar cine, mă rog, a eșit cu o cunoștință reală, căci nu-i destul să traduci pe Omer, după ce ți-ai însemnat cuvintele grele pe banta cămășei, ci să-l traduci cu plăcere și pricepere?

Dar limba latină, care, la noi cei cu Columna lui Trajan, trebuie să fie mai iubită? Cîți din bunii absolvenți ai liceului pot să facă ceea ce pot face acei din colegi noștri, cari aū făcut studiile în Franța, să citească pe autorii latini?

Sunt convins, că actualul d. ministru de interne, care a studiat în Franța, și care este pare-mi-se și licențiat în litere, citește pe Horațiu cu plăcere și înlesnire nu numai

acum, dar sunt convins că-l citea, cînd a isprăvit liceul și-l citea cu plăcere.

Dar limbile moderne? Vedeți, vă rog, nu elita, dar numărul cel mare al liceanilor cum vorbesc limbile moderne. Așa le vorbesc, că le-a eșit și comedioasa teorie că limbile nu le înveți ca să le vorbești, ci ca să le cunoști, un aforism care trece peste puterile inteligenței mele.

D-lor, în țara noastră ar fi bine să învățăm de toate, să știe toți de toate; aceasta ar fi idealul, dar nu se poate, și atunci care ar fi mijlocul să facem ceva bun? Mijlocul ar fi acesta: să organizăm așa învățămîntul secundar, în cit să putem scoate oameni întregi cu cultura variată dar serioasă, și prin aceasta am satisface încă o nevoie. Dacă uniformitatea este întru cit-va nevoie de Stat, originalitatea este un bine social. De aceea eș voesc libertatea elevului în alegerea obiectelor de studii.

Nu este nici un folos, cum a spus un ministru al instrucțiunii publice din Franța, ca cei 20.000 de copii din liceele din Franța să traducă aceeași pagină din același autor în aceeași zi și la aceeași oră. În contra acestui ideal eș invoc libertatea în alegerea învățătorei. Așa se formează caracterele.

Rog pe Cameră să-mi acorde 5 minute suspensie. (Ședința se suspendă).

D. Take Ionescu: D-lor deputați, ajunsesem la cestiunea organizării liceului și spuseseam că practica ne-a dovedit că nu este cu putință să avem noi, în liceele noastre, chiar cu 8 ani, o adevărată programă de învățămînt și clasic și real, și atunci, d-lor, sunt două mijloace de a îndrepta relele dovedite în practică: sau se face liceul real independent de liceul clasic, sau se adoptă sistema bifurcării, organizată alt-fel, cred eș, de cum este în proiectul de lege.

D-lor, sistemul liceului deosebit, clasic și real, are și cusururi practice și după mine un cusur teoretic. Dacă liceele aș menirea — independent de gimnaziu — dacă liceele, adică cea mai complectă școală secundară, cel mai înalt învățămînt, afară de universități, aș menirea să ne dea cultură nu prea uniformă, nu este mai puțin adevărat însă, că a cere copilului să-și găsească drumul aptitudinelor lui la vîrsta de 11 ani, este un non-sens.

Dacă d-ta ai liceul clasic deosebit de liceul real, pu părinților și copiilor o problemă, la care nu pot răspunde cu judecata și dreptate, căci cum ceri să hotărească el la vârsta de 11 ani încotro îl duc aptitudinile lui? Mai este și o greutate practică, căci nu avem destule mijloace, ca să avem pretutindeni și licee clasice și licee reale, și atunci ești silit să faci un fel de zone și să hotărești că cutare zonă trebuie să aibă preferința pentru realizm, și cutare zonă pentru clasicism. Atunci întreb: după ce se alege, că în cutare localitate va înflori mai bine realizmul și în cutare mai bine clasicismul!

Mai este și o altă considerațiune. Un clasicism și un realizm despărțit 8 ani d'arindul, ar da nu numai oare care variațiune în tipul culturii naționale, dar ar da o așa variațiune, în cit atunci am cădea în excesul contrar, de la monotonia de fier a liceului unic, am trece din contra la o varietate așa de excesivă, în cit, într'o societate mică ca a noastră, ar fi pentru un moment primejduită unitatea vieții sufletești.

Cred dar, că lucrul cel mai cu minte ar fi acesta: un număr de ani—și veți vedea că acel număr nu poate să fie mai puțin de cit 5, cit pusesem în proiectul meu — cultura în licee trebuie să fie uniformă, în acel număr de ani să ne bucurăm de acele studii cari ar fi de nevoie tuturilor și cari în tot cazul nu sunt nimănuî de prisos. Unele din ele s'ar prelungi în tot liceul. De exemplu, limba romină în tot liceul, obiect comun, istoria va fi în tot liceul obiect comun, geografia, obiect comun și comun un timp determinat, fiind-că găsim că se face exces de geografie, cînd se cere 8 ani d'a rîndul.

Limbile moderne, două, fără se le fixeze, zic, fără să le fixeze, călăuzit tot de acea idee, că pe cit posibil să lași elevului un joc liber. Eu am nevoie ca Rominiî să știe două limbi moderne, din cele culte, dar nu anume cutare și cutare. Dacă mijloacele mi-ar permite să am în licee profesori de 3 sau 4, și să dau voe elevului ca el să-și aleagă acele limbi pe cari le preferă ca un instrument, pentru a ajunge la o mai înaltă cultură, atît mai bine. O ast-fel de diversitate ar fi spre folos general.

În primii cinci ani, obiect comun, matematica elementară, științele naturale, limba latină, asemenea obiect

comun, fiind-că cunoștința ei e pentru un român, care se destină carierelor liberale, chiar unui matematician este ca un fel de cunoștință, pe care o face cu strămoșii. Dacă pe cei cari fac gimnaziul nu voesc să-i îndop cu cite-va declinări, pentru acela care vrea să meargă la universitate, și prin urmare să participe la înaltă cultură, cred că oarecari cunoștințe de limba latină intră în zestrea lui intelectuală și oarecum în zestrea lui națională.

Venim la anii, în cari liceul trebuie să se bifurce. O bifurcare nu este destul, și iată pentru ce: dacă facem o bifurcare numai în două, veți creea două tipuri de o importanță neegală; tipul literaturii clasice, în care limba latină și greacă vor juca rolul preponderent, și tipul matematicilor. Ei bine, acest tip va prepara acea parte de tineri, cari are să meargă în școalele speciale și la facultățile de științe, unde matematicile au rol important; pe cînd tipul clasic ar fi acela, care ar duce la toate celelalte facultăți, la medicină, litere, drept, științe de stat, etc. Ar fi, prin urmare, o disproporție între ceea-ce se pune de o parte și ceea-ce se pune de cea-l'altă. Este un al treilea tip, pe care tot experiența noastră îl dovedește indispensabil.

Ce a dovedit experiența noastră? Că elevii cei silitori și cei buni ajung la oarecari cunoștințe de limba latinească, și cînd vor fi scăpați de greutatea matematicilor superioare, cari se fac la liceu, vor ajunge, de sigur, la cunoștințe serioase de limbă latinească; practica însă n-a dovedit, că ceea-ce le e mai greu lor, studiul care le e repulziv — poate pe nedrept, dar așa e starea actuală a spiritelor, — e limba grecească, care e studiul cel mai greu din toate studiile literare. În schimb, la noi se învață cu multă râvnă și bine științele fizice și naturale. Fie aplecarea noastră, curiozitatea firească pentru misterele naturii, fie că profesorii de științe fizice și naturale, ajutați de laboratorii, de colecții și de instrumente, au reușit, în unele locuri, să facă cursul acesta plăcut și atrăgător, e sigur că la această ramură de învățămînt, practica noastră, pentru cine cunoaște mersul școlii rominești, e că băeții merg mult mai bine de cit în alte ramuri, și atunci se formează o a treia împreunare de studii, tot studiul clasic, căci limba latinească rămîne în toată puterea ei, dar

limba greacă, se dă de o parte și în locul ei vin, cum zic, științele fizice și naturale.

Eă, d-lor, dacă se va aplica ideea aceasta, fac o profetie, că cel mai mare număr de studenți din liceele noastre, la această secție se vor duce. Aceasta e secția, care corespunde mai mult aptitudinilor și pornirilor lor, și învățămîntul nostru, cu această direcție va fi, afară de specialiști, învățămîntul național, un învățămînt jumătate clasic, dacă vreți, căci nu va cunoaște literatura lumii grece. O literatură mult superioare celei latine — de parte de mine de a compara literatura latină cu cea elenă — va fi neglesă, dar ce să facem? Literatura latină este singura care putem să sperăm, cu mijloacele noastre, să facem să o cunoască băeții, iar nu să fie numai un obiect de program și o notă din certificatul de eșire din liceu.

D-lor, sunt școli secundare în Europa, în cari s'a mers și mai departe cu ideea libertății; sunt în unele locuri chiar școale primare, unde, ca universitățile din Germania, s'a zis: eă ceea ce vreau e să am un om cult, dar nu un om cult după tipic, căruia să-i spun eă numai ceea-ce e absolut indispensabil să știe; deci am să întocmesc o mulțime de studii, căci toate fac disciplina mintală și toate adaugă nu atit la acumularea cunoștințelor, cît la formarea judecătii și am să-i dau elevului voe să se miște înăuntrul acestui cadru. Așa sunt organizate liceele din Englitera. A merge până acolo, în starea noastră actuală, ar fi fost prea departe, și eă cred că cu minte și cu șansa de a aplica lucrul fără a turbura mersul generațiilor noastre, azi, crearea a trei despărțăminte în învățămîntul nostru liceal, e singurul lucru, la care ne putem opri.

În ceea-ce privește alegerea limbilor moderne, noi n'avem nici un interes anume care limbă să se aleagă. Unde însă am avea un mare interes național, e ca toate instituțiunile statelor mari să fie cunoscute măcar de unii dintre noi și în loc de a fi toți după un calapod în comunitatea noastră cu lumea civilizată europeană și a cunoaște numai o formă a civilizațiunei, să fie printre noi unii, cari să cunoască alte forme ale civilizațiunei și aci, între noi, din acest amestec și din instinctul național să

se nască civilizațiunea pur românească, care de sigur, se va alcătui. Toți cei cari am trăit, trăim și respirăm în civilizațiunii, pe cari credem că ni le-am asimilat, vom recunoaște, că ar fi un folos să facem ca în tineretul nostru cult să fie oameni cari să aibă la îndemină și altă literatură modernă, în afară de cele două, pe cari le punem în proiect.

Dar mi se va zice: de ce această ceartă contra proiectului de lege, cînd el în realitate face precum voești?

Nu face așa, d-lor, pentru că aceste studii bifurcate încep deja din anul al V-lea, prea de timpuriu, pentru că școalele ce se organizează nu sunt nici licee, nici gimnazii.

De ce nu sunt licee? Limba latină este pusă în gimnaziu, dar în proiectul de orar,—și aci eū sunt foarte mulțumit că d. ministru a făcut operă de adevărată cinste de legiuitor, cînd a alăturat un proiect tip de orar,—în proiectul de orar, veți vedea că în anii I, II, III și IV, limba latină n'are aproape nimic, cinci ore în patru ani, și că în realitate adevăratul studiu al singurului obiect ce rămîne clasic începe numai în clasa V în mod serios, atunci cînd nu mai sunt de cît patru ani.

Acesta nu mai e liceu. În zadar s'ar spune că în cei patru ani din urmă se grămădesc orele de clasicism. Nu este tot una 50 ore într'un an, cu 50 de ore împărțite în mai mulți ani.

În schimb bifurcarea începe prea de vreme, în clasa V-a, durează patru ani de zile și în mod fatal creează o mare deosebire între ramurile bifurcate, rupînd aproape cu desăvirșire legătura de cunoștinți între oamenii, cari trebuie să aibă aceeași cultură, dar cu oare-care tendință de specializare.

Eū mă gîndeam la bifurcare în clasa VI-a, sau poate chiar a VII-a, în a șasea de o cam dată, rămînînd ca după o experiență oare-care să se vadă dacă este bine ca data bifurcării să se ridice cu un an.

Iată, d-lor, prima critică, pe care aveam s'o fac liceului așa cum e organizat.

A doua critică este că după mine sunt prea mult cele trei limbi străine obligatorie în secțiunea reală.

Trei limbi străine obligatorii și cu limba romină patru și cu matematicile superioare și cu științele fizico-naturale

și cu istoria, filozofia, igiena, geografia și religiunea, cari ține 8 ani. Prea mult!

În ceea-ce privește studiul religiunii, eu aș crede, d-lor, că acest studiu să se oprească în clasa V-a, și vă rog să nu-mi cereți motivele pentru cari sunt de această părere.

Pentru cine a văzut cum se predă religiunea la liceu, chiar de către cei mai buni profesori, cred că e un lucru bun, chiar în interesul studiului religiunii ceea- ce er eu.

Așa dar, d-lor, cu crearea unui liceu adevărat, 5 ani cel puțin de studiu comun, și al cărui program încă din clasa I să aibă în vedere studiul de 8 ani, și cu 3 ani de diferențiere în cele trei direcțiuni, eu cred că voiți avea liceu așa cum trebuie și voiți ajunge la rezultate bune. Cu sistemul ce se propune, cred că liceele nu vor da rezultate bune; orî liceele vor influența programa gimnaziilor, și deci le vor strica ca gimnazii, orî ele se vor supune gimnaziilor, și atunci nu vom putea avea o adevărată cultură clasică.

D-lor deputați, rezum acum ceea ce am avut de zis asupra organizării învățămîntului secundar de băeți. Nu tăgăduesc că actualul proiect al d-lui ministru este superior multor altor proiecte cari au venit înaintea Parlamentului, superior legei Sturdza și Poni, și superior cu mult, dar adaug că s'a mers cu prea puțin curaj în reorganizarea școlilor secundare de băeți. Și cred că în dorința prea mare de a avea două lucruri de odată, nu vom avea nici unul, nici altul. Experiența o va dovedi. La dinsa mă refer, ca să vă zic că va trebui ca liceele să rămînă licee și gimnaziile să devină gimnazii.

Și, d-lor, ca la orî-ce trecere dintr'o stare într'alta trebuie să facem oare-cari concesii. Este evident că atunci cînd vom avea gimnaziile gimnazii și liceele licee, nimic nu va împiedica pe cel care dorește a merge mai departe să poată urma liceul, și pentru aceasta am putea pune chiar în acele gimnazii limba latină, însă ca curs facultativ. Iar printr'un examen de diferență să se poate trece dintr'o școală în alta?

Dar astăzi, d-lor, prin examene de diferențe nu se poate trece dintr'o școală într'alta?

Cine nu știe că a trebuit să tăiem în carne viă, ca să oprim pe seminarisții de a trece în licee? Dar normalisții de asemeni nu puteau trece într'altă școală? Dar chiar legea de față prevede această posibilitate de trecere în condițiuni ce se vor regula prin regulamente speciale.

Adevărul dar este acesta. O adevărată organizațiune a învățămîntului secundar nu va împiedica pe nimeni, dar va ajuta pe toți să-și poată căpăta cultura ce le pîrsește.

Dar aceasta nu este destul. Să nu uitați că în liceele noastre sunt mai ales băeți săraci și că în realitate pentru ei trebuie să fie liceele statului. Căci dacă liceul e gratuit, de sigur, d-lor, că numai democratic nu e ca statul să învețe gratuit pe aceia cari pot să plătească, căci în realitate plătește marea masa a acelor cari nu vor căpăta instrucțiunea secundară, pentru cei puțin cari o vor avea. În realitate, adevărată democrație ar fi ca învățămîntul din liceu, care mai în tot-de-a-una e pentru foarte puțin, să nu fie pe spinarea celor mulți, cari nu se bucură de dinsul.

Cu cit însă condițiunile de intrare în liceu vor fi mai grele, cu atit va intra mai multă populațiune săracă, cu toate restricțiunile cari se pun în acest proiect de lege și cari se puneau și în proiectul meu de lege. Cu cit veți fi mai severi, cu atit veți atinge pe cei-l'alți cari se bucură de un privilegiu, de care nu se bucură în nici o țară din lume și care este absolut nedrept, căci nedrept este ca cei cari pot să plătească educațiunea copiilor lor, să o capete gratuit de la stat.

D-lor, va mai trebui un lucru: trebuie ca în liceele noastre să avem repetitori, căci chiar în clasele de 50--60 elevi nu se pot face lucrările toate și cei săraci nu le pot face acasă, căci nici nu au unde, nici nu au cu cine. De aceea propusesem în proiectul meu de lege înființarea de repetitori; ast-fel, la liceu ar putea să vină copii și în alte ore de cit cele de cursuri să prepare lecțiunile în biblioteca liceului sub direcțiunea repetitorului. Căci dacă este învățămîntul gratuit, scopul nostru nu este de a scoate multe diplome, ci de a scoate oameni și dacă întindem mina desmoșteniților, trebuie să le-o întindem în așa fel,

în cît să poată ajungă pe o treaptă egală cu fericirii pămîntului. Ast-fel, d-lor, va trebui, pe cît posibil, să introducem și ajutoare bănești, și în schimb să punem gazdele copiilor sub supraveghierea directorului, căci nu este posibil să ai copii buni numai, dacă învață bine, ci și dacă trăiesc bine.

Și aceasta, d-lor, încă nu este destul; trebuie să creăm licee-internate. Eu propuneam cel puțin patru, proiectul de lege lasă în această privință cestiunea deschisă. Lasă cestiunea deschisă în întregul ei, și dacă vom continua cu actualul sistem de internate, cari sunt un fel de hanuri de stat, sau dacă vom avea adevăratele licee-internate, dacă în ele vom mai primi și externi, ceea-ce de fapt desființează liceul-internat, pentru-că concepțiunea licenului internat este alta de cît a liceului externat, etc.

D-lor, ori-cum veți organiza liceele, nu veți putea prin licee-internate să dați o cultură completă; veți da o cultură a inteligenței, nu veți cultiva destul frumosul. Intr'un liceu-internat veți putea da o dezvoltare mai mare la aceea ce se cheamă artele de agrement; acolo veți putea face loc muzicii instrumentale, în liceele-internate veți putea să înmulțiți, facultativ, bine înțeles, numărul limbilor moderne; în liceele-internate veți putea da o dezvoltare mai mare acelor exerciții corporale, cari s'au dovedit astăzi că joacă un rol atît de însemnat, dacă nu mai însemnat de cît cartea, în formarea omului.

Așa făcusem eu la Iași. Lucrul nu a durat.

Pe lingă acestea, d-lor, va trebui să complinim lucrurile cu ceea ce am început eu, foarte modest, acum patru ani, cu crearea acelor institute, cum este internatul de vară de la Predeal, în cari bursierii statului, aduși din toate colțurile țării, unii chiar luați de la coarnele plugului, să aibă și ei recreațiune, în locuri cari să le vorbească inimei, să le desvolte mintea, să le deschidă sufletul, să fie duși și ei la aerul de munte sau de mare, să se bucure și ei de toate avantajile pe cari buna stare și avere le procură camarazilor lor.

Iată, d-lor deputați, un adevărat democratism. Așa pricep eu un învățămînt secundar, care are de scop să scoată din toate unghiurile și toate păturile sociale pe cei

mai tari, să-î sue până în virful piramidei, dacă merită, dar să nu se îngreuneze în mersul lui cu ceata de incapabili, din care es fructele seci și deșeurile sociale.

Încă două observațiuni :

Regret, că în proiectul de lege, care în multe cestiuni intră în detalii foarte amănunțite, și nu fac nici o impulare d-lui ministru, fiind-că la noi în țară suntem toți cuprinși să intrăm în detalii în proiectele de legi, fiind-că avem un fel de temere instinctivă de ceea-ce numim arbitrariul guvernamental, și este o greșală, fiind-că o lege prea detaliată nu se poate lesne mlădia după nevoile experienței, dar este și un bine, fiind-că ne dă mijloc să rezistăm la diferitele cereri ce se fac de a exercita prea mult arbitrariul nostru guvernamental. Regret, că d. ministru, care a intrat în așa detalii, nu a găsit de cuviință să spună un lucru, care nu este un detaliu, ci un principiu, și anume : numărul maxim de ore de cursuri pe zi, cari pot să intre într'un curs secundar. Dacă consult orariul și găsesc 5 ore, eu cred că este excesiv. Patru ore de curs și o după amiază absolut liberă, este maximum ce se poate cere de la copii.

Eu cred, că ore puține, bine întrebuințate, sunt mult mai bine de cit cele multe rău întrebuințate. Numai astfel nu vom avea nici un surmenaj intelectual, nici figurile ofilite. Mai înainte de toate ne trebuie oamenii sănătoși, de oare-ce și activitatea în viață este legată de o bună sănătate. De aceea cred că 4 ore de curs și restul rămânind pentru îndeletniciri, ca desenul după natură, iar nu copii de pe modele, muzica, în care să se învețe nu teorii, ci să facă coruri școlare, jocuri gimnastice, iar nu numai gimnastica, fiind-că aceasta este un exercițiu, pe care-l faci după anumite reguli fără spontaneitate, pe cind jocurile le faci în voe, deci, cu plăcere. De aceea s'a observat că jocurile gimnastice desvoltă mai bine corpul de cit gimnastica.

Toate acestea se pot face în orele libere, pe cind pentru materiile de studiu ar fi foarte destul patru ore.

O altă observațiune și cu aceasta voi încheia. E cestiunea bacalaureatului.

D-lor, că bacalaureatul nostru a dat rezultate slabe, nu mai incape vorbă. Că s'a făcut în anii din urmă

oare-care îmbunătățiri în privința modului cum se da bacalaureatul, iar nu încape vorbă. Într'o vreme știți că toată lumea copia. Aceasta era regula; pe urmă, când au încetat copierile, atunci am avut acele frumoase specimene de compoziții, de cari se vorbea erii și din cari se pot face volume. Nu e mai puțin adevărat însă, că nici sistemul pe care-l propune d. ministru nu e cel mai bun. Aceasta e părerea mea, deși lucrul nu are în sine mare importanță. Eu cred că și la bacalaureat ar trebui să distingem două lucruri.

De ce aleargă lumea așa de mult la bacalaureat astăzi? Pentru un cuvint foarte simplu; o mulțime de cariere în stat și o scutire de serviciu militar depind de posesiunea diplomei de bacalaureat. Dacă este așa, cum profesorii să nu fie indulgenți, când părintele poate zice: Statul mi-a luat copilul meu și l'a schilodit 8 ani de zile, trecându-l fie-care an din clasă în clasă pe răspunderea lui și tocmai după 8 ani să-mi spună că n'a învățat nimic și nu se va bucura de nimic? De aceea profesorii își zic: ce să facem cu candidații? Să-i respingem odată, de două, de trei ori, dar la urmă? Bacalaureatul cum îl avem azi e o instituțiune greșită. Eu cred, că o deosebire ar trebui făcută: toate avantajile bacalaureatului de azi, afară de unul, să se dea absolvenților de 8 clase de liceu, fără nici un alt examen, dreptul însă de a se înscrie la universitate să nu se dea de cit în urma unui examen general, care să arate starea de cultură, la care a ajuns studentul. Am păstra numele bacalaureatului, dar nu am lega de dînsul nici un avantaj, nici o funcțiune publică, printr'însul doar am opri la universități înscrierile celor ale căror aspirații nu corespund cu forțele lor reale.

În tot cazul, acest lucru este un lucru secundar. Se va face experiența cea nouă și profesorii universitari vor putea vedea într'un număr de ani, dacă nu cum-va faptul că s'a desființat examenul de admisiune la universități nu ne va da o populație și mai slabă la universități, și dacă nu vor fi siliți ei pe urmă să ceară un examen de intrare la universități, ceea-ce ar însemna reînvierea bacalaureatului de azi, însă dezlegat de avantajile celelalte practice, după care aleargă toată lumea, așa cum hotarisem eu în proiectul meu.

În tot cazul, chiar dacă se admite sistemul d-lui ministru, încă este un punct care trebuia regulat prin lege. În proiect nu se spune la ce facultăți anume aŭ dreptul să se înscrie absolvenții diferitelor despărțăminte din licee.

Aceasta este lăsat regulamentelor diferitelor facultăți. Eŭ cred, că aceasta nu este un detaliu, ci un principiu, care trebuie fixat prin lege; absolvenții clasicizmului cu grecească să aibă dreptul să se înscrie la cutare, sau cutare facultate. (Intreruperi).

Spuneți, d-lor, că așa era în proiectul d-lui ministru. Se poate. Eŭ am de discutat cu proiectul delegaților acceptat de d. ministru. De el mă ocup. Cestiunea este deja așa de complicată, că nu pot să mă ocup și de partea istorică a proiectului—cred, prin urmare, că este absolut necesar să se știe de azi și prin lege fie-care la ce anume facultate deschide ușa și la ce facultate nu deschide, căci teama îmi este că nu cum-va, fie din presiunile celor cu o specialitate, fie din preferința unora sau altora, întâmplător, pentru anume sau anume gen de cultură, să vedem deschizându-se facultățile, și închizându-se facultățile, și prin urmare, favorizându-se în învățămîntul secundar anume tipuri de învățămînt, și suprimându-se cu desăvîrșire alte tipuri de învățămînt.

Cu acestea am finit în ceea-ce privește organizarea învățămîntului secundar de băieți.

D-lor, voiŭ avea foarte puțin de spus despre organizarea învățămîntului secundar de fete.

În această parte sunt de acord cu d. ministru, și mai mult cu d. ministru de cit cu d. raportor, dar cred că oare-cari modificări de detaliu ar face bine Camera să le introducă, ameliorînd în această privință proiectul de lege.

Iată ce admisesese d. ministru în proiectul său. Școlile secundare superioare de fete sunt în tot-de-a-una internate ca în proiectul meu. Comisiunea a șters acest lucru.

Cred, că d. ministru are dreptate: școala primară o isprăvește fata la 11 ani, pe cînd școala secundară o isprăvește la 15 ani, și dacă mai rămîne un an repetentă, la 16 ani, după 16 ani să mai facă încă 4 ani.

Eū cred cā ast-fel de culturā este o culturā de lux, și nu pricep ca budgetul statului sǎ plāteascǎ cultura de lux de cît în mǎsura absolut necesarǎ.

Dacǎ este vorba de mǎsura absolut necesarǎ pentru adevǎrații sǎraci, atunci faceți în întreaga țarǎ numai internate, alt-fel aceste școli nu sunt la dispozițiunea adevǎraților sǎraci. Dacǎ este vorba de bogați, atunci dați budgetului țării niște rǎspunderi cari nu le poate suporta. Căci ceea-ce voiți sǎ dați fetelor, învǎțătura dupǎ 16 ani, pānǎ pe la 20—21 de ani, în orī ce organizație socialǎ este un obiect de lux, care nu duce la nici o profesiune și care nu poate fi pe socoteala statului.

De asemenea cred cā este mai cu minte ca sǎ fixați un singur fel de școalǎ secundarǎ cu 5 ani, și sǎ lǎsați acelora cari ar organiza lucrul, sǎ organizeze și o școalǎ secundarǎ mai desvoltatǎ, internat, și care însă sǎ nu fie o continuare a celei d'întiū. Căci nouǎ ani de învățămînt secundar pentru fete, mi-se pare cā e prea exagerat.

D. Spiru Haret, ministrul cultelor și instrucțiunei publice: Tot opt ani.

D. Take Ionescu: Chiar opt este prea mult, cînd nu este vorba de a se face bacalaureate, cu toate cǎ absolventelor nu li s'a închis drumul la licență. Opt ani este exagerat pentru cultura fetelor, cari, în tot cazul, vor avea studiile mult mai reduse de cît ale băeților.

Cred, d-lor, în legăturǎ cu aceste observațiuni, cǎ s'a făcut o greșalǎ în proiectul de lege, cînd s'a admis ca pe viitor fetele licențiate în litere și științe sǎ poatǎ deveni și ele profesoare în învățămîntul secundar.

D-lor, istoria nǎvǎlirei fetelor la învățămîntul înalt, nu vorbesc de școlile secundare cu 5 ani, e foarte curioasǎ și-si are explicarea ei în creerea prea repede a unui număr prea mare de catedre.

S'a pus o stavilǎ la aceastǎ pornire intru cit-va prin creerea școalelor normale primare, hotărîndu-se cǎ pe viitor toate profesoarele din învățămînt primar vor eși numai din școalele normale.

Tot așa a trebuit sǎ se prevadǎ și în proiectul de lege pentru învățămîntul secundar: creerea unei școli normale superioare de fete, care sǎ ne dea profesoare pentru învățămîntul secundar.

Acest lucru era deja pus în legea învățămîntului primar din 1893. Cred însă, că a mai admite și licențiatele pentru aceste catedre, este, pe de o parte, a nu mai asigura absolventelor școlii normale superioare puțința de a obține catedre, scop pentru care ele au intrat în această școală specială, iar pe de altă parte, născînd o nădejde pe care nu o veți putea satisface, pentru că numărul catedrelor e mult mai mic de cît al aspiranților, este a împinge din nou la sporirea declasatelor.

Veți mai trimite la facultățile de litere și de științe domnișoare cari nu se duc pentru dragostea de știință, dar se duc numai cu speranța de a ocupa catedre, speranță, care, fatal, va rămîne o decepțiune. Iar pe de altă parte, noua școală normală de fete va fi un fel de „double emploi“ inutilă și costisitoare, întocmai ca și cum avînd o școală normală de institutori, ați admite și pe bacalaureați să devie institutori, cea ce n'am făcut nici eu, la 1893, nici d-voastră, la 1896.

O ultimă observare asupra școlilor de fete, și am terminat.

Eu cred, că la noi în țară, ca și în occident, cu cît se va desvolta aceea ce se numește burghezia, cu cît lumea se va indeletnici cu comerțul, cu atît se va întinde obiceiul ca țitorii de registre să fie și dintre femei; într'un menagiū modest, e un mijloc excelent ca soția să vie în ajutorul bărbatului, stînd la biuroū, ținînd catastiful, lucrînd ast-fel mai puțin de cît bărbatul, dar lucrînd.

Eu cred că ar fi o încercare de făcut ca la unele școli secundare de fete cu cinci ani, să se organizeze un fel de bifurcare. Să avem tipul unei școli secundare, care e destinată în cinci ani să dea o cultură generală, dar să avem și o secțiune, în care în cei doi ani din urmă să se învețe într'un mod practic acele cunoștințe, cari sunt necesare în această profesiune, care se numește *clerc de bureau*, cea ce la noi se numește *funcționar comercial*. O asemenea încercare n'ar face rău legea, dacă ar lăsa-o posibilă. Așa făcusem eu. De ce, d-lor, cînd un lucru care poate fi bun se propune de alții, nu admiteți să se facă asemenea încercări, cari poate pentru o mulțime de fete, cari azi aspiră în zadar la profesorat, să le deschidă dru-

mul la o altă ocupațiune foarte onorabilă și foarte potrivită cu temperamentul și aptitudinile femeii?

Cît despre program, programul școalelor secundare de fete este cam același în toate proiectele. Numai un lucru voiți spune; ar putea să se facă o ușurare, de exemplu: se zice în proiectul de lege, că elevele vor învăța limba romină, limba germană, limba franceză... Eū cred, că s'ar putea foarte bine se lase oare-care latitudine, după nevoie, să li se poată impune una sau două limbi moderne. Pentru ce fixați așa de rigid tipul de studiu, cînd până acum roadele au fost așa de rele, pentru ce d'acapo hotărîți că vor învăța două limbi moderne în acești cinci ani? Căci, dacă experiența ne-a dat din nou dovezi, că nu se pot învăța două limbi bine în acest timp, nu ar fi mai bine să se învețe numai una; cea-ce trebuie să dorim cu toții este nu ca să fie programă multă, ci ca cea ce este în program, să se poată face bine.

D-lor, trec acum la o altă cestiune. Proiectul de lege inovează, și inovează bine în privința direcțiunei școalelor secundare. Aci, însă, cred că s'ar fi putut merge mai departe. Proiectul de lege menține directorilor un număr de ore de lucru, un număr excesiv, căci eū cred că un director de liceū cu elevi externi numeroși, cea ce îi impune o supraveghiere cu mult mai grea de cît se crede, are ocupațiuni atit de numeroase, în cît am putea să-i reducem orî-cît de mult numărul lui de ore de curs. Șase ore, de exemplu, ar fi destul. Idealul chiar ar fi ca la liceū directorul să nu aibă nici o oră de curs, ca să nu se facă comparații între cursul unuia și altuia, și mai cu seama să poată face în liniște tot cea ce-i cere administrațiunea a 400 de băeți, a unui mare număr de profesori și supravegherea copiilor în afară de școală, supraveghere, pe care, cu drept cuvînt, le-a dat-o d. ministru.

În același timp mai cred, că am face bine să îndrăz nim încă ce-va. Sunt orașe, în cari sunt mai multe școale, secundare și astăzi chiar este în fie-care din ele un fel de inspectorat oficios.

În fie-care oraș, ministrul, care își cunoaște personalul didactic, știe care este profesorul cu judecata dreaptă și cu minte, căruia să-i ceară la nevoie o informație oficioasă.

Ei bine, dînd unuia dintre directorii școalelor secundare dintr'un oraș atribuțiunile unui inspector de învățămînt secundar, pentru școalele din acel oraș, am face un lucru foarte bun, am avea un inspector permanent și rezident, pe care, orîcînd, l'ar putea schimba ministrul, dar care ar fi un ajutor puternic în această grea administrare a școalelor, care de sigur este tot ce poate fi mai neplăcut din toate sarcinile publice ce le poate avea cine-va.

D-lor, trec acum la recrutarea profesorilor.

S'a discutat mult, dacă sistemul proiectului de față este preferabil sistemului actual, sistemului legei în vi-goare.

D-lor, sistemul actual are un mare cusur, este imposibil. După acest sistem, pentru fie-care catedră, din fie-care școală, se face un concurs special, și cu înmulțirea catedrelor dacă s'ar aplica cu adevărat sistemul, am avea vîcînic concursuri, și profesorii universitari și cei de la licee ar trebui să-i avem în dublu, unii să facă cursurile, iar cei-l'alți să țînă concursurile. Vedeți, dar, că sistemul actual nu este posibil în aplicațiunea lui. Dar mai are un cusur. Un concurs însemnează examinarea meritului relativ. Ei bine, de cite orî vreți ca un om să fie supus la examinarea meritului relativ? Să precizăm. Se scoate la concurs catedra de chimie de la Botoșani, la care concurez și obțin media 9, dar a mai concurat și altul cu mine de a luat 9 și o fracție, și negreșit va fi numit. Se scoate, după cît va timp, o nouă catedră de chimie, la care nu mă mai prezint și la care reușește unul care are media 7, dar, fiind-că nu e nimeni mai bun, el ia catedra, și eă care am avut 9 rămîn pe din afară. Dar se va zice: de ce nu te prezinți încă odată? Dar de cite orî să mă prezint? Vieața unui om nu poate să se petreacă într'un perpetuu concurs. De aceea nevoile practice aă făcut, ca în locul concursului s'a introdus,—și eă am făcut des lucrul—un adevărat examen de capacitate: am de exemplu 7 catedre de limba romină vacante, examinez de odată pentru cele 7 locuri și numesc pe cei 7 cari aă eșit cei d'intîi. Nu e aceasta un examen de capacitate? Ceea ce a făcut pe mulți să fie în contra examenului de capacitate, era greșita idee, că atunci cînd e vorba de examen de capacitate, ministrul e liber să nu-

mească pe cine vrea din cei cari au reușit. Cind însă nu e vorba de aceasta, ci de o clasificare care se face, și numirea e obligatorie în ordinea clasificării, atunci examenul de capacitate este ca și un concurs, cu avantajul că nu ai tot anul frământări, și poți să faci numirile ori de câte ori ai vacanță fără să mai recurgi la dezagramentul de a numi suplinitori.

Proiectul definitiv zice, că cel înscris, care a reușit la examenul de capacitate, stă pe tabloù numai doi ani. Aceasta e puțin, mai ales că examene nu se țin de cît la doi ani. Dreptul de a sta pe tabloù trebuie să fie mai lung și cînd cei noi vor veni, vor intra și ei cu nota lor obținută pe tabloù, dar voi rămîne și eu, căci altfel se reîntorc greutățile și necazurile concursului.

S'a discutat, d-lor, foarte mult în memoriul profesorilor din învățămîntul secundar, dacă la licee trebuie să avem specialități complete, adică fie-care profesor să facă un singur lucru sau dacă e bine să se combine munca. Fără îndoială mă pronunț pentru a doua idee. Răul pedagogic, pe care fatal îl impune o prea mare specializare a profesorilor, l'am expus adineaori și nu mai revin. Cred, însă, că în proiect s'au făcut prea multe specialități și că ar trebui să hotărîm anume cari specialități se pot grupa și cari nu.

Încă o observare. Mi-se pare că foarte greșit e articolul relativ la condițiunile pe cari trebuie să le îndeplinească profesorii de limbi moderne. Să nu ne facem iluzii: în școlile noastre secundare limbile moderne se învață foarte rău și băeții cari n'au adus de acasă cunoștința unei limbi moderne, în cele mai multe cazuri nu o capătă în școală. Pe de altă parte avem greutăți enorme de a avea un personal didactic pentru limbile moderne. Într'o vreme aveam un bun personal pentru limba germană, erau aceia pe cari ni-i furniza Transilvania. Acuma, însă, cînd în Ungaria limba ungurească e cea obligatorie, eu văd venind ziua, cînd pentru limba germană nu vom mai avea de cît pe cei din Bucovina, și nu ne vor ajunge.

Despre limba franceză, știți în ce stare de inferioritate ne găsim. Așa în cît cred, că vom avea nevoie multă vreme de profesori străini; ași vrea prin urmare ca re-

crutarea profesorilor de limbă moderne să fie în afară de sistemul general.

Evident, dacă un licențiat în litere, român, știe franceză, îl vom prefera, dar numai când va știe bine această limbă.

De aceea, încă odată cred că trebuie să facilităm recrutarea personalului didactic pentru limbă moderne. Proiectul de lege nu mă satisface.

Mai este o chestiune foarte importantă, care se ridică aici, chestiunea școlii normale superioare.

Proiectul o desființează; este experiența, se zice, care a determinat această soluțiune.

Eū cred că ideea nu e nemerită și iată pentru ce: e adevărat că școala normală superioară la noi în țară, nu este și nici nu poate fi o adevărată școală normală superioară pentru un cuvânt foarte simplu: Mai toți școlarii noștri se duc la litere și științe pentru profesorat, prin urmare, o școală normală superioară ar fi aceea care ar cuprinde pe toți studenții de la litere și științe.

Este însă alt-ceva în această școală, este un fel de internat universitar. Știu că foarte multă lume e contra internatului, dar ar trebui să ne dăm seama ca la noi internatul va fi multă vreme încă un mijloc de cultură și de educațiune.

Eū cred, că și școala normală superioară, neavind pretențiunea de a avea cursuri deosebite de ale Universității, și neavind de cit repetitori speciali, mai ales pentru limbile clasice și moderne, și cari să ajute pe profesorii de pedagogie în seminariile unde elevii școlii normale superioare vor merge, eū cred, zic, că această școală va fi, pentru încă mulți ani, un instrument de educațiune.

Răposatul Odobescu organizase școala normală superioară în aceste vederi; când el introducea acolo un bun repetitor de limba greacă adus din străinătate, un bun repetitor de limba franceză, recomandat nouă de către directorul școlii normale superioare din Paris, studiul muzicii, pictura, scrima, dansul chiar, făcea o adevărată operă de educațiune, pentru că dădea viitorilor profesori, cari se vor duce în micile centre din provincie, mijloace de a se recrea într'un mod sănătos și intelectual.

Noi nu trebuie să uităm că viața fostului student universitar, care se duce în orașele mici, este o viață foarte grea, din punctul de vedere intelectual, și dacă dînsul după cîțiva ani, orele sale libere și-le petrece într'un mod urit, poate că mediul ambiant, împrejurările, sunt tot atît de respunzătoare ca și dînsul. Căci, nu sunt de cit două mijloace pentru un om de a-și petrece orele de recreație în mod sănătos și folositor: exercițiile corporale, sportul și plăcerile artistice. În afară de acestea e jocul de cărți, conversațiunea la cafenea, intrigile reciproce, politica — barem de ar fi politică, dar știți că nu e — toate ocupațiunii deprimătoare și pentru inteligență și pentru caracter.

Și dacă noi, d-lor, acestor apostoli cum îi numim, cărora le cerem să ducă lumina în toate unghiurile țării, le vom da mijloace ca să capăte gustul exercițiilor corporale, gustul cititului, gustul artelor, eu sunt convins, că vom face dintr'inșii adevărate elemente de educațiune.

Eu sunt convins, că un profesor care din clasa lui se duce acasă și execută o bucată de muzică, sau ese afară și schițează un peisagiū, este un profesor, care va produce în clasa sa îndoit de cit unul, care nu va avea ast-fel de gusturi.

Mai mult de cit atît. Dacă voiți să formați profesori de limbă moderne dintre ai noștri, numai acolo îi vom putea forma, căci nici odată liceele și universitățile nu-ți vor da profesori cari să aibă o dicțiune bună și metode pedagogice pentru limbile moderne. Dacă însă studenții vor fi interni și vor avea și repetitori în școală, vor ajunge la acest rezultat bun.

D-lor, a mai rămas să tratez încă două cestiuni cu cari termin: cestiunea plăței profesorilor și cestiunea disciplinei.

În privința plăței, dacă plecăm de la ideea, că profesorul trebuie să fie ocupat mai mult, dacă plecăm de la ideea că prea mulți profesori la un liceū este o slăbiciune, nu o putere, atunci este cert că trebuie să fie profesori puțini și bine plătiți; cred dar și eu că este bine să se sporească munca, dar să se sporească și plata.

Cel d'intîiū, care a avut această idee a fost d. Sturdza.

D. Sturdza și-a imaginat un sistem, zic imaginat, fiind-că acest sistem nu știu să existe aiurea. Eu, de asemeni, în proiectul meu propusesem același sistem, sistemul plății cu ora. Muncești 4 ore, ești plătit pentru 4, muncești 12 sau 24 de ore, ești plătit mai mult. Luasem această idee din proiectul d-lui Sturdza și azi fac un mea culpa. Nu mai cred lucrul, nici bun, nici posibil, căci iată cusurul acestui sistem: arbitrarul și mai ales credința în arbitrar: și nu arbitrarul face atîta rău, dar credința că omul este supus la arbitrar. Arbitrarul de fapt se întîmplă așa de rar; teama de arbitrar este generală și de tot ceasul. Ea face din unii niște răzvrătiți fără motiv real, și din alții tipuri de servilizm.

Și ce arbitrar? Arbitrar cu punga. Unuia îi vei da 720 lei pe lună, altuia 360. E greu să fii drept cu aceste cereri de lefură. Și chiar cînd vei voi să drămuești drept, nimeni nu va primi hotărîrea ce vei lua ca dreaptă. Cei cari au primit ore de lucru mai multe, vor fi bănuți de cei-l'alți că au avut protecțiune, iar cei cari vor avea mai puține, vor fi acuzați de către cei fericiți de lipsa de capacitate. Veți introduce deci ura și gelozia între dascălii aceleași școale, le vom introduce, dacă vreți ca să fie păcatul pe capul tuturilor celor cari au primit odată ideea, vom introduce o sămînță care numai roade bune nu va da. De aceea, d-lor, cred că sistemul nu e bun și că trebuie să căutăm un alt sistem. Pentru profesorii actuali din învățămîntul secundar să le dăm alegerea, fie de a-și păstra lefurile de astăzi și maximum de 12 ore, fie de a intra în noua organizațiune, iar pentru profesorii viitori din învățămîntul secundar să le dăm un maximum de ore, fie 18, fie 20 și să le sporim leafa în consecință, rămîinind nouă, administrația după vreme, să împărțim cum vom putea numărul de ore, pe care dascălii trebuie să ni-l pue la dispozițiune. Am convingerea adîncă că fără ast-fel de modificare, vom da de ast-fel de greutate în cit iar fac prorocia, că nu va trăi mult plata cu ceasul și cu fracțiunea de ceas.

O voce: Ca la birjarî.

D. Take Ionescu: Nu e aci o cestiune de demnitate, este o cestiune de organizare.

D-lor, tot așa cred că se face oare-care nedreptate cu cestiunea disciplinei. Semn al vremurilor! Altă-dată cînd se propunea o lege de învățămînt, partea, care interesează mai mult publicul, era partea disciplinară, pornind din ideea, că cu cît vei lăsa pe profesor mai independent, cu atît vei face o lege mai rea. Vedeți că astăzi, disciplina în preocuparea generală joacă un rol cu desăvîrșire șters. Ce dovedește acest lucru? Dovedește că s'a făcut liniștire în idei, și că aū înțeles și unii și alții că disciplina trebuie, dar că prea multă este rea...

D-lor, eū fac omagiū în public d-lui raportor Dimi-trescu, fiind-că eū pusesem în ante-proiectul meu o rea alcătuire în privința disciplinei, și d-sa și d. Hasdeū m'aū făcut să schimb, și în proiect să nu mai copiez, cum făcusem, ideea din proiectul d-lui Sturdza, aceea de a introduce în juriul de judecată persoane străine de profesorat, cum ați făcut d-v. la 1896, cînd ați modificat legea învățămîntului primar.

Odată, dar, hotărît că judecata profesorilor trebuie să se facă de semenii lor—in contradicere cu ce ați făcut la 1896, și de aceea cred că veți reveni—iarăși afirm că este o idee cu minte cea pe care o găsesc în acest proiect, și care se află și în proiectul meu, și care iarăși contrazice ceea ce s'a făcut la 1896, și anume, ca juriul de judecată să fie unul nu două, unul la București, nu două, la Iași și la București. În legea mea din 1893, era numai unul, la 1896 s'a propus două, unul la Iași și altul la București, și sunt fericit că acum la 1898, se propune iarăși numai unul la București.

Acum, d-lor, din cine să se compună acest tribunal? D. ministru și comitetul delegaților propun să se compună astfel: un profesor universitar, numit de ministru, un profesor universitar din București, luat dintr'o listă de 6, propuși de universitate, și un profesor universitar din Iași, luat dintr'o listă de 6, propuși de universitatea din Iași.

D-lor, alegerea din 6, din experiență pot să vă spun, este aproape o numire.

D. Sp. Haret, ministrul cultelor și instrucțiunei publice: Doi din șase, ceea ce vine unul din trei.

D. Take Ionescu: D-lor, eū propun alt-fel și anume:

unul ar fi numit de ministru, unul trebuie ales direct de corpul universitar și cel-l'alt fie că va fi luat dintr'o listă de prezență, fie că el ar fi rectorul universității, fiindcă el este cea mai mare autoritate universitară, în tot cazul cred că unul din trei ar trebui să fie ales direct de corpul profesoral al universității.

La detaliile judecătorești am observații de făcut, de sigur însă lucruri mici. De exemplu, în proiectul comitetului de delegații se zice, că profesorul acuzat nu se poate apăra. Eu eram mai larg, eu îi dau dreptul ca el să fie apărat de un alt membru al corpului didactic, și aceasta fiindcă de multe ori omul este rău expunător și rău apărător al cauzei lui, mai ales când sunt chestii delicate cum, de exemplu, onorabilitatea lui, chestii de intemperență, etc., așa în cât sistemul de a fi apărat de un alt membru al corpului didactic, după cum și militarii sunt apărați tot de militari, cred că ar fi bun.

Rămâne chestiunea publicității. Eu nu fusesem pentru publicitate, și vă mărturisesc că, pe mine personal, ideea publicității ședințelor nu mă încălzește de loc. În oricare caz, dacă ați merge la publicitate, ar trebui să prevedeați că atunci când sunt chestii delicate, ședințele să nu fie publice, fiindcă, d-lor, sunt foarte multe chestii delicate.

În sfârșit un ultim detaliu este acesta: Ca și în proiectul meu, ministrul are dreptul de a aplica cenzura. În această privință, eu aveam mai multă lărgime, și v'ași ruga să faceți cum am propus. Iată ce zice proiectul:

„Amenda și cenzura nu se pot aplica uneia și aceleiași persoane mai mult de 30 zile în cursul unui an școlar.“

Eu ziceam alt-fel, că ministrul nu poate aplica pentru a doua oară cenzura, până nu a trecut un an de la cea d'întîiu.

Evident că el poate aplica cenzura de 30 de zile, dar nu e tot una a pedepsi pe un om cu 30 de zile odată, sau a-l pedepsi tot anul cu câte 3, 4, 5 zile. Într'o pedeapsă nu e numai pierderea banilor, e și lovitura sufletească, și de aceea cred că e mult mai bună redacțiunea, pe care o propuneam eu, și în care se zice, că minis-

trul să nu poate aplica cenzura de cît o singură dată într'un an.

Cu aceasta încheiî ceea-ce aveam de spus asupra învățămîntului secundar și rog pe Cameră să bine-voiască să-mî dea mîine o oră pentru învățămîntul superior.

Voci: Continuarea pe mîine.

Sedînta se ridică la 5 ore d. a., anunțîndu-se cea următoare pe a doua zi 31 Ianuarie.

(Sedînta Camerei de la 31 Ianuarie, 1898)

D. Președinte: D. Take Ionescu are cuvîntul:

D-lor Deputați,

În expunerea, pe care am făcut-o erî înaintea d-v. asupra părților din proiectul de lege relative la învățămîntul secundar, am omis un singur punct, care însă fusese atins de d. Săveanu și care, sub aparența foarte modestă a unui detaliu, coprinde un ce de mare importanță, pot zice că una din părțile cele mai bune ale reformei actuale,—lucru care, de alt-fel, figurează în toate proiectele de lege, de reforma învățămîntului, este restrîngerea numărului școlarilor din clasă. Aci stă scăparea învățămîntului nostru.

S'aũ admis 50 de școlari într'o clasă de gimnaziu și 40 la liceu. Numărul, de alt-mintrelî, este foarte mare, din punctul de vedere pedagogic; dar recunosc că mai departe nu putem merge, dacã voim o reală aplicare a legii. Experiența a dovedit pînă acum că o dispoziție identică cu aceasta, cea din legea din 1864, a rămas literă în lege; este o greutate administrativă de a aplica aceasta dispoziție mult mai mare de cît se crede, și din parte-mî declar că acel ministru al instrucțiunei, care va putea aplica această dispozițiune, va aduce un mare serviciu învățămîntului secundar.

Acest lucru hotărit, dacã trecem la modul de admișiune în liceu și gimnaziu, ce vedem? Prin proiectele de legi din 1886 și 1895, admiterea în liceu se făcea prin-

tr'un concurs, în proiectul de lege actual, admiterea se face în baza notei celei mai mari, de la limba română și matematică, din certificatul clasei a 4-a primară.

D-lor deputați, am credința că acest mod de alegere va ridica așa de multe și varii reclamațiuni, în cât va zădărnici buna-voință a ministrului, și-l va face să nu poată aplica legea. Nota din clasa a 4-a depinde de severitate sau indulgența institutorului, și atunci veți vedea pe fie-care părinte zicînd, că copilul meu a urmat la o școală cu un profesor sever și deși are o notă mai mică de cît copilul cutăruia, care a învățat la un dascăl indulgent, dar știe mai multă carte, etc.

Orî-ce mijloc de alegere, concursul său nota din clasa 4-a are cusururi, lucrul este evident. Orî-ce mijloc va face nedreptăți, iarăși evident. Dar eu sunt convins, că atunci cînd ai de aplicat o lege, care pare foarte riguroasă—unde intră 130—150 de băeți, nu vor mai intra de cît 50—îți slăbesc puterile, dacă iaî un mijloc de alegere, care dă loc la atitea obiecții și foarte întemeiate.

Și iar fac o proorocie. Se va reveni la sistemul concursului din legile de la 1886 și 1895.

Iar până atunci va fi o mare întrecere între profesorii de clasa 4-a, ca să asigure prin note excelente școlărilor lor, sau acelora la cari țin, accesul în învățămîntul secundar.

D-lor deputați, este evident, că cele relative la învățămîntul superior nu pot să aibă aceeași influență practică asupra transformării învățămîntului superior, pe care le are măsurile legislative relative la învățămîntul secundar. În adevăr, d-lor, învățămîntul superior nu atîrnă atît de organizare, cît atîrnă de starea generală a culturii dintr'o țară și dacă în învățămîntul secundar, dascălul este un factor însemnat în învățămîntul universitar, putem zice că dascălul este totul sau aproape totul; și după cum la învățămîntul secundar nu avem pleoră, dar nici măcar puțința de a alege dascăli, în învățămîntul superior lipsa este și mai mare. Orî-cine ar crede că reformele din învățămîntul superior pot să facă nu un oare-care bine, dar să transforme universitățile, își face o iluziune cu desăvîrșire deșartă. Azi, de exemplu, d-lor, de ce se cam plînge

lumea? Iaă un exemplu. Nu sunt facultăți în țară, în cari cursurile se fac cu o neregularitate desăvârșită? Nu sunt facultăți în care examenul la ziua fixată este aproape un eveniment și în care un student are mai multă muncă ca să-și întrunească o comisiune de examen de cît să-și prepare materia de examen? Nu știți că s'a văzut studenți cari au dat examen după două luni de la ziua care se fixase pentru examen? Vă puteți face idee de starea sufletească a acestor studenți, cari, timp de două luni, trebuie să aștepte, fără să știe în ce ceas vor fi întrebați? Dacă adăogați că una din universitățile noastre este așezată afară din Capitală, ca mulți din personalul didactic al acestei universități, — dacă n'ar fi de cît prin jocul instituțiilor parlamentare — sunt absenți de la catedrele lor un număr însemnat de zile pe an și că tocmai acolo este absolută imposibilitate de a se găsi un suplinitor bun, care să bine-voiască să suplinească, nu vedeți că multe lucruri se explică? Vedeți, dar, că sunt în organizarea universităților noastre greutăți, pe care proiectul de lege nu le va îndrepta mult și cari nu se vor înlătura alt-fel de cît cu vremea și din considerațiuni cu totul independente de modul cum este redactat proiectul de lege asupra învățămîntului superior.

Dar, d-lor, să ne restrîngem în ceea-ce poate face un proiect de lege și să examinăm problema organizării universităților.

Sunt, d-lor, două moduri de a concepe o universitate. Saă un centru de înaltă cultură, în care se face știință multă, aproape independent de ceea-ce marea masă a studenților vor învăța. Acesta, mai ales, este sistemul german; se face multă știință de către profesori, ca să înainteze știința și pentru o elită de studenți; în schimb diploma este foarte ușor de căpătat; însă diplomele acestea universitare nu dau acces la diferitele carieri publice. Ca să fi admis acolo, trebuie alt examen: examenul de stat.

Este și o altă concepție: Universitatea, un fel de școală profesională superioară pentru carierele libere, căci cam așa a fost multă vreme facultatea din Paris, și de aceea s'a zis în glumă: că este o excelentă fabrică de notari și de judecători.

În această concepție examenele sunt mai severe și în schimb diploma îți deschide drumul la toate carierele fără alte examene.

La noi nu putem să avem de cit un fel de complex, o combinație a amindouă felurile de a concepe universitatea. Așa este organizată societatea noastră, în cît accesul carierelor celor mai plăcute unui popor de origină latină și prin urmare, foarte mîndru accesul carierelor zise liberale, pentru că de multe ori sunt cele mai puține libere, este rezervat diplomelor. Prin urmare, universitățile la noi trebuie să aibă ceva dintr'o școală profesională superioară și ca să documentez lucrul, chiar în proiectul de lege este un articol, care de sigur nu e inspirat din concepția savantă a universităților, acela care spune că studenții, dacă doi ani nu-și vor trece examenele se vor șterge din matricole. Este aci o dispozițiune poate foarte bună, dar care imediat învederează concepția de școală profesională superioară, iar nu concepția de focar de știință, în care puțin îți pasă dacă cei cari ascultă vor să ia repede saŭ nu diplomă, — unde puțin îți pasă dacă te ascultă și cei incapabili, numai să fie capabili cari să te urmeze.

Dar nu putem să ne mulțumim numai cu o asemenea concepție.

De sigur, pe cit e posibil, se va ține seamă de nevoile noastre de a avea o universitate, în care coordonarea științelor se face în vederea unei anume cariere, și 'n care examenele se fac în vederea unui certificat, care obligă pe urma pe stat să dea ocupație purtătorului și prin urmare, să aplice aceste cartificate pe spinarea societăței. În același timp nu putem să nu avem veleitățile de a avea în universitatea noastră pe cit posibil un focar de știință. De aceea, eu cred că, cu măsură putem să introducem și noi în universitățile noastre — și în parte proiectul îl introduce — un spirit universitar, și cînd zic un spirit universitar, pot să-l definesc ast-fel: o mai mare libertate pentru profesori și o mai mare libertate pentru studenți.

O mai mare libertate pentru profesori în alegerea materiilor asupra cărora fac curs. Vă inchipuiți starea sufletească a unui om care 30 de ani d'a rîndul face curs de drept penal, care 30 de ani d'a rîndul face regulat

aceiași lucru? Acesta nu e curs universitar în înțelesul înalt al cuvîntului, și nu acesta face voios un om care cultivă știința pentru ea însăși. Prin urmare, din acest punct de vedere, cînd se va hotări să se introducă un ast-fel de spirit, așa trebuie alcătuit lucrul în cit aceleași cursuri, un profesor să poată să le mai varieze, și pe cînd el face aceasta, un alt profesor care este în aceeași preajmă de studii să facă materia lui, iar în schimb mai mulți profesori să poată propune aceleași materii și studentul să aibă oare-care alegere între cursul cutare și cutare, cum este la medicină astăzi pentru clinici.

De asemenea a hotări că studentul are să răspundă la cutare saū cutare materie, nu este a încuraja spiritul științific și a face să se desvolte originalitatea omenească. Să fie, de sigur, studii obligatorii, dar pentru cele-l'alte să se lase libertate studentului ca să le grupeze el cum vrea.

Proiectul de lege, de sigur, îngăduie oare-cum și libertatea studentului și libertatea profesorului, de cit le îngăduie într'un mod pe care-l cred nepotrivit. Proiectul zice: facultățile actuale se pot împărți în secțiuni după socotința lor, fără intervenirea d-v., a legiuitorilor.

Ei bine, d-lor, aceste împărțiri de facultăți în diferite secțiuni nu pot să atirne numai de voința universității, ci și de voința statului și, prin urmare, de voința noastră. În această privință, cred, că ar trebui să se fixeze prin lege numărul secțiunilor, cari se pot întocmi cu drept de a da diplomă, cari să deschidă cariere, iar universității să se lase libertatea a compune alte grupări, cari să dea și ele diplome, dar nu de acelea cari deschid cariere. Pentru a lămuri, voi da un exemplu: La drept două secțiuni ar fi suficiente. O secțiune a științelor juridice pure, și alta, indispensabilă, a științelor de stat; vor fi de sigur și materii comune.

Aceiași lucru s'a făcut, sunt doi ani, la Paris, unde nu numai că s'a sancționat facultatea juridică, dar s'a admis sistemul liberal și anume că în fie-care secțiune sunt materii obligatorii, și materii pe cari studentul și le alege.

Vedeți, dar, că chiar în această veche universitate a pătruns acest spirit de libertate și individualitate.

La facultatea de litere de la noi mi se pare că secționarea a mers prea departe, din punctul de vedere al diplomei; căci dacă nu mă înșel astăzi ați făcut patru secțiuni. Deja patru sunt prea multe și cine știe dacă mine poimiine nu veți face șase.

Prin secționări excesive se ușurează prea mult examenele, se scade valoarea diplomelor și se îngreunează sarcina statului și a Societății, care are să căpătuiască pe toți acești diplomați după obiceiul țării.

D-lor, ceea ce ași voi în această privință, ar fi ca proiectul, lăsînd jocul liber și studenților și profesorilor, să fixeze pentru nevoile actuale la diferitele facultăți, numărul de secțiuni cari dau diplome cu drepturi în stat, independent de alte combinațiuni ce s'ar putea face.

D-lor, la universitate, cum ziceam adineaurea, totul sunt profesorii și prin urmare, totul depinde de la modul de recrutare al lor. În această privință care este sistemul nostru de azi? Iată acel sistem: fie-cărei catedre i se fixează o felie din știința, care a fost împărțită pentru un timp îndelungat, fiind-că nu se poate legifera la fie-care doi ani, trei ani, și pentru fie-care catedră cite un concurs care trebuie să se țină șase luni după ivirea vacanței. Cînd se face o catedră vacantă, de exemplu, prin moartea profesorului de botanică, imediat ea este ocupată de un alt profesor botanist, pregătit ori nu pentru acest lucru.

Dacă însă catedra nu este vacantă, botanistul cel pregătit trebuie să aștepte ani d'alungul un accident agreeabil pentru el și dezagreabil pentru cel-l'alt. Mai mult de cit atit: cine trebuie să judece pe botanist? Profesorii de la facultatea respectivă, cari sunt trași la sorți și se poate întimpla foarte bine ca nici un botanist să nu cadă în comisiune, și chiar cei din științele naturale să fie în minoritate.

Mi-aduc aminte, cînd a fost catedra de limba slavă de la facultatea din București, care trebuia ocupată, a fost imposibilă formarea comisiunei, pentru-că nici unul dintre profesorii căzuți la sorți nu cunoșteau această limbă.

Este dar sigur, că sistemul actual e rău.

Ce se propune prin proiectul de lege? Prinr'acest proiect se propune întiiu, să înființăm la universitate trei

feluri de profesori, să avem docenți, gradul întâiu; agregăți, grad superior, apoi profesori. Ca împărțire o cred bună: ceea-ce însă nu-mi suride de loc, e erarchia ce se propune, și mai ales la unele din facultăți o cred imposibilă. Că aceste trei feluri de profesori, căci nu găsesc alt cuvint care să coprindă pe toți, că aceste trei feluri de magistrați ai învățămintului sunt utile, e adevărat, căci fie-care corespunde la anume nevoi universitare. Docenții sunt utili, că sunt neplătiți și în număr nelimitat, ast-fel se dă ocaziune tinerilor, cari cred că pot deveni profesori universitari, să-și facă probele fără răspunderea statului, să facă cursuri prin care să dovedească capacitatea lor. Sunt nesupărători, însă numai dacă docenția lor nu le dă nici un drept.

Diferențierea între un agregat și un profesor e utilă. E firesc ca într'o universitate să se intre pe o treaptă mai mică și, prin distingere în această treaptă, să se treacă la o treaptă mai sus, la treapta de profesor, și e firesc să se pună anume condițiuni la început unui agregat, care ar fi cu neputința să se pună unui profesor; pe de altă parte, sunt facultăți unde s'ar putea întrebuița chiar sistemul agregatilor neplătiți după un număr oarecare de ani. Dacă agregatul n'ar putea deveni profesor, după 10 ani de exemplu, ar rămînea agregat neplătit. Lucrul există aiurea, numai ast-fel se poate explica numărul cel mare de agregăți, cari sunt la facultățile de medicină din Franța, căci toți n'ar putea fi plătiți; ast-fel se fac mereu locuri și pot și generațiunile tinere să vină și ele să lucreze în universități.

Acum, dacă am citit cu atențiune proiectul și vă asigur că l'am cetit și azi dimineață, vă mărturisesc că n'am înțeles bine care e sistemul de numire care se propune, și dacă în expunerea lui, voiți greși, vina e a mea care n'am reușit bine să înțeleg care este acest mecanism.

Iată cum cred că am înțeles, și criticele mele vor porni de la această înțelegere.

Cred, am înțeles așa, că în principiu ori-ce profesor universitar, trebuie să înceapă prin a deveni docent și că din docent devine agregat și din agregat profesor. Că proba prin examen se face la început la docenție, și că numai în caz cînd nu s'ar găsi docenți destui, numai atunci se

crează încă o speță de agregățî, cari vin prin examen sau concurs, cum vreți să-l numiți, — la universitate ori-cum îl veți numi tot una e, — că acești agregățî aũ o situațiune deosebită de agregățîi cari vin din docenți. Agregățîi cari vin din docenți rămîn pentru tot-de-a-una, celor-l'altî li se dă un număr de ani să-și facă probele capacității lor și dacă nu le fac bine, sunt scoși.

De asemenea pentru a trece profesor sau agregat din docent, fie-care din universități, consiliul facultăților respective cu decanii celei-l-alte facultăți prezintă ministrului cite un candidat și ministrul alege. Sunt și excepțiuni pentru persoane cari se disting, dar, în sfirșit, acesta e cred că e sistemul.

Eũ cred, d-lor, că acest sistem, mai ales pentru facultatea de drept și medicină, e cu desăvirșire greșit, și iată de ce:

Noi le numim pe toate facultăți, dar în realitate este o mare deosebire între deosebitele facultăți. Că toate constituesc universitatea este adevărat, că toate concură la cultura națională, este adevărat, dar că între ele sunt deosebiri adinci, aceasta nu se poate contesta.

Profesorii, sau mai bine învățații, cari vor să intre în învățămîntul științific și literar, și a căror ocupațiune de căpetenie este universitatea, se vor inchina condițiunilor severe ce se vor face, căci nu prea aũ alegere, este cam o lege de aramă ca legea salariilor din economia politică, cum ar zice d. Morțun.

Ei bine, un învățat în medicină sau drept, și mai ales în medicină, nu va putea face din profesorat unica lui ocupațiune, căci el este trebuincios și în afară de universitate. La drept, ori-ce ați face nu e cu putință și nu va fi cu putință nici peste 30—40 de ani, să aveți pe cei mai buni în universitate și în același timp să fie oameni pentru cari universitatea să fie ocupațiunea lor unică.

D. Em. M. Porumbaru: Așa ar trebui să fie.

D. Gr. N. Macri: Profesorii din Franța nu fac pe advocații.

D. Take Ionescu: Inexact, profesorii de la facultățile de drept din provincie fac pe advocații, iar profesorii din Paris nu fac pe advocații, nu fiind-că nu aũ dreptul, dar fiind-că n'aũ ocaziunea. Și iată de ce n'aũ ocaziunea. Fiind-

că ei, deosebit de plata lor de 15.000 lei pe an, la care le mai vine ceva din inscripțiile de examen, cam 18.000 lei, se ocupă cu literatura juridică care le produce și produce mult, ei dau consultațiuni scrise, cari se plătesc foarte mult fiind-că au autoritate, dar mai ales au literatura juridică, sunt cele 3—4 colecțiuni mari cum sunt Pandectele, unde o notă la o hotărîre bine făcută, se plătește cu sute de lei. Prin urmare, departe de a fi un desavantagiū, este un avantajū pozițiunea înaltă, pe care le-o dă titlul de profesor și care-i face să se dispenseze de alte ocupațiuni.

Dar, d-lor, este un lucru care cade sub înțelesul tuturor, cum că în realitate, în situațiunea actuală și mulți ani de acum înainte, în România, dacă veți pune condițiuni grele pentru recrutarea acestor oameni, nu veți avea nu pe cei mai buni, dar nici pe cei mediocri. Veți avea docenți gratis la drept și la medicină, nu mă indoesc, dar e cestiunea de a avea buni, și de aceasta mă indoesc.

Ași vrea ca docenții să fie cu cursuri gratuite și în număr ilimitat; o universitate cîștigă din acest lucru. Docenții de la științe și litere vor fi în tot-de-a-una plătiți, căci vor fi întrebuințați la seminarie, laboratoare, institute și la așezămintele de cultură, căci te adresezi tot-de-a-una la un om în legătură cu universitatea ca să ocupe aceste locuri. De alt-fel mulți docenți vor fi și profesori secundari în București sau Iași, și vor avea ocaziune ast-fel să dovedească că pot să treacă și în învățămîntul superior.

La drept și medicină fiind imposibil acest lucru, așa vrea ca la toate facultățile să înceapă lucrul de la agregati, iar nu de la docenți, prin urmare așa vrea examenul la agregatie, nu la docență.

De asemenea nu vrea să numesc de azi pe toți agregati cîți vor trebui, căci nu trebuie ca o generațiune să închidă accesul celei-l'alte, și așa voi ca prin lege să se hotărească că într'un număr de ani se vor împlini aceste locuri de agregati în parte și treptat, de oare ce nu este bine să deschidem astăzi ușile prea mari pentru ca mîine să rămînă închise.

O catedră nu trebuie să fie legată cu ideea, că trebuie să fie ocupată cu un profesor. Să luăm de exemplu

facultatea de drept, care ar avea zece profesori și zece agregati, și să presupunem că a murit sau s'a retras profesorul de drept roman. Dacă am un agregat, care s'a distins cu desăvârșire în dreptul roman, îl înaintez profesor de drept roman, dacă nu, cursul de drept roman se va face de un agregat și vom lua alt agregat care făcea alt curs și-l vom face pe acela profesor.

Cu alte cuvinte, deosebirea nu trebuie să fie de materie, ci de erarchie. Și când este vacanța de profesori, universitatea să recomande ministrului cel puțin doi candidați dintre agregati, să prezinte, dacă vreți și un docent, și ministrul să facă alegerea. Dar cred că mai bine ar fi să se prezinte doi agregati.

D. Gr. N. Macri: Ați spus că nu trebuie să fie docenți la drept și medicină.

D. Take Ionescu: Nu am spus aceasta, am spus că nu primesc obligația de a începe prin a fi docent spre a ajunge agregat și profesor. Am mai spus că sistemul din proiect nu se lipește cu cele 2 facultăți, și am cerut să adoptăm un alt sistem: docenți să fie, dar examenul de abilitare să nu fie la docenție, ci la agregatie, iar docenții să se poată prezenta ca ori-cine altul la examenul de agregatie.

Așa cred că ar trebui să fie cel mai nimerit sistem de numire, dacă vrem să avem uniformitate toate facultățile; alt-fel, mă tem că vom avea docenți mulți și profesori slabi.

Dar, ziceți, am lăsat poarta deschisă, ca, atunci când nu vor fi docenți de recomandat, să se facă examenul de agregat. Dar credeți d-v., că consiliul de profesori, care cunoaște pe docenți, care trăește cu docenții, când se va ivi vacanța, va face încheeră că nu se găsește în toți acești docenți nimeni de recomandat? Din dovă, ori din zece, vor recomanda un docent, și nu vor face raport că e loc la alt mijloc de recrutare.

Aceasta o afirm, și cred că nu sunt departe de adevăr.

Alt-fel d-v., cerind tuturor să înceapă prin situația neplătită și inferioară de docent, eliminați pe cei mai distinși și asigurați cariera pentru mediocrii.

Mai departe, d-lor, nu voi amestecul celor două universități. Fie-care universitate să-și facă recomandația

pentru facultățile ei, nu zic prin aceasta că universitatea din București, să nu poată recomanda un agregat din Iași și universitatea din Iași să nu poată recomanda un agregat din București; dar ceea ce voiți, e că universitatea, unde e vacanță, să facă singură recomandăția, iar nu cele două universități.

Transferările profesorilor le găsec admisibile cu o condițiune: ca să fie propuse și de universitatea de unde pleacă profesorul și de universitatea de unde vine profesorul, și atunci mă închin; aceasta cred că ar fi o transferare făcută și în interesul învățămîntului și spre cîntea ambelor universități.

D-lor, tot în legătură cu acest lucru—și dinainte vă spun că amendamente nu sunt hotărit a propune, căci aceasta nu e misiunea unei opozițiuni așa de puțină ca a noastră, față de o majoritate care lucrează proiectul de lege și-și ia răspunderea lui—țiu să arăt că cu sistemul proiectului acesta de lege, ar fi, mai ales la facultatea de medicină, să ne privăm de unul din cele mai bune lucruri pe cari le-am avut până astăzi. Ne-am dat noi socoteala cine ne-a creat nouă în țară aceasta profesorii noștri de clinică?

Am avut și avem cliniciani foarte distinși ca: Marcovici, Obedenaru, Kalenderu, Stoicescu, Buicliu. Toți aceștia au fost interni în spitalele uneia din cele mai mari capitale ale Europei, unde internii nu sunt interni, ci sunt medici secundari, căci acolo lipsesc medicii secundari, au făcut 5 ani practică de medici secundari sub cei mai mari profesori, și de aceea am convingerea că facultatea de medicină dă bune rezultate.

Ei bine, d-lor, cu sistemul d-v. nu-i vom mai avea pe acești cliniciani. Pentru a ajunge intern la Paris îți trebuie 8 sau 9 ani. În Paris așa este obiceiul, faci 4 ani ca intern, și de ordinar 5, ceea ce face: 8 și cu 5, 13 ani, și întors aci îi mai ceri să fie docent, încă trei ani și gratis, ca să ajungă agregat?

Și fiind-că, d-lor deputați, cu ocaziunea aceasta am atins cestiunea studiilor din străinătate, ași dori să se risipească oare-cari tendințe, pe cari le-am simțit printre noi în contra exodului tineretului nostru de a se adăpa la lumina universităților din Occident. Tot ce suntem noi

ca cultură, și suntem cu mult superiori vecinilor noștri, datorim acestui fapt istoric, care poate are în alcătuirea societății romine o însemnătate preponderentă, faptul că vreme de 80 de ani, rind pe rind, generațiunii întregi au trăit ciți-va ani într'o atmosferă intelectuală, care este cu neputința să o găsească în țară, într'o adevărată viața universitară, departe de grijile zilei și de interesele momentului, care ne frământă, când stăm aci. Acestei atmosfere senine, curat universitară, acestei scurte vieți în centruri culte se datorește cultura noastră, și aceasta se datorește poate și asprimea cu care ne judecăm noi inși-ne, asprime care dovedește marea deosebire între idealul nostru și realitatea. Cred, d-lor, că ar fi o pagubă reală pentru mintea și sufletul acestei țări, când am rupe aceste legături cu apusul, și am voi să fabricăm toată cultura noastră la noi. De aceea, eu doresc, să continue și pe viitor acest exod al tinerimei noastre, cea mai inteligentă, către acele centruri de viață culturală, pe cari nu putem de cit să le privim cu admirațiune și să ne muncim ca să le imităm.

Departe de mine de a nu spera să creăm și noi un centru de viață culturală, doresc aceasta pentru cuvinte, care ne scot puțin din cercul discuțiunilor de azi, dar care trebuie să domine de cite ori ne ocupăm de ale școlii.

Nu e cu putință să trăiască o țară, care numai consumă din cele intelectuale și care nu aduce nimic la tezaurul comun al popoarelor civilizate. Am trăit până acum din cele ce au produs alții, a scsit timpul să dăm și noi lumii, o cugetare, un adevăr, o operă de artă, să aducem și noi partea noastră la tezaurul civilizațiunei, care este al tuturor și nu este al nimănu.

O ast-fel de perspectivă deschidea Ungurilor d. de Kallay, într'un discurs al său la Pesta, în care spunea, că Maghiarilor le este dat să creeze centrul de lumină al Răsăritului.

Eu cred însă că, tocmai tendința lor cu totul șovină, prea șovină pentru un popor a căruia limbă este vorbită numai de 7 milioane de oameni, îi va face improprii pentru a creea adevărata cultură, care să serve drept focar de lumină pentru diferitele neamuri din Orient. Și, d-lor,

pentru facultățile ei, nu zic prin aceasta că universitatea din București, să nu poată recomanda un agregat din Iași și universitatea din Iași să nu poată recomanda un agregat din București; dar ceea ce voi, e că universitatea, unde e vacanța, să facă singură recomandăția, iar nu cele două universități.

Transferările profesorilor le găsec admisibile cu o condițiune: ca să fie propuse și de universitatea de unde pleacă profesorul și de universitatea de unde vine profesorul, și atunci mă închin; aceasta cred că ar fi o transferare făcută și în interesul învățămîntului și spre cîstea ambelor universități.

D-lor, tot în legătură cu acest lucru—și dinainte vă spun că amendamente nu sunt hotărit a propune, căci aceasta nu e misiunea unei opozițiuni așa de puțină ca a noastră, față de o majoritate care lucrează proiectul de lege și—și ia răspunderea lui—țiu să arăt că cu sistemul proiectului acesta de lege, ar fi, mai ales la facultatea de medicină, să ne privăm de unul din cele mai bune lucruri pe cari le-am avut până astăzi. Ne-am dat noi socoteala cine ne-a creat nouă în țară aceasta profesorii noștri de clinică?

Am avut și avem cliniciani foarte distinși ca: Marcovici, Obedenaru, Kalenderu, Stoicescu, Buicliu. Toți aceștia au fost interni în spitalele uneia din cele mai mari capitale ale Europei, unde internii nu sunt interni, ci sunt medici secundari, căci acolo lipsesc medicii secundari, au făcut 5 ani practică de medici secundari sub cei mai mari profesori, și de aceea am convingerea că facultatea de medicină dă bune rezultate.

Ei bine, d-lor, cu sistemul d-v. nu-i vom mai avea pe acești cliniciani. Pentru a ajunge intern la Paris îți trebuie 8 sau 9 ani. În Paris așa este obiceiul, faci 4 ani ca intern, și de ordinar 5, ceea ce face: 8 și cu 5, 13 ani, și întors aci îi mai ceri să fie docent, încă trei ani și gratis, ca să ajungă agregat?

Și fiind-că, d-lor deputați, cu ocaziunea aceasta am atins cestiunea studiilor din străinătate, ași dori să se risipească oare-cari tendințe, pe cari le-am simțit printre noi în contra exodului tineretului nostru de a se adăpa la lumina universităților din Occident. Tot ce suntem noi

ca cultură, și suntem cu mult superiori vecinilor noștri, datorim acestui fapt istoric, care poate are în alcătuirea societății romine o însemnătate preponderentă, faptul că vreme de 80 de ani, rînd pe rînd, generațiunii întregi au trăit ciți-va ani într'o atmosferă intelectuală, care este cu neputință să o găsească în țară, într'o adevărată vieața universitară, departe de grijile zilei și de interesele momentului, care ne frămintă, cînd stăm aci. Acestei atmosfere senine, curat universitară, acestei scurte vieți în centruri culte se datorește cultura noastră, și aceasta se datorește poate și asprimea cu care ne judecăm noi inși-ne, asprime care dovedește marea deosebire între idealul nostru și realitatea. Cred, d-lor, că ar fi o pagubă reală pentru mintea și sufletul acestei țări, cînd am rupe aceste legături cu apusul, și am voi să fabricăm toată cultura noastră la noi. De aceea, eu doresc, să continue și pe viitor acest exod al tinerimei noastre, cea mai inteligentă, către acele centruri de vieața culturală, pe cari nu putem de cit să le privim cu admirațiune și să ne muncim ca să le imităm.

Departe de mine de a nu spera să creăm și noi un centru de vieața culturală, doresc aceasta pentru cuvinte, care ne scot puțin din cercul discuțiunilor de azi, dar care trebuie să domine de cite ori ne ocupăm de ale școalei.

Nu e cu putință să trăiască o țară, care numai consumă din cele intelectuale și care nu aduce nimic la tezaurul comun al popoarelor civilizate. Am trăit până acum din cele ce au produs alții, a scos timpul să dăm și noi lumii, o cugetare, un adevăr, o operă de artă, să aducem și noi partea noastră la tezaurul civilizațiunei, care este al tuturor și nu este al nimănui.

O ast-fel de perspectivă deschidea Ungurilor d. de Kallay, într'un discurs al său la Pesta, în care spunea, că Maghiarilor le este dat să creeze centrul de lumină al Răsăritului.

Eu cred însă că, tocmai tendința lor cu totul șovină, prea șovină pentru un popor a căruia limbă este vorbită numai de 7 milioane de oameni, îi va face improprii pentru a creea adevărata cultură, care să serve drept focar de lumină pentru diferitele neamuri din Orient. Și, d-lor,

dacă vom ști să facem ceea-ce e posibil, vom crea noi un adevărat centru de adevărată cultură.

Pentru aceasta credeam și cred, că trebuie să mai avem ce-va alături cu universitățile noastre așa cum sunt, și pentru aceasta propuneam la 1895, și sper să reușesc într-o zi, ca pe lângă universitățile noastre complete, cu cursurile lor în limba noastră, să mai fie ce-va. Ar fi un mare lucru, dacă am putea să facem aci câte-va cursuri complementare, la care am chema celebrități din toată lumea civilizată și la care am da un fel de învățământ absolut dezinteresat, care ar servi de exemplu profesorilor noștri și drept un fel de atracțiune tinerelor generațiuni din țările vecine.

Un mare romanist, un mare elenist, un mare estetician, un istoric cunoscut, un om de știință, recunoscut, care ar veni pentru 3, 4 ani, — pentru tot-de-a-una nu putem să-i avem pe cei mari, — și care, ori cit ar fi de bine plătiți, pentru lucruri de acestea nu există cheltueli prea mari — aci la universitatea noastră, ar face cursuri publice, sunt convins, că ar ridica nivelul culturii noastre, și ne-ar da și nouă cu timpul puțința să spunem, că suntem și noi un factor la progresul universal. (Aplause).

D-lor, sunt 2 mijloace, 2 sisteme de a face apel la profesorii străini, este sistemul de a aduce un om pentru tot-de-a-una — cum nu s'aũ înjosit englezii cu Max Müller, cum nu s'aũ înjosit italienii, cum nu s'aũ înjosit rușii s'o facă; și este sistemul pe care îl propun eu. Neapărat, că idealul este de a-l aduce pentru tot-de-a-una, dar este mult mai greu de a reuși, și nu s'ar putea face de cit în anumite cazuri. Acesta era însă spiritul de care eram în-suflețit, când puneam în proiectul meu art. 61, pe care îmi veți da voie să vi-l citesc; eu cred că reprezintă una din acele dorinți de înălțare a culturii naționale, care trebuie să ne fie la inimă.

„Pe lângă facultățile ast-fel, cum s'aũ descris în articolele precedente, ministrul poate înființa unul sau mai multe cursuri publice, pe scurt timp, sau pe maximum de 10 ani, asupra unor materii ce se propun, sau s'ar putea propune în diferite facultăți și cari se vor încredința profesorilor și învățătorilor din străinătate. Acești profesori

vor propune cursurile lor într'una din limbile moderne, cari se vor învăța în școalele noastre secundare."

Nu am pretenție de a vă propune un text de lege, am pretenția, că ideea este bună și eu cred că această idee ar fi trebuit să se realizeze.

D. I. Bianu: Este o idee levantină în România și ar fi o nenorocire, dacă s'ar pune în aplicare.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, întreruperea onorabilului deputat de Tecuci, dovedește mai mult de cât orî-ce, cită nevoie este de a se reforma învățămîntul nostru, mai ales în spiritul lui (aplause), și cred, că ar fi din partea mea să mă fac complice la un fel de capitis diminutios al acestor dezbateri, dacă ași face verî-un caz de o ast-fel de întrerupere. (Aplause).

D-lor deputați, am terminat cele ce aveam de spus asupra proiectului de lege.

Mi-am făcut datoria cu cea mai complectă sinceritate. Nu am absolut nici un cuvînt ca să nu doresc succes d-lui ministru de instrucție publică. Am pentru d-sa o deosebită considerație.

Cînd am alcătuit proiectul de lege al învățămîntului primar, m'am adresat la luminele și la patriotizmul său, ca să vină în comisiunea de examen, și a făcut-o cu bună voință și cu sirguintă. Cînd am alcătuit proiectul de lege al învățămîntului secundar, m'am adresat din nou la d-sa; d. ministru nu a venit, — poate că luptele politice se înăspriseră, — dar a avut extrema delicatețe ca să nu-mi dea un refuz, ci s'a absentat continuu.

Nu am, d-lor, nici un cuvînt ca să nu-i doresc succes, fiind-că îmi dau seama de enorma greutate, pe care o va avea pe capul lui acela care va avea să aplice proiectul de lege; și, d-lor, îmi place chiar cînd văd mai multă îndrăzneală, chiar de cât ași fi avut eu, — care mă credeam destul de curagios, — cînd văd că în proiect se prevăd și datele de aplicare a legii.

Eu nu ași fi avut curagiul, a fixa aceasta prin lege de o dată, ci ași fi zis să se aplice treptat prin decret regal, după cum se va simți că se poate. Și ca să vă dați seama de enorma greutate a aplicării de o dată a unei asemenea legi, să vă citez un mic exemplu: Școala centrală de fete din București, s'a transformat prin legea

de la 1893 în școală normală; legea de la 1896, votată în primăvară, iar a transformat-o în alt-ceva, și aceea transformare trebuia să se aplice în anul întiiu, în toamna lui 1896.

Era vorba de a face programa unei clase, unei singure clase în cite-va luni de zile. Ei bine, nu s'a făcut și în Septembrie 1896, fetele au urmat tot programa de școală normală, care se desființase.

Vedeți dar, ce greutate se întimpină în aplicarea unei legi. Ei bine, când țin seamă de aceste greutăți, eu nu pot de cit să felicit pe ministrul actual, care crede că poate să o aplice, și nu-î doresc de cit succes.

Termin, d-lor, cu o declarațiune. Noi nu vom fi ani-mați de loc în atitudinea noastră, față cu legea care va eși din dezbaterele d-v., de dorința copilărească și deșartă de a strica ceea-ce au făcut alții, numai pentru ca să stricăm. Și dacă experiența va dovedi, că noi ne-am înșelat în criticele noastre, vom fi foarte fericiți să o recunoaștem; iar dacă, cum cred eu, experiența va dovedi, că noi avem dreptate, nici atunci nu vom urma procedura deșartă și greșită de a modifica și lucrurile cari pot rămânea nemedificate, numai de dorința de a schimba dintr'o lege data și numele. Nu o vom face, fiind-că avem convingerea că data și numele unei reforme, nu sunt cele superficiale scrise în Buletin, ci cele reale, cele pe care le însemnează pentru tot-de-a-una o muncă împlinită.

Nu o vom face, d-lor, și pentru cuvintul, că nu ne lăsăm să fim amăgiți de deșertăciune. Știm că dacă un artist poate să creadă, că el a făcut un lucru, care va trăi după dînsul, un legiuitor și un ministru trebuie să aibă convingerea că ceea-ce face el nu va trăi poate nici cit dînsul, și că adevărata și singura satisfacție la care poate ajunge dînsul, este să fie sigur că a slujit bine interesele patriei și că nu a lăsat să se stingă în el acea rază de soare, despre care ne spunea d. Săveanu, că constituie energia noastră a tutulor.

Organizarea gimnaziului

(Sedința Camerei de la 9 Februarie, 1898)

La discuția pe articole al proiectului de lege pentru învățământul secundar și superior, și anume la art. 4, care tratează despre organizarea gimnaziului, d. Take Ionescu luă cuvîntul și combătu dispozițiunile proiectului. Ast-fel cum se prevede în proiectul d-lui Haret, gimnaziul nu va da roade bune, e insuficient pentru cei cari nu pot să meargă mai departe și cam stricat pentru cei cari vor să facă liceul întreg.

Iată discursul d-lui Take Ionescu:

D-lor Deputați,

Este evident, că art. 4 nu este de cit o bucățică din art. 3 și cînd m'am înscris, și m'am înscris înainte de discuția generală, m'am înscris să vorbesc la art. 3 și la art. 4; cum însă la art. 3 nu mi-a venit rîndul să vorbesc, nu vă veți mira, dacă cu ocaziunea art. 4 voi spune două, trei cuvinte și despre art. 3; voi răspunde la obiecțiunile pe cari mi le face d. ministru, privitoare la această materie; căci cele privitoare la cestiunile cele-l'alte face obiectul cestiunei personale, la care m'am înscris și care se va dezvolta la vremea ei.

Acum, d-lor, privitor la acest punct, eū zic că, cu organizarea din proiectul de lege nu se poate ca gimnaziile să fie ceea ce trebuie să fie, și de aceea zic că iar nu se poate ca liceele să fie ceea ce trebuie să fie. Nu am dreptul să vorbesc la art. 4 despre cestiunea privitoare la licee, fiind-că ea s'a închis prin art. 3, dar tot pot să dau o pildă. Nu e nimeni în Cameră, dar aproape nimeni, am vorbit cu mai mulți membri din majoritate, ca să nu fi înțeles, după o discuțiune de două săptămîni, că așa e alcătuit în art. 3 al legii, liceul nostru, în cit patru ani vor fi studii comune și că la anul al cincilea va începe învățămîntul despărțit în cele trei ramuri.

Așa s'a înțeles de toți; de cei, cari aū vorbit pentru, de cei, cari aū vorbit contra și de cei, cari aū fost și pentru și contra; căci, în lucruri de acestea se găsesc multe păreri și nu e cu putință ca împărțirea unei Camere să

se facă numai în două păreri. Cu toate acestea, d. ministru, în discursul său, și evident că ne spunea părerea sa, ne spunea că în lege nu e nimic în acest sens și că după ce veți vota art. 3, după ce ați votat art. 3, se poate întâmpla ca bifurcarea sau trifurcarea să înceapă sau din clasa VI, cum era în proiectul meu, sau din clasa VII, sau poate chiar numai din clasa VIII.

Ia să ne explicăm serios. E acesta un lucru firesc? Se discută două săptămîni; cestiunea importantă în toată discuțiunea este aceasta, pe aceasta se face bătaia și numai pe aceasta, căci ori cît ne vom întreba, de unde s'au luat articolele din proiectul de lege, care spune că vacanțele încep la 25 Iunie și se termină la 1 Septembrie, vă închipuiți că trebuie să fie cine-va foarte... ca să creadă că lucrul acesta are importanță.

Ceea ce se discută e art. 3. Ce se zice la art. 3? A vorbit pentru lege o grămadă de oratori: d-nii Girboviceanu, Săveanu, Corbescu, a vorbit chiar d... Bianu, a vorbit d. raportor și d. ministru. Până la d. ministru, spus-a cine-va, că nu e art. 3 o concepțiune lămurită și precisă care nu va atirna de părerea personală a fie-cărui ministru și al fie-cărui consiliu general nedesființat, căci d. Sturdza vrea să desființeze, cel puțin acest lucru mi se va recunoaște că nu l'am desființat, și că, prin urmare, se va putea schimba în liceu, după placul ministrului de pe vremuri, epoca bifurcării și trifurcării, care e cestiunea pe care s'a dat bătaia două săptămîni?

Nu. Și d. Delavrancea ar fi știut că printr'o schimbare de ministru se va putea schimba și bifurcarea și va putea să înceapă din clasa VIII, nu ar fi vorbit; iar eu, dacă ași fi știut că bifurcarea se face în clasa VIII, ași fi fost în contra acestei bifurcări.

Prin urmare, cînd se spune că bifurcarea poate începe din clasa a VI sau VII, nu am dreptul să mă indoiesc, dacă d-v. aveți o concepție lămurită sau nu?

Nu sunt în drept să spun, că fără concepție, fără o idee, la noroc, s'a alcătuit art. 3, cel mai important din lege?

Atunci, d-lôr, cu această pildă am dreptul să trec la critica art. 4.

Aceeași nelămurire în concepție îmi explică mie și

răspunsul care mi s'a dat la criticile, pe cari le-am făcut gimnaziilor d-v.

Ce mi s'a spus: „gimnaziul va continua să fie o școală completă pentru băeții“.

Sunt, d-lor, 80 la sută din toți băeții, cari nu pot să meargă mai departe. Ei bine, ce fel de școală completă va fi aceasta? O școală completă pentru ca să ofere învățămintului din cei patru ani de gimnaziu, materiile cari se învață în cei patru ani de liceu și aceste materii se vor forma ast-fel în cit să dea un tot complet de cunoștințe.

Aceasta este, mi se pare, tot ceea ce s'a răspuns, ba încă d. ministru zicea în această privință, că nu a înțeles critica mea și nu a înțeles de ce am zis că nu va avea nici gimnaziu, nici liceu. Atunci sunt dator să mă explic și vă dau intilnire la aplicațiune, că nu veți avea un tot complex de cunoștințe în cei 4 ani, căci, ce însemnează a avea o școală cu un tot complex de cunoștințe? Este că materiile ce se vor preda în acea școală vor face ca omul acela să știe cit îi trebuie și să nu se apuce de nimic, pe care nu-l poate învăța.

Ei bine, când d ta pretinzi și sperî că în 4 ani vei învăța pe copil 4 limbi: limba lui, în care va face și lectură cu voce clară, pe care o cerea și d. Dobrescu, lectura aceea este introdusa de mine de la reforma seminarilor; de atunci drept limba romină nu se mai face numai gramatică toabă, ci se citește autorii romini și se comentează. Ei bine, limba romină, limba latină, limba franceză și limba germană; mă opresc aci. Este cine-va dintre d-v. care să creadă, că copilul, care va învăța numai 4 ani va putea în mod serios să învețe aceste 4 limbi, adică în scop de a le practica, fiind-că, cu toată intervenirea d-lui Bianu în dezbateri, care ne a spus că limbile moderne se învață numai ca să știi că există, eu nu m'am lămurit în această ordine de idei.

Ei bine, cum voiți d-v., ca un om, care învață numai 4 ani, care nu are preparațiunea copilului d-v., care de la 5 ani învață în casă limbile străine, să învețe și nemțește și franțuzește și latinește și să-și cultive și limba proprie. Deosebit de aceasta va trebui să învețe și istorie generală, geografie generală, matematici raționate, dreptul

uzual, etc. Ei bine, cu un asemenea program, după 4 ani sunt sigur că omul acesta nu va ști nimic, va fi început multe, dar nu va ști nimic.

De ce să facem teorie cînd avem lecțiile practice? Ce este astăzi în gimnaziile noastre actuale? În gimnaziul actual se învață limba romînă, latină, franceză, germană, matematici raționate, geografia generală, istoria generală, adică aproape aceleași studii prevăzute în programa gimnaziilor d-v., afară de drepul uzual, pe care, eu ca om de drept nu-l înțeleg, probabil că cel care l'a înscris nu era om de drept; cînd dar, mențineți aceleași studii ca în gimnaziul de astăzi, nu este sigur că nouele gimnazii nu vor da nici un rezultat, după cum nu a dat un rezultat nici gimnaziul de astăzi? Acela, care va termina gimnaziul, nu va ști mai mult de cit ce a învățat în școala primară, va fi un om, care a învățat ceva franțuzește, ceva nemțește, va fi o uluială pur și simplu, și în realitate vor fi patru ani pierduți pentru cei 80 la sută, cari nu mai fac anii următori.

D. ministru zicea: Nu te uita la numărul materiilor, ci la modul cum sunt distribuite materiile.

Ei bine, d-lor, nu este așa cu limbile; cînd ai pus în programă, spre exemplu limba latină, nu poți pe urmă, drept rezultat, să-l înveți declinarea I-a și să zici că aceasta este limba latină; va să zică ai să-l înveți nițică limbă latină.

Cînd ai pus limba franceză și limba germană, pentru ce ai pus-o? Ca să știe băiatul ca există o limbă franceză și germană? Nu, dar pentru ca să capete din gimnaziu atita limbă franceză și germană, cit trebuie unui om, ca să poată vorbi și traduce o carte.

Gimnaziile actuale v'au dat experiență, că nu este cu putință, ca cu cultura cu care vine băiatul din clasele primare să poată știe toate lucrurile acestea, așa că nu este exact că, totul depinde de programul analitic; evident că depinde mult și de acesta, dar depinde înainte de toate, de spiritul dascălului; căci, de exemplu, dacă i-ai pus în programul analitic să vorbească într'o lecție despre India vechiă, dacă vine și umple capul copilului cu tot felul de citații, face într'un ceas atit cit pentru mintea copilului

ii trebuie 12 ore, ca să rețină; ești prin urmare, păcălit cu tot programul analitic.

Dar nu e mai puțin adevărat că și tabloul de materii însemnează ceva, căci ori tabloul acesta de materii nu-l pot lua drept glumă, ci drept lucru serios și atunci experiența a dovedit și vă asigur că va dovedi, că nu este cu putință să capete un om despre toate lucrurile acestea cunoștințe complete în patru ani. Dacă d-v. voiți să capete tot acest soi de cunoștințe, cari le ați pus în această enumerațiune, reveniți la concluziunile mele: că gimnaziul, care-l creați astăzi, va fi tot ca gimnaziul de până acum: o jumătate de liceu, insuficient pentru cei cari nu pot să meargă mai departe, dar și cam stricat pentru cei cari vor să facă liceul întreg, o jumătate de liceu absolut insuficient pentru acei cari vor să continue. Și aceasta cind, după o practică de 40 ani, s'a dovedit că 80 la sută dintre băeți, după ce au făcut gimnaziul, nu mai pot să meargă în liceu.

Pentru cei puținii să sacrifici adevărata cultură și starea mintală a celor mai mulți?

Nu numai că faceți un gimnaziu tot așa de inutil ca acela pe care-l aveți până acum, dar mai influențați în rău și asupra liceului.

Ori cum veți vroi să alcătuiți programele, ori cit veți vroi să sacrificați pe cei din gimnaziu în folosul celor din liceu, tot vor fi strangulați și cei din liceu.

Intr'adevăr, nu veți putea aranja materiile în cele patru clase inferioare întocmai ca într'un adevărat liceu. De exemplu, limbei latine nu veți putea să-i dați ce-i trebuie în cele patru clase inferioare, tot, ca să fie aceste patru clase un tot complet de cunoștințe. Și așa și cu cele-lalte obiecte de studiu.

Aceasta este pedeapsa, cind concepția nu este limpede și nu se bizue pe nimic.

Facultatea de teologie din Iași

(Ședința Camerei din 14 Februarie, 1898)

Tot la discuția pe articole a proiectului de lege asupra învățămîntului secundar și superior, d. Politimos propuse crearea unei facultăți de teologie la Universitatea din Iași. Inchizîndu-se repede discuția, d. Take Ionescu combătu închiderea, pe motiv că fiind o chestie prea importantă în discuție nu e bine să se treacă cu ușurință asupra ei. „Se simte oare nevoie încă de o facultate de teologie, pe lângă cea existentă? Ori partidul liberal vrea să-și ție promisiunea, ce a făcut-o în programul său, de a da o compensație Iașilor?”

Majoritatea, însă, nu voi să asculte argumentele d-lui Take Ionescu, închise discuția și admise amendamentul d-lui Politimos.

Iată discursul d-lui Ionescu:

D-lor Deputați,

Crearea unei facultăți de teologie nouă, adică o cheltuială de cel puțin 140,000 lei pe an, fiind-că o facultate de teologie cere cel puțin 8 profesori, ceea-ce face 80.000 lei pe an, ciți-va agregați încă 20.000 lei, un internat teologic, fiind-că se știe, că la facultatea de teologie mai toți studenții stau în acest internat, de oare-ce sunt băeți săraci veniți din seminarii, cărora, dacă nu le dai internat, nu pot să urmeze la universitate.

Puneți deci și întreținerea internatului încă cel puțin 40.000 lei, ceea-ce face 140.000 lei pe an. Cu chiria internatului se face peste 150.000 lei.

Afară de aceasta, de unde vom găsi profesori, cînd se știe cu cită greutate am putut găsi eu acum cinci ani pentru facultatea din București, în cit minoritatea liberală de atunci m'a interpelat în Senat și m'a criticat pentru numirea acelor profesori?

Apoi, cum creați d-v. o a doua facultate de teologie, cînd nu avem de cit două seminare superioare, cari nu ne dau cit maximum 60 absolvenți pe an, cari singuri pot popula clasa I-a a facultăței, și din cari nu toți vor merge la facultate?

Nici bani, nici profesori, nici studenți!

Cred, d-lor, că este o cestiune prea serioasă pentru-ca să se poată hotări fără discuțiune. Căci nu s'a discutat.

Că se propusese lucrul de d. Politimos — și toți avem o deosebită dragoste pentru d-sa, fiind-că este de sigur unul care ține mai mult la prerogativele Camerei și respectul regulamentului — o știu. Dar când propune d. Politimos este una, și când propune d. prim-ministru, om care se pretinde cunoscător în ale școalei și ale religiei, este alta. Cum? Iată o facultate, care de abia s'a organizat, s'a încropit acum cinci ani, și veniți acum să înființați o altă similară, pentru care nu veți avea nici studenți, nici profesori!

Presupuneți, că doi dintre episcopii actuali ar muri și că doi arhierei, cari sunt și profesori la facultatea de teologie, ar fi aleși în locul lor. D'abia îi veți putea înlocui la facultatea din București. Ei bine, de unde veți lua d.v. alți profesori pentru Iași, când nici nu mai aveți alți doctori în teologie?

Este bine, dar, ca această cestiune să nu treacă fără discuțiune; neapărat, Camera este suverană, ea poate să creeze și 10 facultăți, trebuie însă să discutăm și să vedem că nu vor fi nici profesori, nici studenți.

Și nu numai că nu sunt studenți, dar nici nu pot să fie.

O voce: Ciți preoți avem?

D. Take Ionescu: După lege, în parohiile urbane, singurele unde se cere licență în teologie, nu sunt de cât veri o 500 preoți. Admiteți o mortalitate de 5 la sută, ceea-ce este excesiv, ar trebui 25 licențiați pe an; de fapt nici 20 nu se vor putea căpăta. Ei bine, o facultate nu ajunge pentru a produce 20 de licențiați? Și aceasta numai pentru ca să se aibă aerul că se respectă un program politic.

Eū, d-lor, cred, că un program politic trebuie să fie întocmit cu rost, dar nu ca țara să plătească scump respectarea lui, când este fără rost. Dar nici programul nu se respectă. Programul acesta de la Iași nu zicea să se facă și la Iași o facultate de teologie; nu, el zicea alt ceva, să se mute scaunul mitropolitului, să se mute Sinodul și ca o consecință și facultatea de teologie la Iași.

„Facultatea de teologie a Regatului, Scaunul Primatului României și Sinodul Sintei bisericii ortodoxe Romine vor fi așezate în Iași.“

Era decî vorba de alt-ceva, era vorba de un lucru mare; să se facă la Iași capitala religioasă a Romîniei...

D. președinte: D-le Take Ionescu, cred că am fost destul de larg lăsîndu-vă să vorbiți în fond, în loc să vorbiți asupra închiderii discuțiunei.

D. B. Iepurescu: Acesta este un mod conservator de a proceda. (Aplause). Cu cît îi faci concesiuni mai multe, cu atîta se suie în capul tău. (Aplause. Zgomot).

D. Take Ionescu: Dacă, d-lor, a închide o discuție fără să se discute, este modul de a proceda liberal, atunci sunt în dreptul meu să proced cum proced.

Da, d-lor, sunt în dreptul meu să spun în zece vorbe, — și n'am spus mai mult — pentru ce nu se poate închide așa repede discuțiunea. Nu se poate închide discuția așa lesne. Pricep ca mutarea facultăței de teologie să sufere, mai ales cînd noi am cheltuit 400.000 lei, — jumătate donați de d-na Șchiopescu — cu zidirea internatului teologic din București.

Dar cine este de vină?

Eu, d-lor, persist a crede că nu se poate plăti cu 140.000 lei pe an, și cu înființarea unei școale fără studenți și fără profesori, dificultatea la care amicii politici au pus un guvern oare-care (zgomot), din pricina unei făgădueli imposibile.

Chestia personală cu d-nul Sp. Haret

(Sedința Camerei de la 20 Februarie, 1898)

Nici că se putea ca o lege, de importanța proiectului propus de d. ministru Spiru Haret asupra reformei învățămîntului secundar și superior, să nu fi dat loc la discuții între ministrul titular și fostul ministru al Instrucțiunii, d. Take Ionescu.

D. Haret contestă d-lui Take Ionescu originalitatea proiectului său; d. Take Ionescu negreșit că trebui să riposteze, mai cu seamă că cele avansate de d. Haret — după cum se va vedea din expunerea d-lui Ionescu — erau în contradicție cu realitatea lucrurilor.

D. Președinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu vorbi ast-fel:

D-lor Deputați,

În lunga discuțiune asupra legii învățămîntului secundar și superior, de două ori d. ministru al instrucțiunii publice mi-a făcut cestiune personală, și după regulamentul nostru, cestiunile personale venind la sfîrșitul discuțiunii, evident că este cam tîrziu și că nu ne mai poate interesa tot atît de mult, cît ne-ar fi interesat, dacă discuțiunea s'ar fi făcut imediat.

D. ministru al instrucțiunii publice cu ocaziunea discuțiunii generale a găsit de cuviință nu numai să examineze din actualul proiect de lege, cari anumе măsuri erau inspirate din alte proiecte, dar a luat la cercetare toate proiectele de lege votate în timpul ministerului meu, și a căutat să vă dovedească că în toate acele proiecte eu m'am mulțumit să copiez pe d. prim-ministru, sau mai bine zis proiectul de la 1886 al actualului prim-ministru.

Cestiunea, dar, a eșit din cadrul discuțiunii proiectului de lege, și este evident că a devenit o cestiune pur personală.

De asemenea, d. ministru al instrucțiunii publice de două ori, și în discuțiunea generală a proiectului și cu ocaziunea discuțiunii articolului cu privire la punerea la retragere din oficiu a profesorilor universitari și secundari,

din nou mi-a făcut cestiune personală. Și vedeți, că atunci cînd cine-va de două ori revine asupra aceleiași cestiuni, este că neapărat îi atribue o mare importanță.

D. președinte: Va să zică cestiunea personală nu a venit prea tîrziu, ci în conformitate cu regulamentul, adică după discuțiunea pe articole. (Ilaritate).

D. Take Ionescu: Observațiunea d-lui președinte este foarte întemeiată și o primesc cu plăcere.

Prin urmare, de două ori d. ministru al instrucțiunii publice a insistat, și a insistat mult asupra acestui punct, că așa abuzuri se făceau sub ministerul meu cu punerea la retragere din oficiu a acelor profesori, cari aveau 30 de ani de serviciu, în cît aplicarea a compromis însăși legea de la 1892.

Cuvîntul compromis este propriu al d-lui ministru al instrucțiunii. Și drept pildă a acestei compromiteri a adus două cazuri: punerea la retragere a unui profesor secundar, a d-lui Herăscu, și punerea la retragere a unui profesor universitar, fost decan al facultăței de științe din București.

D-lor, sunt dator să răspund la ambele invinuiri personale și mai cu seamă la cea de a doua, fiind-că dacă în cea dintîi este pur și simplu vorba despre paternitatea unui proiect de lege, lucrul n'are mare importanță; dar cînd e vorba de abuzul, pe care un ministru îl face cu dispozițiuni legale, evident că lucrul are mai mare importanță.

Incep cu cel dintîi.

D. ministru al instrucțiunii publice a luat rînd pe rînd cele trei legi relative la instrucțiunea publică, cari s'aũ votat sub ministerul meu, și a voit să-mi dovedească că diferitele măsuri din ele fusesse copiate din proiectul d-lui Sturdza din 1886. Ca primă observațiune fac pe aceasta: dacă ar fi lucrul adevărat, atunci ar fi trebuit să găsesc susținere a proiectelor mele din partea opozițiunii de atunci, iar nu atitudinea, pe care am găsit-o.

Dar lucrul nu e adevărat și cu toată partea plicticoasă a discuției, sunt silit să urmez pe d. ministru punct cu punct, pas cu pas.

Știu că asemenea discuții n'aũ nici un interes, că sunt puncte de reformă cari sunt de domeniul public, dar

eū nu sunt de vină dacā d. ministru a făcut un lung poemelnic. Il urmez și eū după notele ce am luat.

Intiū de toate, ce idee își face cine-va despre a copia pe un altul; să vă daū un exemplu practic. De exemplu: in toate ministerele noastre sunt mai mulți directori de serviciū, așa e la interne, așa e la războiū, așa e la finance, așa e peste tot. In toate ministerele de instrucțiune publică din toată Europa sunt mai mulți directori de serviciū. Vă puteți închipui d-v., că atunci cînd ai introduce directori de serviciū într'un minister în care n'ar fi fost, copiezi pe un altul, care ar fi propus și el să facă directori de serviciū? Aceasta nu va să zică a copia. Dar se poate totuși copia și aici; dacā un ministru împarte un minister într'un anume mod și altul vine și împarte și el ministerul întocmai tot așa, atunci, — și atunci d'abia, — se poate zice că a copiat.

Aceasta e prima imputare ce mi s'a făcut; am făcut directori de serviciū și directorii de serviciū aū fost propuși de d. Sturdza în 1886. Apoi nu e așa: d. Sturdza propunea 4 directori: La învățămîntul primar, la învățămîntul secundar, la învățămîntul superior, la învățămîntul privat și special, 4 directori cu sarcine absolut inegale, căci învățămîntul primar are cel puțin de 20 de ori mai multă muncă de cit cel superior, necum cel special sau privat; — eū am făcut numai doi directori de învățămînt, unul la învățămîntul primar și normal și altul la învățămîntul secundar, special, superior și privat. Aceasta nu va să zică a copia, căci nu e minister, care să nu aibă directori de serviciū și nu este invenție a propune același lucru și la instrucție.

Mai departe, d. ministru zice: d. Sturdza a propus, la 1886, desființarea consiliului general de instrucțiune, și d-ta l'ai copiat, pentru că, în loc să-l desființezi, l'ai înlocuit cu alt consiliū general, împărțit în 3 secțiuni. Pentru intia oară aud că a păstra o instituțiune, dar a o împărți în 3 secțiuni, e a copia pe cine-va care voește să o desființeze. Vă pun numai întrebarea, răspunsul îi dă cea mai simplă logică.

Mai departe, în locul consiliului general, care l'a desființat, știți ce punea d. Sturdza? punea un consiliū de instrucțiune, dar care se compunea din inspectorii școlari,

din cei 4 directori, din secretarul general și din alte 4 persoane. Acesta era consiliul d-sale. Eū n'am făcut acest consiliū și cred că ar fi fost rău să-l fac, căci dacă tu, ministru, stringi în fie-care zi la biroul tău pe toți directorii de serviciū, — cum trebuie să o facă ori-ce ministru, — aceasta nu va să zică că ai compus un consiliū. În schimb, am păstrat vechiul consiliu permanent din legea de la 1864, compus tot din 3 persoane, cum era în trecut, dar i am schimbat atribuțiunile. I-am dat unele nouă, i-am tăiat unele din atribuțiunile pe cari le avusese înainte; deci nu copie, dar nici asămănare nu este.

O altă critică ce m'i-a adus d. ministru al instrucțiunei este relativă la organizarea inspectoratelor.

D. ministru a spus, că eū am copiat aceasta din proiectul d-lui Sturdza. Dar, d-lor, nu există minister de instrucțiune în lume, care să nu aibă inspectorii.

Este absurd a pretinde că copiezi pe d. Sturdza, cind faci inspectorii.

Dar cestia este alta: existat-a saū nu inspectorii în legea d-lui Sturdza așa cum s'aū organizat la 1892? Cestiunea este dar, cum s'a organizat inspectoratul?

În legea d-lui Sturdza era prevăzut, pe lângă sub-revizorii și revizorii, inspectorii fără altă deosebire, adică aceeași oameni erau inspectorii și la învățămîntul secundar și la cel primar. Eū i-am despărțit, am făcut inspectorii de învățămînt primar, de învățămînt secundar, de învățămînt superior și o inspectoare. Că lucrul nu plăcea d-lui Sturdza, dovadă este că d-v., în urmă ați suprimat pe cale budgetară pe inspectorul învățămîntului superior.

D. ministru adaugă: În proiectul d-lui Sturdza, inspectoratul era o carieră, iar eū nu am făcut o carieră. Ei bine, nu, inspectoratul nu era carieră nici la d. Sturdza. Într'adevăr, tot din profesorii se recrutaū inspectorii, ca și în legea mea, și ca și în legea mea, ei puteaū fi scoși de ministru ori cind. Aci nu am să mă lupt cu d. Sturdza, ci cu lipsa de memorie a d-lui ministru al instrucțiunei, căci scriptele sunt de față.

Totuși, aci am făcut o inovație. Până la 1892 se petrecea un mare abuz cu acești inspectorii, căci de și profesorul era numit inspector, el însă continua a-și face

curs. Vă inchipuiți ce timp îi mai rămânea celui profesor pentru a face inspecțiunii; iar dacă nu făcea curs numea un suplinitor ca vai de lume, un moare-de-foame, platit cu o sumă foarte mică și deci și cursurile sufereau și serviciul de inspectorat era une-orî jignit.

Eū am tăiat acest abuz, căci după legea din 1892 profesorului numit inspector i-se pune din oficiū un suplinitor plătit cu leafa integrală a profesorului, afară de gradațiunii.

Mai departe, d. ministru al instrucțiunii mi-a mai spus că nu numai am copiat pe d. Sturdza, dar une-orî nici n'am știut să văd. Așa am avut prostia să am dinaintea ochilor mei ideea Casei Școalelor, pusă în legea d-lui Sturdza din 1886 și n'am știut s'o copiezi.

Este adevărat, că în legea d-lui Sturdza se prevedea Casa Școalelor. Dar, d-lor, nu cuvintele aū importanță, ci ceea ce se află sub cuvinte, ceea-ce ele însemnează.

Ei bine, ceea ce a încălzit țara nu a fost vorba de Casa Școalelor, ci zidirea localurilor de școale din comunele rurale. Ei bine, Casa Școalelor din legea d-lui Sturdza nu zidea nimic, pur și simplu administra legate și donațiunii!

Vedeți că n'aveam ce să văd și ce să copiezi.

În legea de la 1886 a d-lui Sturdza, construcțiunea localurilor de școală era în sarcina comunelor rurale, nici n'am făcut Casa Școalelor, doar între legea Sturdza și a mea atita deosebire este, că eū puneam construcțiua localurilor de școale în sarcina județelor, și autorizam pe Stat să le construiască în comptul județelor, cari ar întirzia. D-v., liberalii, totuși m'ați criticat. În urmă ați făcut Casa Școalelor. Dar această idee nu este nici a mea, nici a d-lui Sturdza; este a d-lui Poni ideea ca, casa școalelor să facă construcțiunile localurilor de școală cu bani de la Stat.

Da, d-lor, eū prevedeam în lege ca județele să construiască localurile de școală la sate; iar în proiectul d-lui Sturdza, din potrivă, comunele rurale erau însărcinate cu construirea localurilor de școale. Primul pas înainte l'am făcut eū cînd am însărcinat județele, și un pas și mai mare ați făcut d-v. cînd ați înființat Casa Școalelor. A

realizat ideea d. Poni; trebuie să dăm meritul d-lui Poni, și să nu furăm omului ceea ce a fost al său.

În aceste patru puncte a găsit d. ministru că este bine să găsească paternitatea d-lui Sturdza!

Trec, d-lor, mai departe. Cu legea cea dintâi, cu legea de organizare din exemplele date de d. ministru nu se potrivește nici unul. Să vedem acum cu celelalte.

A doua, d-lor, în ordinea cronologică a fost legea clerului, în care, privitor la instrucția publică, a fost partea seminariilor. Legea d-lui Sturdza e aci. Absolut nimic din organizarea seminariilor nu e acolo.

Despărțirea în seminarii inferioare și superioare nu e; introducerea unei limbi moderne în seminarii nu e. Preponderența limbii elene, pentru că biserica noastră e biserica răsăritului, nu e. Examenul general de sfârșire a seminarului, nu e. Și încă un lucru mai important: introducerea studiului pedagogiei și al practicei pedagogice în seminarii, pentru a face din copii de la sate și învățători, nu e. Aceasta era o idee nouă în legea mea, care nu se afla în legile anterioare, necum în proiectul d-lui Sturdza.

Trec, d-lor, la a treia lege: Legea învățămîntului primar și normal primar. Aci iar sunt acuzat de copiere. Rînd pe rînd iașu acuzațiile făcute.

D. ministru zice: „ai spus că copiii vor urma la școala de la 7 până la 14 ani. Aceasta este din legea d-lui Sturdza.“

E din toate legile asupra învățămîntului primar, d-le ministru, toate legile de învățămînt primar spun că copiii vor urma la școală de la vîrsta de 7 ani până la 14 ani.

Dar d-sa se răzbună: cel puțin cînd e vorba de măsurile relative la obligativitate ai copiat pe al d-lui Sturdza. Eroare, d-le ministru, eroare grozavă! Ce va să zică măsurile relative la obligativitate? Mijloacele, prin cari o faci să se respecte: adică desemnarea aceluia, care aplică pedeapsa și natura pedepselor de aplicat.

În legea d-lui Sturdza erau două mijloace: amenda și închisoarea. În legea mea am scos închisoarea, și nu ați pus-o nici d-v. la 1898, cînd ați modificat-o.

În legea d-lui Sturdza amenzile se aplica de revî-

zori; în legea d-lui Poni de judecătorul de pace; — câte-va milioane de procese pe an, — în legea mea, de învățători. La 1896, cînd ați modificat legea, ați menținut pe învățători ca să aplice pedepsele, și nu v'ați întors la sistemul d-lui Sturdza ca să le aplice revizorii sau judecătorii de pace, ca în proiectul d-lui Poni; nici pușcăriă prevăzută în legea d-lui Sturdza, pentru netrimiterea copiilor la școală, nu ați mai reînviat-o la 1896, după ce o ștersesem eu la 1893.

Va să zică nici aci nu se potrivește.

Mai departe ați spus, că eu am copiat din legea d-lui Sturdza partea relativă la pedepsele disciplinare. Nu este exact. Legea d-lui Sturdza prevedea o comisiune de magistrați, care să judece pe învățători și institutori. Nu e în legea mea comisiunea de magistrați; este consiliul permanent; poate să fie bine sau rău aceasta, — și mi-am luat eu cu vîrf și îndesat de la d-v. pentru cestiunea aceasta — dar lucrul e că nu am pus magistrați în legea mea.

Ați mai spus că am copiat pe d. Sturdza, cînd am spus ca comunele să contribuie la plata învățătorilor. Aci ași vroi să ne lămurim: dacă le-am copiat de la d. Sturdza, pentru ce m'ați ocărit atîta vreme pentru aceste dispoziții? Căci acest sistem nu este drept: Dacă iaî ideile liberale, te ocăresc, te fac reacționar, dacă nu le iaî, te acuză, că de ce nu le ai luat? Cum să ieși din această dilemă?

Dar lucrul nu este tocmai așa. Am pus în legea mea ca comunele să contribuie la plata învățătorilor, dar cu o deosebire de legea d-lui Sturdza. În legea sa, ministrul de instrucțiune avea dreptul să fixeze cum voia el partea de contribuție a comunelor la plata dascălilor și pe timp de 8 ani de zile, această fixare arbitrară era obligatorie pentru comune.

Mai mult: în legea d-lui Sturdza, chiar dacă nu făcea Statul școală într'o comună, totuși comuna trebuia să dea partea ei de contribuțiune, se strîngeau banii la Casa de depuneri! Eu am fixat prin lege partea de contribuțiune, și anume jumătate leafa celui de al doilea învățător. D-v. ați venit la 1896 și ați desființat, ați șters și ultimul rest din ceea-ce credeți că fusese descoperirea d-lui Sturdza,

și care în realitate fusese în tot-de-a-una în țară, căci în tot-de-a-una comunele au participat la ast-fel de cheltuieli.

Mijloacele de recrutare ale profesorilor, se adaugă, le ai luat din proiectul d-lui Sturdza. Nu este adevărat. În proiectul d-lui Sturdza se zice că învățătorii și institutorii vor eși din școală normală, dar și dintre bacalaureații. Aceasta este cestie de principii.

În legea de la 1893 se zicea, că ei vor eși numai din școlile normale.

În legea d-lui Sturdza nimic despre organizarea școlilor normale, nimic.

Legea din 1893, din potrivă, se ocupă pe larg. Astfel am prelungit cu un an, anii de studii în școlile normale, făcând un loc de 4, 5; am introdus studiul unei limbi moderne, ca să se mai subțieze și ei, și altele.

Tot prin legea din 1893 am dat dreptul învățătorilor ca să poată și ei deveni profesori la orașe, măsură care nu era la d. Sturdza și care a umplut de bucurie pe învățătorii.

Și aceasta este cestie de principii.

Am introdus eu cel dintiiu, — căci tocmai mai în urmă, după noi, a fost ideea admisă și în Franța, — măsură ca femeile să poată fi profesoare la școlile de băieți.

Azi sunt sute deja. Cred că nu se va tăgădui că aceasta este o cestie de principii. Și ați respectat-o, nu ați modificat-o.

Tot atunci am transformat școlile centrale de fete în școli normale de institutoare, și în sfirșit am pus un capăt abuzurilor ce se făceau la azilul „Elena Doamna“, care nu mai era o școală de orfane. Am transformat-o într'o școală normală de învățătoare și o școală profesională și de menaj, și am pus ca condițiune, că nu pot intra acolo de cit fete orfane de tată și de mamă și în a doua linie numai cele de tată.

Dar combinația prin care preoții de la sate sunt și învățători? Nu este aceasta o cestiu de principii? Și nu era în proiectul de la 1886!!

Dar școlile de cătun, pe cari le-am înființat eu și la cari nu vă gândiserăți la 1886, acele școli, grație cărora vom putea da învățătură și copiilor din cele mai mici și

mai depărtate cătune, creațiunea mea care ați păstrat-o la 1896, schimonosind-o puțin?

Dar școala normală specială pentru Dobrogea, pe care ați desființat-o?

Ei bine, toate aceste dispozițiuni cari nu se află la d. Sturdza, pe toate, afară de cea din urmă, d-v. le ați păstrat în legea de la 1896.

Cit despre legea din urmă, legea ce ați votat erī, ce să mai vorbesc? Lungimea dezbaterilor ne a dat dese ocazii să se dovedească unde *ne lovim* și unde nu.

Ce s'a dezbătut în această Cameră, cu ocaziunea acestei legi? S'a dezbătut detaliile, de pildă ca vacanțele încep la 20 Iunie și că petițiunile trebuiesc date la 25 August, sau s'a dezbătut cestiunea, dacă se bifurcă sau nu învățământul secundar? Ei bine, nu era bifurcare în proiectul d-lui Sturdza.

S'a dezbătut care să fie disciplina studenților universitari și v'am dovedit că ați luat-o din proiectul meu de lege.

S'a dezbătut cestiunea disciplinei profesorilor, și nu ați votat sistemul d-lui Sturdza, ci cam pe al meu, care însă, cum v'am spus, era al d-lui Dimitrescu-Iași. Dar și aci tot ați introdus prin amendament o dispoziție din legea mea: dreptul de a fi apărat de un alt profesor.

S'a dezbătut modul de recrutare al profesorilor universitari și în această privința legea ce ați votat nu seamănă cu nici un proiect și nici cu al d-lui Sturdza, fiind-că d-sa punea examenul la agregățī, numiți de d-sa profesori extraordinari, pe cînd docenții nu treceau nici un examen.

Cred, că am terminat cu această primă parte.

Să vedem acum care este morala acestui lucru. În materie politică este absolut de prisos de a te ocupa cine a propus întiiu o măsură.

Meritul nu este de cît al aceluia, care a transformat măsura în lege, fiind-că măsurī propun filozofī, cu chila, broșurile politice plouă, dar oamenii politici, cari pot să transforme o broșură politică într'un proiect de lege, sunt mai rari. Și știți pentru ce? Pentru că a transforma o idee într'o lege, e a expune de multe ori soarta unui

partid, și de multe ori a lupta contra partizanilor tăi proprii.

Așa dar, ori-ce s'ar fi propus înainte de alții, să fie sigur d. ministru, că în ce privește legea aceasta, chiar dacă ar fi și mai mică partea d-sale de cit este, meritul al d-sale va fi întreg, și nimeni nu va căuta să vadă dacă cutare articol e luat sau nu de altul. Se va zice un singur lucru: la 1898, ministrul Haret a trecut legea învățămîntului secundar și superior.

Acum că mai este o a doua parte mai delicată, și anume dacă legea, așa cum s'a votat, va rămîne multă vreme nemodificată, aceasta nu se va putea hotări în anul 1898.

Trec la a doua parte. D. ministru a venit de două ori asupra punerilor în retragere a profesorilor, pe cari le am făcut eu.

E adevărat că eu, ca ministru al instrucțiunii, tînăr, eram foarte doritor să întinerez corpul profesoral. Pe profesorii de curs secundar, pe toți cînd au avut 30 de ani de serviciu, i-am pus în retragere, fie amicii mei politici ori nu. Ași putea cita mulți, îmi amintesc pe d. Virgolică, care pe urmă s'a ales deputat. Aceasta poate să nu fie o politică bună, dar e o politică.

Tot așa am pus și pe d. Herescu, fostul meu profesor, iar nu pentru că a iscălit programul partidului liberal. Apoi eu l'am găsit în consiliul permanent numit de d. Poni, ministrul de instrucție al ministerului conservator Florescu-Lascar Catargi, și a rămas și cu mine.

Am voit să-l numesc și inspector, dar n'a primit să fie de cit inspector general, ceea-ce n'am putut face, căci locurile erau ocupate toate; dacă ar fi fost așa de politic intransigent, n'ar fi fost numit de d. Poni, ministru conservator. Dar d-v. n'ați păstrat articolul meu de lege întocmai? Cu avizul consiliului permanent și d-v. veți putea pune la retragere, la 30 ani de serviciu, pe profesorii secundari.

Vin acum la profesorii universitari. E adevărat că am pus pe cîți-va la retragere, dar dacă ziceți că a fost cestiune politică, ia socotiți pe cine am numit în locul lor? Pe dr. Babeș, care nu ne este amic politic, pe

Petricu, nu știu să fi votat verii odată sau să știe ceva în politică.

Am numit pe d. Corneliu Manolescu-Rimniceanu, un excelent profesor, un fost secretar general sub ministerul lui I. C. Brătianu.

Iată cum au fost numiți de mine.

Dar ați citat un singur caz, ați vorbit despre punerea la retragere a d-lui Petrescu. Foarte bine, Petrescu însă e mort, prin urmare, nu putem vorbi tocmai liber.

D-v. ați lăsat să se creadă, că eu l'am pus la retragere, pentru că luase o atitudine foarte vie față de Odobescu, care ziceți că-mi era prieten. Intiiu vă opresc aci. Au rămas în ministerul d-v. destui înalți funcționari din vremea mea ca să puteți afla de la ei că vă înșelați.

D. Odobescu era departe de a-mi fi prieten, cu secretarul meu general nici nu vorbea, nici nu se saluta, iar mie mi-a făcut frumoasa farsă de a publica drept prefață la un abecedar al său, o critică vie la lucrările mele din minister, așa că a trebuit să am o explicațiune cu d-sa.

D. Odobescu era un admirabil director de școală normală superioară, pot zice un director neîntrecut. D. Odobescu a făcut foarte mult, dară foarte mult pentru școala normală. Iar pentru studenții de acolo era așa de bun, în cit toată lumea îl acuza, că mergea cu dragostea până a-i părtini din cale afară la concursuri.

A venit un moment, cînd Odobescu s'a pus în relațiuni neplăcute cu o parte din profesorii de la universitate, și aceasta pentru că Odobescu, ca să îmbunătățească școala, a voit să aibă mai multă muncă cu cheltuielă mai puțină. Decî în loc de conferențiarî cu lefuri fixe mi-a propus, și eu am priinit, să fie plată cu jetoane de prezență; prin aceasta se înmulțeau conferințele, fără să mărim cheltuelile budgetare. Dar am avut atunci o mare zarvă. Din această *pricină budgetară* s'au creat relațiuni foarte încordate între Odobescu și parte din profesori. Atunci căutîndu-se arme contra lui Odobescu, s'a descoperit ceea ce nu se știuse nici odată, că legea din 1864 avea asupra școalei normale superioare dispozițiuni bizare, care de altfel nu s'au aplicat nici odată, de nici un ministru. După legea de la 1864 erau doi directori la școală normală su-

perioară; unul pentru secțiunea literară: decanul facultății de litere și altul pentru secțiunea științifică: decanul facultății de științe. De fapt, nimeni n'a aplicat aceasta. În tot-de-a-una directorii școlilor normale superioare au fost numiți de ministru prin decret, în afară de decanii facultăților; așa a fost și la Iași și la București.

Ei bine, d-lor, în această stare de lucruri s'a profitat de două nenorociri ale lui Odobescu. Prima dovedea multă ingratitude în unii dintre tineri, din fericire numai unii; cea-l'altă multă micime de suflet.

D. Odobescu se ocupa de studenții lui cu multă dragoste, era chiar cum v'am spus, bănuț și acuzat de cîte ori se afla în un juriu de examen, favoriza pe studenții lui de la școala normală superioară pe de asupra de ceea ce ar fi trebuit să facă. Într'o zi, ivindu-se neînțelegere între d. Odobescu și un student, pe care îl cunoștea de mic copil de la Curtea-de-Argeș, un student al căruia tată îl încredințase d-lui Odobescu personal, și studentul insultînd pe d. Odobescu, acesta ofensat, sfîrșește prin a-i da o palmă; parte din studenți se revoltă, grevă, etc. Lucrul se complică prin amestecul decanului de la științe, și se sfîrșește prin demisiunea d-lui Odobescu.

Nu e mai puțin adevărat însă că studenții arătase o ingratitude completă, și că d. dr. Istrati, pe care îl trimisesem să facă ancheta, și care știți cît e de drept și de bun, a pedepsit vre-o șase din studenții de la școala normală.

Dar, d-lor, aceasta nu a fost totul. Nu numai că s'a luat partea unor studenți rezvrătiți, aceasta n'ar fi nimic. A mai fost un punct urit, încă o acuzațiune, care s'a căutat să se exploateze și de studenți, și mai ales de alții în contra lui Odobescu. L'au acuzat, sper pe nedrept de un anume păcat, de o călcare a poruncei a șaptea din decalog, de o vină pasionată... cestiunea unei văduve.

Ei bine, d-lor, mie mi-a făcut o dureroasă impresie lucrul acesta. Vă spun de aci, că mie în tot-de-a-una mi-a displicut sistemul ca să stai la pîndă în contra cui-va, și să-l prinzi în momentul în care va fi căzut în vre-o slăbiciune, pentru ca să te legi de dinsul, mai ales atunci cînd nu ai să-i impuți de cît acel soi de păcate, pe care

vechia experiență a omenirii coprinsă în toate literaturile, în toate analele, ne spune că este absolut de altă natura de cit cele-l'alte păcate.

Slăbiciunile morale acestea, izvorite din patimi, sunt ast-fel, în cit de multe ori oamenii cei mai onorabili, oamenii cei mai cuminiți, oamenii, cari ne sunt dragi, oamenii, cari ar trebui să fie pilda altora, au căzut și pot să cadă în vină. Credeți-mă, în aste materii nu știți azi unde ar trebui să lovești miine.

Nu că scuzéz lucrul. Ca ministru, organ al virtuței oficiale, odată ce s'a produs acuzarea, trebuia să iaș măsuri; v'am primit demisiunea lui Odobescu. Sub ast-fel de acuzări nu se poate altă soluție. Dar ca om am avut însă un dezgust, și mi-a rămas o idee rea de toți aceia, cari au căutat să lovească cu acest prilej, fără să se gîndească că acestea sunt păcate, în cari mulți sunt tiriți, și că toc-mai de aceea față de dînsele omul cu minte și cu inimă ar trebui să aibă nu numai dreptate, dar mai ales și multă caritate.

Acesta, de sigur, a fost sentimentul meu. Am făcut justiție întreagă, dar am rămas adînc mîhnit de purtarea oamenilor, și poate că intru ceva hotăririle mele să fi fost influențate de această stare a mea sufletească.

Am zis.

Chestia personală cu d. G. C. Cantacuzino, ministru al financelor

(Sedința Camerei de la 14 Martie, 1898)

D. Cantacuzino, ministru al financelor, cu ocazia discuției la Mesaj, făcând și D-sa chestie personală cu d. Take Ionescu, relativ la trecerea acestuia în partidul conservator.

În discursul de mai jos, d. Take Ionescu, interpelat în această privință, nu știm pentru a cătea oară, răspunde cu succes d-lui Cantacuzino, făcând cu acest prilej și oare-cari destăinuri asupra tratativilor ce s'au urmat cu d-sa, de a reintra în partidul liberal, tratative prezidate de Ioan Brătianu.

D-lor Deputați,

Cînd în discuțiunea de la Mesaj, d. ministru de justiție mi-a făcut cestiune personală, am fost un bun prooroc cînd am spus că cestiunea aceasta nu vine în Cameră nici pentru întia oară, nici pentru ultima oară. Într'adevăr, d. ministru de finanțe s'a amuzat astăzi să-mi spue: „de două ori ai trecut la conservatori“.

Dacă d. ministru de finanțe ar fi un om, a cărui memorie să fie fixă și al cărui cuvînt să fie în tot-de-a-una cugetat, atunci m'ași simți atins; dar azi, ca și în alte ocaziuni, d-sa a dat dovezi că memoria îi este scurtă și că nu are timp din cauza multiplelor și grelelor ocupațiuni ce-l copleșesc, de a se referi și la documente și a suplini ast-fel prin cercetări ceea-ce nu poate reține prin memorie.

Să dau o pildă.

Vorbesc de chestiunea demisionării ofițerilor.

După cum a spus și d. Marghiloman, vă declar că această chestiune nu este închisă, că ea formează între noi

o chestiune mult mai mare de cit își inchipue d. ministru, și că se va rezolva la vreme, vreme care, vă asigur, va veni mult mai repede de cit credeți d-v. Acest proces își va urma cursul cu toate amenințările d-v., că ați potrivit lucrurile acolo unde trebuie să fie potrivite.

D. ministru de finanțe a spus că ceea ce s'a scris în *Voința Națională* s'a scris în urma măsurii grozave luată de partidul conservator, și anume primirea demisiunii numai a unor ofițeri.

Nu este așa.

Voința Națională a vorbit la 2 Februarie. D-v. știți că toate jurnalele noastre anti-datează; așa jurnalul, care ese Simbăta are data Duminică; jurnalele cu data de 2 Februarie sunt scrise și se vind publicului la 1 Februarie.

D. Costinescu v'a mai citit și *Voința* cu data de 4 Februarie, jurnalul, în care se fac faimoasele făgădueli. Or, ziarul cu data de 4 s'a pus în vânzare la 3 seară, a fost scris în dimineața de 3. Deci, la 1 Februarie s'a făcut încurajările și la 3 Februarie s'a repetat și s'a făcut și făgăduelile, și ast-fel s'a împiedicat împăcarea ofițerilor. Neapărat s'a împiedicat împăcarea, căci li se promisese păstrarea vechimei și a gradului, și în asemenea condiții nu era de ce să se împace.

Aceasta este tipărit la 3 Februarie. (Aplauze). De alt-fel întreg numărul de la 3 Februarie al *Voinței* este redactat așa că se vede limpede că nu era atunci nimic făcut. Acolo, pe ton de glumă și de zeflemea, se spune cum ministrul de rezbél a trimis pe un adjutant al său să împace pe ofițeri revoltați, cum s'a văzut de două ori careta sa mergind spre locul unde erau adunați ofițerii, etc. Și se încheie ast-fel, ba încă scris cu litere de un cot: „Ofițerii perzistă în demisia lor“.

Ori, d-lor, când a eșit decretul, prin care s'a primit unele demisii? La 8 Februarie; la 8 Februarie apare el în *Monitor*, apare în public. Pe atunci d. Ministru de finanțe actual era din public. A apărut deci decretul la 8 Februarie; atunci l'a cunoscut d. ministru.

Dar chiar data semnării decretului este la 4 Februarie. Admițind chiar că *Voința Națională* ar fi știut înainte de public că s'a semnat un decret la palat, — că ar

fi aflat aceasta bună-oară de la vr'un lacheu de la palat—totuși nu ar fi știut-o de cit la 4 Februarie.

Dar, d-lor, ați scris în jurnal faimoasa notă la 3 Februarie! Care este dar consolația morală? (Applauze). Cum stă cu explicațiile d-v.?

Da, d-lor, o să aveți plăcerea să le cunoașteți pe toate, și cu toate ce ne-ați spus despre potrivelile și meșteșugirile, ce le învățați astăzi, nu veți putea ascunde adevărul; acesta va eși la lumină.

Este un fel de iarbă a fiarelor care deschide chiar lacătele cele mai încuiate și în ordinea morală.

Acum, d-lor deputați, cum să mă supăr eu că nu are memorie d. ministru de finanțe despre cele ce mă privesc pe mine, cînd n'are memorie despre cele făptuite de d-sa?

De aceea nu mă supăr, și nici n'ași fi luat cuvîntul, căci nu găsesc ca este așa de mare chestie pentru ce eu nu sunt cu d-v. Dar ați vorbit. Ei bine, cine nu știe ce am făcut, eu de cînd am eșit din partidul național-liberal cu organizația lui, încă de la 1886.

La 1885 am făcut primul meu discurs de critică în contra legii impozitului funciar și-mi aduc aminte că unul din vice-președinții noștri mi-a spus în culuare ce extraordinar lucru era să critic un proiect de lege; atunci am învățat că un membru din majoritate nu are nici odată dreptul să critice un proiect de lege; aceasta a fost prima mea învățătură.

La 1886, am declarat că fac parte din opoziție, rămînînd liberal. Aici în Camera sunt mulți cari au făcut atunci opoziție, d. Fleva, d. Djuvara, etc., banca aceasta d'intîiă toată era opoziție. În această situație am stat până la 1889. La 1889 s'a făcut prima tentativă de a mă face să reintru în partidul liberal. D. ministru de finanțe era de față, cînd în casa lui Dissescu am fost poștiți Djuvara și cu mine, și a venit acolo și Ioan Brătianu; era și d. Take Protopopescu, mi se pare că era și d. ministru de justiție și se alesese casa lui Dissescu ca teren neutru.

Se zicea atunci: A venit darea în judecată, este momentul grav, etc. . . . Nu a reușit acea tentativă, pentru ce nu am nevoie să insist? Probabil că eu eram, cum se

zice popular, mai ciufut, dar nu a reușit, și nu am intrat în partidul liberal.

La 1890 s'a format gruparea de la *Romanulu*, unde era d. Dissescu și d. Djuvara. Majoritatea de acolo avea multă înclinare ca să se facă reintrunirea cu grosul partidului, eu eram de altă părere și eu nici nu am tratat absolut cu nimeni.

D. Djuvara o știe. Nu ascund însă că majoritatea grupării era de altă părere de cât mine, d. Dissescu, de ex., nu era de părerea mea, în cit m'a însărcinat să spun eu în Cameră, — el nu este deputat, — că n'a eșit din partid, ci a fost dat afară. Dissescu consideră lucrul acesta ca cea mai mare onoare din viața lui politică.

În ce mă privește pe mine, mai multă dreptate are d. ministru de finanțe de cât d. Costinescu. Eu nu am voit să reintru, și nimeni nu m'a împiedicat ca să reintru.

Dar ce a spus d. Costinescu? D-sa a spus că de oarece gruparea avea predispoziția de a reintra în partid, s'ar fi găsit poate mijloace să se împace lucrurile, și-și închipuia că dacă nu s'a găsit mijloacele, este că și cei din grupare poate simțeau o anume atmosferă și cei-l'alți poate se temeau ca omnibusul să nu devie prea plin. Nu știu, nu mă privește, eu nu mă pling de nimic, căci nu am cerut nimic; aci dau dreptate d-lui ministru de finanțe.

Mă găsesc foarte bine, și aș dori, ca concluziune a acestei discuțiuni, ca și acei cari nu au făcut ca mine, să se simtă tot așa de bine. Se pare însă că nu se simt tot așa de bine.

Incidentul cu Bulgaria: Insula Bujorescu

(Ședința Camerei de la 18 Martie, 1898)

Insula românească Bujorescu, din Dunăre, fiind ocupată de o companie de armată bulgărească, ziarele anunțară existența unui conflict din această cauză. D. Take Ionescu, neliniștit de aceste zvonuri, întrebă pe d. prim-ministru, ce ar fi adevărat, din toate cite le spun ziarele.

D. Președinte acordă cuvîntul d-lui Take Ionescu:

D. Take Ionescu: Vream să fac o simplă întrebare d-lui prim-ministru, și dacă nu-mi va răspunde, o voi transforma în interpelare.

Am citit cu multă îngrijire, și cred că această îngrijire e generală, în unele ziare, despre un conflict, care ar fi fost între noi și principatul bulgar, relativ la stăpînirea unei insule din Dunăre. Aș fi considerat lucrul acesta ca un simplu zvon, dacă nu mi s'ar fi afirmat de unele persoane, care au auzit în întrunirea de aseară a majorității, că d. prim-ministru în discursul său a făcut și d-sa aluziune la acest fapt. Neapărat, dacă nu e exact voiți fi foarte fericit să constatăm, că nu e exactă vestea despre acest conflict între noi și principatul vecin¹⁾.

Aș vrea, dar, să știu de la guvern, dacă a existat un astfel de conflict relativ la o insulă de pe Dunăre.

¹⁾ Chestia a fost regulată de guvernul Cantacuzino.

Turburările din București

Incidentul Arghir

(Sedința Camerei de la 18 Martie, 1898)

D. Nicolae Fleva, interpellînd pe d. ministru de interne asupra turburărilor și esceselor de stradă ce s'aũ comis în Noembrie 1897 contra Evreilor, cãutã sã dovedeascã, cã aceastã mișcare de stradã a fost incurajată și chiar instigată de poliția de atunci.

Dupã rãspunsul d-lui ministru de interne, majoritatea cerînd închiderea discuției, și d. Fleva combătînd-o, d. Take Ionescu vorbi ast-fel pentru închiderea:

D. Take Ionescu: D-lor, pentru a doua oarã în aceastã sesiune și în cursul acestei sesiuni vorbesc pentru închiderea discuțiunei. Cînd onor d. Marghiloman a interpellat atunci pe d. ministru de interne, a cerut închiderea discuției; eũ am cerut cuvîntul pentru închiderea discuției, pentru cã credeam cã lucrurile, cari sunt evidente, nu cîștigã nimic, ca sã fie discutate.

Același lucru îl cred și astãzi. Pentru noi și cred cã exprim pãrerea întregii opozițiuni, cel puțin opoziția conservatoare, nu am avut nicĩ odatã îndoialã, și nu o avem nicĩ astãzi. De aceea, cele ce s'aũ dezvoltat la Curtea cu jurați nu aũ adus un element nou asupra autorilor și instigatorilor acelor turburãri.

S'a mărturisit ceea ce noi știam.

Așa cã nu înțeleg pentru ce am mai ține deschisã discuțiunea, cînd noi știm foarte bine cine a făcut acele turburãri.

În timpul cit președintele procedase la vot pentru închiderea discu-

ției, se produse un incident cu totul neprevăzut. D. deputat C. Arghir pronunță în gura mare cuvintele: *Dacă ovreii plătesc bine!*

D. Al. Marghiloman, indignat de această acuzațiune, cere cu insistență ca d. Arghir să retracteze aceste cuvinte. D. Arghir refuzînd, d. Take Ionescu, cu drept cuvînt revoltat, aruncă în plină ședință adversarului său următoarea apostrofă:

D. Take Ionescu: D-lor, în această cestiune a vorbit d. Marghiloman, d. Fleva și eu. Cuvintele d-lui Arghir erau dar la adresa noastră. Atunci acest domn este un obraznic. (Protestări, mare zgomot).

Voci: La ordine.

În mijlocul zgomotului ia cuvîntul d. vice-președinte:

D. vice-președinte: D-lor deputați, repet că dacă eu aș fi auzit pe d. Arghir pronunțînd vre-un cuvînt neparlamentar, îndată l'aș fi chemat la ordine. Am auzit însă pe d. Take Ionescu exprimînd în plină ședință un cuvînt neparlamentar. Chem, dar, la ordine pe d. Take Ionescu. (Zgomot).

D. Fleva ia cuvîntul și arată Camerei, că biuroul a precedat greșit, chemînd la ordine pe d. Take Ionescu, vinovat e d. Arghir; cere a se revoca nedreapta chemare la ordine a fruntașului conservator.

D. vice-președinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu: D-le președinte, sunt cel mai puțin turburat de incidentul, care s'a produs.

Staū în Camera de 14 ani și sunt obicinuit cu toate incidentele parlamentare. Prin urmare, n'am de ce să mă turbur.

D-lor, întimplarea a făcut, ca să fiu patru ani d'a rîndul nu de partea celor mai puțin numeroși, ci de partea celor-l'alți, acelor mulți, și nu sunt destul de copil, ca să nu știu că această întimplare are să se întoarcă și că, prin urmare, regulamentul acestei Camere pentru mine este un regulament, pe care am avut ocaziunea să-l aplic altora, și are să se întoarcă ocaziunea, în care iar am să fiu chemat să-l aplic și am să am și puțință să-l aplic.

De chemare la ordine nici nu am protestat, nici nu mă turbur.

Dar însă sunt dator să dau o explicațiune, fiindcă mi s'a cerut și așa zice regulamentul.

D-nul . . . nu știu cum îl chiamă, imi e indiferent, d. deputat a . . .

Voci: D. Arghir?

D. Take Ionescu: S'a sculat d. Marghiloman și a zis: D-le președinte, un deputat insultă pe colegii noștri, care au vorbit în această cestiune.

Cine a vorbit? D. Marghiloman, d. Fleva și cu mine. La aceste turburări, d. președinte răspunde foarte firesc. Nu am auzit, și atunci d. deputat dă o explicațiune. Explicațiunea era mult mai injurioasă de cit cuvintele pe cari le zisese. Căci, d-lor, cuvintele d'intiui, dacă le bolborosise la un prieten de alături, la urma urmelor nu putem să știm, nu putem să auzim tot ce se bolborosește, și rămâne cestiunea de a se ști, dacă merită sau nu să-i dai un răspuns.

Dar cînd dai o explicațiune și zici: „nu se adresează d-v., d-le Marghiloman, aceste cuvinte“, aceasta, pentru ori-ce om care știe ce înțeles au vorbele, înseamnă că nu se pot adresa de cit d-lui Fleva, ori mie. Nu mai încape vorbă, dacă nu se poate adresa unuia, este celui de al doilea, și dacă nici acestuia, atunci se adresează celui de al treilea, căci nu era un al patrulea.

Atunci m'am sculat și am spus d-lui deputat cuvîntul pe care, pentru d-v., d-lor, nu-l mai repet.

De sigur, dacă d. deputat și-ar fi dat explicațiunea mai înainte, ar fi spus înainte, că nu s'a adresat cuvintele sale nici unuia dintre deputați; ar fi trebuit să fiu nebun ca să-l aplic epitetul, pe care i-l'am aplicat.

Cu explicațiunea dată însă, că cuvintele sale nu se adresează d-lui Marghiloman, am fost în dreptul meu.

Restul nu mă privește pe mine, ci pe Camera.

Vice-președintele consultă Adunarea dacă crede că explicațiunile date de d. Take Ionescu sunt suficiente sau nu, pentru a ridica chemarea d-sale la ordine.

Punîndu-se la vot ridicarea chemării la ordine a d-lui Take Ionescu, se respinge.

După care se trece la ordinea zilei.

Alegerea de la Huși

Interpelarea d-lui G. C. Dobrescu-Prahova

(Ședința Camerei de la 19 Martie, 1898)

Iată faptele cari l'aū decis pe d. Dobrescu a face această interpelare: o alegere anunțată prin decret regal, a fost zădărnicită, prin faptul că un funcționar administrativ, un primar, primarul din Huși, a voit să impună voința sa, aprecierea sa, magistratului însărcinat cu conducerea operațiunii electorale, care după legea electorală are singur aprecierea și conducerea asupra întregii operațiuni electorale.

În discuțiune mai era faptul: dacă alegerile ce cad la începutul anului până în luna Mai, trebuiesc făcute cu listele vechi, sau cu cele nouă.

În specie: Primarul de Huși, de la sine putere, prezintă președintelui biroului electoral, listele cele nouă, din cari o mulțime de alegători erau șterși, deși hotărârile consiliului comunal erau supuse apelului și recursului. Președintele nu voi să accepte a face alegerile după listele cele nouă, primarul nevoind să dea pe cele vechi, alegerea fu suspendată.

O interpelare fu adresată în Senat ministrului de interne; ministrul răspunse, blamind pe magistratul, care suspendase alegerea.

Alarmați, membrii opoziției din Adunare interpelează pe d. ministru Ferechide. D. Dobrescu arată cit de greșit e modul de vedere al ministrului de interne. D. Marghiloman se raliă la cele spuse de d. Dobrescu.

La cuvîntul și d. Take Ionescu:

D-lor Deputați,

Nu voiți spune multe cuvinte în cestiunea aceasta. D-nul Marghiloman a făcut ieri în numele nostru o declarațiune foarte completă și foarte dreaptă; a dovedit, fără putință de a se dovedi contrariul, că interesele ambelor partide, fără deosebire, interesul politic comun, acela al unor alegeri drepte, e ca alegerile să se facă cu listele cele vechi.

În adevăr, d-lor, am auzit ieri pe d. ministru de interne, și aceasta este un punct la care voiam să răspund, zicînd că este puțină de controversă, și că ar fi de dorit un proiect de lege, care să reguleze cestiunea și care, prin urmare, să o scoată din domeniul controversei. Și a mai spus, că la un asemenea proiect de lege, ar fi de sigur de nevoie să se țină în seamă de abuzurile, cari se pot face cu sistemul votărei cu listele nouă, dar trebuie să nu uitați, — a adăugat d-sa — că și cu sistemul vechilor liste se poate comite o nedreptate, și anume că oamenii, cari au căpătat cenzul electoral, să fie privați ast-fel de a vota de la 1 Ianuarie și până la momentul în care listele devin definitive, adică până la Aprilie. A citat d-sa ca exemplu că la Galați ar fi fost 40 de alegători — nu sunt de cît 25, nu importă — care erau înscriși în listele nouă, și n'au putut să voteze, pentru că s'a votat cu listele vechi.

În parentez observ, că încă rămîne a se ști, dacă înscrierile acelea vor rămîne definitive.

D-lor, între aceste două inconveniente, nu încapе în-doială — și acesta era singurul punct asupra căruia voiam să atrag atențiunea guvernului — nu încapе în-doială, că defectele și nedreptățile, care se pot face cu votarea cu listele nouă, nu poate să fie puse în cumpănă cu inconvenientele de care a vorbit d. ministru față de listele cele vechi. În adevăr, alegătorul, puțin îl importă, dacă anul la care îi dă drept înscrierea lui în liste, este de la Ianuarie la Ianuarie sau de la Aprilie la Aprilie; el are tot 12 luni.

El e alegător un an întreg, prin faptul că a fost pus odată valabil în liste. Și dacă o să se zică că data de 1 Aprilie vine cu trei luni mai tîrziu, tot puțin importă, căci trebuie să fie o dată la care listele să se fixeze. Închipuiți-vă un om, care a cumpărat o moșie la 3 Ianuarie, el nu poate să se înscrie, va să zică iată un om care pierde 11 luni, că alții vor pierde trei, ce importă?

Atunci cînd fixezi o dată pentru un anume lucru, neapărat că sunt oameni cari suferă. Minorul, de exemplu, la 21 ani devine major. În ajun nu putea să pună o iscalitură, a doua zi poate să dăruiască, poate să vinză totul.

În aparență este absurd, căci într'un minut matematic nu putea să-ți vină mintea toată, dar e nevoie de a fixa o dată. Așa și aci, ce importă de a fi alegător de la 1 Aprilie la 1 Aprilie, sau de la 1 Ianuarie la 1 Ianuarie? Vorba e că înscrierea mea pe listă să-mi dea într'un mod hotărît și definitiv 12 luni de exercițiu al drepturilor mele cetățenești.

Dar ia gîndiți-vă, d-lor, nițel la cel-l'alt sistem. Nu este un secret pentru nimeni, că listele electorale se pot face de către consiliile comunale în spirit foarte nedrept: deosebitele partide politice, toate partidele politice, căci toate au trecut prin opozițiune, știți bine că toate au făcut continuu contestațiuni, și continuu s'au plins că una din muncile cele mai grele, una din belele muncii de opozițiune este tocmai controlul listelor electorale și contestațiile acestor liste.

Va să zică, știm cum se pot face listele, cum se obișnuiesc să se facă.

Mai gîndiți-vă la un lucru: cînd se fac la noi alegerile suplimentare?

În genere, d-lor — afară de cazul de moarte — vacanțele parlamentare se fac prin numiri în funcțiuni publice, în timpul de la închiderea Camerei, din Mai pînă la 15 Noembrie.

În 7 luni se produc vacanțe, și toate aceste vacanțe nu dau loc la convocare de colegii electorale în timpul cînd Camera e închisă, se așteaptă prin urmare pînă la 15 Noembrie, atunci se declară colegiile vacante, și încep alegerile suplimentare, cari se fac în Ianuarie, Februarie și Martie.

Iată cînd se fac alegerile suplimentare.

Cu sistemul că alegerile s'ar face după listele nouă, ai avea tot-de-a-una interes să alcătuești listele neadevurate, și prin urmare de fapt se suprimă alegerile suplimentare, căci înțelegeți bine, dacă scoți dintr'un colegiu de 500 alegători 100, unul și unul, sau dacă introduci 200 iarăși, bine aleși — și mai cuminte e să scoți, de cit să introduci — nu mai este alegere, este un marș triumfal. Dacă la noi în alegeri opozițiunea are tot-de-a-una o situațiune de mare inferioritate față de guvern, dacă mai dai guvernului și puțința de a-și alege nu numai pe can-

didăți, dar și pe alegători, înțelegeți bine ce fel de alegeri veți avea.

Dar mai departe, presupuneți un guvern cam slăbănog, care s'ar cam teme de consultarea corpului electoral, și care ar alege drept epocă de alegeri generale luna Ianuarie, Februarie, Martie—și e foarte ușor să faci treaba aceasta, pentru că la 15 Noembrie se string Camerile, lesne se produce un incident între guvern și majoritate, deci se dă loc la o dizolvare, și dizolvare repede ca să vină Camere nouă la vreme pentru alcătuirea bugetelor.

Și cind știți că lucrul acesta cu cite-va luni înainte, cind ai acest plan, faci listele, și le faci așa în cît în loc de alegeri generale să faci o nominațiune generală, un decret general de numiri de deputați.

Ei, este în interesul partidelor noastre politice lucrul acesta?

Eū nu cred, d-lor.

Cu toții, rind pe rind, ne-am plins în tot-de-a-una de slăbiciunea corpului electoral, și de prea mare putere a guvernului.

Acesta a fost cintecul tuturilor, și trebuie să fi fost ceva intemeiat într'un lucru, care a făcut pe toți să se plingă, la fel și neconținut.

Nu se poate să fie numai o cestiune de vorbe de opozițiune.

Și mai știți, d-lor, că tendința neviolată a corpului electoral inclină către stăpînire. Cînd mai are stăpînirea toate mijloacele pe care le are într'un stat centralist și funcționarist ca al nostru, de a-și avea influența sa asupra alegătorilor, să-i mai dați și puțința de a alcătui listele electorale? Care va fi rezultatul? Veți descuraja opozițiunea de a mai lua parte la alegeri.

Credeți că este cu minte? Credeți că este în interesul unui guvern, ca opozițiunea să nu lupte în alegerile generale și parțiale? Evident că nu, căci, dacă lupta nu este în sala alegerii, lupta tot se va duce unde-va.

Nu este putere omenească, care să o poată împiedeca. Lupta doar se va schimba, și din sala va ajunge în curtea localului alegerii, și de acolo în stradă, dar lupta nu poate să fie suprimată. În luptă se desfășură toate

elanurile bune și rele, toate pasiunile bune și rele. Este absolut imposibil a suprima lupta, și nici un om cu minte nu poate să primească o asemenea doctrină politică.

Este evident, că cu sistemul votărei după listele nouă electorale, lupta la alegeri este imposibilă.

Nici nu mă refer la opozițiunea de toate nuanțele, care este în Cameră, dar mă refer la acei membri din majoritate, cari sunt *electoralii*, căci și ei sunt electoral. Prin electoralii înțeleg pe acei membri ai Parlamentului, cari au făcut alegeri și în guvern și mai ales în opozițiune, și cari cunosc ce greu se luptă în alegeri, înțeleg pe acei cari, nu numai s'au ales pre ei, dar au contribuit într'o largă măsură să se aleagă și pe alții, căci sunt și alt-fel de membri, foarte puțin electorali, cari nu-și dau bine seamă de greutatea cu cari s'au ales ei, și mai cu seamă alții. Iată pe un coleg al nostru, un membru distins al majorității, un om inteligent și partizan devotat al guvernului, d. Macri, un om al cărui spirit juridic nu poate fi pus la indoială, și d-sa are aceeași părere.

Vorbeam apoi cu un adversar politic din Craiova, partizan al d-v. de la descălicătoare, un liberal hotărît, nu-i spun numele, îl voi întreba miine, și dacă mă va autoriza, îl voi spune.

D-sa s'a ales pe sine și pe alții mulți, și-mi spunea că sistemul de alegere cu listele nouă însemnează suprimarea alegerii, și adăuga: la noi, la Craiova, unde suntem cam dirși la alegeri, nici prin minte nu ne-a trecut să votăm alt-fel de cit cu listele vechi, căci alt-fel am avea alegători pe acei, pe cari ar vrea guvernul să-i boteze alegători.

Dacă aceasta este adevărat, dacă acest adevăr este în interesul tuturilor, și dacă nu se știe astăzi cine are să sufere miine din aceste ispite, căci nimeni nu poate fi prooroc, și adesea poți să concepi un lucru abil, iar întâmplarea să facă să sufere de el tocmai acela care l'a conceput, — îndoiala nu mai încapă. De alt-fel se poate întâmpla și ceea ce spunea d. Dobrescu-Prahova, că dintr'un sistem prea abil să iasă unul afară din cale abil, găsit la Ploești, căci la Ploești este Academia electorală a țării, și ori-ce inovațiune electorală de la Ploești are să iasă, și anume

ca contestându-se toți a legătorii să nu se mai poată face alegere, căci dacă alegătorii contestați nu votează, atunci ce se fac? Lista veche ziceți că nu este legală, lista nouă se poate contesta toată.

D. G. Dobrescu: Am și contestat-o.

D. Take Ionescu: Ce se face atunci? Va să zică în Februarie, în Martie nu pot fi alegeri în România, chiar dacă ar fi un cataclizm!

D-lor, orî-ce raționament, care duce la absurd, orî-ce interpretare, care face pe oameni să-și scormonească capul, este un triuc, o păcălitură, și nici odată nu poate să ducă la un bun rezultat.

Și atunci iată ce ași propune, eă, d-lui ministru de interne. D-sa zice să vină o lege. Dar, d-le ministru, puteți avea ceva astăzi, care e mai la îndemină d-v. și mai puternic de cit o lege, cacî la urma urmelor o lege care se votează astăzi de un partid, poate să se schimbe miine de un alt partid.

D-v. aveți însă la îndemină un lucru mai pre sus de cit o lege și aceasta este o interpretare care să se facă cu consimțimîntul tuturor, și în contra căreia nimeni nu mai poate îndrăzni să se ridice, mai cu seamă că până ce nu s'a zgîndărit această discuție, nimeni nu s'a gîndit la ea, de și presupun că aă fost persoane cari aă suferit veri-o dată dintr'o interpretare saă alta.

Astăzi avem mijlocul să facem ca să nu mai sufere nimeni, odată ce, rînd pe rînd, toate grupurile politice din această Cameră aă declarat că aceasta este interpretarea care o daă ele, și că este singură compatibilă cu regimul electoral, cu sistemul nostru reprezentativ, așa în cit nu mai rămîne de cit să i se închine toată lumea, și ca să isprăvim cu o tentativă de a introduce o controversă atît de nelogică, și care împinge pe oameni ca să născocescă lucruri de acelea de care ne vorbea d. Dobrescu, nu mai rămîne de cit ca și d-v., în numele guvernului și al grupului ce reprezentați, să vă uniți cu acea interpretare. Atunci veți avea mai mult de cit o lege.

Probabil că și d-v. trebuie să fiți cam osteniți după atîtea ședințe cam vii; iată că aveți mijlocul, și bun și folositor, de a inseuina atmosfera, inchizînd un izvor de

adevărate turburări și adevărate încercări rele, de a se strica și de a se violenta ceea-ce ne-a mai rămas, și ne-a mai rămas foarte puțin, din independența electorală și puțința de a lupta în alegeri. Să ne unim cu toții la această interpretare, și să facem ast-fel ceva mai mult puternic de cît chiar un proiect de lege.

CESTIUNI MILITARE

(Sedința Camerei de la 24 Martie, 1898)

I.

Crearea unui nou regiment

Cu ocazia discuției bugetului Ministerului de război, d. Take Ionescu luă cuvîntul și întrebă pe d. general Berendei, ministrul titular, asupra sporirii efectivului la diferitele corpuri de trupe și creării unui nou regiment.

D. lor Deputați,

Am să fac o întrebare d-lui ministru de război relativă la corpurile de trupă

În privința infanteriei găsesce în buget două lucruri nouă: un spor pe efectiv la diferitele corpuri de trupă, — care, de sigur, e un lucru bun, — și crearea încă a unui nou regiment: al 35-lea regiment de infanterie.

Iată, ce lămuriri ași dori să mi-se dea de d. ministru de război:

Numărul regimentelor de infanterie într'o armată nu e un număr arbitrar și fantezist, el corespunde la anume formațiune tactică, anume socotite pe 4 corpuri de armată, 8 diviziuni de infanterie, 16 brigăzi. Numărul regulat al infanteriei noastre, trebuie să fie 32 regimente de infanterie, plus cele 2 regimente din Dobrogea, cari, în realitate, nu se pot încadra în cele 4 corpuri de armată din țară, din pricina greutateților de comunicațiune.

D-lor, o dată fiind hotărâtă regula tactică, 2 regimente de brigadă—prin urmare, 32 regimente de infanterie,—zona fie-cărui regiment se împarte după desimea populațiunei, și evident fără a se ține seamă de diviziunea administrativă. Fiind-că orî-cine înțelege că nu e cu puțință ca un județ, cu o populațiune deasă, să-i impui aceleași sarcini militare ca altui județ, ca Vasluiul de exemplu, care are o populațiune puțin numeroasă. S'a împărțit odată, între regimente, suprafața țării, și i-s'a făcut și modificări mai tirziū; vă aduceți aminte că se dăduse reședința de regimente la orașe ne capitale de județ. S'a revenit apoi, și s'a decis ca toate reședințele de regimente, afară de Calafat, să fie capitale de județ. Dar ideea a rămas: 4 corpuri de armată cu 16 brigade și cu 32 regimente, adică cite 2 regimente de fie-care brigadă. Cu aceste cadre poți, dacă vrei, să sporești numărul oamenilor cum voești, și să-i chemi in batalione permanente, așa in cit ai mijlocul ca să introduci in aceste cadre orî-cîtă multă lume.

Prin budgetul acesta văd că se propune crearea încă a unui regiment de infanterie. Cum se va petrece acest lucru in formațiunea noastră tactică?

Am priceput cînd anul trecut s'a creat 2 batalioane nouă din vînători, fiind-că aveam numai 4 batalioane pentru 8 diviziuni, așa in cit tendința arată că este a se ajunge la 8 batalioane de vînători, cite unul de fie-care divizie, batalioane cari să servească ca corpuri lesne mobilizabile, și ași fi înțeles ca anul acesta, dacă mijloacele permit, să se fi creat încă 2 batalioane de vînători sau cel puțin unul, pentru ca să ne apropiem de formațiunea celor 8 batalioane; nu înțeleg însă cum vine să se înființeze acest al 35-lea regiment. Am căutat o lămurire in expunerea de motive, expunere de motive foarte uscată, foarte redusă, și singurul raționament ce am găsit, este că se dorește să aibă fie-care județ cite un regiment.

D-lor, aceasta nu poate fi un ideal militar, căci județele noastre, create de istorie, n'aū o împărțeață aproape egală a populațiunei, și nici nu o putem face să coincidă cadrele teritoriale ale regimentelor cu cele administrative. Va să zică idealul este ca sa aibă fie-care județ cite un regiment, adică ca să aibă fie-care capitală de județ cite o mu-

zică. Lucrul acesta l'am putea obține creînd cite-va muzici, cari s'ar detașa în diferite județe, și ca ast-fel fiecare capitală de județ să aibă muzica necesară pentru balul cu tombolă sau alte distracții; dar militărește, ca organizațiune de infanterie, pe lângă cele 32 de regimente, cari se incadrează în 4 corpuri de armată, pe lângă cele 2 regimente din Dobrogea înțeleg sporirea batalioanelor de vinători. Dar acest al 35-lea regiment unde îl veți băga?

Ar urma ca să avem în urma acestei înființări o brigadă care, în loc se aibă 2 regimente, ar fi compusă din 3 regimente. Numai așa ași înțelege lucrul, adică ar fi o pornire spre o nouă ordine de incadrare, spre brigada de 3 regimente, lucru care l'ași crede foarte greșit, fiind-că armata noastră nu suferă tocmai de lipsă de cadre.

Iată de ce ași ruga pe d. ministru să ne spună care este cuvîntul milităresc, care l'a împins la această creațiune.

D. general A. Berendei, ministru de război, răspunde că dacă se crează al 35-lea regiment de infanterie, este că efectivul oamenilor a permis crearea lui, tot asemenea după cum ar permite crearea unui alt regiment în județul Brăila, și dacă aceasta nu s'a făcut până acuma, este că mijloacele bugetare nu permit a o face.

Uniformitatea, despre care vorbea d. Take Ionescu, nu există în alte părți. Ast-fel în Prusia sunt corpuri de armată cari au 8 regimente, altele 10 regimente.

Prin urmare, și la noi, dacă populațiunea permite, se poate foarte bine crea nouă regimente.

II.

Armamentul infanteriei. — Aprovizionarea de munițiuni. — Pușca Manlicher

Tot la discuțiunea budgetului ministerului de război, d. Take Ionescu ținu următorul discurs, căutînd a aplica o lecție celor ce au căutat să critice și sa denigreze pușca Manlicher, numind-o *pușca-ciomag*:

D-lor Deputați,

Am căutat într'adins să-mi dau seama care este capitolul din budget la care să pot face puține observațiuni în privința cestiunei armamentului infanteriei și aprovizionării de munițiuni, și afară de cap. VII, nu am găsit nici un alt capitol posibil. Noi am luat obiceiul de a face atit armamentul, cit și aprovizionarea de munițiuni tot-de-a-una cu rentă, uitînd un precept financiar, — și vedeți că critica mea se adresează la toate guvernele, că nu e bine să faci un împrumut care se plătește în 60 de ani, pentru un lucru care nu poate să dureze de cit maximum 10 ani. Nu e cheltuială extraordinară gloanțele cari trebuie să le tragi în fie-care an, ca să înveți trupele cu tirul. De aceea nu prea se vede în budget lucrurile acestea, și de aceea m'am înscris la acest capitol.

D. Grădișteanu, în discuțiunea generală, a întrebat pe d. ministru de război, dacă d-sa crede că actualul număr de puști-ciomag, de cari se bucură infanteria noastră, e suficient, sau dacă nu crede d-sa că acest număr trebuie înmulțit.

Fiind-că nu mă simt satisfacut de răspunsul d-lui ministru, voiŭ renoi imediat întrebarea, și voiŭ adăoga încă o întrebare, și aștept răspunsul d-lui ministru: cum stam cu aprovizionarea de munițiuni pentru infanterie?

Le iaŭ pe rînd.

D. ministru a spus că avem 140.000 de puști cu repetiție, și a zis că acest număr e suficient pentru armata de prima linie.

D-lor, eu cred ea nu e suficient, și iată de ce: 35 de regimente de infanterie reprezintă 105 batalioane; cu 6

batalioane de vînători fac 111; cu 6 de geniū, 117; cu 4 batalioane la artileria de asediū 121 de batalioane. Aceasta reprezintă armata noastră de prima linie pe picior de războiū, adică 121.000 de oameni, fiind-că 1000 de oameni de batalion, e formațiunea noastră de războiū.

Ei bine, d-lor, 121.000 de oameni nu se pot trimete în campanie cu 140.000 de puști. Regula obicînită, — dar eū recunosc că această regulă e de om bogat, — e ca să ai două puști de un soldat. Să ne punem acum pe o regulă de om sărac; trebuie să ai atunci o pușcă jumătate de om, adică trei puști pentru doi oameni.

În adevăr, d-lor, trupele, chiar cele mai valoroase, adesea cînd li se întimplă o acțiune în care nu aū succes, — și nu se poate o armată care să meargă numai din izbîndă în izbîndă, — se întorc cu o lipsă mai mare de puști de cit de oameni. Aceasta este un fapt constant; d. ministru nu va tăgădui că mai multe puști se pierd într'o acțiune de cit oameni. E un număr de oameni care ți revine neînsoțit de puști; puștile pe de altă parte se mai strică și nu e posibil ca să contezi pe o campanie, și să nu se întimple să ai și puști cari se strică.

Ai dar puști cari se pierd și puști cari se strică, și de aceea nu e nici o armată care să plece de la această idee: pușca și omul. Și vedeți că aceasta e măsura dată de d. ministru: 140.000 puști la 121.000 oameni.

Mai departe, noi, în această privință stăm mai greu de cit alte țări. O țară, care are industrie și care produce la dinsa arme, poate la rigoare să aibă în timp de pace un stoc mai neînsemnat de cit o țară ca a noastră, ca e depinde, pentru armamentul ei, cu desăvîrșire de fabricile din alte țări.

Neapărat, că nici o dată n'o să fim în războiū cu toată lumea, și vom avea orîcînd o frontieră deschisă, dar nu e vorba de această.

D-v. știți că îndată ce se împrăstie zgomot de o mare conflagrațiune, — și de sigur că România nu va avea ocaziune de războiū de cit cînd va fi o mare conflagrațiune, — toate fabricile sunt ocupate imediat cu nevoile Statului unde sunt situate, și că toate Statele aū recunoscut dreptul lor de preemțiune asupra armelor de războiū cari se fabrică pe teritoriul lor. În această privință aveți un exemplu

foarte eloquent: De cînd e vorbă de un război eventual în extremul Orient, în toate țările se discută acest punct: dacă da sau ba a venit momentul să împiedice diferitele arsenale de a da în primirea Statelor ce au comandate vasele de război cari se construiesc pe comptul acelor State. Această discuțiune s'a făcut în Franca, Italia, etc.

Acum, d-lor, cum este posibil, ca noi, cari n'avem fabrici de arme la noi în țară, și cari nu le putem face la vreme de război, căci fabricile germane și austriace, sau dacă vom fi în război cu dinsele, fabricile franceze și ruse, vor fi ocupate cu nevoile țării lor, cum este posibil, zic, să rămînem pur și simplu bizuiți pe proviziunile ce avem?

Ei, nu este posibil ca 120.000 oameni din trupele de infanterie să-i armăm numai cu 140.000 de puști.

Dar veți zice: am puștile cele-l'alte.

Le ai pentru armata de linia a doua, nu le ai pentru armata de prima linie, după ce mult timp și-a făcut exercițiile necesare de tir, cît și cele-l'alte exerciții cu arma nouă, nu e cu putință să le dai arma veche, pe care n'o cunosc și n'au minuit o.

Pe de altă parte, nu e cu putință să incurci lucrurile și să ai, de exemplu, în aceeași brigadă, nici chiar în același corp de armată, o parte din trupă armată cu o armă și altă parte din trupă cu altă armă.

D-v. știți că deosebirea între pușca cu repetițiune și cele-l'alte puști, între pulberea cu fum și cea fără fum, aduce după dînsa și deosebire în modul de a minui trupele, în arta de a le conduce, în arta războiului chiar. Deci, nu puteți incurca pe un comandant, — nu mai vorbesc de alte incurcături, cum ar fi bună-oară în cestii de transport, cînd o ladă cu cartușe destinată unui batalion, care are pușca cu repetiție, sosește la un batalion, care are pușca vechiă, — să aibă în aceeași unitate trupe cu arma vechiă și trupe cu arma de repetiție.

Aceasta nu se poate, d-lor, și de aceea trebuie să dăm infanteriei numărul suficient de puști ca să nu mai creăm infanteriei și altă slăbiciune, pe lingă slăbiciunea, de care vorbea d. ministru de război și pe care toți o știm.

Este evident că infanteria noastră e slabă, ceea ce

ne-a amețit pe noi a fost ceea-ce a amețit de altminteri și pe Franția la 1870: a fost o nepricepere istorică.

Francezii, la 1870, după Sedan, își inchipuiau că cu garda mobilă vor face minuni, pentru că credeau în urma felului legendar, în care se scrisese istoria războiului de la 1793, credeau, în adevăr, că trupele cari bătuseră pe aliați fuseseră voluntarii; uitaseră că fusese vechiă armată, pe care o lăsase Republicei vechia monarhia a Franței.

Așa și noi; cine nu-și inchipuește că noi ne am bătut în Bulgaria cu armata teritorială! Dar să nu uitați că acea armată fusese concentrată 14 luni înainte, și o concentrare strașnică de 14 luni în ajunul războiului, care a instruit și pe soldați și pe ofițeri, și care o transformase în armată foarte permanentă.

Ei bine, să nu adăogăm la această slăbiciune a infanteriei, pe care o vedem și pe care, de o cam-dată, nu o putem îndrepta, date fiind mijloacele noastre financiare, fiind-că neapărat d. ministru de război, dacă i-am mai da cite-va milioane, le ar primi cu bucurie și ar întări infanteria; dar nu i le putem da. Căci dacă adăogăm la această pricină de slăbiciune și slăbiciunea unui armament insuficient, este prea mult.

Dar veți zice: aceasta critică firească, la cine-va care nu are răspunderea faptelor unui guvern și a unui guvern care a ținut 7 ani, cum de o fac eu?

Noi, d-lor, am început armarea armatei noastre cu pușca cu repetiție, cu arma Manlicher model nou; am comandat un număr de 115.000 de puști. Pentru prima comandă, făcută acum 5 ani era, de sigur, un început mare și nu era în gândul nostru să ne oprim aci.

De ce n'am mai comandat noi? O pricepeți.

Romînul are un proverb, care zice: „Cînd toata lumea îți spune că ești beat, du-te și te culcă“, chiar dacă ai fi foarte treaz și ar mirosi a vin acei cari pronunță această vorbă.

Cînd d-v. ridicăți țara întreagă în contra noastră, cînd ne denunțați, că în loc să înarmăm trupele cu puști, le înarmăm cu ciomege, cînd ne denunțați opiniunii publice pentru o crimă odioasă, —căci ce poate să fie mai rău de cit să dai ciomege la soldați, ca și cum ar fi vorba de alegeri și de o alegere cu ciomege te poți vindeca

după patru ani, dar de o armare a armatei cu ciomege nu te poți vindeca nici odată. Nu ar fi aceasta crima crimelor?

D. B. St. Delavrancea: Protestez în contra ciomagului în ori-ce ocaziune.

D. Take Ionescu: Nu mai încape vorbă, și eu tot așa. Dar tot este o deosebire între o alegere viciată și o dezarmare a țării.

Ei bine, d-lor, cind noi eram acuzați de un președinte de consiliu viitor, de șeful unui mare partid și încă un partid național, va să zică de șeful unui partid care are, de! *charge d'âme*, care de faptele și vorbele lui are să dea socoteala nu numai opiniei publice, dar și lui Dumnezeu, de un șef de partid, adică de un om care, cind vorbește în numele lui, trebuie d'inainte să se spovedească, singur să vadă dacă are dreptul, după ce se spovedește să ia și grijania...

Și care ar fi popa care ar da grijanie cind i-ar spune: eu am acuzat pe guvernul țării mele că armează cu ciomege armata lui, cind știam că este cea mai bună pușcă de infanterie; nici un popă beat nu i-ar fi dat grijania!!

Ce mai puteam face noi cari eram fanarioții, ticăloșii, blestemații lui Tudor Vladimirescu, cari în păcătoșenia noastră, nu ne mulțumeam să facem tot felul de nemernicii, cari nu numai zugrumam pe Rațiu și Coroianu, dar căutam să facem imposibilă scăparea lui Rațiu și Coroianu, căci vă prăgăteam o țară neputincioasă și la bravii copii ai României le dădeam ciomege în mână.

Ce mai puteam noi!!

Nu era natural să mai tăiam pădurile Europei ca să mai înmulțim numărul ciomegilor, și a mai rămas d-v. sarcina ca să complectați și să îndreptați armamentul țării.

Ce ați făcut d-v.? Intiiu, ați fost încăpăținați, și anume nu ați început prin a spune că arma este bună, și ați pierdut un an de zile.

A trebuit trecerea de un an și a trebuit ca un deputat de la Ploești într'o bună dimineața, un om spiritual, — de aceea supără grozav intreruperile lui; — să aibă bunul gust să joace o farsă unui guvern încurcat și să întrebe: ciomagul tot ciomag a rămas? Atunci ați văzut cu

cită bărbăție, pareă era înaintea turnului Sevastopolului, s'a declarat încă o dată, — și de cine? de omul care reprezintă armata romină în fața țării și a vrăjmașului, că armata romină este înarmată cu ciomag. Cum era să comandați puști în timpul acesta??

Să presupunem că noi aveam o conflagrațiune în momentul acela și să presupunem că primul-ministru era de bună credință cînd zicea că armata noastră era înarmată cu ciomag, — ideea de la care plec poate este greșită, dar în Parlament trebuie să plecî de la această idee, fiindcă trebuie să fii parlamentar, adică politicos, dacă se ivea o complicațiune, ce făcea primul-ministru? Era să trimeată pe voinicii aceștia să se bată cu ciomege contra unor oamieni înarmați cu puști? Și dacă o făcea, ce se putea întâmpla? Sau acești 150.000 de oameni să nu creadă în primul-ministru și să se bată cu încredere, sau să se încreadă într'insul, să lepede pușca, zicînd: de cît cu ciomagul, mai bine să ne batem cu pumnul strămoșesc, căci în orî-ce caz el nu este fals, îl știu puternic?

A venit însă, d-lor, o fericire pe capul țării, s'a schimbat guvernul, — căci altmintrelea dacă nu se întâmpla cestia mitropolitană, probabil că și acum era ciomag în armată, — și a venit un alt ministru de război, care a declarat că pușca este cea mai bună armă de infanterie. Și ca să consfințească cuvintele ministrului de război, guvernul prezidat de omul care proclamase pușcă de ciomag, a mai comandat încă 25.000 ciomege, și am ajuns astăzi să avem 140.000 de ceva, care după părerea d-lui prim-ministru sunt ciomege, după părerea d-lui ministru de război și a noastră sunt excelente arme de infanterie.

Foarte bine, d-lor.

Lucrul nu s'a oprit nici aci. A venit interpelarea de la Senat și fostul ministru de război, reprezentînd toate vederile actualului prim-ministru a interpelat pe d. ministru de război și a spus că pușca este tot ciomag. D. ministru de război, care a zis că pușca este bună, nu a avut ocaziunea până astăzi să răspundă aceleia interpelării, fiindcă interpelarea nu s'a dezvoltat până astăzi, de oare-ce lucrurile aū fost așa de complicate, așa de amestecate în Senat, în cit această dezbatere a interpelării nu s'a făcut. Interpelarea stă de un an la ordinea

zilei a Senatului, și probabil, după părerea mea, că nu se va dezvolta nici odată și că vom rămînea în veci în acest mare mister, și anume: „Cine a inventat teoria ciomagului? Cine este vinovat cu această vorbă și cine va trage răspunderea pentru neîncrederea care a trebuit să o inspire țării, atunci cînd s'a proclamat că armata noastră este înarmată cu un ciomag?“

Din parte-mi, neapărat, sunt foarte fericit de modul cum s'a terminat lucrul; căci nimic mai satisfăcător pentru noi de cit că vedem atit de des *mea culpa* a d-lui prim-ministru.

Am avut ocaziunea să o constat cu ocaziunea Mesa-giului; voiū mai avea ocaziunea să o constat la externe, și cred că *mea culpa* este și atunci cînd cine-va tace. Dar atunci ași cere un lucru: ca după această *mea culpa* să se înceapă măcar acum complectarea armamentului țării, fiind că din momentul ce aveți convingerea că pușca este excelentă, din acel moment trebuie să îngrijiți să armați țara cu numărul de puști necesar, fiind-că nu este cu puțință ca cu 140.000 de puști să fie înarmați 121.000 de oameni, cari vor compune infanteria noastră a doua zi, după ce se va da ordinul de mișcare.

De aceea, cea d'intiui cestiune este de a ruga pe d. ministru de războiū să nu se țină la răspunsul pe care l'a dat d-lui Ionel Grădișteanu, și să făgăduiască că va veni cu un credit nou pentru a mai cumpăra puști; căci încă odată nici o autoritate militară nu va primi acest lucru: că 140.000 puști ar fi suficiente pentru o infanterie de 121.000 de oameni.

Trec, d-lor, la a doua cestiune, care, după părerea mea, este și mai delicată.

În adevăr, chiar dacă cine-va scoate din socoteală vorbele exagerate ca acelea de ciomag, și chiar dacă cu bună-voință creștinească am voi să traducem acest cuvînt de ciomag saū de baston high-life printr'un termen mai puțin nepatriotic, de exemplu o pușcă de calitate mai inferioară, totuși, fiind vorbă de o pușcă, cum ar fi putut să se întrebuinteze acea armă fără cartușe? Nu este admisibil, nu este permis, ca să meargă la voia întimplărei.

Anul trecut, știți din declarațiunea d-lui ministru de războiū, că încă nu se comandaseră cartușele. Și dacă

anul trecut ar fi fost nevoie ca armata română să se pună în campanie, infanteria noastră ar fi trebuit să plece cu pușca vechiă, fiindcă cu cea nouă nu putea să plece. Și pușca vechiă, armata nu o cunoștea.

A voit Dumnezeu ca anul trecut să fie pace; a vrut Dumnezeu ca Bulgarii să nu treacă în Macedonia, cînd Grecii trecuseră în Tesalia, căci este probabil, că dacă ei treceau, nu era cu putință ca puștile vechi să stea în arsenal. În timpul acesta d. ministru a putut să comande cartușele. În această privință aș vrea ca d. ministru să ne spună dacă astăzi cel puțin infanteria noastră are un stoc suficient de cartușe, pentru o campanie normală, căci acesta este stocul, pe care orî-ce Stat trebuie să aibă tot-de-a-una gata, stocul pentru o campanie normală.

Nu pot cere d lui ministru să aibă un stoc suficient de cartușe pentru orî-ce campanie, căci nici un Stat nu și poate plăti luxul de a ține un prea mare depozit de cartușe, mai ales că cu toții știm, că pulberea fără fum nu durează mult timp.

Tot ceea-ce voesc să știu este, dacă anul acesta nu vom fi în stare să armăm cu cartușe armata noastră efectivă, sau dacă ne aflăm ca anul trecut, cînd, dacă ar fi venit un ordin de mobilizare, trebuia să ne armăm cu pușca vechiă. Vream să știu, dacă în anul acesta avem sau nu cantitatea de munițiuni necesară armărei infanteriei noastre.

III.

Echipamentul trupelor

În aceeași ședință, d. Take Ionescu vorbi la § privitor la echipamentul trupelor, arătând cât de greșit e faptul că se reduce, sub forma de economie, suma de 849.000 lei din echipamentul trupelor. În realitate lucrurile stau cu totul alt-fel, e mai mult, o operațiune de condei financiar. E drept, că s'a redus suma de 849.000 lei dar echipamentul de rezervă, care trebuie să rămie intact, numai pentru cazurile extreme de mobilizare, va începe a fi uzat, așa că peste 2—3 ani, vom avea nevoie de o sumă de mai multe milioane, pentru a umplea golul lăsat de aceste presupuse economii.

D. Take Ionescu e contra reducerii acestei sume diu bugetul Ministerului de război.

D-lor Deputați,

Capitolul acesta al echipamentului trupelor, la care se face un scăzământ de 849.000 lei, este foarte interesant, tocmai din punctul de vedere al modului de a alcătui bugetul.

De altmintrelea, d-lor, nimeni nu-și poate închipui cum se poate produce scăzământ la echipament, cind efectivul trupelor se mărește; căci minunea celor 5 pini cu care s'a hrănit lume multă și au mai rămas 12 coșuri de fărămituri, este din ordinea biblică, iar nu din ordinea financiară. Așa că un buget la care se înmulțește personalul, mi se pare cu 1600 oameni în total, prezintă o caracteristică curioasă; cu cât sunt mai mulți oameni de îmbrăcat, cu atât sunt mai puține parale ca să-i îmbrace.

Vă spun de la început, că acest scăzământ de 849.000 lei, nu este un scăzământ real, nu este cu alte cuvinte o imputinare de cheltuială a Statului, ci este pur și simplu o operațiune de condei financiar.

Ei bine, eu găsesc acest sistem foarte greșit. Vorbea d. Costinescu astăzi, și spunea că finanțele noastre sunt finance foarte solide, că materia impozabilă nu este încă sfârșită, și că diferitele împrumuturi pe cari le facem nu au în ele nimic, care să ne sperie, pentru că ele se întrebunțează la cheltueli productive.

D-lor, lucrul nu este pe deplin exact. Acest capitol îmi dă o ilustrațiune, că adică lucrul nu este adevărat de cit în aparență și numai în parte.

În adevăr, d-lor, de verî-o 15 ani încoace, de cînd facem numeroase și continue împrumuturi anuale în rentă, ca să facem fie drumuri de fer, fie diferite clădiri în țară, o parte din produsele acestor împrumuturi nu le întrebuițăm în cheltueli, cari reprezintă o sporire de capital, ci o întrebuițăm în cheltueli cari ar trebui în realitate să figureze în cheltuelile ordinare ale Statului.

Mă explic: Cînd ați votat d-v., spre exemplu, atitea sute de mii de lei, pentru ca să se facă spitale rurale și cînd—așa este sistemul nostru financiar, și așa s'a urmat și de o parte și de alta,—din renta care ar trebui să zidim spitalele, cumpărăm și medicamente, și instrumente chirurgicale, și paturî și rufăria; cînd votați renta ca să se clădească un liceu, și din rentă cumpărăm și băncile, și cărțile, și lămpile, și instrumentele didactice, și colecțiunii de științe naturale, hărți, etc., este evident că o sumă oare-care din produsul împrumutului o întrebuițăm la cheltueli ordinare.

Acest lucru se practică pe o scară așa de întinsă, că eu cred că dacă s'ar face o socoteală într'o zi—și ar fi bine să se facă—care sumă din împrumuturile noastre noi le întrebuițăm de 15 ani încoace la cheltueli curat ordinare, adică la cheltueli de material care se distruge foarte repede, cu mult mai înainte de anii de amortizare ai împrumutului, ați vedea că cel puțin verî-o două milioane pe an s'au cheltuit de diferite ministere în acest senz.

Și dacă mai puneți și banii cheltuiți de ministerul de război pentru lucruri cari trebuiau făcute din credite ordinare, cum de exemplu cartușe, ranițe și de multe ori haine și cizme!!

Ei bine, dacă avem această meteahnă în sistemul nostru financiar — și este o reală meteahnă, care nu se vede la aparență, pentru că votînd creditul pentru o construcțiune, nu se lămurește cit este pentru construcțiune, și cit pentru lucrările accesorii la cari toți miniștrii se întind cit mai mult — nu este bine să o încurajăm.

D-lor, cînd tăiați d-v. 849.000 lei de la echipamentul trupelor, însemnează aceasta că vor fi mai puține tunicî, mai puține cizme, mai puține perechi de pantalonî?

Evident că nu. Însemnează că ștofele vor fi mai du-

rabile anul viitor, fiind-că așa vrea Camera? Atunci am mai putea face încă o minune, să mai tăiem un milion, și ștofele acestea devin și mai durabile! Insemnează că vâpseala postavului să fie mai puțin stricată de soare și de ploaie? Insemnează că soldații vor fi mai cu grije și vor păstra mai bine hainele lor? Neapărat că nu; cifra echipamentului trebuie sporită, nu scăzută.

Un lucru care s'a sporit este alocația la mîncare, căci acolo n'avea ce să facă. Dar la echipament știți care este socoteala, de aū scăzut? Iat-o: cînd se tae 849.000 de lei din echipamentul de est-timp, vom întrebuița ceva mai mult din echipamentul de rezervă, din acel echipament, care, creat cu fonduri din împrumuturi, este destinat să rămînă pentru cazurile extreme, adică pentru momentul mobilizărei.

Prin urmare, pe de o parte scăzămînt în budgetul cheltuelilor pentru cumpărătoarea anului acesta, în schimb o parte a echipamentului extra-ordinar întrebuițat în nevoile ordinare; și după 2—3 ani de această operațiune, se face o gaură mare în echipamentul extra-ordinar și atunci se vine cu un credit de cite-va milioane de rentă pentru a-l complecta, cu alte cuvinte: este absolut un nou deficit de 1.000.000 ce se ascunde într'un mic paragraf al unui capitol al budgetului ministerului de războiū; tot după maxima, așa de bine definită de d. Fleva: că la personal este greu să tai, fiind-că el are gură și strigă, dar la material ar fi lesne să tai, fiind-că n'are glas și tace.

Dar el nu tace în realitate, tace doar în aparență, și ești silit pe urmă să iai materialul extra-ordinar, să-l întrebuițezi la fondul ordinar și pe urmă iar să vii cu rentă să-l complectezi.

Ei bine, d-lor, acest lucru are 3 cusururi:

Intiū, cusurul tuturor lucrurilor neadevărate. Cel mai urit lucru pe lume este neadevărul și neadevărul oficial are ceva mai odios în el, fiind-că este solemn și pompos. Prin urmare, orî-ce neadevăr într'un act oficial și mai cu seamă în cheltuelile statului, este un rău. Această cifră este neadevărată, căci d. ministru nu va putea, cu toată buna-voința d-sale, să împiedice pe soldați de a avea nevoie în cursul acestui an budgetar, tot de atitea efecte de cît a avut nevoie în cursul anului trecut.

Al doilea cusur al acestui mod de a procedea, este că nici o dată nu este cuminte de a împuțina rezervele de echipament ce trebuie să le aibă o trupă. D-lor, evident că nu am să iaș eu anul acesta să pui în serviciu cizmele cari le fac anul acesta, iaș pe cele mai vechi și pe cele nouă le pun la rezervă, dar trebuie să am tot-de-a-una rezerve complete. Ori, cind d-v. votați 1 milion mai puțin la echipament, aceasta însemnează împuținarea stocului de echipament, pe care trebuia să-l avem gata într'un moment de mobilizare, însemnează împuținarea lui cu un milion, și cum nu e nimeni sigur că tot în sesiunea aceasta veți vota un împrumut cu rentă de un milion, ca să-l puneți la loc, riscați să vă găsiți anul viitor cu o rezervă mai mică, pe cind idealul nostru ar fi ca rezervele noastre, cele cu cari vom porni în momentul deciziv, să se înmulțească în fie-care an. Acest inconvenient, d-lor, nu e numai de ordine financiară, e și de ordine militară. Și mai e un lucru: odată porniți pe calea aceasta, altă dată veți tăia indoit, și atunci nu mai avem socoteală.

Al treilea cusur e că se operează un schimb de răspunderi. Nu e drept ca ministrul de război să găsească în operații de condei financiar resursele cu cari să facă față la nevoile ministerului său. Aceasta e treaba ministrului de finance. Ministrul de război trebuie să-i spună, cum, probabil, i-o fi spus acolo, cind aș discutat între d-lor: „mie îmi trebuie un spor de 1.887.000 lei, și ministrul de finance să vadă dacă resursele statului pot să nu acorda acest spor. Și dacă resursele statului nu pot, dacă e loc a se crea nouă resurse, sau dacă nici una nici alta nu e posibil, ministrul de finance trebuie să spună ministrului de război: „aminați îmbunătățirile, căci nu pot să vi le acord anul acesta“.

Dar cind, din potrivă, d. ministru de finance zice ministrului de război: „Îți dau 900.000, restul găsește, taie și potrivește cifrele“, acesta e un mare rău.

De unde să taie? De la mîncare nu poate; de la oameni nu poate să taie, căci oamenii aș glas și se supără. „Ia taie d-ta frumușel de la haine și vom veni pe urmă cu rentă.“ Aceasta face un schimb de răspunderi, și de unde răspunderea era să fie pe capul ministrului de finance, ea trece pe capul altui titular, care nu e treaba

lui să se ocupe de această învîrtitură de condei financiar, ca să echilibreze budgetul.

D-lor, mai are un cusur acest lucru, e că cu acest sistem nu mai poate contribuabilul să vadă limpede în budget și să citească cu siguranță cari sunt sacrificiile pe cari el le face pentru diferitele nevoi ale Statului. El deschide budgetul și găsește că anul acesta îl va costa armata 45.380.000 lei. Ei, nu e adevărat! Nu-l va costa 45.380.000; îl va costa 46.380.000, pentru că tăetura de la echipament nu e o tăetură reală, nu corespunde cu o economie posibilă.

Și mai departe, d-lor, mai avem atunci un lucru: e că noi intrăm pe calea foarte primejdioasă de a echilibra budgetele prin împrumuturi, căci aceasta e echilibru prin împrumut. Cînd ești de la o cheltuială fatală o sumă pe care nu o poți putea pune la loc de cit printr'un credit extra-ordinar, atunci echilibrez budgetele cu împrumuturi.

Ei, d-lor, în trecuta administrațiune liberală de la 1883—1883, se petrecea un lucru mult mai grav de cit acesta, lucru pe care l'am denunțat atunci țării. Nu vreau să spun cum l'am denunțat, ca să nu se zică că facem obstrucționism.

Se petrecea, d-lor, un lucru de necrezut: Era atunci un agiū de 18⁰/₀; datoria publică trebuia plătită în aur și vedeam că budgetul datoriei publice nu se calcula de cit 8⁰/₀ agiū și te întrebași? Cum minunea aceasta? Aurul costă 18 și pe Stat îi costă 8? Cum?

Se lua, d-lor, aurul de la construcțiuni, de la lucrările publice, și se întrebuița la plata de cupoane, fără să se bonifice agiul la budgetul construcțiunilor.

Cu sistemul acesta de împrumuturi, cu meșteșugul de condei, un condei foarte abil, se acopereaū deficitele budgetare cu împrumuturi. Așa am calculat atunci cifră cu cifră, că până la 1886 această operațiune se urcase la 11 milioane.

Acum ne aflăm în fața unui condei mai mititel; sistemul însă e același și noi din parte-ne nu putem primi un ast-fel de sistem de alcătuire de budget.

VII. Concentrările

Tot în ședința din 24 Martie, d. Take Ionescu, întrebă pe d. Ministru de război, de ce nu s'a prevăzut în budget o sumă pentru manevre. De doi ani nu se mai făcuse manevre, de ce? Întrebare la care Ministrul titular al războiului răspunde că din cauza dezechilibrării budgetului, această necesitate n'a putut fi satisfăcută, dar speră că în vara anului acesta (1898) se va deschide un credit extraordinar și se vor face manevre.

D-lor Deputați,

Voiesc să atrag atențiunea d-lui ministru de război la capitolul acesta al *concentrărilor*, asupra unui fapt care se petrece în armata noastră de doi ani și mai bine, și care este cît se poate de dăunător eficienței armatei noastre.

Au trecut, d-lor, doi ani, două veri, fără să se facă manevre în armată românească.

Nu este nici o armată în Europa, — vorbesc de armatele cele serioase, — cari în fie-care vară să nu facă manevre.

Vă aduceți aminte, anul trecut, în Austria, cu toate inundațiunile cele mari, cari au fost mai grozave ca la noi, manevrele s'au făcut.

În armatele însemnate, cînd este nevoie de economii, sau se licențiază o parte din trupe înainte de vreme, sau se dau acele concedii ilimitate, sorginta economiilor la toate ministerele de război, dar nu se lasă să se treacă un an fără de manevre. Nici Austria, nici Rusia, nici Italia nu lasă să treacă un an fără manevre.

La noi manevrele au o importanță și mai mare de cît la acele armate, și iată de ce: la noi avem o organizațiune militară în care $\frac{2}{3}$ din ofițerii noștri de infanterie trăesc mai tot anul fără soldați; la cele două batalioane teritoriale avem aceleași cadre de ofițeri ca și la batalionul permanent; cu toate acestea, acești ofițeri nu văd soldații mai tot anul, afară de epoca de vară, cînd vin recruții și cînd se chiamă pentru cite-va zile contingentul; ofițerii au deci luni de zile fără soldați. Și evi-

dent că un om, în orî-ce meserie, dacă nu se exercitează atîta timp, are o cauză de slăbiciune. Mai este un lucru: mai avem o mare parte din soldați, $\frac{2}{3}$ din infanterie cari nu petrec de cît un scurt timp la cazarmă și prin urmare, toți acești soldați nu sunt destul de preparați.

Intr'o ast-fel de organizare militară, manevrele, simulacrul războiului, sunt mult mai necesare de cît în armatele permanente, unde ofițerii aū tot numărul de soldați la îndemină, unde și exercițiile sunt mai frecvente atît spre folosul lor, cît și al soldaților.

Prin urmare, nu înțeleg pentru ce doi ani din urmă nu s'a făcut manevre, pentru ce două clase din armata noastră vor fi lipsite de acest exercițiu superior, care este încoronarea exercițiilor militare.

Dacă este motiv de economie, este rea economie și noi nu putem să renunțăm, precum statele mari nu renunță la manevre.

Știu că printre militari se dă o mulțime de explicațiuni la *faptul că Statul nostru major nu alcătuește de doi ani încoace programe de manevre*; dar acestea nefiind explicațiuni oficiale, nu aū dreptul să fie discutate aci.

Încă o dată, ași dori să știu dacă suprimarea manevrelor de doi ani încoace, și prin care armata noastră este pusă pe picior de inferioritate față de cele-l'alte armate din statele bine organizate militarește, dacă această suprimare este destinată să continue tot timpul cît va continua guvernul actual, saū dacă este numai un fapt care este destinat să înceteze, și dacă în special vara aceasta vom avea saū nu manevre generale?

Aceasta este întrebarea ce vreaū să fac d-lui ministru de războiū.

Incurajarea artelor

(Sedința Camerei de la 25 Martie, 1898)

Ca nici în alt an, budgetul Ministerului Instrucțiunii publice din 1898 prezintă la diferite paragrafe scăderi, nu provocate atât de mult din spirit de economie, ci mai mult, cum s'a exprimat d. Take Ionescu, din meschinărie. Unul din paragrafe care a suferit o tăetură, e acela mai cu seamă relativ la suma alocată pinacotecilor și achizițiunilor de tablouri.

Îa cuvîntul d. Take Ionescu și vorbește ast-fel, ridicîndu-se contra acestor suprimări și reduceri daunătoare:

D-lor Deputați,

Discutarea budgetului instrucțiunii publice s'a petrecut cu mai multă iuțea — fără critică — rîndul acesta, de cît s'a petrecut vre-odată, de cînd se discută budgetul instrucțiunii în Parlamentul românesc, așa că majoritatea se poate felicita, că nu s'a realizat temerile de obstrucțiune pe cari le avusese. În adevăr, în anul în care a ținut discuțiunea acestui budget mai puțin, tot a fost două ședințe, două ședințe normale de 4 ore una, ceea-ce face 8 ore, pe cînd acum d. raportor se poate felicita, că s'a suit la tribună la ora 9 și la 10^{1/2} va avea probabil plăcerea să constate că budgetul cultelor și instrucțiunii publice s'a terminat.

D. Președinte: D-v. erați aci.

D. Take Ionescu: Nu este critică, d-le președinte.

Prin urmare, să nu se mire Camera, dacă la capitolul „Pinacotecă” ași vrea să atrag atențiunea d-lui ministru asupra unui scăzămînt, pe care-l cred foarte rău și de o prea mică economie ca să merite să se facă.

În adevăr, d-lor, sunt multe scăzămînte în acest bud-

get cari nu sunt tocmai laudabile, dar unele din ele se vor restabili probabil prin credite suplimentare. Altele au fost, de sigur, impuse prin nevoi budgetare; așa, de exemplu, o cifră din acest budget, care în tot-de-a-una făcea fanfara miniștrilor de instrucțiune publică, cifra relativă la înființare de școli rurale. Imi aduc aminte că era o vreme în care se făcea un fel de paralelă între diferitele budgete, și miniștrii se întreceau cari mai de cari să zică: „Eu am făcut mai multe înființări de școli rurale.“

În această privință budgetul actual a fost cât se poate de parcimonios, căci în locul cifrei de 100.000 lei, la care se ajunsese pentru crearea de școli rurale, s'a votat acum numai 30.000 lei. Este dar o reducere suficientă, căci nu puteai tăia mai mult într'un an.

De asemenea, d-lor, o scădere foarte neplăcută, după mine, și care are chiar ceva — permiteți-mi expresiunea, — meschin într'insa, este că într'un budget de atitea milioane se scade mult din acele cite-va nenorocite mii de lei pe an cari se dau la studenții săraci din străinatate.

Cine a fost pe la ministerul instrucțiunii publice, își poate da seama cât bine se poate face cu acele cite-va mii de lei.

Nu este vorba de bursele întregi, ci de mici ajutoare cari se dau aceluia cari au câte o mică bursă de la consiliul județean, de la consiliul comunal, sau de la rude bogate, și cari neputînd s'o ducă cu cite 120 sau 200 lei pe lună, le dă ministerul 800, 1000 și de multe ori 500 de lei pe an. Același lucru pentru studenții cari au mai mult, dar cari se găsesc într'un moment greu, cum e tipărirea tezei, o taxă de examen, taxă de laboratoriu, etc., tot acest nenorocit fond este care-i ajută.

Eu, d-lor, cînd am venit la minister, la 1891, toamna, am găsit acest fond, pe cât imi aduc aminte, numai de 8000 lei, și din an în an l'am ridicat la 27.000 lei. În acest budget ce s'a votat, această cifră s'a redus cu desăvîrșire. Eu unul am convingerea că reducerea ce s'a făcut la această cifră este nu numai o economie rea, dar este una din acele economii cari nu trebuie să se facă, ori-cari ar fi trebuințele budgetare; căci această economie

lovește în vre-o 10—15 oameni cari sunt cei mai meri-
toși și deci cei mai demni de ajutat.

Veți zice: dar acest ajutor este anual. În vieța practică nu este așa; dacă-i dai unui student un an, îi vei da și anul următor, până va termina studiile. Așa dar, eu cred că reducerea făcută este greșită și d. ministru va fi nevoit, de forța lucrurilor, ca în cursul anului să ridice această cifră, căci nevoile sunt de așa fel, în cit nu va putea face alt-fel.

La pinacotecă, văd de asemenea o tendință greșită.

Cine nu știe că una din lipsurile cele mai mari ce avem este lipsa culturei artistice. Cultura artelor este o nevoie. O națiune fără simțul artistic nu este o națiune complectă; după cum un om fără gustul frumosului nu este un om complect, fie el toabă de carte; și pot zice că nu este omul complect și cînd îi lipsește măcar un dram din slăbiciunile omenești. Alt-fel nu este un om complect în senzul propriu al cuvîntului.

Dar ce avem noi în țară ca să formăm gustul artistic?

Avem cite-va monumente cari sunt departe de a forma gustul artistic; cele cite-va mai bune sunt foarte puține la număr. Avem și două nenorocite de pinacotecă, una la Iași și alta la București. Cea de la Iași este superioară celei de la București. Acolo au fost ciți-va patrioți buni — nu toți din cei mai bogați — cari au dăruit galeriile lor pinacotecei, și așa, pe lîngă un mare număr de copii, sunt și cite-va tablouri originale destul de bunicile. Cine se duce la Iași, are ce să vază acolo. Eu, cînd am fost la minister, am transformat localul foastei școale Mihăilene în pinacotecă și este binișor instalată.

Așa dar, putem zice că la Iași avem un început bun de pinacotecă. Asemenea la Iași avem ateliere bunicile pentru școala de bele-arte, le cunosc, fiind-că eu le-am făcut.

La București avem, pentru pinacotecă, un adevărat palat: este partea din aripa a doua a palatului Ateneului. Dar nu avem ce pune într'insul. Și dacă anul trecut, din inițiativa Camerei, nu se punea o sumă cu care să se cumpere cite-va tablouri de la expozițiunea făcută de artistul nostru Grigorescu, pinacoteca noastră romîneasă era

și până astăzi cu această caracteristică ciudată: că nu are într'însa reprezentat demn nici chiar pe pictorul nostru cel mai național—fără a ataca pe nici un altul—singurul pictor, care a înțeles mai mult ca orî care altul, frumosul artistic special al țării noastre, a pătruns sufletul artistic al acestei țări.

Vorbim de capitalele Orientului, de focarele de civilizație, de soarele electric pentru iluminarea Balcanilor—toate acestea sunt foarte bune; dar cînd ai vrea să te întrebî ce ai, nu ai nimic, căci dacă ai muzeul de antichități, acesta nu e meritul nostru, acesta e meritul strămoșilor noștri, cari ne-au lăsat acele antichități, pe cari am reușit să le dezgropăm.

Dar meritul nostru unde e? Ce avem în pinacoteca noastră? Nu vreaū să fac o cestiune personală; dar sunt silit să spun că eu începusem să mai cumpăr ceva și din țară și din străinătate.

Astăzi avem cîte-va tablouri din maeștrii francezi moderni, doi Henner, un Carolus Duran, un Constant, etc.

Dar ce însemnează 5, 6 pînze? E o picătura de apă; cu acestea nu s'ar mulțumi un particular cu dare de mină să le aibă în salonul său, ne cum pinacoteca regatului Român.

Speram, că cifra pentru înzestrarea pinacotecei se va spori. Nădărduiam că vor rămîne în acest budget trei paragrafe sporite de mine și cari se vor spori veșnic și cari nu vor da nici o dată înapoi. Din acele trei paragrafe unul era ajutorul pentru studenții săraci, al doilea era paragraful școalelor romîne din străinătate, care văd că stă pe loc. De la 520.000, unde ajunsese sub mine, nu a mai sporit cu o centimă și în budgetul actual tot la această sumă rămîne. Nu mă voiū întinde însă asupra acestei cestiuni, căci voiū adresa o interpelare în această privință.

Dar pentru pinacotecă noi nu vom avea destul de cit în ziua în care vom avea în fie-care an măcar 150.000 lei pentru înzestrarea pinacotecei, cîte 40—50.000 ca să încurajezi pe pictorii noștri și măcar 100.000 lei pentru a se îmbunătăți pinacoteca noastră de o cam-dată cu pinze moderne, până ne va da mină să facem achizițiuni de pinze ale maeștrilor vechi.

Văd cu regret scăderi serioase. În budgetul anului trecut ați avut 20.000 de lei pentru pinacoteca din București și anul acesta ni se propune un scăzământ de 12.000 de lei; cu alte cuvinte e tot vechea idee pe care o veți găsi și la bibliotecă. Noi avem o bibliotecă cu un local bun, cu un bibliotecar, cu sub-bibliotecar, cu custode, însă fără fonduri de înavuțire, căci ce sunt 15.000 de lei pentru a înavuți biblioteca centrală a regatului Român? Aceasta este o glumă, căci din această sumă se plătește și legatul cărților, cari se dau gratis. Șapte, opt mii de lei sunt destinate pentru legatul cărților; vă întreb: ce rămâne pentru a pretinde că ai bibliotecă care să cumpere publicațiuni măcar ca și un simplu particular? Pe care dintre d-v. nu vă costă achizițiunea de cărți 2—3000 de lei.

E evident că o zecime din budgetul fie-căruia merge la cumpărarea de cărți, jurnale, reviste.

Ei, Statul român, cu 222 de milioane, are 6000 de lei pentru achizițiunea de cărți.

Eu speram să văd cel puțin la pinacotecă sporindu-se cifra treptat în fie-care an. Apoi de la 20.000 să scazi la 8000 lei, atunci ce rămâne? Rămâne o pinacotecă pe hirtie, căci 8000 de lei nu va fi destul ca să cumpărați nici pinzele mediocre ale tinerilor noștri artiști ca încurajare.

Eu, d-lor, nu știu dacă se continuă la minister sistemul meu pentru încurajarea tinerilor noștri artiști. Eu găsisem două mijloace: întâi sporirea fondului relativ la pinacotecă, al doilea comenzi cu ocaziunea clădirilor școlare, de exemplu: unde s'a făcut liceu, o școală normală, am comandat portretele Regelui și al Reginei; pe urmă era să vină al Principelui și al Principesei. De exemplu: la liceul din Ploești, fiindcă se chiamă sf. Petru și Pavel, am comandat icoana lor pentru acel liceu. Așa că cu modul acesta dau 30—40.000 de lei mai mult pe an, absolut cu scop de a încuraja pe tinerii artiști. Nu știu dacă obiceiul se continuă, dacă pentru diferitele clădiri ce se fac se mai dau asemenea comenzi, căci este singura ocaziune, ca să dăm unui artist de lucru. Ceii 8000 lei pe cari d-v. îi prevedeați în budget pentru cumpărare de tablouri de la expozițiuni, nu numai că nu vor ajunge, dar

ministrul va trebui să viziteze expozițiile de arte din țară și să plece fără ca să cumpere nimic.

La pinacoteca din Iași era 6000 lei; ați tăiat 3000 lei, așa că de unde era în total 26.000, ceea ce era ridicol de puțin pentru a face ceva artă, d-v. reduceți la 11.000.

Dacă aceasta este o tendință și dacă această tendință însemnează că într'un secol mai pozitiv arta ni se pare un lucru de prisos, atunci vin și eu să mă întreb ca d. Delavrancea: dacă nu cum-va un studiu excesiv al matematicelor și al științelor reale nu ne împinge la un fel de unilateralism în modul de a vedea lucrurile.

Eă, d-lor, cred că nu putem trăi un an fără achizițiune de tablouri. Dar este ceva mai grav: în loc de un fond, care să fie crescut regulat, până ce să ajungă la un fond mai serios, d-v. într'un singur an, îl dați înapoi cu 60%, așa în cit vor trebui alți doi ani pentru a-l reduce la cifra, la care eu îl dusesem, ca de acolo înainte sporul să reînceapă din nou. Sistemul d-v. este condamnat.

Administrația în Dobrogea

(Sedința Camerei de la 25 Martie, 1898)

Cu ocazia discuției generale a bugetului Ministerului de Interne, atragându-se și despre chestia administrației dobrogene, d. Take Ionescu răspunde Ministrului de Interne, care negreșit luă apărarea subalternilor săi.

În răspunsul său, d. T. Ionescu arată că politica bulgarofobă a administrației din Dobrogea nu e bună; trebuie, negreșit, o supraveghiere vigilentă, dar mai multă toleranță n'ar strica. Părerea fruntașului conservator e că autoritatea statului n'ar trebui să fie târîtă în discuție în orice moment și pentru fie-ce lucru neînsemnat. Nu trebuie să dăm exemplu de uz riguros al drepturilor noastre.

D. Președinte: D. Take Ionescu are cuvintul (la cap. VII).

D. Take Ionescu:

D-lor Deputați,

Nu ași fi cerut cuvintul la acest capitol, dacă nu era ca să răspund la unele cuvinte de adineauri ale d-lui ministru de interne.

D-sa, vorbind despre cestiunea administrației noastre în Dobrogea, s'a plins în contra presei, — și faptul că presa de care s'a plins nu este presa conservatoare, nu-mi schimbă părerea — care ar fi reprodus cu prea multă ușurință unele plîngerî ale unei părți din populațiunea dobrogeană, și a crezut d-sa că ospitalitatea pe care a dat-o presa acestei plîngerî a fost prilejul, că în străinătate am fost acuzați și noi de a voi să deznaționalizăm cu violență populațiunea eterogenă din Dobrogea, după cum ne plîngem că în alte state se deznaționalizează cu violență Românii locuitori acolo.

Eū cred cǎ d. ministru de interne este cam nedrept cu presa și cǎ critica trebuie fǎcutǎ intiiū guvernului și pe urmǎ presei. Iatǎ pentru ce:

Neapǎrat, personal vǎ puteți inchipui cǎ n'am nimic în contra prefectului de Tulcea. De și era adversar politic și unul din cei mai fideli amici ai actualului prim-ministru, nu m'am dat în lǎturi sǎ-l rog sǎ primeascǎ o înaltǎ funcțiune în ministerul meu, pe care a primit-o și pe care a ocupat-o pǎnǎ în ultima zi a șederei noastre la guvern, rǎminind un liberal convins și devotat partidului sǎu.

Așa dar, dacǎ eū m'am adresat la d-sa, adversar politic, pentru a-i incredința un înalt post, vǎ puteți inchipui, cǎ nu am și nu pot avea personal nimic, nici în contra d-sale ca om, nici în contra capacitǎței sale administrative, fiind-cǎ tot la administrație il chemasem și eū, dar la o administrație mai potrivită cu ocupațiunile sale de om de litere, de profesor.

Dar, d-lor, credeți d-v., cǎ dacǎ n'ar fi acolo nimic, dacǎ n'ar fi poate vre-un exces de zel, s'ar fi stirnit acele protestǎri cam prea continue și cam prea vii?

Eū am convingerea, fǎrǎ sǎ intru în detalii—și vǎ voiū da imediat dovadǎ—cǎ în modul de a se procede cu populația eterogenǎ din Dobrogea, s'a uitat un lucru, și anume: cǎ nici dreptatea nu trebuie împinsǎ pǎnǎ la ultima ei limitǎ, și cǎ atunci cînd ești un popor ca noi, absolut omogen, cînd ai 5¹/₂ milioane de Romîni, poți sǎ fii foarte larg și foarte tolerant cu 45—50 miū de suflete de alt neam, cînd tu aiurea ești în așa pozițiune, în cit tot-de-a-una ai nevoe de simpatiile lumii întregi.

Pentru considerațiuni de acest fel, noi avem interes sǎ lǎsǎm, cum se zice, se treacǎ de la noi, sǎ fim mai largi și îngǎduitori cu acea însemnatǎ populațiune bulgarǎ din Dobrogea. Cǎci ce sunt 50.000 de bulgari—și aceia foarte proaspeți—într'o populație de 230.000 de suflete a vechei provincii a lui Mircea? Ce sunt acești 50.000 de Bulgari din județul Tulcea, cînd avem în Bulgaria peste 100.000 de Romîni! Ce interes de stat avem noi ca sǎ ne cam înțepenim în drepturile noastre față de aceste popoare? Nu avem nici un interes, interesul nostru etnic, interesul nostru superior, care e interesul superior al Re-

gatalui nostru, e ca să fim foarte largi în această privință și să lăsăm să treacă de la noi, pentru că avem interese legate cu doctrina îngăduinței.

Eu știu din experiență, că mulți din slujbașii cei mici, în patriotizmul lor exagerat și în șovinizmul lor necuminte, nu prea știu să păstreze această măsură. De pildă: dacă d. ministru al cultelor ar voi să caute în dosarele ministerului, ar găsi, în anul 1893—94, un raport al unui revizor școlar, un om foarte de treabă și foarte de bună credință, care îmi propunea un sistem întreg, cum să naționalizezi niște sate pe cari le descoperise el în România și despre cari nimenui nu-î trecuse prin gând că ar fi eterogene unde populațiunea avea un accent rău, dar nimenui nu-î trecuse prin minte să-î considere ca națiune aparte. Eu l'am întrebat dacă face parte din Liga și mi-a spus că da; atunci i-am propus să traducă în ungurește raportul, pentru ca să poată servi ministrului de instrucție unguresc, pentru care poate să fie utilă descoperirea unor astfel de mijloace; mie în România, nu-mi trebuie.

Le-a dat Dumnezeu Romînilor destulă putere ca să topească pe cele-l'alte naționalități din sinul lor și nu e nevoie de măsuri drastice.

Tot așa și în Dobrogea. Sunt de părere să păstrăm drepturile noastre de stat intacte; dar nu sunt de părere să forțăm nota. Am fost, în ultima lună a guvernului nostru, în inspecțiune la Tulcea. Cel d'intîiîu lucru care m'a izbit, cînd am ajuns la școala și biserica bulgară, a fost cele două steaguri: tricolorul nostru și tricolorul principatului vecin. Am intrat și am întrebat pe efori ce caută acel tricolor. Mi-au spus: „D-le ministru, e tricolorul bulgar.“ Le-am spus: „D-v. sunteți cetățeni Romîni; noi cînd v'am luat, nu v'am luat după pofta d-v., ci v'am luat cu sabia, și, prin urmare, trebuie să vă supuneți. Dacă e steagul unui stat vecin, noi mai avem și alte state vecine cu cari suntem în excelente raporturi și îmi displace această singularitate de a nu pune de cit steagul *unui* stat vecin.“ Efectul a fost că pînă să ajung la cea-l'altă școală, nu am găsit de cit steagul nostru.

Am intrat în școală și am găsit că limba romînă se învață foarte puțin. Din geografia țării nu se știa mai nimic. Am dat sfaturile cari trebuiau să le dau;

dar ași fi făcut o mare greșală dacă ași fi luat măsuri de rigoare...

D. C. Nacu: Vre-o hartă geografică ați găsit?

D. Take Ionescu: Cînd îmi aduc aminte ce cărți de geografie am avut și eu în școală, mă simt indulgent. Nicî noi nu prea avem cărți ortodoxe în școlile noastre, și poate că acea eterodoxie n'a fost tocmai străină la cultura unor anume sentimente.

Dar am găsit mai rău de cît aceasta: am găsit că nu se știa din geografia țării noastre mai nimic, și că chiar în clasa a IV-a gimnazială nu se putea răspunde nicî asupra istoriei, nicî asupra geografiei romînești. Uitasem. Cît pentru steag, mi s'a spus de un predecesor al meu, liberal, l'a văzut, dar nu a zis nimic.

D-v. vă plîngeți de presă. De ce nu vă plîngeți de ceea-ce s'a făcut sub guvernul d-v.?

Era cu minte ca să vină ministrul instrucțiunii cu un referat către consiliul de miniștri, în care să descrie ceea-ce a găsit în școlile din Dobrogea, în cari se anunță că comunitatea bulgară nu se supune la nicî o lege? Se făcea un act întreg de acuzațiune, prin care se cerea consiliului de miniștri să ia măsuri și consiliul de miniștri încheie un jurnal ca să le dea... *un avertisment.*

Și acel jurnal s'a și publicat. Credeți d-v., că este bine, că este folositor ca așa să se zbirnie în aer autoritatea statului, pentru ca să ajungem la nimic? Nu mă plîng de rezultat. Foarte bine făceați să fiți îngăduitori; avem un interes superior în această cestiune; confienți pe puterea noastră de asimilare, să nu dăm nicî un exemplu de uz riguros al drepturilor noastre.

Dar nicî să nu ne arătăm începători de gilceavă și pe urmă să facem pe dos, căci este mare lucru ca un guvern să publice că a fost sezizat consiliul de miniștri de un raport al ministrului de instrucțiune, care denunță că în Dobrogea nu se respectă absolut nimic, și lucrul să se termine printr'un avertisment, că dacă se va mai întimpla așa, are să se întimple lucruri mari. Așa se tocește autoritatea țării.

Nu s'a urmat dar bine.

Dar atunci de ce vă mirați de presă?

D-v. ați publicat în *Voința Națională* referatul minis-

trului de instrucțiune și încheierea consiliului de miniștri, atunci de ce vă mirați de presă?

Eū v'ași ruga, ca în privința acestei cestiuni delicate, să vă aduceți aminte de o zicătoare: că popoarele fericite sunt acelea cari n'aū istorie. Mi se pare că de la un timp incoace Dobrogea are prea multă istorie. Nu vreaū să caut și să spun nimic. Ași fi foarte doritor să știū că nu este nimic intemeiat în plingerea ce se adresează.

Cu toate acestea, am dori ca să nu se mai facă plingeri; am dori ca administrațiunea acestei țări, cunoscută altă-dată prin spiritul ei larg și bine-voitor, ca administrațiunea acestui popor, cunoscut ca blind și îngăduitor, să fie ast-fel în cit să nu se mai plingă nimeni, nici atunci cind se plinge pe nedrept.

Și dacă vă fac o urare, este ca să nu mai aruncați toată vina asupra preseii. Nu uitați că de la 1877 incoace presa nu a mai vorbit nimic de felul acesta. De ce nu vă întrebați: pentru ce lucrul se întâmplă numai de un an sau doi? De ce nu ni s'a întâmplat așa ceva și sub noi?

Eū mă uit la rezultat. Dobrogea are azi o istorie. Acest lucru il regret și doresc Dobrogeii să nu mai aibă istorie de aci înainte alta de cit o propășire, și materială, și morală. Reprezentanții Statului în Dobrogea să fie pătrunși de acest adevăr: că nu se cîștigă inimile oamenilor de cit cu blindețe, cu îngăduință și cu dragoste.

Afacerea Zappa

Interpelarea d-lui Nicolae Fleva

(Sedința Camerei de la 28 Martie, 1898)

Iată istoricul acestei afaceri:

Repausatul Vanghelie Zappa a fost și el unul din numeroșii străini, cari s'aũ îmbogațit în țara noastră, și fiind-că pe atunci străinii aveau dreptul la ori-ce fel de proprietate în România, Vanghelie Zappa cistigase o însemnată avere imobiliară. El a murit de mult, lăsind un testament, prin care uzufructul averei lui era lăsat unui nepot al lui, C. Zappa; iar nuda proprietate o lăsa statului grecesc, sau mai bine pentru o instituțiune culturală, *Olimpicelor*.

În momentul cînd s'aũ produs faptele cari aũ motivat interpelarea d-lui N. Fleva erau deja aproape 10 ani, de cînd încetase din viață și Constantin Zappa, uzufructuarul acestei averi.

Îndată ce el a murit, era natural, să se nască o neînțelegere relativ la această colosală avere.

S'aũ arătat ast-fel pentru a o reclama, trei pretendenți:

S'aũ arătat d'întîiu niște rude ale bătrînului Zappa din țara, unde el fusese nă-cut, și cari veneau cu pretențiuni de rude legitime.

S'a arătat statul grecesc, cu legatul din testamentul în cestiune.

S'a arătat, în fine, și statul român, pentru a reclama moștenirea, dacă nu ar exista moștenitori.

Statul grecesc, ca legatar, zicea că rudele legiuite, chiar dacă ar exista, n'aũ nici un drept, și nefiind descendenți direcți, averea, după testament, i-se cuvine lui.

Statul român cerea averea, contestînd calitatea de a moșteni, pentru diferite motive, și moștenitorilor legiuiți, și statului grecesc.

Moștenitorilor legiuiți, pentru că statul român se îndoia că acești moștenitori ar fi în realitate rude; statului grecesc, pentru că nu avea calitatea de a moșteni și a reclama un legat în România.

Din această cauză, statul elen a rupt relațiunile diplomatice cu România.

Acesta este istoricul procesului, care a durat vre-o 8—9 ani de zile.

Față cu pretenția statului grecesc, se ridicau o mulțime de cestiuni grave, de drept internațional, și public, și privat.

Era prima cestiune: dacă un stat străin poate moșteni în alt stat, și moșteni avere nemiscătoare.

Era a doua cestiune: dacă instituțiile de bine-facere dintr'o țară, au existență legală și juridică în altă țară, unde s'a deschis moștenirea; căci statul grecesc zicea că reclamă legatul în numele unui stabiliment de bine-facere existent în Grecia.

Era și o cestiune de fapt cu totul dependintă de statul român, și anume că în ori-ce caz statul grecesc trebuie să capete autorizarea guvernului român pentru a putea moșteni.

Statul grecesc, chiar dacă ar fi fost constatat juridicamente, ca principiu de drept, că poate moșteni, nu putea însă să reclame acest legat nici pentru el, nici pentru acea instituție de bine-facere, fără să aibă autorizațiunea guvernului român.

Legea noastră reclamă această autorizare, pentru ori-ce instituție de bine-facere din România, *a fortiori* pentru cele din străinătate.

Statul nostru avea interes și putea vr'un guvern să gândească a da statului grecesc o asemenea autorizație?

De aceea, în timp de ani, nu numai că nu s'a acordat această autorizație, dar nici statul grecesc s'a gândit s'o ceară.

Aceasta reese și din actele din dosar; nu se găsește în dosar nici o urmă despre o asemenea cerere de cit în urmă, cu ocaziunea autorizației acordate, în timpul judecării procesului la Casație.

Dar pe lângă cestiunile de sus mai era și cestiunea cea mare constituțională: străinii la noi, fie persoane fizice, fie persoane juridice, nu au după Constituție, dreptul de a dobîndi imobile rurale în România.

Și după toate cele admise la noi până acum, nici un guvern, nici un ministru nu s'a gândit să caute, fie într'un caz special, fie printr'o măsură generală, să explice sau să aplice art. 7 pe cale administrativă. Cestiunea aceasta a fost tot-d'a-una de resortul justiției, care a rămas să se pronunțe în fie-care caz special.

Statul grecesc se judecase până acum fără să aibă nici o autorizație, și la judecata de fond a fost dat la o parte, între altele, și pentru motivul că nu a căpătat autorizațiunea guvernului român.

Iar statul român s'a opus în tot-d'a-una la cererea statului grecesc până la Curtea de Casație, căci de astă-dată s'a intimplat faptul critic, adică i s'a acordat de guvernul român autorizațiunea cuvenită.

În „junul procesului la Casație, ne pomenim cu un decret în *Monitor*, prin care statul grecesc este autorizat să primească legatul imobiliar ce i s'a legat în România, cu condițiune însă, zice decretul în cestiune, că acest legat să fie transformat în bani.

E întrebarea, cu ce drept d. prim-ministru, pe cînd o afacere este pendinte înaintea justiției, hotărînd prin decret, că un stat străin poate să moștionească imobile în țara noastră?

Este oare aceasta o cestiune de drept administrativ sau de drept judecătoresc? Și ce este o asemenea decretare, dacă nu ce-va ca poruncile din timpul lui Vodă Caragea, cînd Domnul lua locul instanțelor judecătorești și răsturna, prin opis domnesc, chiar hotărîrile definitive date de judecători?

Iată o parte de ilegalitate.

Mai e o a doua. D. ministru de externe, în decretul său, zice că statul grecesc e autorizat să primească legatul pentru „Olimpicele“ din Grecia. Întrebăm cu ce drept se face aceasta? Cum vine d. ministru de externe și hotărăște, că stabilimentele de utilitate publică, ori-care ar fi ele din țara grecească, au existența legală și dreptul de a moșteni în obibile rurale în România?

Cu ce drept autoritatea administrativă vine și hotărăște un lucru ca acesta? Un străin să poată dobîndi imobile în România? Și stabilește de la ea modalitatea acestei dobîndiri, adică transformarea imobilelor în bani? Cînd Constituțiunea este categorică și cînd aplicarea și interpretarea ei este de atribuțiunea puterii judecătorești?

Acestea erau cestiunile desvoltate de d. Nic. Fleva în interpelarea

sa. D. Take Ionescu, asociindu-se la interpelarea d-lui Fleva, completă prin discursul de mai la vale, cele zise de interpelator.

Iată după *Monitor*, cuvintarea d-lui Take Ionescu :

D. Președinte: La această interpelare s'a asociat și d. Take Ionescu. D. Take Ionescu are cuvintul.

D. Take Ionescu:

D-lor Deputați,

M'am asociat la această interpelare și sunt sigur, că s'ar fi asociat mai mulți membri ai Adunării, dacă nu s'ar fi întâmplat ca mulți dintr'înșii să pledeze, fie pentru o parte, fie pentru alta, și, prin urmare, numărul celor ce se puteau să se amestece în această cestiune să fie foarte redus.

Cind a apărut decretul d-lui ministru de externe, prin care se da statului grec o autorizare ipotetică și premergătoare, și cind s'a văzut că acest decret apărea în ziua chiar cind înalta Curte trebuia să judece acest proces foarte complicat, și cum se zice între juriști, foarte frumos, a fost un sentiment de generală mirare. Lucrul e foarte explicabil.

Era mai întiiu o imensă necuviință la adresa Curței de Casație, dar știți, o necuviință, așa în cit numai unii oameni pot să o comită. Așa necuviințe nu sunt în stare să le comită de cit oameni cari au un profund dispreț pentru lume în general și cari cred că totul e posibil.

Vă întreb: Curtea de Casație, juridicește, *nu de fapt*, avea ea să hotărească într'un senz sau altul, prin faptul că statul român dădea sau nu autorizația statului grec? Nu.

Acest lucru: ai sau nu ai autorizație, e o cestiune de fapt, care o poți duce înaintea instanței de fond. În parantez pot spune că de fapt, la instanța de fond, această cestie nu a fost de loc hotăritoare. Acolo nu s'au ocupat de cestia dacă statul grec are sau nu autorizația statului român, ci de alt-ceva: dacă da sau ba, statul grec era sau nu legatar.

Și decizind că statul grec n'avea calitate, de prisos orice autorizație.

Ori-cum ar fi însă, chiar dacă statul grec ar fi pierdut la instanța de fond, fiind-că n'ar fi avut autorizația guvernului nostru, tot de prisos ar fi fost darea autorizației la Casație. Căci cestiile de fapt, în zadar s'ar împlini după curtea de apel; Casația nu poate să caseze, fiind-că s'ar fi schimbat situația de fapt. Nu este jurist, care să nu priceapă aceasta, de aceea mă adresez la toți juriștii de aici și nu mă insist.

Vă să zică din punctul de vedere al unui efect juridic această autorizare, apărută în *Monitorul Oficial*, era un lucru nul și nu pot să bănuiesc pe cine-va că face cu voință acte pur nule. Actele nule le fac copiii și nebunii; dar în afară de copii, înainte de a fi înțărcați și de nebuni, după ce au fost interziși, nici un om nu face un act nul, crezând că e nul. Poate să facă un act nul, crezând că a făcut ceva, dar atunci dator sunt să mă întreb: ce credea el că face ca să descoper ce voia să facă, ca să văd dacă era la mijloc un lucru cuviincios sau necuviincios.

Prin urmare, ca să se influențeze juridicește hotărîrea Curții de Casație nu se putea. Pentru ce? Curtea de fond nu respinsese pe statul grecesc, fiind-că n'avea autorizație; îl respinsese fiind-că nu era el legatarul, ci Olimpicele, și Olimpicele nu sunt în România persoană morală; statul grecesc zicea: „Eū sunt Olimpicele“, iar Curtea de Apel a spus „nu“. Curtea de fond ar mai fi putut să respingă pe statul grec și pe alt motiv independent de autorizație; și voiți dovedi imediat cum; să-mi dați voce să fiu mai lung ca de obicei.

Căci mai era o cestiune de drept și mai gravă: un stat străin în alt stat, din punctul de vedere al dreptului privat, are el sau nu ființă morală?

Eū vă spun că, nu mă îndoiesc un moment să spun, că nu are.

Imi aduc aminte că atunci cînd s'a discutat în consiliul de miniștri cestiunea, am spus: „Nu are ființă, nu poate să aibă.“ Acestea sunt însă cestiuni discutate între marii juriști ai Europei. Decî era o a doua cestiune juridică, până ce să se ajungă la a treia cestiune: are ori nu are autorizația statului nostru?

Dar ce ar face, în acest caz, instanța de fond, dacă

adică ar rezolva a doua cestiune, aceea a ființei, în folosul statului grec? Era să zică: considerind că Olimpicele e statul grecesc; considerind că statul grec, ca stat, are ființa morală în România și chiar din punctul de vedere al dreptului privat; considerind însă că nu-și poate exercita dreptul de cît cu autorizația Statului român, îi dau un termen ca să obțină asemenea autorizație.

Nici nu se putea să facă alt-fel. Și minoritatea Curței de Apel, care a dat dreptate statului grec, așa a făcut: i-a dat un termen. Va să zică, încă odată, dacă actul emană de la o persoană cugetătoare, actul, care a apărut în *Monitorul Oficial* nu există, bine înțeles, dacă pornește din cugetul cel curat.

Prin urmare, trebuie să cauți un cuget necurat sau un cuget încurcat, ca să poți să-i dai un înțeles, pentru că nu poți să proclamî pe primul-ministru al Romîniei că face acte fără înțeles și mai ales că pune pe Capul statului să iscălească ast-fel de lucruri.

Era dar o necuviință. Și care era necuviința? Era un avertisment dat Inaltei Curți, și avertismentul era acesta: să știți că dorința mea, stat român, este ca să cîștige statul grec. Ce va sta în mina mea ca să cîștige statul grec, o voi face-o, și nu numai că o voi face-o. dar țin ca de astăzi înainte să intre dorința mea în știința tuturilor, publicînd în *Monitor* un decret absurd. Fac această absurditate, mîzgălesc coloanele *Monitorului* numai să înțelegeți că sunt hotărît să fac tot ce va fi cu putință ca să moștenească statul grecesc.

Deja parchetul Curței de Casație pusese concluziuni în favoarea statului grec; deja parchetul curței de apel pusese aceleași concluziuni; deja advocații statului, în concluziunile lor, după venirea la guvern a liberalilor, scriseseră că la nevoie statul român va da autorizație.

Dar ce să mai vorbim de acestea; *la plume est servie la parole est libre!*

Cînd însă ese în *Monitor* decretul, prin care statul român spune care ar fi dorința lui, aceasta este o necuviință, și trebuie să ne felicităm că Curtea de Casație a știut să taie scurt această necuviință, și să dea o lecțiune: că nu este cuviincios să fii necuviincios cu magistratura țării.

Dar, d-lor deputați, dacă, prin urmare, am prins noi

și chiar copiii au prins pe primul ministru dedându-se la un act copilăresc, — fiind că acesta este cel mai dulce cuvânt cu care îl pot boteza, — și necuviincios în folosul statului grecesc, rămâne să ne întrebăm al doilea lucru: merită statul grec acest exces de bună-voință, și dacă nu-l merită, nu am comis noi o greșală, pe care o vom plăti-o scump mai târziu, publicînd acel decret inofensiv în *Monitorul Oficial*?

Iată cele două cestiuni, ce mi rămâne să examinez, după cele spuse de d. Fleva.

Mai întiiu cari erau relațiunile noastre în această privință cu statul grec? D-lor, nu sunt de loc xenofob; las această însușire acelor cari sunt foarte xenofobi în teorie și se închină la toți până la pămînt în practică.

Recunosc că cu poporul grec avem multe suvenirii comune și că de multe ori, în anume complicațiuni din Peninsula Balcanică, se poate ca interesele noastre să se găsească alături cu ale Grecilor, cu toate greutatețile și cu toate nedreptățile ce ni le face în Macedonia Patriarhul, adică unul din expunătorii elenizmului.

Eu recunosc că se poate întimpla împrejurări, în cari noi, ca stat român, să avem interesul de a ne afla în cele mai intime legături cu statul grecesc. Vă mărturisesc că fac această declarațiune de principii cu oare-care sfială, fiind că știu cum d. prim-ministru are o așa ură pe Grecii, în cit nici ca copil nu voia să se joace cu copiii de fanarioși și de Grecii; — și știți că impresiunile din copilărie rămîn vii, mai cu seamă la a doua copilărie. Dar se poate întimpla, ca și cu Grecii, să trebuiască să fim în bune legături.

Dar, d-lor, cum s'a purtat statul grecesc în această cestiune?

Este curios, d-lor, că tocmai un om care purta unul din acele nume, care, ca nume de familie, îl desemna la acuzațiunile d-lui prim-ministru, că nu este român neaoș, tocmai acesta, Alexandru Lahovari, este cel care a revendicat drepturile statului român, și cu succes a impus statului grecesc să recunoască aceste drepturi.

D-lor, cînd s'a deschis cestiunea Zappa, guvernul grecesc, cam necăjit din cauza agiului, cam încurcat în interior, a căutat să facă din această cestiune o cestiune po-

pulară; a încălecat imediat pe principii și a emis pretenția că cestiunea moștenirii Zappa nu era de competența, nici a statului român, nici a tribunalelor române, ci că era pur și simplu de competența consulară grecească, pentru că guvernul grecesc pretindea că România se mai află sub regimul capitulațiilor, că Grecii, adică, au la noi jurisdicțiune consulară, și nu ne cerea de cit să lăsăm în pace pe tribunalul consular elen să judece cestiunea.

La aceasta din partea noastră: nu numai un *non possumus* absolut, dar ce iscusință, ce mândrie, ce demnitate națională! Vă rog să citiți, căci este un fel de adevărată evanghelie națională acest document, această Carte Verde din afacerea Zappa, bine înțeles cea din vremea lui Lahovari.

Cu o finețe și cu o ironie foarte diplomatică, dar foarte viue, guvernul nostru, nici că a stat la discuție asupra unei pretenții de acest fel.

Atunci guvernul grecesc credeți că s'a mulțumit cu aceasta? S'a adresat la toate puterile Europei; ne a arătat, printr'o notă circulară, ca pe o țară, care dă puț de giol în averea altora și care este un adevărat pericol în Orient.

A arătat ca un furt, — cuvîntul „furt“ nu este, dar este ceva aproximativ, — ceea-ce vroim să comitem în contra statului grecesc, un furt care ar fi de abia un început, care va fi urmat și de altele de felul acesta, dacă Europa nu se va deștepta și nu va lua măsuri să ne pună la regulă.

A ponegрит România că nu vrea să se țină de angajamentele internaționale, care au dat ființă, ființă pe care n'o avusese, și a declarat formal că statul elen nu va merge dinaintea tribunalelor noastre.

Iată nota ministrului grec de la 13 Iunie, 1892:

„După ce a meditat să pună mîna, — și cuvîntul francez *porter la main* este mult mai aspru, — pe o moștenire imobiliară cuvenită guvernului elen, conform cu dreptul și cu voința testatorului, s'a adresat propriilor sale tribunale pentru ca acestea să-l trimită în posesiunea acestor imobile.“

Maî departe:

„În fața unei asemenea situațiuni, îmi pare, d-le ministru, că linia noastră de conduită e cu totul indicată. Trebuie să ne adresăm solemn și pentru ultima oară miniștrilor Majestății Sale romine, pentru a-i ruga să se supună evidenței, și să facă față unei cereri bazată pe bunul drept.

„Nu e în regulele dreptății și guvernul regal n'ar consimți nici odată ca un diferend între cele două state să fie deferit tribunalelor uneia din părți.“

Cu toate acestea, după ce aș anunțat așa de cavalește că nu se vor supune, s'aș supus, și aș venit dinaintea tribunalului; dar aș venit înaintea tribunalului nostru tot cu pretenții de jurisdicție consulară.

S'a pledat din nou, dinaintea tribunalului nostru, cesiunea incompetenței tribunalului, și teoria regimului capitular s'a pledat și la tribunal și la Curte și la Casație.

La această notă, noi răspundeam foarte calm și foarte energic :

„Schimbarea, care s'a făcut în dispozițiile luate de guvernul elen, cum dovedește ultima notă a Exc. Sale, d. Dragumis, n'ar putea modifica modul de a vedea al guvernului romin.

„De altminteri, propunerea guvernului elen pentru o transacțiune sau un arbitragiū, cu scopul de a regula între guvernele noastre afacerea succesiunii Zappa, îmi pare inaplicabilă în fața pretențiunilor ridicate de niște moștenitori, în numele cărora nici guvernul romin, nici guvernul elen nu sunt autorizați a trata.

„Ast fel, guvernul romin nu poate de cît să mențină dispozițiile anterioare și să lase tribunalelor Regatului dreptul de a regula o succesiune, care, prin natura și caracterul ei, e de competența lor exclusivă.

„Justiția romină, fiți sigur, d-le Trimis, va uza în examinarea acestei afaceri de toată nepărtinirea ce a dovedit tot-de-a-una.“

Așa tratam noi justiția romină, iar nu cu ordonanțe la *Monitor*.

Și atunci statul grecesc ne-a declarat războiū diplo-

matic, a rupt relațiunile și ne-a dat în vileag, s'a plins la toate cabinetele și a trimis această notă-circulară către toți însărcinații de afaceri eleni pe lângă puteri:

„Ingerința ilegală a tribunalelor romine avea de scop să împiedice pe statul elen de a continua lunga posesiune a uzufructuarului defunct, răpindu-î deținerea materială a imobilelor, deținere ce ar fi exercitat prin intermediul autorităților sale consulare sau al unui imputernicit, și scopul a fost atins cu toate viile protestări ale legățiunei noastre.

„Odată lovitura aceasta, — *ce coup*, — consumată, nimic mai natural pentru guvernul M. S. Regelui Carol de cit să ceară să fie pus în posesiunea fondurilor succesiunei și pentru scopul acesta nu ezită să citeze înaintea propriilor sale tribunale pe guvernul regal, pentru ca acesta să piarză toate drepturile sale.

„Demersurile repetate, protestările trebuincioase ale legățiunei regale din București pe lângă guvern și autoritățile romine, au rămas zadarnice. Judecătorii romini împinseră chiar arbitrariul până a pune mina nu numai pe testamentul lui Constantin Zappa, incredințat, prin voința lămurită a testatorului, reprezentantul Regelui George, dar și pe testamentul original al lui Vanghelie Zappa, care, făcînd parte din arhive, a fost găsit printre hîrțile defunctului Constantin Zappa, căruia fusese incredințat provizoriu puțin înaintea morții sale.

„In fața acestor proceduri, a căror poreclă cu greu se va găsi în istoria neamului nostru, am fost obligați, după 6 luni de sfortări zadarnice, să adresăm Legățiunei regale la 13 (25) Iulie, depeșa cu No. 3409, care s'a comunicat guvernului român.“

Ceva mai jos:

„E ușor acum a pricepe gravitatea particulară a situațiunei creată prin faptul guvernului român.

„Pentru guvernul elen:

„Imposibilitatea de a menține relațiunile amicale cu un Stat care profită de condițiunile privilegiate în care se găsește față cu Grecia pentru a-î refuza respectul drepturilor sale, sigur d'inainte că lipsa completă de interese

rominești în Grecia nu lasă nici o armă de luptă statului spoliat;

„Imposibilitate de a-și face dreptate prin mijloacele de retorsiune uzitate în asemenea circumstanțe;

„Mii de supuși, o mulțime de interese de foarte mare preț expuse fără apărare pericolelor multiple ce abundă pe pământul României;

„Din punctul de vedere general:

„Pericol rezultând pentru toți din tendințele de spoliare manifestate de un guvern, care erige în principiu uzurparea proprietății.

„In afară de considerațiunile simple cari trebuie să ciștișge interesul Europei, motivele ce am expus par a adauga la complicațiunea ivită o importanță care reclamă atenția cu totul particulară a Puterilor.

„Reunite în consiliu suprem, în anul 1856, ele au proclamat de două ori același principiu, pe acel de recurgere la mijlocirea Puterilor amice în caz de disenteimente, amenințând menținerea relațiilor dintre diferitele State ale Europei.

„Dacă ele au luat o astfel de hotărîre în vedere de a asigura în viitor pentru menținerea păcii șanse de durată, nu ni se pare că acest caz care privește Grecia, ar fi mai puțin vrednic d'a pretinde aplicațiunea aceluși principiu.

„Neînțelegerea serioasă care s'a iscat între două state ale Peninsulei Balcanice ce nu poate fi pentru Europa nici cu desăvirșire lipsită de ori-ce eventualitate de prejudiciu material al intereselor sale, nici cu totul indiferentă din punctul de vedere politic. N'ar fi poate prudent d'a lăsa în fermentațiune o nemulțumire gravă pe un tărîm plin de germenii de complicații de un caracter general, și cu mult mai serios.“

D-lor, la această notă noi am răspuns foarte scurt, și anume am răspuns că nu primim nici un fel de pretențiune a statului elen, așa cum o formula, că nu primim de asemenea nici un amestec al vre-unei puteri între noi și Grecia, ci numai *pro memoria* am trimis și noi un memoriu, în care răspundeam la alegațiunile statului elen. Veți vedea nota noastră cit este de scurtă și de demnă.

Ne adresam către miniștri noștri în străinătate, și ziceam:

„Domnule ministru,

„Ați luat de sigur cunoștință, fie din citirea ziarelor, fie din comunicări oficioase, de conținutul circularii grecești relativă la afacerea Zappa.

„De și guvernul regal poate considera afacerea această clasată din punctul de vedere diplomatic, dezbaterile ei fiind deja începute înaintea instanțelor judiciare ale țării, el a crezut totuși, că e dator să lumineze opinia publică a Europei asupra originii și însemnătății unui incident, a cărui importanță Grecia s'a încercat în zadar să mărească.

„Vă rog, deci, să bine-voiți a vă inspira din considerațiunile dezvoltate în alăturatul *pro memoria*, de cite ori veți avea ocazia de a elucida afacerea Zappa. Aceasta însemnează că sunteți autorizat a comunica memoriul acesta de un caracter absolut oficios, oamenilor de stat, diplomaților, chiar publiciștilor, cari ar dori să cunoască amănuntele acestei afaceri.

„Nu veți lipsi de a observa moderația limbajului cu care se răspunde unui *factum* de o violență fără precedent.

„Primiți, etc.

Al. Lahovari.“

Ș'aici vine, d-lor, memoriul. În acest memoriu, după ce întiiu stabilim că Vanghelie Zappa nu putuse să devie proprietar în România, de cit după ce făcuse declarația la tribunalul Ialomița, că renunță la orice protecțiune din partea statului elen, orice protecțiune a unei puteri străine, și că numai așa putuse să capete imobile și că acum, după ce le căpătase, se cerea protecțiunea statului elen, luam și examinăm cestiunea în toate detaliile ei. Intiiu, se respingea în trei cuvinte pretențiunile relative la regimul consular.

„Declinatoriile sulate *in limine litis* — spune memoriul — de către guvernul grecesc au fost prezentate sub o formă dublă: el a invocat întiiu anumite privilegii imagi-

nare în favoarea unui pretins tribunal consular elenic; a propus apoi o jurisdicțiune specială: arbitragiul.

„În mai multe note ale Legațiunii elene se găsea formulată pretenția ciudată, reluată sub forma unei afirmațiuni absolute în circulară, că în România independentă, dar obligată „a respecta drepturile cîștigate“, există loc pentru o jurisdicțiune contencioasă elenă.

„Departamentul afacerilor străine n'a lăsat să scape ocazia ce-î se dăduse cu modul acesta, de a reaminti suszisei Legațiunii, corespondența urmată în privința aceasta între departamentul acesta și consulatul elen, mai ales de la 1869 încoace, și'n particular o notă din 20 Ianuarie 1869, asupra regulilor stabilite în materie de succesiune și de privilegiu consular în România. Și mai ales n'a lipsit de a se refera la convenția comercială greco-romină, ratificată la 15 (27) Aprilie 1880, *adică după încheierea tratatului din Berlin*, și care expirase la 1887. Convenția aceasta stabilește pe picior de perfectă reciprocitate și egalitate de tratament drepturile și avantajile recunoscute supușilor uneia din cele două părți contractante pe teritoriul celei-l'alte, fără ca nici o clauză să menționeze sau să rezerveze alte drepturi de cît cele aci înscrise. Ast-fel dar, chiar dacă România ar fi acceptat vr'o dată în fapt regimul capitulațiunilor, sau dacă vr'o dată ar fi fost supusă în drept la acest regim, cel puțin Grecia nu era autorizată, odată convenția aceasta încheiată, să reclame pentru autoritățile sale consulare o jurisdicțiune contencioasă, inadmisibilă în afară de țările supuse acestui regim.“

Și cît despre arbitragiū, noi spunem:

„... Guvernul regal a opus o fine de neprimire categorică la propunerea de a regula litigiul pe calea unei înțelegeri directe între cele două guverne. Așa cum interesele terților și drepturile lor litigioase nu puteau, fără o tăgadă de justiție, să facă obiectul unei transacțiuni între cele două state, grec și român, tot așa simpla posibilitate a unui arbitragiū trebuia respinsă ca o atingere la principiul suveranității statului român pe teritoriul său. O bună înțelegere ar avea caracterul unei uzurpațiuni din partea amindorora, a unei adevărate spoliațiuni contra că-

reia moștenitorii naturali ai lui Zappa ar fi avut dreptul să se revolte.“

Și pe urmă, d-lor, Lahovari ia și examinează cestiunea de care vă vorbeam adineaori; dacă un stat străin are ființă de persoană juridică și în dreptul privat în alte state, iată cum ne explicam noi:

„Statele străine sunt ele mai apte de cît cele l'alte persoane morale străine de a dobîndi în România drepturi de proprietate saŭ de succesiune imobiliară? Cu alte cuvinte, substituindu-se comisiunii Olimpiceilor, a dobîndit în același timp statul grecesc capacitatea de a fi instituit legatar al averii lui Zappa?

„E sigur că recunoașterea diplomatică, care emană de la guvern și „*al cărei scop și efect aparțin dreptului internațional public*“, n'are nimica comun cu recunoașterea specială a persoanelor morale, care e de drept intern și rezultă tot-de-a-una mediat saŭ imediat dintr'un text de lege. Savanți: ca Laurent („Principii de drept civil“, tom. I, No. 311) și Moreau („Jurnal de drept internațional privat“, 1892. No. III—IV) au stabilit în mod peremptoriu că „existența după dreptul public nu implică necesarmente și de plin drept existența după dreptul civil“. Acesta din urmă a susținut chiar, cu ocazia unui proces recent relativ la niște imobile situate în Franția și legate Sfintului Scaun, că personalitatea civilă, presupunînd că se acordă unui stat străin (concesiune pe care autorul o consideră, din parte-î, ca inadmisibilă) nu coprinde necesarmente capacitatea de a fi instituit în afară de teritoriul saŭ, pe motiv că „această capacitate nu e necesară destinațiunei sale sociale“ și că ținta statului străin, în afară de limitele sale, e pur internațională și de drept public.“

Dreptul de proprietate teritorială riscă într'adevăr ciudat de a se cufunda cu dreptul de suveranitate, cînd e exercitat în străinătate de un stat suveran. O asemenea confuzie — care nu dezmente ficțiunea exteriorității în cazul excepțional al imobilelor afectate agenților diplomației saŭ serviciului cultelor — ar da prea ușor loc la conflicte între state, proprietarii limitrofi, pentru ca un simplu testament, opera unui particular, să poată crea situațiuni,

carî după dreptul internațional public, niște acte determinate (bună-oară tratatele constitutive *de enclave* sau cele de anexiune) sunt singure proprii a produce și a defini.“

Lăsăm deci cu totul deschisă și întreagă cestia cea mare de drept.

Și, în adevăr, ce ar putea să fie dreptul de proprietate privată al unui stat în alt stat? Eă, în statul meu, am a face cu supușii mei, și acești supuși nu sunt egalii mei. Ce ficțiune ar putea să transforme pe un stat străin, care este suveran ca și mine, să-l transforme într'un supus al meu în anume raporturi?

Inchipuiți-vă un stat străin posedînd la mine un imobil și în această situațiune există un raport între mine și el. Și cu acest stat cu care m'am întilnit pe domeniul privat ca suveran și supus, să mă întilnesc în domeniul internațional ca suveranî egalî!

Cine poate să creadă că el, suveran ca și mine, nu va amesteca cele două calități, și ca proprietar privat se va considera un adevărat supus al meu?

Faptul acesta schimbă cu desăvîrșire lucrurile, și nu este stat pe lume, pe solul lui să vrea să aibă două categorii de supuși: supuși adevărați și supuși suveranî.

În tot cazul, noi foarte cuminți, am păstrat întreaga autoritate a justiției și în această privință.

„Probleme care se impun ast-fel — continuă memoriul — atențiunei și a legistatorilor și a jurisconsulților există. A le nega cum a făcut guvernul grecesc, nu însemnează a le suprima. A menține pentru tribunalele romine dreptul de a le examina, nu înseamnă să prejudicăm soluția lor. Era aci o datorie de îndeplinit; guvernul romin și-a făcut-o.“

Cu alte cuvinte, chiar asupra acestui punct noi lăsăm plenitudinea tribunalelor noastre să hotărască și acest punct de drept, așa că cestiunea autorizărei nu poate să vină de cit în al treilea rang, după ce se judecă de tribunal acest punct de drept: dacă un stat străin poate să capete la mine în țară drepturi imobiliare. Și înțelegeți că eu, liber să dau sau nu autorizația, aveam să judec cestia încă odată, politicește.

Ei bine, din punctul de vedere internațional, acest

punct l'ați cedat. Și astăzi, cînd d-v. ați zis că eu, guvernul român, autorizez pe statul elen să primească moștenirea în cazul cînd tribunalul îi va da dreptate, d-v. în ceea ce privește autoritatea suverană de stat, ați cedat. Și cînd vă veți găsi miine, nu cu un stat mic și depărtat, mai cu seamă după bătălia de la Larissa și Domokos, dar dacă vă veți găsi față cu un drept de moștenire, care s'ar exercita de un stat puternic, sau față cu un mare imperiū, care ar dori să cumpere toate proprietățile, de exemplu, din orașul Galați, d-v., în momentul în care ați fi siliți să vă opuneți la acest lucru, nu veți mai putea. În loc să mulțumiți lui Dumnezeu, că ne a dat ocaziunea fericită să ne afirmăm drepturile noastre suverane față cu un stat mic—și să stabiliți ast-fel un precedent cu care să vă puteți apăra și față cu cei mari,—nu știu din ce amețeală v'ați grăbit să cedați totul chiar la cei mici! Să dea Dumnezeu să nu vină ceasul ca să fim siliți să cedăm la cei mari.

Mai este pe urmă partea finală, partea de mindrie națională, pe care trebuie s'o citesc, ca să vadă lumea, dacă cu decret de autorizare puteați răspunde la insultele ce ni se adusesese înaintea Europei de către statul grec. Iată cum vorbeam noi, conservatorii:

„Sîngele rece cu care guvernul român așteaptă sentința tribunalelor, nu e de cît simțimîntul datoriei îndeplinite. Îi dăm măsura exactă, constatînd perfecta indeferență cu care România privește și reduce la adevărata lor valoare consecințele măsuri extreme provocată de cabinetul din Atena.

„Situația creată de guvernul grecesc n'ar putea fi prejudiciabilă de cît însăși Greciei, și moralmente și materialmente. E o mărturisire ce nu face elogiuri perspicacității diplomaților acelei țări, cînd ei recunosc absența absolută de interese romîne în Grecia și amorul lor propriu profesional a trebuit să sufere cu prilejul acesta.

„România a dat prea multe dovezi de vitalitate; ea s'a afirmat prea constant, ca un factor important de civilizație în Orient, pentru ca perspectiva de a vedea tre-cînd în mîini străine cîte-va milioane, a căror sumă nu reprezintă nici excedentul bugetului său pentru ultimul

exercițiu să o poată neliniști sau mișca: ea este destul de bogată pentru a vinde anual miľ de hectare de pămînt fertil claselor agricole; ea a putut chiar, de curind, printr'un scrupul delicat de strictă echitate, să refuze de a se da art. 7 din Constituția actuală, o interpretare, care ar fi vătămât drepturile unor particulari străini."

Era aluziune la faimoasa afacere Bedmar, în care atit ne-ați ocărit, și în care noi am avut creștineasca milă și dorul de țară, să nu vă întrebăm de ce nu aplicați d-v. ceea ce cereați de la noi.

Am avut această creștinească milă, căci știam că său ne veți răspunde cine știe ce minunație, său veți fi nevoiți să cădeți încă o dată într'una din acele ne mai pomenite contradicțiuni în cari ați căzut. Ne a fost milă de biata țară!

"Statul român, — continuă Memoriul, — care nu cunoaște nici o datorie flotantă și a azvirlit agiul printre amintirile istorice, n'are, de sigur, nevoie de cite-va moșii, cari constituie dubla moștenire Zappa."

Recunosc că de agio, d. Sturdza n'ar fi putut vorbi, — și continuu:

"Resursele sale actuale îi ajung, și încă cu prisos, pentru a protege cu eficacitate contra „multiplelor pericole“, cari n'aũ existat de cit în imaginația, cu bună știință indignată a redactorilor circulărei grecești, pe arendașii, proprietarii său industriașii originari din Grecia, cari își dau întâlniri în România, pentru a se imbogați. Ospitalitatea romină, ale cărei avantagii și binefaceri, supușii eleni aũ avut mai multe ocaziuni de a aprecia și gusta de cit străinii de ori-ce altă naționalitate, se împotrivește în contra căutărei meschine a „mijloacelor de retorsiune“. E chiar picant a constata, că printr'o ciudată intervertire de roluri, naționalii greci aũ nevoie să fie protegiați în afacerea Zappa contra statului grec și că statul român e acela care le asigură și le înlesnește mijloacele de a-și valida drepturile. De altminteri, simpla respectare a conveniențelor diplomatice și a datoriilor internaționale, ar interzice cabinetului din București să facă marelui puteri, care a bine-voit să se însărcineze cu protecția supușilor

greci din România, injuria de a se indoi de certitudinea acestei protecțiuni și de a considera ca „lăsate fără apă-rare o mulțime de interese de mare preț“. Conștiința unor anumite drepturi n'ar trebui să excludă curtenia; indignațiunea, chiar sinceră, n'ar trebui să năbușească ori-ce simțimint de *recunoștință*.

„Dacă există o putere care ar avea interes să pericliteze pacea Europei, de sigur că nu e România. Dacă în urma ultimei mari complicațiuni ce a avut loc în Europa, congresul puterilor întrunite la Berlin, a proclamat independența ei; trebuie să ne reamintim că nu i s'a făcut o favoare gratuită; ea a plătit scump darul acesta cu aurul său și cu singele său; mai mult, ea a îndeplinit lealmente obligațiunile ce i-a impus actul internațional din 1878, ori cit de aspre i-a putut părea unele din exigențele sale.

„De asemenea nu trebuie uitat că fără a fi pierdut o drahmă sau un om, Grecia a beneficiat, prin tratatul acesta, o mărire de teritoriū relativ considerabilă. Același regat al Greciei obținuse deja de la generozitatea unei mari puteri cesiunea insulelor Ionice, pildă, de sigur, unică în istorie. Aceste accidente fericite nu trebuie să obișnuiască însă pe oamenii de stat ai acestei țări de a fi tratați ca copiii răsfățați de către marile puteri europene și de a crede că pretențiile cele mai nedrepte și cele mai contrarii dreptului ginților, vor găsi o primire simpatică și părtinitoare pe lângă cabinetele europene.

„România, care n'a avut aceleași șanse istorice, nule invidează un regat creștin, care a trecut, în scurgerea veacurilor, prin încercări și nenorociri atit de asemănătoare cu ale ei.

„Dar ceea ce a cîștigat atit de penibil, e hotărită să mențină față cu toți și în contra tutului.

„Căpitanul, care și-a condus soldații la izbîndă se ocupă pacinic cu creșterea prosperității țării sale. El menține sus și tare drepturile statului său suveran și cu o voce în tot universul ascultată. El a putut zice înaintea Reprezentațiunii naționale, care l'a aclamat: că va ști să apere aceste drepturi contra orî-cui, fără provocare, dar și fără slăbiciune.“

Incheiū aci, d-lor, partea istorică, în ceea ce privește pe noi.

Aceasta era munca noastră în afacerea Zappa.

Mare muncă! Să dai în lături, să azvirlî cu piciorul cestia regimului consular! D-v. știți bine că și alte state, în multe rînduri, au încercat să ne treacă pe la nas teoria jurisdicțiunei consulare. Vă aduceți de sigur aminte incidentul diplomatic între d. Pherekyde și baronul Mayer, reprezentantul Austro-Ungariei, în anul 1886, mi se pare.

În ce privește regimul capitulațiunilor, v'am arătat cu cită abilitate și mîndrie am putut să facem să se primească vederile noastre nu numai de Grecia, ceea ce era mai ușor, dar de toate statele la cari s'a adresat Grecia și cari au tăcut. Ați văzut și refuzul nostru motivat de a nu primi nici chiar discuțiunea pretențiunilor de jurisdicțiune consulară în România.

Ați văzut iarăși cum am adus pe Grecia la Curțile noastre.

Noi am știut să ne facem datoria „fără provocare și fără slăbiciune”, iar d-v. ați venit la guvern și ați introdus slăbiciunea. Căci fără a vă mai întreba cum v'ați împăcat cu statul grec și dacă la această împăcare a fost un cuvînt de explicațiune asupra acestei note prin care se căuta să se asmuțească opiniunea publică europeană în contra noastră, d-v. ați sîrșit prin această ordonanță fără rost juridic, care nu-și are explicațiunea de cît în faptul că ați voit să arătați unei magistraturî, pe care o credeți mai puțin independentă, vederile d-v. V'ați înșelat, d-lor. De multe ori greșiți d-v. asupra puterii de rezistență a oamenilor. Chiar acum stați pe un vulcan din pricina tăriei de caracter a doi magistrați, tărie, pe care nu o bănuiați!

D-v. ați făcut un act de ploconeală, pe care statul grec nu-l merită și care în viitor va avea consecințe grave, căci ați recunoscut, că un stat străin are personalitate morală în România, că poate căpăta drepturi; dacă îi dai această autorizare ipotetică, este pentru că și d-ta, ca stat, în principiu faci o asemenea recunoaștere. Ați hotărit, ceea ce nu voiam noi a hotări între noi și Greci în această Carte Verde și nu ați priceput imensul avantajîu de a tăcea până ce nu va fi nevoie să vorbiți.

Presauți de Grecia nu puteați să fiți, căci nu aveți de cit a-î spune: să arate întiiu justiția că nu vă lipsește de cit autorizarea mea și voiu vedea. Și dacă nu era nici nevoie diplomatică, nici nevoie juridică, ce era? Numai incapacitate?

Incapacitatea explică multe lucruri, dar nu poate să le explice pe toate, căci toate lucrurile au o limită și după cum geniile nu sunt fără de limită, nici incapabilii nu sunt fără hotar.

Mă întreb atunci dacă nu cum-va acest ridicol act nu este fructul rău, dar fructul unei mari politici? Ce politică? Incailea dacă ași crede că ați făcut o combinațiune mare între noi și Grecia pentru împărțirea Orientului, bine înțeles culturală;—însă politica d-v. în Orient este: „*Să trăiască Sultanul!*“—și gratis fără să vă dea nimic. Zici mai întiiu gratis: „*Trăiască Sultanul!*“

Dacă țiar da ceva, ce să mai faci? Să-î săruți pîntenele așa cum se făcea pe vremea pașilor cu trei tuiuri? Căci ce poți să-î faci mai mult pe viitor, chiar dacă țiar da pe toți episcopii ce i-ai cere, dacă într'un moment în care, în toată Europa, pozițiunea Sultanului era grea prin anume evenimente,—nu mă ocup de ele,—d-v. ați găsit mijlocul de a vă singulariza și de a striga: „*Trăiască Sultanul!*“ Aceasta e, de sigur, politica turco-filă.

În politica turco-filă gratis ați mers până a nega întregul nostru trecut istoric. Am gonit băjenarii creștini, noi, cari în Orientul Europei am fost veacuri întregi adăpostul tuturilor popoarelor cari căzuseră sub jugul turcesc; și aceasta e pagina cea mai glorioasă în istoria trecutului nostru, în istoria noastră, care nu se începe de la 1848.

Aci, la noi, pe acest pămînt liber s'a plămădit regenerarea Grecilor și a Bulgarilor, cari se refugiau de la Țarigrad. Capitala sufletească a Orientului creștin aici a fost.

Frumoasa noastră civilizațiune din secolul al XVII-lea era civilizațiunea întregului Orient. La Curtea lui Matei Basarab și Vasile Lupu era vîleața sufletească a Orientului. Atunci existau la noi tradițiuni largi de ospitalitate. Și cînd? Cînd eram principat vasal. Cînd la noi trebuia să fie frica; nu era frică, fiind-că era o inimă caldă, care știa să le reguleze toate, care putea să fie și ospitalieră și

cuminte și să se arate blîndă cu alții și nici să nu piară țara romîneasă.

Cît a ținut masacrul Armenilor, noi am fost singura țară, care am oprit pe cei cari fugeau din măcel să vină la noi; nici un stat nu a pus pe fruntea sa această rușine de a spune unui om care fugea din măcel: „Nu ai să pui piciorul; dute la măcelărie!“ Numai România a avut această tristă celebritate!

Ei d-lor, cînd liberalii, din cari vă lăudați că des-cindeți, s'au dus în Occident, după 1848, să caute un pămînt ospitalier, așa li s'a răspuns? Ați uitat trecutul! Ne ați arătat ca o țară de parveniți, care își reneagă tot trecutul și nu știe de suferințele din cari și ea d'abia a eșit!

Mai tîrziu au venit Grecii plecați de aci ca să se bată pentru patria lor și i-ați refuzat. Țineți aci pe ne-trebnicii cari au refuzat să se lupte pentru patria lor și pe aceia îi pedepsiți cari au plecat ca să-și apere patria. Dintre Greci nu vă plac oamenii, ci cei plecați.

Pe urmă *amin* și la Atena, ordonanță în ziua procesului, ordonanță care este un act juridic absolut ridicol.

Atunci, dacă nu veți avea altă explicație, ne aflăm în fața unui caz de patologie mintală, și cum nu am în-vățat meseria aceasta, nu pot să mai înțeleg nimic. (Aplause).

Pronunciamentul ofițerilor de cavalerie

(Intrunirea partidului conservator din ziua de 26 Aprilie, 1898)

Partidul conservator, pe lângă campania de resturnare ce o ducea în parlament în contra guvernului Dim. Sturdza, începuse o acțiune paralelă și prin întruniri publice.

În ziua de Duminecă 26 Aprilie 1898, cetățenii Capitalei fură chemați a se întruni în sala Băilor Eforiei, pentru a chibzui ce e de făcut și a protesta în urma destăinuirilor ce s'au produs asupra demisiunii ofițerilor de cavalerie.

Cestia pronunciamentului său demisiunea ofițerilor de cavalerie e cunoscută. În anul 1894 cîți-va ofițeri se arată nemulțumiți de modul cum se fac înaintările în arma lor. Imediat partidul liberal, din o cestie izolată și neînsemnată, caută să facă o cestie de stat, se agată de această afacere, ațîță pe ofițeri a complota în contra ministrului de atunci, d. Iacob Lahovari, și în urma unor promisiuni formale luată de partidul liberal, se produc mai multe demisiuni, cari fac o situație dificilă d-lui Lahovari în minister. Cestia insignifiantă de la început, cite-va demisiuni izolate, în urma proporțiilor date de partidul liberal, ia o turnură gravă și amenință a contagia întreaga armată și a-i surpa temelile. Partidul și guvernul conservator, nu numai că bănuia acțiunea criminală a partidului liberal în cestia ofițerilor, dar și era convins de culpabilitatea lui. N'avea însă probele materiale.

După trecere însă de patru ani, d. Costinescu, unul din disidenții grupați în jurul ziarului *Drapelul*, ia cuvîntul într'o zi în Cameră și între altele aduse acuzațiunile cele mai formale și precise d-lui Sturdza și a celor-lalte căpiteni colectiviste-oculte, că ar fi comis atentatul cel mai odios în privra temeliei statului, voină să dezorganizeze *armata*.

Declarațiunile precise ale d-lui Costinescu au produs o mare zăpăceală în rîndurile băncei ministeriale și a majorității. Vroind să se scuze, să se explice, mai rău se infunda. Pentru partidul conservator, proba materială era făcută acum; liberalii în scopul meschin de a produce dificultăți guvernului conservator, nu s'au dat înapoi, de a încuraja și prezida conciliabilele și pronunciamentele militare.

Cestia fiind prea gravă, partidul conservator a început o luptă în contra guvernului liberal pe această temă, deschizînd focul prin întrunirea de la Eforie. După ce vorbi d. Lascar Catargiu, șeful partidului, luă cuvîntul d. Take Ionescu și făcu rechizitorul partidului așa numit liberal și național, nefiind nici una nici alta.

Iată, după notele stenografice, admirabilul discurs al d-lui Ionescu:

Tubiți Cetățeni,

Să nu vă așteptați la o cuvîntare lungă. Faptele rele ale guvernului sunt foarte lungi, dar dovedirea

lor este scurtă, fiind-că cad sub bunul simț al tuturor (Aplause).

D-lor, noi vă chemăm cam rar la întruniri. Afară de alegeri, în doi ani și jumătate de cînd suntem în opozițiune, nu v'am chemat de cît odată și aceasta este a doua oară.

De ce vă chemăm rar la întruniri? Fiind-că noi ne dăm seamă, că nu se zguduie și nu trebuie zguduită conștiința publică pentru interesele mici de partid, ci numai pentru interesele mari naționale. (Aplause prelungite).

V'am chemat acum un an și jumătate. Ce se petrecuse atunci? Repausatul Lahovari, nemuritorul Lahovari (Aplause prelungite), o spusese în trei vorbe: „Să vă fie foame de dreptate, să vă fie sete de dreptate și veți fi îndestulați!“

V'a fost foame de dreptate, v'a fost sete de dreptate, și ați fost îndestulați, căci nedreptatea a fost răpusă.

Se zguduise atunci de d. Sturdza una din temeliele orî-cărei societăți, una din temeliele orî-cărei vieți private, credința în dreptate, credința, că sunt nedreptăți, care nu se pot săvirși.

Aceasta se nesocotise, și față cu indignațiunea d-v. generală, fără de alegeri, fără de revoluțiuni, fără de pronunțamente, a căzut nelegiuitul și s'a făcut dreptate: iar osînditul ce fusese luat așa pe nedrept din palatul lui, el a făcut iertăciune la sfîrșit. (Aplause prelungite).

V'a fost foame de dreptate și a venit stegarul partidului liberal în strada Amzei, la Lascar Catargiu, care nu era nici deputat, nici senator, cerîndu-i să dezlege nelegiuirea lui Sturdza; — și Catargiu a dezlegat-o. (Aplause).

V'a fost sete de dreptate și s'a întimplat ca în casa lui Lascar Catargiu, eū, pe care nu mă trimisese încă în Cameră alegătorii din Romanați, să colaborez la actul oficial cu ministrul cultelor liberal, ca să dezleg nedreptatea. (Aplause).

Cînd un partid are în patrimoniul lui așa zile de glorie, cum ați crede pe birfitorii cari zic că nouă ni s'a făcut dor de putere?

Dar ce putere mai mare de cît ca fără să fii în Cameră sau în Senat, să dezlegi cea mai mare cestiune ce se

ivise! Nici de cum nu este putere ca să încasezi un mandat la finele lunei sau să stai ca un nemernic pe banca ministerială și la interpelări să nu răspunzi, fiindcă nu vrei să răspunzi. Aceasta este puterea? (Aplause). Puterea este să meargă rostul lucrurilor după cum chibzuește mintea și inima ta. Puterea este să poți să lucrezi tu cu tot capul și cu toată dragostea la binele țării; puterea este să poți să zici: era primejdie, de primejdie v'am scăpat.

Aceasta este puterea. (Aplause prelungite).

O altă împrejurare, iubii cetățeni.

Avem prim-ministru pe un om, care s'a făcut și în opozițiune și la guvern călău ale intereselor Rominizmului. (Aplause).

Nu am obiceiul să spun vorbe late, și cînd zic acest lucru, să mă credeți, căci n'aū să treacă zile multe și îl veți vedea dovedit: spion în opozițiune, spion la guvern și prim-ministru al țării. (Aplause).

Sunt patru sau cinci ani de cînd acel domn, într'o intrunire publică, m'a acuzat pe mine de trădare și a spus că are să-mi meargă numele cu pecetia neagră la nemurire. Am tăcut. Aū trecut cinci ani și acum voiți vorbi. (Aplause).

Ei bine, d-lor, să rîvnim la putere? Dar aceasta este puterea adevărată: ca să apuci pe primul-ministru al țării de guler, să-l arăți vrăjmaș al intereselor țării. Aceasta este adevărata putere. (Aplause zgomotoase).

Iubii cetățeni, a căutat Sturdza să distrugă întia temelie a vieții orî-căruia dintre noi, sentimentul de dreptate fără care nu putem trăi în acest vîrtej de suferințe, din care se compune viața tuturor și a celui de sus și a celui de jos, și a celui bogat și a celui sărac. (Aplause).

A doua temelie a vieții este iubirea de patrie, căci din ea se țese acea bucățică de cer albastru, care totdeauna strălucește deasupra negurilor din viețile noastre.

Fără iubire de patrie n'am suferi nici ziua de astăzi, nici nu am nădăjdui în ziua de mîine. Cînd veți șterge din sufletul unui om acel nobil și măreț sentiment al iubirei de patrie, veți fi uscat totul.

Poate va mai rămîne o mașină, care să poată să ciștige bani, om nu mai rămîne. (Aplause zgomotoase).

Și aceasta a doua temelie a vieții, Sturdza ne a surpat-o.

Căci cum voiți d-v. să rămână în noi și să înflorească iubirea de patrie, într'o patrie unde este posibil ca un spion să ajungă prim-ministru și să rămână prim-ministru? (Aplause).

A treia temelie, d-lor, a vieții de stat ca și a vieții, noastre a fie-căruia, și de aceea mă voiți ocupa astăzi, este credința morală, că fapta rea se plătește cu rău și fapta bună se plătește cu bine. (Aplause).

Ștergeți din suflete credința morală, și nu mai rămâne viață. Noi nu trăim în siguranță, pentru că există geandarmi, ci pentru că lumea este convinsă că, dacă face rău, o prinde geandarmul. Geandarmul singur nu dă siguranța. Cinci-zeci de făcători de rele ar putea să pună foc Bucureștilor, cînd ar voi; nu o fac, pentru că le este teamă, că vor fi prinși; dar dacă ar fi siguri că li-se va da bacșiș, ar face-o.

Această a treia temelie a vieții noastre, credința morală, este zdruncinată de d-nul Sturdza prin șederea d-sale la guvern.

Voci: Jos! Jos!

D. Take Ionescu: Acum, d-lor, și vă rog să mă iertați, dacă vă voiți mai ține 10 minute, o să ziceți: istoria cu ofițerii este de patru ani; pentru ce astăzi, și nu acum patru ani ne-ați vorbit despre dinsa? D-lor, acest partid conservator, care are mari calități...

O voce: Să trăiască!

D. Take Ionescu: ... are și mari cusururi. Știți care? Suntem prea cinstiți în lupta cu adversarii. Nu aducem învinuirii de cît cînd avem siguranță absolută. De și iniemele ne o spun, până nu vedem cu ochii, nu acuzăm. (Aplause).

Ce știam acum patru ani? Voiți fi foarte scurt. Adușesem multe lucruri să le citesc. Știam un lucru: că la 22 Ghenarie, d. Costică Stoicescu vorbește la Cameră și ne spune că avem ură pe cavalerie, că o vedem cu ochi de cumătră, că stricăm cariera unor ofițeri străluciți, ne citează pe cei cari s'au dovedit în capul mișcării, căci le știa numele, și adăugă, că vor pleca și se va face un gol în jurul Tronului.

Vă mărturisesc că noi, cari nu-î credem capabili de o așa crimă, am zis: astea sunt vorbe de ale d-lui Cosică Stoicescu. (Aplause).

Dar, la 30 Ghenarie apar demisiuni de ofițeri de cavalerie, iar la 2 Februarie, *Voința Națională* spune: geaba umblă guvernul să împace lucrurile, aflăm că ofițerii persistă și aū dreptate, bine fac.

La 3 Februarie suntem interpelați la Cameră. Răspunde d. general Lahovari, eū și d. Catargiu.

D. Catargiu spune: ori de unde ar fi venit instigațiunea, toți oamenii de bine, toate partidele să ne dăm mîna, să sfătuiam pe acești tineri să revină la sentimente mai bune, căci este vorba de interesul țării. Fac apela patriotismul d-v. Vorbea la 4 după prînz. La 5 ese *Voința Națională*, unde se spune: guvernul răspîndește vorba că are să le primească demisiunile, guvernul minte și asigurăm că, dacă guvernul o va face, liberalii vor veni cu o lege specială, și le va reda și gradul și vechimea.

La 4 Februarie, ne interpelează d. Sturdza, și în seara acelei zile ne hotărîm în fine, să primim cîte-va demisiuni, ca să facem bună rînduială; le primim la 4 Februarie seara, iar decretul apare la 8 Februarie în *Monitor*.

Ne ziceam; aci nu este lucrul curat, este o comedie, căci cum s'aū primit unele demisiuni, s'a isprăvit treaba; este ceva. Noi, mărturisesc că știam, dar nu aveam dovezi.

Aū trecut patru ani și s'a întimplat că aū venit neînțelegeri în partidul liberal, a venit o zi cînd acei cari nu participaseră la această crimă — nu vorbesc de tinerii ofițeri, de băeții tiriți și ademeniți, vorbesc de oamenii politici, — aū vorbit. A venit în Camera d. Costinescu și a spus: ați făcut încă o crimă, crimă cu ofițeril. De atunci aū curs dovezile, căci s'a sculat d. Cantacuzino, ministrul de finance, și a zis: am știut că aū să demisioneze și le-am spus să nu o facă, și dacă am publicat ceva în *Voința Națională*, este ca să spun o vorbă de consolațiune celor demisionați.

Și eū îi zic cuvîntul acesta: *minți*. Minți, căci s'a publicat articolul la 3, și nu știați ce avem să facem noi a doua zi, după ce ați publicat acest lucru în *Voința Națională*. (Aplause).

Nu s'a isprăvit cu aceasta. Aū mai venit unii din ofițerii demisionați, și ați citit în *Epoca* — și cari nu ați citit vă rog să citiți — toată istoria de la început până la sfârșit. A răspuns *Voința Națională* aseară. Știți cum? Așa că s'a prins pe d'a'ntregul. Zice: ăla n'a fost, cutare, Palade, n'a fost; va să zică cei-l'alți: Cantacuzino, Culoglu, Sihleanu, aū fost.

D. Cantacuzino zice că nu a vorbit personal cu ofițerii înainte de primirea demisiunilor. Noi, d-lor, nu știm ce se va mai descoperi, dar dacă n'a vorbit d-sa, alții aū vorbit.

Dar jurămintul? Cum il explică? A fost la un căpitan, apoi la un ofițer superior, apoi la un înalt personagiū, nu știm care, și de acolo s'a întors la căpitan. De unde știū toate aceste taine acești inocenți?

Dar, d-lor, mai spunea una, zicea: s'aū făcut contribuții între ofițeri la „Oppler“. Ei bine, eū știū personal că a fost un ofițer care a propus, dar ideea nu a fost admisă. S'aū cam incurcat cei de la *Voința Națională* despre locul contribuțiunii și despre persoanele cari aū contribuit. (Aplause).

Dar ce să mai mă întind? Acesta este adevărul deplin. Ei mai zic că trebuie un document; dar un document scris de vre-unul din ofițeri? Nu. Le trebuie scrisoarea unui fruntaș liberal. Ei, vedeți d-v., de ordinar hoțul nu dă chitanță. Cînd il prinzi, nu este, fiind-că a dat el chitanță, este că s'a incurcat la treburi, dar chitanță nu. Cū toate acestea, cite odată dă și chitanță. Și există în Europa, în buzunarele unui Român, o scrisoare a d-lui Dimitrie Sturdza, pe care a citit-o un alt bun Român, și care dacă s'ar publica, ar face să intre sub pămînt. De ce nu se publică? Fiind-că ar strica nu numai lui Sturdza, dar la ceva mai sfînt de cît Sturdza. Istoria o va cunoaște, și ea va spune dacă eū vă mint, sau dacă vă spun adevărul. (Aplause zgomotoase).

Și atunci zic: omul acesta ne-a distrus și a treia temelie a vieței noastre, sentimentul moral, căci este imoral ca să faci pronunțamente și să stai la putere.

Imoralitatea nu va triumfa.

Scăparea va veni. Dar mă veți întreba: pe unde are să ne vie scăparea? Nu știū; ceea-ce știū este că are să vină.

Cînd cu cestiunea Ghenadie, vă spunea Lahovari: Să vă fie foame de dreptate, să vă fie sete de dreptate. — Știa el pe unde va veni dreptatea? Nu, — dar a venit. Așa și astăzi. Să vă fie foame de moralitate, să vă fie sete de moralitate, și va veni moralitatea. Dar pe unde? Nu știu; dar va veni. (Aplause prelungite).

Dar, d-lor, față cu aceste învinuirî, ce are guvernul acesta să ne opună?

Opiniunea publică? Slavă Domnului, în toate alege-rile parțiale ce se fac de un an și jumătate, orî îi batem orî ne bat cu un vot, și d-v. știți că opozițiunea la noi ca să bată este foarte greū.

Este fidelitatea partizanilor lui? Apoi noi nu am spus nici odată mai mult despre d. Sturdza, de cit partizanii săi la Cameră, poate mai puțin, fiind-că nu știem toate itele și toate dedesubturile.

Atunci ce-î rămîne? Ați văzut că cam mormie și miorlîie mereū: încrederea Coroanei, încrederea Suveranului, încrederea Coroanei, încrederea Suveranului. Eū cred că minte. (Aplause).

Și de ce? Apoi cum să cred eū, că are încrederea deosebită a Coroanei, un om care și-a bătut joc de religie și de dreptate, de armată și de moralitate? (Aplause prelungite și îndelung repetate). Apoi, d-lor, d. Panu vorbea de condica penală; ei bine, în această condică este un articol care te pedepsește dacă insultî pe Capul statului. Voiți să mă trimită la pușcărie? A spune că Capul statului are o deosebită încredere în d. Sturdza, nu ar fi să insult pe Capul statului.

Prin urmare nu are nici încrederea Coroanei. Are îngăduința oficială a Coroanei, ca orî-ce prim-ministru.

Dar să cred eū că are încrederea deosebită a Coroanei, fiind-că a fost spion, fiind-că s'a legat de religie și de dreptate, fiind-că a complotat contra armatei și deci a Coroanei, asta nu! Eū n'am venit aci să insult pe Capul statului, ci am venit să deștept conștiința națională. (Aplause zgomotoase).

Și acum, iubiți cetățeni, să-mi dați voe să incheiū. Pe ce ne bazăm noi ca să învingem? Ne bazăm noi pe acel mare adevăr care, cînd s'ar stinge din viețile noastre,

nu am mai trăi nimeni dintre noi, nu am mai voi nimeni să prelungim un lucru nefolositor?

Ne bazăm pe acel mare adevăr că nu este la urma urmelor cu putință ca să-ți bați joc nepedepsit de tot ce are un popor mai sfânt, de acea parte din viața lui care trece peste nevoile zilei, îl înalță și îl pune în legătură cu sferile cele înalte. Nu este cu putință să-ți bați joc de lucrul acesta și să nu plătești! (Aplause prelungite).

Și de aceea să-mi dați voe, iubiți cetățeni, să încheiū cum încheiam la Iași, cînd cu cestiunea mitropolitului. Spuneam: Cînd împăratul Constantin mergea spre cucerirea Italiei, i-a apărut pe cer semnul Crucei și i-a zis: prin acest semn vei învinge; și adăogam: In campania noastră este un semn al Crucei: *Dreptatea trebuie să învingă*; cu ochii la dinsul și vom învinge! (Aplause zgomotoase). Așa vă spun și astăzi: Scoboriți-vă în adîncimile sufletului d-v., ridicați-vă la sferile cele înalte unde stă patriotismul, unde stă onoarea și dreptatea, și întrebați-vă dacă este cu putință ca să reziste d. Sturdza la așa putere nebiruită (Aplause prelungite), la așa putere nemuritoare, la adevărurile care aū fost înaintea noastră, care vor rămîne după noi, în cît este o rușine pentru adevăr, o rușine pentru mintea și inima noastră, ca să ne mai îndoim că vom învinge... Vom învinge!

(Aplause prelungite și îndelung repetate, strigăte de „bravo“).

Subvenția școalelor române din Brașov și d. D. A. Sturdza

Interpelarea d-lui Take Ionescu

(Ședința Camerei de la 28 Aprilie, 1898)

Unele școli și biserici române din Transilvania, neavând fondurile lor proprii, primeau sub formă de subvențiuni anuale, diferite ajutoare din partea guvernului român. Intre acestea era și liceul român din Brașov, care primea venitul unor donațiuni vechi hărăzite bisericii Sf. Nicolae din acel oraș. Aceste subvențiuni nu erau cunoscute de guvernul maghiar, de și trecute în budgetul regatului român, pentru-că erau cuprinse sub un titlu general „Subvențiunile școlilor și bisericilor din străinătate“.

Acestea până în anul 1894.

În luna Octombrie acestui an însă, d. Dim. Sturdza, nefiind la guvern, la o întrunire a partidului liberal, în sala „Orfeu“, pronunță un discurs violent la adresa partidului conservator, pe atunci la cirna statului (d. Take Ionescu fiind ministru al instrucțiunii în cabinetul Lascar Catargiū) în care, cu date, a arătat că ce și câte sume se trimet școlilor din Brașov din partea guvernului conservator și prin a cui intermediare. De asemenea a dat numere de mandate, cuantumul sumelor și numele persoanelor ce primiseră ajutoare și subvențiuni din partea guvernului român, recte conservator.

Acestea toate, pentru a face o situație dificilă guvernului Catargiū și pentru a-i ridica cestiuni diplomatice de o natură extrem delicată față cu guvernul din Budapesta.

Pentru a da o satisfacție (?) și pentru a complăce guvernului maghiar, imediat ce veni la putere (în anul 1895), d. Dim. Sturdza taie pur și simplu subvenția școalelor române din Brașov, așa că ele se văd amenințate să nu de a fi închise, să nu de a fi subvenționate de guvernul maghiar, și a primi negreșit și controlul riguros unguresc, — ceea ce însemna, cu alte cuvinte, maghiarizarea sau mcartea acestui așezămint de cultură românească.

Ceva mai mult. La 18 Aprilie 1898, ministrul de instrucțiune publică al Ungariei, d. Vlasică, trimise o adresă Mitropolitului Roman din Sibiu, în care, după ce-i face istoricul amănunțit al școalelor române din Brașov, îi spune că va uza de toate rigorile legii în contra școalelor române, dacă vor mai continua a primi subvenția guvernului din București. Ministrul Vlasică se bazează în adresa sa către prelatul român din Sibiu, pe mai multe documente, date și științe, furnizate și comunicate lui, de guvernul român, prezidat de d. Sturdza.

Așa stînd lucrurile, românimea toată, cea din regat și de dincolo, s'a alarmat, și cu drept cuvînt, o agitațiune a cuprins spiritele în potriua faptei necalificabile a ministrului român Dimitrie A. Sturdza.

D. Take Ionescu aduce această gravă cestică înaintea parlamentului sub forma de interpelare. Iată *in extenso*, după *Monitorul oficial*, cum fruntașul conservator s'a achitat de a sa datorie, infundînd până 'n gît pe premierul regatului român.

Prezidează d. Dim. Giani, președinte.

D. Președinte: D. Take Ionescu are cuvîntul pentru a anunța o interpelare.

D. Take Ionescu: D-le președinte, am onoare a anunța d-lui președinte al consiliului următoarea interpelare:

„Cunoaște d. prim-ministru urmările unor declarațiuni pe cari le-a făcut d-sa în sala Orfeu la Septembrie 1894? Și dacă le cunoaște, crede d-sa că mai are destulă autoritate ca să poată sta în capul guvernului?”

D. Dim. Sturdza, președintele consiliului: Sunt gata a răspunde acum.

D. Președinte: D. prim-ministru fiind gata a răspunde, aveți cuvîntul, d-le Ionescu, pentru a vă dezvoltă interpelarea:

D-lor Deputați,

Și la guvern și în opozițiune am fost tot-de-a-una în contra ideii, că se poate discuta în Parlamentul nostru cesticuni cari privesc afacerile din alte State, și de aceea vin să vă declar, încă de la început, că în grava împrejurare pe care am s'o dezvolt înaintea d-v., nu mă ocup de loc și nu am dreptul să mă ocup de purtarea bună sau rea a unui guvern străin, ci mă ocup pur și simplu despre faptul dacă acea purtare este sau nu pornită dintr'un fapt al unui om politic al nostru—și ca să lămuresc—al d-lui prim-ministru, și apoi voi cere de la d-v. să puneți singuri concluziunea.

D-lor, toată lumea știe de cîte-va zile, că în toate părțile regatului ungar loquite de Romîni, este o mare fierbere, o fierbere poate mai gravă de cît ori-cînd, și ca să documentez, voi cita, nu un jurnal de dincolo, bănuît de a nu avea simpatii pentru d. prim-ministru, ci acel jurnal de dincolo, *Tribuna Poporului*, care, fără a repeta, — căci nu voesc să spun nimic, pe care să nu-l pot documenta — fără a repeta ceea ce se zice, că ar fi inspirat de d. prim-ministru, e de sigur un jurnal care nu-î este

antipatic și care la toate întimplările vorbește de bine de d. prim-ministru.

Sub numele de *Primejdia națională*, „Tribuna Poporului“, în numărul de Duminică, 25 Aprilie, se exprimă ast-fel:

„Cea mai de frunte școală de legea strămoșească a Romînilor e în primejdie; liceul romînesc din Brașov se clatină și guvernul unguresc își deschide brațele prietenești să-l sprijinească.

„*Izvoarele de venite*, din cari în mare parte trăiau până aci școalele centrale greco-orientale romînești din Brașov, *aū secat*. Astăzi punctul de plecare pentru preocupățiunile noastre nu poate fi de cît constatarea, că amintitele izvoare aū secat. Izvoarele aū secat, iar guvernul ungar oferă bani din visteria statului nostru, pentru susținerea școalelor de sub întrehare, adăogînd acestui ofert și amenințarea că la din contra liceul romînesc din Brașov va fi închis.“

Pe urmă, examinînd situația, zice:

„Pretindem decî acest ajutor în principiu, în praxă însă ne îngrozim de el.“

Autorul articolului merge înainte și arată că ceea ce este mai important unui neam, este conștiința națională! Și foarte bine spune, că:

„Conștiința națională se nutrește din fructele culturii naționale; în lipsa acestor fructe conștiința națională slăbește și existența etnică a poporului se clatină.

„Este evident, că guvernanții noștri vreaū să pună mîna pe izvoarele pe cari se hrănește conștiința națională a Romînilor. Gimnaziul din Beiuși este maghiarizat; pe frontispiciul celui din Năsăud se află o inscripțiune ungurească; Blajul, să fie laudat, dar eū nu-l înțeleg. Singur liceul greco-oriental romînesc din Brașov mai ține până acum neprihănit stindardul culturii naționale romînești și lauda lui umplea de bucurie sufletele întristaților Romîni.

„Dar liceul romînesc din Brașov trebuie să piară. Orî va fi închis, orî va primi subvențiunea statului ungar. Inchiderea va să zică nimicire, subvențiunea va să zică înhămarea și a acestei puteri romînești la carul politicei de stat, care are de țintă creerea statului național ma-

ghiar, deci nimicirea etnică a popoarelor nemaghiare din patria noastră.

„Inchiderea e moarte cinstită, primirea subvențiunei e o sinucidere ticăloasă, o moarte pestilentă, care va contagia generații întregi.

„Se zice însă că ministrul nu pune condițiuni pentru subvențiune, gimnaziul rămîne cum a fost.

„Și dacă nu pune azi, ne poate d-lui asigura că alt ministru, ori chiar d-lui, nu va pune mîine? Ori am uitat soarta gimnaziului din Beiuși? Ori am uitat că există o lege pozitivă, care dispune că la școalele secundare confesionale subvenționate de Stat, pe profesorii cari sunt plătiți din acea subvențiune, are să-i numească ministrul?”

Am citit, d-lor, acest articol cam lung, pentru a învedera ceea ce vă spuneam adineaori, că în realitate este fierbere în suflete, că în realitate teama de închiderea liceului din Brașov nu este himerică și că lucrul are importanță.

Știu că un membru al acestei Camere, vorbind cu prietenul meu, d. Disescu, îi spunea, că aceasta nu este ucrumare, fiind-că puterea romînizmului este la munte, n licee.

Să-mi permiteți a vă spune că aceasta este o mare eroare; națiunile, ca și individul, nu se conduc prin picioare, ci prin cap, și capul cînd se înstrăinează, dacă nu este siguranță că se va naște altul, ca la faimosul animal mitologic, atunci restul lesne se strică.

De aceea vedeți în Ungaria acest lucru ciudat, că sunt 3000 de școli primare romînești, dar școlii secundare nu se mai pot deschide. La Arad, la Caransebeș sunt bani strînși de 10—15 ani; cer să deschidă un liceu și nu primesc nici un răspuns.

De aceea vedeți că școlile primare nu se maghiarizează, dar gimnaziul din Beiuși s'a maghiarizat; cel din Nasăud este de asemenea în principiu. A rămas Brașovul.

De aceea ați văzut în Boemia, că Cehii au susținut, ca manifestație națională, o universitate a lor; căci din universități ese adevărata încoronare a culturii naționale. După cum un individ, care nu pătrunde cu inima lui în cele superioare, nu este un om complet, nici o națiune

fără de straturi superioare nu este un corp complet. Patriotismul se bazează nu numai pe interesul prezentului, ci pe gloria trecutului și pe mândria viitorului, și nu ai de ce să fii mândru, când ești decapitat.

Cu cit un stat capătă mai mare vigoare, cu cit un neam capătă mai mare importanță în lume, cu atit patriotismul prinde rădăcinii mai adânci.

Grija Romînilor că li se inchide școlile secundare, este dar firească.

Acum d-lor, că este întemeiată teama celor de dincolo, să-mi dați voie să vă citesc un act oficial.

Act oficial, ordinul d-lui ministru al cultelor și instrucțiunei publice No. 1816 din 18 Aprilie 1898, d. Vlasici, pe care vi-l citesc în traducțiune, căci nu știți limba oficială a statului ungar, nici d-v. nu o pricepeți.

Iată, d-lor, ordinul, lucru foarte recent, 18 Aprilie 1898.

Ordinul este adresat mitropolitului din Sibiu, fiind-că școlile romînești sunt confesionale și de el atirná.

Voiu citi actul întreg; să mă erte Camera; fie-care vorbă are însemnătatea ei. (Citește).

Vă rog, d-lor, să nu uitați aceste cuvinte foarte grave: „din probele documentale, procurate de către guvernul regesc.“ Acest lucru are însemnătate; veți vedea îndată de ce.

Acum ca să vă dați bine seamă de care este starea unei școlii confesionale, care primește subsidii de la guvernul regesc unguresc, să vă citesc art. 30 din legea de la 1883, § 47.

Articolul de lege il voiu citi, și știți că în statele constituționale, cele adevărate, legile nu se pot suspenda de către un ministru prin voia lui; în acele state, legea, pe cit e lege, nu se poate suspenda și nu încetează de a fi aplicată până la o nouă lege votată de Corpurile legiuitoare. Prin urmare, legea aceasta e o normă serioasă. Iată ce zice articolul de lege XXX din 1883, § 47, la punctul c:

Punct c, aliniatul ultim, sună: „pe acei profesori cari trag salarul din ajutorul de la stat, îi denumește ministrul de culte și instrucțiune publică.“

Va să zică orî-cit de mic ajutor ar da Statul, el are o parte în numirea profesorilor. Se calculează, de exemplu:

are școala un budget de 50.000 lei, 40.000 lei venit al său și 10.000 lei dați de stat, statul numește un profesor la cinci. Statul îl numește, statul îl scoate, e omul statului. Când însă alocarea budgetului e mai mare de jumătate budgetul școlii, cum de sigur ar fi cazul în specie, căci budgetul liceului din Brașov este de 80.000 lei și el n'are venit de cît verî-o 30.000 lei, atunci e alin. d, care zice:

Punct d. „Dacă pentru acoperirea trebuințelor anuale ale școlii, Statul contribuie cu jumătate saă mai puțin ca jumătate la susținerea institutului ajutorat, în cazul acela dreptul întreg de conducere și dispunere asupra acelei institut compete și mai departe autorității institutului, și ministrul, față cu institutul ajutorat, exercitează numai dreptul de supremă inspecțiune.

„Dacă însă Statul, la susținerea școlii, contribuie mai mult ca jumătate din suma recerută anual, în acel caz ministrul ia în conducerea și dispozițiunea sa întreg institutul.“

Va să zică nu este de mirare emoția care s'a produs.

D-lor deputați, acum cestiunea e alta. D-v. cu drept cuvînt, veți zice poate aceasta să fie o nouă nenorocire națională, dar ce caută această discuție aci, față de doctrina pe care ai pus-o d-ta la începutul interpelării? Da, am susținut și la guvern și în opozițiune și voi susține tot-de-a-una, că nu putem discuta aci actele unui guvern străin. Ce caută atunci această cestiune aci? Bine saă rău face guvernul unguresc de-și exercită puterea lui așa cum vrea să o exercite; nu e treaba noastră ca Parlament al Romîniei. Poate să fie treaba noastră ca sentiment al nostru, dar nu e treaba noastră ca Parlament al Romîniei.

Recunosc de asemenea, d-lor, că nu a fost de mulți ani, poate de 20—30 ani, situațiunea lumei așa, în cît cei mici să fi stat mai rău de cît cum staă astăzi; așa e de adevărat că ideea de drept, singura garanție a celor mici, e mai zguduită de cît orî cînd, și așa e de adevărat că așa se constelează lucrurile pe o mai mare întindere de cît bătrina Europa, în cît cestiuni cari păreau foarte importante, cad pe al doilea plan, și, prin urmare, și importanța actorilor din aceste cestiuni cade pe al treilea plan.

Cu multă mihnire și durere un mare adevăr s'a rostit de un mare ministru; „cei mari devin din ce în ce mai mari și cei mici din ce în ce mai mici.“ De aceea nu vă așteptați ca să întrebuițez un limbagiū care să aducă umbră asupra dezbatelor noastre; și dacă nu ar fi de cît atît, nu ași fi avut dreptul să iaū cuvîntul aci; de și, d-lor, încă ar putea să fie o cestiune internă aceasta, că statul nostru datorește bisericei S-tului Nicolae din Brașov și e dator să-î plătească, după anume drepturi vechi și hrisoave, pe cari această biserică le are în contra statului român, hrisoave și documente de cari statul român nu s'ar putea feri de cît pe temeiul paragrafiei, și nu cred că vre-o dată, vre-un ministru român, ar ordona vre-unui avocat al statului să invoce paragrafia drepturilor unei școli romînești din Transilvania. (Aplause).

Dar ceea-ce mă doare pe mine e alt-ceva; e izvorul ordinului lui Vlassici, e motivul ordinului lui Vlassici, e canalul prin care a fost pus în cunoștință ministrul Vlassici ca să ia această măsură în contra liceului român din Brașov.

Acum, d-lor, vă voiū citi o piesă foarte lungă; să mă iertați că e lungă; dar vedeți că pun absolută moderațiune în cuvîntarea mea. Cînd lucrurile sunt limpezi, sunt reale, comentariile sunt de prisos. Se întăresc cu ornamente slăbiciunile; lucrurile puternice rămîn în goliciunea lor.

Cu cite-va zile înainte de a primi mitropolitul, șeful școalelor romîne, ordinul pe care l'am citit, primise un alt ordin, în care i-se spunea, de către ministrul Vlassici, cum a aflat statul ungar că biserica St. Nicolae, prin urmare, liceul, primește ajutoare din Romînia, ba, nu numai că primește, dar că le cere cu insistență, și, prin urmare, aceasta cam plictisește pe unele guverne cari nu vor să dea.

Iată acest ordin al ministrului.

Veți vedea cu ce cunoștință perfectă ministrul face istoricul școalelor romîne din Brașov, cu ce cunoștință perfectă face istoricul ajutorului pe care-l primea în vremuri aceste școale romînești din Brașov:

„Imprejurările acestea aū adus gimnaziul din Brașov

până aproape de bancrută materială. Inșă în momentul cel mai critic, precum scrie Barițiu) „Părți alese din Istoria Transilvaniei“, vol. III, pag. 33, linia 34) membrii mai bătrîni ai consiliului bisericesc și-au adus aminte, că mai de mulți ani, încă și cu 80 de ani mai înainte, biserica Sf. Nicolae avea venit din Moldova și Muntenia pe baza unor donațiuni vechi. Ce e drept, dreptul acesta, în urma faptului că timp mai îndelungat nu s'a făcut uz de el, în conformitate cu legile de atunci ale „Principatelor romîne“, prin paragrafie s'a prescris. Cu toate greutatețile acestea, profesorul V. Oroianu și comersantul R. G. Lecca, fură trimiși cu mandate scrise la Iași, la bărbații de stat moldoveni, pentru ca să esopereze de la aceștia un ajutor pentru biserică și școală. Legislațiunea Moldovei nu a făcut uz de legea prescripțiunei, ci a votat un ajutor anual de 200 galbeni pentru biserică numită, respective pentru școale. Exemplul acesta l'a urmat mai tîrziu și legislațiunea Munteniei și a votat din partea sa și ea 200 de galbeni. Școalele din Brașov au ajuns în posesiunea acestui ajutor total de 400 de galbeni pe an, care după cursul de atunci, asigură un venit anual de circa fl. 2400 în anul 1861 sau 1862. Aceasta este originea subvențiunei din Romînia a școalelor din Brașov.

„Ajutorul de florini 2400 ast-fel asigurat, nu numai a îmbunătățit situația gravă a școalelor, ci a inspirat și curaj în susținătorii școliei pentru dezvoltarea mai departe a ei, mai cu seamă după ce au esoperat și ajutorul orașului Brașov, și la 1863 și scaunului guvernului regesc din Ardeal. În urma aceasta au ridicat, la 1862, salariul profesorilor la 800 și 900 fl. și înființînd la 1862—63 clasa a cincia gimnazială, au început cu completarea gradată a gimnaziului superior, care s'a terminat în anul școlar 1865—66.

„Intre aceea, edificiul deja gata, s'a dovedit prea strîmt și ast-fel fură nevoiți să zidească o aripă nouă la edificiu. Creșterea cheltuelilor a făcut ca sub titlul de drept deja amintit să facă pași noi la guvernul romîn pentru mărirea ajutorului. Pașii aceștia au fost incununați cu succes, pentru că legislațiunea Romîniei, printr'o lege specială, a ridicat subvenția originală de 400 galbeni la suma de 23.500 lei. (Vezi, Maiorescu Titu, discursul ținut în Senat, 6 Mar-

tie 1875. „Discursuri parlamentare.“ Vol. I, pag. 299, 1899).

„In anul școlar 1869—70, susținătorii școlii aŭ înființat prima clasă a școlii reale și în anii următori aŭ complectat-o cu încă două clase, din care cauză a trebuit să se edifice și aripa de sus a școlii.“

Acum veți vedea, d-lor, că a mai fost vorba de a se da un ajutor de statul unguresc liceului din Brașov.

„Intr'aceea s'a întâmplat că d. ministru m. r. de culte și instrucțiune publică, a pus unele condițiuni pentru lichidarea și mai departe pe seamă școlii a ajutorului anual dat de către fostul scaun guvernial regesc din Ardeal. Biserica susținătoare a școlii nu a primit aceste condițiuni și de aceea guvernul instrucțiunii publice a detras de la institut ajutorul de care s'a bucurat. Atunci susținătorii școlii, cu provocare la această împrejurare, s'aŭ provocat din nou la guvernul român, care le a și dat ajutorul cel nou în suma de lei 10.000; suma aceasta se și află în budgetul României de pe anul 1871. (Vezi Maiorescu, „Discursuri parlamentare“, Vol. I, pag. 105). Suma acestei a doua subvenții varia din an în an; în cit-va s'aŭ ridicat cînd 10, cînd 13, cînd 15 mii de lei, și suma aceea a rămas și în bugetele din 1875 și 1876.

„La 1872, mai mulți membrii ai legislațiunii romine, precum: Kogălniceanu, Vernescu, Ghica Vladimir, etc., la inițiativa lui Maiorescu, aŭ prezentat o moțiune, ca această a doua subvențiune să nu figureze de aci înainte numai ca o poziție de budget, care să se poată șterge ori-cînd, ci după chipul primei subvențiunii de 23.500 lei să se stabilească printr'o lege specială.

„Acest proiect de lege a fost primit de Senat numai în Martie 1875, cu 31 voturi, contra 9. După căderea guvernului Catargiŭ, în răstimpul scurt de la 4 până la 26 Aprilie 1886, Orăscu a devenit ministru al instrucțiunii publice, care, prin raportul său No. 3334 de data 22 Aprilie 1876, ceru nu numai sistarea acestei nouă subvențiunii, ci și ștergerea subvențiunii mai vechi de 23.500 lei. Orăscu însă a căzut peste 3 zile și îi urmă Chițu care a menținut și mai departe subvențiunea dublă, garantată prin două legi, care la 1876 făcea cu totul 38.500 lei.“

Intrăm într'o parte mai interesantă.
Ordinul adaogă:

„Intr'aceea s'a întâmplat că guvernul ungar regesc a aflat că școalele gr. or. romine din Brașov primesc subvenția anuală din România. Din cauza aceasta a și intervenit pe cale diplomatică la guvernul român, iar acasă a oprit, în mod foarte categoric, ca școalele din Brașov să mai primească ajutor; iar în ordinațiunea sa No. 559, de datul 2 Aprilie 1875, a decretat că nici un fel de institut de învățămînt din patrie, fie el susținut de o confesiune, comună, corporațiune, societate saŭ privați, precum și nici o confesiune și biserică nu poate nici să ceară, nici să primească ajutor și sprijin material, în nici o formă, de la state externe, de la domnitori și guvernele lor.

„De oare-ce în bugetele guvernelor romine de după 1876, subvenția gimnaziului din Brașov, cu o poziție de sine stătător, și cu numele ei, indicată nu se întilnește, și de oare-ce toate confesiunile și toate corporațiunile susținătoare de școale luaseră la cunoștința ordinațiunea ministerului de culte No. 559 din 1875, guvernul unguresc al instrucțiunei publice a fost de convingerea că nici școalele din Brașov și nici alte institute cu limbă de propunere rominească, de orî-ce categorie, din patrie, nu capătă și nu primesc nici o subvențiune din România; cu atit mai mult era în drept a crede aceasta, cu cit § 72 al art. de lege XXX din 1883 reînoește în modul cel mai categoric ordinațiunea ministerială din 1875.“

Va să zică ni se spune că de la 1876 în această credință a fost guvernul unguresc.

Și acum, d-lor, sosesc la nodul cestiunei. Veți vedea acum două afirmațiuni precise ale ministrului Vlassici.

Iată:

„In luna lui Octombore 1894, Dimitrie Sturdza, actualul ministru prezident și ministru al afacerilor externe al Rominie, a ținut un discurs la „Orfeu“, în care, cu date, a arătat, că ce și cite sume se trimit din partea guvernului conservator de atunci și prin a cui intermediare.“

Mă opresc un minut înainte de a continua. Ziceam că nu discut actele unui guvern străin; am însă să mă

pling că într'o adresă oficială, un guvern al României e numit guvernul conservator. Peste graniță nu există guvern liberal, nu este guvern conservator, e guvern românesc, și nu e bine ca un guvern străin să califice un guvern românesc după culoarea sa politică.

Adresa ministrului continuă :

„In urma acestora, guvernul ungar regesc s'a năzuit a se informa despre starea reală a lucrurilor, și pe baza acelor date, din care vi s'aū comunicat Excelenței Voastre, in 22 Martie, prin Excelența sa d. prim-ministru, -- s'a convins că ajutorul anual dat de guvern până la 1876 pe față, a devenit secret și că autoritățile susținătoare a școalelor din Brașov, cu toată ordinațiunea ministerială din 1875, și ce e mai mult, in contra art. de lege XXX din 1883 § 72 il primesc, ba il chiar urgentează. Din cauza aceasta s'a văzut necesitat a interveni la guvernul regesc român pe cale diplomatică in cestia subvenției și acesta a dat, in privința subvențiunei, o notă afirmativă cu indicarea sumei.“

D-lor, am inchis cu cetirea documentelor. Vedeți că in acest raport oficial al ministrului de culte unguresc către mitropolitul Miron, se vorbește despre o conversație care a avut loc între mitropolit și baronul Banffy, și că in acea conversație s'ar fi comunicat, de către primul-ministru ungar, mitropolitului o parte din documente.

Ce s'o fi comunicat nu este treaba mea; nu cunosc pe mitropolitul Miron și dacă l'ași cunoaște, nu l'ași putea întreba, că ce i-a spus in patru ochi primul-ministru al Ungariei.

Dar fără să știu, ghicesc și ghiciți și d-v. despre ce e vorba. Până la 1894, până la discursul de la „Orfeu“, guvernul unguresc a crezut că aū încetat subvențiile; dar a venit cine-va la 1894 și a citit numere de mandate prin care se pretinde, că s'a dat subvenții prin anume persoane. Și cînd am auzit, — continuă ministrul, — că cine-va care nu era un delator ordinar care pentru 5 lei să spună un neadevăr, ci un actual prim-ministru spune lucrul acesta, atunci ne am năzuit să ne procurăm documente, și o dată puși pe această pistă am găsit ce ne trebuia.

Iar după ce, grație spuselor de la „Orfeu“, am căutat

să aflăm „starea reală a lucrurilor“, am mai cerut și pe cale diplomatică lămuriri de la guvernul românesc în chestia subvenției, și acesta ne-a dat o notă afirmativă cu indicarea sumei.

Negreșit este foarte ușor să găsești când ți se indică unde să cauți.

Permiteți-mi o comparație vulgară: unui stăpin de prăvălie îi lipsesc parale din tarabă, dar nu știe cine i-le fură. Vine cine-va și îi spune: Vasile băiatul are obicei să-ți deschidă taraba între 5 și 7 ore seara. Te pui la pindă și negreșit îl prinzi. Nu tu ești însă care l-ai descoperit, ci cel care ți-a spus; lui îi datorești serviciul că l-ai descoperit.

Spuneți-mi mie unde e cutare document, ce număr are și-l voi găsi.

Așa ni se spune de ministrul Vlăsceanu în raportul său. Până la 1894 erau liniștiți.

La 1894 a vorbit d. Sturdza; pe baza vorbelor d-sale ne-am năzuit și am căpătat documente și documentele au fost arătate în acea conversație privată, care nu se poate povesti chiar dacă am cunoaște-o. Și atunci, d-lor, o dată convins guvernul despre aceasta, vedeți că a și făcut adresa de la Aprilie, care v'am citit-o, prin care spune că va închide liceul, dacă nu primește ajutoare de la stat, și v'am spus ce înseamnă ajutor de la stat și turburarea care s'a născut în spirite din această cauză.

Dar veți zice, că aceasta este o faptă vechiă! Ei! D-lor, dacă fapta la 1894, când s'a produs, era o faptă rea, cu posibilitate de urmări rele, astăzi este o faptă rea cu urmări rele săvârșite și îndeplinite. (Aplause).

Aceasta este deosebirea.

Și, dacă, d-lor, sentimentul de patriotizm înalt al unora fusese adînc turburat la 1894, judecata mulțimei, care judecă după rezultate, era aceasta: o crimă săvîrșită și neizbutită.

Știți că jurații sunt indulgenți: te achită chiar dacă ai tras cu pușca, dacă n'ai nîmerit. Alta este însă situațiunea azi.

Azi este crima săvîrșită și izbutită, și atunci, d-lor deputați, dați-mi voe să nu adaug nimic la elocuența faptelor pe cari le-am arătat.

Merg mai departe. Se poate întâmpla ca d. președinte al consiliului azi să reușească; se poate întâmpla ca d-v. să continuați a-i da încrederea d-v.; nu eș am dreptul să judec cînd și cum partidul liberal poate să acopere sau nu, să ia răspunderea el întreg, pentru anume fapte; aceasta este treaba d-v.; sfatul meu, conservator, ar fi ne la locul lui în mijlocul d-v. Se poate să reușească, chiar cînd în sufletul d-v. ați fi tot așa de indignați ca și noi, căci sunt multe considerațiuni cari hotărâsc de multe ori o majoritate să susțină chiar un guvern în care n'are încredere sufletească.

Ceea ce pot să afirm este, ca ori-ce succes ar avea d. președinte al consiliului astăzi, națiunea este vestejită în cele mai înalte ale ei sentimente; că azi s'a dus ceva care este mai presus de ori-ce: credința națiunei; că ea nu poate fi reprezentată prin oameni capabili de asemenea fapte. Aceasta este partea dureroasă a dezbaterilor de azi. Patriotismul, care însemnează dragoste de patrie, așa cum este dinsa, s'ar slăbi, vă asigur, cînd s'ar dovedi că rămîne la guvern o persoană capabilă de asemenea acte. Vă rog să cugetați mult ce turburare sufletească se va produce în sentimentul națiunei prin încurajarea ce veți da d-v., dacă o veți da.

Cit despre d. președinte al consiliului, în special îl voi ruga să nu se bucure dacă va reuși astăzi. Sunt 1860 de ani și mai bine de cînd tot așa a reușit alt cine-va, dar tot 1860 de ani sunt de cînd ori cînd, ori de unde, în ori-ce loc și în ori-ce ceas se string doi creștini, blestemul lor tot pe numele lui Iuda cade. (Aplause).

* * *

Emoțiunea fu mare în Cameră după discursul d-lui Take Ionescu.

Ia cuvîntul spre a răspunde d. prim-ministru Sturdza, dar în loc de un răspuns categoric și net, că este inexactă acuzațiunea ce-i s'a adus, d. Sturdza după unele explicațiuni cu totul incomplete și insuficiente, declară că nu vrea să răspundă și nimeni nu poate să-i strice reputațiunea.

Față de această încăpăținare condamnabilă a d-lui Sturdza, ia cuvîntul d-nul N. Fleva, care rezumă cestiunea din nou, căutînd a-l sili să dea explicațiuni mai clare; dar d. Sturdza persistă în încăpăținarea-i.

După aceasta, discutia închizîndu-se, ia cuvîntul d. Take Ionescu din nou:

D. Președinte: Incidentul este închis. *D. Take Ionescu* are cuvîntul în cestiune personală.

D-lor Deputați,

Așa de bine știam cum are să răspundă d. prim-ministru, în cit adusesem și eu atît discursul său de la „Orfeu“ cit și cuvintele contelui Kalnoky de la delegațiunii.

Două acuzări îi adusesem eu: una, că prin arătările din discursul său de la „Orfeu“ a motivat măsurile cari se iaș astăzi contra liceului din Brașov. Aceasta privea fapta d-sale din opoziție.

Al doilea, că de cînd este prim-ministru al Romîniei, a dat o notă explicativă guvernului unguresc, cu indicarea sumei pe care a primit-o gimnaziul romîn din Brașov și pot să afirm, că prin acea notă, n'a arătat numai sumele cari se pretinde că s'au dat de cătră noi, dar sumele cari se pretind că s'au dat de un alt guvern liberal care a succedat pe d. prim-ministru anul trecut, guvernul d-lui Aurelian.

La această a două parte a acuzațiunei mele, constat că d. prim-ministru nu mi-a răspuns absolut nimic. Și cum foarte bine zicea d. președinte al Camerei, eu nu pot să forțez pe d. prim-ministru să răspundă. Dacă nu vrea să răspundă, nu răspunde; dar eu constat și incheiș acest punct: că am acuzat cu un act oficial al guvernului ungar pe d. prim-ministru, care, ca ministru de externe al Romîniei, prin o notă diplomatică, a dat lămuriri guvernului ungar cu indicațiunea sumei primite de școalele romine, și că la această acuzațiune nici nu mi-a spus că actul este fals, nici nu mi-a tăgăduit că a dat o asemenea notă explicativă.

Iată faptul ce-l constat, care va rămîne în istoria politică a acestei țări.

Asupra primului fapt, d. prim-ministru zice: n'am denunțat nimic la „Orfeu“, pentru că guvernul unguresc știa anume la ce școală guvernul romîn dă subvenții și despre aceasta a vorbit contele Kalnoky la delegațiunii.

Nu se poate o mai extraordinară contrafacere a adevărului de cit aceasta.

Ceea ce a spus contele Kalnoky, — și vă voi citi imediat ce a spus, — este că el știa și cu adevărat știa că se subvenționa de noi școli și biserici în Transilvania. Dar de cite ori s'a vorbit, — și mie personal atunci mi s'a vorbit, — de cite ori mi s'a vorbit să spun anume la ce școli și ce biserici dăm subvențiuni, în tot-de-a-una am răs-puns: refuz. (Aplauze).

Am refuzat a spune unde dați și cui dați, ca să nu expun la persecuțiuni pe cei cari primeați.

Iată, d-lor, ce spuneam în Cameră, la 12 Decembrie, 1894 :

„Este, d-lor, un deputat în această Cameră, cărui i-am spus mult mai înainte de a săvirși d. Sturdza fapta rea pe care a comis-o, că-l cred capabil pe d. Sturdza s'o facă. El n'a voit s'o creadă, dar viitorul mi-a dat dreptate.

„Da, contele Kalnoky a spus că cea mai mare parte din banii trimiși sunt pentru Macedonia și că toți se dau nu pentru politică, ci pentru școlile și bisericile romine, și atunci d. Sturdza, ca să dezmință pe contele Kalnoky, a publicat o listă cu numele acelor cari, pretinde d-sa, că au primit banii. Inchipuiți-vă dacă faptul ar fi exact, cine ar mai cuteza să primească un ban de la noi, cind știe că după legile ungare poate să fie dat în judecată ca trădător de patrie.

„Eu, d-lor, vă fac o declarațiune, că pentru împărțirea acestor bani nu dați nici o socoteală; am conștiința limpede, că mi-am îndeplinit datoria rominește și bărbătește. (Aplause prelungite).

„Atunci cind Camera nu va mai avea încredere în mine, și cind nu ași putea căpăta încrederea ei de cit cu prețul unor discuțiuni pe cari nu le admit, căci e mult mai bine să se schimbe un ministru, de cit să se aducă în Parlamentul țării și să se discute socotelile de asemenea fel, atunci ași prefera să mă retrag. Afirm solemn că nu am dat nici contelui Kalnoky, nici nimănui, nici o notiță asupra verii-unei școli sau biserici ajutate și ași fi refuzat, dacă mi s'ar fi cerut; dar am făcut un act cinstit și leal, cind am afirmat, — eu vă afirm, — că nu am ajutat de cit școlile și bisericile!“

În același discurs de la 1894 adăugam :

„Și cînd ne denunțați de trădare la „Orfeu“, scopul d-v. era altul. *In realitate vă uitați la Pesta*; sperați că noi vom avea naivitatea să vă spulberăm socotelile de fantezie cu altele ce am da; că dacă prin ele ați găsi vr'un nume mai vag, să ne compromiteți în străinătate.“

Repet dar declarațiunea făcută cînd eram în guvern. De altmintrelea, arhivele ministerului de externe sunt aci; și dacă noi am dat indicațiunii contelui Kalnoky, *de ce școli și ce biserici subvenționăm*, arătați nota.

Nu este permis să ne acuzați fără dovadă, cînd arhiva este în mîna d-v. (Aplause).

D-lor, ce a făcut d. Sturdza la „Orfeu“? D-sa era supărat, și să vă spun de unde a provenit supărarea: contele Kalnoky era atunci foarte turburat în delegațiunea ungurească, și anume i se imputa în tot-de-a-una, că nu este destul de sever cu guvernul român, care, se zicea, că nu împiedică agitațiunea daco-romanistă. Și atunci contele Kalnoky, iată ce răspundea la 19 Septembrie 1894:

„Curentul național actual este, negreșit, foarte întins în România și foarte puternic. Acest curent este exploatat mai cu seamă în acest moment, — înainte de alegeri, — în contra guvernului român. Nu se poate cere acestuia ceeac-e nu poate să îndeplinească; aceasta ar însemna a face un serviciu opozițiunei condusă de d. Dimitrie Sturdza, care a intrat cu totul în această mișcare daco-romană.“

Faptul că a vorbit de d-sa la delegațiune l'a supărat foc în contra contelui Kalnoky, mai ales că acesta a adăugat—ceea-ce era o frumoasă dovadă de încredere în lealitatea guvernului român—o vorbă relativă la faimoasele subvenții.

Iat-o:

„În ceea ce privește suma de 525.000 lei, înscrisă în budgetul Romîniei pentru ajutoarele la școlile și bisericile romîne, ministrul declară că are cunoștința de aceasta; însă fondurile nu sunt lăsate la discreția guvernului, ci supuse regulelor contabilităței. Cea mai mare parte din această sumă, adică 380.000 de lei, este chel-

tuită în favoarea Romînilor din Macedonia și toate școalele și bisericile sunt subvenționate de România.

„Guvernul turcesc are cunoștința de acest fapt.

„Restul este distribuit școalelor și bisericilor din Transilvania; însă după declarațiunile guvernului romîn, ajutoarele numai se acordă, școalelor, care fără ele, ar fi fost nevoite să se închidă.“

Și atunci, d-lor, adaog: dacă guvernul romîn a declarat, în contra celor afirmate de mine atunci în Cameră, că a dat la cutare saū cutare școală, încă o-dată, aveți arhiva ministerului de externe, — vă rog să căutați, să aduceți acea piesă și să mi-o infigeți în frunte.

Dacă nu aduceți această piesă, sunt în dreptul meu să vă spun: că în tot-d'a-una am refuzat de a numi vre-o școală saū vre-o biserică, fiind-că știam că o pot supune la rigorile legei ungurești.

Dar d. Sturdza iată ce face. Vine la „Orfeū“ și începe: „Ași voi să mi-se arate la ce școli s'aū dat bani, ca să nu se închidă, și cari biserici s'aū reparat cu ajutoare date de guvernul din București.“

Kalnoky era mulțumit cu declarațiunea școale și biserici. Șeful opozițiunei romîne nu era mulțumit și vrea să știe care școale anume.

D. Sturdza cerea numele școalei, ca să i-se poată aplica la vreme legea ungară, cea cu pedeapsa închiderii.

D. Sturdza ardea de setea de a face delațiunea, și voia un pretext. De aceea face tot felul de destăinuirii, dar le pune pe socoteala contelui Kalnoky; zice că acesta le știa.

„Contele Kalnoky, zicea d. Sturdza, știe până la ban, prin comunicările ce i-le aū făcut guvernul nostru, toți banii cum i-aū cheltuit.“

Ei bine, la „Orfeū“, d. Sturdza spunea un mare neadevăr; nu știa contele Kalnoky.

Și încă odată, de ce întrebuițează d-sa fraza că Kalnoky știa? Ca să-i serve de pretext la denunțările ce voia să facă.

Și atunci începe:

„D-sa știe de exemplu că în anul 1893—94 preotul Voina...“

Știți, d-lor, cine este preotul Voina ?

Școalele române de acolo sunt puse sub direcțiunea bisericeii S-tului Nicolae și preotul Voina era protopop în Brașov și parochul bisericeii S-tului Nicolae.

Reiați spusele d-lui Sturdza :

„D-sa știe de exemplu, că în anul 1893—94 preotul Voina din Brașov a ridicat asupra art. 82, din budgetul instrucțiunii publice, cu mandatul No. 169, suma de 58.500 lei și cu mandatul No. 1595, suma de 90.000 lei.

„...D-sa știe, că în anul 1894—95, din art. 47 al budgetului cultelor și instrucțiunii publice, s'a rădicat de preotul Voina din Brașov, cu mandatul No. 54, suma de 58.500 lei și cu mandatul No. 1854 suma de 45.000 lei.“

Făcea d. Sturdza dublă operație, ne denunța la Budapesta pe noi, și ne denunța și în țară, că dăm bani cu voia Maghiarilor în contra intereselor Romînilor, căci adăuga :

„Știu Maghiarii de ce s'a ră dat de guvernul din București suma de 300.000 lei, și de aceea nu se supără, nu se îngrijesc !“

Chiar după aceasta am refuzat în tot-de-a-una până astăzi, în toate conversațiunile mele, — căci de mine era vorba, — tot-de-a-una am refuzat să spun numărul acestor mandate și suma acelor cifre ; și chiar astăzi să-mi per-miteți să refuz, căci nu voesc să iasă dovezi și acuzații din dezbaterile noastre.

Acest paragraf pentru școalele române din străinătate este un paragraf global, și dacă ministrul este cuminte, nu dă acest secret de cit numai șefului comptabilității, și din piesele justificative se face un dosar intim, care se ține în cutia șefului comptabilității, de unde nu ese nici odată.

După denunțările d-lui Sturdza de la „Orfeu“, am luat dispozițiune ca și mandatele să se facă pe numele comptabilului, așa că nu se mai cunoștea nici persoana căreia se dădea banii.

Pentru darea banilor la destinațiune nu există de cit o chitanță de primire, și afirm aci că aceste chitanțe de

primire aŭ fost, după căderea noastră de la guvern, cunoscuta guvernului unguresc.

Afirm, că acum doi ani o anume chitanță, pe al cărui nume nu pot să-l spun aci, dar în particular poate îl voi spune, a fost văzută, și mi s'a virit în nas numele și data printr'un amic, — adaug nu din lumea oficială, — și mai afirm că o chitanță din timpul guvernului d-lui Aurelian a fost pusă în nas acum o lună de zile unui Român însemnat de dincolo, drept dovadă.

Și acum să restabilesc rolurile. Cînd un om vine și spune în întrunire publică, cînd, cum și ce fel s'ar fi dat banii, dînd rînd pe rînd numărul și cifra mandatului, cifra și persoană, și peste patru ani răspunde cum a răspuns, aceasta nu însemnează a răspunde, ci se chiamă *a fi înconștient*.

După ce mai iaŭ cuvîntul d-nii : B. Delavrancea și Al. Marghiloman și d. Sturza se mai încearcă a da un răspuns, ocolind cu desăvîrșire cestiunea în discuție, incidentul se închise pur și simplu, iar Adunarea trecu la ordinea zilei, fără nici o altă urmare.

Alegerea din Iași

Candidatura d-lui General Manu

Făcîndu-se vacant un loc de senator la Iași, partidul conservator a propus la această alegere parțială, candidatura d-lui general Gh. Manu. În vederea acestei alegeri, s'a ținut o întrunire publică în Iași, în ziua de 8 Maiu, 1898, la care au luat cuvîntul d-nii Lascar Catargiu, general Manu, C. Dissescu, Mihail Cornea, D. Alexandrescu, Al. Bădărău și Take Ionescu.

Dăm aci discursul d-lui Ionescu, după notele publicate în ziarul „Timpul”, discurs-rechizitoriu, foarte mult aplaudat de numerosul public auditor:

Tubiți Cetățeni reșeri,

Precum v'au arătat oratorii cari m'au precedat, alegerea de Simbătă are importanța unui eveniment politic întru cit această alegere va arăta rezistența colegiului nostru electoral, ce poate colegiul nostru electoral, de ce rezistență e capabil.

În întrunirea de aseară prezidată de d. Mirzescu s'au vorbit multe. Mă întreb, ce caută d. Mirzescu într'o întrunire sturdzistă? Ce caută d-sa aci, atunci cînd colegii săi din Camera și Senat duc o luptă crîncenă în contra d-lui Sturdza, pe care îl declară ca un punct negru, care radiază numai ură și venin, întocmai precum soarele radiază lumina? Explicarea e următoarea: De cînd d. Mirzescu a părăsit ministerul, l'am auzit o singură dată pe d. Sturdza

vorbind de marele elector — cum îl numiți d-v. Și știți ce a spus? „Mă întrebați de ce nu mă unesc cu *Drapeliștii*? Nu pot să stau pe aceeași bancă cu d. Mirzescu,” și d. Mirzescu a recunoscut, se vede, că o singură dată a vorbit bine și d. Sturdza, și i-a devenit soldat.

Ast-fel d. Mirzescu a spus în întrunirea de aseară, că la viitoarele alegeri va spune totul în cestiunea Mitropolitului și tainele ce le știe d-sa. Imi pare rău că a pus un termen așa de îndepărtat. Mi-ar fi plăcut să aud și eu o taină în cestia mitropolitană. Despre o singură taină într'adevăr nu știu. A propus Mitropolitului Ghenadie o petițiune umilitoare s'o iscălească; Mitropolitul a respins-o cu indignare și d. Mirzescu a tipărit-o și publicat-o. Iată într'adevăr o taină, pe care nu mi-o pot explica, iată într'adevăr singura taină pentru mine în această cestiune. Taina aceasta o știe numai Sturdza, Mirzescu și Ghenadie.

Nici odată însă d. Mirzescu nu va spune taina despre cele petrecute între mine și d-sa în casa d-lui Lascar Catargiu. Liberalii nu înțeleg fapta noastră în cestia mitropolitană. N'o înțeleg, pentru că ei nu sunt capabili de o asemenea acțiune. Cind oare s'ar fi întâmplat ca partidul liberal, stăpin pe situațiune și susținut de indignarea și revolta maselor, să vie să dea mina de ajutor partidului advers, fixându-l bine la putere, fără a cere în schimb nimic, nici măcar o mulțumire publică? Nu comportă sufletul lor o ast-fel de faptă, acțiunea partidului conservator e o taină pentru d-lor. Și lucrul e ușor explicabil. Dacă ar înțelege această taină n'ar fi cine sunt, ar fi alții, ar fi niște al doilea noi, și atunci lucrurile s'ar schimba.

În întrunirea de aseară s'a spus, că noi atacăm partidul liberal din cauza a trei greșeli. Fie și trei. Le ertăm restul și socotim numai trei — deși se știe că omul care are un singur păcat, nu mai poate intra în raiu și stă la poarta purgatorului. Ne mulțumim numai cu trei, căci întocmai ca la datornicul rău de plată, dacă încasăm o creanță, le ertăm pe cele-l'alte. Greșalele sunt lupta fratricidă, cestia națională și pronunțamentul.

Ni s'a spus aseară: cu ce drept vă amestecați în cestia luptelor noastre interne? Dar în partidul conservator nu s'a întâmplat lupte identice? Cerut a partidul

liberal puterea din această cauză? Dar oare așa să fie? Partidul conservator este mișcat în această cestiune din cauză că d. Sturdza caută să inaugureze sistemul guvernelor, care nu aū măcar aprobarea frunțașilor partidului. Poate sta în liniște partidul conservator cind e vorba de un început de distrugere a sistemului constituțional? Căci, d-lor, care e temelia vieței noastre politice? N'avem, ca în Belgia, o biserică puternică și partide politice bine diferențiate tocmai în jurul bisericei; n'avem în țara aceasta clase sociale istorice, puternic înfipte, în cît să fie partidele deosebite între cei ce vor să se menție și cei ce vor să le ia locul, ci, în afară de superficialitatea noastră constituțională, totul se reduce la o mină de frunțași grupați în partide. Dacă căpeteniile cred că lucrurile merg bine, guvernul acela are temelie; din momentul ce căpeteniile nu se înțeleg — și într'o cesticie importantă — acel guvern trebuie să se retragă. Dacă guvernul d-lui Sturdza, lipsit de aprobarea opiniunii publice, e lipsit și de concursul frunțașilor, nu putem admite, ca acest om mic — *petit bon-homme* — să mai aibă puterea. Cind un prim-ministru a ajuns la starea de a răspunde în Senat: „Nu voiū să vorbesc, fiind-că nu vreaū să mă incurc“, vă puteți închipui ce valoare mai are.

În zilele, cind căpeteniile partidului aū adus acele grave acuzațiuni d-lui Sturdza și aū făcut *mea culpa* cătră noi, recunoscind că politica aceasta a fost cea înțeleaptă, continuarea guvernărei d lui Sturdza e un ultragiū adus moralei publice.

În cestia pronunțamentului, liberalii jubiliază că aū fost salvați de a doua oară de d. Lascar Catargiu, care în ședința Senatului a declarat că nu partidul liberal, ci cți-va membrii ai acestui partid aū comis pronunțamentul. Așa e. Dar cine sunt cei cari aū complotat? Frunțașii saū codașii? D. Sturdza și Gogu Cantacuzino. Și cind acești oameni sunt capabili de o crimă de stat pentru a ajunge un an mai curind la budget, vă puteți închipui ce nenorocire e că acești oameni să mai fie în fruntea guvernului.

În cestia națională oratorul de aseară a spus că partidul liberal a comis o greșală, dar conservatorii îi imiteză. Fac oare conservatorii acelaș lucru? Dar cind dă-

rim pe un om, care a promis să facă lucruri pe care eu nu le-am putut face, fiind la putere, și am spus că nule pot face și pe care nici el nu le-a făcut viind la putere, imitez exemplul d-sale?

Dar oare nimic să fie faptul că lumea a fost agitată pe tema națională?

Dar oare nimic să fie că s'a'u născut discuții deșarte? Rezultatul a fost ca venirea la putere a d-lui Sturdza să fie o înjosire a demnității naționale, căci o înjosire a demnității naționale s'a produs de cînd liberalii sunt la guvern.

În cestia subvențiilor școalelor din Brașov, d. Sturdza a spus că contele Kalnoky a știut în 1894 de subvenție. Să admit un moment, că a știut, nu de subvenție, dar și de ce școale. De ce școalele n'a'u fost închise atuncea, ci astăzi? În 1894, primul ministru al Austro-Ungariei știea de aceasta subvenție, dar nu o împiedeca, pe cînd astăzi iată ce zice *Pester Lloyd*:

„Intrebăm care cale ar fi fost mai dreaptă și mai corectă dacă în cestia acestei subvențiuni s'ar fi făcut reprezentațiuni pe cale diplomatică: Trebuia ca într'un asemenea caz, în tocmai ca un copil de școală, care a fost prins cu ștregărie, să negi pur și simplu tot lucrul pe care cu puțină osteneală l'ai putea totuși foarte ușor dovedi, sau în mod leal să dai lămuririle cerute și să conlucrezi în mod serios pentru ca o afacere, care poate provoca între ambele state neînțelegeri neplăcute să fie regulată pe cale legală, singura cale dreaptă?”

Iată bilanțul guvernului nenorocit, iată rezultatul politice scuzistului din capul guvernului.

D-lor, într'o singură denumire activitatea d-lui Sturdza în cestiuinea națională e: *șantagiū*. S'a pus în capul mișcării naționale pentru a speria pe cei din Pesta, pentru ca apoi să poată să spue—fiind la guvern—că numai el ar putea aduce liniște în țară. La 1893 a declarat în Senat războiū Ungurilor; la 1894 a mers la *Orfeū*, unde m'a acuzat pe mine că am scos din școli hărțile Daciei — șantagiū intern — și m'a denunțat la *Orfeū* că dau bani Romînilor — șantagiū față de Unguri. Iată explicația purtării d-lui Sturdza. Discursul de la *Orfeū* l'a tradus în franțuzește și l'a trimis și prințului Lobanoff, ministrul rus la Viena, care a spus: *nu mă înșală pe mine Sturdza; îl cunosc eu*; atunci a trimis o scrisoare lui Falk, directorul lui *Pester Lloyd*, că d-sa e cel mai bun prieten al Un-

gurilor și, curios, după cinci luni d. Sturdza a venit la putere.

De cînd e la guvern, îndeplinește partea a II-a a șantagiului, înădușe sentimentul național. Cînd cu vizita de la Budapesta, *Voința Națională* a tăcut, pentru ca apoi cînd va cădea de la putere, să poată să vă spună că a trebuit s'o înghită. Cu decorarea lui Jeszensky același lucru.

Șantagiul e pe contul țarei, pe contul nostru, al tuturor. Din ceea-ce a făcut Sturdza, demnitatea noastră a eșit știrbită.

Căci odinioară eram priviți alt-fel. Iată într'adevăr ce spune *Pester Lloyd* despre mine:

„Interpelatorului Take Ionescu i-a plăcut, pe timpul ministerului său, și, după cît se pare, îi place și acum să joace rolul nechemat de providență și în specia, de protector al intereselor culturale ale Romînilor din Ungaria. Guvernul ungar are însă conștiința că numai el singur este chemat de a îngriji de aceste interese culturale.“

De vr'o cite-va zile știți cum mă numește? Falsificatorul. Aceia cari au legături cu plastografi și ocași mă numesc falsificator, pe mine. Nu există nici un falș. Actul pe care l'am citit e complet adevărat. Nu va trece multa vreme și voiû dovedi că actele sunt exacte. În cestiuni de aceste nu se poate spune totul: spun ce pot și afirm că actul care e declarat falș l'am cunoscut cu mult înaintea aceluî act declarat adevărat. Cînd am citit în Camera acele acte, de ce d. Sturdza n'a spus: citești niște acte, dă-mi vreme să cercetez în privința lor. Dar d-sa a spus că le admite pentru moment ca adevărate. Așa vorbește un om care se știe cu cugetul curat? A trebuit să ia cuvîntul d-niî Fleva și Delavrancea, pentru ca d. Sturdza să încerce o dezmințire. Și cînd d. Marghi-loman a cerut d-lui Sturdza să ceară lămuriri ministrului unguresc, d. Sturdza a răspuns că nu va cere nici o lămurire.

Și a trebuit să treacă timp pentru ca să vie o dezmințire cu gura închisă pe trei sferturi și la o dezmințire completă voiû răspunde printr'o dezmințire formală.

Ne-au acuzat că facem același lucru în chestia națională. Inexact. N'am făcut armă de partid și dacă ar fi fost ast-fel, cînd a venit în București M. S. Impăratul Austriei

și cînd pentru prima oară 300 de drapele ungurești flăcău pe zidurile Bucureștilor, un singur cuvînt al partidului conservator ar fi fost de ajuns ca să ridice opinia publică.

Dacă am fi făcut arma de partid, am fi arătat soarta Romînilor, cum este astăzi și ar fi fost de ajuns ca guvernul să fie spulberat.

Cînd am văzut însă că școlile subvenționate de 40 de ani de micile Principate Unite: Moldova și Muntenia, cînd am văzut ceea-ce n'aun făcut Principatele tributare de odinioară, face d. Sturdza — chiar atunci n'am agitat opinia publică prin întruniri și am ridicat cestiunea în Parlament, voind a scuti guvernul de o dureroasă execuțiune.

Și dacă acțiunea noastră nu ar fi avut alt rezultat de cît ca în Senat d. Sturdza, după 3 ani de guvern, să spue măcar o vorbă romînească, faptul e deja îmbucurător.

Vă spuneam că e un ceas de grea povară pentru sufletele noastre. Cînd se atentează la punga individului, nu-i nimic, — căci s'a văzut oamenii sărăciți refăcîndu-și averea. Cînd se lovește în interesele unuia său altuia, nu-i nimic; cade unul, se ridică altul. Dar cînd se atentează la temelia patriotizmului nostru, ne credem în drept de a ridica această cestiune pentru salvarea sufletului nostru. Hoțului de avere îi trimit geandarmul, care îl ia de guler; pe hoțul de suflete, rog D zeu să-l pedepsească și pe popor să-l urgisească.

Știți cum a luat naștere sentimentul național în Macedonia?

Să vă spun eu. Este o pildă a marelui noastre calități, unitatea vieții sufletești a neamului nostru.

Dimitrie Tănăsescu, originar din Tirnova, de lângă Ohrida, calfă de plăpomar, care nici nu știa că-i Romîn, deși doar romînește vorbise cu mama sa, pleacă la Odessa pentru a învăța mai departe meșteșugul, se întîlnește cu o altă calfă de plăpomar, originar din Basarabia. Acesta îl deșteaptă, îi spune că-i Romîn. Tănăsescu vine la București, unde un profesor din Ardeal îl învață bine romînește; un ministru moldovean, Kogălniceanu, și un domni-

tor moldovean, Cuza, îl trimite în Macedonia, unde fondează prima școală românească.

Ast-fel în întâia școală din Balcani, era sufletul macedonean, al Basarabiei, al Ardealului, al Moldovei și al Munteniei.

Clevetitorii în întrunirea de aseară vorbeau de moldovenism și muntenism. Națiunea română a ajuns la unitatea completă și dacă școlile românești din Moldova și Muntenia au fost înființate de Ardeleni, limba moldovanului Eminescu și a moldovanului Alexandri, a trecut Ardealul, ca o recompensă pentru știința adusă de dincolo acum 50 de ani.

Și cînd sentimentul românesc e atît de puternic, nu acei cari își închipue colegiile electorale ca fabricile de senator pentru clientela lor, pe care le oferă cînd unora, cînd altora — nu aceia să ridice cestiunea moldovenismului și a muntenismului.

Intrunirea din Craiova

Campania de resturnare a guvernului liberal, pe care o ducea partidul conservator, urma cu mare activitate. Seria de intruniri continua cu regularitate.

Intrunirea ținută în Craiova, Duminică 11 Octombrie, 1898, fuse măreață. În afară de fruntașii bucureșteni, lua-se ră parte la această întrunire delegațiunii din toată Oltenia.

Între alții au luat cuvîntul și d-nii: Lascar Catargiu, Titu Maiorescu, C. C. Arion și Take Ionescu.

Dăm aci rezumatul ce l'a publicat ziarul conservator „Timpul” după discursul ce l'a pronunțat fruntașul conservator, d. Take Ionescu. Deși sunt mai mult crimpee, și nu discursul textual, totuși credem interesant a da și aceste notițe rezumative, cari oglindesc starea luptei ce o ducea partidul conservator în contra guvernului d-lui Sturdza.

Ca în tot-d'a-una, d. Ionescu a biciuit cu verva-i puternică greșelele ce le-a îngrămădit d. Sturdza, greșeli ce în curîndă vreme l'a și trîntit de la putere.

D. Take Ionescu declară, că partidul conservator nu dă acum o luptă în adevăratul înțeles al cuvîntului, căci nu se luptă cine-va cu nimicuri. Oamenii se luptă să dărîme o clădire, dar nimeni nu a făcut sforțări ca să dea jos o șandrama, și guvernul de astăzi nu se poate mai bine compara de cit cu o șandrama.

O țară poate să aibă guverne mai bune și mai rele, după cum dă Dumnezeu, Coroana și Poporul.

Dar astăzi nu e vorba de asta. E o altă cestie care interesează mai mult de cit răsturnarea guvernului.

Ca și la 1858, la 1866, așa și astăzi este vorba de a se croi mersul acestei țări. Dar oratorul, înainte de a aborda subiectul, crede bine să facă o declarație. Este devotat Coroanei, dar e mai devotat conștiinței sale. Nu e nemulțumit, căci cînd cine-va la 40 de ani ocupă situația pe care o are d. Take Ionescu, l'ar urgisi Dumnezeu dacă n'ar fi mulțumit.

Dar e o întrebare care se impune: Se primește regula ca țara să fie dată cu chirie pe atîția ani, orî cît de prost ar fi chiriașul?

Cînd discuți a parte cu un liberal — oamenii aceștia sunt băeți buni și *mititei* — el recunoaște că nu mai merge cu actualul guvern, dar îți șoptește la ureche că n'a sosit termenul, că mai sunt ciți-va ani până la expirarea contractelor, iar d. Sturdza în public îți explică: avem încrederea Coroanei.

Asta nu se poate. Un guvern rău se poate răbda și trei și patru și zece ani. Cite nu a suferit Românul! Dar sistemul nu se poate admite.

Dacă-i vorba pe termen, de ce să guvernezi bine? De ce să te ții de făgădueli, dacă e vorba ca guvernele să cadă după 7 ani, precum la termen, la 7 ani, se desgroapă morții? Afirm chiar, că odată admis acest sistem că bun, rău, ticălos sau de treabă, guvernul ține 7 ani, nu veți mai avea de cît guverne rele. Este foarte greu să fi un guvern bun. Este foarte ispitor să fi un guvern ticălos, să pui țara în exploatare în folosul partizanilor. Cu așa sistem nu vor mai fi de cît guverne ca al lui Sturdza, pe cît e cu puțință ca un Sturdza să se repete.

Și apoi cine dă țara cu chirie? Dacă nu o dau cetățenii, de ce partidele ar munci ca să capete încrederea țarei, de ce s'ar jertfi, de ce ar lupta?

Nici odată partidul conservator nu a avut mai mult de cît acum încrederea națiunii și în aceasta Sturdza i-a dat un sprijin puternic. Se poate spune că Sturdza este cel mai bun slujbaș al partidului conservator, și dacă n'ar fi așa de urît, ași fi cel d'întîi să propui să-i ridicăm o statuie.

Dar dacă cetățenii voesc să însemne ceva, ei trebuie să-și facă datoria.

În adevăr, pe drept sau nedrept, nici o dată un guvern n'a fost mai hulit; dacă nici în așa împrejurări alegătorii nu pot să-l răstoarne, va fi dovedit că alegătorii nu însemnează nimic, nimeni nu-și va pierde vremea să se adreseze la dinșii. În loc să servească pe cei mulți, oamenii politici vor servi pe cei puțin. În loc de a-și da întîlnire în aceste arene cetățenești, se vor înghesui în coridoare obscure.

În interesele lor ei nu vor pierde nimic, căci nu pot fi înlocuiți. D-v. veți pierde tot. Cantitate neglijabilă, ni-meni nu se va mai adresa la d-v.

D. Take Ionescu abordează, după aceasta, cestia națională. De cât-va timp un duel se urmează între orator și d. Sturdza, duel care nu s'a isprăvit. Lupta se dă pe o cestie nouă. Partidele politice aveau între ele multe diferende, un lucru nu se pusese în discuție, acesta era *cestia națională*.

Dar ce este cestia națională?

Cestia națională se simte, nu se definește. Care Român a trecut peste graniță și s'a simțit într'o țară străină? Care Român a auzit cuvintele „Mihai, Stefan, Corvin“, și i-s'a părut acest din urmă cuvânt străin inimii lui?

Cestia națională este cestie a neamului românesc, dacă nu este a Regatului român.

Această cestiune anima la fel pe toți Români, cind iată că la 1893 d. Sturdza s'a suit pe tribuna parlamentară și a vorbit de cestia națională. S'a suit pe tribună, pentru ce? Ca să spue că există o cestie națională. N'avea nevoie neamul românesc de d. Sturdza ca să știe lucrul acesta. Altul era scopul său, căci altul era rezultatul fatal al mizerabilei sale întreprinderi.

Parlamentul este locul de luptă al partidelor, ori-ce cestie care intră în dezbaterile parlamentare devine fatal o cestie de partid și prin aceasta chiar se scoboară de pe pedestalul său.

Aceasta a fost atentatul d-lui Sturdza în contra Românișmului.

Cu ce a închis d-sa primul său discurs în cestia națională?

Cu acuzarea de „nemernici“ la adresa guvernului conservator. O cestie de partid.

Din acea zi fatală s'a împărțit Români din Regat pe cestia națională și s'a pus sămînța împărțirii și peste Carpați.

Tot în acea zi s'a așternut drumul mătaniilor pe care avea să le facă d. Sturdza spre rușinea neamului și a Regatului.

Lucrul ăsta era fatal. Inchisă în polemică de partid, cestia națională nu putea de cît să se terfelească.

Dar pentru ce a făcut d. Sturdza această odioasă înscenare?

Urma a dovedit-o.

A fost un șantagiū politic pe tema celor mai scumpe sentimente ale națiunei.

Exploatînd dinsul suferințele unora și simpatiile altora, urmărea un scop îndoit: înlăuntru să se arete drept singurul naționalist, în afară să se știe că în mina lui stă pacea ori turburarea, că el poate să turbure bunele raporturi cu vecinii, dacă nu i-se dă pită, dar tot el poate să înăbușe conștiința națională, dacă va fi îmbuibat.

Șantagiū, cea mai ticăloasă acțiune omenească și șantagiū cu cele mai frumoase aspirații omenești.

De aceea la 1894, la *Orfeū*, în ziua păcatului, m'a denunțat Ungariei pentru ajutoarele ce dădeam școalelor de dincolo, spunînd numele oamenilor și numerile mandatelor. Avea spioni în ministerul meu, spioni cari să spioneze faptele mele rominești, spioni cari ar fi fost la locul lor în slujba guvernului unguresc, dar cari constitue o mișelie din partea unui șef al unui partid național, fie chiar național-liberal.

Tot așa, tot șantagiū și cu vizita Impăratului Austriei. De ar fi fost în opoziție, ar fi pus foc steagurilor ungurești. Din fericire fuseseră chemați la guvern și astfel am avut liniște. Cu așa preț, nici un om care se respectă nici n'ar dori, nici n'ar primi puterea.

Șantagiū la guvern, șantagiū în opoziție.

D. Arion a fost politicoș și a zis că nu-l acuză pe Sturdza de cît de răutate și de incapacitate. Eū i-am spus Iuda și Iuda mențiū.

Deosebirea e că Iuda a trădat pe Domnul într'un ceas de amețeală, pentru 30 de arginți, dar a doua zi s'a pocăit și s'a spînzurat. Sturdza în loc de 30 arginți, a cerut opt scaune, dintre care unul — nenorocitul — pentru Palade, și nu s'a pocăit, și nu s'a spînzurat.

În tot acest dezgustător șantagiū pe cestia națională, cestia școalelor din Brașov este doar un incident. Il cunoașteți cu toții, n'am să-l reiaū d'a capo.

Știți că fără rușine a tăiat subvenția, știți de asemenea că 4 luni de zile a tăgăduit actul care îl infiera.

Am stat liniștit și am primit să fiu acuzat de fals. Luptam contra a două cabinete și nu aveam pentru mine de cit conștiința că mi-am făcut datoria și știința că avusesem a face cu oamenii cinstiți. Și ați văzut la sfârșit triumfând adevărul și ați văzut pe preotul Voinea, tată de opt băieți, spunind fără frică întreg adevărul, și pe Iuda, svircolindu-se de a ști dacă pe cel ce îl scrisese îl chiamă Șandor, Istvan sau Fekete.

Desfid să mi se arate în vre-o țară, în vre-o vreme, un om care a întrebuițat lacrămile unui neam drept unealtă ca să ajungă la putere și strivirea aspirațiilor neamului lui, drept mijloc de a se menține la putere.

Să mi se arate unul și mă închin.

Nu e nici unul. Mogildeața care ne guvernează este fără precedent.

De aceea, d-lor, încă o dată, vă spun, dacă nici acum cind aveți un guvern care v'a necinstit credința strămoșească, v'a batjocorit biserica, care în cestia națională a făcut și mai mult, a pus pe taraba sentimentele și aspirațiile d-v., nu vă veți arăta capabil să-l măturați cu votul d-v., se va croi viața politică a acestei țări așa, în cit cei puțin vreme de două generații nu veți însemna nimic.

1899

Agitațiile socialiste la țară

(Ședința de la 4 Februarie, 1899)

Ivindu-se agitațiunii socialiste în diferite puncte ale țării, mai cu seamă în județul Teleorman, guvernul prezidat de d. D. A. Sturdza s'a alarmat și a pornit o campanie de represalii în contra elementelor socialiste române.

În primul rând a dizolvat și închis mai multe cluburi socialiste din țară și capitală, pe mai mulți agitatori socialiști străini i-a expulzat peste graniță și a băgat teroare în toate părțile.

D. V. G. Morțun, leaderul socialist, adresează o interpelare guvernului asupra goanei întreprinse.

D. Take Ionescu, luind cuvântul în această arzătoare chestie, a pus punctul pe i. De ce adică socialiștii sunt de vină? Nu e oare guvernul, care i-a încurajat, alinându-se cu ei și făcând campanie electorală cu dinșii?

În magistratulul său discurs, d. Take Ionescu explică cauzele alianței liberalo-socialiste și efectele dezaastroase cari au urmat.

D-lor Deputați,

Este incontestabil că ne aflăm într'un moment politic de cea mai mare însemnătate. Ori-ce s'ar face și ori-ce s'ar zice, de aci înainte un lucru rămîne: cu începutul anului 1899, se întemeiază în statul român un partid socialist. Amîndouă titlurile, cari trebuiesc unui partid ca să fie luat în serios, le-a căpătat actul de stare civilă. Vom vedea în urmă cine este răspunzător...

D. C. Nacu: D. Maiorescu 'l-a botezat întiiu, salutînd partidul socialist aci în Cameră. (Aplause).

D. Take Ionescu: Vom vedea dacă este botezul d-lui Maiorescu, sau dacă este alianța d-v. care a dat act de stare civilă partidului socialist.

Al doilea lucru, care trebuie unui partid ca să poată

să existe real, este lupta și, evident că astăzi, în urma declarațiunilor făcute de d. ministru de interne, partidul socialist capătă și acest al doilea atribut al partidelor politice; el intră în luptă. Cine știe dacă nu va încerca să pretindă și la coroana martirului!..

Orî-ce s'ar face și orî cât de cuminte ar fi de aci înainte partidele și guvernele, e incontestabil că, cu începutul anului 1899, societatea noastră mai de vreme, mult mai de vreme de cât s'ar fi convenit, s'a îmbogățit cu un partid socialist.

Iată de ce ziceam la început că ne aflăm într'un moment istoric, și acest moment istoric trebuie bine și pe de-antregul lămurit.

Am auzit, d-lor, în ședința de ieri, două cuvintări foarte interesante, putem să zicem, cu drept cuvînt, nu numai interesante dar și frumoase, pronunțate de doi membri ai acestui parlament, cari se bucură de foarte multe simpatii la toți, și la prieteni și la adversarii politici; a fost cuvîntarea d-lui Morțun, unul din cei mai simpatici colegi ai noștri, deși ne desparte de d-sa un întreg ocean, și cuvîntarea d-lui ministru de interne.

D-lor, d. Morțun, om abil, a voit să facă ceea ce se face în luptele parlamentare: să schimbe terenul de discuție, și, evident, a început prin a ne ataca pe noi, pe conservatori.

Lucru firesc, d-lor. Ce poate să facă mai mare plăcere unei Camere conservatoare de cît un atac contra partidului liberal; ce poate să facă mai multă plăcere unei Camere liberale de cît un atac contra partidului conservator. Ar fi să nu cunoascem firea omenească și firea parlamentului, dacă nu am ști că acesta este mijlocul cel mai nemerit de a se prepara un teren favorabil pentru a putea aluneca mai ușor, după ce ai predispus pe toți în favoarea ta. De aceea nu voiți urma pe d. Morțun pe această cale; nu este azi în joc nici activitatea partidului conservator în țara aceasta, nici activitatea partidului liberal în țara aceasta. Un asemenea proces îl putem face Luni, Mărti, cînd ați hotărît discuțiunea budgetului; un asemenea proces nu se isprăvește nici o dată, fiind-că vecinic tocmai din acest proces, între

cele două partide de guvern ale țării, poate să iasă o mai bună îndrumare a politicei naționale.

Dar, d-lor, la două lucruri numai, din învinuirile d-lui Morțun, sunt silit să răspund.

D-sa zicea că conservatorii, prin atavism, au umplut presa străină cu noutăți exagerate asupra mișcărilor țărănești.

Care presă străină?

Ziarul *Le Temps*, din Paris, nu cred să fie în relațiuni cu conservatorii, căci nu cred că conservatorii publică în *Le Temps* aprecierile, extrem de elogioase, când sosesc la guvern diferiți miniștri ai partidului liberal, aprecieri cari, după unii, trec peste ceea ce ar fi bine să se publice în străinătate.

Ziarul *Neue Freie Presse*, cred că, acum numai în dragoste cu partidul conservator, nu este. Și îmi închipesc că nici la *Pester Lloyd* nu este mai bine văzut partidul conservator de cit guvernul actual.

Dacă veștile din ziarele străine au fost exagerate—și sunt cel dintîiu să regret că au fost exagerate—nu este vina partidului conservator.

Dar, d-lor, de ce vă mirați? Lucrurile ordinare ale politicei noastre interne nu interesează străinătatea și de aceea vedeți că foarte rar se vorbește de politica noastră internă.

Cînd se întîmplă însă un lucru excepțional,—și este lucru excepțional, revoltele țărănești cu caracter socialist și o alianță de guvern cu socialiștii,—este evident, gazetele au să bubue, lucrurile au să se umfle și au să treacă de către unii gazetari cît se poate mai umflate, și cu atît mai umflate, cu cît nu văd desmințiri energice și categorice date la timp.

O voce: S'a dat desmințire.

D. Take Ionescu: Dacă s'a dat cu atît mai bine.

A doua învinuire este de ordine mai intimă. D. Morțun zicea că conservatorii au dat cei dintîiu exemplul alianțelor monstruoase cînd s'au aliat cu radicalii.

D-lor, țîn să declar în numele partidului conservator, întreg, compus din conservatori și foști radicali, că nu a fost nici o alianță între conservatori și radicali. Foștii radicali au intrat în partidul conservator, (întreruperi),

și de cînd aū intrat în partidul conservator... (întreru-
perî), vă voiū spune imediat de ce a intrat.

(D. Dimancea întrerupe).

Foștii radicali aū intrat în partidul conservator, fiind-
că și-aū dat seama că așa mică grupare cum erau, nu
puteau fi de nici un folos mersului Statului, și avînd să
aleagă între cele două partide istorice, aū crezut că mai
lesne și mai ușor vor putea să-și exercite activitatea lor
politică în sinul partidului conservator. Dovadă despre
aceasta este: de doi anî de cînd s'a petrecut lucrul
acesta, nici o dată nu ați acuzat pe foștii radicali că aū
introdus idei radicale în partidul conservator, ci din contra,
în toate ziarele d-v., spuneati că foștii radicali s'aū făcut
prea reacționari.

Dacă socialiștii ar fi intrat în partidul național-libe-
ral, și ar fi intrat sincer, acceptînd și ideile și tempera-
mentul liberalilor, departe de a critica lucrul, v'ași fi
făcut elogiile mele, fiind-că ați fi făcut o excelentă operă
pentru politica țarei acesteia, în ziua în care ați fi reușit
să-i rupeți, în mod sincer, de la ideile cari le credem
noi rele și urite, și să-i duceți în partidul național-liberal.
Nimeni nu ar fi trebuit să vă critice, din contra ați fi
meritat laudele noastre.

D-lor, mai este o cestiune care iar trebuie luminată.
D. Morțun a voit să facă o distincțiune între anarhiști
și socialiști. Imi aduc aminte că și d. ministru de interne
care ieri proclama, că nu este nimic comun și nici o ali-
anță nu este posibilă între socialiști și guvern, d-sa care
știm bine că numai om care să dea înapoi nu este, cînd
acum vre-o două luni a zis aici în Cameră ceea ce era
datoria d-sale să zică, și anume: că stă să apere socie-
tatea actuală contra vrăjmașilor ei firești: socialiștii și
anarhiștii, d. Morțun a întrerupt doar: „*Cer cuvîntul*” și
pe dată d. ministru de interne s'a grăbit să răspundă că
comisese un *lapsus linguae* și că declarația sa, relativ la
inimiciii societăței se aplică numai la anarhiști și nu și la
socialiști. Este dar confuzie în spirite.

Nu vreaū, d-lor, să fac proces de cuvinte d-lui mi-
nistru de interne, dar vreaū să spun că, din punctul de
vedere al filozofului, nu este nici o deosebire, dar nici
una, între anarhiști și socialiști.

Nu suntem aici într'o academie de științe politice, într'o facultate de științe morale, în cari se poate examina diferitele moduri și rețete prin cari adversarii ordinii de astăzi a societății vor să o transforme și să o înlocuiască; aici, pe domeniul politicei—un parlament nu este de cit un corp politic—toți acei cari au drept scop desființarea baselor societății actuale, adică desființarea proprietății individuale, toți aceia sunt egali dușmani, indiferent sosul cu care vrea să mănince societatea actuală, indiferent dacă vor să o înlocuiască cu marea cazarmă socialistă, sau cu bărăganul anarhist.

Tot așa mi-aduc aminte de un mare om de stat, un om religios, Gladstone, care, întrebat odată ce diferență face între deosebitele credințe religioase și metafisice din omenire, în loc să răspundă ca un teolog: sunt cei cari admit o ființă supremă și cei cari nu admit, etc., etc., a dat un răspuns de om de stat: sunt acei cari admit amestecul Provedinței în actele omenești, și acei cari nu admit un asemenea amestec. Și, în adevăr, în viața practică, aceia cari privesce pe omul de stat, aceasta este totul. Amestec sau neamestec în afacerile omenești, toată etica, toată viața socială se schimbă după cum oamenii cred una sau alta.

Așa, d-lor, și în privința credințelor politice. Liberalii, conservatorii, reacționarii, radicalii, etc., locuesc toți pe același continent, pe continentul societății organizate pe bazele ei actuale, de alt-fel singurele cunoscute în toate societățile civilizate de până astăzi. Anarhiștii, socialiștii, posibiliștii, nihiliștii, cum vreți să-i botezați, locuesc pe un alt continent. Ei consideră societatea actuală ca un fruct al spoliatiunii și minciunei și vor să o înlocuiască... cu ce, nici ei nu știu, dar totuși vor să o dărime din temelie. Intre aceste continente stă un ocean care nu se poate trece, care este absolut cu neputință să se treacă. Așa că, din punctul de vedere politic, nu mă privește distincțiunea dintre socialiști și anarhiști, dintre nihiliști și anarhiști; pe noi ne interesează un singur lucru; da sau ba, este o grupare de oameni cari cred că societatea actuală, adică toate societățile istoricește cunoscute, sunt așezate pe o bază falsă, care se chiamă proprietatea individuală și inegalitatea dintre oameni, și care vor să rea-

liseze o utopie : egalitatea economică dintre oameni, utopie a cărei soluțiune ar fi, cum zicea Napoleon la Sf. Elena : „Este un singur mijloc de a face pe toți oamenii egali, este a-i egaliza în mizerie“.

Eliminând dar aceste subtile chestiuni, cari nu pot de cît să incurce un partid politic și un guvern serios, să ne întrebăm : cum s'au născut așa de repede aceste turburări la țară?

D-lor, elemente de turburări există tot-de-a-una într'o societate omenească. Tot așa nu este cu putință ca teoriile socialiste să nu găsească un oare-care răsunset într'o inimă prea tină, într'un cap fraged. Și de ce? Pentru că pe lingă partea ei urită, propaganda socialistă are și o parte simpatică, cînd preconisează ameliorarea suferințelor omenești. Acest apel la sentimentalismul nostru trebuie să aibă, și este bine că are, răsunset în inimele tineretului. Deosebirea între un socialist și un nesocialist, în această privință, este că nesocialistul cunoaște suferințele omenești, dar nu crede că lucrurile se pot schimba, cum nici nu crede că poate fi viață fără durere, pe cînd socialistul proclamă corpul social bolnav și, fără să cunoască nici un fel de leac, vrea să deschidă trupul, să disece și, prin urmare, să omoare acest corp fără să știe ce are să pună înăuntru. Este dar firesc ca la cei tineri de ani și de minte, afară de rare excepțiuni, să găsească un oare-care ecoî strigătul în contra durerei, mai ales cînd ești ademenit să crezi că poți face să dispară durerea din omenire.

Dar, d-lor, despre aceasta e vorba? Că sunt elemente de dezordine tot-de-a-una gata? Că sunt nemulțumiri în orî-ce societate omenească? Că sunt nemulțumiri într'o țară ca a noastră unde populația e rară și, prin urmare, administrația foarte slabă, cu atit mai slabă cu cît elementele bune pentru a face o bună administrație, sunt puține într'o țară cu nedreptăți ca a noastră, căci nedreptățile tot sunt încă multe? aceasta nu mă miră. Ce e însă anormal, e repeziciunea cu care de o dată, la un moment, în satele noastre, a pornit această propagandă socialistă, și ecoî pe care l-a găsit îndată. Și, d-lor, cînd zicem propagandă socialistă, să spunem lucrurile cum sunt. Vă închipuiți d-v. că în satele noastre, dacă ar

vorbi cine-va despre teoria valorii sau de doctrina lui Karl Marx sau de ideile lui Lasalle, nu are să-i spună: „Dar vorbești pășărește, d-le?” Un ast-fel de prooroc nu ar avea cel mai mic succes, necum să compue un club! (Înteruperi).

Nu, d-lor, toate ideile din lumea aceasta se transformă după starea sufletească a celui care le aude.

Propaganda de la *Lumea Nouă* asupra teoriei valorii și inegalității dintre oameni, la sate capătă această formă concretă: iata aici o bogăție de la Dumnezeu care se chiamă pământul; ei, pământul are să se împartă între noi. Aceasta e singura frază socialistă, care se poate spune la țară. Alt-fel, nici nu te poate pricepe țăranul. (Înteruperi).

El înțelege prin club socialist că pământul are să-i aparție lui, și împărțeala are să se facă pe capete. (Înteruperi).

Aceasta e cu atit mai firesc, în starea sufletească a țăranului nostru, cu cât feluritele legiuri prin cari a trecut în ultimele decenii, a stabilit tocmai acest fel de fragmentare egalitară a pământului peste o mare întindere a solului nostru.

Dar de ce acest lucru s'a petrecut tocmai de la Decembre încoace, și de ce a mers cu această iuțeală? Ce fapt extraordinar s'a întâmplat în România, care a provocat tocmai la Decembre 1898, această stare de lucruri? Fost-a măcar veri-o mare agitație politică în țară prin Decembre, ca să ziceți că această agitație s'a transformat la țară, în agitație socială? Nu! Nici o-dată ca de la Noembre încoace nu a fost atmosfera politică a României mai rece — multă lume o găsește chiar degerătoare.

A fost, d-lor, un singur fapt: colaborarea guvernului cu socialiștii în cite-va orașe.

Dați-mi voe să mai aduc vre-o două dovezi documentare, dacă nu ar fi destulă dovadă faptul că pe aceeași listă s'aun prezintat la alegeri candidați liberali și candidați socialiști.

Iată ce scrie ziarul *Liberatul* din 20 Decembre, 1898, sub titlul: *Liberali și socialiști*:

„Asupra acestei cestiuni s'a explicat ieri la Camera

d. prim-ministru cu obicnuita sa francheță, punind lucrurile la locul lor.

„D-sa a arătat cum istoria omenească înregistrează multe exemple de propagarea, întinderea și izbînda unor idei, care la început păreau izolate. Cu timpul *ideile, care azi par străni, cîștigă aderenți, și minoritățile devin majorități*. Apoi socialiștii, abstracție făcînd de păreri lor asupra întocmirii societății, pornesc înainte de toate de la concepția liberală.“

Evident, este mare nepricepere la cei ce scriu cuvinte ca aceste: „socialiștii, abstracție făcînd de păreri lor asupra întocmirii societății“, adică abstracție făcînd de tot; dar nu este mai puțin evident că alianța și chiar dragostea nu se poate tăgădui.

Și ca dovadă că așa pricepeau lucrurile și socialiștii, la 4 Noembre, *a doua zi după alegerile comunale*, ziarul *Lumea nouă* publică aceste rînduri, întitulate „*Triumful nostru*“ :

„Pretutindenî aproape unde socialiștii au luptat, sau singurî saū în unire cu liberalii, ciocoii au fost bătuti în mod rușinos.

„In urma acestor frumoase rezultate, putem fi mulțumiți. Ciocoii, cari se credaū siguri de putere, vor trebui să-și pue pofta în cuî, iar pentru mișcarea democratică a țării noastre, pentru *propaganda socialistă*, — o eră nouă și frumoasă se dechide.

„*Prietenî, la lucru!*“

Apelul de la 4 Noembre i-a pus pe prietenî așa de bine la lucru, că v'a dat de lucru d-v. în Ianuarie! (Aplause).

Dar, după 4 Noembre, d. Nădejde și cei de la *Lumea nouă*, oameni inteligenți, au priceput foarte bine că în România, acest „*la lucru, prietenî*“ nu are înțeles în orașe, și nu poate să aibă înțeles, căci nu avem industrie și prin urmare nu ai ce să socializezi în orașe, și că aici, în orașe, nu este de cit ocazie pentru *socialiști* de a face discursuri și de a progresa, dar nu ocaziune pentru *socialism* să înainteze. In afară de aceasta, mare parte din muncitorii din orașe sunt străini. Atunci, foarte bine au înțeles că lucrul trebuie făcut la țară; vă voi citi ce zicea la 29 Noembre, tot *Lumea nouă*.

Vedeți, ați început la 4 Noembre și ați mers continuu înainte. Guvernul putea să se aștepte la ceea ce s'a întâmplat, și voiți dovedi că eu unul am și profetizat ce are să se întâmple.

La 29 Noembre, ziarul socialiștilor *Lumea nouă*, sub titlul „*Să ne organizăm*” și iscălitura șefului socialiștilor, d. Nădejde, scrie :

„In acești ani am scos broșuri, dintre cari una „Dezrobirea muncitorilor” s'a vîndut în două ediții (la un loc 20.000 bucăți) și acum e gata ediția a treia steriotipată, așa că vom putea în sfîrșit mulțumi toate cererile.

— „Trebue apoi să ne între în cap, că avem datoria de a organiza muncitorimea de la sate și orașe și a o lumina asupra drumului ce are a urma, dacă vrea să ajungă la o stare mai omenească.

„Iată de ce acum e vremea să lăsăm la o parte neînțelegerile personale și să începem fără preget munca neobosită pentru organizare și propagandă.”

Acestea sunt cuvintele, d-lor, și cum neapărat cînd strigi că ai triumfat, și cînd te bizui și pe protecțiunea guvernului pe care o așteptai, și așa de mult o așteptai în cit d. ministru de interne spunea că misionarii socialiști amăgeau lumea de prin sate, dîndu-se drept ai stăpînirii, ești vesel, și ca să-ți desăvirșești veselia nu-ți rămîne de cit să mai dai și cui-va un pumn, trebuia dat și un pumn conservatorilor.

Iată și pumnul.

Iată ce scrie, la 15 Noembre, 1898, ziarul *Lumea nouă*, sub titlul : *Noi și conservatorii* :

„Era natural ca socialiștii să dea mină de ajutor liberalilor, pentru a înlătura primejdia conservatorilor, iar dacă liberalii ați recurs la ajutorul nostru, e o dovadă de cumînțenia lor, e o dovadă că ideile socialiste nu mai sînt în stadiul acela, cînd erau primate ca un ce primejdios și puse alătura cu anarhismul său cu alte nebunii.

„Tocmai faptul că oamenii din partidul liberal și-au dat osteneala să studieze teoriile și acțiunea noastră politică și să se convingă că între ideile noastre și ale anarhiștilor nu e nici un fel de legătură, aceasta, zicem, constituie un progres pentru țara noastră.”

Tocmai ideia guvernului nostru : că socialismul nu

are de a face cu anarhismul, și este lucru cu care te poți alia!

Așa dar, d-lor deputați, mai încape vre-o discuțiune? Este posibilitate să-și închipue cine-va că între guvern și socialiști nu s'a petrecut nimic?

Dar, d-lor, aū îndrăznit atunci doi conservatori, d. Maiorescu, despre care vorbea d. Nacu adineaori în întreprupere, și eū, să atragem atențiunea opiniunei publice, prin presă, asupra urmărilor, funeste credeam noi, cari vor eși din această enormitate politică a punerei pe aceeași listă a candidaților liberali și a candidaților socialiști, atunci cînd este la putere partidul liberal-național, și cînd nu are nici măcar ca scuză nevoia de a răsturna pe cineva și a înlocui o stare de lucruri prin alta.

D. Maiorescu a zis: Ciudată figură vor face reprezentanții Romniei la conferința contra anarhiștilor, ca reprezentanți ai unui guvern aliat cu socialiștii.

Și s'a răspuns imediat în *Liberalul*, prin două articole lungi și confuze, în care însă se spunea foarte categoric, că se înșală d-sa cînd critică o alianță care este „din potrivă, un titlu de mindrie și neîncăpăținare politică pentru partidul liberal și pentru Dimitrie Sturdza”. Ba se adăuga că „pretutindenī unde liberalii aū primit concursul socialiștilor, alegătorii nu aū găsit motiv de dezaprobare, ci de aprobare a partidului și șefului lui, dîndu-le victorie”. Citiți acestea în două articole de fond lungi din *Liberalul* de la 4 și 7 Noembre și veți vedea cum se face laudă socialiștilor, cum se ridică la ceruri fapta guvernului de a se fi aliat cu socialiștii, și cum se prevestește o eră nouă pentru partidul liberal, fiindcă candidații partidului național-liberal figurează în asemenea condițiuni, alături cu prietenii d-lor Morțun și Nădejde.

Iar eū, d-lor, deja la 10 Noembre scriam cu multă indignare și prooroceam tot ce s'a întimplat.

La 10 Noembre, spuneam că „o țară agricolă ca a noastră nu poate să fie serios turburată de cit de mișcări agrare”, denunțam succesele socialiștilor la alegerile comunale la sate și prevesteam primejdia cluburilor socialiste de la sate și încheiam ast-fel:

„Ceea ce este într'adevăr nostim, este că ziarul *Lumea Nouă* care ne aduce astă nouă Evanghelie, nu for-

mulează nici o plîngere în contra agenților guvernului. Nu acuză de presiune anti-socialistă de cit pe arendași.

„De sigur, am fi de neertat, dacă am lua prea la serios rodomontadele socialiștilor noștri sau dacă am avea naivitatea să uităm că, în alegerile actuale, lista socialiștilor n'a reușit de cit fiind-că era în același timp și lista subprefectului.

„Dar ceea ce este într'adevăr extraordinar, ceea ce este într'adevăr lucru nebunesc, este ca subprefectul regatului Romîniei să împingă, în anul 1898, la izbînda ideilor socialiste în satele noastre.

„Și cînd te gîndești că d. Sturdza face toate acestea ca să fie aprobat de către amicii d-lui Nădejde, pe cînd șefii conservatorilor sunt tîrnuiți, asta e mai mult de cit nebunie, e rușine!

„*Va veni ziua în care vom plăti scump de tot această politică de va-banque!*“

Am avut dreptate, așa s'a întîmplat, a venit ziua, și plătim scump de tot!!

Dar ce lucru mare era ca noi să profităm acestea? Era așa de evident!

Nu era oare un lucru firesc să facă ce au făcut acești oameni, aceste asociațiuni cari se chiamă grupurile socialiste, în cari sunt de tot felul, și ambițioși fără măsură, oameni cari 'și dau seamă că numai fiind socialiști pot fi cine-va, și oameni absolut convinși, avînd un ideal greșit, dar un ideal în care cred, cu atît mai mult cu cît este mai insuportabil celui mai mare număr dintre oameni; și oamenii strimți la minte cari sunt amăgiți de declamațiunile altora; și aventurierii, și nebunii, de toate felurile, după cum sunt în toate grupările omenești. Dar de sigur, ori-ce grupare omenească dorește să reușească, să-și întindă activitatea ei, și se poate cine-va numi om politic dacă își închipuește că unei ast-fel de grupări, care este vrășmașa ordinei de Stat, trebuie să i se dea această înaltă distincțiune de a lupta alături cu partidul național-liberal *la guvern*, pentru a impiedica pe o altă grupare politică, care și ea stă pe bazele societății moderne, de a cîștiga un consiliu municipal într'un oraș sau două?

Iși poate cine-va închipui că, odată acest lucru con-

cedat, această grupare are să fie mulțumită cu profesiunea citor-va locuri la alegerile generale de Cameră, și nu va cerca să profite de acest moment unic, de acest moment în care se deschide o eră nouă, cum zice *Lumea Nouă* a d-lui Nădejde, pentru propaganda socialistă în România și să nu caute să-și întindă propaganda și să se zorească, pentru că zile așa de frumoase știa bine că n'aveau să mai întâlnească multă vreme socialiștii în țara românească!! Așa dar, d-lor, era un lucru firesc să fim profeți și tot ce s'a întâmplat n'a fost de cit consecința fatală a pasului celui d'întîiu.

Din momentul ce s'a dat socialiștilor brevet de partid politic cu care poate sta la vorbă, cu care poate trata cu care poate face pact un guvern al Regatului românesc, din acel moment socialiștii 'și-au zis: a sosit ceasul să întindem propaganda noastră. Și atunci au pornit acolo unde există muncitori români, la sate. Și au făcut ce? Cluburi socialiste. Ca să răspîndească ce? Ideile pe care le răspîndesc în toate țările, adică egalizarea economică a oamenilor, prin urmare suprimarea bogaților și împărțirea averilor între săraci.

Și trebuie să știți, d-lor, că atunci cînd socialiștii ajung la largul lor, ei nu fac nici o deosebire între noi și d-voastre.

D. V. G. Morțun: Am aci o gazetă socialistă. Este scrierea unui anarhist.

D. Take Ionescu: Eū nu fac deosebire. Am mai vorbit despre acest punct, am vorbit și în particular cu d. Morțun, și 'i-am spus și d-sale același lucru pe care 'l-am spus aici și 'l-am spus și d-lui Sterea, care venise acum ciți-va ani să-mi ceară un mic serviciu — era vorba de un pașaport — 'i am spus: de vom vorbi zece ani împreună, tot nu ne vom înțelege. D-ta vorbești o limbă și eū vorbesc altă limbă. D-ta mie-mi faci efectul unei organizațiuni cu totul străină minței mele și eū d-tale, de sigur tot așa efect trebuie să-ți fac. Cei șapte ani pe care 'i-ai petrecut în Siberia nu pot singuri să explice această absolută imposibilitate, nu d'a fi de acord, dar măcar d'a ne înțelege unul pe altul. Este o lume întregă între un socialist adevărat și un nesocialist.

Sunt silit să mă repet. — În politică, încă o dată, eū

nu fac deosebire între anarhiști, socialiști, etc. Înainte de toate nu sunt aici un filozof, ca să discut, că într'o academie înaltă și indiferentă, teoriile socialiste și anarhiste, ci discut ca un om politic care trebuie să ne fie purtarea față de acești vrăjmași ai societății.

Dar, d-lor, nici socialiștii nu fac deosebire între liberali și conservatori. Iată ce citesc în *Revoluția socială* de la 8 Noembrie :

„Pe Dumnezeu meu, dacă nu trăiam mai bine sub Turci; cel puțin atunci nu aveam atitea biruri pe capul nostru și nu se găsea buruiana asta a dracului ce îți zice *proprietari mari și arendași*. Să punem umărul cu toți ca, la viitoarele alegeri pentru Cameră, să omorim năpırca ciocoiască și boerească ce-ți zice *conservatori și liberali*; să punem oamenii noștri de la țară, pe filii poporului, căci slavă Domnului, avem și noi acum băeți cari au învățat prin școlile din străinătate.“

Și dacă vreți să știți, d-lor, cam cum ne tratează pe noi ciocoii — și nu uitați că între acești ciocoi intrăm și noi și d-voastre, — să-mi dați voe să vă citesc din această presă prefectorială, fără știrea prefectului (Ilaritate):

„Voi până azi, n'ați muncit de cit pentru *vampirii de ciocoi* și ei drept răsplată, vă fac: *țărănoși, bădăranși, mojiți, dobitoci, ghiorlanși*, etc. Mîinile voastre sunt străpunse de pălămidă și degetele pline de bătături din cauza sapei, secerei și coasei; pe cînd ale *ciocilor* sunt albe ca zăpada și degetele pline de inele de aur cu diamante și briliante strălucitoare. Voi dormiți pe pămîntul gol și cu capul pe bolovanî; pe cînd *demonii de ciocoi* dorm pe saltele și perne de puf.

„Voi locuiți în niște cocioabe umede și întunecoase; pe cînd *hienele de ciocoi* locuesc în palate de cristal, ce strălucesc ca roua dimineții. Voi mîncăți mămăligă sfocigată (dacă îți avea o și pe aia) cu ceapă; pe cînd *blestematii de ciocoi* mîncă franzelă cu ciorbă de stridii. Voi beți apă caldă din butoae, pe cînd *strigoii de ciocoi* beau șampanie. Voi aveți numai carul, plugul și doi boi, iar punga vă este seacă; pe cînd a *înșelătorilor de ciocoi* e plină de napoleoni luați din sudoarea voastră. Voi sunteți slabi galbeni, iar *nelegiuiții de ciocoi* sunt grași și

roșii ca niște bujori. Copiii voștri zac în întunec, pe cînd ai *ciocoilor* învață carte și se luminează.“

Evident că vă voiți scuti de restul prozei, dar aș putea să vă dau și o definiție interesantă a patriotismului.

Ia să vedeți:

„Par'că aud pe toți șarlatanii patriotarzi burghezi, în caz de rezel, adresîndu-se poporului în niște termeni de cel mai delirant lirism, cu fețele inundate de lacrimi de crocodil: „Romini! suntem în pericol, toate instituțiunile noastre tradiționale sunt amenințate, pămîntul nostru strămoșesc, proprietățile voastre, căminurile voastre vor fi prada jafului și focului dușmanului, etc. . .!“ Ce sfruntată nerușinare, ce ignominie din partea acestor oameni, cari au ridicat la înălțimea unei virtuți civice, minciuna și egoismul cel mai desfrinat! Auziți, oameni buni, că poporul trebuie să se lupte, să-și expună viața pentru proprietățile, căminul său! . . . Dar ce proprietăți de apărare are el, cînd știut este că imensa majoritate a Rominilor liberi (ce vorbă goală!) duce o viață de iobagi, iloți, plebeeni, în toată accepțiunea cuvîntului, nedispunînd anual de cît de venituri derizorii, cari n'ar face geloși nici pe argații boerești. . . , ce căminuri are de apărare cînd casele țărănești sunt adevărate colibe, ce-ți dau aspectul covergilor congolese! . . . Se invoacă, se pune înainte ideea de patrie. Dar ideea de patrie, așa cum o înțeleg patriotarzii noștri, este un non-sens, este o manoperă dolosivă. . .“

D-lor deputați, ziceam că nu era cu putință să fie altele urmările colaborării electorale a guvernului cu partidul socialist. Socialiștii au găsit momentul oportun să-și înceapă propaganda; au dus în sate principiile lor, și țărani le-au înțeles așa cum putea să le înțeleagă: la primăvară pămîntul va fi al nostru, nu mai vrem nici să luăm avansuri pentru tutunuri, nici nu ne mai înțelegem cu cine-va pentru veri-o invoială, după cum ne spunea d. ministru de interne. Și lucrul a mers cu așa repeziciune, în cît imediat ce s'a cunoscut succesul electoral liberalo-socialist, într'o săptămînă numai, 30 de cluburi socialiste într'un singur județ! a mers lucrul înainte, și a venit ceasul în care ați fost siliți să faceți operă de guvern, operă despre care noi nu avem nimic de zis, pentru că ori-ce guvern trebuie să o îndeplinească. Evident că în

toate măsurile ce veți lua, și pe cari le credeți și le veți crede necesare pentru buna ordine a țării, din partea noastră nu vă puteți aștepta nici la critică, nici la greutăți.

Cum rămîne însă cu adevărata răspundere? Cu răspunderea greșelei comisă la Noembre? Cum rămîne cu păcatul comis?

Și acum, dați-mi voie, d-lor, să mi explic și origina acestei greșeli.

Departate de mine ideea că ați știut d-voastră în momentul în care făceați la Galați alianța cu Atanasiu, la Vaslui cu Spiridon Popescu, la Birlad cu Vasiliu, la Iași cu Stere și Krupenski, la Ploești cu Radovicî, la Zimnicea cu clubul socialist, etc., etc., departate de mine ideea că d-voastre ați știut că aceasta va aduce peste două luni de zile turburări la țară și vă va pune pe d-voastră în neplăcuta pozițiune în care vă aflați, căci nu e de sigur plăcută pozițiunea în care se află d. ministru de interne de a fi silit să ia măsuri cari unele probabil le ia călcîndu-și pe inimă; nimeni nu simte plăcere la îndeplinirea unei astfel de imperioase dar neplăcute datorii — nu, d-lor.

Ce a fost însă care v'a condus la greșala capitală din toamna lui 1898? Două lucruri am să le explic, căci în ele se vede și urma altor greșeli; ași putea zice că dăm aici peste toată psihologia greșelilor d-voastră.

Ați crezut ca în realitate nu există socialiști în România și v'ați zis: o să luăm cîte-va voturi ale socialiștilor la Iași ca să frecăm pe conservatori; și dacă vor fi ciți-va socialiști pe la comune pe ici pe colea, la urma urmei le vom da ceva slujbe și ei se vor lăsa de socialism. Se vor alipi de noi, credeți d-voastră, și de nu se vor alipi, tot n'are să fie lucru mare.

Ați fost ușori, nu ați judecat în astă ocazie ca nici în altele, urmările fatale ale faptei d-voastre.

Nu v'ați dat seamă de un lucru, făcînd această coaliție: n'ați înțeles că aveți în fața d-v. cea mai fanatică organizațiune din lume, pe care dacă ați fi studiat-o de aproape ați fi știut ce mijloace întrebuintează ca să ajungă la scopul ce urmărește și ce caracter hotărît, neînduplecat au membrii ei, chiar cînd au aerul de a fi mai îndulciți. Nu v'ați dat seama, cînd 'i-ați luat în brațe, că

vă veți găsi la un moment dat în fața unor oameni hotărâți să profite de slăbiciunea d-v.

Ei bine, d-lor, aceasta este cea mai mare greșală, căci cel mai primejdios lucru în politică nu este cînd un guvern face cu hotărîre o faptă rea, — asta este lucrul rar — ci atunci cînd lucrează cu ușurință, căci, ceea-ce la început era vină ușoară, s'a transformat în urmă greșală colosală, și apoi în crimă.

Al doilea izvor al greșelei d-v. este orbirea, ura ce aveți în contra adversarilor d-v. politici naturali. Cînd v'ați propus această problemă de a vă alia sau nu cu socialiștii — alianța care vă era și inutilă căci puteați reuși și fără concursul lor — un lucru este care v'a întunecat vederea, care v'a turburat mintea, care va tîrit la această faptă urită: ura în contra noastră. Ura v'a turburat mintea; la vederea dușmanului ați pierdut puțința d'a judeca, totul s'a putut face.

Ast-fel aū venit pe rînd într'o succesiune inevitabilă, alianța cu socialiștii, cluburile de la sate, turburările agrare și în urmă represaliile.

Aceasta este logica firească și în același timp și pe-deapsa meritată a neiertatei d-v. greșeli.

* * *

Discuția a continuat, căci cestiunea era prea importantă ca să fie epuizată repede. S'aū succedat la tribună toată floarea parlamentului nostru. După d. Take Ionescu, luară cuvîntul d-nii Morțun, Fleva și Delavrancea; leaderul conservator mai vorbi înc'odată în această cesticie în ședința de la 6 Februarie, completînd cele zise cu două zile mai înainte:

D. Take Ionescu: D-lor deputați, nu vă voi ține mult, căci eu vă declar, că, în ce mă privește, sunt foarte satisfăcut de declarațiunile d-lui Morțun de astăzi.

Eū spuseseam, d-lor, în cuvîntarea mea, că din punctul de vedere al ordinei de stat, din punctul de vedere al celor cari se bizue pe societatea actuală, așa cum este organizată și cum a fost organizată de cînd este lumea, nu există nici o deosebire între socialiști și anarhiști.

Spuseseam că, în ceea-ce privește politica de urmat vis-à-vis de dînșii, nu este nici o deosebire între socialiști și anarhiști.

Nu înțelegeam prin aceasta că între d-lor n'ar fi deosebiri. Ba, în adevăr, adăogam că dacă am fi o academie de științe morale, dacă am discuta într'un congres, unde fiecare vine cu rețeta lui, ar fi deosebiri. Chiar am zis : de o parte cu cazarma socialistă, și de altă parte cu haosul anarhist.

Dar alt-ceva se discuta aici.

Ce era aci?

Era aceasta că : nu se poate alia cu socialiștii un guvern liberal, conservator sau radical, nu importă, căci din punctul de vedere al păstrării societății actuale, a organizării sociale actuale, liberalii, conservatorii și radicalii din toate țările stau pe același picor. Și dovadă este că în Franția au fost și ministere radicale și ministere mixte, dar n'a fost vorba de socialiști. Asemenea lucruri s'au văzut în Serbia, în Norvegia și aiurea, unde sunt partide de guvern radicale. Socialiștii însă stau în afară pretutindeni.

Prin urmare, aceste partide liberale, radicale, conservatoare, cu toate subdivisiunile și nuanțele lor, locuiesc în același continent, în organizarea socială actuală. Și adăogam : peste ocean, peste un adinc ocean, în alt continent, locuiesc socialiștii, anarhiștii, alimaniștii, marxiștii, posibilistii, etc., chiar cei ca Lafargue cu „dreptul la lene“. Căci și între dânșii sunt o mulțime de subdiviziuni, și cine urmărește de aproape diferitele lor secte, va vedea că nici în religiunea protestantă nu sunt atitea cîte sunt în socialism. Lucru firesc, pentru nicăeri nu se poate diferența oameni mai mult de cît atunci cînd părăsesc realitatea și intră pe tărîmul fantasiei. Dar, ziceam, nu suntem Academie și nu putem transforma Camera Romîniei într'o Academie. Aci suntem într'o adunare politică, care determină politica Romîniei. Ei bine, din punct de vedere practic al datoriei omului de stat, nu este absolut nici o diferență între anarhiști și socialiști.

D. Morțun mi-a dat dreptate, cînd a zis : „Ai fost ca un conductor de drum de fer, care avînd doi pasageri, unul blond și altul brun — nu știu dacă face aluzie la cei doi membri însemnați ai partidului socialist, unul foarte întunecos la față și altul foarte bălaiu — a tras conclu-

ziunea că ei trebuie să fie frați, din împrejurarea că amindoi plecaseră tot la Ploești.“

Deja prețioasă mărturisire, că și anarhiștii și socialiștii tot la un loc merg, tot un scop urmăresc: Ploeștii, adică distrugerea societății actuale, care, încă odată, este societatea cum în tot-de-a-una a există.

Dar continuu cu comparația d-lui Morțun.

Dacă acest nătărău de conductor nu avea nici o misiune relativă la cei doi călători, evident că-și perdea vremea într'o prostie conchizind că are a face cu doi frați, fiind-că ce-i pasă lui dacă acei călători erau frați sau nu?

Dar dacă, de exemplu, ar fi fost ordin dat de la stăpînire că pentru Ploești să nu primească nici un călător, fiind-că Ploeștii însemnează deraiarea trenurilor, conductorul, cînd ar vedea doi călători pentru Ploești, nebun ar fi el să se ocupe dacă unul este blond și altul brun? De sigur că nu. El are să-și zică: iată doi oameni cari merg la Ploești și acolo nu trebuie să meargă, căci dacă merg, este deraiare de tren, și-i va da imediat jos din tren.

Dar cum să-i dea jos? Așa cum v'a dat jos d. Pherkide, și cum v'am fi dat jos noi, dacă am fi la putere. (Aplause, mare ilaritate).

Subprefecții și geandarmii

(Sedința Camerei de la 16 Februarie, 1899)

Cu ocazia discuției bugetului Ministerului de interne, d. deputat Take Ionescu ținu discursul de mai jos, căutînd a reimprospăta promisiunea dată în programul liberal din Iași, că atit subprefecții cit și geandarmerie se vor desființa.

Cu această ocaziune fruntașul conservator arată necesitatea imperioasă de a menține și chiar de a îmbunătăți ambele instituțiuni. Ca exemplu în susținerea tezei sale, d. Ionescu aduse faptul rescoalelor țaranilor din acest an, cari aū putut să se producă tocmai pentru-că satele n'aū avut o administrație numeroasă și bună.

Terminînd, leaderul conservator analizează programul liberalilor elaborat la Iași, arătînd că conține dispozițiuni caraghioase, naive și imposibile de realizat vr'odată.

D-lor Deputați,

Eri s'a închis discuțiunea generală asupra bugetului ministerului de interne, fără ca să putem auzi și noi părerea guvernului asupra chestiunilor celor mari ridicate în această Cameră.

Știți cum s'a petrecut discuția generală asupra bugetului ministerului de interne. D. Enacovică și d. Fleva aū cerut guvernului să îndeplinească art. 4 al paragrafului relativ la administrație din programul partidului liberal din 1892 din Iași, și care sună ast-fel: „*Sub-prefecții se vor desființa.*“

Aū mai cerut de asemenea să se aplice un alt punct care, deși nu este scris în programul de la Iași — căci nu exista această instituțiune pe atunci, la 1892 — dar s'a adaos la urmă, s'a publicat prin manifestul-program de la 1894, anume: „*Desființarea geandarmeriei rurale.*“

D. M. Pherekyde, ministru de interne: Dar aceasta nu este prevăzut în acest capitol.

D. Take Ionescu: D-le ministru, erî, când d. Corbescu ceruse cuvîntul ca să susţie închiderea discuţiunii în numele majorităţii, dar care n'a putut vorbi, căci trecuse ora 6, voia să ceară închiderea discuţiunii generale, pe motivul că ceea-ce voiam noi să discutăm, poate fi dezvoltat, când se vor vota capitolele din budgetul acestui minister. D-v. însă spuneţi că nu este relativ la acest capitol, ceea-ce voesc a vorbi. Prea bine, dacă nu este la acest capitol, atunci va fi la altul şi înţelegeţi că ori aci, ori în altă parte, tot voiî vorbi. Eû cred însă, că este aci mai bine, căci este vorba de administraţiunea generală. De alt-fel, să nu vă aşteptaţi că voiî propune vre-un amendament; noi nu propunem amendamente, dar voim să auzim şi părerea guvernului asupra acestor două cestiuni puse în Cameră.

Ziceam erî, că este o parte a doua a chestiunii ce trebuie discutată, anume, dacă nu trebuie restabilit numărul subprefecţilor şi dacă nu trebuie restabilită, completată, geandarmeria rurală—şi cel puţin geandarmeria rurală veţi recunoaşte că este o cestiune pur budgetară, căci pe cale budgetară numărul ei se poate înmulţi. În această privinţă d. Vasile Lascar, pe când era la guverno, propusese deja un proiect de lege, prin care cerea sporirea geandarmeriei rurale; aceasta în anul 1897, căci în 1896 ea fusese redusă. Acesta e un fapt exact.

Ei bine, d-lor, de la 1892, de cînd s'a făcut programul partidului liberal, de la 1896, de cînd s'a desfiinţat un mare număr de subprefecţi şi de cînd s'a redus geandarmeria rurală la un număr așa, încît nu mai poate îndeplini misiunea sa, s'a produs o mare împrejurare, şi această mare împrejurare a fost mişcarea ţărănească din toamna anului trecut şi din începutul anului acesta, mişcarea căreia se datoreşte, de sigur, discursul d-lui ministru de erî, care spunea: mai ales în împrejurările actuale, după cele ce s'aû dovedit, nu putem primi propunerea d-lui Fleva de a desfiinţa pe subprefecţi, conform art. 4 din program, şi nici propunerea de a desfiinţa geandarmeria rurală, conform manifestului din 1894.

D-lor deputaţi, nu înţeleg de loc să revin asupra ce-

lor ce spuneam erî la sfîrșitul ședinței: n'am de gînd să mă repet și să declar că, după mine, este un mare merit pentru partidul liberal și un mare avantajîu pentru țară, că nu s'a aplicat programul partidului liberal de la Iași, și dacă ar mai fi indoeli, n'ași avea de cit să citesc un singur articol din acel faimos program ca să vedeți, dacă se pot aplica vre-o dată lucruri de acest calibru.

Iată articolul 4 — tot un articol 4 ca și cu sub-prefecției — care spune:

„Privegherea operațiilor electorale să fie încredințată unei delegațiuni a Inaltei Curți de Casașune și de Justiție, compusă din trei consilieri, aleși în ședința plenară a secțiunilor unite, și care nu vor putea deveni miniștri în timpul întregii legislaturî următoare.“

Adică suspendarea Constituțiunei în timpul perioadei electorale și toate atribuțiunile puterei executive, prin urmare menținerea ordinei și a direcțiunei Statului, dată la trei consilieri de la Curtea de Casașune. Evident că sunt lucruri care, cînd le citești, nu mai este nevoie de comentarii, ca să fii sigur că lucruri ca acestea nimeni nu s'a putut gîndi serios la ele și că este o fericire că nu s'a mai vorbit de ele de la 1892 până astăzi, și nu se va mai vorbi de ele nici odată!

Dar dacă ar fi numai atît, discuțiunea n'ar avea nici un fel de interes practic. Că s'a zis la 1892: „Sub-prefecții se vor desființa“, și d. ministru de interne a lămurit acum că nu se pot desființa, căci sunt niște organe necesare administrațiunei noastre, că d. ministru de interne a lămurit cit de greșit a fost d. Fleva, cînd a crezut în programul de la 1892, ce importă? (Intreruperi).

D-lor, cestiunea este aceasta: Numărul sub-prefecțiilor pe care îl aveți astăzi, în urma reducerii pe care ați făcut-o d-v., înjumătățirea lor nu a fost de natură să slăbească puterea d-v. de a administra? Nu v'ați convins măcar astăzi, cînd vă aflați într'o împrejurare pentru d-v. neprevăzută, dar care pentru oamenii de Stat a trebuit să fie și a fost foarte prevăzută, pentru-că organele administrative și judecătorești nu se întocmesc numai pentru nevoile normale, ci se întocmesc tocmai pentru a preveni și a vindeca stările anormale? D-lor, eu sunt convins

că ați făcut mare greșeală, când ați imputat numărul sub-prefecților...

D. Al. Enacovici: Nu.

D. Take Ionescu: Știu, că pentru d-ta nu, fiind-că eri cereaș să se mai scadă, dar eu mă ocup de guvern, care nu este nici de părerea d-tale, nici de părerea d-lui Fleva, nici de părerea programului de la Iași; și eu ca opozițiune de guvern, eu care vorbesc în numele unui partid de guvern, nu mă interesez de părerile nimănui de cit atunci cînd, dacă este în opozițiune, îl cred că are de gînd într'adevăr să aplice cele ce spune, sau dacă este la guvern, cînd are putința să aplice ceea ce gîndește. Altmintrelea nu. Pe mine nu mă interesează programul d-lui Nădejde, nu mă interesează de loc; mă interesează numai în senzul ca să mă apăr în contra tendințelor lui, dar nu mă interesează în senzul de a discuta cu d. Nădejde punctele sale din program. Ași face cea mai mare copilărie în ziua cînd ași pierde vremea să discut punctele din programul său. Pentru ce? Pentru că am convingerea că nu va veni nici o dată ziua cînd d. Nădejde va fi în stare să-și aplice programul său; căci cel mult va găsi poate un guvern în încurcătură cu care să facă alianță, dar nu va găsi nici o dată în România pe nimeni care politicește să ia în serios programele detaliate ale d-lui Nădejde.

Prin urmare, eu discut cu guvernul care menține sub-prefecții, cu guvernul care declară în Cameră, în aplauzele legitime ale d-v., că nu poate și nu trebuie să se mai ție de numărul 4 al programului din 1892 și, prin urmare, de cererea d-lui Fleva, căci ar fi o desorganizare desăvîșită a Statului.

Dar acest organ al puterii administrative așa de necesar ne-a dat acum dovadă, în aceste împrejurări, că așa cum este alcătuit de d-v. este slăbit. El e slăbit, d-lor. Nu vreaș să fac caz de cuvîntarea d-lui prim-ministru, în care a spus că administrațiunea este rea, și ași fi nedrept atunci cînd șeful unui guvern face o ast-fel de mărturisire, ași fi nedrept, negreșit, să mă întorc și să-i zic: ai mărturisit că administrația îți este rea; spune-mi de ce ai găsit-o rea, de ce în patru ani nu ai îndreptat-o.

D. prim-ministru, cînd a zis că administrațiunea este rea, a voit de sigur să zică că toate dorințele sale de a

o face excelentă, ea este tot rea. Și această probabil din cauza lipsei de personal. Dar vă întreb: această lipsă cine o poate îndrepta de cit timpul, presupunind că în adevăr ați făcut tot ce ați putut, ca să aveți un personal bun? Dar alta este cestia. În orî-ce cas, așa cum este organizat acest serviciu administrativ, cu personalul așa cum este el, conform și el cu obiceiurile țării, cu starea noastră generală, nu cum-va d-v. aveți o administrație mai slabă de cit ați putea să aveți?

Nu vă cere nimeni o administrațiune cum nu puteți să dați; toată lumea este în drept să vă ceară să dați atit cit este posibil.

Ei, atunci vă întreb: nu s'a dovedit acum că ați slăbit organizmul administrativ prin imputinarea sub-prefecților?

Cînd s'a putut ca luni întregi să se facă propaganda care s'a făcut în sate fără ca d-v. să o știți, cînd s'a putut să nu o aflați cele ce se petreceau de cit la sfîrșit, cînd se înaspriseră lucrurile în așa hal în cit ați trebuit să alergați la măsuri neobicinuite pe care nu le discut acum, căci vor face obiectul discuțiunei noastre de Vineri și Simbăta, nu s'a dovedit că n'aveți administrație? Ați spus singuri că într'o săptămînă s'au făcut 30 de cluburi. Ei bine, nu trebuia să știți d-v. aceasta cu cite-va zile înainte? Pentru formarea acestor cluburi a trebuit să se facă tot felul de demersuri, să se lucreze cite-va săptămîni înainte, căci nu este cu putință ca într'o săptămînă să se prepare spiritele pentru întemeierea acestor cluburi? Ați știut și ați tăcut, sau n'ați știut nimic?

Dacă n'ați știut, nu vedeți că dacă aveți mai mulți reprezentanți în județe, că dacă guvernul liberal nu s'ar fi grăbit să desființeze aproape jumătate din numărul sub-prefecților, chiar cu un personal mediocru, dar suficient, erați să fiți mai bine serviți? Chiar cu un personal mediocru, d-lor, căci cum să aveți un altul, cînd personalul vă este sub influența persoanelor din localitate? D. ministru de interne a mărturisit că prefecții trebuie să consulte pe senatorii și pe deputații din localitate, căci ei represintă opinia publică din localitate și prefecții sunt datori să țină seamă de această opiniune. Traduceți această mărturisire în alte cuvinte și veți vedea că aceasta este

Plevna internă de care vă vorbea d. prim-ministru, de spunea că nu trebuie să mai existe, dar pe care d. ministru de interne o legitimează prin teoria că deputații și senatorii sunt reprezentanții opiniei din localitate...

D. M. Pherekyde, ministru de interne: Cestiune de fapt.

D. Take Ionescu: Da, cestiune de fapt, dar voiam să zic un lucru, anume că d. prim-ministru se plingea de această tendință și d-v. ziceți că de această tendință sunteți inspirați, și cu această tendință voiți să governați. Și de aceea, d-lor, fără să vă discut azi nici calitățile personalului d-v. administrativ, nici influența locală sub care îi puneți, vă afirm că este lucru sigur că cu un număr mai mare de reprezentanți ai autorității d-v., ați fi știut mai de vreme ceea-ce se petrecea, și prin urmare ați fi putut să preveniți lucrurile, luând măsuri serioase și la timp, căci mare lucru este să le ieși la timp.

Reducerea numărului sub-prefecților a fost la d-v. un fel de compromis cu programul d-v., dacă putea să existe compromis între ideea de a te ține și de a nu te ține de vorbă. Pe o parte voiați să vă supuneți art. 4 din programul de la 1892, care cerea desființarea sub-prefecților, pe de altă parte vă supuneți convingerilor d-v. că sub-prefecții nu se pot desființa, că aveți nevoie de ei, că nu puteți garanta păstrarea intereselor generale fără acest organ de execuțiune care se cheamă sub-prefectul. De aceea, în loc să vă ziceți cu curagiu: ia să lasăm și art. 4 din programul de la Iași, cum am lăsat și pe cele-l'alte care nu sunt lucruri posibile într'un stat organizat, ați redus numărul subprefecților, ați ales soluția cea mai rea, fiind-că dacă este rău sistemul fără sub-prefecți, apoi este mai rău când nu sunt nici destui sub-prefecți, nici organele de stat care-i ar înlocui în ideea d-lui Fleva.

Tot așa ați făcut și cu geandarmeria. Și aci lucrul este și mai evident. A fost o cerere generală de a se înființa în România o geandarmerie, încă de la începutul organizării noastre moderne. Și este evident să fie nevoie, fiind-că nu este țară care să nu aibă geandarmii. Și noi am avut un fel de geandarmerie, fiind-că odinioară călărașii cu schimbul, cari nu căpătaseră o organizare curat militărească, erau un fel de geandarmerie alt-fel organizată, căci cu ei prindeai hoții, cu ei îi trimiteai la închisoare, nu

aveau însă toate atribuțiunile geandarmeriei rurale de acum. Răspundeau însă și ei oare-cum tot la aceste nevoi.

S'a înființat dar de noi geandarmeria rurală și s'a înființat foarte modest, căci cei 1200 de geandarmi pentru țara noastră erau evident un număr foarte mic.

Speranța noastră era că cu creșterea mijloacelor să se sporească și numărul lor, și să avem prin urmare o organizațiune puternică, care și la țară să mențină ordinea, să facă urmărirea judecătorești mai bine, și mai ales să dea și la țară ceva care este mai mult de cît forța publică, să dea ideea că există o forță publică. Intr'adevăr, d-lor, în orî-ce societate omenească nu atît forța reală este aceea care menține ordinea, cît credința că există o forță, și teama de prezența acestei forțe.

Un exemplu.

Presupuneți că în București, cu toată organizațiunea noastră de Stat, o bandă de 20 de anarhiști, — zic anarhiști ca să nu se supere socialiștii — s'ar hotărî să distrugă orașul. Credeți că n'ar putea să o facă? Credeți că acești 20 de oameni hotărîți, dacă 'și-ar risca viața, cu toată organizarea de Stat, n'ar putea reuși atunci când pot avea bombe și toate mijloacele moderne de distrucțiune?

Ar putea să o facă, ar putea să asvirle în aer toate instituțiunile noastre, evident că da. Dar ce'i împedică?

Nu-i împedică prezența reală a forței publice, care nu poate să fie nici odată tot așa de numeroasă ca și interesele de preservat, căci nu se poate pune câte un geandarm lângă fie-care cetățean ca să-l apere.

Teama de această forță publică este singura garanție reală a preservării ordinii publice; „frica păzește via“, cum foarte bine mă întreprue d. Lascar.

Ei, d-lor, geandarmeria, așa compusă din 1200 oameni, era de sigur, ca forță efectivă, insuficientă, cu desăvîrșire insuficientă, ca să ajungă pentru toată suprafața teritoriului rominesc.

Dar era un început de a naște și la țară ideea că există o forță publică și acolo, acolo chiar, în vecinătate, gata să prevină, gata să reprime. Acesta era marele câștig făcut prin înființarea geandarmeriei rurale.

Nu vă acuz atît că ați criticat'o. Cum d-v. erați în

oposițiune de 6 ani — și, d-lor, eă vă mărturisesc, sunt foarte indulgent pentru excesele opozițiunilor de la noi din țară, și iată pentru ce... (Zgomot). Credeți-mă, d-lor, că dacă este vorba, aveți așa de multă nevoie de indulgență în cit cred că nu faceți rău ca să vă serviți de dinsa. Avem un corp electoral care răspunde așa de greu la apelurile partidelor politice, și care așa de greu știe să scuture un guvern pe care nu'l mai vrea, în cit este firesc ca opozițiunile să mai treacă măsurile și să facă lucruri care n'ar trebui să le facă cînd ar avea a face cu un corp electoral lesne de emoționat și hotărit cînd se emoționează.

Este ca și un om cu un stomac zdrobit; un om cu un stomac sănătos nu are nevoie de multe muștaruri ca să'și facă poftă de mîncare; un stomac lenes din contra, are nevoie de asemenea excitante. Cam așa este și viața noastră politică. Așa este de lentă acțiunea asupra opiniunii publice, în cit opozițiunile de multe ori au nevoie de foarte multe muștaruri și de foarte multe piperuri.

Iniințasem noi geandarmeria rurală, erați de șase ani în opoziție. Iată tot secretul.

Șase ani de opozițiune cam slăbesc judecata, și atunci ați înscris încă un punct în program: „desființarea geandarmeriei“. Presupun că ați căpătat pentru aceasta cite-va simpatii, — deși nu pricep cam cine vi le-a putut da — și că și cu aceasta ne-ați slăbit puterea. Foarte bine! Fie că ați cîștigat din astă făgăduială. Dar o dată ce ați venit la putere, de ce în loc să vă ocupați de nevoile țarei, v'ați ocupat de geandarmerie? Efectul criticelor se produse la cei cari văzuseră în geandarmerie cine știe ce pericol. Ce vă mai trebuia? N'ați avut atunci la început vre-o opozițiune care să vă ceară socoteală pentru ce nu vă țineți de program. Atunci de ce ați stricat geandarmeria?

Și o dată stabilit că rău ați făcut, astă-zî vă putem întreba: care este cel puțin acum sistemul d-v. în această privință: adică sunteți dispuși să desființați cu totul geandarmeria — și atunci trebuie să ne spuneți ce puneți în loc; sau recunoașteți utilitatea geandarmeriei — și atunci pentru ce ați înjumătățit-o? Sunt și astă-zî cadre de geandarmi, d-lor, dar așa de puține în cit nu mai fac de cit

un serviciu de corespondență și de ștafetă, iar siguranța publică a rămas fără geandarmerie.

Este aceasta o socoteală sănătoasă? Cel puțin, d-lor, dacă nu este o socoteală sănătoasă, nu este vremea să reluați proiectul d-lui Lascar și să ne cereți reinmulțirea geandarmeriei până la cifra pe care ați găsit-o și pe care pe nedrept și fără socoteală ați redus-o la jumătate? Mi se pare că da.

Iată prin urmare cele două critici pe care le fac acestui budget.

Evident, d-lor, că nu putem să cerem guvernului de cit ceea ce poate să dea; nu putem să-i cerem nici să ne dea o administrațiune model, nici să ne dea o administrațiune care în comparațiune cu cele-l'alte ramuri ale politicei sale să fie superioară. Și cum noi avem despre politica generală a guvernului o idee foarte slabă, nu putem să cerem ca administrația acestui guvern să fie la alt nivel de cit în cele-l'alte departamente, să difere de cele-l'alte apucături politice ale guvernului; dar putem să ne plingem că ordinea publică este azi în cea mai mare greutate de a fi menținută, din pricina a două greșeli pe care le-a comis partidul când a venit la putere, adică slăbirea organelor administrative și reducerea geandarmeriei rurale. Tot ast-fel putem să întrebăm dacă experiența făcută în trei ani și jumătate și mai ales experiența din lunile din urmă n'a convins pe guvern că este nevoie de sporirea geandarmeriei despre care d. ministru de interne ne spunea erî că este absolut indispensabilă.

D-lor, ar fi foarte rău dacă pentru un fals amor propriu de a vă ține de un program care nici odată nimeni n'a putut să-și inchipuiască că este un program de realizat, să vă dați în lături de la îndeplinirea datoriilor d-v. către țară.

Și ce program, d-lor! La urma urmelor, un program este mai mult o listă de bucate, un *menu*, și omul sănătos se gindește mai întâiu dacă poate să mănince, și pe urmă pune pe listă ce are de gând să mănince. Tot așa este și cu programele politice. Este o operațiune foarte ciudată ca un partid politic într'o bună dimineată să ia în rînd toate ministerele și să se întrebe ce se mai poate

face, și când nu găsește nimic de făcut să inventeze ceva fantastic ca să umple pagini.

Ast-fel, d-lor, se fac programele politice?

În toate societățile omenești sunt nevoi care așteaptă satisfacțiune, și partidul politic este mare atunci cînd poate să audă și să priceapă acele nevoi, căci odată acele nevoi pricepute, soluțiunea vine lesne. Mult mai ușor este să dai deslegare de cît să auzi bine și să pricepi. O dată ce ai priceput, fie la guvern fie în opozițiune, dacă nevoia este în adevăr simțită de opiniunea publică, îi vei da soluțiunea, după temperamentul partidului, după acele tendinți care sunt înfipte în noi toți, care ies din istoria, din firea noastră, și cari fac ca un guvern să vadă într'un fel și altul în altul, după cum pictorii care văd același peisagiū il interpretează unii într'un fel și alții în alt-fel. Dacă vă pătrundeți de acest adevăr, nu faceți ceea-ce ați făcut.

Oamenii cari reprezentați un partid, să vă apucați, într'o bună dimineață și fără să aveți măcar o idee, măcar una care să corespundă la o nevoie politică sau socială, să luați ministerele pe rînd și să întocmiți un fel de tablă de materie unde să puneți fel de fel de lucruri, și care se pot, și care nu se pot, mai ales care nu se pot!!

Pot să vă dau încă un exemplu de cum ați lucrat. Ați găsit probabil că moșile din România sunt elastice, că se pot întinde ca cauciucul la infinit; alt-fel nu-mi explic acest punct din program. Iată-l:

„Fie-care țaran, care nu posedă în a sa deplină și „reală proprietate un lot de pămînt cultivabil de cinci „hectare, este îndreptățit a reclama pe domeniile Statului „un lot de această întindere. Acest drept îl vor avea și „învățătorii rurali, mărginașii orașelor, precum și preoții „și servitorii bisericești. Acest drept va mai putea fi re- „clamat de comunele rurale pentru o întindere ce se va „fixa de lege.“

Sunt, d-lor, peste 400.000 de țărani cari nu au în deplină proprietate un lot de 5 hectare. D-v. îi proclamați pe toți că au dreptul la cele 5 hectare. Ar trebui dar în total 2.000.000 hectare. Atunci, în 1892, Statul avea însă disponibile numai 700.000 hectare.

V-ați închipuit probabil că pământul României e ca un fel de gumelastic, care se poate întinde la infinit.

Tot așa cu învoelile agricole; ați spus lucruri pentru care ați aresta azi pe cine le-ar spune. Iată articolul:

„A stabili în aceste transacțiuni cea mai perfectă echitate între valoarea productivă a pământului și prețul muncii, prin mijlocirea unei bune înțelegeri între părți și a asociațiunilor agricole care le vor călăuzi și lumina.“

Intocmai ca un om care și-ar face lista de mâncare, fără să poată ști care are să-i fie apetitul la o anumită oră, d-v. ați pus, și ați îndopat acest program, care nu este nici programul real al oamenilor de guvernământ, nici n'a satisfăcut pe idealisti, căci nu s'a realizat.

A venit vremea să lucrați alt-fel.

Astăzi este o necesitate, în genere simțită de toată lumea, că în regatul României trebuie să domnească ordinea completă, că toate desordinile trebuie să fie prevenite, — asta e mai cu minte — reprimare când nu au putut fi prevenite, și că toți, prin urmare și proprietarii, au dreptul să găsească deplină protecțiune.

Asta este azi nevoia țării. Ascultați-o și înțelegeți-o. Asta trebuie să vă fie azi programul. Întăriți deci administrația, sporii geandarmeria rurală.

Uitați dar făgăduelile nerealizabile. Rupeți cu trecutul, nu mai luați jumătăți de măsuri care nu satisfac nici pe idealisti cari au scris programul, nici pe realiști cari cer o organizare suficientă pentru menținerea adevărată, fără turburare și fără nervositate a ordinii publice.

Am zis.

Modificarea legii pentru vânzarea bunurilor statului

(Ședința Camerei de la 2 Martie, 1899)

În discuția Camerei veni următorul proiect de lege:

Art. unic. — Aliniatul al 4-lea de la art. 35 al art. 1 din legea de la 4 Maiu 1896, modificătoare legii pentru înstrăinarea bunurilor Statului și răscumpărarea embaticurilor de la 7 Aprilie 1899, se modifică în modul următor:

§ 1. Cumpărătorii de loturi mari, avînd o întindere de la 8 până la 25 hectare, vîndute de Stat conform legii din 7 Aprilie 1899, vor achita ratele ce mai datoresc, de la 1 Aprilie 1899 înainte, prin anuități, socotite pe baza de 4% dobîndă și anuitatea socotită pe termen de 60 de ani.

§ 2. Sumele răspunse și nerăspunse, datorate ca preț pînă la 1 Aprilie 1899, se vor calcula și răfui pe baza dobînzii de 5% și amortizare de 2% pe an. Sumele răspunse în plus se vor ține în seamă pentru viitor.

§ 3. Prețul loturilor mari, care va trece peste una mie lei hectarul, va fi scăzut la una mie lei hectarul, cu începere de la data vînzării și pe această bază se va calcula și plata.

§ 4. Dispozițiunile art. 43, aliniatul 5 și următoarele ale legii din 1896, se vor aplica și la cumpărătorii de loturi mari după legea din 1899, în cas de neplată a patru rate.

Prin această modificare, d. Take Ionescu zice că se deprinde rău populațiunea de la țară, venind mereu cu legi, care o fac să creadă că la București e o fabrică de pămînt.

D. Take Ionescu e în contra acestor tendințe. În discursul său de mal la vale, d. Ionescu, înarmat cu date și cifre, refutează dispozițiunile legii în discuție și arată că acest proiect e mai mult o lege cu scop electoral și pentru a face vinătoare de voturi.

D-lor Deputați,

Eram înscris la discuțiunea generală; cînd am auzit însă pe onor. d. Marghiloman, am renunțat la cuvînt, fiind-că credeam de prisos a se spune de două ori același lucru.

Cuvîntarea însă a d-lui ministru al domeniilor, așa

de ciudată și cu unele expresiuni așa de curioase, m'a făcut să'i raspund.

D-sa a luat o întiiu foarte de sus cu noi, interpretind cuvintele d-lui Marghiloman cu desăvirșire alt-fel de cum aū fost, a voit să ne ponegrească, să ne zugrăvească pe noi, conservatorii, ca pe niște doritori de a protege pe cei bogați și a oropsi pe cei săraci, și a susținut că modificările făcute de d-sa legei noastre din 1889 nu aū fost numai oare-care îndreptări, în sensul cum crede d-sa, dar aū avut de scop să dreagă două erori formidabile, două păcate de neertat.

Legea din 1889, după d-sa, greșea așa de grozav, în cit, în elanul elocinței cu care ne-a vorbit, ne-a vorbit de un fel de *jupuire* pe care Statul român a făcut-o asupra țăranilor, în basa legei conservatoare din 1889. Pus lucrul așa, devine foarte ciudat.

Evident, eū am citit pe tovarășii lui Banghereanu și Ficșinescu, cari spun că țăranii sunt jefuiți de Statul român, dar Ficșinescu și Banghereanu n'aū fost încă prim-miniștrii ai regatului, așa că limbagiul lor a fost pentru mine mai puțin interesant de cit limbagiul d-lui președinte al consiliului.

Cari sunt aceste păcate ale legei din 1889? Și înainte de a mă ocupa de păcatele legei din 1889, să vedem ce s'a făcut în țara aceasta, de la 1875 până la 1889, în timpurile, după părerea d-v., cele fericite?

De la 1876 până la 1889, s'aū vîndut 171.000 hectare de pămînt din moșiile Statului. Din acestea, 164.000 hectare s'aū vîndut în corpuri mari la proprietari mari, și numai 7.000 hectare la țăranimea din regatul Român, va să zică, 2 la sută a ajuns la țăranii din pămîntul Statului, care s'a vîndut în timpul celor 12 ani de domnie a d-v., a d-v. cari ardeți de dragoste pentru săraci, iar nu guvernați ca noi pentru pricopseala bogaților și jefuirea săracilor; 2 la sută din acel pămînt a ajuns la țăranii, iar 163.000 hectare aū intrat în patrimoniul aceloră, despre care d. Delavrancea spune că sunt: advocați, doctori, veterinari, măi știu eū ce!—poate și ferari, farmaciști, etc., cărora eū le ași dice mai bine „favoriți“.

Și cum se vindeau aceste pămînturi la particulari ca și la țăranii? Prin licitațiune publică. Aceasta a fost

starea de fapt de la 1876—1889, adică în epoca de aur a istoriei contimporane, dacă trebuie să ne bizuim pe d. prim-ministru. Căci, d-lor, toți știți că de cîte ori d-sa își aduce aminte de cel care a presidat această epocă de aur, e prins de o emoțiune covârșitoare și trebuie să se oprească cîte-va minute, fiind-că discursul său se umezește.

De la 1889 încoace sub domnia noastră, a protegitorilor bogaților și a impilătorilor săracilor, 369.000 hectare de pămînt au fost deja vindute țărănimei, și nici un hectar de pămînt nu a fost vindut favoriților. Iată adevărul.

Este aci o politică bună sau rea, aceasta este altă socoteală. Pricep să se critice această politică de acei cari sunt de părere, că ar fi mai bine să se continue cu sistemul de la 1876—1889; dar nu pricep ca, un om care este răspunzător pentru sistemul de la 1876—1889, să ne trateze așa de sus, să atace legiuirea de la 1889, în numele protecției țărănimei, și să califice pe legiuitorii de la 1889, drept oameni fără nici un sentiment de dreptate, drept jefuitori ai țărănimei, drept oameni plini de dragoste numai pentru bogați și bogătași.

Aceasta nu o pricep, aceasta nu se cuvine.

Dar să venim la faimoasele cusururi ale legii de la 1889.

Care au fost cusururile? S'a făcut o mare greșală: s'a pus dobînda de 50/o.

Care este dobînda pe care o plătea Statul la 1889? Cît era cursul rentei 50/o a Statului român la 1889? Era sub sută. Va să zică, Statul plătea 5 și ceva dobînda, din momentul ce cursul rentei era sub sută.

Cum putea Statul să socotească țaranilor cumpărători, alt-ceva de cît dobînda pe care o plătea și dînsul, și anume acelora, cari îl împrumutau cu parale și cari astăzi am aflat că sunt străini? Noi știam că purtătorul de rentă nu poate fi cunoscut; d. ministru-președinte ne spune că sunt străini, și că deși sunt buni cînd ne împrumută, trebuie dați tava pe aci prin Cameră, chiar cînd acei străini ne plasează renta pe prețul cutare sau cutare pe care 'l am cerut noi.

Dar d-v., la 1896 ați scăzut dobînda!

Ați scăzut dobînda fiind-că și Statul român se împrumută mai ieftin. Ați spus că Statul se împrumută cu 4⁰/₀. Nu este exact; nu vă împrumutați cu 4⁰/₀ căci nu le vindeți titlurile de rentă sută în sută. Dobînda adevărată a Statului român este de 4¹/₄; iar la 1894 era 4¹/₂. Dacă era 4¹/₂ și ați scăzut la 4, atunci ați voit să faceți o scădere și mai mult încă, să dați și ceva din pungă.

D. Marghiloman, a zis: fiind-că ați făcut pentru toți cumpărătorii de lături mici, nu mă opun să se facă și pentru cumpărătorii de lături mari. Este o măsură de dreptate generală și pe care o primesc și eu.

Dar a adăogat: bănuiesc că ea a fost făcută ca dar de bună venire. Și fiind-că ați zis că nu știți ce este asta, eu adaug că ați făcut-o ca dar de nuntă. V'ați cununat cu țara la 1895, credeți că o să vă fie menagiul foarte îndelungat, și ați făcut și d-v. un act de *progamia dora*, ca să mă exprim într'un termen fanariot de care d. prim-ministru are oroare, de oare-ce din copilărie n'are a face cu fanarioții.

A fost un dar de bună-venire. Aceasta însă ce se face azi, ce este? Un dar de improspătare de bune raporturi în ajun de alegeri, căci alt-fel pentru ce această lege propusă de d. Aurelian de la 1897, a așteptat până la 1899? Și, slavă Domnului! Camera nu a fost așa de îmbulzită de afaceri. Poate cam multe naturalisări, este adevărat; dar încolo așa lucrări legislative numeroase, în cit să nu fi fost vreme a se vota această lege, care ziceți că este o lege de dreptate, nu au fost. Vedem acum că după doi ani de odihnă în cartoanele Camerei, iese la lumină în ajunul alegerilor.

D-Ior, eu am fost la alegeri în Dolj și vă pot spune că mai mulți țărani din această categorie, și mai cu seamă cei de la Fîntîna-Banului, au venit în tot timpul alegerilor, ca să ceară să li se acorde această scădere de preț.

Eu însă am avut naivitatea să le spun că aceasta nu se poate; am fost naiv și prost, căci dacă le ași fi spus că se poate, acum ași fi împărțit cu d-v. folosul acestei legi la toamnă.

La Romanați, cînd m'am ales, am dat iarăși peste același lucru.

Trec mai departe.

A doua greșală a legii din 1889, ați spus că este o greșală orientală, și v'ați scuturat, căci ori-cit ar fi zis d. ministru al justiției într'un moment de entusiasm: „Să trăiască Sultanul“, de sigur ați înțeles că vrem să trăiască însă la el acasă. (Ilaritate).

Greșala orientală este că am spus să se vindă aceste loturi mari cu licitațiune. Dar cum trebuia să se vindă? Cum puteți să vindeți de cit cu licitație? Pentru fie-care lot sunt 20 de oameni care vor să'l ia. Cui să'l dai?

Să dai cui vrea deputații din localitate? Să dai cui vrea prefectul? După ce normă, după ce caprițiu să mă conduc?

Dar moșiile Statului cum se dau în arendă? Nu se dau prin licitațiune? Dacă este vorba, că ori-ce licitație este jaf, vă propun o afacere strălucită, să facem un sindicat de avocați și cu cuvintele d-lui președinte al consiliului, *licitațiunea este un jaf*, să intentăm un proces Statului, pentru rezilierea contractelor de arendare ale moșiilor Statului, ca unele ce sunt fructul jafului, ca unele ce sunt contrare ordinei și bunelor moravuri.

Ei bine, d-lor acestea sunt copilării, nu sunt lucruri serioase, nu se spun de oameni serioși.

Tot așa, cu licitațiunea, a vîndut și Brătianu 170.000 de hectare. Apoi el nu jefuia pe țărani cînd vindea cu licitațiune? De ce numai conservatorii cînd vind cu licitațiune jefuiesc?

Cunosc sistemul. Cînd liberalul dă cu licitație, face act de patriot; cînd dă conservatorul, face jaf, jefuire și uzură.

Acestea sunt cuvinte neserioase, sunt glume uricioase. Spuneți de oferte în scris; ei bine, puteți zice ce voiți, însă nu veți putea să ignorați că însuși țăranul român nici odată nu ar fi crezut că este lucru cîstit cînd vînzările s'ar fi făcut cu oferte închise; el vrea să auză și să vadă care cum dă și cit dă; prin urmare, vrea licitațiune.

Puteați însă să ziceți alt-ceva: că ministrul care a aprobat prețurile exagerate eșite la licitațiune a făcut rău.

Atunci pricepeam critica d-v., căci ministrul are dreptul să aprobe sau să nu aprobe o licitațiune. De sigur

că dacă nu aproba, în gazetele d-v. era să spuneți că a fost lucru necinstit; dar un om de Stat n'are să se ocupe de ce spun gazetele d-v.

Nu puteți însă să spuneți că vnzarea se putea face alt-fel de cit cu licitație. Nu poți să dai loturile de pă-mint cui va voi deputatul, senatorul ori prefectul jude-țului.

Așa dar păcatele legii de la 1889 mi se pare că sunt lămurite, și acum să ne întoarcem la cestiunea în sine.

D-lor, este evident că acești cumpărători au exagerat prețul pământului, și iarăși este evident că Statul ca Stat nu are interes să profite de o concurență exagerată pen-tru a strivi pe acela care a concurat.

Eu recunosc că Statul cel d'întîi trebuie să dea exemplul cînd tratează cu toată lumea, nu numai cu ță-ranii, de a nu abusa de drepturile lui, sau mai drept de a uza de ele cu omenie și cu echitate. Și fie că a vîndut, că a arendat, fie că a făcut alt contract, cînd Statul este în adevăr convins că uzînd de drepturile lui ar comite o inechitate, pricep ca să țină: nu voesc treaba aceasta!

Dar ce se face în viața privată? Presupuneți că unul dintre noi care are moșie, a arendat'o prea scump, de pildă într'un moment de recoltă mare. Ce este firesc să facă?

Arendașul va zice: „M'am înșelat.“ Și proprietarul răspunde: „Dacă te-ai înșelat dă moșia înapoi, poftim banii, dă-mi însă venitul încasat și socoteala s'a termi-nat.“ Lucrul acesta este firesc.

De cite ori am convingerea că s'a făcut o invoială ce trece peste echitate, o desființez.

Și prin această ofertă de desființare poți să capeți și mai lesne convingerea dacă este adevărat că s'a înșelat, dacă se poate ține sau nu de contract.

Presupun însă, d-lor, că se voește alt-ceva, nu resi-liare ci scăderea prețului. Fie, dar și atunci legea nu v'are este cuminte, legea care scade pe toți la 1000 lei hec-tarul.

D-lor, pământul țării românești este tot de aceeași calitate? D-v. tocmai prin statistica ce ne-ați dat-o v'ați infundat legea, fiind-că ați zis: în Covurluiu valoarea p'ă-

mintului este de 390 lei hectarul și au fost oameni cari au dat 1100 lei. Va să zică acela a dat de trei ori valoarea pământului. Cu cât îl reduceți pe acel care a făcut o asemenea cumpărătoare? Cu o sută de lei! În județul Dolj d-v. spuneți că hectarul prețuește 1000 lei și l-ați dat cu 1900. Va să zică îl reduceți pe jumătate, la 1000 lei; în Dimbovița hectarul valorează 800 lei și ei au dat 1.400. Va să zică îi reduceți cu 600 lei. Ast-fel se tratează cestiunea, chiar dacă ați intrat pe calea reducăiunei?

Cu reducere uniformă, care pe unii îi aduce la valoarea reală a lucrului și pe alții îi lasă tot cu un preț îndoit de cât face lucrul?

Automatic se regulează cestiile de dreptate?

Ar fi fost mai bine ca Statul să examineze fie-care moșie în parte, și fiind dată valoarea locală a pământului și fiind date vinzările din timpurile din urmă, să se propună reduceri diferite pentru diferite localități. Aceasta o înțelegeam.

Dar pentru ce veniți d-v. cu o reducere la 1000 lei pentru fie-care? Dar aceasta convine țăranilor din Covurluiă cari rămân cu un lucru de 390 lei cumpărat pe 1000 lei? Acesta nu este lucru drept, și de acea sistemul propus de d-v. nu este bun. Și una din două: sau să oferiți acestor oameni rezilierea, nu numai ertându-le ce mai au de dat, dar și restituindu-le ceea-ce au dat până acum... (Sgomot).

Căci alt-fel n'ar fi drept. Cel harnic a muncit, s'a vindut și a plătit până la zi, cel neharnic n'a plătit nimic. Dacă doar am erta ce au de dat, ar fi să favorisăm pe cel leneș în contra celui harnic. Nu, dacă reziliăm le dăm înapoi tot ce au dat.

Iată o soluție dreaptă.

Iar dacă voiți să nu turburați populațiunea, dacă credeți lucrul prea greu, atunci ași fi înțeles să faceți și reducăi, dar să luați și să le faceți în fie-care loc proporțional cu valoarea pământului, cu calitatea lui, cu felul învoelilor de acolo, cu desimea populațiunei, etc.

Dar să veniți așa și fără nici o considerațiune de acest fel, dintr'o trăsătură de condei să reduceți la toți de o potrivă prețul la 1000 lei hectarul, aceasta nu mi se pare o lucrare serioasă.

Eū nu fac cestiune de suma 700.000 lei. Ţara, oricare ar fi halul în care este guvernată, nu a ajuns până acolo ca să refuze a face acest sacrificiū; poate face şi altele mai mari; nu e vorba dar de aceasta. E vorba că procedarea d-v. este nechibzuită. Şi mai este o vorbă: oare momentul în care veniţi cu această modificare este favorabil? Cînd avem turburări în ţărănime şi cînd Banghereanu şi alţii propovăduesc că se vor împărţi moşiile proprietarilor şi că dijma va fi din zece una, atunci e momentul de aşa legi? Nu, d-lor, aceasta nu este o procedare sănătoasă şi chibzuită.

D-lor, orî-ce măsură generală, arbitrară, orî-ce măsură de felul acesta, este periculoasă într'o ţară în care deja de 34 de ani funcţionează, în Bucureşti, la un loc numit minister de domenii, un fel de fabrică de pămînturi, avînd aerul de a deveni o instituţie permanentă.

Eū, d-lor, sunt drept. Şi noi avem o vină. Cînd am făcut legea la 1889, trebuia, cu orî-ce sacrificiū să scoatem în timp de 2 ani toate pămînturile Statului în vânzare, şi să isprăvim o-data, căci asemenea măsuri, cari turbură mintea unor întregi generaţiuni, nu sunt eficace de cit cînd se isprăvesc repede.

Nu trebuie să lăsăm să se întărească în mintea sătenilor că la Bucureşti se fabrică pămînt.

Orî-ce măsură de felul acesta, generală, automată, are drept rezultat de a confirma pe sătenii în ideie că nouă ne este în veci posibil să dăm pămînt cu preţuri mici, cu termene lungi, chiar fără preţ, prin urmare să creadă într'un fel de sistemă perpetuă de creare de proprietari, credinţă care nu întăreşte ideile sănătoase în materie de proprietate.

Înţeleg că ceea-ce propuneţi d-v. este o măsură bună *electorală*; eū sunt sigur că pierd cîte-va voturi vorbind cum vorbesc, dar eū nu judec din acest punct de vedere. Vă repet, că ceea-ce propuneţi d-v. nu este un lucru cu minte.

Propovăduiţi ideia că aci, în Cameră, totul este cu putinţă. Şi vi se va cere şi reducerea învoielelor celor jefuitoare, şi reducerea dărilor, din momentul ce s'a dovedit că, fără nici o consideraţie specială, dintr'un condei, toate se reduc la 1.000 lei după voia Sfintului Dumitru.

Dar ce este rezultatul cel primejdios al legii pe lângă comentariile d-lui prim-ministru?

Credeți d-v. că atunci cînd se va citi discursul d-v., cînd se va ști la țară că după părerea d-v., România a fost guvernată de la 1889—1895 de oameni cari au jefuit pe țărani, cari le au vindut pămînturi cu sume jefuitoare, cari nu s'au gîndit de cit la cei bogați și au jupuit pe cei săraci, ați întarit ordinea in Stat? E acesta un limbagiū care să scurteze propaganda unui Ficșinescu sau Banghereanu?

Dar de azi în colo Banghereanu și Ficșinescu sunt de prisos; le faceți d-v. treaba!

De cit epistola aceia către țărani, pe care ne-a citit'o d. Marghiloman și d. ministru de interne, e mult mai bine pentru socialiști să ia clubul muncitorilor discursul de azi al d-lui prim-ministru, să 'l tragă în broșuri, și să 'l trimită la cluburi căci va avea mai multă putere și mai mult succes.

Apoi credeți d-v. că ei se vor mulțumi cu vorba că numai aceasta e jefuire?

De ce nu spuneți că e jefuire și contractele agricole?

De ce nu e jefuire și impozitele exagerate?

Încă o-dată, nu e lucru sănătos, nu este lucru cu minte ceea ce faceți.

Dacă urmăreați un scop umanitar, trebuia să ordonați, ca de o cam-dată să nu se urmărească țărani.

Al doilea, să fi făcut o anchetă, ca să se știe in fie-care localitate dacă e mai bine să reziliați sau e mai bine să faceți scăderi.

Al treilea, să veniți cu transacțiunii pentru fie-care localitate, și să faceți scăderile cuvenite la fie-care localitate.

Dar legile acestea de saluta țării, sau mai bine de saluta d-v. electorală, le pun, absolut din punct de vedere social, pe aceeași linie cu alianța de la Iași, de la Vasluiū, etc. E o vinătoare de voturi, dar vinătoare nesănătoasă, vinătoare de neînțeles la guvern.

Trebuia, d-lor, să fiți fericiți că opoziția nu se dă la

ast-fel de vinători, ea care are mai multă nevoie de vinătoare, iar nu să-î dați ast-fel de pilde rele.

Vinători de acestea, un guvern care are conștiință de datoria sa pentru buna pază a ordinei, nu le face și mai ales nu le însoțește cu comentarii ca acelea pe cari le ați făcut. (Aplause).

Invățămîntul profesional

(Ședința Camerei dela 6 Martie (și următoarele), 1899)

În discuția Camerei veni proiectul de lege pentru reorganizarea învățămîntului profesional. D. Take Ionescu, luînd cuvîntul în discuția generală, găsi acest proiect defectuos și necorespunzînd nici necesităților situației, nici ale momentului.

Rînd pe rînd oratorul ia dispozițiile legii și le critică, aducînd argumente puternice în potriva lor. Defilează unul după altul: învățămîntul tehnic, cel agricol și cel comercial, arătînd cum ar trebui să fie organizate.

Termenînd, oratorul conservator, promite că imediat ce va veni D-sa la Ministerul Instrucțiunii, această lege va fi modificată.

Dăm în extenso acest important discurs după *Monitorul oficial*:

D. *Președinte* : D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. *Take Ionescu* :

D-lor Deputați,

După discursul de două ședințe al d-lui Stolojian, discurs luminat cu experiența pe care d-sa a făcut-o la ministerul de comerț, agricultură și industrie, după arătările d-sale a ceea ce se petrece în diferite țări și a imposibilităților practice ale legii care se propune, este evident că nu vă voi lua prea mult din vremea d-v.

Discursul d-lui Stolojian însă a avut, d-lor, un lucru în mai puțin și un lucru în mai mult de cit ceea ce ar fi trebuit ca să facă, cred eu, convingerea tuturilor.

În mai puțin : din nenorocire d. Stolojian a vorbit prea încet și o mare parte din colegii noștri n'au auzit

în totul argumentațiunea sa. În mai mult : era împrejurarea că d. Stolojian părăsise de curînd tocmai ministerul comerțului și industriei, așa că doi dintre tinerii debutanți din această Cameră au putut oare-cum să zică : „D. Stolojian neapărat apără prerogativele ministerului pe care de abia l'a părăsit“, și l'a părăsit în niște condițiuni așa de ciudate, încît ar fi răutate din partea mea ca să repet ceea-ce ne-a destăinuit d. Stolojian în această privință.

De aceea, d-lor, argumentațiunea sa complectă, bazată pe experiență, bazată pe exemple din alte țări, plină de simț practic, poate să fie pusă către unii puținel la îndoială, din împrejurarea că d. Stolojian, ca orî-cine care ține la departamentul pe care l'a administrat, pe de o parte poate să fie prea optimist în privința rezultatului dat de școalele profesionale sub departamentul comerțului și industriei, iar pe de altă parte poate să aibă aerul omului care vrea cu orî-ce preț să apere patrimoniul unui departament din care a eșit, ce e drept fără voe, dar care nu-î rămîne mai puțin drag, tocmai poate fiindcă l'a părăsit fără voia sa.

Aceleași imputări, d-lor, nu mi se pot face. Intimpările vieței politice au făcut că dintre Romîni în viață, sunt astăzi acela care a stat o vreme mai îndelungată și astronomicște și prin faptul lipsei orî-cărei intreruperi, în capul departamentului instrucțiunei publice. Și dacă, prin urmare, aș putea să fiu eu înclinat prin ceva, aș fi mai lesne înclinat de dorința legitimă de a vedea sporînd patrimoniul ministerului pe care l-am administrat 4 ani și pentru care mi-a rămas o deosebită afecțiune, un deosebit interes.

Pe de altă parte, d-lor, nici amărăciunea de suflet pe care poate să o aibă d. Stolojian, față de acest proiect de lege, care a servit de cauză, zic unii, — de pretext, zic alții, — pentru eșirea d-sale din minister, nu mă poate întru nimic privi. Nouă ne este absolut indiferent cine sînt persoanele cari ocupă diferitele departamente în guvernul, alcătuit de adversarii politici ai noștri. Prin urmare dacă acest proiect de lege, pe lingă răul pe care este chemat să-l aducă și pe care sunt adînc convins că-l va aduce, va mai fi fost merit să servească și la desle-

garea unei combinații, la înaintarea unei mici descompunerii politice, aceasta este un lucru care nu ne privește și care nu poate să schimbe nici într'un fel judecata noastră asupra proiectului de lege.

Din potrivă. Vă aduceți aminte că acum un an, tot primăvara, discutam legea învățământului secundar și superior și, — atunci v'am răpit o zi întreagă pentru observațiile carî mă credeam dator să le fac față de acel proiect de lege — deși susțineam, ceea-ce cred astăzi poate chiar cu mai multă convingere decît anul trecut, că acel proiect de lege avea cusururi mari, foarte mari, totuși nu numai că n'am făcut nici un fel de opoziție sistematică la proiectul de lege, dar din potrivă, v'am declarat foarte categoric și foarte franc, că atunci cînd întimplarea va face ca noi să avem sarcina conducerei intereselor Statului, nu numai că nu ne vom plăti gustul nerod de a copia, sub pretext de modificare, proiectul d-v. de lege, numai spre a trece noi de legiuitori în locul adversarilor noștri, dar nici nu vom modifica tot ce nu ne place din acea lege, și vom lăsa vremei să facă experiență, și ne vom atinge numai de acele puncte principale pe cari le credem cu desăvîrșire greșite.

Sunt dator încă să fac altă declarație relativ la acest proiect de lege. Noi credem că în toată alcătuirea lui, în toate prescrierile lui, este așa de nepotrivit, așa de rău, încît nu este nici măcar amendabil. Astfel, una din cele d'intîiî datoriî care ni se impune, în ziua cînd vom putea să transformăm părerile noastre în hotăriri de ale Statului, va fi de a desființa cu totul proiectul de lege care ni se propune azi. Cînd și cum, aceasta e altă chestiune. De ne vom ține de vorba, să n'aveți nici o îndoială, tocmai pentru că am fost în timpul opozițiunei noastre foarte sgirciți de făgădueli, contrastînd astfel cu abundența d-v. de odinioară care, de altfel, ne a servit de lecție — căci la ce ar sluji greșalele altora dacă le-am face și noi? Puteți dar pune temeiî pe această declarațiune, că avem hotărîrea de a desființa legea aceasta. Avem, prin urmare, și datoria de a vă spune de azi pentru ce credem proiectul cu totul greșit, și greșit așa, că nici că se poate îndrepta.

În acest proiect, d-lor, sunt patru lucruri, căci nu

mă ocup de detalii acum. Sunt hotărît să mai iaş cuvîntul şi la articole, ca să pun în lumină şi detaliile.

Carî sunt acele patru lucruri?

Întîiu trecerea tuturilor şcoalelor cu caracter tehnic, şi cînd zic tuturilor, mă înşel, căci veţi vedea că nu toate, dar a multor şcoli tehnice, de la ministerul care se ocupa cu acele indeletniciri, la ministerul instrucţiunii publice. Iată întîia idee generală a acestui proiect de lege.

A doua e o modificare în parte, dar modificare însemnată, cum veţi vedea, a organizării diferitelor şcoli tehnice, pe cari le avem azi în ţară şi cari trec de la ministerul industriei la ministerul instrucţiunii publice, cari modificări în loc să se propună de acea administraţie care a dirijat acele şcoli şi care a putut, prin experienţă, să vadă şi părţile bune şi rele ale lor, se propun de o altă administraţie, care până acum nu a avut nimic de a face cu aceste şcoli.

A treia idee e aceasta: cererea unor şcoli cari se numesc tehnice, dar pe cari nu le pricep, şi cînd vom ajunge la aceasta a treia parte, veţi vedea de ce nu le pricep, cu toată cam scurta şi uscata expunere de motive a ministrului şi umflatul raport al d-lui raportor.

Mai este, d-lor, şi o a patra idee, pe care o aprob în totul, nu numai din sentimentul paternităţii, cît din faptul că totdeauna omul trebuie să fie mulţumit cînd vede că se revine la o idee sănătoasă, şi aceasta este modificarea parţială a legii învăţămîntului secundar, transformarea în parte a legii, tocmai în două din punctele pe cari le criticasem anul trecut şi pe cari le îndreptaţi prin proiectul de lege actual.

Iată, d-lor, cele patru lucruri cari se află în această lege şi cari trebuiesc examinate pe rînd.

De la început vă spun, că este o parte de care nu am să mă ocup, aceasta este partea financiară a cestiunii. Şi nu am să mă ocup, pentru cuvîntul că eu nu pot să iaş în serios socoteala făcută de a capo, pentru nişte şcoli cari n'aū existat nici o dată şi pe cari nu le-am văzut nimeni umblind. Cînd vedeţi în expunerea de motive că lucruri cari se înfiinţează pentru întîia oară, vor costa 4667 lei pe an, tocmai 4667!.. eu, d-lor, în obiceiul meu de a gîndi, pun acest lucru în rîndurile lucru-

rilor cari nu trebuesc să fie discutate, pentru că, încă o dată, cei cari au pus 4667, n'au avut de unde să ia această cifră, și nici eu care ași critica pe 4667 nu ași putea critica serios.

O singură observație, d-lor, asupra cestiunei financiare, o observație foarte interesantă, mai mult ca o ilustrațiune a absolutei imposibilitați ca din ministerul instrucțiunei să iasă o bună alcătuire a învățămîntului tehnic.

La ministerul instrucțiunei domnește un spirit filosofic, și este de dorit să fie cit se poate mai filosofic, și în acelaș timp și un fel de logică aparentă.

Ce este mai logică aparentă decit aceasta: țara este împărțită în județe, foarte bine, vroiū să fac școli în țară, am să le impart pe județe; județ cu județ, ca unitate politică și administrativă, sunt egale; prin urmare numărul de școale din județ și județ va fi egal.

Iată un raționament de logică aparentă; să vedeți acum la tehnică cum se traduce lucrul: 4 școli de agricultură în Muscel, 4 școli de agricultură în Dolj, deși Doljul represintă de patru-zeci de ori mai multă agricultură de cit Muscelul, și cel puțin de zece ori mai multe mijloace de cit Muscelul. Dar și Doljul și Muscelul sunt tot județe, spiritul matematic nu poate face deosebire, le numără. Iată Piatra, multă stincă și puțină agricultură, și este județul Ialomița unde este foarte puțin petriș, d'abia se găsește pentru drumuri, dar în schimb e agricultură. Ei bine, nu; județ și județ, patru și patru! Acesta este spiritul matematic, este spiritul logiceii verbale, spiritul care nu se potrivește cu alcătuirile practice.

Dar tot în partea financiară, 'mi aduc aminte că mă găseam, la 1893, în fața unei mari probleme, era vorba să înmulțim într'un mod nespus numărul școalelor rurale din România, și decī să creștem într'un mod exagerat cheltuelile pentru învățămîntul primar, și, doritor să fac lucrul, era firesc să caut toate mijloacele ca să atrag, pe cit se poate și pe colegi și pe reprezentațiunea națională la sacrificiile cari trebuiau făcute. Cum să acoper cheltuiala pe care era s'o aducă țarei cei 9 sau 10 mii de învățători. M'am gîndit, d-lor, cum să fac față la acest spor de cheltueli. Știam că în toate țările din lume comunele

contribue la învățămîntul primar, ba sunt State unde comunele singure susțin învățămîntul primar și unde bugetul instrucțiunii publice nu începe de cit de la învățămîntul secundar. Italia de exemplu. Atunci am găsit o combinațiune arbitrară, ca toate combinațiunile, și care era aceasta: Statul va plăti pe primul învățător și Statul d'împreună cu comunele vor plăti pe cei-alți învățători.

Nu apăr acum sistemul meu, bine, rău, nu discut acum. Ceea ce știu însă, este că am ridicat o furtună. Eu am avut noroc să ridic foarte adesea furtuni, cum a fost cu legea clerului, care însă de patru ani trăește și stă frumos pe loc.

S'aū măi ridicat furtuni și în alte cestiuni, cum erau: propunerile mele pentru limitarea numărului școlarilor din clase, dreptul ministrului de a revoca pe decan și rector, dreptul rectorului de a disolva societățile de studenți, lucruri cari aū fost foarte înjurate, dar cari s'aū făcut de către cei ce mă înjurase. Eu, d-lor, sunt mulțumit, măi ales că știu că și alte lucruri, făcute de mine și cari s'aū stricat, se vor reface.

Eram luat în răspăr: cum se poate să punem comunele la contribuțiuni? Geaba vă arătam proiectul de lege al d-lui Sturdza, care făcuse tot așa, dar măi fără socoteală, quot licet Jovi... , înțelegeți bine, nu se potrivește tutulor, nu vreaū să termin proverbul, căci deja suntem în cestiune de agricultură și anexe.

La Senat am fost luat la socoteală iarăși de un logician, mă înșel, de un himist, d. Poni. Și ce socoteli!

Așa dar, de la 1893—1899, aū trecut 6 ani și după 6 ani, ce vedem? Vedem că se aduce acest proiect de lege, de la ministerul instrucțiunii publice, relativ la învățămîntul numit profesional, și care are tot felul de subtitluri, căci d. raportor al Camerei are acest obicei, foarte desagreabil, de a schimba cuvintele și virgulele din unele articole; în unele locuri a schimbat punctuația, ca să aibă aerul că Camera a schimbat proiectul guvernului, ceea ce este un joc copilăresc.

Ceea-ce însă este sigur, e că o mare parte a cheltuelilor, a grelelor cheltueli ce creați, cade în sarcina județelor și a comunelor, și cu aceea logică matematică de care vă vorbeam, se pun la contribuție pe picior de ega-

litate și județele bogate și cele sărace. Căci numeroasele școli ce se fac, pe unele le plătesc județele, pe altele în tovărășie cu Statul, pe altele comunele singure, un fel de mixtum compositum, o combinațiune fără de asemănare mai arbitrară de cît cea de la 1893, și în contra căreia nu am nimic de zis, și vă voi spune de ce.

Recunosc că guvernul este mai în stare de cît opozițiunea să știe ce și cum se poate plăti, și iarăși recunosc un lucru, că ceea-ce era o crimă cînd era o lege conservatoare, e o virtute cînd este o lege liberală, căci alt-fel nu ar fi nici un reson, absolut nici unul, ca să fie liberalii la guvern.

Trec la legea în sine. Ziceam, de la început, că prima idee a acestui proiect de lege, este că școlile tehnice, cari aū existat în această țară pînă acum și care depindeau de ministerele speciale, cari se ocupaū cu aceste indeletniciri, le treceți la ministerul instrucțiunei.

Am în această privință o primă observațiune de făcut. Operațiunea nu este complectă. A rămas o școală tehnică, foarte tehnică, școala de poduri și șosele. Aceasta nu trece la ministerul instrucțiunei publice. Care este cauza? Nu cum-va titularul de la acel minister a știut să-și apere patrimoniul său, mai bine de cît a știut d. Stolojian să și-l apere pe al d-sale?

Ceea-ce știū, este că școala de poduri și șosele nu trece la ministerul de instrucțiune publică, și, pe cale de întrerupere, ziceam că nici școala de moașe nu trece de oare-ce și această mică școală este foarte tehnică și foarte profesională.

Se va zice, probabil, că școala de poduri și șosele nu trece la ministerul de instrucțiune publică, fiind-că acea școală este ca un fel de apendice al ministerului de lucrări publice, spre a crea pe slujbașii de care are nevoie.

Absolut același lucru este cu școala de silvicultură. Școalele de silvicultură crează ministerului de domenii slujbași de cari are nevoie corpul tehnic silvic. Dar nu numai aceasta, dar și biata școală de brigadierii silvici, adică de slujbași ai serviciului silvic, în care nu se primesc, în Franția, în școalele paralele, de cît oameni cari deja aū servit trei ani în corpul silvic, chiar acea școală,

ai cărei profesori sunt ingineri silvici, trece și ea la ministerul instrucțiunii. Pentru ce? Nu știu. Asemănarea aci e completă, și eu o constat nu ca să cer să se treacă și școala de poduri și șosele, din potrivă, sunt fericit că a scăpat de pacostea care cade pe cele-lalte școli, dar constat că aci logica matematică a perit. Se vede că s'a dat peste o necunoscută; în tot cazul, rezultatul a rămas necomplet, și școala de poduri și șosele a scăpat de o cam dată de această furie a centralizării a tot ce este botezat școală în lumea aceasta.

D-lor, cari sunt motivele pentru cari școalele de ferărie, cu toate cuptoarele, pentru cari școalele de agricultură cu vacile, cu boii, cu stupii și cu semințele lor, pentru cari școala de silvicultură cu brigadierii și agenții săi, care e cuvintul pentru care aceste școale trec la ministerul instrucțiunii?

Să fie, d-lor, că ministerul instrucțiunii nu are de lucru, și că într'o bună repartizare a muncii în această țară, noi găsim că ministerul instrucției e un minister neocupat și am voi să-i mai dăm ceva de lucru, pentru ca să nu-i rămână prea multă vreme pentru speculațiuni înalte?

Dar nu există minister în țară, și ași putea adăoga că astăzi nu cred să fie minister în Europa, mai ocupat de cit ministerul nostru de instrucțiune.

Munca care a căzut acum în spinarea ministrului instrucțiunii publice, e colosală, și va strivi fizicește pe mai mulți miniștri de instrucție publică; credeți-mă că nu o spuî cu nici un fel de rea-credință, din potrivă, cu sentimentul compasiunii ce trebuie să avem pentru cine se devotează cu trupul și sufletul pentru o muncă așa de grea ca cea de la ministerul instrucțiunii. Mă explic: deja pentru învățămîntul primar, a reînoui programele, a reface literatura didactică, a schimba obiceiurile, e, și a fost, o muncă titanică, căci la noi în țară, la nici un minister nu se face nimic dacă ministrul nu pune mîna la tot, nu știe tot ce se face, nu dirige tot.

Dar am sfîrșit cu învățămîntul primar? Cum! Ce, noi nu știm că obligativitatea e încă numai o dorință? Un învățămînt care nu ne dă de cit 9000 de absolvenți pe an, cum ne-o spune și d. ministru în expunerea de mo-

tive, din sutele de mii de copii, poate zice cine-va că e o muncă isprăvită, și că de aci înainte mașina nu va face de cit să meargă pe făgașul început fără greutate! Și dacă nu ar fi de cit munca unui om, și presupui un om și instruit și capabil și cu bună-voință, de a face ca să ajungă o realitate legea învățămîntului primar, și încă e o muncă uriașă.

Anul trecut ați votat legea învățămîntului secundar și superior. Ia gîndiți-vă ce greutateți! Pentru întia oară se aplică într'o țară învățămîntul secundar în trei spițe.

Pentru întia oară veți avea școale cu 8 clase, și școala împărțită în 3, de la clasa V în sus. Totul e de refăcut, tot, și programe și regulamente, și întreaga literatură didactică.

Aceasta e o muncă uriașă, o muncă de ani întregi, în care, lucrînd cu cea mai mare capacitate, se vor grămădi greutateți, și numai cu stăruință vom putea să ajungem să zicem că s'a aplicat, negreșit, pe cit este posibil, legea învățămîntului secundar. Și în acest timp, pe lângă aceste ocupațiuni strivitoare, ale ministerului instrucțiunii publice, îi mai dați, ce? Să se ocupe de școala de agricultură, să se ocupe de vitele școlii de la Herăstrău?

Eū, d-lor, în parentes vă spun, cînd eram ministru al instrucțiunii publice, o singură vită, negreșit cu 4 picioare, aveam în departamentul meu. (Ilaritate).

Aveam un cal la școala Vasile Lupu din Iași, și d. Meisner se plîngea neconținut că acel cal era părăsit, că nimeni nu se ocupa de dinsul; cînd era calul bine nu avea furaj, cînd avea furaj era calul bolnav; cînd era furaj și era calul bine, se strica vre-o roată de la căruță. Calul de la Iași, singurul pe care îl aveam, era rău administrat sub administrația ministerului instrucțiunii publice. Din acest exemplu cu calul de la Iași, nu văd avantajul de a avea ministerul de instrucțiune publică și caii de la școala veterinară, și vitele cornute de acolo, și cele de la Herăstrău. Puneți și școala de silvicultură, ca să se facă la instrucțiunea publică agenții silvici, cari îi trebuiesc ministerului domeniilor. Îi mai dați și școala de brigadierii, ca să poruncească ministrul de instrucțiune la agenții silvici din serviciul ministerului de domenii, — căci ei sunt profesorii, — cum să dea lecții la școala de brigadierii, pentru

a forma niște brigadierii cari vor sluji tot ministerului de domenii. Mă minunez!

Neocupatul minister al instrucțiunii publice, care are vreme de prisos, îi mai dați școalele de meserii, ca să aibă el ateliere, să aibă și comptabilitatea de mobilier; nu-i era destul comptabilitatea de oameni, de mâncare și de copii, să-i mai dați și comptabilitatea de plumb, de cositor, de fer și de alte articole cari trebuiesc la ateliere.

Ei bine, d-lor, ca primă observațiune: este aceasta un lucru cu minte, este un lucru natural, ca la un departament foarte ocupat, să-i dați d-v. acest spor de ocupațiune?

Dar pentru ce i-l dați? Veți zice că-i va fi ușor, pentru că, după lege, de la ministerul industriei, comerțului și domeniilor, o dată cu aceste școale îi mai treceți ceva. Iată ce i se mai trece: un șef de biuroū, un ajutor de șef de biuroū și două copiști. Școalele vor veni cu avutul lor, cu materialul lor, cu vitele lor, cu un șef de biuroū, cu un ajutor de șef de biuroū și două copiști. Și cu aceasta se va complecta puterea de muncă la ministerul de instrucțiune publică, ca să administreze și școalele de acest fel!.. Ba îi mai dați ceva, d-lor, și acesta este adausul d-lui raportor.

La ministerul instrucțiunii publice, ca autoritate superioară de consultat, știți că era consiliul permanent, compus admirabil, pentru înalta cultură, din venerabilul d. Hașdău, căruia, ca să-l consolați de nedreapta pierdere a însărcinării de a face „Magnum etimologicum“, îi dați lăptăriile de la Herăstrău, să se ocupe cu dinsele; din d. Otescu, un excelent profesor de cursul secundar; din d. C. Dumitrescu, om foarte ocupat; și acești trei erau cari să hotărască de mersul agriculturii, comerțului și industriei în școalele, bine înțeles, agricole, industriale și comerciale din România.

Raportorul a văzut că lucrul ar fi *incomplet*, și a adăogat încă 6 membri la consiliul permanent, câte două din fie-care specialitate, și cari se alipesc consiliului permanent, cind este vorba de o cestiune de această specialitate, un fel de umplutură adhoc, pentru anume operațiuni de instrucțiune.

Dar, d-lor, care este însă scopul acestei treceri a școa-

lelor la ministerul instrucțiunei? Veți vedea imediat scopul. Dar cari sunt cuvintele? Cel d'intiū ar părea ceva examinat după logica verbală.

Ministerul de instrucțiune publică are deja școalele profesionale de fete, „și nu ar fi logic ca două feluri de școli, identice în organizația lor, să fie despărțite în administrație“.

Da, are ministerul instrucției școalele profesionale de fete.

Vă voiū spune în urmă cum le administrează. Și fiind-că ministerul instrucțiunei publice are școală profesională de fete, precum este și în alte țări, zice acum că trebuie să'i dăm și cele-l'alte școale profesionale fiind-că nu este logic ca să fie unele școale profesionale la un minister, și alte școale profesionale la alt minister.

D-lor, mă opresc la un punct.

D-v. nu vedeți pentru ce ministerul instrucțiunei publice are școale profesionale de fete? Dacă în cercetarea d-v. ați pune nițică cunoștință istorică, ați vedea de ce. De cînd este lumea, în școalele de fete s'a învățat și lucrul de mină, și de la lucrul acesta de mină simplu, a fost foarte ușor și firesc ca să se treacă la părți mai dezvoltate ale lucrului de mină, adică, de unde mai înainte se broda o batistă, mai tirziū a ajuns să se brodeze broderii fine, lucruri mai grele; de unde se tricota un ciorap și se cosea o cămașă, să treacă mai departe, să confecționeze o rochie sau un corset, și cele-l'alte. Și cum lucrul de mină se făcea în școalele de fete dependente de ministerul instrucțiunei publice, a fost natural ca pentru același lucru de mină mai superior să se înființeze școalele profesionale de fete, tot sub dependența ministerului instrucțiunei publice, și credința mea este că aceasta n'a fost numai spre folosul acelor școale.

Dar, d-lor, această explicațiune istorică nu are a face cu școalele profesionale de agricultură, de meserii, de comerciū.

Dar adăogați, d-lor, că prin legea învățămîntului secundar s'a pus o dispozițiune bună, și anume ca un profesor să poată fi silit să dea lecțiuni și la o altă școală din acelaș oraș, și atunci de oare-ce un profesor de la o școală a ministerului instrucțiunei publice poate să dea

lecțiuni și la o școală de comerț să treacă și școala de comerț la ministerul instrucțiunii publice, căci dacă ar rămâne școlile la diferite administrații, ar fi *nesfirșite greutăți*.

De ce? Nu văd.

Dar, d-lor, al treilea punct, cel mai greșit, este:

„Dar mai presus de toate trebuie să se aibă în vedere considerația că nu se cuvine ca în învățămîntul țării, de ori ce fel ar fi, să domine tendințe și spirite deosebite, sau cel puțin nu trebuie să se lase loc a se crede că ar fi așa.“

Va să zică, ideea care v'a condus pe d-v. este aceasta: în învățămîntul unei țări nu trebuie să domine tendințe deosebite. Ei bine, aceasta este tocmai condamnațiunea proiectului d-v., căci aceasta este erezie, căci în învățămîntul tehnic trebuie să domnească un spirit deosebit de spiritul care domnește în învățămîntul general, și atunci cînd nu domnește un spirit deosebit în învățămîntul tehnic, acel învățămînt este rău și nu poate să dea de cit roade găunoase. Dacă a avut un cusur învățămîntul tehnic de la noi, nu a fost că a avut un spirit prea deosebit de învățămîntul general, ci din contră, că n'a avut o tendință destul de deosebită.

Revin puțin, d-lor, la aceea-ce s'a întîmplat cu școlile profesionale de fete.

Departate de mine ca să zic că nu s'a făcut nimic, dar departe iarăși să zic că sunt mulțumit cu ce s'a făcut.

Resultatele practice aũ fost acestea: școlile profesionale de fete, mulți ani după crearea lor, n'aũ avut alt rezultat practic de cit de a deștepta în fetele ce urmaũ cu succes aceste cursuri, dorința de a se face, la rîndul lor, tot profesoare de școli profesionale, sau profesoare de lucru manual la externate. Aceasta este tendința generală, și toți cei cari aũ trecut pe la ministerul instrucțiunii știũ că mai toate absolventele cereaũ un loc de maestre sau ajutoare la școalele profesionale, sau de profesoare de lucru manual intr'un externat secundar; așa că, în realitate cariera ce o deschideaũ școalele profesionale era tot o carieră didactică, dar de un fel deosebit, nu o carieră în realitate profesională. Și de ce aceasta? Fiind-că,

în mod fatal și firesc, deși școalele profesionale de fete se pot administra de ministerul instrucțiunii, totuși, spiritul care domină la ministerul instrucțiunii este spiritul teoretic, nu este spiritul profesional. De aceea, vedem că studiile au sporit în mod demăsurat la aceste școale. Și veți vedea în proiectul de lege urme neșterse a acestei tendințe de studii prea multe în aceste școli. Acesta este adevărul, acesta este spiritul ce a dominat, și tocmai fiind-că acest spirit a dominat, școalele n'au dat toate rezultatele ce trebuiau să le dea.

De ce s'a plîns, d-lor, lumea la noi de școalele de comerț, de școala de la Herăstrău, de școala de meserii? S'a plîns de un spirit prea practic, că ies prea mulți meseriași din aceste școli? De aceasta v'ați plîns? Spuneți în expunerea de motive că n'au dat roade, fiind-că au scos oameni prea tehnici? Din contră, v'ați plîns că a dominat în aceste școli spiritul educațiunii generale și prea puțin spiritul deosebit al educațiunii tehnice. Și tocmai cîți-va ani dupe ce s'a creat un minister special al comerțului, agriculturii și industriei, tocmai cînd aceste școli încep să se îndrumeze pe o cale mai practică, tocmai cînd școala de agricultură se completează prin ferme-model și școalele de meserii prin ateliere, tocmai atunci cînd era de sperat că aceste școli se vor înmulți, se vor specializa, se vor adapta nevoilor industriale, comerciale și agricole, atunci d-v. veniți cu rețeta că trebuie o unitate de direcțiune și nu trebuie spirit deosebit în cele două învățăminte. Și pentru a stabili această unitate, d-v. duceți aceste școli la ministerul de instrucțiune. Ciudat!

Ziceam, d-lor, că este un cuvînt pentru care școalele profesionale de fete, dintre școalele tehnice, sunt acelea care mai lesne se pot administra de ministerul instrucțiunii.

În căderea ministerului de instrucțiune intră și învățămîntul artistic. Este adevărat că tocmai fiind-că acest minister este prea încărcat, învățămîntul artistic a fost tot-d'a-una negles. Toți știu că atît Conservatoriile de muzică cît și școalele de bele-arte au fost partea cea mai neglesă din diferitele ramuri ale ministerului de instrucțiune.

Luată budgetul și veți vedea că pentru îmbogățirea pinacotecei s'au înscris 12.500 lei. Dacă ar exista o administrațiune specială de bele-arte, v'ați inchipui d-v. că s'ar presenta budgetul cu 12.500 lei pentru a inavuți pinacoteca Statului?

Știți de asemenea că la un moment, cînd era la acest minister prietenul nostru d. Rosetti, marele violonist Ondricek a oferit să rămînă în țeară dacă i s'ar da o leafă mai bună. Dacă ar fi fost o administrațiune specială de bele-arte, credeți că ar fi pierdut o ocasiune ca aceasta, de a păstra la Conservatorul nostru pe un profesor de talia lui Ondricek?

Dar mai are vreme ministrul, cînd are învățămîntul general, să se ocupe și de acest învățămînt? Învățămîntul artistic este o belea cu care nu se ocupă inai nimeni, dar totuși, pentru că, așa cum ține ciurul apă, se ocupă ministrul instrucțiunei publice cu cestiuni artistice, — și cum meseriile din școalele de fete, ca broderii, flori, etc., au un caracter de arte industriale, tocmai de aceea sunt singurele școli profesionale cari pot depinde de administrațiunea ministerului instrucțiunei publice.

Și am un exemplu.

În Francia, unde ministerul instrucțiunei publice nu are școlile tehnice, are cu toate acestea școala de la Roubaix care este destinată pentru arte industriale, și care are diferite secțiuni: secțiune de țesături, secțiune de desen, etc. Iată pentru ce a fost cu putință să fie școala profesională de fete la ministerul instrucțiunei publice și iată de ce este cu neputință, cu desăvîrșire cu neputință, ca școlile adevărat tehnice, cum este școala de meserii, școala de agricultură, școala de silvicultură, să treacă la ministerul instrucțiunei publice.

Ziceam, d-lor, că la fiecare pas acest proiect de lege este o dovadă viue că ministerul instrucțiunei publice este în neputință de a face acest lucru.

Ați luat și școala de veterinărie. Căutați în tot proiectul de lege, și nu veți găsi un singur cuvînt relativ la această școală. Vedeți ceva ciudat: luați școala de veterinărie, dar în lege nu spuneți nimic, căci nu aveți nimic de spus, pentru că aici nu aveți nici legea d-lui Carp, ca să o copiați cu schimbări de virgule.

Maî departe. Citesc în expunerea de motive a d-lui ministru că „*se înființează în fine învățămîntul comercial superior, pe lîngă facultățile de drept, care sunt tot în resortul ministerului instrucțiunei*“.

Am căutat legea, am citit, am notat, nu este linie care nu am citit-o și notat-o, și nu am găsit învățămîntul comercial superior pe lîngă facultatea de drept. Ori eî sufer de boală de ochi, ori nu este în lege ceea ce este în expunerea de motive; și este o fericire că nu este, căci se poate ca pe lîngă facultatea de drept să fie o secție de științe de stat, dar la facultatea de drept secțiune de studii comerciale superioare nu înțeleg, și ceea ce nu pricep nu discut.

D. M. Corbescu: Catedra de drept comercial.

D. Take Ionescu: Apoi, onor. d-le Corbescu, d-ta care ești tare în dreptul comercial, ai putea fi un bun profesor, nu cred însă că în administrațiunii comerciale ai fi bun; poate de acum înainte. Știu că ești un om care citești și pricepi ceea ce citești. Ei bine, ce însemnează învățămînt comercial superior? acesta este dreptul comercial?

Dar ministerul spune că *se înființează!* Ce? Catedra de drept comercial acum se înființează? Dar se poate ca catedra de drept să fie sinonim cu un învățămînt comercial superior?

Dreptul comercial, acesta este spiritul tehnic modern al autorilor proiectului de lege!! D-lor, vă mărturisesc că nu pot să vă spun tot, dar în toată această lege se găsesc urmele acestei imposibilități, ca să întrebuițez un termen politicoi, a d-lui ministru al instrucțiunei publice de a legifera în aceste materii.

Maî departe: voiți d-v. să dați aceste școli la ministerul instrucțiunei publice, ca să le uicideți sau ca să le faceți să meargă înainte? Să expunem lucrurile cum se petrec în lumea practică.

Prin ce se face progresul unui ram de organism al Statului? Prin o direcțiune inteligentă și prin o cheltuială abundentă. Ce? Nu știm noi toți cum se face un budget? Fie-care ministru vine și spune în consiliul de miniștri că-i trebuie bani mulți ca să 'și îmbunătățească serviciile lui, afară numai când este câte un ministru somnoros

care n'are altă dorință de cit să stea ministru. Toți cer bani mulți și ministrul de finance vine și tae cu foarfeca de la fie-care. Tot-d'a-una ministrul instrucțiunei publice cere mai mult și i se dă cit se poate. Cind se va da un milion cheltuială în plus la ministerul instrucțiunei publice, la ce o să întrebuițeze el această sumă? La sporirea vitelor, la adăogirea de ateliere sau la laboratorii de universitate, la îndreptarea liceelor, la instalarea serviciilor cari fac specialitatea lui? Căci nu sunt animalele de la Herăstrău cari sunt specialitatea ministrului de instrucțiune publică. Așa, d-lor, și aceasta este regula de înaltă chibzuială de Stat: de cite ori voiți ca o alcătuire a Statului să progreseze, îi dai o organizare deosebită, budget deosebit, ființă deosebită. De aceea nu rămîne nici o indoială că, cu sistemul d-v., pe care nu-l veți găsi în nici o țară, cu sistemul de a face pe ministrul instrucțiunei publice stăpîn pe toate școlile, nimic bun nu veți face.

Dar d-v. păcătuiți în contra unui lucru elementar, unui principiu general, căci este știut că progresul se produce prin diferențiere, iar nu prin unificare, căci unitatea este faptul primitiv. La început toți oamenii erau îmbrăcați la fel, adică mai de loc, mincau același lucru, adică la noroc, atunci era multă unitate, și ca să fie progres, s'aună diferențiat. Acesta este progresul. A fost un progres cînd s'a înființat ministerul de agricultură și industrie, și în ziua cînd se va putea despărți de ministerul de domenii, va fi iarăși un progres. D-v. însă, întoarceți lucrurile pe dos și le strîngeți toate la un loc.

D-lor, ce este un învățămînt tehnic? Seamănă el în ceva cu învățămîntul general?

De loc nu seamănă.

Învățămîntul general se bizue pe experiențe de veacuri, el s'a cristalisat în cite-va tipuri, bine definite și puține la număr, tocmai pentru că în acest învățămînt trebuie unitate.

De aceea e ușor să hotărască asupra acestui învățămînt și este bine să te legi prin legi organice. Alegi tipul școlii dintre tipurile consacrate și nu mai schimbi generații întregi.

Alt-fel, de altă natură este învățămîntul tehnic. El este variabil la infinit, reprezentat prin tipuri nesfirșite

și mereu în mișcare, după cum se naște, crește și dispune o nevoie industrială.

S'a creat o industrie în țară, imediat școală pentru acea industrie, fiind-că numai experiența și necesitatea îi pot arăta cum să facă școala.

Dacă ai făcut ateliere într'un mod, ești nevoit să le schimbi alt-fel, dacă necesitatea industriei cere aceasta; este un învățămînt viu, care se mișcă și variază după împrejurări, după exigențele timpului, nu este un învățămînt cristalizat pe căi bătute și cu tipuri uniforme; ceea ce trebuie învățămîntului tehnic este varietatea, iar nu unitatea.

M'am ocupat și eu puțin de varietatea și diversitatea acestui învățămînt din alte țări și, d-lor, nu este nicăeri așa cum credeți d-v., 2, 3 tipuri cu programe identice și cu rezultatul identic: zero.

Iată, d-lor, ce vedem în Franția, în privința învățămîntului meseriilor. Acolo sunt tot felul de școale, cu cea mai mare varietate, și ca compunere și ca anii de studiu, și ca condițiuni de admisibilitate, și ca recrutare de personal învățător, după cum variază și nevoile diferitelor localități. Și iarăși un lucru, care dovedește nepriceperea d-v., este că ați uitat că la școlile tehnice este o condițiune esențială, cea relativă la vîrsta în care se pot primi copii, de aceea se prevede la toate meseriile un minimum și un maximum, mai ales un minimum. Ei bine, aceasta n'o spuneți mai de loc, tot din cauza neștiinței și a neexperienței ministerului instrucțiunii publice.

Vedem acolo, în Franția, școli de arte și manufactură, școala superioară pe care noi nu o avem; vedem la Paris o școală municipală de fizică și chimie industrială, destinată a da inginerii chimiști și șefii de ateliere; vedem școala de la Roubaix de care vă vorbeam, școala de ceașornicărie de la Besançon, vedem școlile naționale de arte și meserii de la Aix, Angers, Chalons și Lille în care spre a se intra, se cere învățămîntul primar superior și unde cursurile țin trei ani.

Ce sunt aceste școli? Aceste școli nu au de scop de a face uvrieri, ci alt ceva, șefii de ateliere, și mai mult, ci iată ce ni se spune: „de plus en plus ces écoles tendent à former non des contremaitres et chefs

„d'atelier, mais des industriels“. Absolvenții cei mai mulți intră ca *desenatori* — vă rog, țineți observația aceasta — în profesia ce o exercită. Într'adevăr, cam asta face școala, te învață partea mai înaltă a meseriei, desenul.

Sunt și școli mai practice, cum sunt școlile de mineri de la Allais și Douai. Dar cînd este vorba de uvrieri, îi ia în vîrsta de 18 ani și numai după ce au lucrat 18 luni în mine, și atunci jumătate vremea, un an, o fac tot în mine.

Tot așa o enormă varietate în școlile profesionale ale orașului Paris, unele ocupîndu-se cu industria ferului și a lemnului, altele cu artele industriale, alta cu industria mobilelor, cu ani de studiu diferiți — în asta se învață arheologie și aquarelă! — altele cu industria cărților cu toate derivatele ei.

O varietate infinită.

Tot așa în școlile agricole, chiar în cele comerciale; de exemplu, școala de comerț din Lyon are o secție pentru țesătorie; tot așa în toată țările, dar în toate.

Va să zică, pretutindenți nu se vede de cit diferențierea în școlile profesionale, pentru că fiecare meserie are nevoile ei și prin urmare școala ei.

Fiecare meserie are nevoile ei, progresele ei; în fiecare zi trebuiesc schimbări.

Ei bine, acest caracter al școlilor profesionale cere ca acela care administrează aceste școli să aibă două lucruri: să aibă mina liberă, nu legată de o lege generală, și să fie în constante raporturi cu acele îndeletniciri sociale pentru cari se fac aceste școli.

Nu cei doi membri ai comitetului permanent, cari au să completeze pe eruditul d. Hașdeu și pe mult ocupatul d. Dumitrescu, au să fie în contact cu aceste nevoi, au să poată inspira modificările, combinările, școlilor profesionale, ca să corespundă cu ceea-ce se petrece în comerț, în agricultură, în industrie mai ales, în fiecare zi. Aceasta n'o puteți avea la ministerul de instrucțiune. Contactul cu comerțul nu-l aveți; nici industriașii n'au ce căuta pe la d.-v.; poate ca din cînd în cînd să vie să vă vîndă ceva mobilier școlar. Asemenea nici cu agricultorii. Nenorocitele studii agricole de la școlile nor-

male de învățători nu pot ține loc de legătură a d-v. cu această îndeletnicire. Și încă în ce țară propuneți d-v. lucrurile acestea? Suntem noi o țară comercială, industrială, o țară perfecționată în agricultură, în care să fie în aerul ambiant aceste cunoștințe, în care toți oamenii civilizați să fie în curent cu aceste lucruri? Dar la noi sunt oameni de Stat cari nu știu cîte industrii sunt în țară!

În această țară, unde industria d'abia începe, unde comerțul este în fașă și agricultura abia se perfecționează, voiți d-v. ca aceste puternice instrumente de propășire, școalele tehnice, să fie date în mîna acelor cari nu sunt în legătură cu îndeletnicirile pe cari aceste școli aș să le servească? Ceea-ce vroiti să faceți este, să-mi permiteți expresiunea, cu desăvîrșire imposibil, și doboară puterea de pricepere a omului. Vor fi poate dintre d-v. mai norocoși cari înțeleg; îi invidiez, său mai bine îi laud și fericesc, cum fericesc toate superioritățile intelectuale; dar eii nu pot ajunge la această înălțime intelectuală, ca să înțeleg cum școalele comerciale, școalele de agricultură și de industrie vor prospera la un minister incompetent, atunci cînd ele aș mers rău la un minister competente.

Trec la partea a doua.

V'ați hotărit să vă ocupați cu tot ce este pe lumea asta, v'ați hotărit ca în timpul d-v. de prisos, — căci aveți, se vede, vreme de întrebuințat pentru care acum nu aveți obiect, — v'ați hotărit ca învățămîntul tehnic să treacă la d-v. și să nu mai fie acolo unde este la el acasă. Foarte bine. Dar atunci ce ați făcut? Am văzut rețeta. În partea întia a rețetei ați luat școalele de la ministerul de domenii și le-ați trecut la cel de instrucțiune; și iarăși ați uitat unele, căci, dacă nu mă înșel, există o școală practică de viticultură la una din fermele Statului.

D. Sp. Haret, ministrul cultelor și instrucțiunii publice.: Acea am înființat-o eii.

D. Take Ionescu.: Foarte bine, ați luat școala veterinară, dar ați luat-o așa cum este; școalele de agricultură, școalele de comerț și școalele de meserii nu le ați luat așa cum sunt, ci le-ați modificat. Atunci vă întreb: este

natural lucrul acesta? Cum? S'a făcut lege la 1893, o lege care a cristalizat mai mult școalele existente și mai ales s'a ocupat de atelierile lor, de fermele model, a împărțit școalele comerciale în două grade; în sfârșit, a organizat învățămîntul comercial, agricol și industrial. Aceste școale au fost experimentate de ministrul respectiv, și d-v., în ziua în care le luați, le și modificați?

Pe ce v'ați basat cînd le-ați modificat? Cari au fost studiile făcute de ministerul instrucțiunii publice asupra modului de a funcționa al școalei de comerț, de agricultură și meserii de la ministerul comerțului, industriei și agriculturii?

Cari au fost? Unde sunt elementele pe care v'ați bazat?

Este natural lucru ca un ministru să administreze niște școale și alt ministru de la alt departament să le modifice?

Cine pricepe lucru acesta?

Și nu era un lucru cuminte și firesc ca d-v., dacă luați aceste școale, să le luați așa cum sunt, și să nu vă apucați să le modificați înainte de a le da bună ziua?

Dar ați făcut-o. De ce ați făcut-o? Fiind-că erați stăpîniți tot de această erezie, că trebuie să trageți un plan bine definit în această materie varie, și care trebuie să fie cu desăvîrșire deosebită. Vă trebuia unitate de construcțiune, și, ca să faceți unitate de construcțiune, ați fost siliți, luînd aceste școale, să le deturnați de la scopul lor și să le transformați într'un fel de anexe ale școalelor pe cari aveți de gînd să le înființați.

Mă explic, d-lor.

Îaș intîiș agricultura. Eraș în țară două feluri de școale agricole, școale practice de agricultură pe cari d. raportor le numește inferioare. Practice este titlul și în Franța, unde numărul acestor școale e foarte mare și unde organizațiunea lor este deosebită, după localități. În unele locuri se învață agricultura numai, în altele agricultura și viticultura, în altele irigațiunea, lăptăria, etc., după localități.

Aceste școale practice de agricultură, cu fermele lor model, cu cari fac corp, căci învățămîntul de școale se completează cu fermele model, d-v., ce ați făcut din ele?

Nu mai sunt școale practice de agricultură, Doamne fereste! Le ați făcut un fel de școale normale de învățători agricoli. Dar de aceasta era vorba? Să desfînțați ce avem, ca să aveți învățători pentru școalele mici de agricultură pe cari nu le ați văzut și cari nu vor da rezultate?

Ați transformat școala actuală practică agricolă, care scotea agricultori practici, într'o școală normală de învățători agricoli. Și cu această credință că ați îndrumat țara spre profesiile practice!! Dar imi trebuie învățători agricoli, veți zice. Ei, dacă-ți trebuie, fă-ți-i, dar cu biata școală ce ai?

Ați făcut oare-cari modificări și școlii superioare de agricultură. Pentru ce? Nu știu. Care vă este scopul? Nu știu. Ce experiențe ați avut în această privință? Nu știu, și nu știți nici d-v.

Atunci ce ați alcătuit în această materie de învățămînt agricol?

Ați alcătuit, împreună cu ceea-ce vreți să creați din nou, următoarea combinațiune: vă trebuia un fel de școală, botezată de d-v. primară, de d. raportor elementară, de agricultură.

Pentru că la aceste școli n'aveți dascăli — cea d'inițiu dovada că nu vă trebuiaū aceste școli, căci nu trebuie să crezi școli fără dascăli — ați luat școalele practice de agricultură și le transformați în școli normale agricole.

Ce ați făcut cu școalele de meserii? Tot așa. Școala de meserii ați transformat-o în școală normală de maștri de meserii.

Ce ați făcut cu școalele de comerț? Și cu aceasta încep să examinez opera d-v. Eraū școli de comerț de gradul I-iū, ale căror cursuri eraū de trei ani și cu un program ușor, în care se afla și studiul unei limbi străine.

D-lor, să nu vă faceți iluziuni.

Una din marile greutăți pentru care tinerii noștri nu pot să intre în comerț, este necunoștința unei limbi străine, necunoștința limbii comerciale a țării. Ei ar avea mai multă trecere dacă ar fi mai în curent cu limba nemțească, căci să spunem adevărat, această este limba comercială a țării.

Imprejurările istorice au făcut ca limba comercială a acestei țări să fie limba germană, și deci tinerii noștri sunt în stare de inferioritate față de acei străini, concurenți ai lor, cari știu și limba nemțească pe lingă comptabilitate, ținere de registre și altele.

Era apoi o școală superioară, tot cu trei ani de studiu și cu un program mai complex. D-v. ce ați făcut? Intiiu v'ați zis că nu este destul să faceți școli de comerț pentru băeți, ci să faceți și pentru fete, cum faceți și cu școalele de agricultură și cele profesionale, și de băeți și de fete.

Spiritul de unitate matematică cere așa. Este termenul din drépta care cere un termen și dincolo, să'î facă echilibru, căci altmintrelea cade edificiul.

Și nu numai că faceți școli de comerț și pentru fete, dar ce mai faceți? O școală elementară care să țină numai două ani.

Și ca să țină numai două ani, erați siliți să faceți ceva. Să reduceți programul, și ce ați redus? Ați desființat cel mai util lucru pentru un negustor în România, cunoștința practică a unei limbi străine. Ce s'a pus în loc? *Lecturi din istoria patriei*. Școalele de comerț stau rău; în loc să dea rezultatele ce așteptăm, dau funcționari; și când d-v. le reformați, în loc de a'î învăța pe viitorii negustori o limbă străină, le dați lecturi din istoria patriei. Prin aceasta, de sigur, puteți să'î faceți admiratori ai trecutului, chiar cam falsificat, care se debitează cite o dată, dar nu'î faceți comercianți.

Tiradele le prevăd la adresa mea: ești contra istoriei naționale, ești un înstrăinat, — dar ele nu merită un răspuns și mă lasă rece.

Nu e destul că vorbesc contra unei legi de instrucție și că mi se va striga: cu d-ta nu stau de vorbă despre nimic, ai vorbit contra legii instrucției!!

Durata cursurilor în aceste școale elementare de comerț este, pentru băeți de două ani, și pentru fete de trei. Pentru ce? Probabil sunt mai grele de cap.

Materiile de învățămînt vor fi:

„Lecturi și compuneri cu privire la comerț, aritmetica practică cu elemente de calcul comercial și noțiuni de geometrie, *noțiuni de geografie comercială, lec-*

turi din istoria patriei, cunoaşterea produselor comerciale din ţară şi a celor mai principale din străinătate, noţiunii elementare despre comerţ, operaţiunii comerciale şi contabilitate, caligrafie şi scriere comercială“.

Ce fusese în legea ce modificaţi, fără a o fi experimentat? Limbele română, franceză şi germană. Recunos că era prea mult. Sunt de opinie că o limbă era de ajuns. Dar nici una?

Era în legea cea veche şi noţiunile de istorie. Da. Dar erau trei ani de studiu.

Acum că facem şcoli mai practice, se taie un an, istoria însă se menţine şi, ce se scoate este studiul limbilor străine.

Ei, acum, d-lor, vă întreb: cine se primesc în aceste şcoli? Se primesc absolvenţii şcolilor primare. Ştiu cu toţii că la oraşe copiii ies din şcolile primare la 10—11 ani, şi cu două ani de studiu la şcolile elementare de comerţ, vor eşi băieţi de 12—13 ani; aceştia sunt viitorii negustori cari vor schimba suprafaţa ţării cind vor fi făcut lecturi din istoria patriei două ani de zile.

D-lor, cind voi trece la partea a patra a acestui studiu, veţi vedea că a fost ceva în gândul d-v., că aţi simţit adevărata nevoie a societăţii de azi, dar numai aţi simţit-o, n'aţi priceput-o, v'aţi învîrtit împrejurul lucrului şi nu aţi nimerit ceea-ce trebuia să nimeriţi.

În toată legea aceasta, este un fel de dibuire, e ceva, dar aşa de obscur în cît nu se poate pune prin amendament ceea-ce ar trebui să fie, nici scoate ceea-ce nu e la locul lui, fără a strica tot.

Poate că tocmai aici, în încercarea acestor şcoli a şcolilor elementare de comerţ, v'aţi apropiat mai mult, fără să vă daţi seama, de ceea-ce era de făcut, dar nici aici nu aţi nimerit.

Va să zică, în modificarea acestor şcoli de comerţ sunt aceste două lucruri: s'a redus termenul de studiu la două ani, ca să scoţi pe băieţii de prăvălie mai tari, şi s'a scos limbele străine ca inutile în viaţa comercială a României, dar s'a păstrat istoria patriei.

Acum trec la şcolile comerciale superioare, la cele care se numesc azi de gradul al doilea. Cursurile până acum erau de trei ani. Nu e destul, nu mai voim şcoli

comerciale cu trei ani, care au dat oficiali și funcționari, ci școlii comerciale care să ne dea târbași și în loc de trei ani să punem patru ani; cînd vor sta patru ani în școală, vor eși oameni mai practici.

Dați-mi voie să vă citesc și lista de bucate, programa, de o pretențiune... am comparat-o cu programele școalelor superioare din Franța, cele mai înalte, și noi tot îi batem pe Francezii :

„Limbă romînă, limba și corespondența comercială franceză, germană și italiană sau engleză; studiul comer-ciului, comptabilitatea; corespondența comercială romînă; biurul comercial; aritmetica raționată și elemente de calcul algebric cu aplicații la operațiunile comerciale de schimb, bancă, bursă, asigurări; geografia generală economică; elemente de zoologie, botanică, mineralogie, fizică și chimie; studiul mărfurilor și tehnologia comercială; lucrări de laborator (manipulație de chimie și încercări comerciale); economia politică cu aplicații la comerț și industrie, și în special la economia comercială și industrială a țării; noțiuni de știința finanelor și de statistică; studiul economic al mijloacelor și tarifelor de transport și de comunicații pe uscat și pe apă; *noțiuni de istoria comerțiului și a industriei*; elemente de legislație comercială, industrială, maritimă, vamală și fiscală; noțiuni usuale de *drept civil* și administrativ; caligrafia și desenul“.

Ei! dacă nu vor eși aceștia tobă de carte și negustori adevărați, să nu-mi ziceți pe nume!

Dar să vedeți mai la vale. Aceasta e concepțiunea cea nouă. S'a adăogat fanfaronada progresului și s'a adăogat un an de zile, și de unde la ministerul de comerț și școala da roade proaste, acum, la ministerul instrucțiunei, va da roade bune! Dar nu e destul. La ministerul instrucțiunei domnește spiritul logic; profesorul de chimie are laborator, profesorul de bucătărie—in Franța sunt profesori de bucătărie—are laborator, profesorul de comerț trebuie să aibă și el laborator comercial. Vă vorbiam de băeți de la 11—12 ani care fac școala inferioară de comerț. Vor avea laborator. Legea spune ca pe lângă școală se va anexa un biurou comercial pentru practică. Veți avea dar fericirea să vedeți biurourile comerciale de practică, dirijate de ministerul instrucțiunei, în care ne-

gustorii de 12 ani vor fi inițiați în misterele comerțului european! (Ilaritate).

D-lor, ca să fie complet tabloul, și la școala de comerț superioară să anexăm un laborator: se anexează un *muzeu comercial* în care să se facă practică.

Dar nu numai atât, mai trebuie să știți că nici aceste școli de comerț nu au scăpat de a fi transformate în școli normale. Școala de comerț superioară face dascăli pentru școala de comerț inferioară și, ca să fie lucrul complet, se mai pune pe de-asupra acea clasă de infuziune pedagogică, la care trebuie să fie supusă și ea, ca și toate cele-alte școli.

Iată infuziunea pedagogică :

Art. 73 : „Pentru ca cine-va să poată fi numit profesor la o școală comercială elementară de băieți, trebuie să fie Român, major, să fi satisfăcut legea de recrutare, să poseadă certificatul de absolvirea unei școli comerciale superioare, să fi urmat în timp de cel puțin un an curs de *pedagogie la o universitate, precum și toate conferințele și lucrările practice ale unui seminar de pedagogie.*“

Acum mai aveți vre-o îndoială că o să fie comerț național, când la ministerul de instrucțiune publică este o legiuire competentă, inteligentă, chibzuită, și că nici odată ministerul de comerț n'ar fi nemerit lucrul așa de bine?

N'am nici o îndoială, și recunosc că de la ministerul de comerț nu ar fi eșit un proiect așa cum a eșit de la ministerul instrucțiunii publice.

Căci, ca să iasă lucrul alt-fel, nu era nevoie de cit să se știe ce se petrece și în alte țări, și atunci ar fi știut, de pildă, că sunt în alte țări școli comerciale de două grade, dar nu așa; ar fi știut că în Franța, de pildă, școlile elementare de comerț au studii cari durează 4 ani, nu două, și că chiar acolo, unde limba comercială este limba franceză și tot se învață o limbă străină, bine înțeles practic, și se învață comerț, nu numai istoria patriei. De asemenea că școlile superioare de comerț au 2 ani și școlile de înalt studiu comercial au tot numai 2 ani. La noi pe dos. Ani mulți la școlile superioare, ani puțini de tot la cele inferioare.

Dar de ce, în loc de trei ani la aceste școli s'au pus două ani? Pentru simetrie. Pentru că în viitoarele școli

de agricultură și meserii, în care se vor da numai elemente de agricultură și meserii, tot două ani s'a pus. Tot de aceea se fac și școale de fete.

Sunt școale profesionale și de fete și de băieți, să fie și școale de comerț și de fete și de băieți, și școale agricole și de fete și de băieți. Și toate tot câte două ani.

Se poate să nu fie unitate? Nu am pornit de la ideea unei unități de direcțiune?

Trei grade de învățămînt la învățămîntul general, trei și aici.

Toate merg în simetrie. Patru patru la înființare de școli pe județe, două-două la anii de studiu.

Pedagogie și seminar pentru școlile secundare, pedagogie și seminar pentru școlile comerciale.

Țin să vă mai spun că acesta este un adaos, care nu există în proiectul d-lui ministru. Pedagogia, d-sa o lăsase la o parte; Camera a adăugat însă și această infuziune de pedagogie la școalele comerciale.

Acum închei cu școlile de comerț.

Uitam să vă spun un lucru.

D. ministru al instrucțiunii publice, în expunerea sa de motive, face mare caz de două modificări pe care le-a făcut d-sa la învățămîntul comercial, și care, de altminterlea, le-a făcut și la cele-l'alte învățăminte: agricol și tehnic.

Care sunt aceste modificări?

Intilî zice: școalele de comerț, așa cum au fost organizate, nu au dat roade, pentru că școalele de gradul I, dădeau absolvenților lor acces la școala de gradul II, și atunci nimeni nu se mulțumea să rămînă cu școala de gradul I, să se facă băiat de prăvălie, și se ducea la școala de gradul II.

Eū, d-lor, care în materia aceasta am doctrină foarte conservatoare, n'am nimic de zis în contra teoriei d-lui ministru.

Dar, dacă ași fi spus-o eū, dacă ași fi spus că se organizează școalele, așa în cit absolvenții cursurilor inferioare să nu aibă acces în cele superioare, ce ar fi urmat? Că sunt reacționar, că sunt un urmaș al lui Barbu Catargiu, și multe altele de care nici Dunărea nu mă spăla.

Fie și aceasta, nu zic nimic.

Ia să vedem acum dacă nu cum-va lucrurile răspund, în adevăr, celor ce se afirmă.

D. ministru venise cu această idee, că absolventului școalelor de comerț elementare, cel care a căpătat certificatul de studii, să nu i se deschidă școala superioară.

Raportul se vede că are alte idei în această privință. Căci, deși în raport ne spune că lucrurile în această privință au rămas cum le spune ministru, însă în proiect totul se modifică, căci iată ce zice legea:

„In școlile comerciale superioare se primesc nu numai absolvenții ai cursului secundar inferior (de liceu bine înțeles), dar și cei cari fără a fi absolvit acest curs vor trece un examen asupra unor materii din acest curs”.

Va să zică, vedeți că cei cari vor termina școala inferioară comercială, foarte lesne vor trece în cea superioară cu un mic examen!

A doua inovațiune este că prin lege se creează o bursă de studii pentru străinătate.

Evident, d-lor, că, pentru ori-ce învățămînt, este bine să se creeze burse pentru străinătate; dar întreb: este bine ca să se spună în lege că se creează o bursă? Ați mai auzit d-v., o lege care să vorbească așa, o bursă! Atunci de ce nu spuneți cite pagini o să aibă cutare carte, cite minute va ține cursul cutare. Ei bine, această creare de o bursă este una din reformele principale ale proiectului de lege.

D-le președinte, vă rog a'mi acorda cite-va minute.

— Ședința se suspendă pentru 5 minute.

— La redeschidere.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, eram la examinarea proiectului de lege în privința școalelor comerciale, și într'adins am început cu această parte a proiectului de lege, pentru că din toate școlile tehnice, cele cari, la rigoare, mai lesne se poate să fie administrate de ministerul instrucțiunii publice, sunt școlile comerciale, și iată de ce: mare parte din studiile cari se predau în școlile comerciale sunt studii cari se predau și în școlile de cultură generală. Iar studiile speciale din școlile comerciale nu cer pe lângă ele ateliere, fabrici, usine, ferme, cum cer studiile învățămîntului agricol și de me-

serii; așa că, cum vă spunea d. Stolojian, sunt țări unde școlile comerciale atiră de ministerul de instrucție publică, și, la rigoare, dacă ar fi nevoie, dacă n'ar mai avea timp ministerul de comerț să se poată ocupa de aceste școli, s'ar putea lua de ministerul instrucțiunii publice, fără o prea mare scădere pentru ele.

În această privință se mai face o inovațiune prin acest proiect de lege, se creează școlile comerciale pentru fete, și anume: școli comerciale elementare, însă în loc de 2 ani să fie 3 ani de studiu.

Evident, d-lor, nu sunt de loc în contra ideii acesteia, dar mă întreb: acest lucru, școlile comerciale pentru fete, la ce anume nevoie răspunde? La nevoia de a da, fie puțină instrucțiune comercială pentru soțiile negustorilor noștri ca să'i poată ajuta la biuroș în ținerea contabilității și facerii de corespondențe, cum se întâmplă în Occident, fie de a deschide fetelor sărace această profesiune de a intra ca comptabile în casele comerciale. Ei bine, pentru aceasta, cunoștința unei limbi străine este indispensabilă. Este sigur că, dacă sunt comerțuri în care femeile pot fi întrebuințate, sunt tocmai acelea în care ele trebuie să cunoască sau limba germană sau limba franceză. Zic sau limba franceză, căci în aceste comerțuri și limba franceză este utilă. Ei bine, în proiectul de lege școlile comerciale care se fac pentru fete nu coprim tocmai studiul principal, studiul de limbă străină.

Mai departe.

Se începe veri-odată pe d'a întregul, de o dată, o creațiune așa de costisitoare și așa de nouă ca aceea a școlilor comerciale pentru fete și nu este un mijloc mai simplu de a face întâiu experiență fără a crea o școală întreagă comercială? Negreșit că este mai firesc lucrul așa, din două puncte de vedere: mai întâiu că nu poți să faci multe școli de o dată, și, prin urmare, nu toată țara ar profita de ele, și pe de altă parte, pentru că trebuie făcută o experiență, trebuie văzut dacă fetele vin la aceste școli și ce debușuri găsesc, o dată ce au făcut școala.

De alt-fel, nici că pot fi utile școlile așa cum se alcătuesc. Cum? Trei ani de studiu și cu 11 ani cit au fetele cind vin la școală, fac vârsta de 14 ani, ceea ce

ar fi prea de vreme pentru o fată ca să se plaseze într'un birou. Ce era dar de făcut în astă direcție? Ceea ce face proiectul de lege, în art. 84, § 2, și care nu este de cit *o copie*, poate nu tocmai fericită, a art. 4, alin. II din proiectul meu asupra învățămîntului secundar, de la 1895, lucru pe care îl am cerut d-lui ministru anul trecut, cu ocazia discuției legii sale și a refusat să'l facă.

D-lor deputați, noi avem școli secundare de fete mai în toată țara și tendința este de a se mai face și unde nu sunt. La aceste școli ai profesori de limbă străină, ai profesori de matematică. Ce trebuie să adăogă, ca să poți anexa și o secție comercială? Comptabilitatea, tehnologia, cursul mărfurilor, și ai creat o secție comercială la școala secundară.

Eū ziceam, în legea mea, ca bifurcarea să se facă în clasa a patra, proiectul de lege zice în clasa V-a.

Orî-cum ar fi, ai deja o școală comercială de fete spre experiență și avantajul ca să faci cursul în 5 ani în loc de 3, adică să ții fetele până la 16 ani, și în acelaș timp, în loc să faci o cheltuială pentru o școală întregă, faci numai cheltuiala adaosului, și mai ai încă și avantajul că în loc de a avea una sau două școli în toată țeara, vei avea mai multe.

Iată, d-lor, cum era redactat articolul meu 4:

„În unele din școlile secundare de fete se vor putea despărți cei două din urmă ani, ast-fel în cit să se creeze două secții: una literară în care să se predea toate materiile de mai sus, mai puțin comptabilitatea, și alta comercială în care să se insiste asupra comptabilității, corespondenței comerciale și asupra științelor fisico-naturale cu noțiuni de tehnologie și de cursul mărfurilor.“ În același spirit de a profita de ceea ce avem și de a diferenția școlile cit mai mult, mă gîndeam și la orașele cele mici unde nu pot să fie și școli secundare și școli profesionale, și prevedeam ca să se poată face școli cu două secțiuni, una secundară și alta profesională și ziceam:

„În orașele în care populațiunea școlară nu este suficientă, pentru a se avea și școli secundare de fete și școli profesionale, se vor putea crea școli cu un caracter mixt, alipind pe lingă școlile secundare de fete cite una sau mai multe secții profesionale.“

Tot ideia diferențierei, ideia încercării, a experienței, în loc de ideia dogmatică: am hotărît: una, una; două, două; patru, patru.

Cînd am discutat anul trecut proiectul d-v. de lege asupra învățămîntului secundar, iată ce am zis în această privință:

„O ultimă observațiune asupra școalelor de fete și am terminat.

„Eü cred că la noi în țară ca și în occident, cu cit se va desvolta ceea ce se numește burghezia, cu cit lumea se va îndeletnici cu comerțul, cu atît se va întinde obiceiul ca țîitorii de registre să fie și dintre femeii; și d-lor, într'un menagiü modest, e un mijloc excelent ca soția să vie în ajutorul bărbatului stînd la biuroü, ținînd catastiful, lucrînd ast-fel mai puțin de cit bărbatul, dar lucrînd.

„Eü cred că ar fi o încercare de făcut ca la unele școli secundare de fete cu cinci ani, să se organizeze un fel de bifurcare. Să avem tipul unei școale secundare care e destinată în cinci ani să dea o cultură generală; dar să avem și o secțiune în care în cei două ani din urmă să se discute în mod practic acele cunoștințe, cari sunt necesare în această profesiune care se numește *clerc de bureau*, ceea ce la noi se numește *funcționar comercial*. O asemenea încercare n'ar face rău legea dacă ar lăsa-o posibilă. Așa făcusem eü. De ce, d-lor, cînd un lucru care poate fi bun se propune de alții, nu admiteți să se facă asemenea încercări cari pot pentru o mulțime de fete, care azi aspiră în zadar la profesorat, să le deschidă drumul la o altă ocupațiune foarte onorabilă și foarte potrivită cu temperamentul și aptitudinile femeii?“

Astăzi citesc aliniatul 2 de sub articolul 84, în care ideia emisă pentru prima oară de mine o găsesc reprodușă. Și sunt mulțumit că o găsesc. Cred însă, d-lor, că nu este nevoie să se înființeze școli comerciale speciale de fete, și încă fără limbă străină.

Dispoziția ce ați reprodus din proiectul meu este de ajuns.

Da, d-lor, eü cred că în această privință această încercare de studiu comercial pentru fete era archi-suficientă. Este archi-suficient aliniatul 2 al articolului 84, și,

prin urmare, este de prisos să ne asvîrîm în aceste experimente de școli comerciale pentru fete din cari nu vom putea înființa de cît două-trei pentru toată țara, și acelea la noroc.

Iată ce aveam de spus în privința școalelor comerciale.

Trec acum la învățămîntul mai profesional, la învățămîntul agricol.

Avem noi azi școală practică de agricultură care, cu doi ani de studiu și cu un an jumătate de practică obligatorie în fermele model ale Statului, era destinată să creeze gospodari rurali. Se intră în această școală cu cunoștințele învățămîntului primar și se fac studii teoretice și practice: 240 lecțiuni teoretice pe an, și, pe urmă, experiențe în ferma model, un an și jumătate.

Mai avem școala superioară de agricultură de la Herestrău, care durează 4 ani și unde se învață științele agricole mai dezvoltat.

Ce face proiectul de lege? Nu numai că le ia la ministerul instrucțiunii, dar mai face și oare-cari modificări și anume: școala superioară de agricultură o păstrează așa cum este, afară de recrutarea elevilor, ceea-ce veți vedea că este cestiunea principală și strică absolut școala, iar la materiile de studii văd modificări cari, mărturisesc, nu le pricep, căci nu pricep de ce cine-va să 'și peardă timpul ca să scrie 8 rînduri pentru a repeta ceea-ce este deja azi, schimbînd numai punctuațiunea.

În proiectul ministrului se zice agricultura generală, specială și *asolament*. D. raportor, ca să modifice, șterge *asolament*, negreșit, nu ca să scoată din studiu *asolamentul*, dar pentru că se coprîndea în agricultură. Dar unde era greșala, dacă rămînea? Încă o modificare. Proiectul ministrului zice: „economia politică, statistica și economia rurală“.

D. raportor modifică și scrie ast-fel: „economia politică; (punct și virgulă) statistica; (punct și virgulă), economia rurală; (punct și virgulă)“!

Eū credeam că oamenii ocupați prea mult nu se ocupă cu asemenea îndeletniciri de a copia, schimbînd ici colea punctuațiunea.

Dar în ce se modifică școala superioară de la Herestrău?

În legea actuală, cum se fac primiriile în școala de la Herăstrău? „În școală se admit tinerii cari au vârsta de cel puțin 16 ani, cu cel puțin 4 clase gimnasiale sau reale. ori un alt curs echivalent.“

Se cere, va să zică, să aibă 4 clase gimnasiale sau reale.

Cum se va face recrutarea în noua școală de agricultură? „În școala superioară de agricultură — veți vedea imediat cum o modificare a unui articol schimbă absolut caracterul unei școale — se vor primi: a) tineri cari posedă certificatul de trecerea cursurilor unei școale inferioare de agricultură; b) absolvenții ai secției reale sau clasice moderne de liceu. Admisiunea se va face în ordinea indicată la aliniatul precedent, așa că nu se vor admite candidații într-o categorie, de cit după ce se vor fi admis toți cei din categoria precedentă.“

Va să zică, de unde în școala veche se cereau 4 ani de gimnasiu, astăzi li se cere cel puțin 6 ani de liceu. Dar credeți că-i primește cel puțin pe cei cu 6 ani de liceu? Nu, căci admisiunea se face în ordinea indicată în aliniatul precedent, așa că nu se admite candidatul dintr-o categorie până ce nu vor fi primiți acei din categoria precedentă, adică absolvenții școalei inferioare de agricultură. Deci, de unde noi azi ne plingem că absolvenții școalei practice de agricultură, în loc să se facă gospodari, să apuce coarnele plugului, aleargă aiurea, vedem acum că prin legea actuală îi împingeți la o altă ocupațiune, căci le dați privilegiul de a intra numai ei în școala aceasta superioară.

Cu alte vorbe, din școala superioară de agricultură faceți o fabrică de profesori pentru școalele inferioare de agricultură, și din școalele inferioare de agricultură, o fabrică de profesori pentru școalele elementare de agricultură. Căci tot așa la primirea în școalele inferioare sau practice de agricultură dați privilegiu celor cari au absolvit o școală elementară de agricultură (art. 16 din lege).

Deci, s'a isprăvit cu gospodariii rurali, s'a isprăvit cu ori-ce idee de a face oameni practici și utili. În loc de aceasta, de sus pînă jos, o ierarhie de școale care să creeze o ierarhie de profesori agricoli! Elevul intră

in școala elementară nu ca să se facă gospodar, ci ca să ajungă profesor, căci de acolo trece în școala inferioară, unde este privilegiat asupra celor-l'alți Romini, iar din aceasta trece cu privilegiul în școala superioară pentru ca să iasă, cum am zis, profesor la școalele inferioare.

O adevărată fabrică de profesori, foarte ingenios întocmită! Și atunci mă întreb, d-lor: dacă ne plingeam până acum că școalele actuale nu au produs destui agricultori, nu este o adevărată derisiune, nu este un lucru monstruos a veni și a scrie în lege dispozițiunii cari, în loc să obvie la plingerile noastre, creează, în mod expres și sistematic, un corp întreg de aspiranți la profesorat și la budgetul Statului? Este o adevărată cimilitură să organizezi aceasta și să crezi că împingi la răspindirea gustului ocupațiilor agricole.

Iată, d-lor, cum un singur articol poate schimba, după cum ziceam, caracterul unei școale, poate distruge o muncă de atîția ani.

La școalele de silvicultură se petrece același lucru. De unde la intrarea în aceste școli se cerea unui om să fi făcut patru clase de liceu și un an de practică la un șef de ocol silvic, adică să fi dovedit că este un om care umblă prin păduri arătînd și aptitudinî fizice și plăcere pentru această meserie, într'un cuvînt un om de pădure. Acum ce faceți? Admiteți în școala de silvicultură, și tot cu preferință, pe absolvenții școalei inferioare sau practice de agricultură, pentru-că din ei iar să formați o fabrică de funcționari silvici. De aceea, D-lor, bine a făcut d. raportor de le a schimbat numele acestor școale de agricultură. Se numeau practice fiind-că erau practice, acum sunt foarte potrivite cu numele de inferioare. Tot e bine că cel puțin le-ați schimbat numele, căci practice nu mai sunt!

Să venim acum la școlile inferioare de agricultură; cari se cheamă înainte școli practice de agricultură, ce ați făcut? Durata cursurilor era de 2 ani teoretici și de un an și jumătate la ferma model.

Termenul de două ani s'a prelungit la trei. Nu știu dacă era nevoie sau nu. Ceea ce știu este că ași fi vrut ca această constatare să o fi făcut ministrul, care a administrat acele școli și care să ne-o fi prezentat ca o cerință

tradusă în lege. Ne-o presintă acum raportorul, dar raportori și comisiuni sunt destule, cum sunt și comisiuni cari nu fac nimic, căci să nu vă inchipuiți că toate comisiunile fac ceva.

Să ne întrebăm acum : ce scop au aceste școli inferioare de agricultură ? Veți vedea imediat. V'am arătat că scopul este dublu : ca să facă candidați pentru școlile superioare de agricultură și apoi ca să creeze învățători pentru școlile elementare de agricultură.

Aceasta dar nu este o școală practică de agricultură, ci o școală pedagogică, o școală normală de profesori agricoli, o fabrică de postulanți la funcțiunile didactice agricole.

Dar pe ferma model, săraca, a lăsat-o la ministerul domeniilor. A luat școala de la ministerul domeniilor, dar 'a lăsat laboratorul ; aci ați fost darnici.

Iată legea :

„Școlile inferioare de agricultură au de scop de a da cunoștințe teoretice și practice de agricultură, pentru a forma buni gospodari rurali și pentru a prepara pe învățători pentru școlile elementare de agricultură.“

Să-mi dați voie să vă spun că nu crez de loc că se va întâmpla așa. Nu vor prepara buni gospodari, ci învățători slabi pentru școlile elementare de agricultură, și candidați pripiti pentru școala de sus, iată ce vor prepara.

Știți cum se intra în școală după legea veche ? Se intra cu 4 clase primare. În Franția, în unele școli, se cere numai scrierea și citirea. Vă voi arăta cum sunt organizate unele școli elementare din Franția.

La noi ce se cere ?

Art. 16 : „Se vor primi : a) absolvenți de ai școlilor normale primare de învățători, conform art. 9, alin. II ; b) învățători normali, cari nu au încă etatea implinită de 35 de ani, conform art. 10, alin. I ; c) tineri cari vor fi absolvit o școală elementară de agricultură ; d) tineri cari vor fi absolvit cursul secundar inferior complet, etc.“

Tot așa și cu a treia școală agricolă, ce voi examina ; nici aceasta nu are de scop de a face gospodari rurali, ci de a prepara elevi pentru școlile acestea infe-

rioare. Fabrica de profesori începe de la bază și se continuă până la vîrf. Am examinat-o de la vîrf în jos. O voi lua-o acum de jos spre vîrf.

Aceste școli nu vor da pilde țăranilor ci crează privilegii pentru ca absolvenții lor să poată intra în școlile inferioare și de acolo în cele superioare sau în școlile de silvicultură, ca să se facă toți agenți și funcționari. Este o școală care să smintească inclinațiunile oamenilor și momindu-i să-i facă să meargă la școala de agricultură superioară ori la școala de silvicultură.

Articolul este categoric. Primirile se fac în ordinea categoriilor. Este o școală care primește pe toți cei cari nu au poftă de agricultură, ci de profesoratul agricol, căci așa este inclinarea națională.

Zilele trecute vine la mine un băiat. Era feciorul ingrijitoareii mele de la Sinaia; cînd fusese bolnav îl primisem să stea cîte-va luni ca să se odihnească, și 'mi cere să 'i dau o recomandăție pentru ca să capete o slujbă, fiind-că eșise din armată. Îi spun, de ce vrei slujbă, ce făceași înainte de a fi în armată? Eram la un chiristigiu însărcinat cu vînzarea lemnelor. — Cit aveai pe lună? — 80 de lei. — Te trata bine? Da. — Te-ar mai lua acum îndărăt? Da. — Atunci de ce nu te duci acolo? Și el îmi răspunde: „Dar aceasta e o profesiune umilitoare.“

Vedeți, d-lor, acesta e sentimentul public, că orîce profesiune care te pune la un patron, la un stăpin e un lucru umilitor și că ceea-ce e frumos este să fie la budget orî-cit de mizerabil ar fi plătit și orî-cit de expus ar fi la darea afară.

Acesta este păcatul național. Și d-v. îl cultivați cu îngrijire!

Căci ce vrei să faci omul cînd tu singur 'i prepari acest teren? Alcătuim școale de agricultură, dar toate puse una d'asupra alteia, dînd acces una la cea-l'altă, de la școala elementară de agricultură până la școala de silvicultură de unde ies ingineri ai Statului și ajung inspec-tori silvici. Evident, lucru așa se pricepe la ministerul de instrucție publică. Nu am eu școale primare, școale secundare? Nu am Universități? Nu se trece de la școalele primare la cele secundare, de la școalele secundare la Universități? Nu 'mi trebuie întîiu profesori eșiți din

școalele pedagogice? Aplici rețeta și la învățămîntul profesional, și ai creat o nouă serie de aspiranți la budget, un corp didactic agricol!

Ai îmbogățit țeara cu un personal, da, dar nu cu un personal agricol.

Va să zică, strică alcătuirea școlilor superioare de agricultură; desființezi școlile practice de agricultură (zgomot)... Lasă, d-lor, că sunt atitea anomalii, în această lege, că nu aș mai isprăvi! Încă o anomalie: aceste școli inferioare de agricultură vor trebui să primească de preferință oameni cari au să stea în școală nu 3 ani, cît ține școala, ci numai un an. Așa zice art. 16, „se vor primi: a) absolvenții de ai școalelor normale primare de învățători, conform art. 9, alin. II;...”

Căutați la art. 9, alin. II, veți vedea că aceștia stau numai un an.

Atunci, d-lor, vă întreb; nu este un lucru ciudat? De ce dați preferința aceluia cari nu au de stat de cît un an, căci, la urma urmelor, școala este pentru aceia cari stau 3 ani. Nu, trebuia să zici că cei cu un an sunt pe d'asupra.

Legea ne zice așa:

„Numărul primirilor din categoriile *a* și *b* se va fixa de minister, în fie-care an și pentru fie-care școală. După ce se vor face primirile din aceste două categorii, *in locurile ce vor mai rămîne disponibile* se vor primi candidații din cele-l'alte categorii, în ordinea indicată la aliniatul precedent.“

Dar aceasta? Vrei să scoți gospodari rurali practici, și ca să scoți oameni practici le ceri să fi făcut și un gimnaziu? Altă comedie!!

Iată, d-lor, că în realitate școalele acestea numai sunt de cît școale normale. Atunci, d-lor, am sacrificat școalele superioare agricole, am sacrificat școalele practice de agricultură pentru un mare scop.

Care e acest mare scop? Ca să înființăm școalele elementare de agricultură.

Acestea sunt școalele de la cari așteptați d-v. creșterea spiritului agricol din țară, acestea sunt școalele cu cari veți transforma apucăturile populației rurale, cu cari veți îmbunătăți cultura în România.

Eă, ministrul instrucțiunii, 'mă am luat de scop progresul agriculturii în România, și am să ajung acolo prin crearea de cite patru școale de fie-care județ, — d. ministru zice în 12 ani, — d. raportor, măi zorit, zice în 6 ani! școli agricole pentru băeți și școli agricole pentru fete!

Școli agricole pentru fete, asta este lucru delicios! Tocmăi asta lipsia propășirii economice a României!

În Franția, d-lor, nu știu de cit o singură școală de așa fel. Dar Francezii sunt măi modești, căci nu o numesc școală de agricultură, ci școală de lăptărie. Cursurile nu țin 2 ani ci 6 luni de zile; acolo se primesc fete la vârsta de 14 ani și li se predă cunoștințe pentru lăptărie, pentru îngrijitul păsărilor de curte și grădinărie, lucruri casnice. Evident că Francezii sunt un popor reacționar, nu se pricep în ale agriculturii, noi suntem măi moțați și de aceea facem școli de agricultură și pentru fete și pentru băeți.

Acum ia să vedem ce sunt aceste școli elementare de agricultură?

Măi întâiu fac o întrebare: ați auzit d-v. de vre-un om cuminte care să comande o-dată de 120 perechi de un lucru nevăzut nici-odată? Să auzi că s'a inventat un par-desiă minunat și fără să-l fi văzut, în loc să-ți comanzi unul, comanzi 120? Sau cînd a eșit automobilul, un om care nu l a văzut nici o-dată, să-și vînză caii, trăsura, și să comande nu un automobil, ci să comande de o-dată 100!! Ast-fel se face acum cu crearea a 120 de școli elementare de agricultură nevăzute, neauzite.

Cum sunt acum aceste școli? Sunt cu cursuri de cite 2 ani; va să zică, învățămîntul se face în 2 ani. Și ce coprinde acest învățămînt? „Învățămîntul va coprinde pe lîngă învățătura practică a agriculturii și a industriilor ei anexe sau derivate, repetiții asupra aritmeticii, geometrii și geografiei din programul clasei IV primară urbană, sau a claselor IV și V primare-rurale, cu adăugire de noțiuni de comptabilitate simplă; aceste repetiții însă nu vor putea ocupa pe școlari măi mult de 4 ore pe săptămînă.“

Ministrul zisese: „Restul timpului va fi consacrat lucrărilor practice și învățămîntului agricol.“

Iar raportorul, măi filosof, zice:

„Restul timpului va fi consacrat lucrărilor practice, învățămînt agricol, și *lecturilor folositoare*.“

Acum, care va fi proporțiunea între lectură și învățămînt? Va fi ceea ce s'a întîmplat o-dată, cînd un revisor, ducîndu-se la o comună, a găsit pe învățător plimbîndu-se în ogradă pe cînd copiii erau în școală, și l-a întrebat: dar clasa unde este? Învățătorul i-a răspuns: acum ne aflăm în orele de lectură, băieții citesc.

Ei, d-lor, va să zică, vom avea de toate, vom avea și lecturi folositoare, iar în regiunile de pădure vom avea și noțiuni elementare de silvicultură.

Cum se va face acest învățămînt agricol pe 20 hectare, la 5 km.? Cred că în această privință d. Stolojan a arătat destul de bine, că calculele d-v. sunt greșite, că nu se poate face agricultura pe acele 20 hectare, numai cu copiii de 13 ani, precum și greutatea de a avea o întreagă gospodărie, etc.

D-voastră aveți o așa încredere în toate aceste combinațiuni, în școlile aceste elementare de agricultură, în cari vor învăța băieți de 13—14 ani, în cit vreți să credem că vor face agricultura așa de bună, că vor ciștiga și chiar cite 70 lei pe fie-care an.

Dar toate aceste minuni cine le va face?

Aveți o combinațiune foarte interesantă. Ori-cine ar crede că este vorba de un om care se îndeletnicește în adevăr cu agricultura. Nu! Un normalist, un învățător, un băiat care după ce a făcut 5 ani de curs primar la țară, după ce a pierdut un an la concursul de admitere, după ce a făcut alți 5 ani școala normală de învățători, cu un program greu, și mai ales foarte greu de simplificat, căci un învățător trebuie să știe multe și de toate, a făcut și exercițiul militar, cam redus,—și bine ar fi să se facă mai mult,—după ce a făcut pedagogia și practica pedagogiei,—și să nu credeți că este glumă lucrul acesta;—după ce face toate acestea, îl duce la școala de agricultură, unde mai face un an, și apoi încă un an și jumătate la ferma model, și îl botează profesor de agricultură.

Una din două: ori după un an și jumătate la ferma model și un an la școala de agricultură ese bun învățător agricol, și atunci de 'l-ați mai ținut 5 ani în școala normală; ori acest învățămînt agricol de un an la școala de

agricultură și un an și jumătate la fermă este o glumă, și atunci nu am făcut nimic, de cît am înființat un ruagiū de prisos mai mult.

Eū bănuiesc că partea a doua este adevărată, pentru că d. raportor a adăogat ceva la legea d-lui ministru, în coadă. Și cam acolo se oglindește adevărul.

Iată ce a prevăzut d. raportor :

„Cînd vor fi băeți mai mulți se va adăoga și un șef de cultură.

„Șeful de cultură poate să fie și un străin : în acest cas el va fi angajat cu contract pe un termen nu mai lung de 10 ani.“

Acesta este mi se pare cel care în gîndul d-lui raportor are să facă agricultură cu copiii, și care are să vadă de vitele ministerului, pe cele 20 hectare. Așa că îmi amintesc o istorie despre marina braziliană. În Brazilia cabotagiul nu se putea face de cît sub pavilion brazilian; străinii aū pus pavilion brazilian. Atunci a venit o altă lege care cerea ca comandanții vaselor să fie brazilieni. Și companiile străine s'aū supus, aū făcut 2 căpitani : Elsenhor căpitan, plin numai de galoane, și care nu făcea nimic; și le capitaine de travail, care dirigea vasul și pe care legea nu-l prevedea.

Așa și acum, învață cine-va 5 ani pedagogia, istoria, etc., îi dați un fel de spoială de agricultură, și pe urmă îi atașați un șef de cultură pe 10 ani. Acesta mi se pare că este căpitanul de muncă.

Dar, d-lor, pentru Dumnezeu! Vă trebuie un om, un agricultor, de ce el să fie normalist, ca să poată face practică agricolă cu băeții?

Pentru ce atita complicațiune? Pentru ce numai de cît un normalist? Ba și adăogați că dacă va arăta în practică că nu are aptitudinile acestea agricole, il treceți îndărăt!

Dar nu era mai bine să-l lăsați de la început în școala lui normală, la treaba lui, și dacă vă trebuia un agricultor, să luați un agricultor adevărat?

Eū nu mă ocup cu agricultura, dar am întrebat și eū oameni cari știu și cari mi-aū spus că nu va învăța agricultura într'un an de școală.

Dar fermele acestea cum le organizați? Ce se va face

în aceste ferme? Se va face agricultură în mare? Se va face creșterea de vite, lactărie? Este o mare varietate. Va să zică este un câmp de experiențe agricole pe aceste 20 hectare. D. Marin Petrescu 'mă a spus că trebuie să înceapă. Ei bine, aceste experiențe agricole cine are să le facă? Ministrul de instrucțiune, luminat de comitetul permanent sub direcțiunea inspectorilor învățământului primar, sub direcțiunea revisorilor școlari și cu bieții normalişti, cari se zice că au mai învățat agricultură și în școlile normale de învățători. Și eu știu ce agricultură se învață acolo. Avem aci un excelent profesor, director al unei școli normale, care pune o muncă foarte lăudabilă în direcțiunea acelei școli. Întrebați-l ce agricultură se învață acolo. 'Mă aduc aminte că am asistat la un examen la o școală normală, cînd un elev a fost întrebare despre altoire, cite feluri sunt. Băiatul a răspuns: trei feluri. L-am mai întrebare cum se face altoirea, la care băiatul a răspuns: luăm „sujetul“ în mîna stîngă, cuțitul în mîna dreaptă și cele-l'alte. Am întrebare pe băiat, ce este „sujetul“? Profesorul 'mă-a răspuns că este un termen tehnic ce se întrebunțează în horticultură. Ce era însă? Cuvîntul „sujet“ fusese luat din limba franceză fără ca să fie tradus. 'L-am mai întrebare pe băiat: ai făcut altoirea vr'o dată? 'Mă-a răspuns: da. 'L-am mai întrebare: după cum 'ți-a spus profesorul său după cum ai văzut că face tatăl tău? El 'mă-a răspuns: cum am văzut la tata.

Evident, d-lor, că nu se învață altoirea de cit convinindu-te din vedere, că așa este mai bine, iar nu din cărțile de altoire. Tot așa este și cu lecțiunile de igienă. Un personagiū însemnat 'mă spunea că a asistat la un examen de igienă, la care elevul a fost întrebare, cum se aduce un cadavru de la Paris la București. (Ilaritate). Aceasta este lecție de igienă? Toată lumea știe că sunt antreprenori specialii cari se ocupă cu aceasta, și slavă Domnului, că lucrul se întimplă foarte rar. Toate aceste învățături pe hirtie strică mintea omului, 'l învață o limbă păsărească, dar în realitate nu 'i sunt de nici un folos.

Ce se putea s'a făcut. S'a pus în programul școlilor normale oare-cari cunoștințe de grădinărie, pentru ca să învețe pe normalişti să cultive cite-va legume, flori, și

aceasta era archi-suficient. Scopul acestor noțiuni de grădinărie, pe care dascălul trebuie să le facă cu micii țărani, nu este ca să perfecționeze agricultura română, dar ca să întretină gustul copilului pentru natură, să 'l împedice de a disprețui munca cu mina, să 'l împedice de a visa numai cum să fugă la gimnaziu la oraș, și să facă și pe băiatul de țăran care a învățat carte, să se întoarcă îndărăt la coarnele plugului, să cultive pământul cu dragoste, să nu 'i fie rușine de profesiunea părinților săi și de cea mai nobilă dintre ocupațiunile omenești, agricultura. Să fie un muncitor luminat și harnic, iar nu un nemulțumit ars de jarul de a se vedea slujbaş la oraș.

Aceasta, d-lor, se poate face. Și dacă se face va fi mult. Să cultive țăranii legume, să 'și facă grădinițe, să-și vadă cu drag îndeletnicirea; asta, da, se poate urmări prin școală, și prin însăși școala primară. Dar această în-virtitură, dar aceste școli de 2 ani cu ferme de 20 hectare, cu capital de 500 de lei, cu care nu se poate face nimic, cu dascălul care nu știe agricultura și care se gindește nu la cîmp, ci la ceea ce a învățat la școala normală, dați-mi voie să vă spun că asta nu se poate!

Cînd ajung la școala de agricultură de fete, și d-neilor s'au încurcat, căci nu vedem, nu se spune nimic în lege:

„Pentru fete se vor înființa școli elementare de gospodărie rurală, în cari să se deprindă cu practica gospodăriei țărănești, cu utilizarea produselor, cu îngrijirea vitelor, etc. Aceste școli vor fi sau de sine stătătoare, sau alăturate pe lingă o școală primară de agricultură, sau pe lingă o școală primară de fete. Modul de funcționare al acestor școli se va hotări prin regulamente.“

Am vrea să facem ceva și ne este frică, nu știm cum... o lăsăm la regulamente. Așa trebuia să lăsați lucrul pretutindenii.

Dar credeți că sunt intransigent, că nu admit ca la rigoare să faceți și experiențe de felul acesta. Faceți dar faceți doar experiențe? Eă pricep de unde v'a venit ideea. Nu este orator mediocru, nu este cugetător mediocru care 'și închipuește că a învirtit toate lucrurile, care să nu zică: „în școlarele primare am voi să se învețe agri-

cultură"; ba într'o vreme se zicea că doar să o punem în program; și o să vedeți cum în școalele primare se va învăța cu folos agricultura. Lucrurile astea le auzim de ani! D-v. le-ați luat la serios. Foarte bine. Ce vă împiedică să înființați școale d'astea, una, două, în țară?

Luați un absolvent al unei școale practice de agricultură, trimiteți-l într'un sat, dați-i pogoanele școalei și mijloace să facă cultură, să învețe pe țărani cum să-și îngrijească vitele, cum să se ocupe de stupi, cum să crească gândaci de mătase, cum să facă untul mai bine.

Ce vă împiedică să faceți experiență? Spuneți că ați făcut una la Drăgășani pentru vițe, nu puteți să faceți și aceasta?

Dar în loc de experiențe, d-v. să organizați un întreg aparat, o cheltuială enormă? De sigur, credeți că dupe legea d-v., cu 120 școli, peste 6 ani, țara românească o să înoate într'o fericire agricolă. Lucrul este cu desăvîrșire glumeț, dați-mi voe să vi-l spun verde și lămurit.

Aceste școli elementare de agricultură, născute moarte, nu vor da de cît un lucru: vor da aspiranți pentru școalele inferioare de agricultură.

Școalele inferioare de agricultură, destinate odinioară să ne dea oameni practici, vă va da învățătorii agricoli. Numai încape îndoială, 'i veți avea cît de numeroși, pentru că aū și leafa de învățătorii, aū și vite, aū și pămîntul școalei.

Veți avea iarăși și pentru același scop candidați de profesori. Pentru ca să aveți candidați ați stricat școala a doua, pentru a avea profesori ați stricat și școalele superioare. Aceasta este întreaga economie, întreaga filozofie a proiectului de lege relativ la învățămîntul agricol.

Ce trebuia dar în această privință, ce era legitim? Nu era legitim de cît un lucru: vroiti să faceți o încercare? Faceți. Nevoe de lege nu este. Nu v'ați întrebat: de ce a făcut încercări ministerul instrucțiunei, cum a făcut cu școalele profesionale fără lege și nu l-a șicanat nimeni? Cine va împiedica pe ministrul instrucțiunei, dacă crede că poate să încerce și acest lucru?

Sunt aiurea școli de astea mici.

Iată un exemplu: școalele practice de păstori din

Francia. Sunt două școli de păstori în Francia, una la Rambouillet și alta în Algeria. În aceste școli de păstori credeți că se învață istoria și cele-l'alte? Nu. Sunt un fel de ferme, se primesc băeți de 15 ani pentru că trebuie să-i scoată păstori când vor eși după două ani. În Algeria îi țin 3 ani, și nu le cere nici școală primară, ci numai să știe să scrie, să citească și cele 4 operațiuni. Și cind iese, le dă un capital de 200 de lei și un certificat.

Iată școală practică elementară, și toată Francia are 2 școli. De vor merge bine, vor mai înființa și Franzeii.

Incolo eă nu cunosc școli de felul acesta; e o școală de herghelii în Francia; cursul ține un an. Se primesc băeți de 19 ani, oamenii întregi ca să-i scoți să meargă la herghelii. De aceea, singurul lucru care era legitim, era să faceți încercări, era să aveți un absolvent al unei școli practice de agricultură, să-i dați capital, pământ, cu obligația ca într'o parte să se facă cultura viermilor de mătase, în altă parte o lăptărie mai perfecționată, etc., dar să credeți d-v. că o să faceți agricultură, că o să studiați mai bine felurile de semănături în țara aceasta, pe cele 20 de hectare, cu un normalist și cu copii... vă mărturisesc că nu mai insist. Prea e de prisos!

Trec acum la școlile de meserii. Cu școlile de meserii, tot așa.

Am hotărit o-dată să avem școli elementare de agricultură, școli inferioare de agricultură, cu intrarea treptată de la una la alta, și școli superioare de agricultură? Aici, la meserii tot așa. Vom avea școli elementare de băeți și de fete, școli profesionale de băeți și de fete și școli superioare. Cum să se facă aceste școli? foarte ciudat; școlile cele elementare sunt școli unde va ține învățămîntul 2 ani. Unde se fac aceste școli, cele mai multe? În orașe, de sigur. Ei bine, lei băeții, cum absolvă învățămîntul primar; între 10 și jumătate și 11 ani și îi țin 2 ani să-i înveți meserii. Ce meserii poate să facă un băiat de 11 ani? La ce meserii, un băiat de 11 ani poate să fie apt? Să facă turnătorie? Mobile? Ce o să se facă un băiat de 11 ani? Zidar?

Apoi, în școlile profesionale stău 7 ani. De unde

era imposibil să se facă în doi ani ceva, dincolo altă exagerație: liceul întreg, împărțit în trei categorii, 2 ani, 3 ani, 2 ani.

Acum, d-lor, în școala mică ce credeți că se mai învață? „Lecturi folositoare, repetiții asupra aritmeticei, geometriei și geografiei din programa clasei IV și V primară urbană sau a claselor IV și V primare rurale cu adăogire de noțiuni de comptabilitate; aceste cunoștințe teoretice însă nu vor putea ocupa pe școlarii mai mult de opt ore pe săptămână.

„Pentru unele meserii cari ar reclama aceasta, învățămîntul teoretic va mai putea cuprinde dezvoltări asupra geometriei, desenului și modelagiului. În acest cas, se va putea consacra învățămîntului teoretic până la 12 ore pe săptămână.“

Două ore pe zi, învățămînt teoretic! Și în acești doi ani, o să-i scoată meseriași! E o glumă!

Școalele profesionale, din potrivă, țin 7 ani. Aceasta este mai curios. Aceia cari vor și din această școală nu vor fi meseriași, ci vor fi profesori pentru școalele elementare de meserii.

Încă un lucru ciudat ați făcut: pe cînd în școalele comerciale elementare nu se învață nici o limbă străină, în aceste școale se învață două limbi: franceza și germană. Pentru ce aceasta? Pentru-că în școalele profesionale de fete, de azi, se învață doua limbi străine; și pentru-că la fete se învață două limbi, aide și aci, la băieți, să se învețe două străine.

Iată, d-lor, cum se organizează și aceste școli. Și pe lângă aceste școale se fac ateliere. Aci iar bogăție de formule. Pentru cei d'întîiu 5 ani, se chiamă: *atelier de instrucțiune*, iar pentru cei din urmă 2 ani, *atelier de aplicațiune*, și cu aceasta, aideți, am creat imediat meserii în România!!

D-lor, eu nu tăgăduesc că pot fi și alte școale de meserii pentru băieți de cît cele două din Iași și București, cari sunt mai ales școale de meserii mecanice, dar aceste școale trebuiesc făcute după nevoia industriei; trebuia să fie primiți oameni cari au fost deja într'un atelier cari au mai lucrat, cari au indeletnicirea, cari au plăcerea pentru lucru.

Voiți să aveți mijlocul de a ști dacă ați aplicare? Foarte simplu. Avem un început de industrie, avem fabrici.

D. Carp, într'un proiect de lege asupra organizării meseriilor, propusese ca sindicatul fie-cărei meserii să înființeze școale industriale; evident că asemenea școale create de sindicatele de meserii, ar fi fost școale practice, pe cînd școalele de dulgherie, de zidărie, pe cari le face ministrul instrucțiunii publice, vă puteți închipui cam ce fel de școale ați să fie.

Dați d-v. subvențiune diferiților industriași din țara, ca să creeze pe lîngă atelierele lor școale pentru copii; dați subvențiunii în raport cu numărul copiilor cari 'i va lua în acele ateliere; și faceți ce se face în toate țările cu școalele de lucrători.

Ați putea să începeți imediat. Luați băeți orfanî de la orfelinatul din Focșani, băeți cu cari ministrul nu știe ce să facă după ce ei îndeplinesc vîrsta de 12 ani, dați-i ucenici la uzine. Știu că d. Lemaitre a zis că ar primi în atelierele sale, și tot așa știu că sunt și alți industriași, sculptori de mobile și alții cari ar dori să primească asemenea ucenici.

De ce nu încercați pe la diferiți industriași ca să plasați din acei băeți orfanî? Nimeni nu va fi care să vă critice, pentru că prin acele ateliere ar putea să învețe ucenicii ca și în niște școale practice.

D-lor, să vă dau un exemplu. Este vre-o industrie în țara noastră care să fi cîștigat mai mult în anii din urmă de cît industria clădirilor? Nici una. Ei, nu vi se strînge inima de durere cînd vedeți că elementul național aproape de loc nu participă, și că toți banii merg la străini? Și cu toate acestea, noi am avut meșteri în această industrie, am avut zidari, am avut sobari atît de maestri că și astăzi încă se mai văd prin oare-cari case sobe falnice și cu gust artistic; am avut tîmplari, dulgheri și zugravi. Ce s'a întîmplat? S'a schimbat modul nostru de a construi și această schimbare a făcut ca meseriașii noștri să nu mai poată corespunde la industria clădirilor și ați fost înlocuiți prin Italieni, Nemți, Unguri și alți străini. Apoi credeți d-v. că ministerul instrucțiunii publice va putea să reinvieze toate acele meserii prin șe-

ful de biuroù care va fi însărcinat cu direcțiunea acestor școli profesionale? Dar ați putea să dați oare-cari subvențiuni la maestri constructori pentru ca să ia pe lângă dinșii ucenici, pe cari 'i va instrui sub supravegherea d-voastre.

Iar în ce privește partea desemnului și a zugrăvelei, aceasta intra în atribuțiunile departamentului d-v. și ați putea să faceți desemnatori și zugravi pentru pereți, însă nu prin înființare de școli cite 4 de județ, și elementare și inferioare și superioare!! D-lor, lângă usine se fac școlile acestea. Știți, d-lor, că s'a înființat la Cimpina o școală de sondagiū, ținută de „Steaua Română“. De ce s'a înființat? Pentru că desvoltându-se în țară industria de exploatare a păcurei, s'a simțit necesitatea de o școală de sondagiū și ast-fel s'a înființat școala. Ceea-ce arată că școlile industriale se înființează dupe nevoile ce să simt într'o localitate, și ast-fel s'a înființat școala de sondagiū pentru puțuri, iar nu de sondagiū pentru budget.

D-voastre ați împărțit suprafața Romîniei în bucăți egale politicește, și ați hotărit ca în 6 ani să înființați 120 de școli elementare de meserii pe lângă cele 120 agricole! Ba, la copii le-ați dat și de mîncare prin lege, căci, înainte de a avea experiența cu cantinele școlare, d-v. le consacrați prin lege și acum nu mai rămîne de cit să mai înființați încă ceva prin lege, o clientelă oficială și pe cheltuiala Statului mititeilor meseriași, căci d. raportor spune că trebuie să li se asigure și capitalul și clientela. Probabil că d. ministru va aduce încă o lege asupra clientelei absolvenților școalelor de meserie.

Dar, lăsînd de o parte școalele mici, rămîn școalele profesionale, sau, cum le ziceți, școalele inferioare de meserii, în cari intră copiii mai mari, unde se stă mai mult de cit 2 ani, unde se învață, în adevăr, o meserie. Ei bine, aici putea ministerul de domenii să'si mulțumească activitatea. L'ați găsit că este leneș? Fie! Atunci bine ați făcut că'i ați luat înainte, dar nu pe calea cum o faceți, ci pe cale de experiențe, de încercări.

Ați avut experiența cu școalele profesionale de fete; rezultate foarte slabe. Credeți că o să reușiți mai bine cu băeții? Trebuia întiiu să încercați, și dacă reușați, lesne

pe urmă puteați înmulți aceste școale. Așa se fac experiențele, nu cum le faceți d-v.

D. N. G. Stătescu: De ce n'ați făcut d-v.?

D. Take Ionescu: D-le Stătescu, cînd va fi discuțiunea aceasta, vă voi spune ceea ce am făcut, și dacă am făcut cit trebuia.

Ziceam că d-v. sacrificați tot învățămîntul tehnic pentru o singură idee: înființarea acestor școli elementare de agricultură, comerț și meserii; spuneam că acest proiect se învîrtește împrejurul unui adevăr, fără a'l ghici și fără a'l satisface, și aceasta este ultima parte a cuvîntării mele.

Care este adevărul împrejurul căruia v'ați învîrtit fără să nimeriți.

Iată acest adevăr: organizarea învățămîntului nostru general, așa cum este făcută și așa cum s'a refăcut anul trecut nu corespunde nevoilor actuale ale societății omenestii, și mai puțin ale societății rominești.

Mă explic.

Nu este exact, — și bine ați făcut că ați spus-o, fiind-că dacă o spuneam eu, mă lua la socoteală colegul d-v. de la finance, cum m'a luat altă dată — nu este exact că școala primară are de scop de a da recruți pentru învățămîntul superior.

O asemenea înlănțuire nu este în firea lucrurilor. Poți să o pui pe hîrtie, însă condițiunile economice ale țării se opun la acest șir fatal.

Care este adevărul? Mai cu seamă școalele primare urbane, așa cum sunt la noi în țară, nu corespund nevoilor reale ale populațiunei noastre. Școala urbană ia ea copilul de la 7 ani, ba încă 'ți cer și dispensă ca să'l primească cu 6 ani, îl ține până la 10—11 ani. La această etate el nu este bun nici de băiat de prăvălie, nici ca argat la vite, nici de ucenic la meserie, din cauza virstei fragede, și neavînd ce face, intră în liceu, adică la un început de cultură pe care nu'l va urma fiind-că nu poate. În adevăr, experiența a dovedit că cei mai mulți se opresc la anul întiiu, la anul al doilea al învățămîntului secundar; au pierdut 2—3 ani.

Ce este în țările cele-l'alte? Învățămîntul primar urban este mai lung, el nu este numai o piatră de călcare spre

învățămintul secundar, el se prelungește, se completează într'un tot armonic. El dă tot cultura generală, dar atît cît trebuie omului care are să fie un muncitor și ține pe copil la școală pînă în momentul cînd el va putea să se ducă d'a dreptul la diferitele ocupațiuni.

Și atunci care era ideia mea? Un învățămint primar superior care capătă un caracter, o tendință profesională; o școală de cultură generală cu tendințe profesionale, dar nu o școală de meserii de copilași unde să-și cîștige un capital, nu o școală de agricultură de copii de 12 ani.

Se insistă în aceste școli asupra acelor apucături generale care 'ți dau și gust pentru meserie în genere și indeletnicire pentru mînuirea lor. Se insistă asupra lucrului manual. De ce? Ca să-ți deprindă mîna nu numai la condei, dar și la nicovală și la rîndea, ca să-ți desvolte gustul nu numai la fazele istoriei omenirii și la problemele matematice, dar și la munca fizică.

Se insistă asupra desemnului, căci astăzi mai ales cu progresul industriei, desemnul joacă un rol însemnat în dezvoltarea profesiunilor industriale.

Se adaugă modelagiul care iarăși are rol într'o mulțime de industrii.

Și pentru ca să facă, d-lor, elevul aceste lucruri de mic? Pentru că toate aceste sunt apucături cari trebuiesc să înceapă de la o vîrstă fragedă pentru a se putea desvolta în mod armonic și complet mai tîrziu. După cum la fete este lucrul de mînă, tot așa la băeți lucru de mînă, desemn, modelagiū.

Această idee face ca în unele țări cursul primar să dureze 8 ani, în alte țări 7 ani, și că în Franția sunt ast-fel de școli cari aparțin și de ministerul instrucțiunei publice, dar nu de el singur, ci și de ministrul industriei. Vedeți, d-lor, chiar aceste școli, cari nu sunt școli de meserii, ci aū numai o parte din tendință tehnică, oamenii cuminți aū găsit că ministrul instrucțiunei publice nu le poate duce singur, ci numai împreună cu ministrul industriei.

În Franția aveți școli naționale mixte, de învățămint primar superior și profesional, care și unele și altele sunt puține și depind de amîndouă ministerele.

Într'o țară ca a noastră trebuie să mai adăogați ceva.

Fiind dat adevărul că la noi comerțul și industria nu sunt încă naționale, trebuie să-i învățați pe elevi și conversațiunea practică a unei limbi străine, căci alt-fel îi trimeteți în lupta grea a vieții cu miinele goale.

Acest lucru, d-lor, există în toate țările: în Prusia, Bavaria, Württemberg, Baden, Saxonia, mai puțin în Belgia și foarte puțin în Italia, în unele mai mult, în altele mai puțin, după cum și-au dat osteneala.

În Belgia, de exemplu, fetele învață florăria, pictura pe porcelan, lucruri cari nu sunt în legătură cu desemnul, cu modelagiul, cu întregul sistem de învățămînt, dar d-v. vreți să atașați la ministerul instrucțiunei publice tot.

Cine știe! Imi va fi dat poate să dirig școala de bucătărie și de aceea m'am ocupat să văd cum stă lucrul la Paris și acolo am văzut că școala stă sub direcțiunea bucătarilor francezi. (Haritate).

Da, am voit și eu să fac o școală de bucătărie, dar la asil, cu acele orfane cu care nu mai știm ce să facem și cari ar fi avut un admirabil atelier, acela al bucătăriei asilului.

Da, am pus și în legea mea școalele de menagiū și bucătărie, dar atunci nu mă gîndeam să administrez și comerțul și industria și agricultura țarei!

Și acum, d-lor, fiind că tradițiunea țarei a fost să se numească gimnasiū ceea ce vine peste școala primară, de aceea în proiectul meu de la 1895 aveam organizat pentru băeți cu tendinți cu desăvîrșire practice, cu îndeletniciri practice, căci în realitate nu se învață de cit: „limba romînă, o limbă modernă predată în scopul practic de a învăța pe elevi cu conversația zilnică, aritmetica elementară cu aplicațiuni practice, elemente de geometrie precum și noțiuni de comptabilitate și de ținerea registrelor, noțiuni de fizică, himie și științe naturale, cu aplicația la agricultură și industrie, igiena, geografia, istoria națională cu noțiuni sumare de istoria generală, caligrafia, desenul, musica vocală, lucrul manual, gimnastica, exerciții militare și jocurile gimnastice“.

Acest lucru vi-l spuneam anul trecut cînd ziceam:

„Și dacă lucrul e așa și dacă problema este limpede și exemplele le avem sub ochii noștri, pentru ce nu am

putea să avem ceea ce alte țări cu adevărată cultură posedă? Dar veți zice: Ce! noi nu avem gimnaziile de 4 ani și pe care d. ministru propune să le mențină? Nu, d-lor, organizația gimnaziilor noastre este un lucru hibrid. Nu e nici ceea ce-i trebuie celui ce vrea să învețe numai 4 ani, și e prea puțin pentru cel ce vrea să facă mai mult. Omului care ar vrea să intre la școala de agricultură, la școala de telegrafie, și la numeroasele școale pe care le avem, îi trebuie 4 clase secundare. Omului care se duce în comerț și în usine cam tot așa, și să sperăm că și comerțul și usinele o să fie odată în miinile noastre. E-i bine, omului acestuia în 4 ani de studiu, ce i-ai dat? I-ai dat limba latină. Departe de mine să critic limba latină, dar omului acestuia nu-i este de nici un folos. A învățat rosa-rosae, dar nu știe latinește și nu va ști nici odată și nici nu-i trebuie.

I-ai dat două limbi moderne, germana și franceza, dar el nu-i în stare să scrie două rînduri din acestea. Pentru ce? pentru că i-ai cerut prea mult, o limbă moartă și două vii. I-ai dat noțiuni de istorie universală ca și cum ar fi să facă studii de înaltă cultură. I-ai dat să învețe matematica rațională, dar cînd îi arăți un castif, îl apucă pe dos. Nu i-ai dat nimic necesar în lupta pentru trai și față de străini se găsește într'o inferioritate de nedescris, atunci cînd tot comerțul nostru se face într'o limbă străină. Aceasta este în mare parte cauza pentru care tinerii noștri sunt isbiți de neputință în lupta pentru trai.

Și în loc ca în viața lui practică să se slujească cu școala ce a făcut, și în loc să 'l învețe o limbă străină, dar bine, 'l învață trei gramatici, îi face capul tobă de gramatică.

„Gimnasiul nostru ne dă în realitate, în loc de un om, o imitație de om, un uluit pe care nu le pricepe, dar care stringe în buzunar o diplomă cum că este procopsit în ale învățătorei.“

Așa că, d-lor, adevărul adevărat e acesta. Înainte de a continua observ că deja d-v., de anul trecut până acum, bateți nițel în retragere asupra tonului cam de sus, cu care luați atunci propunerea mea de a alcătui și învăța-

mîntul nostru așa cum l'aŭ alcătuit și alte țări. Căci iată ce găsesc în acest proiect de lege. D. ministru zicea:

„Unele școli secundare de băeți se vor putea transforma treptat în școli cu caracter practic și profesional, potrivit cu trebuințele locale și în vederea unor aplicații determinate. Această transformare se va putea face prin măsură bugetară.“

D-lor, eu vă întreb: ce sunt aceste școli în cari se vor transforma unele din gimnasiile actuale? Sunt școli elementare? Sunt școli profesionale de băeți și fete? Școli de comerț? Nu. Pentru că toate acestea sunt deja în lege; sunt tocmai acele școli, botezați-le cum voiți, gimnasiile... (Intreruperi).

Aceasta e realitatea, dar și dorința d-v. practică în acest sens, a făcut'o imposibilă d. raportor, care zice:

„Unele școli secundare de băeți se vor putea transforma treptat în școli cu caracter practic și profesional, potrivit cu trebuințele locale și în vederea unor aplicații determinate. Această transformare se va putea face prin lege specială.“ (Intreruperi).

Acesta e un truism. E știut că ori-ce lege poate să modifice altă lege. Ceea ce propunea ministrul era un lucru cu minte; ceea ce propuneți d-v. e un non-sens. Dacă e vorba prin lege, lăsați-o în pace; se poate ori-cînd veni cu o lege. Asta se știe.

Ministrul voia să facă alt-ceva: o adevărată școală primară superioară cu tendințe profesionale mai mult sau mai puțin pronunțate. Eu nu pretind că am făcut un lucru perfect.

Așa dar, aveți și d-v., ministrul instrucțiunii, un cîmp foarte larg pentru a contribui la îndrumarea țării spre meseriile la care astăzi nu se îndrumează. Dar acel cîmp nu coprinde nici luarea vacilor de la școala de la Herăstrău, nici luarea atelierelor de la școala de meserii, nici înființarea de-odată a 240 de lucruri, care nu s'aŭ mai văzut; școli de agricultură și meserii, din cari să iasă cine-va cu capital la 12 și la 13 ani.

Aveți alt ceva de făcut. Este un gol în organizarea învățămîntului nostru. Aveți școlile primare organizate numai ca primă treaptă pentru trecerea la învățămîntul secundar, aveți apoi școlile secundare organizate cu oare-

cară cusururi de cară mă voiă ocupa acum, aveți unversităti. Dar lipsește ceva. Ce? Un învățămînt care, fără a fi o școală specială să aibă o tendință profesională, și care este învățămîntul cel adevărat, care este cerut de trebuințele acestei țări.

Bine ați făcut cînd ați luat din proiectul de la 1895 trifurcarea. Tot așa trebuie să faceți și aci, și, în loc de a face școli elementare de agricultură de doi ani, să răspundeți la această nevoie a burgheziei noastre, să 'i dați o școală tot primară, în care să învețe ceva mai mult de cit în școala primară, și din care să iasă apt pentru a merge, fie la prăvălie, fie la meserie, o școală care să aibă un alt caracter, unde să învețe și o limbă străină, indispensabilă, nu gramatică, ci să vorbească limba, să învețe comptabilitatea, desemnul, modelarea, cară sunt foarte importante. Să învețe mai ales desemnul, modelagiul, îndeminarea mînei, acesta este temeiul, și atunci veți face o lucrare bună, folositoare.

Și dacă experiența va fi zis: pe lingă unele din aceste școli primare-superioare, cu caracter profesional, să punem și ceva ateliere pentru acele feluri de meserii cară se pot exercita de copii, cum de exemplu în Elveția pentru sculptura de lemn și fildeș, în Belgia la școale de fete pentru desemnul pe porcelană, foarte bine! Incercați și dacă reușiți, aveți să le înființați mai departe.

D-voastră însă, vă inchipuiți că trebuie unificat tot învățămîntul din țara romînească, și, plecînd de la ideia că tot ce se chiamă școală trebuie să fie la d-v., ați pornit în război să stringeți școlile din România. Ministrul de război v'a opus o rezistență militară, deși școlile de fi de militari se potrivesc, căutînd programele lor, cu învățămîntul secundar.

La ministerul lucrărilor publice nu ați putut lua nimic. La domenii nu numai că ați luat școalele și le-ați de-turnat de la misiunea lor, dar ați fost siliți să inventați un fel de școli foarte ciudate, nu pentru a face oameni de practică și de experiență, ci funcționari. Voiți să faceți de odată 240 de asemenea școli, și să formați personalul acestor școli, probabil cu greutate și cheltueli, dar fără rezultat, pentru că acestea nu pot să dea rezultate, e cu neputință să dea rezultate.

Așa că, d-lor, mă întorc de unde am început.

Departate de a fi o operă care să complinească legea învățămîntului, legea actuală nu poate de cit să strice și să încurce. Singurul lucru bun e creierea, care se putea face printr'o trăsătură de condeiu, a unei secțiuni comerciale pe lingă școalele secundare de fete, și îndrumarea -- dacă are veri-un înțeles art. 84 -- a transformării unor școale secundare în școale adevărate inferioare, dar care să aibă un învățămînt practic, cu tendințe profesionale, iar nu creierea de ateliere de Stat, unde nu lipsesc de cit uniforma și toboșarul care să 'i cheme la lucru de două ori pe zi, de cite ori intră în atelier. Din potrivă, trebuia să creați ce ne lipsește. Repet: puteați să încercați, de voiați, și d-v. și d. ministru de industrie, unele ateliere pentru meseriile cari s'aun creat în țară. Mai puteați să faceți un lucru: să organizați un sistem întreg de a plasa pe absolvenții de ai învățămîntului primar, cari ar fi avut tragere de inimă, în diferite fabrici, ateliere sau usine, să le dați subvenții și să încurajați acest lucru. In loc de aceasta, aveți și un articol, că ori de cite ori la o școală contribuie și Statul, Statul e dirigitorul acelei școale. Ce spirit de complectă unificare, de complectă aservire! de complectă modelare a tuturor după un singur tip! și, ce e mai curios, după un tip pe care nu l'ați văzut nici odată de cit în imaginația d-v. și tipărit în foile acestui proiect de lege!..

De aceea, resumindu-mă, mă întorc la declarația de la început: nu vă puteți plînge că, în acești patru ani de legislație, noi am luat o atitudine ostilă față de silințele d-voastre. Că aun fost puține încercările d-v., ce importă? Cite aun fost le-am discutat pe toate cu multă bună-voință, ba de multe ori nu ne-am făcut datoria pe deplin față de alegătorii noștri. Ați venit cu legea minelor, a vorbit d. Carp în Senat, și atita tot din partea noastră. Ați venit cu legea învățămîntului secundar și superior, nu ați avut să vă plîngeți de atitudinea opoziției, nici în Cameră, nici în Senat, deși era o lege de mare importanță. Ați venit cu puțin, ce e drept, nici nu prea am avut multă ocazie, dar, în sfirșit, nu puteți să ne arătați o lege a d-v. pe care să o fi criticat cu amărăciune, și să vă fi spus că nu va fi lege a Statului, de cit cit

timp veți fi d-v., și că va înceta de a mai fi lege a Statului cînd nu veți mai fi d-voastre.

Dar azi, în ziua cînd vă facem această declarație, trebuie să fiți convinși că nu o facem din spiritul de opoziție, care orbește, dar în convingerea deplină că votîndu-se această lege, se face o operă rea. (Aplause).

* *
*

(Sedința dela 10 Martie, 1899)

Urmînd discuția legii învățămîntului profesional, pe articole, d. Take Ionescu propuse un amendament la art. 1 din proiect, căutînd cu acest prilej a desmînti unele legende ce rău-voitorii liberali au creat pe seama d-sale, cit și pe acea a partidului conservator.

Amendamentul d-lui Ionescu a fost respins cu 73 bile negre, fiind 31 albe, din 104 votanți.

D. Președinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, amendamentul meu care propune suprimarea cuvintelor: „ministrul instrucțiunii publice și cultelor, este autoritatea supremă în învățămîntul profesional“, este evident că cuprinde legea întreagă.

Nu vă așteptați însă, cu ocasiunea susținerii unui amendament, să refac discuțiunea generală. Nu este de loc aceasta intențiunea mea, și vreau de la început să declar lucrul, ca să nu se crează alt-fel, deși este incontestabil că propunînd acest amendament, „suprimarea trecerii școalelor profesionale de la ministerul special la ministerul instrucțiunii publice“, principiul legii e tot în joc.

D-lor, sunt silit să vorbesc, și iată de ce:

Ieri, d. ministru al școalelor a spus că la 1893, cînd d. Carp a propus legea sa asupra învățămîntului profesional, eu m'am opus, că 'i-am cerut ca aceste școli să se ia de la domenii și să se dea ministerului instrucțiunii publice, și că d. Carp a pus piciorul în prag și eu am cedat.

Voesc să-mi spună d. ministru de unde a luat această informațiune, căci dacă a luat'o de unde-va, sunt dator să-i spun că a fost rău informat; iar dacă tace, dacă nu vrea să-mi spună de unde a luat informațiunea, atunci sunt silit să-i spun că ceea ce a spus nu este exact.

Politeța îmi impune cuvîntul *neexact*, dar dacă neexact va să zică ceva care nu e tocmai așa, în cazul de față să se știe că neexact însemnează că absolut nu e așa, dar de loc nu este așa. Și atunci de ce mai vorbim, d-lor, de demnitatea parlamentului cînd venim cu lucruri astfel de neexacte?

Auzind pe d. ministru, m'am întrebat: nu cum-va memoria mea să mă fi înșelat? Și azi chiar am căutat de am comunicat cu d. Carp și amîndoi am căutat să vedem dacă vre-odată am discutat împreună asemenea lucru; absolut nici o dată n'am convorbit măcar cu d. Carp despre astă cestie, absolut nici o dată n'am făcut cea mai mică opunere la legea d-lui Carp, și absolut nici o dată n'a avut ocasiune d. Carp să pună piciorul în prag.

Și atunci, d-lor, mă întreb, dacă e permis să se aducă în parlament, și încă de pe banca ministerială, ceea-ce numește Francesul *des potins*.

'Mî-aduc aminte că d. ministru, acum un an, la discuția legii învățămîntului secundar, iar venise în parlament cu un *potin*: spusese că proiectul meu de lege asupra învățămîntului secundar, pe care 'l adusesem eu în comisiune, nu coprindea trifurcarea și că comisiunea a pus'o.

Iarăși lucru neexact, dar monstruos neexact, căci nu se bizuia absolut pe nimic. Așa și ceea-ce spune acum e absolut neexact.

Cum să răspund dar la partea a doua, la acuzația că una susțineam în consiliul de miniștri, și alta azi, aci? Cum se poate răspunde la învinuirii scoase din vînt?

Știți ce este adevărat? Am scris singur într'un jurnal, acum cite-va zile, că în momentul cînd m'am dus la ministerul instrucțiunii publice, la 1891, aveam ideia vagă ca să iaș la ministerul instrucțiunii publice toate școalele din țară. Această idee n'a eșit nici o dată din forul meu interior, și îndată ce am venit în capul școalelor, m'am vindecat de această greșală. Și fiind-că am avut deplină bună credință și am spus franc, că într'un moment, acum șapte ani, avusesem această idee pe care am părăsit'o la primii pași în practică, de aci *potin*, de aci lupte cu

d. Carp în consiliul de miniștri, de aci isbinda d-lui Carp, de aci schimbarea mea la față.

Dar, d-lor, nu e viață posibilă cu așa năravuri! Apoi sunt o mulțime de lucruri cari se șoptesc și cari nu le aducem aci, fiind-că nu este cuviincios aceasta. Apoi dacă e vorba de *potinuri*, vă vom da noi la *potinuri*, noi advocații cari cred că suntem mai bine de cât orî-cine în stare, cînd am vrea să spunem *potinuri*.

D-lor, vă întreb: în ce limbă și cu ce cuvinte, din ce dicționar se poate califica lucrurile acestea?

S'a mai spus aci, că ideea mea de crearea unei secțiunii comerciale pe lîngă școalele secundare de fete, a fost luată de proiectul d-lui Sturdza. L'am adus aci, e legat frumos, vedeți-l, nu se găsește în proiectul d-lui Sturdza lucrul acesta.

D. Spiru Haret, ministru al cultelor și instrucțiunii publice: N'am zis-o eă.

D. Take Ionescu: Dar cea-l'altă ați spus-o?

D. Spiru Haret, ministru al cultelor și instrucțiunii publice: A ceea am spus-o.

D. Take Ionescu: Ați mai spus un lucru: ați spus că eă, în legea mea asupra învățămîntului primar, înființasem școli primare superioare, și că nu le-am aplicat! Dacă nu ați spus, nu am nimic de zis. Fiind-că d. ministru tace, vrea să zică a spus.

Nici aceasta nu este exact. Dar de loc. Și aci nu este vorba de un *potin*, ci de un lucru care se putea lesne controla.

Ei bine, nu este exact.

În articolele 33 și 34 din legea de la 1893, cele la cari s'a referit d. ministru, nu este vorba de nici o școală primară superioară. În art. 33 e vorba de cursuri de făcut o dată pe săptămîină la absolvenții școlii primare de la țară; aceasta nu este o școală superioară. Este vorba în art. 34 de *cursuri de séră* în unele centre populate. Aceasta este școala primară superioară? Vrea să zică nici aceasta nu este exact.

Atunci mă întreb: este posibilă discuțiunea în asemenea condițiuni?

Mai departe s'a susținut că noi am făcut o greșală cînd am zis că vom desființa legea aceasta, atunci cînd

vom putea s'o desființăm. Neapărat că dacă n'o să ajungem nici o dată la guvern nu o s'o putem desființa. D. ministru 'mă-a amintit chiar un discurs al meu din opoziție. E adevărat.

La o întrunire publică, cînd eram în opoziție, ziseam că este purtare de sălbateci de a anunța că ai să desființezi sau să strici tot ce s'a făcut de un alt partid. Persist în părerea mea, că un partid politic, care ar avea drept scop ca să desființeze tot ce au făcut adversarii săi, introduce moravuri sălbatice în viața politică. Este firesc ca partidele politice să se succedă la guvern, dar dacă nu fac de cît să desfacă ceea ce au făcut cei-alți, munca națională pierе! Munca țării seamănă cu munca lui Sisif, care urca într'una piatră și vecinic cădea.

Dar același lucru este să anunți la toate creațiunile unui partid, că ai să le desfăci, cu faptul că odată în patru ani zici despre un lucru că ai să 'l desființezi? Mie 'mă-a părut bine că d. ministru 'mă-a citat cuvîntarea mea din opoziție, căci aceasta 'mă-a dat dovada că se interesa de politică și atunci pe cînd nimeni nu știa că d-sa se ocupă de politică, și prin urmare a dat o desmintire la mulți cari credeau contrariul, și se temeau pentru viitorul instituțiilor noastre parlamentare văzînd la guvern oamenii cari nu se țin de politică de cît atunci cînd sunt la guvern. Cum eu cred că regimul parlamentar este necesar țării acesteia, sunt fericit să aflu că și aceia cari nu se văd în politică în vreme de opoziție, în mintea lor urmăresc viața politică chiar atunci cînd sunt departe de luptele noastre. (Aplause).

Dar adăugați: nu veți putea desființa legea aceasta. Pentru ce? Pentru că legea aceasta este așa de bună în cît nu se poate desființa.

Dar noi credem tocmai că este așa de rea în cît datoria noastră este să o desființăm. Aceasta nu lămurește nimic.

Orî ați voit să lăsați să se înțeleagă că noi, deși ajunși la guvern, dacă vom vroi s'o desființăm, nu vom putea, căci vom avea o piedică?

Atunci țin să fac două declarațiuni.

Noi nu primim *guvern cu piedică*, și atunci cînd am avea la guvern piedică, am ști să ne retragem cum am știut tot-d'a-una să ne împlinim datoria. (Aplause).

D-lor, țin să fac și o a doua declarație: Nu este de loc exact, dar de loc că sunt piedici la guvern. Și dacă d-v. ați venit cu un *potin*, scos nu știu de unde, despre ce s'ar fi petrecut în consiliul nostru de miniștri, putem și noi să vă aducem aici nu *potinuri*, dar ceea-ce colegi de ai noștri au declarat că v'au auzit în întrunirile particulare ale d-voastre. Acolo ați spus că împrejurul acestei legi nu sunt numai temeiurile trase din conștiința parlamentului, dar mai sunt și alte temeiuri afară de conștiința parlamentului. (Aplause).

Eū fac o declarație: Nu este adevărat ceea-ce ați spus.

La nici unul din actualele proiecte de lege nu este alt temeiū de cît meritul intrinsec al legii, și conștiința partidului care 'l discută sub controlul partidului celui-alt.

Ași protesta în contra celor șoptite de d-v., dar nici nu am nevoie să protestez, fiind-că știu că ceea ce ați spus nu este adevărat. Poate să fie un meșteșug parlamentar de a inventa asemenea lucruri, pentru a forța mina partizanilor, dar să se știe că nu este adevărat.

Nu este adevărat că mai este și alt factor la această lege de cît meritul ei intrinsec și voința Parlamentului.

Iată, d-lor, de ce nu mă tem de loc de profetia d-lui ministru de instrucție, că nu ne vom putea ține de vorbă, și vă dau întilnire în această privință pentru ziua, care d-voastre doriți să fie cît mai îndepărtată, în care vom avea ocasiunea să ne îndeplinim datoria.

O voce: Peste 10, 12 ani.

D. Take Ionescu: Fie și 12 și 15 ani, aceasta nu depinde nici de d. Stătescu, nici de mine.

Cît despre amenințarea, cît despre înfricoșarea că noi prin declarațiunile noastre, pe cari vă asigur că nu le-am făcut fără să cunosc opiniunea tuturilor conservatorilor, a tuturilor acelora cărora partidul le-a incredințat direcțiunea, și zic a tuturilor chiar fără deosebire de nuanță, că noi vom trece în țară drept oameni cari nu fac nimic pentru muncitorime, nu am nici o grije.

D-voastre știți că în cei 7 ani de guvern conservator s'a induoit numărul învățătorilor care era înscris în bugetul Statului, știți că am fost acuzat chiar erī că am

înmulțit școalele secundare; d-voastre știți că sub guvernul conservator s'a înmulțit și școalele normale.

Cînd un partid are la activul lui aceste lucruri, el ascultă cu sînge rece și cu surisul pe buze acuzările d-v., care fiind-că nu vrem să luăm în serios ceea-ce nu se poate lua în serios, pretindeți că nu voim să facem nimic pentru muncitorimea țării. (Aplause).

* * *

(Ședința de la 11 Martie, 1898)

În discuție e art. 16 din legea învățămîntului profesional, care prevede condițiunile de admisibilitate a elevilor și numărul elevilor.

D. Ionescu propune la acest articol un amendament în sensul că la școalele inferioare de agricultură să se primească tinerii cu vîrsta de la 16 ani în sus și cari au absolvit cursul primar. D-sa își susține amendamentul 'ast-fel:

D. Take Ionescu: D-lor deputați, propun la acest articol un amendament și veți vedea, cînd 'l voiți explica, că nu e un amendament în sensul vederilor mele, căci a vă propune un amendament ca să schimbe legea în sensul meu ar fi să vă cer să desființați legea.

Dar este un amendament cum trebuie să fie un amendament, în concordanță cu partea din principiile admise în această lege și votate deja până acum.

O voce: D-v. ați spus că veți desființa legea.

D. Take Ionescu: Am spus de la început că admit așa de puțin această lege în cit nu tind a o desființa în parte, ci voesc ca întregă să fie desființată, dar cînd propun un amendament la o lege odată luată în considerație, trebuie să fie așa amendamentul în cit să nu răs- toarne cu desăvîrșire întregul organism al legii, căci, alt- mîntrelea, ar trebui ca la fie-care amendament să facem din nou discuțiunea generală a legii, ceea-ce nu este un bun procedeu parlamentar.

D-lor, este o parte a amendamentului, care răspunde tocmai la ceea-ce zice d. Mincu, fără ca să ne fi dat între noi cuvîntul. Și credeți-mă, dacă pun acest amendament, este că nu este frumos ca la o lege pe care o votăm să fie colaborator și La Palisse, și dacă rămîne aliniatul 6 așa cum este, atunci la această lege ia parte și repausa- tul La Palisse.

„Numărul școlărilor din fie-care școală nu va putea trece peste 120. In cas cînd s'ar simți trebuința a se da școlăi o desvoltare mai mare, va trebui să se mărească in proporție terenul, clădirile și materialul de cari dispune.“

Asta este ceva frumos. Dacă ai făcut școală pentru 120 de elevi, nu încape de cît 120 și cînd vrei să bagi mai mulți de cît atîta, nu poți căci nici oamenii nu pot să fie stiviți ca icrele și nici casele nu pot să fie elastice ca mingile; evident decî că va trebui să se întindă clădirile și să se înmulțească materialul de care dispune școala.

Dacă cu 6 vaci pot să lucreze văcărie 100 de inși, de vor fi 200 de inși, nu vor putea să mulgă tot aceleași 6 vaci.

Este frumos să iasă din deliberațiunile noastre asemenea glume? Dar atunci cer și eu același lucru prin *contrari*: dar in cas cînd se va scădea numărul elevilor, atunci se va împuțina numărul clădirilor și instrumentelor de cari dispune școala. Cred că această parte a amendamentului se susține prin ea însăși.

Și să credeți, d-lor, că această parte a amendamentului, numai gînd rău din parte-mi nu vă poate proba, căci gînd rău ar fi să rămînă cît mai multe din mostrele de frumuseți ale acestei legi.

D-lor, nu am de gînd să mă întind mai mult de cît trebuie asupra celor două propozițiuni pe cari le-am supus la discuțiunea generală și anume, că ceea ce se înființează prin această lege, nu sunt școli de agricultură, ci fabrici de profesori, și cred încă mai mult, să 'mî dați voie să vă spun, fabrici de profesori incapabili. La aceasta se reduce scopul legii.

Și nu numai că se fac fabrici de profesori cu cheltuială nesocotită și enormă, care, de altmintrelea, cu multă gentileță, se aruncă pe spinarea județelor, pe cînd ele nu au cel puțin răspunderea de a fi colaborat la această glumă legislativă; dar se strică, d-lor, și ceea ce avem cu mult, cu puțin, fabrica de profesori de care vorbea d. Aurelian cu multă dreptate și cu experiența omului care — trebuie să fiți drepți — este unul din puținii oameni ai

acestei țări, cari de 30 de ani și mai bine, s'a ocupat de agricultură.

Literatura didactică a agriculturii cît este, bună rea, a fost și ea la nivelul țării; căci nici cele-alte literaturi didactice să nu credeți că sunt foarte pîcopsite; căci cunososc foarte mulți savanți, cari nu au publicat nimic de cît cite o cîrticică elementară de curs secundar. Acesta este tot bagajul lor științific tipărit, pe care 'l poate cunoaște publicul. Prin urmare, să nu fim așa de țănoși cu unele ramuri ale Statului, acelea cari s'au ocupat de agricultură și să zicem că nu știu nimic, că n'au produs nimic; căci dacă ați face socoteala rînd pe rînd, ați vedea că, cam la un nivel este socoteala generală, fiindcă toate atîrnă, nu atît de voința oamenilor, cît de totalul împrejurărilor unei vremi date, împrejurări ce au împins ocupațiunile publice, interesele oamenilor luminați într'o anumite direcțiune și le-a depărtat de la altă direcțiune.

Intr'o țară ca a noastră, în care se putea face cultura estensivă cu folos, în care se îmbogățeau oamenii cultivînd foarte rudimentar, cum voiți d-v. să se desvolte o agricultură intensivă și științifică?

Totul vine cu nevoia și cu cît se împuținează posibilitatea de a realiza cîștig cu agricultura proastă, adică cu cît renta solului crește, cu cît salariul lucrătorilor se urcă, cu cît prețurile cu cari se vînd produsele scad, cu atît, neapărat, oamenii cată, prin alte mijloace, prin mijloace de perfecționare științifică, de muncă încordată, să pună la loc ceea-ce pîgubesc aiurea.

Nu s'a decretat nici o-dată că, de aci înainte va fi agricultură științifică. În toate este așa; pe cît timp se putea trăi bine fără muncă încordată, fără multă carte nici multă muncă nu se făcea, nici carte multă nu se cerea. Cînd însă nu s'a mai putut trăi fără multă muncă, sau cînd locurile se umpleau, chiar cei leneși se puneau la muncă.

Ce avem noi astăzi? Școli inferioare de agricultură, școli practice de agricultură, cari nu sunt școli secundare, ci școli primare. V'a dovedit foarte bine d. Aurelian, citindu-vă legea că are de scop să producă gospodarii rurali, nu șefi de exploatațiuni întinse. Pentru aceștia din urmă este școala superioară de agricultură, care până

acum se numea școala centrală. Suntem la nomenclatură, avem a face cu universitatea și evident că avem bogăție de cuvinte.

Ziceam că avem astăzi trei școli practice de agricultură cu doi ani de curs; d-v., în articolul precedent, ați pus trei ani, nu discut ceea-ce s'a votat fiindcă nu sunt în drept.

Cum se intră la aceste școli practice? aci este cheia lucrului. Voiți să scoateți gospodari rurali, adică țărani cari să se stabilească la sate și cari să 'și conducă ei singuri, să 'și facă munca, cu minile lor, dar s'o faci mai bună pentru ca să serve de exemplu celor-alți. Atunci este cea mai greșită idee ca să 'i mai treceți prin purgatoriul ce se chiamă ciți-va ani de studiu într'un gimnasiu la oraș. Ne cunoaștem țara. Avem cea mai mare greutate ca să menținem la plug, pe acei cari au diplomă de 4 clase primare; ei 'și inchipuiesc că sunt savanți și nu mai visează de cât liceul, ba chiar universitatea. Ba mulți din profesori cred de datoria lor ca să 'i împingă la licee.

Mă refer în această privință la toți acei cari au experiența lucrurilor. Știu că profesorii fac aceasta de bună credință și în bună credință, cred că fac bine. Zorul lor este să împingă cât se poate mai mult pe absolventul școlii primare la liceu și această stare de lucruri e firească și nu prin decret se poate modifica. Acum șapte ani, școlile noastre primare rurale dedeau 1800 absolvenți pe an pentru 2500 învățători, adică ceva mai mult de cit $\frac{1}{2}$ de absolvent... de învățător și ceva mai puțin de trei sferturi de absolvent de învățător. Era firesc ca oamenii aceștia să se creadă procopsiți fiindcă au absolvit cursul primar și să pornească imediat la liceu. Astăzi am ajuns la 9000 de absolvenți, o să ajungem la 20, la 30 de mii și cînd vom avea 30 de mii, atunci negreșit că vor pricepe și dinșii că absolvirea a 4 clase primare rurale nu e mare procopseală, nu este un galon în buzunar pentru mareșalat. Dar tendința lor este, cum ziceam, că după ce au absolvit cursul primar, să lase meseria părintească, agricultura, și să plece la oraș. Departe de mine ideea de a zice ca să nu plece nimeni la oraș; știți bine cit am ținut la liceele internate și am absolut părerea

că pe cei însemnați, trebuie să-i ajuți, să-i împingi înainte, fiind-că vecinic trebuie să improspătezi puterile păturei dirigiuitoare a statului din masele bogate ale tuturor straturilor sociale, dar puhoiul mare este un lucru rău. Și credeți d-v. că aceasta fiind starea de lucruri, acei ce vor face 4 clase de gimnaziu se vor întoarce la școlile practice de agricultură ca să se facă un gospodar rural? Poate că se vor găsi și de aceștia, dar vor fi numai aceia cărora le-a fost cu neputință să se tirească în gimnaziu cu toată indulgența cunoscută pentru note și cari văzind că după 2 ani de repetire a unei clase nu pot merge înainte, se vor întoarce la agricultură. Dar pe aceștia voiți să-i faceți gospodari rurali? Așa erarhie socială vreți să faceți d-v., ca tot ce este rău și leneș să fie gospodar rural și tot ce e harnic și indulgent să nu fie?

D-lor, convingerea mea este că toate îndeletnicirile unui stat sunt egal demne și toate cer ca cel mai bun din fie-care fel să le îmbrățișeze, și eu nu vreau ca școlile practice de agricultură să fie spital pentru acei cărora le-a fost cu neputință să străbată cursul secundar, nici să las școala goală, să fac apel și să nu vină nimeni într'insă. De aceea, legea actuală era lege practică și cuminte.

Iată ce zice legea actuală în articolul 22:

„In școalele practice de agricultură se primesc numai tinerii cari au terminat cursul primar, cu vârsta de 16 ani împliniți, și vor trece un examen de admitere din citire, scriere și din aritmetică elementară, după programul ce se va întocmi de ministru.“

Atit. Tinărul care a rămas la țară, care a dovedit gustul său pentru munca cîmpenească la vârsta de 16 ani deplină, — pentru că nu puteți lua un copil de 12 ani la muncă — și care va trece un examen, va putea intra în școală. Va trebui să treacă un examen, pentru ce? Pentru că poate a terminat de mult cursul primar și a uitat tot, și de aceea se cere un examen asupra citirei, scrierei și aritmeticei elementare. Aceasta da, așa poate că veri o-dată vom avea candidați pentru școalele practice de agricultură, candidați adevărați, cari să se facă gospodari rurali, iar nu se facă imitație de gospodari, un fel de dascăli agricoli.

Prin urmare, d-ilor, într'o parte a amendamentului meu, propun să revenim la acest text, dar recunosc că dacă ași propune numai atât, ar fi un fel de piedică care ași pune-o legei, pentru că d-v. deja ați intrat într'un angrenaj, în acest angrenaj de fabrică cu trei etaje pentru profesorii agricoli: în jos, școli elementare agricole, profesor pentru școalele elementare agricole e normalistul. Normalistul învață în școala inferioară agricolă. Deasupra, școala superioară agricolă; acolo intră absolvenții școlii inferioare și intră acolo ca să iasă profesori la școala inferioară agricolă, de unde se scot profesori pentru școale elementare agricole. E o concepție? D-zeu să o boteze, dar în sfârșit, e o fabrică de dascăli agricoli cu trei etaje și cu ascensorii cari duc la fie-care etaj. Aceasta e casa care v'o zidiți; nu pot să vă cer să trăiți în alta, căci ar fi o expropriere, dar pot să vă cer să o mobilați mai cum se cade. Și atunci zic: cel care a făcut cursul secundar, nu intră în școala inferioară ca să iasă gospodar, ci ca să iasă absolvent și să intre în școala superioară, ca de acolo să iasă dascăl agricol, iar nu gospodar. De aceea zic: primiți, vă rog, în școală, cu cursul primar, cu 16 ani impliniți și cu examen.

Dar ce o să faceți cu normaliștii d-voastre? (Interruperi). Normaliștii sunt dascălii cari vor învăța pentru școala elementară agricolă. Am zis ca se vor păstra câte-va locuri pentru normaliști.

Dar această e firesc! Normalistul e invitatul, mosefirul în această școală practică agricolă; școala nu e făcută pentru el, el să fie pe d'asupra, dar nu la temelia casei din care es gospodarii agricoli, căci așa e legea d-v., să vă citesc articolul, căci de la tribună se citește în tot-de-a-una cam repede. Ce spuneți d-v.?

„In școalele inferioare de agricultură se vor primi: a) absolvenții de ai școalelor normale primare de învățători, conform art. 9, alin. II; b) învățători normaliști, cari nu au încă etatea implinită de 34 de ani, conform art. 20, alin. I; c) tinerii cari vor fi absolvit o școală elementară; d) tinerii cari vor fi absolvit cursul secundar inferior, complet; e) tinerii cari vor fi absolvit cel puțin două clase secundare.“

Credeți că este numai atita, d-ilor? Lucru inteligent

ar fi să împarți locurile pe diferite categorii; să între și de aci, și să între și ceva gospodari. D-v. ziceți: „Numărul primirilor din categoriile *a* și *b* se vor fixa de minister, în fie-care an și pentru fie-care școală. După ce se vor face primirile din aceste două categorii, *în locurile ce vor rămâne disponibile*, se vor primi candidați din cele-alte categorii, în ordinea indicată la alineatul precedent, așa că nu se vor admite candidați dintr'o categorie, de cît după ce vor fi admise toți cei din categoria precedentă.“

Intiiu: Absolvenții școalelor normale și învățătorii normaliști de 35 ani; cam tineri îi duce la școli! A doua categorie: se vor primi candidați din cele-l'alte categorii, adică tinerii cari vor fi absolvit o școală elementară de agricultură, tinerii cari vor fi absolvit cursul secundar inferior complet, și în fine, tinerii cari vor fi absolvit cel puțin două clase secundare.

Este frumos, școlarii aceștia să învețe alături cu oamenii însurați, cu învățătorii de 35 de ani? Ce conversațiuni vor avea oamenii aceștia de 35 de ani cari se pun la vorbă cu băeții de 16 ani! Aci se vede același ideal, aceleași preocupări!

Dar aceasta s'a votat, și la ceea ce s'a votat nu am nimic de zis.

Vă atrag însă atențiunea, d-lor, asupra pasagiului următor: „Se vor primi candidați din cele-alte categorii în ordinea indicată la alineatul precedent, așa că nu se vor admite candidați dintr'o categorie, de cît după ce se vor fi admis toți cei din categoria precedentă.“

De ce atunci să mai zicem noi că avem școli pentru gospodarii rurali, cînd art. 16 ne spune: cîți normaliști, cîți din cei 35 milițieni agricoli va voi ministrul, ei vor ocupa locurile. Dacă mai rămîn locuri, cine vine? Vin gospodarii? Doamne ferește, vin absolvenții școalelor elementare de agricultură, cari vin aci la etajul al 2-lea pentru ca să se urce la etajul al 3-lea. Cine mai vin după aceștia? Vin băeții cari au făcut gimnasiul la oraș. De unde are să iasă gospodari rurali? Din această combinațiune? De unde? Prin ce minune? Știu din noul testament multe minuni; este, de exemplu, înmulțirea celor 5 pîni pentru 10 mii de oameni. Vedeti că este o minune, dar pleacă de la o idee posibilă, anume că se poate

impărți 5 pini în așa minime cantități și se poate, prin o virtute dumnezească, ca fie-care să se sature cu o foarte mică cantitate. Dar ca să iasă un gospodar rural din o fabrică în care nu ai băgat nici un element din care să iasă gospodarii rurali, aceasta este tocmai problema cum să faci omlet fără ouă. Fără ouă nu se poate face. Pentru acest omlet nu sunt candidat.

Așa dar, d-lor, o dată ce d-v. ați votat art. 15 în care ați spus categoric, că școlile inferioare de agricultură au de scop a da cunoștințe teoretice și practice de agricultură, pentru a forma buni gospodarii rurali și pentru a prepara pe învățătorul de la școala elementară de agricultură, dacă lăsați art. 16 așa cum este, art. 15 nu mai are înțeles, căci nu are de unde să iasă gospodarii rurali. N'a putut să intre și n'a putut să iasă.

Recunosc însă că, ca mașină de fabricațiune, ca industrie națională, aceasta este o adevărată industrie națională.

Sunt producțiuni omenestii literare, artistice, științifice, despre cari știți d'a capo că nu au putut fi plagiate. Cunosc în literatura noastră pagine, cari de sigur nu au putut fi plagiate, cari au un fel de *odeur du terroir*, după care recunoști că nu este plagiatură și că are în mod absolut meritul originalității.

Ei bine, n'ați plagiat pe nimeni.

Amendamentul meu este singurul mijloc ca să faceți să iasă măcar un singur gospodar rural, să'l puteți arăta și să ziceți: iată, acesta este singurul care a mai putut să iasă în urma marelui reforme destinată de a încuraja și întinde învățămîntul agricol în România. Vă asigur că nu veți scoate nici unul, dacă nu veți vota amendamentul ce propun.

D. vice-președinte: D. președinte al consiliului are cuvîntul.

D. Dim. A. Sturdza, președinte al consiliului: Vedeți, d-lor, ce amestecătură de cuvinte și idei, în susținerea unui amendament.

Această este natural din partea d-lui Take Ionescu, căci d-sa a zis: în ziua cînd voiți face parte din guvern, — adică cînd vor veni conservatorii la cîrma Statului, — în acea zi, cu un singur articol, am să desființez legea.

D. Take Ionescu intră în discutarea acestei legi cu tendința declarată de a o desființa. În ce mod o poate deci discuta?

Nu intră, prin urmare, în șirul de idei, care să conducă a îmbunătăți această lege. D-sa crede că, cu ceea-ce junimiștii numesc zeflemele, are să infunde legea.

Ni se poate infunda discuțiunea, dar prin ce alta, de cit prin o imensă pierdere de timp, pentru că se combate legea într'un mod neserios.

Să ne schimbe rostul nostru — al partidului național-liberal, — aceasta nu o poate face d. preopinent. Poate veni cu etaje, cu accesorii și cu alte invențiuni de ori-ce altă treaptă, discuțiunea nu poate fi convingătoare, pentru că nu e serioasă.

Vă rog să trecem înainte și să votăm acest articol, așa cum este.

Voci: Inchiderea discuțiunei.

— Se pune la vot închiderea discuțiunei și se primește.

D. C. I. Brătianu: Amendamentul propus de d. Take Ionescu sună ast-fel:

„În școlile inferioare de agricultură se vor primi tineri, cari au terminat cursul primar, cari au vârsta de 16 ani împliniți, și vor trece un examen de admitere din citire, scriere și din aritmetica elementară.

„Deosebit de aceasta se vor păstra cite-va locuri pentru absolvenții de școale normale și normalişti, conform art. 9 și 10.

„De asemenea propun a se șterge partea a doua din aliniatul *b* al acestui articol“.

Take Ionescu.

Comitetul delegaților a respins acest amendament, de oare-ce nu intră în codul legii.

— Se pune la vot amendamentul d-lui Take Ionescu, și se respinge.

* * *

(Aceeși ședință: 11 Martie)

La art. 21, care prevede admisiunea elevilor în școala superioară de agricultură, d. Ionescu combate economia întregii dispozițiuni în această privință.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, d. Pană Buescu, la

articolul precedent, a arătat, se pare, pe deplin, cât de importantă este, în această alcătuire, programa școlii superioare de agricultură.

Evident, d-lor, programa este un lucru important: dar este ceva mai important de cit programa, și acest lucru mai important de cit programa, este ceea ce se află în art. 21. Și vedeți că fără nici un spirit de a pune pedică, dar foarte regulat, am vorbit la articolele cari priveau o serie de idei, am vorbit la articolul unde se fixa, cum au să se primească cei cari cer să intre în școlile inferioare de agricultură. Și acum am cerut cuvintul la articolul care hotărăște, cum se primesc acei cari intră în școala superioară de agricultură. Pentru ce, d-lor?

Pentru că înțelege orî-cine, că la discuțiunea generală, nu am putut de cit să indicăm în frase generale, acele tendințe ale legii, pe cari le credem detestabile, și că suntem datorî ca la toate articolele în cari se intrupează acele tendințe, să explicăm mai detaliat și mai pătruns, efectul absolut detestabil pe care îl are această alcătuire.

În adevăr, d-lor, avem în țară o singură școală superioară de agricultură, și d. Pană Buescu se întreba: este aceasta un institut agronomic?

Nu este un institut agronomic. Ar fi bine să fie un institut agronomic, dar incontestabil, că așa cum este organizat, nu este un institut agronomic.

Ce este dar această școală?

Legea cea veche, mai modestă, făcută de oamenii practici, o numea școală centrală de agricultură.

D-lor, școala centrală este un nume care nu-ți dă imediat, n'are pretențiunea de a-ți boteza lucrul, de a-ți spune firea, însușirea ei; ca și cum ai zice școala națională de poduri și șosele.

Cînd d-ta dai un titlu ca *superioară*, care are pretențiunea de a fi un botez, atunci criticele d-lui Buescu sunt întemeiate. Atunci, vă rog, să nu-i dați numai po-recla, ci să o înfășați în fașele unui institut agronomic, să modificați programa pentru a fi un institut agronomic.

Nu știu soarta amendamentului d-lui Buescu, căci

comisiunea nu a fost completă, nu știu ce va eși... cum va eși însă, este un lucru sigur, ați votat deja art. 20, cu care ocaziune ați votat numele diferitelor școli de agricultură. Va să zică, este hotărît că această școală va purta numele de școală superioară de agricultură. Care este scopul ei, conform cu proiectul de lege?

Ia să citim art. 20, care ne spune scopul acestor școli:

„Scopul școlii superioare de agricultură este de a forma personalul didactic pentru școlile inferioare de agricultură, personalul fermelor model ale statului, buni administratori pentru moșiile particulare, precum și personalul special, necesar serviciilor ministerului de agricultură, industrie, comerț și domenii.“

Să revin, d-lor, la chestiunea în sine, cit este de extraordinar ca un ministru să formeze personalul special al altui minister. Aceasta s'a votat. Dar mă întreb: cum este întocmit art. 21 vor eși administratori pentru moșiile particulare din școala superioară de agricultură? Răspunsul meu categoric este, nu. După cum ziceam anterioră, că din școlile inferioare de agricultură nu vor eși buni gospodari rurali, tot așa și la art. 21, zic că aici nu vor eși buni administratori pentru moșiile particulare. Și în adevăr, pe cine primiți d-v. în școlile superioare de agricultură? Iată ce zice art. 21:

„In școala superioară de agricultură se vor primi: a) tineri cari să poseadă certificatul de trecerea cursurilor unei școli inferioare de agricultură, cu sau fără stațiu la ferma model, prevăzut la art. 16, alin. IX; b) absolvenții ai secțiunii reale sau clasice moderne de liceu; c) absolvenții a cel puțin 6 clase ai secțiunii reale sau clasice moderne de liceu.“

In legea actuală se primesc băeții cari au făcut germaniul, și cu patru ani cât mai ține școala, după 12 ani de învățatură, adică cu cei 4 din școala primară, ei pot să intre ca administratori la o moșie particulară.

D-v. însă, prin legea ce ne prezentați, primiți din categoria de băeți, sau mai bine zis aveți aerul de a zice că primiți, căci în realitate nu'i primiți de cit pe acei cari au făcut liceul complet sau acei cu 6 clase. Stațiu

la școală! Alți spirit comercial găseso și eu în acest
punct de lege.

D. C. Dumitrescu-Iași: Social, nu comercial.

D. Tala Ionescu: Cuvîntul acesta „social”, repetat
ca tot felul de terminațiuni, până la git îl am.

Apa dar, din momentul ce primiți cu liceul complet
ce înseamnă un lucru cunînto? Înțeleg pentru un institut
științific, adică pentru o școală de agricultură care ține
laolaltă universității agricole, o instituție agricolă care
este pentru agricultură ceea ce este facultatea de științe
pentru acei cari fac științele, facultatea de litere pentru
cei cari se ocupă cu literile, facultatea de drept pentru
cei cari se ocupă cu teologia, facultatea de medicină pen-
tru cei cari se ocupă cu medicina. Nu este un institut
științific școala d-v. Și repet observațiunea de odinioară :
găsiți d-v. atita pornire la tinerii noștri ca să se facă ad-
ministratori de moși particulare, în cit le cereți ca să
poată intra în școala care fabrică acest fel de oameni,
ce este liceul complet. Dar d-v. le cereți 4 ani și cu 8
lei 18 și cu 4 fac 16. Va să zică 16 ani de studiu din
viața lor, pentru ca să ajungă administratori la moștile
particularilor!

Apoi, acum cînd ei intră cu patru clase gimnasiale
și nu merge nimeni la acea școală ca să lase adminis-
tratori, și credeți că veți putea scoate pe viitor adminis-
tratori la moși particulare, cînd d-v. le cereți liceul com-
plet! Ce școală este aceasta?

Aveți date statistice că v'a îmbulzit absolvenții de
la școala de agricultură? Dovediți v'a experiența,
cum că în realitate se bat băeții la noi ca să se facă
administratori de moși? Nu, și d-v. vă amușiți să in-
tervizați condițiile tocmai pentru ca să gonjiți de la școala
de agricultură acel element care n'are drept scop de a
se face dascăl.

La toate școlile acestea de agricultură, de sus până
în, veți să le dați un caracter de fabrică de dascăli.

Dar, d-lor, credeți că sunt primiți absolvenții aceștia
de liceu? Nu, căci nu'l primește de cit cînd vor să locui-
ască peste cel ce vor veni din școala inferioară de
agricultură. Apoi d-v. n'ați făcut școala ca să este mai
bun să facă școala inferioară de agricultură de cit liceul?

Și dacă cel cu școala inferioară este preferat absolventului de liceu, nu vedeți că cel care va vrea să se ocupe cu acest studiu nu va face liceul, ci va merge în școala inferioară de agricultură, și că, ast-fel fiind, împingeți școala inferioară la o fabrică de studenți pentru școala superioară de agricultură? Și în realitate, de unde vă laudați, în expunerea de motive, că ați făcut școli, care nu sunt legate, ci independent una de alta, ați făcut cel mai strins lanț din cîte se pot face, căci iată ce se zice în art. 21: „În școala superioară de agricultură se vor primi: a) tinerii cari să poseadă certificatul de trecerea cursurilor unei școli inferioare de agricultură...”

Va să zică, d-lor, și aci tot ca la școala inferioară, nu va străbate în școala superioară de cit acela care a făcut școala inferioară, cu alte cuvinte, încă o dată o atracțiune pentru cei cari fac școala inferioară ca să se facă nu buni gospodari rurali, ci studenți la școala superioară. Și să se facă studenți la școala superioară, pentru ce? Ca să se facă dascăli la școala inferioară de agricultură. Apoi nu se ține lanț?

Dar, aduceți-vă aminte observația de adineaori a d-lui Aurelian.

Ce spunea d. Aurelian căruia tot 'i veți recunoaște că are practică de școli agricole în România și mai multă practică de cit în întregul minister al instrucțiunii publice cu toți agronomii săi. D. Aurelian care a văzut agricultura, n'a citit-o la carte, vă spunea: vreți administratori de moșii, șefi de exploatațiunii agricole, de unde să se recruteze aceste persoane? Din băieții arendașului, din copiii proprietarului, căci aceștia sunt cari au și mijloace materiale ca să se facă în urmă șefi de exploatațiunii agricole. Apoi cum vreți să 'i aduceți în școala d-v. superioară, cînd le cereți să treacă întiiu în școale inferioare și nu numai să treacă prin școale inferioare, dar să fi trecut întiiu prin școale elementare de agricultură? Dar nu e cu puțință.

Mai mult, d-lor. E și ceva absolut de neînțeles în această alcătuire.

Bine, d-lor, d-v. vreți să aveți la școala de agricultură două feluri de băieți: unii cari în viața lor n'au învățat agricultură, cari vin de la liceu și alții, băieții cari

aŭ făcut deja două ani în școale elementare de agricultură și trei ani în școale inferioare, și vreți ca cursurile, ca învățătura, ca literatura didactică, să se potrivească de o potrivă cu aceste 2 categorii de oameni? Unii cari de 5 ani învață agricultura și alții cari în viața lor n'aŭ auzit despre agricultură? E de nepriceput. Te întreb: cum a putut să se conceapă o ast-fel de idee? Cum se poate? Cind voi face eŭ program pentru un om care de 5 ani face agricultură, o să'l alcătuesc într'un fel; dacă îl fac pentru unul care în viața lui n'a făcut agricultură, o să'l alcătuesc alt-fel.

Aceasta e ca și cum ați lua d-v. pe un om care a făcut 4 ani de medicină și pe unul care în viața lui n'a fost într'un spital sau sală de anatomie, și-i ați băga în aceeași școală superioară de medicină. Ori faceți învățătura elementară de la început și atunci 'și-aŭ pierdut vremea de giaba cei cari aŭ învățat deja 5 ani, sau faceți învățămînt superior, și atunci nu poate să'l priceapă cei-l'alți.

Dar în ce țară din lume, arătați-mi exemple, a intrat în capul unui om, care a avut de la încrederea cuiva dreptul de a tortura o țară cu legislația lui, să pună școlile tehnice una d'asupra celei-l'alte, așa ca să treci dintr'una în cea-l'altă și din aceasta în alta? Nu e posibil. La cultura generală se poate, dar la învățămîntul tehnic nu se poate. Fie-care școală trebuie să răspundă la o anume nevoie tehnică și trebuie să se recruteze în mod deosebit. Nu se fac școli de agricultură inferioare ca să se recruteze din cea elementară și cele superioare ca să se recruteze din cele inferioare. Aceasta e să tragi mereu același vin în trei butoaie.

Aceasta e o socoteală? Ați făcut aceasta pentru că nici un moment nu ați avut în gînd că din aceste școli de agricultură de azi, adică cele inferioare, să scoateți gospodari rurali, din cele superioare să scoateți administratori de moșii. Gîndul d-v. unic a fost altul: dascăli, dascăli.

Vrei să faci în 6 ani, 118 școli elementare de agricultură. Vai de bietele județe cari plătesc! Atunci șterge școlile inferioare de agricultură și faci fabrică de dascăli. Dar n'o să fie destui. Atunci și școala superioară de

agricultură o deturneză din scopul ei, o scoateți din firea ei și o transformați într-o școală normală superioară de agricultură. Așa că, d-ilor, mult mai cu minte ca nomenclatură era aceasta: se institue în România o nouă profesiune; profesiune de profesori agricoli. Această profesiune se exercita la 3 grade: la grad elementar, superior și inferior. Se creează două școli normale: una inferioară, de profesori agricoli elementari, și una superioară de profesori agricoli inferiori.

Ei, atunci aș pricepe și eu și lumea, cel puțin ar fi corespondența naturală între titlu și conținut.

* * *

(Sedința de la 12 Martie, 1899)

Incidentul N. Catargiu -- D. A. Sturdza

Discuția ce se urma în Cameră cu privire la legea învățămîntului profesional, discuție senină și academică, nu era pe placul băncii ministeriale. „Prea mult se discută“, era părerea d-lui D. A. Sturdza; și dedea a înțelege, că opoziția face această discuție mai mult din spirit de obstructionism. Lucru absolut inexact: dacă opoziția de diferite nuanțe discuta dispozițiile legii și propunea amendamente, era pentru că găsea materia prea interesantă și prea legată cu viitorul țării.

Atmosfera era încărcată. Altercații între deputații guvernamentali și cei din opoziție se iveau la fie-cu minut. Una din aceste altercații avu ca urmare un cartel, între d-nii deputați G. A. Scortescu și Victor Lecca. Cartelul avu ca epilog o agresiune din partea d-lui Lecca, care căuta să lovească, în vestiarul Camerei, pe d. Scortescu; acesta scapă numai grație intervenției d-lui Nicu Catargiu și a curajului său, amenințînd pe d. Lecca cu revolverul. În acel moment tocmai eșia d. prim-ministru împreună cu d. ministru al justiției, și cu revolverul în mînă d. Scortescu spuse d-lui prim-ministru... „Iată cum suntem siliți a ne apăra viața în Cameră“, la care d. Sturdza a răspuns: „Într-o Cameră unde se ascultă insanitățile d-lui Take Ionescu, ori-ce se poate întîmpla“. La auzul acestor cuvinte, d. Catargiu, într'un moment de legitimă indignare, a apostrofat cu violență pe d. prim-ministru.

D. N. Catargiu povestește ast-fel cazul: „Cazul e mai grav de cît 'l-a arătat onor. nostru coleg, d. Scortescu. Ieri pe la orele 12 am primit o scrisoare de la d. Scortescu, prin care mă ruga să trec pe la locuința d-sale, hotel Capșa, avînd ceva urgent a-mi comunica. În adevăr, m'am grăbit a mă duce acolo și 'l-am găsit foarte agitat, spunîndu-mi că-i s'a întins o cursă.

„Am spus d-lui Scortescu că nu cred, fiind-că, de cînd există regim parlamentar, nici n'a îndrăznit cine-va sa atace pe un deputat cu premeditațiune; s'a văzut în statele străine, și chiar la noi, scandaluri și loviri, însă incidental, iar nu cu premeditațiune.

„Eu am venit cu d. Scortescu la Cameră, am căutat să evit acest scandal, și martor am pe una din persoanele cele mai onorabile, pe d. Horia Rosetti, care poate să vă spună, că am apelat la d-sa, ca să se evite scandalul, punîndu-l în curentul împrejurărilor, și d-sa 'mi-a făgăduit că va căuta să facă a se evita, căci e omul păcei.

„La orele 6 am eșit de aci și am văzut o aglomerațiune de mai mulți deputați, dintre cari d. Ghica se precipită cu violență contra d-lui Scorțescu ca să-l bată; eu atunci l-am oprit și în același timp i-am spus că nu e aci locul să vină să atace pe cine-va, nu sunt aci pădurile Țibanei, nici a Voineștilor, unde se află o populațiune de țigani.

„In același timp, atit d. Scorțescu, cit și eu am intilnit pe d. prim-ministru, căruia ne-am tinguit; d. Scorțescu a arătat revolverul, spunindu-i că a ajuns în așa stare ca să vină înarmat, căci alt-fel riscă să fie atacat. D. prim-ministru ne-a declarat: că în urma discuțiunilor insanitare, pe cari le-a făcut d. T. Ionescu, Adunarea e în drept ori-ce să facă. Se înțelege că atunci am insultat pe d. Dimitrie Sturdza, prim-ministru.“

D. Take Ionescu, pus de-a dreptul în cauză de d. Sturdza, avu cuvintul și vorbi ast-fel în acest incident regretabil:

D. Take Ionescu: D-lor deputați, cele relatate de d-nii Scorțescu și Catargiu cōprind două părți cu totul deosebite. E o cestiune, incidentul intervenit între doi colegi din Cameră, incident care în ceea-ce privește Camera, îl regretăm — și aceasta cred că este sentimentul tutulor, căci Camera nu e localul pentru incidente de asemenea natură, — și vedeți că 'mi măsor cuvintele, căci nu am nici un gând să pun unt-de-lemn peste foc, — dar mai este și altă parte. În toate parlamentele se întâmplă, în anume epoce, să se încălzească desbaterile; sunt momente în cari situațiunile politice se turbură, fără premeditare, căci numai ignoranții de ale politiceii cred că se poate cu premeditațiune crea situațiuni politice, iar oamenii înțelepți știu că situațiunile răsar din anumite împrejurări, și că nu poți să le împedici atunci cînd se nasc într'un mod firesc.

Sunt momente în cari într'un parlament este o stare de suflete încordată, o temperatură ridicată, în acel moment este evident că, cu cît sunt oameni cu mai mult temperament, cu atît violențele cresc, și nu se poate să fie alt-fel.

Care însă este atunci datoria, nu numai a unui guvern, dar datoria tutulor acelora cărora împrejurările le-a încredințat o parte de direcțiune, cu o parte de răspundere în evenimentele politice? Cînd zic, datoria tutulor, nu fac excepțiune nici pentru capii opozițiunei, cum nu fac excepțiune nici pentru capii guvernului, cu o nuanță; căci capii guvernului sunt cu mult și fără de seamă mai răspunzători de cît capii opozițiunei. Pentru ce? Pentru că este firesc, ca acel care este puternic să fie mai moderat de cît acel care este în opozițiune. Care este datoria șefului guvernului într'o situațiune încordată? Dato-

ria guvernului, atunci, este să facă tot posibilul ca să calmeze spiritele, să aducă influența sa în sensul binefăcător al liniștirii, aceasta este datoria guvernului. Dar să fim mai largi cu guvernul actual, cu d. președinte al consiliului actual, și să ne mulțumim de la d-sa ca să fie măcar neutru în asemenea împrejurări.

Dar putem noi primi ca să se facă asmuțator la desordine în parlament? (Protestări, zgomot).

D. Victor Lecca: Dovediți aceasta. (Zgomot).

D. Take Ionescu: Mă ertați, d. Scorțescu a zis că d. președinte al consiliului a spus, că *tot este posibil în această Cameră.*

Aceasta nu va să zică a asmuți?

Dacă d. președinte al consiliului n'a zis cuvintele acestea, ce era mai simplu de cit, în momentul în care d. Scorțescu a afirmat acest lucru, d. președinte al consiliului să spună că nu este adevărat. Atunci eu n'ași mai fi avut nimic de zis.

O voce: Va răspunde la timp. (Zgomot).

D. Take Ionescu: Eu n'am fost martor la scena petrecută în fața d-lui prim-ministru; am aci martor pe d. Procopiu care știe că nu am fost martor, căci d-sa, la eșirea din Cameră, m'a spus că s'a întâmplat un incident, și m'a întrebat care este părerea mea. D-sa spunea că d. Catargiu ar fi atacat pe d. președinte al consiliului, fără nici un motiv. Eu i-am spus că dacă d. Nicu Catargiu a atacat pe d. președinte al consiliului în modul cum spunea d-sa, a făcut foarte rău. D. Scorțescu, însă, ne-a spus cum s'a petrecut lucrurile, și d. președinte al consiliului n'are de cit să spună că nu este așa și noi atunci vom trage alte concluziuni; dar vedeți că tace.

Va să zică, până când d. președinte al consiliului nu va spune că a zis alt-ceva, rămâne bine înțeles că a zis, că într'o Cameră unde se ascultă insanitățile mele — aceasta este partea întâiu — totul este permis.

Ia să luăm pe rînd și să examinăm aceste lucruri: „Intr'o Cameră care ascultă insanitățile mele“... Ce însemnează aceasta? Însemnează că Adunarea nu trebuie să mă asculte, când voi cere cuvîntul. Aceasta nu este a împinge la desordine în Cameră? Cum se poate împedica un deputat să vorbească, de cit prin desordine? Căci alt-

mintrelea nu poate să fie împedicat să vorbească. (Interruperi din partea d-lui Delimarcu).

Eū nu mă pling de Cameră, de loc, d-le Delimarcu.

D-lor, eū nu mă pling de cuvintul insanităṭi. Eū n'am vorbit nici de *Turnul Babilonului*, nici de *poligamie*. Dacă ceea-ce vorbesc eū pare d-lui prim-ministru insanităṭi, apoi ce? Crede d-sa că am să vorbesc aci ast-fel în cit să plac d-sale?

Absolut nu mă turbură cuvintul acesta, chiar dacă ar fi repetat de zeci de ori; și dacă voiṭi să vă spun fondul sentimentului meū, mă voiū simṭi flatat că ceea-ce spun eū pare d-lui prim-ministru insanităṭi; este o cestiune de apreciere interioară.

Dar, d-lor, ce va să zică a asculta pe un orator? Insemnează a 'l lăsa să vorbească.

Camera face bine că ne lasă să vorbim, și nu primul-ministru trebuie să 'i pară răū că majoritatea lasă să vorbească pe oratorii opoziṭiunei.

Că majoritatea ne ascultă pe noi, insemnează oare că majoritatea ne urmează pe noi? Slavă Domnului că nu ne urmează nici odată. Și toate discursurile noastre aū fost, în ceea-ce privește efectele lor, de prisos, căci nu v'aṭi schimbat întru nimic opiniunile.

Să fie poate o asuzaṭiune de obstrucṭionism? Dar mai intiiū de toate, cine vorbește de obstrucṭionism?

Cind m'am dus la Senat cu legea clerului, d. prim-ministru a vorbit în secṭiunii 3 zile de-a rindul.

Aṭi mai auzit d-v., ca în secṭiunii, un orator să vorbească trei zile d'a-rindul asupra unui proiect de lege? Credeṭi că m'am supărat, d-lor? Nu!

Am scos ceasornicul, l-am pus pe masă și drept răspuns, am spus că la un discurs de trei zile, am să răspund numai trei minute. Că era o zeflemea în răspunsul meū, era evident. Dar zeflemeaua era posibilă și admisă cu d. prim-ministru, care vorbise trei zile.

A venit legea în discuṭiunea Senatului. Ei bine, multe, foarte multe zile a ținut discuṭiunea și cu mare cuviinṭă am răspuns la toate obiecṭiunile sale. Nu a fost articol la care nu m'a combătut. Și chiar dacă am crezut că discursurile sale merită epitetul pe care mi-l aplică

acum mie, m'am sculat, căci m'am simțit dator să-i răspund și la acestea.

Am făcut legea învățămîntului primar. Ei bine, am fost cu adevărat torturat la Senat. Nu era articol la care d. prim-ministru să nu presinte amendamente. Am răspuns, deși convingerea mea intimă era că erau, nu insanități, dar copilării, și am răspuns foarte cuviincios. Căutați debaterile Senatului și vă veți convinge.

Dar facem noi obstrucționism ?

Sunt în această Cameră de trei ani.

În prima sesiune am vorbit de două ori : o-dată la alegerea de la Galați și altă-dată la Casa rurală.

Erați de prisos două discursuri într'o sesiune ? Cel relativ la alegerea de la Galați ? se poate oare ca opozițiunea să nu-și apere măcar acest lucru : libertatea ei electorală ?

Al doilea discurs l-am ținut în contra legii Casei rurale, care de doi ani de zile zace în cartoanele Senatului. Fost-a de prisos acel discurs ?

În a doua sesiune am vorbit în două rînduri, și nu am făcut de cit o singură interpelare. Am vorbit o-dată la Mesagiū și altă dată la budgete. Și aceasta era prea mult ?

Anul acesta, nimeni din opozițiune nu am vorbit la Mesagiū. Se poate o Cameră și o opozițiune mai indulgentă și mai bine-voitoare, de cit aceasta, care la Mesagiū nici nu deschide gura ? Budgetele s'au votat în 8 zile.

Cunoașteți, în istoria noastră parlamentară, o mai mare condescendență din partea opozițiunii de cit să lase discuțiunea budgetului 8 zile ?

Unde este dar măcar acea obstrucțiune care ar fi provocat o enervare din partea d-lui prim-ministru ? Am dreptul dar, cînd zic că d. prim-ministru, prin cuvintele sale : „o Cameră care ascultă insanități ale unui deputat“, împinge la desordine. Este firesc ca majorității să-i displică discursurile opoziției, este firesc ca o majoritate în Cameră să suporte greu discursurile unei opozițiuni. Datoria unui prim-ministru este să tempereze nerăbdarea, iuțea majorității, nu să o împingă la desordine prin cuvinte ca acelea. Vă întreb : această primă parte este ea compatibilă cu datoria unui prim-ministru ; este aceasta o

teorie de guvern, ca primul-ministru, în culoarele Camerei, să incurajeze impaciența legitimă a majorității, contra unei minorități pe care o forțează să stea până la 8 ore seara ?

Dar partea a doua : „că totul este permis“. Despre ce „totul“ este vorba ? Se spusese d-lui prim-ministru că s'a întâmplat o altercațiune între doi deputați... Ziceți că pentru un lucru ce nu privește Camera, cu atit mai bine. Dar d. prim-ministru trebuia să zică că totul e permis ? D-sa trebuia să regrete cele întâmplate și să nu ia parte nimănui în acea altercațiune ; căci altminteri sentimentele dintre d-v. și noi, afară de relațiunile personale, cari din fericire, în parlamentul nostru, sunt foarte bune de o parte și de alta, dar în afară de relațiunile personale, sentimentele naturale între noi și d-v., sunt rele, căci este lupta, căci dacă n'ar fi lupta, n'ar fi parlament, și dacă n'ar fi parlament, ar fi rău pentru viața politică a țării. Această luptă este un lucru dătător de viață, este garanția libertăților noastre constituționale. Această luptă, prin firea ei, de multe ori devine acută, și în acele momente, d-ta, d-le prim-ministru, care ai răspunderea ordinei în Cameră și în Senat, d-ta să zici cuvinte cari nu pot să fie interpretate de cit că d-sale îi place să se producă în parlament incidente cari să turbure ordinea ? (Intreruperi, zgomot). Aceasta nu este de demnitatea unui guvern, și datoria noastră este să protestăm din toate puterile contra acestui obicei. (Apause, zgomot, intreruperi).

* * *

(Aceeși ședință : 12 Martie, 1899)

Urmindu-se discuțiunea legii învățămintului profesional, la art. 29, cu privire la recrutarea personalului didactic al școlii de brigadier, d. Take Ionescu luă cuvîntul și combătu dispozițiunile proiectului :

D. vice-președinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, este în acest articol o dizpozițiune pe care nu o înțeleg, și iată care este această dizpozițiune :

În legea astăzi în vigoare se zice :

„Personalul didactic se recrutează din profesorii școa-

lei speciale de silvicultură și din agenții silvici ai Statului.”

În legea actuală, la art. 29, în privința acestei școli de brigadier, găsesc același lucru :

„Personalul didactic al secțiunii de brigadier se va lua dintre profesorii școlii speciale de silvicultură, sau dintre agenții silvici ai Statului...”

Și apoi adaogă, și trebuia să adaoge — căci atunci când școala depindea de ministerul de domenii, era firesc ca agenții silvici să servească de profesori la școala de brigadier, acum, însă, când școala a trecut la ministerul instrucțiunii publice, ceea ce se adaogă este firesc — : „...cari în tot timpul funcționării lor în această calitate se vor considera ca detașați, și ’și vor păstra dreptul lor la vechime și la înaintare în corpul silvic.”

Să ne lămurim.

Va să zică, profesorii școlii de brigadier nu sunt membrii ai corpului didactic ordinar. Ei sunt : sau chiar profesorii școlii de silvicultură, cari mai fac curs și la școala aceasta de brigadier, sau sunt agenți silvici ai Statului. Atunci, nu mai înțeleg ultimul aliniat al acestui articol.

„Salariul și gradațiunea pentru profesorii de la secțiunea de brigadier vor fi acele fixate pentru institutorii școlilor primare urbane, prin legea învățămîntului primar și normal primar.”

Cum ? Iată un agent silvic al Statului pe care îl luați din corpul silvic, bine înțeles cu voia ministrului său, și îl duceți la școala de brigadier, care depinde de ministerul instrucțiunii publice; și în timpul când este detașat își păstrează dreptul la vechime și la înaintare în corpul silvic, și ce leafă îi dați ? Leafa unui institutor primar, ba și gradațiunea unui institutor primar. Nu înțeleg : leafa lui de agent silvic, o mai ia, sau nu, în timpul acesta ? Dacă nu o ia, atunci nici odată nu veți găsi un agent silvic care să facă prostia să ’și lase meseria sa de agent silvic ca să ia o leafă de institutor primar.

Dacă ’și păstrează leafa, este cu puțință să-i mai dați peste leafă, o diurnă, o indemnizare. Dar nu puteți să ziceți că ’i mai dați leafa de institutor primar, de dascăl primar de copii mici, că ’i mai dați leafa și grada-

țiunea de institutor primar. Nu pricep lucrul. Și de aceea mi pare rău că sunt silit să iau cuvîntul, la un lucru așa de neînsemnat, dar pentru mine, aceasta este o obligațiune.

Am spus de la început că legea este așa de rea, tocmai din cauză că este făcută de departamentul incompetent în această privință. Și mi-am luat sarcina ca, peste tot, unde găsesc această urmă a specialei incompetenți, să pun degetul și să arat.

În cultura generală, v'ați zis, sunt trei feluri de școli: primare, secundare și superioare.

Este profesor de școală primară, ia leafă de dascăl de școală primară; este profesor de școală secundară, ia leafă de profesor de școală secundară; este profesor de școală superioară, ia leafa egală cu a profesorului universitar.

Școala de brigadier silvic, este școală primară; nu știu de ce să fie primară; dar fiindcă este școală primară, profesorul va trebui să ia leafa de institutor primar, cum iau și acei de la școala elementară de agricultură, de la școala elementară de comerț și cei de la școala elementară de meserii.

Dar aci nu se mai potrivește simetria. Aceștia sunt agenții silvici ai Statului, și profesorii la școala de silvicultură. Acestora nu li se poate da de cit o diurnă sau indemnizări oare-cari, pe d'asupra lefei lor, pe care o au ca profesori la școala de silvicultură sau ca membrii ai corpului silvic al Statului.

Dacă va rămîne aliniatul ast-fel cum este redactat, va fi o absolută anomalie, pentru care nu am de cit această explicațiune de logică verbală. Această școală de brigadier este școală primară, și prin urmare trage-le leafa de institutori de școală primară.

În contra acestei simetrii, nu mai zic matematică, căci a fost cu supărare, în contra acestei simetrii de cifre mă înscriu și declar că nu pricep ce este scris în art. 29.

(Sedința Camerei de la 13 Martie, 1899)

La art. 43, cu privire la recrutarea personalului didactic a școalelor inferioare de meserii, d. Ionescu vorbi ast-fel:

D. Take Ionescu: D-lor deputați, am cerut cuvîntul la acest articol, pentru că voiü să vă dovedesc că s'ar putea face o mare economie financiară.

Inainte de a-mi desvolta aceste foarte scurte observări, să-mi dați voe să răspund la acuzațiile de adineaori, ale d-lui raportor care zicea că noi vrem școalele închise, pentru că suntem în contra principiilor liberale și că principiile liberalilor cer ca școlile profesionale să fie așa făcute în cît absolvenții unei școli să poată trece în școala superioară.

La aceste acuzațiuni dați-mi voe să răspund cu o autoritate puternică în această Cameră, o autoritate care nu se poate recuza, cu aceea a d-lui Dumitrescu-Iași. D-sa este nu numai rector al universităței, ceea ce nu l'ar putea face competent în cestiunile profesionale, dar este raportor al legei.

Iată ce spune d-sa prin raportul său:

„In școalele profesionale, fie-care școală trebuie să aibă chemarea ei bine determinată. Fie-care prepară pentru o anumită profesiune, ca să poată exercita imediat la isprăvire, și tocmai acest scop îl are în vedere organizarea școalei. Preocuparea de a o alcătui ast-fel, în cît să servească în același timp și ca tranziție pentru o treaptă superioară, ar slăbi și complica organizarea. Școala profesională devine atunci o *creațiune bastardă*, care cuprinde prea mult pentru scop și prea puțin pentru tranziție.“

Ce-mi permisesem să vă zic adineaori? Este că rău faceți dacă introduceți în lege, cea ce lipsea în legea d-lui ministru, sistemul de a organiza așa diferitele școli profesionale, în cît să slujească drept punte de trecere una la alta.

Nu am vorbit așa de elegant ca d. Dumitrescu-Iași, că este prea mult pentru scop și prea puțin pentru tranziție. Eü am vorbit apla și am zis că, fatal o să influențeze în rău una asupra celor-l'alte.

Recunosc că mai frumos a vorbit d. Dumitrescu-Iași și prin urmare, primesc să pun desvoltarea mea sub scu-

tul d-sale, care a spus: „prea mult pentru scop“ și care califică, cu cuvinte foarte aspre, de bastardă o asemenea concepție. Ce are de a face cestiunea de principii liberale și principii conservatoare? E alt-ceva: este cestiunea de a se ști dacă se poate face un lucru practic. Dar nu să-l faci numai pe hârtie cum l'ați făcut.

D. Costinescu înmă zicea adineaori: Hirtia între toate este cea mai pacientă dintre toate materiile asupra cărora ne exersăm puterea noastră de concepție.

D. Gr. N. Macri: Impărăteasa Ecaterina a zis aceasta.

D. Take Ionescu: Atit mai bine, avem în această privity și autoritatea Impărătesei Ecaterina.

D. B. St.-Delavrancea: Socrate a zis aceasta, vorbind de pergament.

D. Gr. N. Macri: Nu este Socrate.

D. B. St.-Delavrancea: Este Socrate, cînd a zis că nu vrea să scrie pe piele de bestie.

D. Take Ioneecu: In cestiunea aceasta nu ați fost fericit, d-le Macri.

Dar las aceasta la o parte și intru in chestia specială a art. 43.

In acest articol se zice că pentru școalele de băeți și fete veți recruta personalul didactic in același mod ca și pentru învățămîntul secundar, conform art. 25, 26 28, și 30 din legea învățămîntului secundar și conform dispozițiilor art. 31, 32 și 33 din acea lege; prin urmare și plata va fi tot ca a lor. Eu cred că este de prisos acest lucru pentru studiile foarte neînsemnate ce le aveți în programul acestor școli, și cred că ați putea întrebuița fără nici o pagubă pentru școli, dar cu cîștig pentru budget, pe institutori pentru unele materii, cum s'a prevăzut și la școalele elementare de agricultură. Căci pentru istorie și geografie, pentru aritmetică practică și geometrie, de ce ar fi trebuință de un licențiat in litere sau științe, ba încă să fi trecut și prin examenul pedagogic? Programul acestor școli inferioare de meserii nu este de cît acela al școalelor primare puțin mai dezvoltat. Nu înțeleg de ce pentru acești meseriași, cari îi veți ține timpul cel mai lung în atelier și numai cite-va ore cu cursuri teoretice, trebuie să puneți profesori pe care să-i plătiți cu cite 400 lei și cu gradațiunile să se ridice la 600 lei lunar?

Afară de aceasta vă va fi greu să întrebuințați un profesor secundar, căci nu veți avea destule ore de studiu teoretic, în aceste școli profesionale de băieți și de fete, ca să-i puteți întrebuința minimum 12 ore, timp la care sunteți în drept să-i impuneți pe baza legii învățămîntului secundar. Și atunci veți lua numai profesori de la cele-lalte școli secundare din localitate spre a complecta orele. Și aceste școli, vor avea aerul de a avea dascăli de clacă.

Nu este rău să poți întrebuința pe profesorii la mai multe școli. Dar unei școli care nu ar avea proprii săi profesori, evident că i-ar lipsi ceva în organizare.

Nu este nevoie să-mi explic eu de unde a eșit art. 43.

Cînd s'aun creat la ministerul instrucțiunii publice școalele profesionale de fete, s'aun creat cu tot aparatul și cu toate pretențiunile pe cari era firesc să le aibă aceste școli la ministerul instrucțiunii publice.

Fiind școale secundare trebuiaun, prin urmare, organizate ca și externatele secundare; catedre speciale, apoi pentru diferitele catedre aceleași titluri, aceleași lefuri, aceiași licențiați. Cred că pentru cele-lalte școli profesionale pe cari voiți să le creați, unde studiile sunt foarte simple, institutorii de la școlile normale de institutori, unde-i primiți după ce aun făcut mai mulți ani, și acolo îi mai țineți 5 ani, ar fi dascăli destui de tari; nu văd nevoia să băgați în aceste ateliere licențiați.

Dar nu este cestiunea numai de economie; lasă că și economia nu este de desprețuit. Un institutor ar costa 220 lei pe lună; un profesor de curs secundar 360 lei pe lună, și pe lingă aceasta gradațiunea la 220 lei pe lună mai mică; iar gradațiunea la 360 lei pe lună mai mare.

Dar mai este și caracterul școalei.

Dacă voiți ca acestor școli profesionale să le dați un caracter cît se poate mai practic, va trebui ca și studiile pe cari le dați acolo, să aibă un caracter cît se poate mai puțin pretențios.

Căci este firesc ca un licențiat în litere saun în științe, o licențiată în litere saun în științe, trimeși acolo, vor da studii mai bune de teorie, vor căuta să-și etaleze știința

lor, vor da școalei un ton pretențios; iar cusătoreasa saū zidarul care a luat lecțiuni de la un licențiat, se va simți că a intrat într'o atmosferă de învățămînt de multă procopseală, și va căuta un alt debușeu.

Prin urmare, nu este numai economia, dar și necesitatea de a da acestor școale un aer mai puțin pretențios.

Acesta a fost un rău, la școalele profesionale de fete; ele s'aū creat cum a dat Dumnezeu, la întîmplare. Astăzi însă, cînd legiferați pentru studii cari sunt neînsemnate, puteți foarte bine recurge la absolvenții de la școlile normale de institutori, rămînînd ca să numiți licențiați la catedrele de limbă străine moderne, căci voiți ca meseriașul să vorbească limbile străine.

Dar chiar la aceste catedre fiind-că negreșit nu voiți să învețe meseriașul literatura limbelor străine, și nici nu voiți ca dînsul să fie în stare să citească astăzi pe autorii de acum 200 de ani, ci voiți să poată vorbi limba curentă de astăzi, limba care se cere pentru exercițiul meseriilor lor, cred că ar fi mai bine să căutați oameni cît se poate de practici, cu o pronunțare mai bună care să-i învețe conversația.

* * *

(Aceași ședință)

La art. 56 d. Take Ionescu are cuvîntul :

D. Take Ionescu : D-lor, în cursul discuțiunei acestei legi, am luat cuvîntul regulat la fie-care articol privitor la modul cum se admit școlarii în diferitele școli create saū transformate prin această lege. La articolul acesta mai ales, criticile mele sunt din cele mai întemeiate.

Vă aduceți aminte, d-lor, că ați votat în ședința precedentă articolul relativ la școalele profesionale de băieți și de fete, numite azi școli inferioare de meserii, și că s'a hotărît ca în acele școale cursurile vor ține 7 ani, dintre cari 5 ani formează școala de meserii inferioară de gradul I, și dacă se mai urmează și cei-alți 2 ani,

atunci se numește școală inferioară de meserii de gradul al II.

Ați votat adineaorea un articol prin care ați hotărât că durata studiilor în școala superioară de meserii este de 6 ani.

Acum ce propune art. 56? Acest articol propune ca să se primească în școlile superioare, absolvenții ai școlii inferioare de gradul I, adică cei cari au făcut 5 ani în școala de meserii și cu 6 ani cari îi va face în școala superioară, fac peste tot 11 ani.

Ei bine, dreptul se învață în 8 ani de liceu și 3 de universitate; științele matematice și științele naturale ca să ajungă până la cunoștințele d-lui Vitzu se fac în 11 ani, și meseriile, cum este ferăria, lemnăria, tinichigieria, turnătoria, rotăria, căruțaria, căci acestea sunt meseriile înserate în acest articol, au să se facă tot în 11 ani! Inchipuiți-vă d-v., că un om ca să învețe să fie tinichigiu sau rotar, trebuie să învețe la școală 11 ani.

Dar, d-lor, nici Edison n'a învățat 11 ani electricitatea.

Sunt lucruri pe lumea aceasta care îți escită indignare, sunt lucruri ce-ți escită mila, și sunt lucruri cari îți escită veselia. Această lege intră în categoria a treia.

Este ca și când ați învăța pe un om dreptul în 11 ani. Ce voiți să iasă rivalul lui Cujas când ese din școală? Sau ca și cum ați învăța pe un naturalist 11 ani. Știți că savanții învață toată viața, dar ei nu învață în școală. A învăța 11 ani lăcătușeria este a eși un Edison în lăcătușerie. O țară nu cheltuește bani ca să scoată minuni din meseriași. Ați votat art. 53 care spune: *Scolile superioare de meserii* vor servi pentru învățarea meseriilor, cari reclamă cunoștințe teoretice mai înaintate.

Art. 55 însă zice că se va învăța noțiunile necesare lucrătorului. Cum se potrivește treaba aceasta? Iată o școală unde se predă noțiuni necesare lucrătorului. Ai crede că este o școală unde se învață pentru a eși lucrători și pe urmă spune că se învață 11 ani. Ce ferar pe lume a învățat 11 ani? Unui ferar sau unui lăcătuș care a învățat 11 ani, trebuie să i se creeze și un post de ministru al ferăriei și al lăcătușeriei, care să descopere iarba fiarelor cu care să deschidă toate lacătele. (Ilaritate).

Maî departe, încă un lucru curios; veți primi în aceste școli superioare de meserii pe cei cari au făcut 5 ani în școala inferioară. Foarte bine, însă vă întrebați d-v.: o școală în cari vin oameni cari de 5 ani au învățat o meserie, ce programă va avea? Negreșit că va avea o programă mai desvoltată de cit a școalei de unde vin.

Ei bine, nu este așa în proiectul d-v. Art. 55 pe care l-ați votat, iată ce prevede pentru învățămîntul teoretic: „*Scrierea*“, adică, după ce a făcut 4 ani în cursul primar, 5 ani în școala de meserii, îl mai învățați să scrie... *Cunoștințe de fizică și mecanică necesare lucrătorului*, adică cit trebuie unui lucrător. *Aritmetica și geometria practică*, nici măcar noțiunii de algebră nu învață; apoi *technologia, mașini agricole, comptabilitatea atelierelor, desenul și schițe*.”

Să vedeți acum ce învață el în școala de unde vine.

Iată ce zice art. 38 în unul din aliniate: „Afară de învățătura meseriilor, elevii vor face lecturi folositoare, referitoare la meseria lor și vor primi noțiunii de religie, limba franceză și germană, aritmetică și geometrie practică, contabilitate, istorie, geografie, desen și *caligrafie*.”

Cum se explică lucrul? Programul acestor școli superioare de meserii l-a luat din legea actuală, art. 55. Să vi-l citesc, e în tocmăi:

„*Scrierea*, noțiunii de fizică și mecanică necesare lucrătorului, aritmetica și geometria practică, noțiunii de tehnologie, mașinele agricole, contabilitatea atelierilor, desenul și schițe.”

Dar în legea actuală lucrul avea un rost, omul care făcuse legea actuală știuse ce spune, căci iată ce se vede în legea actuală, art. 61:

„Solvenții și externii vor fi primiți în școală în urma unui examen prin care să dovedească că știu scrie și citi și că posed cunoștințele de aritmetică, geometrie și desen, așa cum se predau în școala primară, preferîndu-se la egalitate de note, pe acei cari au terminat școala primară.”

Neapărat, d-lor, că o școală care lua băeții din școala primară, era firesc să-i învețe încă 6 ani geometrie și aritmetică practică, noțiunii de tehnologie, dar d-v.

cară îi luați după ce ați mai făcut 5 ani peste școala primară, și-i mai țineți încă 6 ani ca să-i scoateți fenixii industriali, îi puneți să învețe scrierea, aritmetica!

Iată de unde vine cusurul; d. ministru nu făcuse așa, de aceea ziceam eu că s'a adăogat la slăbiciunea proiectului și fanfaronada raportului. Proiectul d-lui ministru zicea :

„Se vor primi în școlăle de arte și meserii școlari cară vor avea etatea de 13 până la 16 ani, și cară vor fi absolvit cursul primar.“

Și a venit d. raportor și a schimbat primirea, și a zis : să fi făcut 5 ani la școala inferioară, dar n'a schimbat și programul! Și a rămas vechiul program care nu mai are a face.

Dar, d-lor, credeți că lucrul se oprește aici? După ce programul nu se potrivește de loc cu condițiile de admitere, să vedeți că la punctul b al art. 56 se mai primește și absolvenții ai cursului secundar inferior. Mai întiiu, d-lor, pentru Dumnezeu : vreți să faceți lucrători în țara aceasta și d-v. le cereți să facă întiiu gimnaziul? Dar în sfârșit credeți d-v. că e posibil să se învețe serios meserii într'o școală în care veți avea două categorii de oameni, unii cară ați făcut deja 5 ani în acea meserie și alții cară n'ați făcut nici un an în acea meserie? Unul începe de la prima linie, îl veți învăța cum să pue mina pe un echer, pe un ciocan, pe o rindea, iar altul e un om care a eșit maestru din școlăle inferioare, și d-v. puneți la un loc în aceeași școală, să învețe maestrăii împreună cu bucherăii, și voiți să găsiți și profesori cară să fie oameni întregi la minte, cară să predea meseria așa ca să meargă împreună maestrăii cu bucherăii, un om care a făcut 5 ani de meserie, cu un om care nu a făcut nici o zi??

Imă dau osteneala să înțeleg și nu pot de loc.

Nu este destul aceasta. După ce, cum vedeți, condițiunile primirei nu se potrivesc cu programa și se face acest amalgam de oameni, să ne întrebăm dacă o asemenea dispozițiune este posibil să se aplice vre o dată în realitate.

Ce este un om care învață școala de meserii? Este un om care vrea să-și câștige viața de timpuriu. Oamenăii

carî cred că pot să stea la școală 11 ani, afară de 4. ai școlii primare, adică 15 ani ai vieții lor să fie improductivi, sunt oameni carî au mijloace să-și plătească acest lux, și aceia se fac licențiați în drept ori în știință, sau doctori în medicină. Dar acel care se destină pentru fierărie, turnătorie și ajustagiū este un om care nu poate să dea din viața lui 15 ani pentru învățatură.

Este cel mai mare lux ca un om să dea 15 ani. Să mai presupunem măcar un singur an de repetent, fac 16 la carî adaogînd 7 ai vîrstei lui avem 23 de ani. Apoi mîgădăii de 23 de ani au să fie lucrătorii noștri industriali? Pot sta ei pînă la 23 de ani improductivi? Il mai ia și în armată, așa că abia la 25 de ani ar putea să intre în ateliere. Este o glumă, o adevărată glumă.

Trec la o a treia observațiune. D-v. vă plingeți că școlile de meserii, cînd erau la ministerul industriei, nu dădeau rezultate, că dădeau mai mult aspiranți la funcționari, și prima d-v. operă este să prelunghiți studiul la 11 ani.

Dar, d-lor, acei carî au făcut 11 ani de studiu se vor mulțumi ei să fie uvrieri sau contramaeștrii la cutare sau cutare usină? Nu vor umbla după funcțiuni? Evident că nu se vor mulțumi să fie uvrieri și aceste școli nu vor mai da nici un rezultat.

Să vă dau explicațiunea faptului că o asemenea ciudățenie se găsește imprimată într'un asemenea proiect de lege. Explicațiunea este simplă, d. ministru al instrucțiunii publice a dorit două lucruri: să ia școlile de la ministerul industriei și a voit să facă și școli proprii. Așa a făcut întiiu acea școală elementară de meserii, care s'a votat. A găsit pe urmă școlile pe care le ia de la ministerul de industrie, școlile de meserii de băeți în care se învață 6 ani, și și-a adus aminte că mai are și școlile profesionale de fete în care se învață 5 ani, și drept armonie a mai făcut și școli profesionale de băeți care fac *double emploi* cu cele pe carî le-a luat de la ministerul industriei.

Ce se face acum?

D-lor, d. ministru făcea o operație mai primitivă; le pusese și pe unele și pe altele în proiectul de lege și le lăsase neconexe, pe unele le botezase școli pro-

fesionale de hăeți și fete și pe altele școli de arte și meserii din București.

A venit d. raportor și a zis: Școalele cari le iei de ministerul industriei în realitate sunt școli profesionale pentru băeți. Dar vrei să mai faci și școli ca acele pe cari le ai azi pentru fete.

Ce să facem? Pe aceste școli cari le luăm de la ministerul industriei să le botezăm superioare și după ce le vom boteza superioare hai să le facem în adevăr superioare, să facem să intre în aceste școli elevi, cari au trecut prin cele d'întîiu, *dar a uitat să schimbe și programul* și a rămas cu programul unei școli inferioare, în cit aceste școli se pot numi școli de excursiune agreabilă pentru absolvenții școalelor inferioare; căci altmintrelea e un lucru absurd.

Voi ați să faceți o școală ca cea din Paris de meserii, care e o școală care produce ingineri industriali? Dar atunci trebuia să schimbați programul.

Ce credeți că aceasta e programul școlii de arte și meserii? Noțiuni de tehnologie necesare lucrătorului?

Atunci ar fi fost o școală ca aceea de poduri și șosele care era să scoată ingineri, dar ingineri industriali.

Ați botezat-o școala superioară, ați pus condițiuni de admisibilitate de școală superioară, dar a rămas programul de școală inferioară.

* * *

(Sedința dela 16 Martie, 1899)

La art. 67 din proiect, ia cuvîntul D. Take Ionescu și arată că dispozițiunile legii cu privire la crearea de școli profesionale sunt excesive. Statul nu are dreptul să numească personalul didactic la școlile înființate de județe, comune sau particulari.

D. vice-președinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, articolul 67 conține două dispozițiuni. Cea dintîiu este foarte firească; căci este drept ca județele și comunele să înființeze școli profesionale și chiar măsura, că nu se va da permisiune județelor și comunelor să înființeze școli, până cînd n'ar dovedi că dispune de instalațiuni, de material și de personalul necesar, este dreaptă și bună, căci ea împiedică să se în-

ființeze școli, pe cari în urmă, după puțin timp statul său va fi silit să le ia pe socoteala lui său să le vadă închizindu-se cu nemulțumirea cetățenilor din acele localități.

Dar este un al doilea aliniat *a* pe care 'l cred excesiv și mergînd în contra scopului legii, de a se înființa cit mai multe școli profesionale.

În adevăr, d-lor, d-v. prin această lege voiți ca școlile profesionale să fie cit se poate de variate.

Ați împins chiar unele administrațiuni publice la dorința de a înființa școli și doriți să înființeze și particulari, să poată înființa și județele și comunele. Ei atunci, de ce această restricțiune ca îndată ce statul va da o subvenție, dînsul să numească personalul didactic.

Înțeleg să ziceți: cînd statul dă o subvenție comunelor și județelor cari înființează acele școli, ele să nu poată numi personalul didactic de cit cu aceleași aptitudini și cu aceleași condițiuni de admisibilitate care se prevăd în lege pentru școlile similare ale Statului; dar ca să meargă statul cu gelozia de-ași întinde puterea până ași numi personalul didactic, pentru ce?

Ați zis, de exemplu, că maestri profesori din asemenea școli profesionale — nu 'i-ați pus la concurs pentru cuvîntul că nu aveați de unde să-i găsiți pe concurenți — 'i numește ministru cu avisul consiliului permanent. De ce, d-lor, județele sau comunele care ar înființa o școală profesională să nu aibă și ele dreptul de ași numi personalul didactic? Pentru ce? Pentru că statul le dă o subvenție, orî-cit ar fi de mică? Căci, încă odată, dacă statul ia parte la întreținerea școlii, de ce să aibă și dreptul de a numi personalul administrativ; fiind-că atunci, d-lor, întreb: Ce rămîne județelor și comunelor care înființează acele școli?

Ați hotărit mai sus că județele și comunele nu pot să fie judecătory, nici despre material, nici despre instalație, nici despre numirea personalului didactic; pentru toate aceste puncte va trebui comunele și județele să satisfacă cerințele statului.

Foarte bine, scopul școlii și-l alege el, inzestrarea școlii și-o alege el, dar să rămînă județelor și comunelor un singur lucru: prerogativa de ași numi personalul

didactic. Indată ce statul va da o subvenție veți ca personalul să fie numit de stat?

Ași mai pricepe acest lucru dacă d-v. nu ați fi pus deja județelor și comunelor niște sarcini pe cari noi toți le credem excesive; căci credeți d-v. că județele și comunele, cînd au deja o mulțime de sarcini pentru școlile obligatorii și vor mai fi împinse să facă școli peste numărul obligatoriu cu această dizpozițiune, că îndată ce Statul va da o subvenție să numească și personalul didactic, le vor face?

Dar ați fi putut zice: să nu faceți numiri de cit dintre diplomați maeștri de cutare sau cutare fel, dar lăsați-le cel puțin această prerogativă, și să nu credeți că veți perde ceva din autoritate, dacă le veți lăsa și pe dinsele să-și numească personalul didactic, chiar cînd statul le dă subvenții.

Acestea sunt observațiunile mele la alin. II al art. 67.

* * *

(Aceeși ședință)

La art. 76, care tratează despre biurourile comerciale de pe lângă școalele de comerț, d. Take Ionescu combate dispozițiile acestui articol.

D. Take Ionescu: Profit, d-lor, de discuțiunea art. 76, în care se vorbește de conducătorii biurourilor comerciale alăturate pe lângă școalele de comerț, ca să mi se explice și mie ce este acest biurou comercial, atașat pe lângă o școală de comerț.

Ce se va face în acel biurou? D-lor, un laborator de practică este un loc în care se fac experiențe pe o scară mică; așa de exemplu: într'un laborator de chimie se fac experiențe de chimie; într'un laborator de fizică se fac experiențe de fizică; într'un atelier de croitorie se fac haine și rochii; într'un atelier de tinichigerie se fac obiecte de tinichea, etc. Ce se face însă într'un biurou comercial atașat pe lângă o școală de comerț? Ce însemnează comerț? Înseamnă cumpărătoare și vînzare de mărfuri. Într'un biurou comercial se vor face oare asemenea cumpărări și vînzări de mărfuri? Socotesc că nu; căci ce mărfuri se vor cumpăra și vinde, și în socoteala cui? Se

va face numai comptabilitate? Dar aceasta se face în clasă; căci și în clasă se pot face operațiuni ipotetice.

Negreșit că ar fi mai bine să se facă comptabilitate cu operațiuni reale. Dar pentru ca să faci aceasta, trebuie ca în acel biuroū să se cumpere și să se vîndă. Dar n'are să fie nici cumpărătoare, nici vînzare, și atunci ce are să fie în aceste biurouri comerciale? Ași înțelege să faceți ca la farmacie, unde studenții în farmacie trebuie să facă practică. Ași înțelege ca și studenții școalelor de comerțiū să fie puși într'un biuroū comercial, unde vor practica pe operațiuni reale. Dar aci nu este aceasta. Vă întreb atunci cu mai multă curiositate, cu cît aceste biurouri comerciale lipseau din proiectul d-lui ministru și au fost introduse de comitetul de delegați; prin urmare, la concepțiunea școalelor de comerțiū, așa cum au fost alcătuite la început fără aceste biurouri, a venit să se adauge această descoperire a biurourilor atașate, cari, de altminterlea ne conduce și la o cheltuială.

Vă mărturisesc că la discuțiunea generală m'am gîndit, cum ar fi un biuroū comercial atașat pe lingă o școală de comerțiū.

În acest biuroū comercial poate că s'ar face lucrurile acestea pe închipuite. Poate că va sta conductorul biuroului la tarabă acolo și băiatul o să intre să zică: „cumpăr atita cafea“, și altul să treacă la comptabilitate și pe urmă, să zică: „vînd atita cafea“, care să se treacă la comptabilitate. Acesta nu ar fi un biuroū comercial, ar fi un mic teatru atașat pe lingă o școală. Ași vrea să mi se explice lucrul practic, ce o să fie în biuroul acela, și ce o să facă conducătorii aceștia pe cari 'i luăm pe zece ani? Ce o să dirigă ei în acest biuroū comercial atașat pe lingă școala comercială, și aceasta ca să știm ce votăm?

* * *

(Acceastă ședință)

La art. 77, devenit 78, cu privire la frecuența școlară și la dreptul de excludere a elevilor lipsiți de aptitudini, d. Take Ionescu zice, că dispozițiile acestea sunt prea escesive.

D. Take Ionescu : D-lor deputați, la acest articol sunt

două idei, una pe care o cred bună și alta care o cred rea.

Ideia bună e că nici un școlar, — afară de casurile de forță majoră, — nu va putea sta într'o clasă mai mult de doi ani.

Este adevărat că școlarul care nu trece o clasă în timp de doi ani e o pagubă și cum școala e gratuită, e foarte drept să fie eliminat.

Aliniatul din urmă însă 'l găesc excesiv, cel puțin într'o parte a lui.

Iată cum sună aliniatul din urmă :

„Se vor putea exclude chiar după primul an, școlarii cu totul *lipsiți de aptitudine* sau de putere fizică, pentru a putea urma cu folos cursurile școlăi.“

Chiar pentru lipsă de putere fizică, d-lor, și în realitate lucrul e discutabil, cum îi luați într'o vîrstă foarte fragedă. Dar la rigoare, pentru lipsă de putere fizică, aide să'i excludeți. E posibil însă, ca un an să fie o încercare destulă pentru aptitudinea unui copil de 10—11 ani? Dar aceasta mi se pare excesiv, căci din momentul ce'i permiteți să rămînă repetent, e pentru lipsa de aptitudine, știut fiind că toți repetenții arată lipsă de aptitudine. Iată de ce cred că e excesivă această dispoziție pentru niște copii.

* * *

(Aceeși ședință)

Art. 84. La acest articol, d. Take Ionescu vorbește ast-fel :

D. Take Ionescu: D-lor, art. 84 readuce în discuțiune o cestiune de principiu. În discuțiunea generală am criticat modificarea care s'a făcut de comitetul delegaților la proiectul d-lui ministru.

Iată, d-lor, cum era textul din proiectul d-lui ministru al instrucțiunei publice, alin. I de la acest articol :

„Unele școale secundare de băeți se vor putea transforma treptat în școli cu caracter practic și profesional, potrivit cu trebuințele locale și în vederea unor aplicații determinate. Această transformare se va putea face prin măsură budgetară.“

Ce idee coprindea acest articol? Ideea era că pe lângă școlile de învățămînt general, pe cari le avem noi după legile existente, să se mai poată crea și alte tipuri de învățămînt secundar pe cari experiența le ar dovedi că sunt de nevoie.

După legile existente, d-lor, aveam mai multe tipuri de școli de învățămînt general.

Așa avem: gimnaziul inferior și liceul sau gimnaziul superior. Altă dată aveam și gimnaziul real dar a fost suprimat prin reforma învățămîntului secundar.

Pe lângă școlile profesionale acum sunt: trei tipuri de școli agricole, trei tipuri de școli de meserii și două tipuri de școli comerciale. Va să zică, opt tipuri de școli profesionale și cu două de învățămînt general fac zece tipuri.

Ei bine, ideea era, probabil, că deosebit de aceste zece tipuri să mai fie posibilitatea creării și altor tipuri de învățămînt secundar, pe care experiența va dovedi că sunt de nevoie.

Și atunci ce zice d. ministru al instrucțiunii în proiectul său?

S'a făcut o cheltuială enormă cu înființarea diferitelor școli secundare; se face o cheltuială enormă acum cu înființarea acestor opt tipuri de școli profesionale.

Nu este bine ca noile tipuri de școli secundare pe cari ni le va sugera nevoile practice, să le creăm iar, din nou, pe lângă învățămîntul de astăzi, ci, din contră, unele școli secundare să le transformăm în niște școli cu caracter practic și profesional potrivit cu trebuințele locale cari le va sugera experiența.

Va să zică, va merge din încercare în încercare și atunci înțelegeam ca ministrul să ceară dreptul să facă aceste cheltueli pe cale bugetară, de oare-ce în legea învățămîntului secundar este un articol care împiedică crearea de școli, și, cum ministrul nu poate să se ocupe numai de transformări de școli, este un lucru foarte excepțional ca parlamentul să se ocupe în două sesiuni de-a rîndul numai cu cestiuini de învățămînt. De aceea, era foarte cuminte ideea din proiectul d-lui ministru ca, pe cale bugetară, să se poată face transformări de asemenea școli. Comitetul delegaților ne cere să votăm noi lucrul ce nu ne face cinste; căci cum să votăm noi lucrul

acesta, că se poate face o transformare printr'o lege ? Evident că ceea ce a făcut o lege, numai o altă lege poate să o desfacă.

Prin urmare, ștergeți aliniatul, sau mai bine rețineți redacțiunea ministrului, care era mai superioară, fiind-că lăsa cîmpul liber al unor experiențe indispensabile în asemenea materie; căci nu este frumos să votăm noi acest lucru: această lege, printr'o lege se poate modifica. Aceasta nu este numai o critică de cuvinte. Pe mine mă supără că s'a modificat ideea; căci atunci cînd creați opt tipuri de școli, din cari unele nici o dată experimentate, nu era rău să vi se dea posibilitatea de a crea și alte tipuri pe cale bugetară, ca roadele lor să le puteți compara cu roadele acelor pe cari le-ați creat.

Aceasta cu atît mai mult cu cît ați creat un tip de școală comercială elementară, foarte ciudat, cu doi ani de studiu.

Nu'l mai discut, și nu se știe dacă tocmai în acest articol 84, aliniatul 1, nu va fi prilej și mijloc de a se crea și alte tipuri de școli inferioare, cu caracter oarecum comercial, și să le comparați cu cele ce ați creat prin această lege.

D-lor, aliniatul 2 coprinde o cestiune de principiu, ideea este excelentă, și este foarte bine să profităm de școlile profesionale de fete și să înființăm pe lingă ele și o secțiune comercială.

Mi se pare însă prea scurtă durata de un an pentru această specializare.

Eū cred că ar fi bine să faceți această bifurcare mai de vreme, din clasa IV, și să puneți două ani de studiu comercial; și iată motivul meu.

D-v. deja la școlile comerciale elementare de fete ați prevăzut trei ani de studiu, pe cînd la băeți ați pus doi ani. Ați crezut probabil că fetele aū mai puțină aptitudine pentru studiul comercial și că le trebuie trei ani ca să învețe ceea ce băeții învață în doi ani. Pe de altă parte, d-v. n'ați făcut pentru fete școli comerciale de gradul II, ci numai școli elementare.

Ei bine, această școală pe care o faceți, această secțiune comercială, la învățămîntul secundar de fete, ar trebui să coprindă un studiu măcar cam cit al școlilor

elementare de comerț, căci un an, — și un an, mai ales anul cel din urmă, știm toți că se reduce la șapte luni, — mi se pare prea puțin.

Dar, veți zice că un an poate fi destul, și în cazul acesta lăsați ca lucrul să fie hotărât de experiență și zi-ceți pur și simplu: „Pe lângă școlile secundare de gradul I, se va putea adăogi o secțiune comercială în care se vor preda exclusiv cunoștințele necesare comerțului. În această secțiune se vor admite absolventele a trei sau patru clase ale școlii secundare de fete de gradul I.“ Cu scopul acesta veți putea cerca dacă un an sau doi e suficient și nu veți fi siliți să modificați legea în cazul când veți constata că un an e prea puțin.

Acum, d-lor, n'ați putea să profitați de acest articol și să îndulciți întru ceva acea idee pusă la art. 74, și care cu drept cuvânt necăjise pe colegul nostru d. Ionel Grădișteanu?

D-v. faceți școli comerciale elementare pentru fete și probabil sunteți hotărâți să faceți multe. Și personalul didactic îl luați din institutele pe care le veți trimite bursiere în străinătate. Ce ați făcut la băeți însă?

Ați luat pe absolvenții școlii comerciale de gradul II și'i faceți profesori la școlile elementare de comerț.

Nu credeți d-v. că ar fi mai bine ca, în ceea ce privește pe fete, să nu trimiteți în străinătate pe institutele direct, ci pe acele cari au făcut la școala secundară de fete două ani de școală comercială?

Lucrul ar fi oare cum în sistemul legii și pe lângă aceasta n'ați risca ca, în școlile superioare din străinătate, să ni se spună că este foarte greu să se învețe atit comerț, cit trebuie pentru un profesor. Acestea sunt, d-lor, observațiunile ce aveam de făcut la acest articol.

* * *

(Aceeși ședință)

La art. 86, cu privire la data punerii în aplicare a legii, D. Take Ionescu își exprimă ast-fel părerea sa:

D. Take Ionescu: D-lor deputați, această lege se va

pune în aplicare începînd de la 1 Septembrie 1899 și este absolut inaplicabilă așa cum este redactat articolul. Sunt multe lucruri în această lege; sunt lucruri cari se pot pune în aplicare imediat, cum este trecerea actualelor școli de la ministerul special, la ministerul de instrucțiune, aceasta se poate pune în aplicare acum imediat și veți vedea că articolul următor pune aceasta în aplicare chiar de la 1 Aprilie 1899.

Asupra acestui lucru însă, voiți vorbi cînd va veni acest articol în discuțiune. Dar, sunt alte lucruri cari nu se pot pune în aplicare la 1 Septembrie 1899.

Așa de exemplu, școlile elementare de agricultură nu se pot înființa la 1 Septembrie 1899. Nu aveți încă personal, trebuie să-l formați, nu aveți nici local; nu aveți nimic în această privință.

Școlile de comerț nu le veți putea înființa fiind-că nu le veți putea imediat transforma.

Școlile de meserie, școlile profesionale de asemenea; va să zică sunt părți întregi în această lege cari nu se pot pune în aplicare la 1 Septembrie 1899.

De ce să aveți un articol care să zică că legea se pune în aplicare de la 1 Septembrie 1899 și să nu zică mai bine, că se va pune legea în aplicare treptat, cu începere de la 1 Septembrie 1899? Căci acesta e adevărul.

De la 1 Septembrie 1899 veți începe a pune în aplicare legea, și o veți pune în aplicare treptat.

Eū cred chiar, că obligațiunea aceea, că strict în 6 ani să fie 280 de școli de agricultură și de meserie pe școloteala județelor, nici aceea nu aveți de gînd să o aplicați tocmai așa. Legea se va aplica treptat, cu începere de la 1 Septembrie 1899. Decî, să zicem și noi că această lege se va pune în aplicare treptat, cu începere de la 1 Septembrie 1899. Cînd ești autorizat prin lege să aplici legea treptat, atunci, prin decrete aplici parte din lege, îndată ce simți că poți să aplici unele părți.

Vă mai trebuie aceasta și din alt punct de vedere: aveți școli pe cari le transformați, cum sunt de exemplu școlile practice de agricultură; faceți 3 ani d'aici înainte. Școlile de comerț inferioare le reduceți la 2 ani, școlile superioare le faceți cu 4 ani. În toate acestea vor fi pe-

rioad de tranziții; sunt o mulțime de detalii; și de aceea v'ași cere să zicem că această lege se va pune în aplicare, treptat, cu începere de la 1 Septembrie și să rămână d. ministru să pună în aplicare fie-care parte îndată ce simte că o poate pune în aplicare.

* * *

(Aceeși ședință)

La art. 89, devenit 90, cu privire la numirea profesoarelor și a suplinitoarelor, d. Take Ionescu vorbi astfel :

D. Take Ionescu : D-lor, dispozițiunea introdusă de comitetul delegaților este foarte bună, ca suplinitoarele cari au trei ani să fie admise în urma unui examen, să poată deveni profesoare. Acesta este un lucru care s'a făcut și cu legea învățămîntului primar în 1893; dar ceea ce mi se pare excesiv este ca să se ceară certificate de absolvirea liceului. De ce să se ceară aceasta dacă sunt suplinitoare cari au supliniți 3 ani într'o școală secundară de fete? Eu cred că ar fi suficient, ca în loc să se ceară certificat de absolvirea liceului, să aibă titlul unei școale normale sau certificatul unui externat de fete. De ce nu ar folosi de același beneficiu care îl deschide legea prin art. 89?

Cred că în această privință, cel puțin d. ministru este de aceeași părere ca și mine, și nu vede cu ochi buni absolvirea liceului de către fete. Dacă sunt bune aceste suplinitoare, și cred ca să fie bune, de vreme ce au stat 3 ani, de ce să nu le cerem un titlu al unei școale secundare de fete, căci este suficient pentru ca să fie profesoară în o școală profesională de fete? Dacă d. ministru ne-ar spune că dintre actualele suplinitoare cu 3 ani nu este nici una cu certificat de școli secundare de fete, atunci de sigur că observațiunea mea devine inutilă. De altmintrelea, d-lor, și în aliniatul următor, unde vorbiți de limbele moderne, tot vă mulțumiți cu certificatul școalei secundare de fete, și nu văd pentru ce nu vă mulțumiți și pentru cele-l'alte materii.

* * *

(Aceeși ședință)

La art. 90, d. Take Ionescu propuse un amendament cu privire la transformarea școlii superioare din Craiova, într'o școală normală de institute.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, am luat cuvîntul ca să propun un amendament pentru ca să se transforme școala superioară din Craiova într'o școală normală de institute și iată cuvintele mele:

„Cînd am făcut, d-lor, la 1893, legea asupra învățămîntului primar, am lăsat 4 școli normale de institute și institute, una de institute în București și 3 de institute în Craiova, București și Iași. Recunosc că era mult și că populațiunea școlară în aceste 4 școli normale în scurt timp are să rămînă fără debușeu în școlile noastre primare urbane.

La 1896 s'a desființat școala normală de institute din București și s'a transformat într'o școală secundară superioară cu internat iar școala normală de institute din Craiova s'a transformat într'o creațiune foarte hibridă, numită școala profesională de fete care am combătut'o prin presă, de oare-ce atunci nu eram deputat, și sunt foarte mulțumit că tot Camera care a înființat-o la 1896 o desființează la 1899, și sunt mulțumit că această operă se face fără mine.

Trec la partea a doua.

Este exact că în țară trebuie să fie o școală normală de institute și una de institute? Nu este exact, și de aceea noi am introdus în legea învățămîntului primar și d-v. ați păstrat acest principiu la 1896, de și puțin redus, ca femeile să fie institute nu numai la școlile de fete, dar și la cele de băieți. Această idee o cred excelentă și din punct de vedere educativ; căci este necontestat că femeile au mai multă îndeletnicire ca să învețe carte pe copiii mici, și o cred și excelentă și din punctul de vedere, că creăm fetelor sărace carieri ce se potrivesc cu aptitudinile femeiești.

Știți bine că mișcarea feministă, — și la noi femeile noastre au petiționat către Senat, — cere ca femeile să ocupe carieri bărbătești. Sunt carieri de ale bărbaților în cari femeile nu numai că pot să-i concureze, dar de sigur

că-i întrec. Așa de exemplu sunt convins, că dacă serviciile inferioare din minister ar fi ocupate de femei s'ar face mai multă treabă. Ar fi de dorit cu timpul ca toate locurile de institutori și la băeți să fie ocupate de femei. Aceasta este o idee excelentă și de progres. După legea actuală este exact că trebuie să aveți două școli: una de băeți și una de fete; aveți o dată la școlile de fete, la 4 clase femei, și mai aveți drept după lege la școlile de băeți să puneți la 2 clase tot dascăli femei. Va să zică proporțiunea dascălilor după legea actuală este de 6, contra a 2. Dacă aceasta este proporția cum voiți d-v. să aveți o școală normală de institutori și una de institutoare, adică să aveți două instituțiuni cari să furnizeze în mod similar la o cerere care este întreită pentru femei de cât pentru bărbați.

Ar trebui dar să aveți două școli normale de institutoare. Știu obiecțiunea că între acele ce au depus examen sunt cite-va cari nu s'au plasat, dar prin această lege d-v. ați creat o mulțime de debușuri pentru institutori și institutoare, căci ați făcut școli elementare de meserii, ați făcut școli elementare de comerț.

De asemenea vă cerusem, și vedeți că sunt consecințe, ca și la școala profesională de băeți și fete să primiți tot institutori și institutoare. N'ați votat aceasta, dar ați votat ca la școala elementară de meserii și școala elementară de comerț să se recruteze personalul didactic din institutori și institutoare. Va să zică s'a suprimat debușul pentru institutori și institutoare.

În asemenea condițiuni, d-lor, nu este o cestiune de *cloché* ci de dreptate ca să se restituie Craiovei școala ei normală de institutoare, pe care a avut-o atîția zeci de ani și care n'a meritat întru nimic să i se răpească. (Aplause).

Amendamentul propus de d. Take Ionescu. n'a fost adotat de Cameră.

14 Martie 1899

**Manifestația de la d. Fleva. — Incidentul și ciocnirea
din str. Enei**

Interpelarea d-lui G. A. Scorțescu

(Ședința Camerei dela 16 Martie, 1899)

Opoziția își urma campania de răsturnare a guvernului prezidat de d. Sturdza. Intrunirile publice se urmau și guvernul a început a fi *nervos* și-si manifesta nervozitatea prin acte pripite, necugetate, revoltătoare, ca ori-ce guvern liberal de altmintrelea în ajun de a cădea.

În urma unei întruniri publice ținută în sala „Dacia“, s'a luat hotărîrea ca întreaga adunare să meargă la d. Fleva pentru a face o manifestare pacinică acestui cetățean.

În urma acestei hotărîri, în ordinea cea mai perfectă, întreaga intrunire a plecat pe stradă, luînd calea cea mai scurtă pentru a ajunge la calea Dorobanților. În dreptul cofetăriei Capșa cortegiul a fost întîmpinat de o demonstrațiune de forța armatei. Era un cordon de trupe, și ciți-va metri înainte un cordon de jandarmi, apoi patru soiuri de sergenți de oraș cu toți inspectorii și comisarii polițienesci.

Iată cum povestește acest incident d. deputat G. A. Scorțescu în ședința Camerei :

„Aveam onoarea de a fi printre cei dintîi, alături cu colegul meu dela Ploești, d. deputat Anton Arion și fostul primar al Capitalei, d. Nicu Filipescu. Eram în fruntea manifestației, cînd am fost întîmpinați, de o bandă de inspectorii polițienesci, cari au încercat a ne opri în calea noastră; li-am spus: Cu ce drept opriți o manifestație pacinică? Nu stăm la vorbă cu poliția, să vină procurorul să ne arate în virtutea cărui articol din lege o manifestație pacinică poate să fie oprită.

„S'a prezentat în locui procurorului d. prefect al poliției, i-am ținut acelaș limbagiū; i-am spus: Nu știu altă autoritate de cît autoritatea legel; să vină un magistrat să mă someze ca să mă retrag și ne vom retrage. S'a prezentat atunci d. procuror Ionescu; l-am întreat: D-le procuror, vă declar că suntem o manifestație pacinică, cu o hotărîre luată în public într'o întrunire, nu voim să facem scandal, mergem la un cetățean al nostru pentru a-i arăta simpațiile noastre; pe ce articol din lege vă basați pentru a ne opri?

„În momentul cînd d. procuror Ionescu ne-a somat, ne-am retras pe strada Nouă; în acel moment, cînd publicul se retrăgea, s'au asvirlit asupra publicului, ca niște adevărați bandiți, o droaie de sergenți, lovind.

„Fac apel la toți colegii cari au văzut, fac apel la membrii clubului

Tinerimea, fac apel la întregul club al rezerviștilor cari au asistat la scenele de sălbătecie comise; fac apel la colegul nostru, d. Porumbaru, care din banca sa imi oferă însuși cu indignare mărturia sa și tot odată indignarea sa de cele petrecute.

„Acestea sunt fapte pe cari nu le puteți nega. Fac apel la însuși șeful de cabinet al ministrului de interne, fiul d-lui Gr. Giani, prefectul de Ilfov, care a fost lovit, de și nu era printre manifestanți. Fac apel la d. Stolojian, care a eșit din cafeneaua Capșa protestînd contra brutalităților ce se făceau.

„Cortegiul a plecat pe strada Nouă; cînd a voit să treacă înainte, pe strada Academiei, iarăși am fost opriți. Ne-am întors atunci pe bulevard, am luat-o pe strada Colței; pe strada Colței iarăși nu am putut străbate, pretutindeni trupe, pretutindeni forță armată. A trebuit să luăm pe strade laterale, ast-fel am putut ajunge să îndeplinim scopul întrunirii.“

Scandalul a fost cu mult mai mare; d. Scorțescu mai atenuase faptele.

D. Pherekyde, ministrul de interne, în răspunsul său, se încerca negreșit a prezenta faptele într'o altă lumină și cu acest prilej aruncă săgății celor cari au făcut pe 14 Martie 1888.

D. Take Ionescu, ca unul ce a luat parte împreună cu cei mai însemnați bărbați politici în această mișcare, dete următorul răspuns ministrului:

D. Take Ionescu: D. ministru de interne a vorbit de 14 Martie 1888! De această dată voiți vorbi și eu. Am fost la 14 Martie și țin să nu se uite.

D-lor deputați, nu am vorbit de la tribuna Camerei din 1889. Sunt 10 ani de atunci.

În anul 1889 m'am suit la tribună fiind-că era o cestiune mare în Cameră, era cestiunea dăreii în judecată a guvernului Ioan Brătianu, și mi se părea că este o cestiune așa de mare în cît nu puteam să vorbim de la locurile noastre aceia cari eram în contra dăreii în judecată. Ei bine, cestiunea de azi e tot așa de mare.

14 Martie 1888 e o dată istorică, și merită să vorbim de dinsa.

Cum, d-lor, 14 Martie 1888 a fost o necuviință cum zice d. ministru de interne?

O necuviință, 14 Martie 1888, cînd valurile mereu crescînde ale curentului popular pe care nimeni nu le putea opri, înfățișau cea mai legitimă indignare din cîte s'au ridicat vre-o dată într'o țară, ca să spulbere guvernul cel mai tare de fapt, cel mai prăpădit însă în ordine morală. (Aplause).

14 Martie 1888, o necuviință?

D. C. Nacu: Nu primim lecțiuni de moralitate de la nimeni și mai cu seamă de la oratorul care e la tribună. (Aplause).

D. G. C. Dobrescu: Numai Hallier poate să vă dea asemenea lecțiuni. (Zgomot).

D. C. Nacu : Desfid pe oricare dintre d-v., că pe terenul cinstei, atit în viața mea politică, cit și în viața mea privată, să mă poată acusa. (Aplause).

D. Take Ionescu : D-lor, 14 Martie 1888 o necuviință! Cind era în frunte Dimitrie Brătianu pe care la 1890 l'ați proclamat șeful d-voastră? Cind era în frunte Vernescu, pe care în urmă l'ați luat în brațele d-voastră?

D. C. Nacu : Și Dimitrie Brătianu și Vernescu au regretat din suflet aceasta. (Aplause, zgomot).

D. Take Ionescu : Eū mă mir de ce se supără d. Nacu!

D. C. Nacu : Nu sunt de loc supărat.

D. Take Ionescu : Cum voiți să spun că Brătianu era personal imoral, cind la 1889 de la această tribună i-am luat apărarea? Am zis însă că guvernul de la 1888 era absolut căzut în ordinea morală, și cind zic așa mențin cuvintul și nu am nimic de retras. (Aplause).

14 Martie 1888, o necuviință cind în fruntea mișcării era d. Fleva la care v'ați dus de l'ați rugat, să vă ajute ca să luptați în contra noastră? Se poate ca 14 Martie 1888 să fie în mintea unora din cei cari erau acolo o dată pe care o regretă, dar în mintea noastră nu, și am auzit chiar pe d. Djuvara care mai deunăzi a fost ministrul d-v. revendicind pe 14 Martie ca o pagină glorioasă în cariera sa politică. (Aplause).

Și atunci, d-lor, întreb pe d. Fleva: cind d-sa s'a împăcat cu d-voastră, a renegat pe 14 Martie?

D. N. Fleva : Nu numai că nu l'am renegat, dar este gloria cea mai mare a vieței mele. (Aplause).

D. Take Ionescu : Atunci dacă d. Fleva n'a renegat pe 14 Martie, și fiind-că la Dumitru Brătianu nu pot să fac apel fiind-că procesul ce-l faceți il deschideți după moartea lui, rămîne ca d-v. ducindu-vă la d. Fleva ca și la Dumitru Brătianu și Vernescu, d-v. ați recunoscut pe 14 Martie.

14 Martie rămîne dar o pagină glorioasă în istoria noastră contimporană, și este poate una din zilele cele mai luminoase în istoria contimporană.

Afară de 14 Martie, d. ministru de interne m'a măritit la această cestiune personală și prin ceea-ce a spus despre modul nostru de a trata cind eram la guvern, manifestațiunile publice.

Neapărat, eū recunosc și înțeleg, între d-v. și noi, de cite ori se pune lupta pe cestiunea respectului libertăților, este o luptă dreaptă aceea în care d-v. faceți apel la precedente de sub guvernarea noastră, cum și noi la rindul nostru dacă am vrea să guvernăm nu cu Constituția țarei, dar rusește, am putea să guvernăm cu precedentele ce ni le dați de 4 ani încoace. (Aplause).

Dar, d-lor, d. ministru știe un lucru . . . , și regret că nu este aci, și că guvernul este reprezentat acum printr'un d. ministru care absolut nu știe nimic despre aceste cestiuni. Nu 'și aduce aminte d. ministru de interne care era politica noastră față de manifestațiuni? Era ordonanța prefectului de poliție cum că manifestațiunea este oprită.

Noi credeam că aveam dreptul după Constituțiune să oprim, dar că trebuia să prevenim pe cetățeni printr'o ordonanță a prefectului de poliție, iar nu să fie cursă. (Aplause).

În ziua de 14 Martie 1888, de care vorbiți d-v. erau toate stradele închise, era o cursă, și așa s'a refugiat publicul la Palat.

D. I. Procopiu : S'aū stins felinarele.

D. Take Ionescu : Mă veți auzi poimîne, d-le Procopiu, asupra stingerei felinarele și cred că explicarea ce vă voiū da, va stinge multe lucruri. Cred că stingerea felinarele a fost din ordinul prefectului poliției; de altminteri nu 'mî aduc aminte în detaliū de fie-care afacere, fac apel la d. Marghiloman, care este de față și care era ministru de justiție în guvernul nostru, d-sa mai lesne știe toate detaliile, căci eū aveam numai grija altui departament. Aceasta însă nu însemnează, că arunc numai asupra d-sale răspunderea vre-unuia din actele guvernului din care am făcut parte. Iaū răspunderea a tot, nimic nu a fost opera altora, totul a fost opera noastră.

Tot așa și ziua de la 14 Martie 1888, a fost opera noastră, a tuturilor și nu este nici un deputat din opozițiunea conservatoare, care nu era alături cu mine. De aceea, d-lor, încă o dată, din 14 Martie 1888 nu retractez nimic. (Aplause).

O B S T R U C Ț I U N E A

(Ședința Camerei de la 17 Martie, 1899)

În fața gravelor destăinuirii produse în cestia națională, opoziția de toate nuanțele a decis a împiedica activitatea guvernului în Cameră.

D. Al. Marghiloman dă cetire următoarei declarațiuni:

„D-lor deputați și d-le președinte, în urma destăinuirilor din Camera maghiară asupra relațiilor politice dintre fostul ministru-președinte al regatului Ungariei, Bănyffy, și actualul ministru-președinte al regatului României, d. Sturdza,

Subscriși deputați consideră prezența la guvern a d-lui Dimitrie Alexandru Sturdza cu o atingere a demnității naționale, și drept aceea, făcând abstracție de orice deosebire de partid, se declară hotărâți a se opune pe toate căile legale, în prima linie prin obstrucționism parlamentar, la o mai departe funcționare a actualului ministru-președinte al statului Român.

Al. Marghiloman, Lupu Costache, I. C. Grădișteanu, Take Ionescu, N. Catargi, dr. Sculy Logothetides, T. Cămărășescu, C. Popovici, N. Fleva, C. T. Grigorescu, George A. Scortescu, D. T. Apostolu, G. C. Dobrescu (Prahova), Ion Buzdugan, G. I. Pitișteanu, M. Moisescu, Vasile M. Cogălniceanu, Cantacuzino-Pășcanu, I. Mincu, Anton Arion, Teodor Buzdugan, C. G. Politimos, Sculy-Logothetides Vasile.

Această declarație produse o adevărată consternație în rindurile guvernamentalilor.

Îaș cuvîntul în această importantă cestie d-niș D. A. Sturdza, Nic. Fleva, Al. Djuvara și alții.

D. Take Ionescu, la rîndul său ia cuvîntul și pronunță următorul discurs memorabil în analele noastre parlamentare:

D. vice-președinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D-lor Deputați,

Nu se poate tăgădui că actul politic pe care-l face astăzi opozițiunea din această Cameră, de mai multe nuanțe, act care știu și afirm că se va repeta și de către opoziția din Senat, e un act de cea mai mare gravitate, și nu puteți să credeți d-v. că oamenii îmbătrîniți în politica țării, foști președinți de consiliu, foști miniștrii, toți aceștia au căzut în

cursa falsificatorului, și 'și-au dat seama nici de gravitatea faptului, nici de consecințele acestui fapt.

D-lor, care e faptul?

Il cred fără precedent în istorie. Declarațiunii de obstrucționism s'a au mai făcut. Am avut un exemplu frumos acum puține zile în parlamentul maghiar. Ați văzut atunci obstrucționismul în contra primului-ministru Banffy, care a ținut două luni de zile.

D. I. St. Brătianu: Nu veți avea același rezultat.

D. Take Ionescu: D-le Brătianu, credeți d-v. că acțiunile politice se fac numai atunci când ești sigur de rezultat?

Ziceam, d-lor, că am avut un exemplu faimos de obstrucționism, care s'a făcut două luni de zile în contra lui Banffy, până când opoziția din camera ungară a ajuns la scopul pe care și-l propusese. Seamănă și nu seamănă.

Seamănă: pentru că și în camera ungară nu era nimic în contra unui partid politic și în contra guvernului, ci era o protestare generală în contra unui om. Așa era în camera ungară.

Nu seamănă: pentru că în camera ungară opoziția s'a pus pe un alt picior în contra primului-ministru, l'a acuzat că fusese tiran în alegeri, că nu-și ținuse vorba pe care o dase. Aci e de altă natură opoziția care se face astăzi în Camera și în Senat.

A fost și la Viena obstrucționism. La un moment dat Germanii din Austria crezindu-se atinși în patrimoniul lor național și etnic, s'a pus să facă obstrucționism. Seamănă și nu seamănă.

Seamănă, poate pentru că Germanii din Austria tot pe o chestie națională s'a pus în obstrucțiune; nu seamănă, pentru că Germanii din Austria au făcut obstrucționism în contra reprezentanților altor popoare ale imperiului, și noi ne ridicăm în contra unui om. Țin să se știe și să se înțeleagă, și la aceasta să se răspundă. (Aplause).

D. N. Teodorescu: Omul acesta are majoritate.

D. Take Ionescu: Concepția onoratului întrerupător e că atunci când cine-va are majoritate, minoritatea să nu vorbească; dar tocmai prin faptul că are majoritate, minoritatea trebuie să vorbească.

Zic că este un act grav cînd oameni ca Lascar Cărgău, fost locotenent domnesc la 1866, fost de trei ori prim-ministru, cînd oameni ca generalul Manu, fost prim-ministru, cînd oameni ca Petre Carp, fost de mai multe ori ministru de externe, fost reprezentant al țării chiar la Viena, cînd oameni ca d. Fleva, care trei-zeci și mai bine de ani reprezintă și duce lupta populară și puternică în toate impregiurările cele mari, (aplause), ca d. Cantacuzino, fost președinte al Camerei și al Senatului, fără a mai vorbi de noi *dii minores*, au iscălit cu deplină convingere o ast-fel de declarație, ca să spună țării întregi acest lucru, ca țara întreagă să audă, de la cel mai de sus Român până la cea din urmă colibă, că este în contra demnității țării, ca un om vinovat de fapte așa de grave să stea în fruntea guvernului țării. (Aplause).

Și aceasta este o faptă mare, ori-ce s'ar zice.

Este de sigur, d-lor, o dureroasă îndeplinire a datoriei, ca să iscălești un asemenea lucru. Dar sunt acte politice cari nu poți să nu le faci. Sunt fapte omenestii, pe cari dacă nu le-ar urmări o Nemesis implacabilă, ar trebui să ne îndoim despre ființa dreptății pe suprafața pămîntului. Cari sunt aceste fapte? Să mă ertați dacă voiți fi și eu archivist, și voiți citi și voiți aduce și eu documente; căci această istorie...

O voce: Să nu fie falsă.

D. Take Ionescu: Vă asigur că nu voiți pleca de aici fără a răspunde și la această faimoasă chestie a falșului. Dar să mă lăsați să 'mi aleg eu locul unde voiți să vorbesc.

D-lor, care este istoria acestui mare proces deschis între toți oamenii politici din această țeară, în numele partidelor pe cari le reprezintă, și un om? Iată, d-lor, această istorie.

Cestiunea națională nu datează de la d. prim ministru; ea datează de 18 secole. De 18 secole de cînd noi, neamul romînesc, stăm călare pe cele două părți ale Carpaților, de atunci datează cestiunea națională. Cestiunea națională peste munți datează de 1000 de ani, de la înființarea regatului milenar al Ungariei.

Care este însă partea nouă, partea originală, și care va rămîne în istorie, strîns, indestructibil legată de nu-

mele d-lui prim-ministru? Este întrebuințarea cestiunei naționale ca pîrghie de a ajunge la guvern și ca ciocan pentru a se menține la guvern.

Și acum, d-lor, să istorisim cum s'a petrecut lucrurile.

D-lor deputați, la 1893 de odată, fără să se fi petrecut nici un fapt nou, nici peste Carpați, nici în România, și vă rog să notați cu precisiune: nici un fapt nou nici peste Carpați . . ., fapte noi s'aun petrecut peste Carpați de cînd este prim-ministru d. Dimitrie Sturdza. În acest timp s'a desființat efectiv comitetul național al Romînilor; acesta este un fapt nou, fiind că schimbă rostul politic și mijloacele de luptă ale Romînilor. Fapte noi altele, absolut nici unul. La un moment dat, în 1893, cu ocaziunea discuțiunii răspunsului la mesagiū, în Senat, d. prim-ministru a izbucnit cu un discurs ce se poate resuma în trei propozițiuni.

Cea d'intiū: Ungurii sunt o națiune barbară, asiatică, care în disprețul legilor și al omeniei, calcă drepturile Romînilor din Transilvania. A doua propozițiune: Nu este cu putință ca un guvern romînesc, fără să fie un guvern de netrebnicî, de nemernicî saū de trădători, să stea nepăsător la acțiunea Ungurilor în contra Romînilor din Ungaria. A treia propunere: Un guvern romînesc *poate* să intervină pentru realizarea scopului Romînilor de dincolo, făcîndu-se samsar cinstit, între guvernul ungar și Romîni din Ungaria. Desfid să se susție că nu acesta este resumatul lungului și de altmîntrelea foarte puțin interesantului discurs al d-lui prim-ministru.

Ce am răspuns noi atunci? Am răspuns că nu ne simțim destul de tari ca să intervenim ca samsari cinstiți între guvernul unguresc și supușii săi romîni, și am profetisat d-lui prim-ministru că va veni o zi cînd va înlocui îndrăzneala limbajului de atunci prin cele mai complete scuze și umilinți, și că atunci cînd el va face acele scuze și umilinți (aplause) va suferi România întregă, iar nu numai d sa.

Trec la anul 1894. La 1894, luna Septembrie, erau strinse delegațiunile la Buda-Pesta: contele Kalnoky avea greutăți cu Ungurii; noi, care nu eram în secretele zeilor, știam de o anume greutate: Ungurii acusaū pe con-

tele Kalnoky că el a făcut să cază, în Camera magnaților, legea căsătoriei civile, prin voturile citor-va magnați de la curte. Prin urmare, era hărțuit de Unguri, și cum toate mijloacele erau bune, contele Kalnoky era interpellat în delegațiunea de la Buda-Pesta, asupra subvențiilor pe cari guvernul românesc le distribuia în Transilvania și Ungaria pentru a se face agitațiuni în contra guvernului unguresc. Acestea erau acușațiunile.

În acel moment, în momentul în care contele Kalnoky voia să facă declarațiunea la care voiți veni imediat, declarațiune favorabilă României, în acel moment un congres de studenți era la Constanța. La acel congres, pentru prima oară luați parte și studenții din Bucovina și Ungaria. Acest congres nu avusese nici un gând să vină în București, dar pentru că contele Kalnoky era scuturat la Budapesta, fie pentru că atitudinea sa era foarte bine-voită pentru Români, pentru că era util Ungurilor să se facă grea situațiunea comitelui Kalnoky la Budapesta, s'a aranjat lucrul ca să vină congresul de la Constanța la București, și ca Români din Transilvania și Bucovina să meargă la statua lui Mihai-Viteazul, statue cu înțelesul ei, statue care represintă pentru noi Români trei ani din epoca cea mai glorioasă din istoria noastră, trei ani pe cari îi știți.

Ce s'a întâmplat? S'a întâmplat că cu tot acest scandal provocat, nu a voit comitele Kalnoky să ne dea peste degete cum se chiamă, și deperte de a ne cere, cum v'a mărturisit d. prim-ministru — veți vedea că d-sa îi cere și se supune — să tăem o rentă a unei școale, a spus în mijlocul delegațiunilor: că Statul român dă 150.000 lei pe an, dar nu 'i dă pentru agitații, ci 'i dă școalelor și bisericilor române din Ungaria.

Delegațiunile au primit această declarație, și a fost, de sigur, o zi măreață pentru noi ziua în care în delegațiunea ungară s'a consacrat dreptul nostru de a da subvenții școalelor și bisericilor din Transilvania. Cum a răspuns d. prim-ministru la acest triumf al politicei românești? Căci, d-lor, drept vorbind, după regulile internaționale, numai prin bună-voința unui Stat străin poți să dai subvențiuni într'o țară, și cind comitele Kalnoky ne îngăduia

acest lucru, era o foarte prietenească recunoaștere a acestui drept.

Cum a răspuns d-sa? A făcut acel faimos discurs de la Orfeu, pe care l-am retipărit eu în vre-o 300 exemplare, căci se epuisase, discurs care, dacă 'mă ar permite timpul și forțele fizice, l-așî citi în întregimea lui spre a se trece în *Monitorul Oficial* să rămînă și posterității, căci un asemenea discurs nu se va mai pronunța cit va trăi țara romîneasă, și nu se va pronunța în nici o țară din lume, căci nu se poate pronunța. (Aplause).

Mă voiî mărgini însă a vă da cite-va părți din el, și d-v. veți judeca dacă cele spuse în acel discurs sunt sau nu insanități. Veți vedea dacă violențele nu sunt ne-comparabile cu cele de cari suntem noi azi acuzați. (Aplause).

Incepe pe un ton cam biblic. Iată cum începe:

„Sunt chemat să vorbesc astăzi despre o cestiune mare și însemnată, despre cestiunea națională, despre cestiunea cea mai populară în Romînia.“

Mai la vale:

„De ce însă cestiunea națională este populară? Răspunsul e scurt: Pentru că e înțeleasă de toată suflarea romîneasă, de la mic până la mare, de la copii până la bătrîni, într'un cuvînt, de toți cari merită numele de Romîn.“

Și mai la vale:

„În ce consistă însă cestiunea națională? Ea consistă în pericolul iminent în care se află trei milioane de Romîni, jumătate din populațiunea regatului nostru, de a fi desnaționalități, de a fi desființați.“

Urmează invocația obicînuită a numelui lui Ioan Brătianu, apoi așează basa discuțiunei:

„Aceasta este necesar, fiind-că mulți caută să întunice discuțiunea, pentru ca, la umbră și la întuneric, să suprime însăși cestiunea. Aceasta e necesar, pentru că la această încercare de a întuneca și de a suprima cestiunea națională, și-au dat mina oamenii puternici din lăuntru și din afară.“

Inimicii din lăuntru, adică noi, și din afară, adică Ungurii!

După aceasta ne spune că „cestiunea națională s'a

zămislit din nedreptate și inchietaie“, că „Ungurii s'au asvirlit chiar asupra steagului împăratului lor și l-au necinstit“, că „pășesc cu viclenie și neadevăr“, că „pare că nu aparțin popoarelor europene, ci celor asiatice“, că „în nici o țară din lume nu este și nu a fost întronată fără de-legea ca lege, cum este azi în Ungaria“, conchide astfel acest șir de idei:

„Este vorba că nu putem să rămănem nepăsători, cînd Maghiarii iaă toate măsurile de a desființa neamul nostru.“ (Aplause).

Că :

„Cu toții vedem că nu e posibil un guvern în țara noastră, care să ne zică: să lăsăm pe Maghiari să maghiarizeze în pace pe Romîni din Ungaria, să nu ridicăm glasul, ca nu Maghiarii să se supere și să între guvernul în încurcătură.

„A trăit țara aceasta un secol și jumătate sub guvernele fanarioșilor. Atunci simțimîntul național era apăsat, și rezultatul acestei apăsări a fost ticăloșia morală și materială. Nu mai voim să cădem din nou în acea ticăloșie.“

Iată acum, spune d-sa, a doua idee de Stat.

Prima idee de om de Stat: nu putem să stăm nepăsători; nu este posibil ca România să se lase pe Unguri să maghiarizeze pe Romîni de dincolo.

Acum a doua idee de om de Stat:

„Ast-fel la umbra triplei alianțe și a păcei Maghiarii au găsit mijlocul să desființeze, și, după credința lor în cel mai scurt timp, națiunea rominească din Ungaria, naționalitatea cea mai compactă, cea mai numeroasă, cea mai cultă, cea mai cu putere de rezistență, cea mai vie.“

A doua idee de om de Stat era, că la umbra triplei alianțe Maghiarii desființează națiunea romină din Ungaria.

Și acum, d-lor, foarte firește, după aceasta mai face o mică retractare de păcate de tinerețe, căci spune:

„De ce ne temem de Rusia? Pentru că așa merge zicătoarea, că Rusia, mare și puternică, vrea să meargă la Constantinopole, vrea să meargă din țara unde sunt 8 luni de iarnă, în țara unde sunt 8 luni de vară; pentru că regatul nostru este trecătoarea spre acest scop; și că

ne temem că din trecătoare să nu-și facă proprietate, de aceea, de cite ori izbucnea un război între Ruși și Turci eram îngrijați foarte.“

Credeți că atit este totul? Nu!

A treia idee:

„Dincoace însă, despre Ungaria pericolul este mai mare și mai iminent; pentru că el este acoperit și vine tocmai dintr'o parte, de unde nu credeam că va fi vre o dată pericol pentru desființarea neamului românesc.“

Și se explică:

„Maghiarii și astăzi se socotesc în veacul de mijloc. Moldova și Valachia nici-odată nu au fost supuse Regatului Ungariei. In diplomele lor însă, Maghiarii consideraū Moldova și Valachia ca țări alipite de Ungaria. Cînd vor fi maghiarizat pe cele trei milioane de Romîni, e cert că atunci vor prinde curagiū, vor scoate pergamentele lor și vor aplica aceea-ce deja mulți scriitori ai lor reclamă: realizarea diplomelor lor și a țelului ce ele conțin — întinderea regatului maghiar până la Marea-Neagră.“

Acum d-lor, ce să facem, nu este așa?

Iar un aforism:

„Am fi o mortăciune dacă am ședeă impasibilă.“

Trebue dar să facem ce-va.

Și acum, d-lor, pentru ce nu se face nimic în țară? Ia să vedeți pentru ce nu se făcea nimic în țară la 1894?

„Pentru că boerii noștri, cari sunt astăzi la putere, n'au inimă rominească și nu simțesc romînește, ci trădaū chestia națională.“

Mai la vale:

D. prim-ministru prevedea obiecțiunea, că nu cum-va face armă politică din aceasta? Și spunea:

„Armă politică este cînd înălțăm glasul nostru pe lîngă al lor, ca să audă și Europa și toate popoarele ce sălbăticii se petrec în Ungaria?“

Și după toate acestea, d-lor, d-sa ne spunea părerea d-sale despre acei cari guverna atunci țara.

„De aceea, după mine, cei cari astăzi ne guvernează, nu merită numele de partid, ci sunt numai o coterie, fără alt țel de cît exploatarea pozițiunei lor de Stat în folosul lor personal și momentan. Pentru dinșii e nimic ca să su-grume și să pună în pericol neamul românesc.“

Dar partidul liberal ce va face? Iată :

„Partidul național-liberal nu rivnește puterea ca să desființeze libertățile publice în Regat și să aplaude cînd Maghiarii sugrumă pe Romînii din Ungaria. Dacă condițiunea puterii este — să o exercităm în aceste direcțiuni; atunci zic — nu dorim, nu vrem să venim la cirna statului nici-odată.“

Și mai la vale :

„Puterea, pentru a trăda interesele naționale, aceasta e treaba boerilor. În asemenea condițiuni nu am dorit, nu am primit puterea nici-odată, și nici de acum înainte nu o rivnim și nici nu o voim.“

Acum, d-lor, credeți că s'a isprăvit catalogul trădătorilor? Nu! Și veți vedea imediat dacă s'a isprăvit.

Iată însă ce adaugă d-sa.

Ce ați făcut boerii?

„Ați trimis emisari femeiești și bărbătești, cari ați cîtreerat în acest sens Ungaria liberă și nesupărați de nimeni. Ați trimis impiegați de ministerul cultelor și instrucțiunii publice, profesori cari, cu congediuri formate și neformate, ați lăsat serviciul și catedra ca să se ducă dincolo să contribuie la vînzarea neamului românesc.“

Și adăoga : „*Aceste nume să fie pe vecie înferate cu sigiliul trădărei naționale.*“

Și nu numai atît. Ați mai făcut ceva boerii.

„Atunci a început guvernul boeresc a desbina pe conducători prin feluri de intrigi și de născociri. Aci e crima cea mai mare“.

Mă opresc aci un minut.

D. *Take Ionescu*: În 1894, Septembrie, primul-ministru al Romîniei, spune că am trimis impiegați cari ați cîtreerat Ungaria, ca să facă trădare, și la 1899, autorul broșurei spune că am trimis pe d. Virgil Arion în Ungaria ca să facă turburări naționaliste, și tot la 1899, mă întrebă aici primul-ministru al Romîniei, să'i spun, de ce s'a dus atunci d. Virgil Arion în Ungaria.

Ei bine, nu răspund! Nu răspund! Fiți, d-le primul-ministru, mulțumit cu declarațiunea de altă-dată; numai primesc una și astăzi. (Aplause).

Orî-cari dintre d-v. voește să 'i arăt documentat ce

a făcut Virgil Arion, îi voi arăta, dar relațiune nu mai vroi.

Tot așa ori-care vrea să vie și va vedea dacă cu cei 150.000 lei pe an, ce noi trimiteam în Transilvania, cum-păram conștiințele, după cum ne acuza d. prim-ministru, sau îi dam la școli și biserici. Pot ori-cind să dovedesc denunțarea că banii nu se dau pentru școli, ci pentru agitațiunii, nu se cădea să se facă la sala Orfeu, ci într'o sală la Buda-Pesta, denunțatorul nu se cădea să fie un prim-ministru al României, ci un supus al statului ungar; justificarea, dacă verii un ban din cei dați de mine pentru școli prin neprevădere, prin ușurință, se va fi dus pentru agitațiune, iar nu pentru școli, justificarea să 'mă o ceară mie, ministrul român, statul austro-ungar, dar să nu 'mă o ceară mie un Român în Camera românească. (Aplause). Și unde s'au dus banii, primul ministru Banffy, o știa bine. Știa că la școli.

Cind s'a luat la ceartă cu repausatul mitropolit Miron 'i-a spus: Nu te apuc de cei-alți bani, aceștia să'î uităm, Schwamm drüber, dar nu mai pot tolera cestia de la Brașov. Nu te apuc de cei-alți bani fiind-că știu, zicea Banffy, că lucrul nu se va mai repeta. (Mare zgomot).

Sunt, credeți-mă, d-lor, multe lucruri ce nu s'au spus încă, dar am luat măsuri ca într'o zi să se știe și vă asigur că într'o zi se va ști toată această taină. (Aplause). Pot să mor, dar se va ști, cînd am fost atacat, și veți vedea dacă cu succes am scris repausatului mitropolit Miron un lucru: Nu te cunosc, dar ești om bătrîn, te rog un lucru, să nu mori cu secretul. Și știu că a luat măsuri și nu s'a scoborit în mormînt cu secretul.

Intr'o zi toate se vor cunoaște, și va fi ziua expiațiunilor. (Aplause).

Mă credeți poate un om prea indiscret? Să vă dau dovadă de discrețiune: Sunt doi ani și jumătate de cînd posed toată corespondența secretă de 20 de ani, a lui Apostol Mărgărit, și nimănui nu 'i-am spus, și nici nu m'am slujit de ea.

Ei bine, cari erau sentimentele primului-ministru actual al României cînd auzea în delegațiunile ungurești pe contele Kalnoky zicînd: da, guvernul român trimite 150.000 lei pe an pentru școli și biserici; și la acuzațiunea Un-

gurilor că banii sunt pentru agitațiunii, ne lua apărarea și spunea că sunt pentru școli și biserici?

În loc să se bucure, în loc să se mindrească de acest succes al țării, d. prim-ministru furios că nu ne-a făcut piedică contele Kalnoky, se răzbuna zicându-i, la Orfeu: Ai spus la delegațiunii că banii erau pentru școli? Ia să-ți dau dovezi că nu, ia să citez unul ca să te prindă Ungurii de scurt.

De-abia vorbise contele Kalnoky de cite-va zile, și furios pentru că l' făcuse iredentist, d. Sturdza zicea: „Va să zică contele Kalnoky știe, că în anul 1893/94 preotul Voina din Brașov a ridicat asupra articolului 82 din bugetul instrucțiunii publice, cu mandatul No. 169, suma de 58.500 lei și cu mandatul No. 1595 suma de 90.000 lei; că d. Diaconovici, actualul director al *Dreptăței* și fost redactor la *Rumänische Revue*, a ridicat în același an și asupra aceluiași articol din același buget, cu mandatul No. 8, suma de 2.000 lei și cu mandatul No. 7, suma de 40.000 lei. Aceste patru sume dau 190.000 lei. D-sa știe că în anul 1894 - 95, din articolul 47 al bugetului cultelor și instrucțiunii publice, s'aū ridicat de preotul Voina din Brașov, cu mandatul No. 54, suma de 58.500 lei și cu mandatul No. 1854 suma de 45.000 lei, precum d. Diaconovici, directorul *Dreptăței*, cu mandatul No. 1159 suma de 2.000 lei și Aurel Mureșeanu, cu mandatul No. 4543, suma de 5.000 lei. Aceste patru sume fac 110.000 lei.“

Vedeți urgia, vedeți sistemul! Citează numai ca să se creadă că n'a fost pentru școli banii, ci pentru alte scopuri. Citează nume și le dă calificative cari să autorize toate bănuelile.

Ce calitate îi dai lui Diaconovici? Acea de actualul director al *Dreptăței*, adică al unui jurnal naționalist din Temișoara? Pentru ce? Ca să se creadă de la Budapesta că pentru ziare de agitație dau banii! Delațiune cu atât mai oribilă cu cât știa că nu este dreptă. Da, căci știa și știe că sunt documente la minister; știa că nu pentru *Dreptatea* saū pentru el, primea Diaconovici banii, ci cu adevărat pentru scop cultural. Tot așa cu cele-l'alte.

Dar, d-lor, sunt dintre d-voastre, de sigur, cari sunt vrășmași politici ai d-lui Ioan Grădișteanu, dar cari îl cred

și 'l știu un om de onoare; întrebați'l dacă nu s'a petrecut între mine și d sa următoarea conversațiune:

Venise într'o zi la mine la minister ca să 'mî ceară banii pentru o biserică de dincolo. 'I-am spus: Vezi, Ionel, într'o zi are să mă denunțe Sturdza Ungurilor pentru ceea-ce fac azi. El 'mî-a răspuns: Nu se poate, te orbește patima. Și eu 'i-am spus iarăși: Mă va denunța Ungurilor, n'am nici o indoială.

D. I. C. Grădișteanu: Este adevărat, o afirm pe onoare.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, nu era numai atit, în discursul de la Orfeu — cestiunea o să fie cam lungă, n'am ce să fac, și faptele aū fost lungi — d. prim-ministru acuza pe Romîni de dincolo, condamnați la Cluj, că aū fost ademeniți de către boeri ca să meargă în pușcărie, și să nu fugă de acolo; a taxat acest lucru ca o *politică bizantino-iezuită a boierilor și a Maghiarilor.*

Și d. Sturdza adaogă că ei ar fi trebuit să emigreze în Europa ca să întocmească emigrația rominească.

Ei bine, d-lor, acum a eșit la iveală dovada evidentă de ce d. prim-ministru spumega la Septembrie 1894 la Orfeu, că a intrat în pușcărie bătrînul Rațiū și n'a fugit, pentru că avea nevoie de Romîni condamnați la pușcărie dincolo să vie în Romînia, pentru ca ast-fel să răstoarne pe protivnicii săi politici. (Aplause).

Aceasta a fost o crimă! A eșit la maidan acum scrisoarea d-sale, pe care a trimes-o în ziua Înălțării, lui Ioan Rațiū și celor-l'alți condamnați, prin care le spunea, nu să se ducă în Europa să organizeze emigrații politice, cum fățarnic a pretins la Orfeu, ci să vină aci în București să facă aici centrul activității, pentru ca să fie țara umilită, să se facă turburări și să fie țara silită să expulzeze pe condamnații de la Cluj; ceea-ce ar fi rămas rușinea neamului acesta pentru vecii vecilor! (Aplause).

Să fie regatul acesta pus în stare de războiū cu imperiul vecin! Aceasta a voit d. Sturdza, acesta a fost complotul, cel mai negricios complot din cîte cunosc în istorie.

Cum, vă închipuiți d-v. pe Cavour, nu în momentul cînd știa că Napoleon III va face războiū pentru Italia, dar înainte, chemînd pe emigrații din Lombardia ca

să 'și facă centrul activității lor în Piemont în contra Austriei?

Vă închipuiți pe Francia chemînd pe vre-un condamnat din Alsacia la Paris, să 'și facă acolo centrul lui de activitate? D-sa a făcut-o! Și pentru că această scrisoare nu s'a publicat încă în actele oficiale, o să vă citesc o parte, ca să rămînă și ea în *Monitorul Oficial* al statului, în această evanghelie.

„Considerînd că o legitimare a verdictului din Cluj ar fi în contradicțiune vederată cu toate actele și faptele anterioare a conducătorilor poporului român;

„Că dacă conducătorii poporului român s'ar supune verdictului din Cluj, ei ar recunoaște legitimitatea condamnării;

„Că, condamnarea aceasta este condamnarea poporului român din Transilvania și Ungaria de a nu mai exista, și supunerea reprezentanților săi la ea ar fi declarațiunea de supunere a poporului român la opera nedreaptă și barbară a maghiarizării;

„Considerînd cuvintele lui Gulielm de Orania:

„Nu suntem simpli indivizi, și dacă se cuvine să ne jertfim pentru mii de concetățeni se cuvine să ne și curățăm pentru diușii“;

„Considerînd că închisoarea maghiară de la doi până la cinci ani trebuie considerată, după exemplele ce avem, ca egală cu condamnarea la moarte, mai ales pentru acei în vîrstă înaintată sau cu o sănătate slabă;

„Considerînd, că fie-care neam își are cercul său de activitate numai și mai ales în mijlocul său și că nu e bine a'l transporta fără necesitate vădită și pipăită între străini.“ Și d-voastre la Orfeu spuneți că 'i-ați sfătuit să meargă în Europa. Cîtă ascundere de adevăr!..

Continuî: „Subscrisul și cu dinsul toți bărbații cari veghiază și lucrează la nesmintirea rostului neamului românesc

„Credem:

„1-iu că ar fi o mare și ireparabilă greșeală politică, a se recunoaște legitimitatea verdictului de condamnare din Cluj și prin urniare a se supune acestui verdict;

„2-lea că se impune ca o datorie patriotică și națională ca cei condamnați la Cluj, să transporte în Româ-

nia centrul activității lor în lupta ce susțin pentru existența națională a Romînilor din Transilvania și Ungaria ;

„D. A. Sturdza, *București, în ziua Înălțării Domnului.*“

Rea zi a ales d. Dimitrie Sturdza pentru o astfel de faptă !

Vă întreb ce era să fie dacă bătrînul Rațiu nu era mai cu minte, și dacă nu ar fi răspuns la acest îndemn vinovat de a se face nu un eroi al romînismului, ci unealtă a unor patine politice, intrînd în pușcărie și dînd exemplul martirului, pentru o cauză mare? (Aplause). Ce se întimpla dacă venea aci și dacă se începea de aci o agitațiune de către condamnații politici ai unui stat vecin?

Era să fie una din două, nu una singură. Noi nu 'i expulsam. Cunososc sentimentele colegilor mei, vă afirm, nu o făceam. Era să ne retragem de la guvern, și era, să vină autorul scrisoarei să 'i ia de guler, era spre veșnica rușine a neamului, să 'i expulzeze cel care 'i chemase ! (Aplause).

Am fi fost ispitiți, ne-am fi retras și l-am fi forțat la aceasta, dacă eram conduși numai de sentimentele noastre personale; căci ce răzbunare dumnezeiască alta puteam dori, de cît să ajungem a vedea cele ce vedem de 4 ani desfășurîndu-se înaintea noastră ?

La ce mai fericită răsplată un om poate să rîvnească !?

Dar ne-a fost milă de rușinea țarei, și am cedat la locul nostru.

Acestea erau la 1894. Să mergem înainte. Situațiunea se încordase. Dintr'o zi în alta partidul liberal trebuia să vină la guvern. Incontestabil, nici nu tăgăduim că 7 ani de guvern ne ostenise și că în țară era un curent în favoarea d-voastre. Se poate să tăgăduim ? Și era cu atît mai mult, cu cît pe lingă osteneala firească a unei țări de a fi guvernată de un partid politic 7 ani de zile, mai intrau și făgăduelile d-v. foarte numeroase, pe care nu le repet aci, căci ar fi lucru prea mic față de o cestiune așa de mare.

Atunci cum își prepară drumul? Căci pîrghie pentru a ajunge la putere avusese în cestia națională; acum trebuie să dea garanții *pentru ca să stea la putere*. Trebuie să știe Ungaria și Europa că d-sa putea, cînd vrea,

să pună tăciunile în foc, și putea, cînd vrea, să pună și pompele ca să 'l stingă.

Și, prima batere în retragere e o scrisoare la *Pester Lloyd*, către d. Falk, în care nu se face scuzele de la Iași, dar e preludiu celor de la Iași, se dă o arvună. O am aci. Ar fi prea lungă s'o citesc. O veți citi. Protestează că nu este daco-rominist, citează chiar din discursul său de la Senat, dar nu spune pasagiile cu barbariile ungurești și cu samsarul cinstit, ci pasagiile relative la necesitatea existenței imperiului Austro-Ungar.

D-lor deputați, de mult era știut de toată lumea, că pentru consacrarea politicei romînești, începută sub Ion Brătianu și dusă sub toate guvernele, o vizită a împăratului aci ar fi fost de un mare efect.

O dovadă de stima care o are pentru România, de încrederea pe care o inspiră România. Mare lucru în inițtia capitală a unui Stat din Balcani, vizita unui mare suveran.

Ei bine, vă întreb: Se putea să vie împăratul Austriei în București cu d. Sturdza în opoziție? Era posibil?

Dar a pune întrebarea e a răspunde la dînsa. Dar un cuvînt era destul în situația care se crease pentru a se produce scene de necuviință, în cît din această vizită să iasă România absolut rușinată.

Atunci cum 'și-a inaugurat d. prim-ministru așezarea lui la guvern?

A primit să i se dicteze scuze.

D. Marghiloman știe de la unul și eu știu de la altul, căci au fost două persoane cari au cunoscut această operație. Și acela care 'mă-a spus, 'mă-a zis: Mi s'a făcut reproșuri că am spus, dar le-am răspuns: „Pentru că insultele fusese publice, trebuie să se știe că și retractarea lor a fost convenită.“

Imediat după aceasta a început acea operă de desbinare a Romînilor din Ungaria pe care toți o știți, s'a încercat întiiu conciliabulul de la Sinaia pentru ca Romîni să tacă de o cam dată și cînd nu a reușit a venit desbinarea. Știți cum au fost slăbiți cei de dincolo.

Ași dori să facă d. prim-ministru un voiaj de agrement în Transilvania, și nu cer mai mare plăcere de cît

să'l urmăresc la 200 de metri ca să asist la festivitatea cu care va fi primit.

A mai venit un fapt foarte însemnat, e modul cum a fost tratată în presa vecină sosirea d-lui Sturdza la guvern. Vă voi da cite-va extrase, căci aū și ele hazul lor.

De abia sosise d-lui, și *Pester Lloyd* de la 16 Octombrie iată ce zice: „Chiar și pe vremea opozițiunei celei mai energice, actualul ministru-președinte a păstrat față cu enervările populare ale agitațiunei daco-romine, o rezervă oare care și cite-va opinii extreme pronunțate de *tiz* (Namensvetter) al noului șef al cabinetului și care i s'aū imputat în mod greșit, aū fost desmințite de d-sa în mod categoric.“

Poate să fie insultă mai mare de cît să spună ceea ce a făcut el, a făcut-o un *tiz* ?

Iată ce zice și *Pester Hirlap*: „Nu de mult încă s'a pomenit des numele Sturdza între agitatori maghiarofobi, iredentiști. Mulți confundă însă pe acest Sturdza cu actualul prim-ministru, despre care știm tocmai contrariul, că nu e amic al iredentei și a condamnat mișcările iredentiste.“

Să vedeți ce zice *Gazeta de Colonia* :

„Aci nu este nimeni îngrijat cu privire la schimbarea politicei amicale a României, dar se așteaptă din partea d-lui Sturdza ca să corecteze personal discursul său de opoziție de altă dată.“

Să vedem și *Magyarország* :

„Trecutul său, cariera sa de până acum, conexiunile sale, nu ne dau garanție suficientă spre a lua de bani buni cuvintele lui. Dar așteptăm evenimentele și faptele. Dacă programul se va adevăra, vom accepta că Sturdza a pășit pe o bună cale și vom felicita acest cabinet. *Dacă nu: atunci fie din nou criză ministerială*“.

Cum? „Fie din nou criză ministerială?“ Dar ce insultă mai mare ca aceasta?

Iată ce zice și *Neues Pester Journal* :

Vorbind de d. Sturdza spune că d-sa: „a desfășurat datoriile ce incumbă guvernului rămin față cu monarhia noastră și în deosebi față cu Ungaria, așa de clar și

concis, în cît un politician ungar n'ar putea-o formula alt-fel.“

Așa este ! Nicî un Ungur nu putea vorbi mai bine de cît d. Sturdza !

Da. Scuzele de la Iași sunt foarte clare și foarte concise, și este bine să stea și ele în *Monitor*.

Iată-le :

„S'a mai răspindit vorba că ne amestecăm în afacerile interioare ale regatului ungar.

„Nicî aceasta nu este exact.

„Avem să ne abținem cu toții de la oi-ce act de agitație în afacerile interioare ale statelor vecine și în special ale monarhiei Austro-Ungare.“

Au culminat lucrurile, d-lor deputați, în decorarea lui Jeszensky. De giaba d. prim-ministru ne zice că decorarea lui Jeszensky este un incident. *Nu este un incident, este un imobil*. Popoarele nu judecă prin idei, judecă prin imagini ; un simbol este mai mult de cît toate dogmele. Cînd împăratul Constantin s'a convertit la creștinism nu a repetat. „Cred într'un Dumnezeu, etc., etc.“, a făcut un singur lucru, a arătat crucea. Aceasta este decorațiunea lui Jeszensky, este simbolul îngenunchiării Romînilor de pretutindenî. Și sper să vă dovedesc că Jeszensky n'a fost decorat la Budapesta la 1897, ci la Orfeu în 1894. Omul care a ținut acel discurs față de Unguri, nu putea să refuze nimic Ungurilor. D-lui a lovit cu vorba, Unguriî 'i-au răspuns cu ciomagul.

Unguriî nu s'au mulțumit numai cu scuzele, nu s'au mulțumit cu asigurările, nu s'au mulțumit cu desbinarea Romînilor de dincolo și tăcerea celor d'aici, ci au voit să fie un simbol, să stea pe pieptul lui Jeszensky, procurorul replicelui, pe pieptul unui agent subaltern, pe care îl întrebuințează guvernele, cu sentimentele firești pentru asemenea oameni, să stea placa de mare oficer, nu a stelei Romîniei, dar a Coroanei Romîniei ! Ca să priceapă romînimea întreagă, de la Tisa până la Nistru, cum zice Eminescu, tot Romînul plinsu-mi-s'a, s'a găsit de cuviință ca o bucată din oțelul tunurilor de la Plevna pe pieptul lui Jeszensky de a pururea să strălucească. (Aplause).

Așa s'a petrecut lucrul, acesta este adevărul !

D-lor, înainte de visita Impăratului aci, a făcut Regele nostru vizită la Orșova, unde Impăratul s'a prezentat mai mult în calitate de rege al Ungariei; de acolo visita în București, a întors-o tot regele Ungariei. Acesta este adevărul. Atita însă nu era de ajuns, mai trebuia și un exemplu, mai trebuia ceva material, ceva grosolan, ceva care să facă să strige toate conștiințele, ceva care să ne umilească până în fundul nostru, ceva care să ne facă să ne fie rușine pentru cit-va timp de numele pe care îl purtăm: decorațiunea lui Jeszensky. Numai așa se putea șterge discursul de la Orfeu!! Și acest act d. prim-ministru zice: Nu știți, la voiagiū se schimbă decorațiuni. Un jurnal guvernamental ne spune: „N'a decorat Impăratul pe d. Bărsan care este în Ligă, ca și cum d. Bărsan a știut să pună la rezon pe Unguri, cum a pus Ieszensky pe Romini. A mai spus d. Sturdza: S'a decorat baronul Banffy! Evident că nu puteți să nu decorați pe Banffy, dacă s'au întilnit cei doi Suverani, dar pe Ieszensky, pe șeful biuroului naționalităților, cel însărcinat cu les basses oeuvres ale guvernului ungar, în ce este această decorațiune cu rost? Dar spuneți că este de vină d. Ghica! Ei bine, atunci vă întreb: De ce nu 'l-ai dat afară dacă este de vină d. Ghica? (Aplause).

Fiind-că atunci era la guvern baronul Banffy, și ți-ar fi spus: Lovești pe cel nevinovat; nu poți să-l lovești pentru decorațiunea lui Ieszensky, căci tu știi bine că atunci cind 'l-ai decorat ți-ai plătit datoria!! (Aplause).

Numai vedeți un lucru: de trei ani ne muncim pe cestia națională, de doi ani vorbim de decorațiunea lui Ieszensky și d. prim-ministru nu ne-a răspuns nimic. Dacă 'l interpela d. Delavrancea, nu vorbesc cu un om care a vorbit contra legei instrucției; dacă 'i-am vorbit eu la mesaj, nu vorbesc cu un avocat. Acum cind Banffy nu mai este la guvern, i-a venit nițel glas ca să răspundă. (Aplause).

A, d-lor, decorațiunea lui Ieszensky un incident?

Vă întreb un lucru: Este posibil un prim-ministru al României care să vadă în decorarea lui Ieszensky un simplu incident? Pun întrebarea, să răspundă țara?

Cine nu simte ce este decorarea lui Ieszensky, nu

are drept să fie prim-ministru al regatului român!
(Aplause).

Da, d-lor, suntem o țară mică, este adevărat, suntem o țară care avem nevoie de amicitia Austro-Ungariei. Părerile mele asupra politicii noastre externe sunt cunoscute, le-am spus de mult, și eu nu m'am lepădat de ele ca de păcate de tinerețe! (Aplause).

Dar înainte de toate, înainte de politica externă, este demnitatea țării, și cu cât un stat este mai slab material, cu atît trebuie să ție mai mult la demnitatea lui, la unica lui forță morală! (Aplause).

Representăm ceva și noi în orientul Europei, reprezentăm aci singura parte din neamul românesc pe care întîmplarea și Dumnezeu au voit să nu fie supusă la o putere străină. Românii ori pe ce graniță vor eși, tot de Romîni dă, peste Carpați dai de Romîni, peste Prut dai de Romîni, în Macedonia de Romîni, ei bine, numai aci în România proprie este un grup de Romîni compacți și liberi. Ei nu pot să sufere ca fără pedeapsă să fi fost palmuiți cu decorațiunea lui Ieszensky! (Aplause).

Dar de ce tocmai peste doi ani noi ne supărăm și ne rezvrătim de aceasta? Peste doi, pentru că cît timp această cestiune a fost agitată numai în statul nostru, noi am suferit-o. Dar, cînd ea este agitată și discutată în regatul ungar, acest lucru nu se mai poate suferi, nu se mai poate isprăvi. Nu se poate isprăvi și răsboiul, după cum s'a spus vom face până ce se va pedepsi omoritorul. (Aplause).

Acum, d-lor, am să trec la o *vechitură*; d. președinte al consiliului zice că este o vechitură cestiunea școalelor din Brașov, fie-care are modul său de a vedea și de a simți, sunt cestiuni cari pentru unii oameni sunt învechite iar pentru alții nici o-dată nu se pot învechi. (Aplause).

Și aci iarăși face pe grozavul cu falșul. Să vizăm întîi cestiunea cu falșul.

D. C. Arghir: Procesul de la Galați. (Zgomot).

D. A. Marghiloman: Spune, d-le, cu voce tare, dacă ai ceva de spus. Așa ați făcut și cu ocaziunea cestiunei dintre d. Scorțescu și Eduard Ghica. (Zgomot).

D. G. A. Scorțescu: Să spună. (Mare zgomot).

D. Take Ionescu: D-lor, țin să se despărțească aceste două cestiuni foarte deosebite una de alta: cestiunea personală mie a actului din falș, și cestiunea rentei școalelor din Brașov; de aceea le examinez pe rînd căci sunt cu totul deosebite, și nu poate președintele consiliului să se explice în privința rentei, amestecînd cele două cestiuni. Și de aceea iaș pe cea mai mică, mai întiū; căci ori-ce cestiune personală este mai mică de cît o cestiune generală.

Ce se întimplă, d-lor?

Eū am venit aci în Cameră și am citit două acte, și am afirmat despre acestea 3 lucruri:

Am afirmat întiū că, aceste acte există.

Al doilea că, aceste acte aū fost primite de mitropolitul Miron.

Al treilea că, aceste acte primite de către mitropolitul Miron, aū emanat de la ministrul de instrucțiune publică al Ungariei, Vlassics.

Nimeni nu mai tăgăduēște astăzi că aceste acte există, căci mi s'a dat chiar pretinsul autor al actului, în scrisoarea lui Iancsó Benedek, publicată în *L'Indépendance Roumaine*, pe care o am aci și pe care o voiū citi.

Nimeni nu mai tăgăduēște că aceste acte aū fost primite de mitropolitul Miron, pentru că este scrisoarea din 6 Maiū 1898 a mitropolitului Miron în care spune: v'o citesc ca să fie trecută și această scrisoare în *Monitor*.

Onor. d-le Presbiter,

„D. Take Ionescu, deputat în Camera Romîniei, a citit într'una din ședințele din urmă ale acelei Camere, două acte oficiale, unul din gremiul prim-ministerului reg. ungaric, iar altul de la ministrul reg. ungaric de culte și instrucțiune publică, emise ambele la adresa mea, dintre cari, cel d'întiū ți s'a comunicat P. O. d-tale, prin omul meu de încredere, d. Partenie Cosma sub direcțiune...”

O voce: În ce ziar este publicată scrisoarea?

D. Take Ionescu: Am și scrisoarea originală a mitropolitului Miron; nimeni nu a tăgăduit scrisoarea.

Al doilea fapt este că acest act a fost primit de mitropolitul Miron. Este exact.

Ce mai este exact?

Că mitropolitul Miron afirmă că acest act a fost *oficial*, de la gremiul prim-președințial regal ungaric, actul de la ministrul de instrucțiune publică al Ungariei, Vlasics. Și aceasta o spune la 6 Maiu 1898, el a mai trăit până la Decembrie, și nu a dat nici o desmințire scrisoarei sale. Va să zică că aceste acte au fost primite de mitropolitul Miron, nu mai încape vorbă.

Acum ce se discută?

Cine a trimis unul din aceste acte mitropolitului Miron?

Este adevărat că eu am adaos atunci că amindouă erau trimise de Vlasics, și este iarăși adevărat că unul din ele nu a fost trimis de Vlasics.

D. prim-ministru zicea : Ai zis aceasta deși știai că actul nu emană de la Vlasics. Nu știam că actul nu emană de la Vlasics.

Înțelegeți bine, d-lor, că eu puteam să obțin ori-ce de la guvernul unguresc, să zică ca este a lui Vlasics, un act care nu este al lui.

Prin urmare, dacă eu aș fi vorbit cu știință că acest act nu era al lui Vlasics, eram sigur că era să fie o zi foarte apropiată ca să fie desmințit.

Nebun eram să fac aceasta? Să mă expun de bună voe la o desmințire sigură, absolut sigură? Este evident că am crezut că actul este de la Vlasics, că n'am știut că este de la gremiul prim-ministrului.

Aceasta este însă indiferent. Veți crede nu veți crede; este o cestiune de conștiință.

D-v. credeți că am știut. Nu rezolvă cestiunea care este dinaintea noastră cituși de puțin. Ce este în cestiune? Nu este vorba de cit aceasta : se recunoaște de guvernul unguresc că s'a trimis acest act mitropolitului Miron? Să vedeți prin ce variante a trecut guvernul unguresc și pe urmă vă voi deschide eu ușa misterelor prin înlăturarea a două date.

Eu am vorbit la 28 Aprilie.

Erau două persoane care puteau să dea lămuriri lumii, era guvernul unguresc care trimisese actul și mitropolitul Miron care îi primise.

Iată ce ziceam eu la 20 Maiu 1898 în *Timpu*, sub iscălitura mea :

„Ei bine, să spună oficial Guvernul unguresc că n'a trimis acest act și să spună oficial și mitropolia că nu l'a primit.

Cum, și ce fel eu am aflat de act, este o altă cesticie. Eu însă afirm că există. D. Sturdza, care îl tăgăduiește, să producă indoita oficială și categorică desmințire a celui care l'a trimis și a celui care l'a primit.“

Vedeți că nu mă mulțumeam numai cu denegarea guvernului unguresc, nu merg cu condescendența până acolo că ori-ce denegare mi-ar da un guvern după ce un act confidențial s'a pierdut pe drum, eu să tac.

Ziceam că sunt doi factori : că unul l-a trimis și altul l'a primit, că, prin urmare, dacă zicea unul că n'a trimis și altul că n'a primit, mă supun.

Ei bine, nici odată n'a zis mitropolitul că n'a primit. Din potrivă o spun că erau două acte, *ambele oficiale*, unul de la gremiul primului-ministru și altul de la ministrul Vlassics. Această scrisoare, pentru cuvinte cari, se vor ști n'a fost publicată de cit în Septembrie. Iar deja la 9 Maiu jurnalul mitropolitului nu tăgăduia existența actului, zicea *nu-l putem nici constata nici contesta*. Se făcea presiune, se zicea : dacă nu se ascunde cestiunea actului se pot închide școlile de la Brașov, și între acuzațiunea de a fi eu falsificator și nenorocirea de a se închide școlile de la Brașov, primesc epitetul de falsificator nu al unui act, dar al mai multor sute de acte. (Aplause).

De alt-fel în organul mitropolitului, în *Telegraful român* s'a mai spus ceva, și citesc și acesta :

„În luna lui Martie a. c., fiind întrunită reprezentanța fundațiunei Goszdu în Budapesta, mitropolitul Miron a făcut vizită și la ministrul-președinte și la ministru de culte și instrucțiune publică.

„Atunci se frământa cestiunea gimnaziului din Brașov, în sinul guvernului.

„Ambii miniștri, cu referenții lor, s'aun întrunit în conferență, ca să nu zicem în comisiune de investigațiune, și cereau mitropolitului deslușiri în privința modului cum? și cereau mitropolitului deslușiri în privința modului cum? cind? prin cine? și în ce sumă s'a ridicat „subvențiunea“ dată de statul român gimnaziului din Brașov?

„Mitropolitul le-a răspuns, că el n'are știre despre o astfel de subvențiune, și chiar de ar exista, nu este înomnis necesar ca autoritățile superioare bisericești să aibă știre de ea, pentru-că gimnaziul este proprietatea bisericelor S-tului Nicolae și S-tei Adormiri, cari sunt autonome.

„Ministrul-președinte, 'i-a reflectat, că el are știre pozitivă, și dovezi din cari una a arătat-o și mitropolitului, și pretinde ca mitropolitul să cerceteze lucrul și în timpul cel mai scurt să-i raporteze, căci la din contra se va pune la cale cercetare prin organele statului și contra gimnaziului se vor lua măsurile cele mai aspre.“

Va să zică, din organul mitropolitului, știm că ministrul-președinte n'a vorbit numai despre *dovadă*, ci 'i-a arătat o *dovadă*, iar din scrisoarea mitropolitului de la 6 Maiu 1898, știm că actul pretins falș era *oficial* de la gremiul primului-ministru.

Ia să vedem desmințirile de la Budapesta, neuitind că mitropolitul, tot timpul cit a trăit, n'a desmințit că a primit act oficial de la gremiul primului-ministrului unguresc. Cea d'întîiu desmințire este a biuroului unguresc de corespondență, de la 27 Maiu :

„*Biuroul ungar de corespondență telegrafică* anunță: Aici s'a constatat în mod neîndoios, că acel rescript al ministrului de culte și instrucție Vlassics, la care s'a referit d. Take Ionescu, în ședința Camerei romine de la 5 Maiu st. n., spre a acuza pe ministrul-președinte Sturdza—în tot cazul cu desăvirșire fără temei—că ar fi comunicat documente guvernului ungar, a fost produs printr'un *abus de incredere* al lui Ionescu, căci Ionescu 'i-a avut în calitatea sa de avocat, la rescriptul, *unicul pe care ministrul dr. Vlassics 'i-a adresat*, nu se face cu nici o silabă alusie la ministrul-președinte Sturdza, și el a fost încredințat lui Ionescu sub sigiliul secretului, natural profesiei sale, cu ocazia unei consultațiuni juridice.“

Vedeți, nu spune că actul nu există, nici că este de la veri un Iancsó Benedek, nici că este o scrisoare privată, ci doar că Vlassics a trimes numai *unul*, ceea-ce era adevărat, dar nu rezolva de loc cestia.

Vine o a doua desmințire, tocmai la 22 Septembrie. Lucrul ciudat, d. prim-ministru cere oficial baronului d'Aeh-

renthal să-i dea explicații. Cînd cere explicația? La 1 Iulie 1898, de și eu am vorbit la 28 Aprilie 1898! Cînd credeți că-i răspunde baronul d'Aehrenthal? Îi răspunde la 7 Septembre 1898. De ce, d-lor? *Intr'o zi se va ști de ce.* La întrebarea făcută la 1 Iulie nu s'a putut da răspuns de cit la Septembre. A fost ceva în Ungaria în acest interval de timp, și acest ceva n'a reușit, fiind-că a apărut scrisoarea mitropolitului Miron, despre a cărei existență nu se știa în timpul verei. Dacă nu eșia scrisoarea mitropolitului, nu era să vie nici un Iancsó Benedek să ia răspunderea, era să se zică pur și simplu: actul este fals. Prima desmințire ungurească nu se ocupă de cit de Vlasics, a doua desmințire ungurească vine tocmai la 12 Septembre.

Iată :

„Actul în cestiune l'a conceput din propria sa inițiativă și fără nici un ordin oficial, o persoană care nu face parte în mod strict din ministerul primului ministru, pentru a informa personal pe mitropolitul Miron.“

D-lor, vă întreb ce-mi pasă mie dacă persoana care a trimis actele mitropolitului Miron este strict ori nu este strict din biurul primului-ministru, și cine poate să creadă în lumea această că mitropolitul Miron, vroid să se informeze de drepturile bisericeii Sf. Nicolae, a cerut informațiuni de la primul-ministru Banffy? Dar vedeți că la 12 Septembre tot n'avem autor, știm numai că este o persoană din gremiul primului-ministru.

Cine? Cine-va care este strict, foarte strict legat de ministerul Banffy. La 23 Septembre la sfîrșit s'a găsit și un autor, și a eșit Iancsó Benedek din cutie. Iată un comunicat din *Pester Lloyd* :

„D-rul Benedek Iancsó, cunoscătorul profund al cestiunei naționalității romîne, a fost rugat pe cale privată, fără nici o însărcinare oficială, să aducă la cunoștința mitropolitului caracterul întregii cestiuni, într'un memoriu destinat numai de a-l informa personal. Profesorul dr. Benedek Iancsó nu face însă parte din cadrul președinției consiliului și raporturile sale față de președinția consiliului se mărginesc la faptul că din cînd în cînd dă informa-

țiunii personale, fără nici un caracter oficial, privitoare la cestiunile românești culturale, politice sau de presă.“

Cîte-va zile după aceasta Benedek Iancsó este numit inspector al statului ungar peste toate școlile românești din Ungaria. (Aplause).

Dar aceasta nu este destul. Se vedeți ce spune și Iancsó Benedek în scrisoarea lui, dată la *Indépendance roumaine* la 18 Octobre. În toată scrisoarea sa, nicăieri nu spune că a iscălit lucrarea, dar spune că a compus-o. Și ce zice?

„Quand le gouvernement hongrois — précisément sur la foi de mes écrits — commence à s'occuper de cette question de subventions, je fus chargé d'en compiler tout l'historique. J'ai non seulement obtempéré à cette demande, mais j'ai ajouté au mémoire les originaux de toutes les données s'y rapportant.

„La partie la plus importante de ces données annexées a été communiquée par M. le Président du Conseil des Ministres à S. E. Monseigneur le Métropolitain, lors de sa conversation avec lui.“

Sau pe românește:

„Cînd guvernul unguresc — bazat tocmai pe buna credință a scrierilor mele — începu să se ocupe de această cestiune a subvențiilor, am fost însărcinat de a compila tot istoricul subvențiilor. Nu numai că am răspuns la această însărcinare, dar am și adăugat la memoriu originalele tuturor actelor ce se raportaū la subvenții. Partea cea mai importantă a acestor acte anexate a fost comunicată de către d-nu președinte al consiliului de miniștri P. S. Mitropolitului cu ocaziunea conversației dintre ei.

Nu este decî Mitropolitul, cari îi cere informațiuni. Este guvernul unguresc, care cerea acea lucrare.

Guvernului unguresc o dă Iancsó Benedek.

Cine dar a trimis-o Mitropolitului?

Evident că guvernul unguresc și evident că oficial.

Descurcați d-v. acest lucru. La 28 Aprilie interpelez. D. ministru cere explicațiuni la Iulie. Partea cea altă, într-o cestiune așa de gravă, dă răspuns la Septembre. Eu am făcut o greșală, am zis că era d. Vlassics, mi se răspunde că Vlassics a iscălit numai un act; dar cînd ese

scrisoarea Mitropolitului, atunci se găsește că a mai fost un act, dar cu un autor care nu aparține strict de gremiū, și peste cite-va zile se zice că autorul este Iancsó Benedek, și că aceasta a informat el pe Mitropolitul despre drepturile bisericeii lui, iar cînd Benedek acesta vorbește, zice: Lui Banffy am dat informațiunile și memoriul, și el le a comunicat Mitropolitului!!!

Dacă acestea se pot inghiți, este că avem o capacitate care întrece măsura omenească și nu mai am nimic de zis.

Dar ce are a face cestiia rentei chiar cu falsul, dacă un deputat român ar fi așa de ticălos ca să facă un falș, iscăbind pe un ministru al unei țări străine, care este în relațiunii cu d-v., nu cu mine, și pôte orî-cînd dezminți?

Da, d-lor, lupta a fost grea; este greu să lupți cu două guverne.

D. Vice-Președinte: Fiind ora șeasă, propun prelungirea ședinței până la vidarea incidentului.

Voci: Da, da.

(Se pune la vot prelungirea ședinței și se primește).

D. Take Ionescu: D-lor, zic însă, astăzi aceasta e o cestiune secundară, și aceasta vă explică și singele rece cu care am tăcut de cînd s'a deschis Camera, de la 15 Noembre. Nu mai vorbesc de treaba această, pentru-că e o cestiune secundară, foarte secundară. Nu mă apăr nici de acuzația de incredere. De nu voiū face, de cît ast-fel de călcări de datorie în viața mea, foarte curat mă simț, și nu am nici o grijă de judecată celui de sus. Dar alta e cestiunea, d-lor. E adevărat sau nu, că sub guvernul conservator se dedea subvenție școalelor romine din Ungaria? Și ca să reduc lucrul, e adevărat că sub guvernele liberale ale lui Ion Brătianu s'a plătit renta școalelor romine din Brașov? E adevărat.

E adevărat, că sub guvernul conservator, șapte ani de zile s'a plătit renta școalelor romine din Brașov? E adevărat.

E adevărat că sub guvernul d-lui Aurelian s'a plătit renta școalelor romine din Brașov? E adevărat.

E adevărat, că nu a mai fost nici un guvern în România, care nu a plătit renta școalelor romine din Brașov de cît guvernul d-lui prim-ministru? E adevărat. (Aplause).

În cestiunea aceasta s'a făcut dovada că atunci cînd vine d. Sturdza la guvern încetează renta, cînd pleacă, renta reîncepe, cînd vine iarăși, renta iarăși încetează. Pentru ce? Tot la Orfeu, la 1894, s'a tăiat și renta școalelor din Brașov. Nu a tăiat-o d. prim-ministru renta acum de cînd este la guvern, a tăiat-o la Orfeu. Cînd a vorbit, cum a vorbit la Orfeu, nu mai are nici o putere morală ca să răspundă guvernului unguresc, care-i care să nu o mai plătească.

Așa este. Aci este păcatul.

Căci pe baronul d'Aehrenthal, care v'a cerut suprimarea rentei, cu cea mai mare imposibilitate l'ați prevenit că *deja* luaserăți dispozițiunea să nu se mai plătească renta. Într'adevăr, iată ce scrie baronul d'Aehrenthal:

„Conformîndu-mă instrucțiunilor primite, am avut onoarea de a aduce la cunoștința E. Voastre dispozițiunile legii ungurești din anul 1883, care interzice în mod formal numitelor biserici și școale de a primi subvențiuni străine. Această lege consacră, de alt-fel, un principiu general de drept internațional, recunoscut de toate statele. Semnalînd aceasta oprire atențiunei E. Voastre, am avut onoarea să o rog, în interesul bunelor relațiuni ce există între Austro-Ungaria și România și în interesul bisericilor înșile, să bine-voiască a da ordine spre a interzice trimiterea mai departe de subvențiunii de stat. Ar fi în adevăr, un foarte rău serviciu ce s'ar aduce acestor instituțiuni, cînd ele s'ar pune în contradicere flagrantă cu legile țării lor, și aceasta ar fi tot-odată a lua prin aceasta asupra-și o grea răspundere.

„Răspunsul E. Voastre era însuflat de o perfectă lealitate în fața guvernului imperial și regal și de un adevărat interes pentru școlile romine din Ungaria. Recunoscînd dreptatea punctului nostru de privire, E. Voastre ați bine-voit a-mi da asigurarea că, *fără a aștepta demersul meu și chiar de la intrarea în funcțiune a ministerului liberal, ordine au fost date în senzul mai sus menționat organelor competente.*“

Va să zică dar, înainte chiar de a vi se cere, i ați dus plocon desființarea rentei. După cum, d-lor, cînd împărații romani răpuneaū pe un rege barbar, cel d'intîi

lucru pe care regele barbar îl făcea, era să-și dea pe fiul său ostatic la curtea învingătorului, ca garanție a supunerii, tot așa, din ziua venirea d-v. la putere, scuzele nefiind de ajuns, ați dus pe o tavă de argint renta școalelor române din Brașov, ca garanție a viitoareii politice a primului-ministru al României. (Aplause). Aceasta cel puțin nu este un fals, nu este nici de la un Iancsó Benedek, aceasta e de la baronul d'Aehrenthal. Și se pune întrebarea: Un prim-ministru care nu a simțit ce era acuzător pentru el în această adresă, și a adus-o spre apărarea sa, mai poate să mai fie prim-ministru? (Aplause). Căci, d-lor, — și intru acum în cea din urmă ordine de idei, — nu sunt numai faptele d-lui prim-ministru care ne amărăsc pe noi, e spiritul, atmosfera pe care o creează aceste fapte.

De, d-lor, neamul acesta este unul din neamurile cele mai nedreptățite de soarta de pe suprafața pământului. Numai Polonii sunt împărțiți, cum sunt împărțiți Români de nevoia împrejurărilor și de nemila veacurilor. Ei bine, într'un asemenea neam trebuie să scinteeze nu iredentism, dar sentimentul demnității naționale, sentimentul care să fie chiar exagerat, care să se simtă atins la cel mai mic lucru, căci pe ce alt voiți să zidiți dragostea de țară. (Aplause).

Eram o dată la o expoziție mare din Londra și era afară harta pământului pe care era însemnat cu roșu stăpînirile britanice, iar în fața populațiunii globului sta populațiunea împărăției britanice. Vă dați seama de ce patriotism se putea acolo bizui pe sentimentul puterii, pe convingerea mărireii.

Poți atunci să fii foarte larg, foarte condescent, căci cînd ai o astfel de împărăție, cum să nu fii mindru de neamul tău!

Înțeleg și altă dragoste de patrie, înțeleg chiar pe Spania cu toate nenorocirile ei, căci știe că a fost domnitoarea jumătății lumii, știe că a plimbat steagul ei triumfător pretutindeni, știe că a însemnat mult; își pune patriotismul său în mîndria trecutului! Dar noi cari trăim mai mult în viitor, noi să primim, noi să îngăduim, asemenea terfeliri a sentimentului național?

La noi nu se perde numai ziua de astăzi, dar se întunecă ziua de mâine, și la aceasta protestăm. (Aplause).

D-lor, lupta pe care o vom duce va fi fără preget, va fi o luptă de fie-care oră, până când vom restabili demnitatea națională.

Dar să nu ne facem iluzii; tot va rămîne ceva știrbit; să nu credem că atunci când vom înlătura făptuitorul, se vor șterge urmele faptelor lui.

România a trecut printr'o eră rușinoasă, și aceasta se va simți multă vreme. (Aplause).

* * *

Turburările din preajma Camerei

(Ședința Camerei de la 19 Martie, 1899)

Guvernul își eșise cu desăvîrșire din calmul său.

Studentimea universitară alarmată de cele denunțate la tribună, în urma unei intruniri ținute, a decis a trimite la Cameră o delegațiune de protestare.

Delegațiunea ajunsă în Dealul Mitropoliei a fost întâmpinată de forță armată și împiedecată a înainta.

În zăpăceală, d. cestor al Adunării, Horia Rosetti, a fost lovit la cap cu o piatră de către o persoană din mulțime.

Propunîndu-se de către d. Nic. Ionescu, a se trimite d-lui Rosetti o adresă de simpatie din partea Camerei, membrii opoziției intervenind în discuție, arată că guvernul și poliția sunt de vină pentru acest atentat în potriva d-lui Horia Rosetti.

După ce vorbesc d-nii Nic. Fleva și Al. Marghiloman, cere cuvîntul și d. T. Ionescu:

D. Take Ionescu: Cer cuvîntul.

O voce: Nu mai puteți avea cuvîntul. (Zgomot).

D. Take Ionescu: Eū cer cuvîntul de la d. președinte și cînd mi-l dă d. președinte, vorbesc, cînd nu mi-l dă, nu vorbesc; dar alt președinte afară de președinte nu primesc. (Aplause).

D. vice-președinte: Nicî eū, fiți sigur, d-le Ionescu, nu voiū permite ca un altul să 'și aroge dreptul de a da cuvîntul unui orator.

Aveți cuvîntul dar.

D. Take Ionescu: D-lor, voiū fi foarte scurt.

Ați spus adineaori că chiar d-v. credeți, că după regulamentul nostru trebuia să se comunice Camerei cele întimplate ieri în privința măsurilor de siguranță pe care biuroul a crezut de nevoie să le ia pentru a apăra seninătatea și liniștea desbaterilor reprezentațiunei naționale.

Este tirziū să ne plingem acum, deși avem drept să întrebăm, de ce nu s'a făcut această comunicare chiar în timpul desbaterei unei interpelări, ceea ce d. lui Politimos, interpelare foarte depărtată de ceea ce ne agita pe noi toți

Mai mulți din colegii noștri au venit de afară și ne au spus, natural cu ferbere că se întâmpla la ușa Camerei scene; am văzut cu toții dealungul grilajului ce înconjoară curtea Adunării soldații cu arma la mână, cum zice onor. d. Ionescu, și este evident că un spectacol, din fericire rar, era acesta, dar și un spectacol ciudat, acela al unei trupe ce se găsea cu arma la mână, ceea ce este o poziție de luptă, d-le primar al orașului Brăila.

D. N. Ionescu: Defensivă.

D. Take Ionescu: Fie și defensivă.

Nu credeți, d-le președinte, că atunci când mai mulți din colegii noștri au întrerupt chiar pe d. ministru de interne, care zicea: „Camera să continue în liniște“, nu credeți zic că era bine să fie pusă Camera chiar atunci în cunoștință de ceea ce se petrecea?

D. vice-președinte: E un articol categoric în regulament, care zice că nu pot să întrerup pe oratori. Ași fi violat acest articol.

D. Take Ionescu: Vă primesc acest răspuns. Dar după ce a isprăvit d. Politimos, au mai luat cuvântul cinci șase oratori, până la ora 7, și nu am avut explicațiuni. (Aplause).

Mai mult, nici explicațiunile de astăzi nu au fost complete și fiindcă biuroul nu le-a făcut complete de aceea pe cestiune de regulament am voit să le complectez eu. A fost aci, în deosebire de garda Adunării, a fost un procuror și un judecător de instrucție în palatul Adunării, 'i-am întilnit în culoare; acel judecător de instrucție 'mi e o persoană foarte simpatică, dar aceasta nu e în cestiune.

D-lor, sunt de cincisprezece ani în parlament, sunt alții mai de mult și nu am mai văzut judecător de instrucție în palatul Adunării de cît în ziua de 15 Martie 1888. (Aplause).

Și fiindcă d. președinte nu a complectat această informație, am crezut de datoria mea s'o complectez.

Trupa a fost înșirată la gardul Adunării cu arma la mână, fără ca Adunarea care a stat până la 7 în ședință să fie înștiințată.

În palatul Adunării a fost un procuror și un judecător de instrucție, fără ca Adunarea să fie înștiințată. Iată două fapte istorice, care trebuie să rămână în analele noastre, că Adunarea României în ziua de ieri nu a știut că împrejurul ei stă trupa și că în localul ei stau judecătorii de instrucție și procurorii. (Aplause).

D. V. Lecca: Venise să instruiască rănirea d-lui Horia Rosetti.

D. Take Ionescu: D-lor, nu am vorbit de rana unui deputat, relațiunile mele cu d. Horia Rosetti sunt ast-fel că nu puteam de cît să fiu adînc mîhnit de ceea ce s'a întimplat d-lui Rosetti; chiar dacă nu ar fi colegialitatea de mandatari ai țării, simpatia pentru un om care a fost lovit în exercițiul funcțiunei, pentru un coleg foarte corect și foarte delicat cu toată lumea, ar fi relațiunile mele de 20 de ani și mai bine de prietenie intimă, care mă leagă cu d. Horia Rosetti și pe care nu aș putea s'o uit nici o dată. Dar, d-lor, nu e numai atît. Aș mai fost cazurî în carî aș venit manifestanții la Cameră; aduceți-vă aminte cînd cu legea maximului. Atunci eram la guvern și nu am văzut nici soldat în curtea Adunării, nici procuror, nici judecător de instrucție în localul Adunării.

D. C. I. Stănescu, ministru de justiție: Aș fost șarjele de jandarmi călări. Cer cuvîntul, d-le președinte.

D. Take Ionescu: Nu în localul Adunării. Dar, d-le președinte, departe de mine, care am fost la guvern, să tăgăduesc dreptul președintelui Adunării, ca să ia măsurile pe cari le crede necesare ca să apere liniștea desbaterilor noastre; departe de mine ideea că e permis unor manifestanți să vie să facă presiunea asupra hotărîrilor și deliberărilor Adunării; departe de mine ideea aceasta. Ceea ce pretind este că ieri nu s'a făcut pe d'a'ntrul ceea ce trebuia să se facă, după regulamentul Camerei.

După cum la 15 Martie 1888, deputații aș fost scoțiți, era să zic buzunăriți dar în limba populară are alt înțeles, aș fost căutați prin buzunare în localul Adunării.

rei, fără să fi fost preveniți înainte de biuroș, că cu voia biuroșului se face acest lucru, tot așa știu să se constate că în ședința de ieri a stat aci judecătorul de instrucție și procurorul, că garda a fost cu arma în mină, că Adunarea n'a fost pus în cunoștință de ceea ce se petrecea și că a trebuit să se ridice astăzi un membru al opozițiunii ca să constate acest fapt.

* * *

Interpelări

(Ședința Camerei dela 20 Martie, 1899)

Tactica opoziției în acțiunea ei de obstrucționism fu să anunțe și să desvolte interpelări peste interpelări, paralizind ast-fel activitatea Camerei. Pe ziua de azi d. Take Ionescu anunță două interpelări :

D. Vice-președinte : D. Take Ionescu are cuvintul.

D. Take Ionescu : D-le președinte, am și eu de anunțat două interpelări : cea d'intiui către d. ministru de război în coprinderea următoare :

„Interpelez pe d. ministru de război asupra atitudinii sale față de propunerea făcută în Senat, prin care se cere punerea la retragere a ofierilor generali prin hotărâre arbitrară a guvernului.“

A doua interpelare este către d. ministru de interne :

„Interpelez pe d. ministru de interne asupra hotărârii sale, prin care orașul Tecuci a rămas fără liste electorale și fără puțința de a avea liste electorale.“

D. Vice-președinte : Se vor comunica guvernului.

* * *

Alte Interpelări

(Ședința Camerei dela 21 Martie, 1899)

Acțiunea obstructionistă provocată de opoziția de toate nuanțele din Camera, își urma cursul ei. Tot soiul de interpelări se anunțau și se desvoltau.

În ședința această d. Take Ionescu anunță trei interpelări guvernului.

D. vice-președinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu: D-le președinte, am trei interpelări de adresat guvernului.

Întîia este aceasta:

„Interpelez pe d. ministru al instrucțiunii publice și al cultelor asupra măsurilor ce crede d-sa să ia ca să încurajeze artele plastice în România și în special asupra îmbogățirii pinacotecilor noastre.“

A doua interpelare: „Interpelez pe d. ministru al cultelor și instrucțiunii publice asupra faptelor neexplicabile petrecute în comitetul teatrului național din București cu ocazia prezentării de către frații Constantin, Ioan și Anton Bacalbașa a revistei în trei acte și un tablou, intitulată *Pardon*.“

In special:

Rog pe d. ministru să bine-voiască a-mi răspunde la următoarele întrebări:

1. Care este părerea d-sale asupra împrejurării, că directorul general al teatrelor are competență asupra autorisării spectacolelor din alte săli de cît aceea a teatrului național?

2. Împărtășește d-sa părerea directorului general al teatrelor, sau pe aceea care a învins?

3. Cunoaște d-sa revista *Pardon*? Și dacă o cunoaște, crede d-sa că această revistă trebuie împedicată? Și pentru care cuvînt?“

Iată, d-lor, și a treia interpelare: „Avînd în vedere că în anul 1895 s'a hotărît înființarea unei școli de comerț rominească în orașul Salonic, port al Archipelagului, în Turcia europeană;

Avînd în vedere că, tot la acea epocă, s'a făcut demersuri pe lîngă guvernul Majestații Sale Impăratul Oto-

manilor ca să autorizeze deschiderea acestei școli de comerț în orașul Salonic, port al Archipelagului și cap de linie al serviciului român de navigație maritimă, sub steagul regatului României, în baza dreptului capitulațiilor;

Având în vedere că, tot la acea epocă, s'a pus de către Statul român la dispoziția viitorului director al școlii ce era hotărât să se înființeze, fondurile necesare pentru cumpărarea de mobilier și de cărți, precum și pentru plata chiriei unui local desinat școalelor românești de comerț din Salonic;

Având în vedere că, tot la acea epocă, s'a întocmit de către directorul școlii ce avea să se înființeze un program de studii pentru zisa școală, program care s'a și aprobat de autoritatea școlară;

Având în vedere că de la acea dată au trecut patru ani, și școala românească de comerț din Salonic nu a fost încă deschisă;

Interpelez pe d. ministru al instrucțiunii publice și cultelor asupra următoarelor puncte:

1. Care este cauza pentru care nu s'a deschis zisa școală de comerț în orașul Salonic;

2. Ce s'a făcut cu fondurile încredințate directorului școlii pentru cumpărare de mobilier, cărți și chirie;

3. Crede d. ministru că este în interesul răspîndirii culturii române în Orientul Europei ca să se deschidă o școală de comerț românească în orașul Salonic, al doilea în importanță, în Macedonia, după orașul Monastir?

4. Dacă crede că o asemenea înființare este în interesul civilizațiunii noastre în peninsula balcanică, cari sunt măsurile pe cari d-sa este hotărât să le ia, ca să înființeze cit mai curînd această școală?

5. Dacă d. ministru împărtășește aceste păreri, și totuși nu este hotărât să înființeze această școală îndată, poate să ne spună cine a pus piedici îndeplinirii acestei dorinți a Statului român?

D. vice-președinte: Această interpelare a fost cam dezvoltată, ceea-ce e contrar regulamentului.

D. Take Ionescu: În tot cazul mai puțin dezvoltată de cit moțiunea propusă de d. Mirzescu în Senat. (Iaritate).

D. vice-președinte: Interpelările d-v. se vor comunica guvernului.

* * *

Modul de obstrucționism

(Ședința Camerei de la 22 Martie, 1899)

D. Take Ionescu explică în acest discurs cum înțelege d-sa a se face obstrucționismul. Ministrul de război, cerind a se interverti ordinea de zi, pentru a se vota proiectul de lege pentru chemarea sub drapel a contingentului anului 1900, d. Take Ionescu arată că opoziția nu va face obstrucționism cu această ocazie, de oare-ce e în joc armata țării.

D. vice-președinte: D-lor deputați, d. ministru de război propune intervertirea ordinei de zi, adică să luăm imediat în discuțiune proiectul de lege, amendat de Senat, pentru chemarea sub drapel a contingentului anului 1900.

D. Take Ionescu: Cer cuvîntul asupra schimbării ordinei zilei.

D. vice-președinte: Aveți cuvîntul.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, trebuie să dau explicațiuni pentru ce nu vom lua cuvîntul și vom vota împreună cu majoritatea.

D-lor, știți că de cîte-va zile noi, opozițiunea din această Cameră, pe care prefectii o împarte în fleviști, în conservatori, în junimiști și chiar în dispăruți am făcut o declarațiune că ne punem în stare de obstrucțiune legală față de guvernul actual pe cîtă vreme va fi în el d. președinte actual al consiliului.

Acum, d-lor, asupra contingentului armatei, de ieri chiar am spus d-lui vice-președinte Iepurescu, că noi primim ca această lege să se ia îndată și că nu vom face obstrucțiune. Pentru ce? D-lor, în această țară se face foarte mare eroare asupra înțelesului cuvîntului obstrucțiune, și s'a zis într'un alt Corp legiuitor — nu critic — s'a zis că obstrucțiunea este un mijloc ilegal. D-lor, în diferite parlamente sunt diferite dispozițiuni de regulament; cu toate acestea ori_cînd o opozițiune ar vrea să uzeze în mod strict de garanțiile cari îi sunt date ei prin regulament, ar putea necontestabil să îngreuneze cu desă-

virşire lucrarea majorităţii. Cu toate acestea, d-lor, nici într'un parlament nu vedeţi în vremuri normale din partea opoziţiunii o îngreunare voită a lucrărilor majorităţii, pentru că d'asupra regulamentului scris este o înţelegere firească între cei cari guvernează şi cei cari controlează, că şi unii şi alţii vor uza de drepturile lor ast-fel în cit mersul statului să nu fie împedat. Cînd vin însă, d-lor, stări anormale, cum a fost de exemplu în Austria, atunci cînd era vorba de o ordonanţă a limbilor, ordonanţă în care Germanii vedeau distrugerea lor etnică, cum a fost de exemplu în Ungaria, atunci cînd opoziţiunea din Camera ungară vedea în prezenţa lui Banffy în guvern, un pericol pentru regimul parlamentar, pe care Ungurii pretind că 'l-au avut înainte chiar de Englitera, — aceasta este pretenţiunea lor, că la ei s'a născut pentru întia oară regimul parlamentar şi că statul lor milenar este cel d'întîiu în care s'a dezvoltat libertăţile publice — vede un pericol în prezenţa lui Banffy, singurul ministru din Ungaria care întrebuiţa în alegeri mijloace nu numai obicnuite dar mijloace cu desăvirşire nedemne şi tocmai de a împedica să intre în parlament oamenii cei mai de frunte ai Ungariei. Atunci, la un moment dat, Ungurii s'au pus în obstrucţiunism şi au mers până la refuzul budgetului ca să împedice mersul statului, şi s'a întîmplat acel fapt excepţional, despre care eu unul nu cunosc precedent, că guvernul ungar, în loc să proclame budgetul într'un mod anormal, cum a făcut Bismarck în Prusia şi Estrup în Danemarca, a dat o ordonanţă în *Monitorul Oficial* în care a zis că budgetul nefiind votat de la 1 Ianuarie 1899, plata de impozit nu se poate cere de la particulari, şi ori-ce funcţionar ar urmări împlinirea impozitelor va fi tradus înaintea instanţelor judecătoreşti şi ast-fel la 1 Ianuarie 1899 s'a născut în regatul Ungariei o stare de anarhie legală care a continuat o lună şi jumătate.

D-lor, noi ne-am hotărit să ne punem în obstrucţiune, obstrucţiune care va continua, fie în această sesiune, fie în alta, fie în Cameră, fie în afară de Cameră, absolut toate mijloacele legale cite sunt înscrise în Constituţiune, fără a omite nici unul şi pe ori-cît timp, scurt sau lung, de zile sau de ani, va fi d. prim-ministru în fruntea guvernului.

N'am voit însă să facem nimic ca să împedice ceea ce credem noi că trebuie în mersul unui stat, așa că obstrucțiunea noastră este și mai modernă de cât ori-care alta care a avut loc în vre-un parlament.

Or, fără budget, la rigoare se poate trăi, fiindcă Constituțiunea prevede că se poate aplica budgetul anului precedent; fără legea contingentului armatei însă, nu se poate trăi.

De-asupra tuturor, este forța armată a țării, și de aceea nu ne opunem pentru legea contingentului care privește nevoia de căpetenie a acestui stat, a doua parte a demnității naționale. A doua, căci una este să fim respectați ceea ce zicem noi că nu mai suntem astăzi, a doua este ca să ne putem apăra; de aceea în fața acestei legi noi nu luăm cuvântul, vom vota împreună cu majoritatea. Obstrucțiunea noastră încetează pentru un minut înaintea steagului țării. (Aplause).

LEGEA MINELOR

(Sedința Camerei dela 20 Martie, și următoarele, 1899)

Venind în discuția Camerei discuția proiectului pentru modificarea legii minelor, d. Take Ionescu propune amânarea discuției acelei legi, ca neprezentînd nici o urgență.

D-lor Deputați,

Cestiunea prealabilă pe care o propun este aceea de a se amîna discuțiunea acestei legi.

Art. 39 din regulament zice: „Cestiunea prealabilă, adică de a se amîna o lege . . .” (nu vă citesc tot articolul).

D-lor, sunt două serii de motive pentru a propune amînarea acestei legi.

Unul e că legea nu are nici un fel de urgență și al doilea e că legea nu e studiată.

Le iaș pe rînd.

D-lor, nu are această lege nici o urgență. Pentru ce? Vă aduceți cu toții aminte cum s'a înghebat cestiunea unei legiuiri de mine la noi în țară. În dreptul nostru nu era în România de cît un singur fel de mine, minele de sare. Alte mine de cît minele de sare nu existau în această țară și legiuirea țării în această privință era că minele de sare aparțin Statului.

Neapărat, legiuirea nu se ocupa de principiul cui aparțin minele în genere, dar, nefiind în țară de cît mine de sare, fiind-că după legea cea veche minele de sare

aparțineau Statului, concluzia firească era ca minele după legiuirea cea veche, să aparțină Statului.

A venit, d-lor, o altă legiuire asupra minelor, mai modernă, care atribuie minele proprietarului suprafeței. În acel timp însă nu era nici o exploatare de mine în țară și trec într'adins peste faimoasa cestiune a faimosului Trandafilof, care a dat ocaziune fabulei lui Eliade: „Rozele și măceșul“, și care a stîrnit în acele vremuri în țară o întreagă agitație, o întreagă cestiune.

D. Al. Vilner : După regulament erau și minele de petrolu.

D. Take Ionescu : Voiți ajunge și la acestea, d-le Vilner, pentru că fac parte din a doua serie.

Stau la intia serie de motive. A venit Constituția și a hotărit să se facă o lege asupra minelor.

De la 1866 și până astăzi au trecut 33 de ani, în care timp România a trăit fără o lege a minelor.

Ce s'a întimplat, în fapt, în lipsă de o lege a minelor ?

Minele de sare nu au avut nevoie de legiuire, pentru că Statul și menține monopolul său asupra sărei din țară. Minele de lignită și minele de petrolu, singurele mine cari se exploatează la noi în țară, neavînd o legiuire specială, se exploatau într'un mod firesc de către proprietarul suprafeței. Amîndouă aceste substanțe, lignitul și petrolu, sunt ast-fel de mine în cit se pot exploata cu înlesnire de proprietarul suprafeței și fără de o legiuire specială.

De ce? Pentru că minele de petrolu nu se exploatează în lungime, ci în adîncime, așa că nu ai nevoie de a te întinde pe proprietatea vecină. În adevăr, un om poate, pe proprietatea lui, să exploateze o mină de petrolu, fără legătură cu proprietatea vecină, pe cînd la minele care se exploatează în lungime prin galerii, e nevoie de anume aranjamente, căci nu se poate ajunge cu galeria până la un punct și că numai poți să continui filonul.

Ar fi apoi cheltueli enorme, ca fie-care, pe proprietatea lui, deosebit, să'si înceapă o galerie.

Minele de lignită la noi sunt în general foarte aproape de suprafață și se pot de asemenea exploata fără mari

cheltueli și fără o legiuire specială de mine. Ast-fel sunt minele din Prahova de la Filipești, minele din Dimbovița și din mai multe părți ale țării, mine de lignită în exploatare, fără fi să existat o legiuire specială pentru mine. Și'mi aduc aminte, d-lor, că atunci cînd se discuta legea minelor la Senat, d. Poni, acel care a atacat cel d'întîiu legea, tocmai aceste cuvinte le punea înainte: că legea asupra minelor nu este urgentă; că este o lucrare de prisos, fiind-că, zicea d-sa, în munții noștri nu vom găsi de cit sare, petrolu și lignită, în Suceava însă, spunea d-sa, lingă hotarele Bucovinei ar fi puțin manganat de fer. Nu zic că aceasta este și părerea mea, dar cînd oameni, pe cari d-v. 'i credeți pricepuți, ca d. Poni, susțin că nu este urgentă, atunci d-v. trebuie să fiți alături de părerea lor.

Sunt, d-lor, mine bogate în Dobrogea, însă după legea Dobrogei, ele sunt ale Statului, se pot exploata și fără o lege specială asupra minelor.

Așa dar, din punctul acesta de vedere nu se poate zice că este urgentă, mai cu seamă cînd minele noastre existente se exploatează astăzi și fără lege.

În privința celor-alte bogății ale subsolului nu se poate zice că este pericol ca de acum până la toamnă să se întimple cataclisme dacă nu se votează legea aceasta.

Dar, d-lor, cum că nu este urgentă se mai dovedește și din alte împrejurări.

Au fost la noi mai mult proiecte de legi asupra minelor. A fost o dată un proiect făcut de d. Dabija, sub ministerul Brătianu, a fost altă dată, dacă nu mă înșel, un proiect al lui Beizadea Mitică, au fost, prin urmare, în mai multe rînduri, proiecte făcute asupra minelor, dar nu s'au realizat.

Am venit noi la 1895 cu legea minelor și am susținut atunci că este în interesul dezvoltării bogăției țării, să se facă o lege asupra minelor. Partidul liberal, atunci în opozițiune, a combătut proiectul și'l a combătut cu cea mai mare energie. Vă aduceți cu toții aminte de o broșură, foarte frumoasă scrisă, în care se făcea apel la țară ca să se opue la legea minelor. Toți am citit discursurile lungi în tot ale actualului președinte al

consiliului, în Senat, în contra legii minelor, debaterile foarte lungi în Cameră și în Senat, și demisiunea opozițiunii din Cameră și Senat, bizuită tocmai pe legea minelor. Aceasta e o dovadă că legea de la 1895 a împinat greutăți mari.

Dar dacă este așa, era urgent ca să se modifice acea lege! Ce s'a întâmplat? Am plecat noi de la guvern la 1895 Octombrie și acum suntem la Martie 1899, va să zică au trecut de atunci până acum trei ani și jumătate, calendaristic, patru ani politici, fiind-că vara în politică nu numără.

În acești patru ani politici s'a găsit vreme pentru o mulțime de lucruri. Nu s'a găsit însă vreme pentru modificarea legii minelor. Tocmai la spartul tirgului, la sfârșit, în cele din urmă zile, atunci când în general guvernele cari au oare-cum sentimentul aceea ce este permis și aceea ce nu este permis, nu mai fac legiuiri, tocmai atunci, d-lor, vedem că se vine cu legea minelor.

Eu mă întreb, într'un mod foarte firesc, lucrul următor: Este oare urgență pentru votarea acestei legi? Și ce fel de urgență poate să fie pentru acei cari timp de patru ani de zile n'au simțit-o? Ori, d-lor, dacă era urgență de a se modifica legea minelor de la 1895, ar fi fost modificată în 1896, când nu putea fi vorba nici de obstrucționism, nici de opoziție, de oare-ce opoziția nu era. Sau s'ar fi modificat legea în 1897, s'ar fi modificat în 1898, s'ar fi modificat anul acesta, astă-toamnă. Nimic însă, d-lor, din toate acestea. Și când se cere votul legii minelor? Acum, în cele trei zile din urmă ale ultimei sesiuni ale acestei legislațiuni. D-lor, o să vă dau un exemplu: când eram la guvern și s'a întâmplat demisiunea opozițiunii din Cameră și din Senat, aveam deja făcut proiectul meu de lege asupra învățămîntului secundar și superior, și el era rodul unei munci de 4 ani de zile. Aveam destulă trecere la cabinet ca să vii cu proiectul de lege, și aveam destulă trecere în Cameră și în Senat ca să nu am nici o îndoială asupra soartei proiectului meu de lege. Dar fiind-că era un sfârșit de legislatură, nu am venit cu proiectul de lege, m'am zis că ar fi indecent ca o lege importantă să o trec la un sfârșit de legislatură. Nu numai că n'am vrut să fie ședințe de di-

minează, dar, fiind-că a plecat opozițiunea, am găsit de două ori indecent să fac o reformă serioasă, fără controlul opozițiunii, control care vream să mi se facă. Și, d-lor, poate să fie urgență asupra unui proiect de lege, dar este ceva d'asupra tuturor urgențelor, este ca legile să iasă din parlament cu acea autoritate morală pe care n'o pot avea nici cînd sunt smulse cu cleștele, nici cînd sunt votate în tăcerea absolută a opozițiunii. Acelea nu sunt legi de stat, acelea pot fi glume de partide politice, dar nici odată legi de stat. Cea d'întîiū datorie a aceluia care este la cîrma statului, trebuie să fie ca, chiar cu prețul suferinței, chiar cu prețul de a renunța la unele lucruri cari 'i sunt scumpe, să păstreze în tot-d'a-una decența legislaturei naționale, să păstreze buna cuviință în purtarea sa cu țara și cu opozițiunea; căci la guvern vii ca să suferi, aceasta este adevărata soartă a guvernului.

Dar, d-lor, mai am un argument ca să vă arăt că nu este urgență. Dacă guvernul actual ar avea respectul Constituțiunii, ar fi respectat Constituțiunea și ar fi aplicat legea minelor, care este o lege a statului român, care poartă votul Camerei și Senatului și sancțiunea celui-l'alt factor constituțional.

Ași înțelege ca d-lor să zică: este o lege foarte rea și neapărat nu mai putem să trăim sub această lege. Dar așa s'aū petrecut lucrurile? Fără precedent în viața parlamentară a vre-unei țări oare-care, și desfid să mi se arate vre-un precedent, această lege a minelor care este o lege a statului român, a fost prin hotărîrea titularilor de la domenii, declară timp de trei ani și jumătate că nu se aplică.

Acesta este un fapt netăgăduit, și prescripțiunea pentru această călcare de Constituțiune nu va înceta să curgă de cit de la încetarea mandatului miniștrilor, cari, conform cu legea răspunderii ministeriale, vor avea 5 ani deplină, în cari să fie întrebați dacă se poate permite o violare așa de mare a Constituțiunii. Probabil că țara va arăta încă odată îngăduiala ei cea largă și să-i lase să se mulțumească numai cu o espiațiune morală. Dar cinci ani plini îi are țara și nimeni nu a renunțat încă la dreptul de a chema la răspundere, conform legii făcute de liberali, pentru călcarea Constituțiunii, care zice că nici

un guvern nu are dreptul să suspende executarea unei legi a statului român.

Va să zică, d-lor deputați, nici aci nu e nici o urgență, și atunci vă întreb ca concluziune a primei părți a argumentării mele, cum se poate vorbi de urgență și de ținerea ședinței în permanență, cum a fost odată în Canada, unde ședința a fost trei săptămâni în permanență? Aă dormit și aă mîncat acolo. Era vorba tot așa de un ministru care comisese o călcare de lege.

O voce: Așa a fost și la noi la 1863.

D. Take Ionescu: Înțeleg, d-lor, și ședința de 26 ceasuri —, dacă puteți să întindeți cadranul, — atunci cînd lucrul este urgent, de exemplu budgetul unei țări, căci țara nu poate trăi fără budget. Înțeleg aceasta. Dar legea minelor este urgentă?

V'am mai arătat că acest guvern a lăsat să treacă trei ani și jumătate, fără să modifice legea minelor, arătînd prin aceasta absoluta lipsă de urgență în această materie, și că neaplicînd legea minelor din 1895, a comis această violare a Constituțiunei, trei și jumătate ani de a rîndul.

Nimeni, dar, nu poate să zică că este urgență ca să inceteze violarea Constituțiunei până Mercuri, și aceasta nu schimbă nici responsabilitatea politică specială prevăzută în legea răspunderii ministeriale, votată nu de noi, ci de către partidul liberal.

Trec la a doua serie de argumente. Legea nu este studiată și să 'mî dați voie să arăt îndată că nu este studiată.

D-lor, iată o lege, legea minelor, asupra căreia s'a făcut în țară o agitațiune de o energie pe care o recunosc și de care nu mă plîng. Cu ocaziunea acestei legi ce nu s'a spus? S'a spus și că mormintele strămoșilor aă să fie turburate de către acești străini, cari vor veni să se îmbogățească din minele Romîniei. S'a spus aceasta.

D. Al. Delimarcu: A spus-o d. Delavrancea.

D. G. C. Dobrescu: Era în ziarul *Voința Națională*.

D. Take Ionescu: Cu atît mai mult dacă a spus-o d. Delavrancea, d-sa era oratorul autorizat al partidului liberal. (Intreruperi).

Orî-ce s'ar zice, rămîne dovedit că s'a făcut o agita-

țiune de o mare energie în contra legii minelor de la 1895.

Ce presupunea această agitațiune ?

Presupunea din partea celor care o făceau, că au studiat, că cunosc cestiunea.

D. vice-președinte : Aceasta este discuțiunea generală, nu discuțiune asupra amînărei.

D. Take Ionescu : D le președinte, vorbesc numai în privința amînărei, la luarea în considerație nici nu sunt înscris. Vorbind asupra amînărei, zic că o lege trebuie să se amine cînd nu este urgentă și cînd nu este studiată. Am dovedit că nu este urgentă, acum să dovedesc că nu este studiată.

Ziceam, d-lor, ce presupune lucrul acesta ?

Presupune că atunci cînd faci agitațiune energică în contra unui lucru, ai studiat bine lucrul.

Va să zică, la 1895, cînd se făcea agitațiune în contra legii minelor se presupunea că era studiată cestiunea care făcea obiectul agitațiunii așa cum trebuia să fie. Cu toate acestea, ați văzut că au trebuit încă 3 ani să se studieze cestiunea, lucru care dovedește că la 1895 nu era studiată. S'a făcut, așa dar, întîi agitațiune și pe urmă s'a studiat cestiunea de la 1895 încoace.

Tot ast-fel, d-lor, atunci cînd a venit guvernul acesta, în toamna anului 1898, cu legea minelor, se presupunea că în fine a studiat-o 3 ani de zile de la 1895 încoace.

În realitate, însă, nu a studiat-o de loc, și veți vedea de ce.

A venit legea guvernului în Cameră și a trecut, așa cum a fost propusă de către guvern; foarte mici modificări de detaliu. S'a cerut numai niște diplome la niște ingineri, țin minte că amendamentul acesta a supărat foarte mult pe ici pe colo cite un cuvînt.

Vă aduceți aminte că onor. d. Delavrancea a citit un discurs al d-lui Stolojian, pe atunci ministru al domeniilor, în contra legii pe care a propus-o.

Legea însă s'a votat. Ea a fost dusă la Senat, și de acolo a venit radical schimbată așa în cit este absolut altă lege.

De ce zic absolut altă lege ?

Iată cum se leagă cu ceea ce vă spuneam adineaori.

Ce vă spuneam adineaori?

D. Poni zicea că singurele mine care interesează țara noastră, nu sunt de cit minele de petrol și de lignit.

Ei bine, tocmai minele de petrol nu se află nici în legea de la 1895, nici în legea cum a venit la Cameră, și s'au introdus la Senat.

Am dreptul dar să zic că această cestiune este o cestiune nouă. Ei bine, este glumă de a introduce fără nici un studiu exploatarea petrolului în legea minelor? Va să zică, sunt în dreptul meu cind cer de la d-v. să studiați această cestiune, fiind-că legea minelor a fost studiată numai din cele-alte puncte de vedere, iar nu și din punctul de vedere al petrolului, fiind că legea noastră de la 1895 lăsase afară petrolul.

D-lor, eu sunt unul care m'am ocupat mult cu petrolul, mai cu seamă cind eram cu d. prim-ministru într'un consiliu al unei societăți de felul acesta, și vă mărturisesc ca nu am studiat în destul legea așa cum a eșit de la Senat.

Al treilea lucru. Care era calul de bătae cel mai mare contra legii de la 1895? Era că nu se respecta dreptul de proprietate care este garantat de Constituțiune, fiind-că se zicea că legea minelor expropriează pe proprietari fără o justă și prealabilă îndemnisare și fără să fie în cele trei cazuri prevăzute de Constituțiune, adică salubritate, edilitate și apărare națională.

Apoi, acum cind drepturile acestea sunt și mai restrinse prin introducerea petrolului, nu este nevoie de studiu? Este nevoie cu atit mai mult cu cit găsesc ceva foarte curios în raport, căci iată ce zice d. raportor: „Depărtindu-se intru cit-va de la rigoarea principiilor legii; ținind însă socoteală de starea economică, de nevoile noastre sociale, Senatul legiuitor, prevăzător și conștient...“

Va să zică, d-lor, d. raportor însuși arată că nu este orba de lege cum eșise de la d-voastre.

D. I. *Procopiu*: Numai în ce privește exploatarea combustibilelor solide și lichide.

D. *Take Ionescu*: Tocmai aceasta ziceam, că modificarea care vine de la Senat este o lege nouă și că cestiunea nu este studiată. Singur d. raportor zice că legea

aşa cum fusese votată, a fost făcută de oameni neprevăzători şi inconştienţi.

D. I. Procopiu : Nu am zis eu aceasta.

D. Take Ionescu : O ziceţi prin antiteză, fiind ca atunci cînd zici d-ta că Senatul a fost prevăzător şi conştient, băgînd petroleul înăuntru, am dreptul să zic ca antiteză că cel care n'a băgat petroleul a fost inconştient şi neprevăzător.

Eu voesc să stabilesc că şi noi avem conştiinţă. Să discutăm. Şi de aceea zic că în starea actuală de lucruri, dacă am intra în discutarea legii aşa cum a făcut-o Senatul; dacă a fost Senatul conştient, datoria mea este să respect Senatul, cu atît mai mult cu cît sunt în Cameră, — aşî voi cel puţin să fim şi noi conştienţi în împrejurările actuale.

Cred, atît din punctul de vedere că legea nu este urgentă, dovedită mai cu seamă prin faptul neaplicării ei trei ani şi jumătate, prin flagranta, formală şi indiscutabila călcare a Constituţiei de către guvernul actual, cît şi din punctul de vedere că de la Senat a venit o altă lege de astă dată prevăzătoare şi conştientă, că nu este posibil să se discute această lege acum, cu folos şi cu convingere, şi, prin urmare, nefiind nici un zor, propun ca onor. Cameră să bine-voiască a amîna discuţiunea ei.

* * *

(Sedînta Camerei de la 22 Martie, 1899)

Camera intrînd în discuţiunea pe articole a proiectului de lege asupra minelor, d. Take Ionescu luă cuvîntul şi combătu dispoziţiunile cuprinse în el.

Acţiunea de obstrucţionism continuă şi de aceea oratorul conservator căută să facă un discurs mai lung, numai să împiedice lucrările Adunării.

D. Take Ionescu : D-lor deputaţi, articolul 1, în realitate, coprinde întreaga lege. În adevăr, în cuvintele : „regimul lor legal“ se coprinde întreaga idee dacă pentru minele noastre, aşa cum s'a modificat legea, este sau nu este nevoie de un regim legal. Aci însă m'ar putea opri d. preşedinte să 'mî zică că „este un regim legal“ nu este o modificare a Senatului. Ce face însă, ca modificarea Senatului să dea şi mai mare importanţă cuvintelor

„regim legal“? Este că Senatul adaugă la cele-alte depunerii naturale cari vor avea un regim legal și combustibilele, și toată lumea știe că prin acesta s'a înțeles și petrolul. Atunci, d-lor, cestiunea întreagă se pune în acest articol 1.

Cum s'a presintat această cestiune la Senat? Legea votată la 1895 era firesc să vorbească de regim legal, fiind-că era un regim legal, pentru mine, de oare-ce, în legea de la 1895, mina era un lucru deosebit de suprafață, putea să aparțină altuia de cit proprietarului suprafeței. Și nu numai atât, aceasta nu ar fi destul, căci eu poate din propria mea voință, fără o lege, să 'mi impart proprietatea în suprafață și sub-sol, dar în legea de la 1895 era împrejurarea că, fără voia mea proprietarul suprafeței, mina, subsolul poate să aparțină altuia de cit mie, proprietarul suprafeței.

Ce s'a făcut la Cameră, d-lor, prin modificarea d-voastre? S'a desființat ideia din 1895 ca contrară Constituției, și eu sunt dator să mă pun pe piciorul pe care este așezat proiectul de lege și să admit ipotetic, ceea-ce eu nu cred, că legea din 1895 era contrară Constituției. Atunci, d-lor, prima întrebare este: Pentru ce mai trebuie un regim legal al minelor?

Dacă este vorba că eu, proprietar al suprafeței, sunt stăpînul minei, ce nevoie este de un regim legal al minei?

D. Gr. N. Macri: Regimul legal din Anglia.

D. Take Ionescu: D-ta, d-le Macri, în loc să aduc lumină, adineaori cereai cuvîntul pentru închiderea discuției.

Pentru ce, ziceam, un regim legal al minelor? Nu este vorba aci de poliția minelor, de măsuri asigurătoare, fie pentru lucrători, fie pentru mina vecinului, nu este vorba de aceasta, ci de un regim legal al minelor în sensul legiuirii franceze, care a creat din mină o proprietate deosebită. Veți vedea că voiü convinge imediat pe d. Macri.

D. Gr. N. Macri: Cer cuvîntul.

D. Take Ionescu: Legea întreagă, d-lor deputați, a păstrat cuvîntul „concesiunea minei“. Vă întreb: Ce poate să însemneze cestiunea minei, într'un sistem, în care mina este proprietatea proprietarului suprafeței?

Ce înțeles poate să aibă concesiunea minei?

După cum așeza lucrul, legea d-v., așa cum eșise de la noi, Cameră, putea să aibă înțeles într'o singură ipotesă, în ipotesa în care era vorba despre minele de pe proprietățile statului. De ce? Proiectul de lege cum s'a votat de Cameră păstra ideea că pe proprietatea statului, atât descoperitorul cât și exploatatorul păstra acele drepturi deosebite, cum au fost precisate în legea din 1895, și atunci evident se înțelege „concesiunea minei“, adică, tu statul, ești dator să'mi concezi mie mina pe moșia ta, dacă eu am făcut descoperirea.

Dar, d-lor, la Senat s'a redus și acest lucru; căci Statul și-a rezervat el singur minele de petrol și lignit, și, cum singurele mine astăzi în țară sunt petrolul și lignitul, statul rezervându-și minele de petrol și lignit pe proprietatea lui, ce a mai rămas ca să justifice cuvintele *concesiunea de mine, regimul legal al minelor*.

Înainte de a merge mai departe, vreau să văd și să examinez pentru ce statul și-a rezervat el dreptul de a face explorări și exploatări pe moșiile lui, pentru lignit și petrol, și pentru aceasta, nimic mai util și mai lămuritor pentru noi de cât discursul d-lui prim-ministru, rostit în ședința Senatului de la 17 Februarie 1899, publicat în debaterile Senatului la pag. 367 și următoarele.

Iată ce spunea d. prim-ministru :

„D-lor senatori, cu toate că ora e înaintată să 'mi dați voie să vorbesc în sesiunea care mă preocupă, fiind-că este bine să stabilim punctul de plecare al legii actuale a minelor și punctul de plecare al propunerilor guvernului.“

Vedeți că ne aflăm în plină sesiune a sistemului nou introdus de Senat.

„Onor. d. Carp a declarat că partidul național-liberal înșală lumea, fiind-că nu se ține nici de partea națională a programului său, nici de partea liberală. Răspunsul meu la această aserțiune va fi foarte scurt“ . . .

Răspunde d. prim-ministru d-lui Carp la această acuzațiune; aceasta eșind din cadrul legii o las la o parte. Revine apoi la sesiunea constituțională, și de aceea insist.

Când introduceți combustibilul în legea minelor, va să zică o să ieși în legea d-tale anume măsuri, în ce pri-

vește minele de petrol, nu măsură de poliție ci măsură asupra dreptului însuși, și atunci se pune întrebarea: în sistemul d-v. în care mina e a proprietarului suprafeței, poți fără a viola Constituțiunea, să ieși o măsură restrictivă contra mea, proprietar al suprafeței, în ce privește depozitele de combustibil care sunt în pământ? Iată cestiunea constituțională, căci e indiferent dacă 'mi ieși toată mina și o dai descoperitorului, cum făcea legea noastră din 1895, sau dacă 'mi zici: produsul din pământ e al tău dar nu te poți bucura de dînsul de cît așa cum vrea eu, și nu cum vrea eu numai în interes de siguranță, căci de nimic nu ne putem bucura de cît în conformitate cu siguranța generală; într'adevăr, nu pot să zidesc o casă cu 100 de etaje, regulamentele municipale mă opresc, căci aduc umbră la toate celelalte edificii și orașul devine neigienic: asemenea nu pot să zidesc o casă de cît cu anume condiții de soliditate, căci alt-fel ar putea să cadă casa și să pună în pericol viața altora, dar cînd d-ta zici, mina d-tale de combustibil o supun acestui regim — acesta e art. 1 — și cînd știu că cu acest regim e vorba de un perimetru, — nu discut acum această cestiune, aceasta aparține discuțiunii generale, dacă poate să fie ori nu perimetru la lichid, — se ridică o cestiune constituțională. Și eu de asta mă ocup, de cestiunea specială constituțională. După Constituție am eu dreptul să închiriez cui vreau, pe cît timp vreau și cu ce condițiuni vreau, proprietatea mea. Dacă am 20.000 pogoane am dreptul să arendez toate aceste 20.000 pogoane d-lui Macri dacă voesc, pe 50, 60 ori 100 de ani dacă vreau, am dreptul să le arendez pe arenda care voesc?

Evident că da, și ori-cine ar veni care m'ar împedica să arendez 20.000 pogoane d-lui Macri și 'm'ar zice: nu poți să arendezi de cît 1.000 pogoane d-lui Macri, 1.000 pogoane la altul și așa mai încolo, este evident că m'ar supune la adevărata expropriere în adevăratul sens al cuvîntului. E o violare absolută a articolelor din Constituție care zice: nimeni nu poate fi expropriat de proprietatea sa, fără justă și prealabilă îndemnitare, și aceasta numai în trei cazuri: pentru salubritate, apărarea națională și pentru căi de comunicație.

Este aceasta lucru evident?

Chiar acel d. senator care susținind legea la Senat a spus că o să facem un sanț împrejurul Bucureștiului, să punem petrol în el și cînd va veni o invaziune să îl punem foc, poate contesta acest lucru?

Aceasta 'mi amintesc propunerea unui episcop repausat, al cărui nume nu'l voiți spune, care cerea într'o carte tipărită să înmulțim cultura albinelor în România, pentru că, dacă înmulțim albinele vom putea la cas de invaziune să dăm drumul albinelor din stupi, și ele să omoare pe vrăjmaș. (Ilaritate). Am cartea și dacă voiți o voiți da bibliotecii Adunării.

Intreb : Este un jurist, un om de drept care să 'mi răspundă la întrebarea ce am pus? Nimeni! Nu este aci o cestiune de detaliu; nu este cestiunea dacă perimetrul o fi de 2.000 sau 3.000 metri. Nu, aci este o cestiune de principiu.

Este oare posibil, o dată ce d-ta ai recunoscut—acesta este punctul de vedere al d-v.—că eu proprietarul suprafeței sunt proprietar a tot ce se află în pămînt, până la focul central, dacă există focul central, căci și aceasta ipoteză este foarte discutată, ca tu legiuitor să poți să'mi zici : Ești stăpîn liber pe pămîntul tău dar pe ce este sub pămînt, nu?! Poți să arendezi fața pămîntului cui vrei, cu ce termen vrei, cu ce preț vrei și pe cîți ani vrei, nu poți să arendezi fundul pămîntului unui singur om pe toată întinderea lui. De ce? Nu este cestiune de salubritate, nu este cestiune de cale de comunicație, nu este cestiune de apărare națională. Veți vedea că într'o confusiune extraordinară de idei a crezut d. prim-ministru așa ceva! Dar ce fel de apărare națională e cestiunea petroleului din moșia mea? Ce are a face aceasta cu apărarea națională?

Atunci, cum în fața textului Constituțiunei mă expropriezi pe mine de dreptul meu absolut de proprietate fără să fiu în una din cele trei categorii prevăzute prin Constituțiune și fără despăgubire? Cum?

Și ia vedeți cum se întoarce lucrul!

Ah! este o dreptate pe lumea aceasta. Era poate la 1895 o indoială juridică, căci am văzut cu ocaziunea legii de la 1895 juriști foarte însemnați avînd indoială asupra cestiunei, dacă pot, după Constituțiunea noastră,

să dau mina altuia de cit proprietarului feței. Și nu vreau să fac indiscreție; dar este, de exemplu, aci în Cameră printre d.-v., un jurist distins care atunci nu a voit să iscălească sau a iscălit cu greutate, consultațiunea d.-v., cum că era în contra Constituțiunei legea de la 1895, precum au fost și alți jurisconșulți cari nu făceau politică militantă, că d. Disescu, unul din cei mai mari jurisconșulți ai acestei țări, care din potrivă era de părere că era foarte constituțional ceea ce făceam noi guvernul de la 1895.

D.-v. nu ați presintat lucrurile cu indoială, ci ați pornit la bătălie cu siguranța că se violează Constituțiunea noastră. Mai catolică de cit Papa, mai conservator de cit conservatorii pentru drepturile proprietăței, ați spus ce ați spus, și ce-ați repetat și acum.

Ce ați repetat acum?

Iată, d.-lor, cum zicea d. prim-ministru la Senat:

„Venim la Constituțiune:

„In Constituțiune s'a așezat principiul respectului proprietăței cu o singură excepțiune în favoarea a trei cauze de utilitate publică, anume înșirate: salubritatea, căile de comunicațiune și apărarea țării. Știm cu toții că au fost încercări să se lărgească excepțiunea, tocmai ca minele să intre într'insa, dar acele încercări nu au isbutit.

„Excepțiunea a rămas restrinsă la trei casuri, ceea-ce dovedește iar că Constituțiunea înțelege că subsolul aparține proprietarului suprafeței. Minele și-au găsit locul cu pădurile în articolul special care prevede că se va face o lege pentru supravegherea exploatărei minelor și pădurilor, fiind-că și unele și altele au o legătură cu interesele generale ale țării.

„Legea pădurilor ca și legea minelor privesc poliția exploatărei, iar nu fixarea proprietăței.“

Mă opresc un minut. Va să zică poliția exploatărei iar nu fixarea proprietăței. Apoi este poliție a exploatărei ca să 'mă spuî mie că nu pot să arendez proprietatea mea de cit în bucăți?

Este poliție să 'mă spună că nu pot să o arendez pe atita termen?

Este poliție să 'mă spunî că nu poți să o aren-

dezi la cutare persoană și cu prețul ce 'mî con-vine mie?

Eū știū, d-lor, că sunt oameni cari aū o concepțiune exagerata de poliție, sunt oameni cari vor să pună și su-fletele la poliție, sunt oameni cari îndrăznesc în Parlament să intrebe pe reprezentanții națiunei dacă cred sau nu în cutare articol din crezul lui Atanase, ca și cum ar trebui să ne spovedim în Parlament la primul-ministru iar nu la duhovnicii noștri, dacă am vrea să ne spovedim. La Senat d. prim-ministru a spus că eū cred în religiunea lui Auguste Comte. (Ilaritate).

Fără indoială că nici n'a citit pe Auguste Comte; dar cînd ași vrea să mă spovedesc chiar în religiunea lui Auguste Comte imi aleg și acolo pe popă, la Parlament nu voiū să mă spovedesc.

Tot așa a spovedit și pe d. Maiorescu la Senat!

Da, d-lor, cum vă ziceam sunt oameni cari aū un sentiment exagerat despre poliție, fiind-că ar vrea poliție pretutindenī; dar nimeni nu poate să scoată de la un ju-rist răsunsul, — de la un profan da, dar de la un jurist nu, — că : a împedica pe un om de a'și inchiria proprie-tatea lui cînd vrea și cui vrea este poliție. Aceasta este restricțiune de drepturi, și dacă, prin urmare, președin-tele consiliului în Senat recunoaște în discursul său, că după Constituțiunea noastră subsolul este al proprieta-rului suprafetei și că Constituțiunea n'a cerut să se facă pentru păduri și pentru mine de cit o lege a exploatarei, iar nu a fixarei proprietăței, atunci este absolut necon-stituțional ceea-ce se spune în art. 1 și ca consecință în tot proiectul de lege.

Sunt proprietar, proprietatea este absolută. Ce poți să zici? Cînd vei face o galerie să nu o faci mai mare de cit atit, să nu așezi galeriile aproape una de alta. Aceasta este poliție, fiind-că acolo sunt lucrători. Că vei lua măsuri pentru a evita incendiurile și inundațiile, aceasta înseamnă poliție. Dar să 'mî spuneți d-v. mie : ești pro-prietar și tu nu poți să te bucuri de proprietatea ta, aceasta nu este de admis. Și cînd, d-lor, vă voiū citi în-tregul discurs al d-lui prim-ministru, veți vedea că de la discursurile lui Marat nu s'aū mai pronunțat lucruri de așa fel. Și-a exprimat niște idei cari m'aū îngrozit. Eū,

d-lor, staă lingă d. Fleva, nu împărtăşesc ideile d-sale în privinţa descentralisărei politice, dar cînd văd tendinţa de centralisare, tendinţa de tiranie până în aşa grad, declar că am început şi eu să mă molipsesc de d-sa.

Continuă, d-lor, a citi :

„Constituţiunea enunţă principiul respectului proprietăţii, cu o excepţie anume circumscrisă, şi se ştie, după un principiu de drept necontestat de secolî, că excepţiunile se explică în sens restrictiv, nu în sens larg.“

Vedeţi, d-lor, că este un admirabil raţionament de bun avocat. Ce va să zică un raţionament de bun avocat? Ce va să zică un bun avocat? Un bun avocat este acela care avînd o cauză înaintea lui vede toate argumentele, le pune în ordine, căutînd a produce efectul final, înpresia că are dreptate.

„D. Carp ne pune mereu înainte cele ce se petrec în ţări străine, eu cred că, în această privinţă noi nu trebuie să ţinem socoteală de ceea-ce s'a petrecut în alte ţări, acum o sută sau două sute de ani, ci aceea-ce se petrece acum, căci lumea merge înainte şi altele sunt nevoile de astăzi, de cît acele din timpuri depărtate de noi.“

„In secolul în care aburul şi electricitatea au produs schimbări aşa de radicale . . .“

Nu prea aţi avut noroc cu electricitatea nici altădată!! Unul dintre oamenii noştri politici, la 1884, într'o întrunire publică la Craiova, om mare după noi, dumnezeesc după d-voastră, a spus că cestiunea socială se va rezolva în curînd. Toată lumea era mirată şi se întreba: Cum cestiunea socială se va rezolva, prin ce? *Prin electricitate*; căci electricitatea o să ducă forţe motoare în fie-care casă, ast-fel se va desfiinţa uzinele cele mari şi capitaliştiî cei mari, şi se va rezolva şi cestiunea socială!! A rămas şi această profeţie în categoria *originalităţilor!!*

Continuă :

„In secolul în care aburul şi electricitatea au produs schimbări aşa de radicale în traiul societăţilor omeneşti şi în relaţiunile popoarelor prin suprimarea, putem zice, a depărtărilor, cum vreţi ca ideile pe cari le profesa Mirabeau, la sfîrşitul veacului trecut, să mai stea în picioare la sfîrşitul veacului nostru?“

Aburul și electricitatea au prăpădit ideile lui Mirabeau, și din această bătălie între electricitate și Mirabeau, a învins negreșit Edison, căci e modern, și a căzut ideile lui Mirabeau asupra proprietății minelor! (Haritate, aplause).

D. vice-președinte: Discursul acesta s'a pronunțat, nu la art. 1, ci la discuțiunea generală.

D. Take Ionescu: Este vorba de petroleu, d-le președinte. De alt-fel am sărit trei părți din discurs, nu citesc de cit ceea-ce este indispensabil și veți vedea când voi resuma că sunt absolut în cauză. Vorbesc chiar cu speranța să vă conving, vedeți, este și mai naiv din parte-mi.

„Nu putem sta pe loc! Și iarăși nu putem retrograda; și retrogradăm stind pe loc.

„Trebue să privim astăzi nevoile noastre și dezvoltarea noastră în fața luminei marilor schimbări economice ce s'au produs în lume!

„Noi trebue să privim cestiunea minelor din punctul de vedere al economiei noastre naționale actuale, adică legind interesele proprietarilor de interesele generale ale societății noastre și, prin urmare, de dezvoltarea economică viitoare.

„Trecutul și-a încheiat calea. Noi am intrat pe poarta cea mare care duce spre viitor. Calea aceasta trebue urmată.

„Noi trebue să examinăm mai intiiu, cari sunt nevoile noastre și pe urmă să ne dăm seamă bine ce spune știința modernă spre a le îndeplini.

„Nu trăim noi azi cu știința de acum o sută de ani, și în cestiunile economice aceasta este un adevăr nediscutabil.

„Să ne așezăm noi nevoile noastre cu metodele dinainte de un secol și abstracțiune făcînd de căile ferate și de telegraf! Aceasta n'ar fi o absurditate? Ast-fel, însă, stă cu toate cestiunile economice și mai departe, cînd voim să aplicăm la noi legi din alte țări, să cercetăm dacă situațiunea noastră este identică cu a acelor țări, căci și acestea pe nevoile lor speciale au așezat legile.“

D-lor, este încă o țară a căreia situațiune economică seamănă cu noi, este Rusia.

Mai mare, mai bogată, mai puternică, dar seamănă cu noi, de ce?

E tot o țară de agricultură și de agricultură extensivă, tot o țară cu o populație rară, cu un popor neștiutor de carte, cu un popor ortodox, — și orîce veți crede d-v., dar și credința nereligioasă are o înriurire asupra formării spiritului unei țări. Această țară ca și noi este aprinsă de dorința firească de a-și crea o industrie și de a-și îmbunătăți ast-fel situația ei economică. Și vedeți că vorbesc de... de industrie, de un lucru care d-v. trebuie să vă fie foarte simpatic, căci este evident, partidul liberal a făcut mult în direcțiunea aceasta. În direcțiunea creării unei industrii naționale, d-v. ați lucrat și une-orî chiar bine. Neapărat că de mai multe orî ați greșit, ceea-ce e lucru omenesc, dar e cert că ați voit o industrie națională.

D-lor, în Rusia știți că este un om foarte mare, poate un om genial al vremii noastre, d. Witte, care a ajuns în acest imperiū autocrat omul cel mai important, mai important de cît acel care are interesele politice externe în minile lui. S'a pus în Rusia pe crearea de industrie prin toate mijloacele și cu tot felul de încuragiări, și știți bine, nu se tăgăduște lucrul în Europa, că Rusia merge cu pași gigantiți spre crearea unei industrii naționale. În bazinul Donet este un centru industrial, la Łodz în Polonia este centru industrial care rivalizează cu centrele industriale din Europa apuseană. Dar negreșit, d-lor, că pentru crearea unei asemenea industrii era nevoie de capital. De unde capital într'un stat care datorează 11 sau 12 miliarde.

D. Gr. N. Macri: 20 de miliarde.

D. Take Ionescu: Atit mai bine pentru argumentul meu. Un stat care e dator 20 de miliarde mai toate în străinătate, din care numai Franței datorește 9 miliarde, este evident că n'avea la el destul capital. Și a început să vină în Rusia capitaliști străini, și a început și în Rusia discuțiune între nepricepuți și pricepuți; nepricepuții au văzut cu ochi răi venirea capitalurilor străine și au zis: Vin străinii cu banii lor și pleacă cu petroleul nostru, pleacă cu cărbunii noștri; să ne ținem închiși cărbunii și petroleul până ce vom avea banii noștri. De

partea cea-l'altă pricepuții, în cap cu d. Witte, care într'un admirabil discurs pe care l-a ținut în Martie și care e un adevărat discurs de om de stat, a spus ceea-ce este adevărul că, orî trebuie să se favorizeze venirea capitalurilor, orî să se desființeze taxele protecționiste.

Primiți mărfurile străine orî primiți capitalurile străine, una din două, nu se poate continua cu sistemul de a nu lăsa să intre nici mărfurile, nici capitalurile străine. Inchideți frontiera la mărfurile străine, lăsați însă liberă afluența capitalurilor străine; nu vreți capitaluri străine, atunci să ne mulțumim să mai trăim 2, 3 secole numai cu agricultura până ce vom avea noi capital. Și Witte continuă—știu că pe d. Macri îl interesează asemenea lucruri și de aceea îi voi comunica discursul în întreg — „că el este fericit cînd vede venind capitalurile străine și întinzîndu-și operațiunile“.

Prin această sporire de capital, prin acest flux vine bogăția în toate direcțiunile, căci la bogăție ca și la sărăcie efectele multiple sunt cari interesează, căci nu știți cînd faci un lucru ciți profită de acest lucru.

„Două companii stabilite în districtul petrolului au voit să mai ia la licitație terenuri petrolifere. Li s'a refuzat permisia. Se crede că guvernatorul Caucasului, care nu este amical la ideile d-lui Witte, s'a gîndit că terenul petrolifer nefînd ilimitat în întindere, companiile cari posedă asemenea terenuri nu trebuie să fi autorizate să mai capete asemenea terenuri, pe cită vreme sunt și alți amatori cari doresc asemenea terenuri. D. Witte desaproabă asemenea mod de a vedea și va face ca altă soluție să se dea cestiunei.“

Ideile lui Witte înving în Rusia.

Ia să vedem la noi cu aburul și electricitatea care idee a domnit la facerea acestei legi.

Să ascultăm: „Noi în ceea-ce privește minele suntem mult mai deslegați după interesul lor.“

Nu se poate mai mare erezie economică!

Și apoi vorbește de sare...

D. C. Nacu: Sarea e combustibil?

D. Take Ionescu: Totul se ține în această lege. Cînd voi spune insanitați să mă opriți, dar să ziceți că să nu pot să vorbesc așa cînd legea a fost modificată de

Senat în 60 de articole, asta nu se poate? Cred că d.-v. vă grăbiți a termina mai iute, dovadă că n'ați lăsat de cît un orator să vorbească în discuțiunea generală, și voiți ca nici la articole să nu vorbim? Cestiunea sărei este strins legată de a petroleului.

D. N. Fleva : D-le președinte, protestăm că se întreprinde oratorul chiar de un domn vice președinte, acesta e un metod ocult. (Aplause).

D. Take Ionescu : Dacă d. Nacu ar fi avut puțină răbdare ar fi văzut de ce am vorbit de sare. D-sa știe că nu este adevărat că monopolul sărei a fost făcut ca să împedice urcarea prețului sărei! La noi în țară cei ce s'ați dus pe la munte ați putut vedea că sarea e la suprafața solului în multe localități, avem atita sare în cît putem săra toată lumea, și dacă n'ar fi fost monopolul statului, sarea ar fi costat de zece ori mai puțin de cît costă azi. Sarea a fost în tot-de-a-una un obiect de impozit pentru că este un obiect de prima necesitate; în epocile barbare impozitul pe sare a fost cel mai de căpetenie, și azi în statele unde este sare, acolo este monopolul exploatărei, iar acolo unde nu este sare există numai monopolul vînzărei.

D. vice-președinte : D-le Ionescu, trebuie să recunoașteți că faceți mai mult critică cuvintelor d-lui președinte al consiliului de cît critica articolului în cestiune. Vă rog a vorbi asupra articolului.

D. Take Ionescu : D-lor, să vedeți ce se zice mai departe :

„Statul în același timp a căutat să-și facă un mic venit din acest obiect de consumațiune, fără a-l scumpi spre dauna populațiunei.

„Statul percepe cheltuelile de exploatare și adaogă ca impozit un cîștig măsurat, care poate chiar scădea, eftinindu-se cheltuelile de exploatare prin o exploatare rațională.“

Aceasta este adevărat colosal. *Un mic venit* impozitul asupra sărei!!

Ne mai spune d. prim-ministru că d-sa nu vrea aur și argint :

„In această privire, pe mine puțin mă interesează aurul și argintul. Minele de aur și de argint nu repre-

zintă îmbogățirea prin muncă, ci îmbogățirea prin speculațiunile de bursă, cari, în țările cele înaintate represintă o stare bolnăvicioasă a acelei părți a societăței, care, pe noroc, își sprijinește rostul vieței.”

Ziceam adineaori: Pentru ce, cu ce drept poți să mă împedici pe mine, proprietar de mină, să o conced cum voesc și în ce întindere, bine-înțeleș păstrind toată siguranța. Aci vedeți cheia pentru ce!! Ca să nu poată nimeni specula.

„Ca să servească minele noastre spre înavuțirea noastră, iar nu numai spre înavuțirea străinului!!“

Ca și cum antreprisele acestea se fac la sigur.

Apoi aceasta este caracteristic că se face la noroc, și că pe lingă unul care reușește sunt trei cari nu reușesc!

Dar să nu plece străinii cu cărbunii și petrolul nostru!!

Faceți ceea-ce a făcut Japonia acum 20 de ani, cind a făcut o lege asupra societăților anonime prin care nici o societate anonimă nu se poate fonda de cit cu capital japonez, toți acționarii trebuiaū să fie Japonezi, așa de mare credeaū că le era desvoltarea economică. Aū venit însă nevoile războiului căroră a trebuit să le facă față și atunci aū modificat legea.

Mai la vale:

„Este cert că dacă o mină nu produce nimic ori foarte puțin, nimeni nu se va găsi ca să o exploateze numai de dorul minei, și iarăși că nu poate fi în folosul unei țări să se exploateze o mină ast-fel, ca cea mai mare parte a beneficiului să iasă afară din țară! O mină nu se poate exploata de cit atunci cind va produce venit, pentru că nu vin oamenii să-și pue capitalul pentru ca să iasă cu buzunarele goale, ci pentru ca să aibă un ciștig, și cu cit e ciștigul mai aleatoriū, cu atit trebuie să fie mai mare.“

Aceleași nepriceperi cari într'una se succed!

Conclusia? Avem monopolul sărei, al chibriturilor, al tutunului, al cărților de joc, este posibil ca nevoile budgetului să ne împingă la monopolul alcoolului, cum s'a făcut în Rusia, ai să mai monopolizăm și tot ce se va descoperi în țara aceasta, să monopolizăm tot unde se

poate face muncă în afară de budgetul statului! Orice puțință de viață, să o monopolizăm, să băgăm și acolo stăpinirea, să stringem de git toată suflarea!!

Dar să ne întoarcem la cestiunea proprietății:

„Ce spun modificările propuse legei din 1895? Proprietarul solului este proprietarul subsolului. Cine este la noi proprietar al solului? Proprietarii mici și mari, și statul. Proprietarii mici și mari pot face ce vor cu minele: să le dea în concesiune, să le vîndă. Iată, dar, îndeplinite principiile Constituției.“

Dacă nu-mi dai voie să concesionez de cit atitea po-goane, aceasta însemnează dreptul meu de a concesiona? După constituție am dreptul să dau toată proprietatea. Se poate ca de fapt mina să fie numai pe mici întinderi, dreptul meu, dacă este vorba de drept constituțional, este să dau întreaga mea proprietate și cea mai mică restricțiune ce 'mă-o faceți este o restricțiune în contra principiului constituțional.

Dar gluma continuă:

„Prin aceasta nu am exclus pe capitaliștii străini ca să ia mine în exploatare de la particulari. N'am exclus nici pe stat de a da concesiuni de mine acolo unde are.

„Ceea-ce propunem este ca minele de lignit și de petrolu aflătoare pe proprietatea statului să fie rezervate acestuia.“

Pentru ce, d-lor, aceasta? Pentru ce în legea aceasta, după ce s'a introdus combustibilul în legea minelor pentru particulari, se scoate combustibilul din legea minelor pentru proprietățile statului.

Iată pentru ce:

„Dar mai este încă ceva care nu trebuie scăpat din vedere. Dacă vom da toate minele noastre străinilor, ei vor veni la noi cu oamenii lor, cum au făcut cu căile ferate. Dar știm cu toții cu cită greutate un inginer român, chiar dintre cei mai capabili, putea să patrundă în acea administrație. Tot felul de scuze se puneau înainte. Numai de cînd a luat statul căile ferate au intrat și inginerii romini la neamuri și s'au arătat tot atit de capabili ca și cei mai capabili dintre străini. Și dacă nu lua statul în mîinile sale căile ferate, oare mai clădeam noi

căile ferate ce avem astăzi? Iar tinerii noștri ingineri ce erau să facă? Să pribegească prin Congo și Egipt?"

Noi credem că suntem datorii să deschidem izvoarele noastre de bogăție națională?

Nu. „Suntem datorii să deschidem inginerilor calea ca prin activitatea lor să fie folositori țării și neamului românesc.“

Aci este culmea! După asta inutil să mai citești. Omul care în cestiunea minelor vede mijlocul de a plasa ciți-va ingineri, cum să înțeleagă interesele economice naționale?

De ce să ceri oamenilor ceea ce nu pot da și să-ți perzi vremea a i face să priceapă ceea ce nu pot pricepe?

Mă opresc aci. D. prim-ministru adăoga în urmă că, minele de petrol fiind în afară de legea de la 1895, adică lăsate în dreptul comun, au luat un mare avânt. Este cam exagerată informațiunea d-lui prim-ministru, dar este în parte exactă, și eu am o credință absolută în viitorul minelor de petrol în România.

Dar ce ne spunea d. prim-ministru? Că în afară de legea de la 1895, adică fără ca minele de petroleu să fie cuprinse în legea minelor, minele de petroleu au căpătat un mare avânt și vă citează pe d. George Cantacuzino care a făcut încercări la Drăgăneasa, unde știți bine că a eșit primul puț artesian în România, și cu atita putere că o săptămână întregă a curs apă neagră de acolo. Vorbesc de principele Știrbeiū care a cheltuit la Cimpina veri-o 800.000 lei fără rezultat.

De ce, dar, se viră în legea minelor petroleul? Pentru ce se introduce combustibilul în legea minelor, dacă e dovedit de către însuși d. prim-ministru că petroleul în România n'a fost întru nimic jenat de lipsa unei legi de mine?

Veți vedea că d-sa singur spune acest lucru:

„Acest avânt l-a luat minele de petroleu cari stau în afară de legea din 1895. Oare, chiar aceasta nu este o dovadă în contra principiului acestei legi? Se formează continuū societăți pentru exploatare de mine în România, însă nu de mine de aur și de argint, ci de mine de pe-

troleu, care e tot aur. Și lignitul tot în aur se transformă, cînd știi să-l exploatezi bine.“

Atunci ce caută petrolul în legea minelor dacă nu e nevoie și dacă nu poate intra de cit în ideea unei țăr-muirii care e contra Constituțiunei.

Mai la vale: „Nu e de ajuns ca minele să fie date la companii de capitaliști străini spre exploatare, ci țelul final este ca să aibă țara, unde se află mina, un cîștig real dintr'insul. Nu e suficient să trăiască numai popula-țiunea care se grupează împrejurul minei, mina repre-zintă un capital de care nu trebuie să profite numai stră-inii, ci și indigenii; căci odată mina exploatată acel ca-pital nu mai există, chiar din acest punct de privire încă principal, că proprietarul suprafeței e și proprietarul sub-solului, este un principiu logic și economic. E vorba dar de a se lua măsuri că dacă se dă o substanță minerală, care e de o necesitate absolută pentru viața și prosperi-tatea unui stat, acea substanță să nu intre ca minele de aur din Australia și din Africa, în mîini de speculanți, cari să se îmbogățească, scumpind'o într'un mod artificial sau exploatînd-o numai pentru export.“

Din aceasta conchide să bîgăm bine de seamă, ca nu cum-va să se exploateze acest capital care trebuie să-l ținem închis. Acestea sunt tendințele economice ale d-v.? Acestea sunt vederile în privința desvoltării bogăției na-ționale?

Cu acest spirit îngust, vedeți d-v. desvoltarea bogă-ției țarei?

Nu voiți capital străin, faceți ca Japonia care a zis că nu voește capitalul străin, dar să ziceți că știind că este o bogăție în pămînt, eă să invent pedici pentru ca rămînă în pămînt, aceasta e economia din vremea epis-copului pe care l-a moștenit statul, fostul episcop de Bu-zău, la care a trebuit să căutăm prin scaune, cearceafuri, saltele, cărți, străchinii de cicrbă, să găsim sute de mii de lei în tot felul de monezi din toate țările, ascunse ne-productive.

Petrolul este tot aur, și din acel aur să nu se facă nimic?

Un cetățean din Ploești, d. Sfetescu, este unul din rarii Romîni cari aș știut prin muncă, nu prin politică,

să ajungă unde este. Acum 14 ani nu avea nimic, s'a apucat de petrolu și cînd a avut o exploatare bună, a vindut-o la un capitalist străin. A cumpărat apoi moșia Băicoi și în palatul principesei Trubetzkoiașade acum d. Sfetcu, și pentru că repausata principesă lăsase parcul în părăginire, d. Sfetcu l-a îngrijit, și cine merge la Ploești poate să viziteze pe acest principe al petrolului, fiind-că noi nu avem ca Americanii un rege al petrolului, pe Rockefeller.

Asemenea d. Monteoru, care este al d-v., a înființat o exploatare frumoasă, a făcut un stabiliment de băi. Dacă nu avea acest spirit de întreprindere și dacă era de părere că trebuie să țină petrolul în pămînt, nu făcea nimic.

Vedeți pe Englezi! Ce țară pe lume care să aibă mai multă nevoie de combustibil? Unii geologi au făcut calcule că acele bogății de combustibil se vor sfîrși într'un timp dat. Credeți d-v. că s'a găsit un om de stat englez care să zică: Trebuie să punem piedică exploatărei cărbunilor? Ei sunt oameni cu minte și zic cînd se vor isprăvi cărbunii, va trebui să găsim alt-ceva și dacă nu vom găsi suntem niște nătărăi.

Nici un om de Stat, nici chiar un om de rînd nu s'a găsit să zică: Să nu exploatăm cărbunii de frică să nu rămînem fără ei.

D-sa mai zicea, închipuiți-vă pentru un moment că minele noastre de sare ar aparține unei societăți de capitaliști puternici, ne-ar prăpădi scumpind sarea!

D-lor, este în țara noastră așa de multă sare că nimeni nu ar reuși la așa ceva. Cine ar putea să cumpere atîtea mine ca să scumpească sarea? Nu este societate de capitaliști, care să poată realiza un asemenea lucru. Ar trebui să cumpere toată Țara Romîneasă. Dacă luăm județul Prahova, el este un bloc de sare.

O voce: Și Buzău și altele.

D. Take Ionescu (citind): „Oare cu petrolul nu se poate întimpla un caz analog?”

D. vice-președinte: Vă rog să nu vă depărtați de idee.

D. Take Ionescu: Vă declar în mod franc și leal că atuncî cînd voiă avea de gînd la vre-un articol să vorbesc de clacă, voiă vorbi de clacă.

Aci însă mi-am pus toată osteneala să nu spun un cuvânt mai mult de cât trebuie, căci sunt lucruri cari trebuie spuse:

„Oare cu petroleul nu se poate întâmpla un caz analog? Ba aci pericolul este chiar mai mare și mai real. E cunoscut că petroleul e una din substanțele minerale cele mai căutate în momentul de față, din cauza diversității întrebuintărilor sale în afară de luminat și de încălzit? Din petroleu se extrag o mulțime de derivate foarte importante; ast-fel petroleul a devenit un obiect de mari speculațiuni.

„Cele mai însemnate mine de petroleu sunt în America; după dinsele sunt cele din Rusia. În America minele de petroleu sunt monopolizate de o mare societate financiară, care le speculează în folosul său, și care dominează astăzi comerțul de petroleu atât de tare, în cât despre dinsa s'a zis că l-a împrejurat cu un cerc de fer. Ea urcă și scade prețurile. Mai mult; ea dirige exploatările după al ei interes. Aceasta merge în America, un continent imens situat în condițiunile cele mai favorabile pentru a dicta altora legea. Americanii văzind minele lor de petroleu scăzând, pe de o parte au întins cercul de fer și peste minele rusești de petroleu, încheind un cartel cu casa Rotschild, care cumpără o mare parte a minelor de la Baku, iar pe de altă parte, încearcă acum să domineze comerțul de petroleu și din Germania. Trebuie să ne gândim și noi ce va rezulta pentru mersul economic al țării noastre, cînd Americanii ar cumpăra toate minele de petroleu de la noi, ar manipula vinzarea petroleului nostru după a lor conveniență, exportînd chiar atitea cantități în cât să nu ne rămînă îndeștul în țară pentru trebuințele noastre neînlăturabile, sau scumpindu-l prin export ast-fel, în cât acele trebuințe să nu poată fi satisfăcute de cât cu prețuri exorbitante.

„Ce am face noi atunci cu căile ferate și fabricile noastre? Iată de ce Statul trebuie să-și rezerve sieși minele de petroleu pe domeniile Statului.“

O să vină Americanii cu milioanele lor să ne cumpere minele noastre de petroleu. Noi nu am făcut studii în țară asupra terenurilor petrolifere și nici nu știm cite avem, și o să vină Americanii.

Știți că cea mai bună industrie de petrol în România astăzi, nu este atât de a face exploatare de petrol, cât de a vinde terenurile pentru exploatare de petrol. Și Prahovenii care știu ciți bani au încasat de câteva luni încoace pe terenuri, în care Dumnezeu știe dacă se va găsi petrol vre-o dată, ia întrebați-i pe ei, se tem dinșii de venirea dolarilor din America pentru terenurile lor.

S'au dat și concesiuni eftine, dar de cind s'a aflat că este petrol s'au urcat prețurile, și s'au urcat într'un mod extraordinar, în cit este natural ca ele să scadă.

Mai citesc odată: „ar manipula vinzarea petrolului nostru după a lor concurență, exportind chiar atitea cantități în cit să nu rămână indetul în țară pentru trebuințele noastre neînlăturabile!..“

D. prim-ministru se teme ca nu cum-va să ajungă România să exporte și petrol. Ii este frică de asta! Ce copil eram eu! Eu ziceam până acum că țara noastră nu are de cit griu de exportat, și munca tuturilor oamenilor de stat este ca să mai găsească ceva de exportat, ca să plătim în străinătate ceea-ce importăm. Atunci însă ce să facem?

Să facem un cazan mare în mijlocul țării, să-l umplem cu petrol, și să nu-l exportăm.

Am terminat cu citațiunile. Vă întreb: Bine și cu minte este ca să introducem petrolul în legea minelor? Și nu discut detaliile, nu discut dacă perimetrul de 40 hectare sau de 200 hectare este o măsură bună sau nu. Știu numai că fixind perimetrul la 40 hectare, ați desființat absolut ori-ce exploatare de mine de petrol în România. Nu vor trece 6 luni, dacă votați acest articol al Senatului și veți vedea încetind expoatarea petrolului în România. Acesta este un detaliu pe care, cum foarte bine zicea d. Brătianu, îl vom discuta la articolul respectiv. Intinderea perimetrului este la articolul respectiv.

Pentru ce însă ați băgat minele de combustibil în legea minelor? Ce interes ați avut?

Pentru poliția miniera? Dar în legea cea veche se zicea că și minele de petrol, sunt supuse poliției miniere. Pentru ce însă în cestiunea fixării drepturilor ați pus minele de petrol în legea minelor?

D-v. ziceați, la 1895 că se violează constituțiunea, căci noi puneam în legea noastră că dacă proprietarul suprafeței refuză să exploateze el subsolul, îl dau altuia să 'l exploateze, dindu'î drept proprietarului suprafeței la o redevență.

Ei bine, acum la rindul nostru zicem că se violează înzecit constituțiunea, cînd mie proprietar al suprafeței și al subsolului, îmi spunî: Nu poți să arendezi subsolul de cit în anume condițiuni. De unde acest drept? Iar dacă acest lucru s'ar desființa, ce mai caută petroleul în legea minelor?

Dacă statul nu dă concesiuni de petroleu pe proprietățile lui, nu aveți nevoie să puneți petroleul în legea minelor. Il puneți numai ca să împutînați drepturile proprietății?

Ei bine, noi ne facem păzitori ai proprietății și vă zicem: Reacționarii de la 1895 cari voiseră să violeze drepturile de proprietate, asigurate de constituțiune, acei reacționari respectaseră măcar dreptul de proprietate în ceea-ce privește petroleul și au venit liberalii de la 1899, — mă ertați! nu liberalii ci guvernamentalii de la 1899, — ca să răpească proprietarului suprafeței dreptul său legitim, drept imprescriptibil, drept garantat prin constituțiune. (Aplause).

Dacă votați această lege neconstituțională, declar încă odată ca să se știe că nimic nu va impiedica ca mine să veniți cu o altă lege în care să ziceți, că nici un proprietar de moșie nu are drept să arendeze de cit un număr hotărît de hectare, iar nu toată întinderea moșiei, căci după constituțiunea noastră nefiind deosebire între proprietatea de sus și proprietatea de jos, măsura care ați luat-o acum pentru proprietatea de jos puteți să o luați mine și pentru proprietatea de sus, și atunci din violare în violare a dreptului de proprietate nu ne vom alege de cit cu declamațiunile d-v. de altă-dată. (Aplause).

* * *

(Aceeași ședință)

La art. 3, tot la legea minelor, d. Take Ionescu se ridică în contra

dispoziției, prin care serviciul minelor e luat de la Ministerul Domeniilor și trecut la cel de lucrări publice.

În acest discurs d. Ionescu continuă cu acțiunea obstrucționistă.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, art. 3 coprinde o dispozițiune capitală, o modificare capitală făcută de Senat. Care este această modificare capitală?

Regimul minelor până acum era aceasta: minele—atît ceea-ce privește minele Statului cît și ceea-ce privește minele particularilor—atirna de administrațiunea minieră de pe lîngă ministerul agriculturii, industriei, comerciului și domeniilor.

În acest proiect cum s'a modificat de Senat, se schimbă această situațiune, minele sunt alăturate de ministerul lucrărilor publice.

Acest articol—cum ziceam—coprinde o idee capitală a legii, în alin. 1, și mai coprinde și un adaos la lege, în alin. 2.

Care este, d-lor, textul alin. 1? Il citesc pentru mai bine aducere aminte.

„Autoritatea de care depind minele, carierele și stabilimentele industriale dependente de aceste industrii este ministerul lucrărilor publice.“

Mă ocup, d-lor, de o cam-dată de acest prim aliniat. Văd că chiar aliniatul așa cum este redactat, mărturisește că minele, carierele și stabilimentele industriale, dependente de aceste industrii... de care industrie adică? De mine și cariere. Atunci vă întreb: Avem noi în organizarea statului nostru un minister special care se ocupă cu industria? Avem. Avem un minister care poartă chiar numele „de industrie“.

Pentru ce, d-lor?—ca primă întrebare—pentru ce un lucru pe care legea 'l declară că este o industrie să ia de la ministerul de industrie? Dar o mină trage după sine și altă specialitate industrială depinzînd de dînsa. De exemplu. Aveți o mină de fer. Pe lîngă o mină de fer se stabilesc ceea-ce se numește—les hauts fourneaux—adică, acele mari cuptoare în cari se ferbe, se arde mineralul, se scoate ferul, și se svirle zgura. Impregiurul minei este dar și un stabiliment industrial dependente de mina de fer.

Aveți de exemplu o carieră de piatră, o carieră de

marmură; avem în Dobrogea carieră de marmură de cea mai mare frumusețe. Iată o industrie în care această marmură să se taie, să se facă în plăci, în blocuri, etc., un stabiliment industrial dependente de aceste cariere. Aveți, de exemplu, o mină de petrol, pe lângă o mină de petrol se creează următoarele stabilimente industriale, nu le voi număra pe toate: Se află mai întâi fabrica de rafinat, căci cel d'întîi lucru este din petrol să scoți gazul lampant, în același timp trebuie să scoți și benzina ca să ai un petrol bun. Atunci, pe lângă acest stabiliment de rafinare, de petrol, va veni un alt stabiliment industrial care va întrebuința benzina, de exemplu: la fabricarea de diferite substanțe chimice întrebuințate în industrie.

D-lor, tot lângă o mină de petrol mai este un stabiliment industrial care se creează; după ce ai scos întâi gazul lampant, pe urmă benzina, ai să scoți uleiul mineral, și iată un nou stabiliment de industrie, fabricarea de ulei mineral. Tot din petrol scoateți parafina, o substanță grasă solidă, iată dar încă un nou stabiliment industrial, acela care extrage parafina din petrol. Credeți că s'a oprit aici? Nu. Odată ce ai scos parafina se mai creează un stabiliment industrial, este fabricarea luminărilor de parafină.

Dar numai atât, d-lor? Nu. După uleiul lampant, după benzina, după uleiul mineral, după parafină, după fabrica de luminări, se mai creează încă o fabrică, este fabrica de gheață. Știți bine că la distilarea petrolului ai nevoie de a produce un frig așa de puternic în cât poți să-l întrebuințezi la fabricarea gheței, și ce frumoasă gheață; sunt sigur că și d. ministru al justiției o consumă.

Iată, dar, d-lor, o serie de stabilimente industriale care sunt dependente de o mină de petrol.

V'am arătat stabilimentele industriale dependente de mina de fer; dar combinând mina de lignit, o altă industrie: fabricarea brichetelor de lignit.

Ași putea să urmăresc acest lucru la infinit; așa putea să vă arăt unele substanțe din care se scoate acidul sulfuric, și de aci o mulțime de stabilimente industriale, în legătură cu extragerea acestor substanțe. Dar, d-lor, în această direcțiune nu este sfârșit.

Ajung dar aci la o primă argumentare în contra modificărilor făcute de Senat.

D-v. ziceți că stabilimentele industriale din această țară, dependente de mine, se vor lua de la ministerul industriei și se vor duce la ministerul lucrărilor publice. D-lor, vă întreb: este lucru cu minte ca d-ta, când ai în statul d-tale un minister special, însărcinat cu dirigiarea industriilor, să ieși o mare parte, una din cele mai însemnate părți ale industriei țării și să o treci la un alt minister de cît cel special al industriei? (Întreruperi).

D. C. Dimitrescu-Iași, vice-președinte, ocupă fotoliul președințial.

D. Take Ionescu: Să nu credeți, d-lor, că obstrucțiunea este o misiune ușoară. Este foarte greu. Trebuie să fii mereu în cestiu, să nu prea plictisești lumea, și să sufere și hîrtia ceea-ce spuî.

Iată prima mea critică. Nu este cu minte să jupoi pe bietul minister de industrie de mai mult de jumătate pielea lui, pentru ca să treci aceste lucrări la ministerul lucrărilor publice.

Dar mai departe; la ce ne duce această trecere nu numai a minelor, dar a industriilor dependente de mine și cariere, la ministerul lucrărilor publice?

Presupun că aveți la ministerul industriei o serie întreagă de oameni competenți în ale industriei, în toate industriile, căci industriile dintr'o țară se țin trîmbă una de alta, și chiar aceasta este cauza pentru care la noi pînă acum industria nu a progresat mult, căci avem prea puține industrii, și una atîrnă de cea-l-altă,—așa, dar, zi-ceam că aveți în ministerul industriei un personal competent, care însă trebuie să rămînă la ministerul industriei, care avînd porecla de minister al industriei trebuie să i se lase ceva din industrie, căci ministerul lucrărilor publice să fie minister de industrie și ministerul de industrie să fie minister de zero, aceasta nu se poate. Că nu este ocupat în prezent departamentul, aceasta nu este o regulă și pentru viitor. Și pe lîngă acest personal competent în ale industriei de la ministerul de industrie, veți mai crea și la lucrările publice un personal competent în ale industriei! Bogați sunteți! Trăim într'o țară care debutează în materie de industrie, unde oamenii competenți

'i cauți cu luminarea până să 'i găsești, unde te rogi de dinșii, unde ești silit să inventezi oameni competenți, să crezi reputațiunii din văzduh. Și în țara aceasta, d-v., în anul 1899, prin vigoarea juvenilă a Senatului, creați două organizme industriale, unul la lucrările publice și altul la industrie.

S'a speriat Senatul de atita tinerețe, de atita pletoră în statul acesta, și a crezut că are el, Senatul, destulă putere ca să decreteze că au să se ivească atitea capacități și competențe ca să umple două ministere, în loc de unul.

Dar numai atit, d-lor?

Presupunem că prin munca inteligentă a Senatului se vor naște aceste competențe. Dar atunci costă parale treaba aceasta.

Nu este așa?

Principiul unei bune organizațiunii a statului este să ai funcționari competenți și bine plătiți... Și vedeți se cam vorbește la noi mult în contra cumulului.

Da! E drept; dar în mare parte cumulul se datorește la prea proastă plătire a unor înalți funcționari, cari sunt împinși și dinșii față de nevoile vieții și de imboldul activității pe care o simte într'insii, să ocupe mai multe funcțiuni ca să'și însumeze cit le trebuie. Re-pet, principiul este să avem oameni puțini și bine plătiți? Și d-v. ce faceți? Intiiu le înmulțiți numărul, prima siguranță că'i veți avea ceva mai jos. Cu cit înmulțești numărul cu atit scazi calitatea lucrurilor. Le scădați dar calitatea.

Dar o să le scădeți calitatea acestor oameni competenți și din alt punct de vedere. Avind două administrațiuni industriale, una la industrie și alta la lucrări publice, veți avea de sigur lefuri mici; căci o pungă are statul, nu zece.

Și din această privință, saū veți face risipă cu punga statului saū veți avea un personal mediocre în ambele locuri.

Da, d-lor, este numai atit?

Presupunem acum că aveți putința să vă plătiți acest lux ca să înmulțiți numărul oamenilor competenți în industrie, în cit să nu știm ce să mai facem cu dinșii, că

aveți parale berechet și că puteți să cheltuiți cit vă place.

Dar, d-lor, vine un alt argument: este lucru necuminte să împărțim o administrațiune ca aceasta în două. Necuminte, de ce? Numai atunci cînd ai d-ta ochiul asupra tuturilor industriilor, asupra întregii mișcări economice a țării, numai atunci poți să ai în realitate sentimentul mersului industriei, numai atunci poți să dirigi cu competență mersul industriei.

Dar mai departe, d-lor, unde puneți d-voastră acest serviciu?

La lucrările publice; deja ministerul lucrărilor publice n'are nume adevărat. Aceasta este o poreclă; nu este ministerul lucrărilor publice, este ministerul căilor de comunicație. Iată adevărul! Căci dacă citești ad-literam, ministrul lucrărilor publice, îți inchipești că toate lucrările publice ale statului le face dînsul. Nu este exact.

Din diferite lucrări publice ale statului, acest minister n'are de cit acele cari privesc căile de comunicațiune.

Ei, credeți că într'o țară ca a noastră în care drumurile de fer aparțin statului, în care avem deja peste 2.800 km. de drum de fer; într'o țară în care în privința șoselelor suntem cu desăvîrșire înapoiați și unde mai multe generațiuni vor trebui să muncească pentru ca să înzestreze țara cu șosele suficiente; într'o țară în care suntem în starea primitivă în privința riurilor pe cari suntem nevoiți de a le trece cu căruța prin apă, unde pe cursul riului Olt, într'o distanță de peste 100 km., nu avem de cit două poduri, unde între județele Romanați, Olt și Teleorman nu este nici un pod de trecere, într'o astfel de țară credeți că ministerul poreclit al lucrărilor publice nu are destul de lucru?

Dar d-lor, noi am creat serviciul de navigațiune maritim, și-mi inchipuesc că acest serviciu va fi un lucru serios, văd că mergem acum la Salonic, și este probabil că vom merge și la Caucaz, căci linia cea mai dreaptă din spre apusul Europei într'acolo este pe la noi. Iată, dar, d-lor, încă o ocupațiune pentru ministerul căilor de comunicațiune.

Dar o să lăsăm noi pentru tot-d'a-una malul Dunărei în halul în care se găsește așa în cit să fim nevoiți a aduce Dunărea la cheu în loc de a face cheul la Dunăre? Iată, dar, încă o ocupațiune serioasă pentru ministerul comunicațiunilor.

Și voiți d-v. ca ministerul lucrărilor publice după ce are o misiune aproape extraordinar de grea, să'i mai dați și minele și industriile legate de mine?

Tot același sistem ca și cu legea învățămîntului profesional. Ministerul agriculturii, industriei și comerțului, în ziua în care se va termina vînzarea moșiilor statului la țărani, va rămîne un minister de pescării și păduri. Și acestui minister care va fi în curînd cel mai puțin ocupat îi luați o jumătate din industria țării și o treceți cui? Ministerului lucrărilor publice, care este încărcat pînă în gît și încărcat nu de afaceri curent pe cari le-ar putea face ori-ce sgitrie-hirtie, care crede că în a mîsgăli hirtia constă idealul omului de Stat, dar de lucrări care ar putea storce puterile unui gigant.

Pentru ce aceasta? Și ce legătură poate exista între mine și căile de comunicațiune?

Ce legături există între fabricanții de lumînări de stearină și ministerul lucrărilor publice?

Vă voi spune eu imediat ce invocați d-v. :

Întîiu este faptul că așa este și în Franția: Și noi facem lucrurile pe dos: cînd Franția are dreptate, noi schimbăm ce este în Franția; cînd în Franția lucrurile nu se fac pe nedrept, noi imităm ce este în Franția. Tot învățămîntul profesional din Franția, afară de o școală de arte industriale, toate școlile cu caracter profesional aparțin ministerului special al agriculturii, industriei și comerțului. Noi însă le luăm de acolo și le trecem la ministerul instrucțiunii publice, care este ultra ocupat. În Franția minele aparțin ministerului lucrărilor publice. Este aceasta rațional? De loc, căci minele nu au nici o legătură cu lucrările publice. Minele au însă legătură cu industria mai mult de cît cu lucrările publice.

Noi imităm pe Franția și trecem minele la lucrările publice. Și aceasta de ce? Fiînd-că în serviciul minelor trebuesc inginerii și inginerii țîn de ministerul lucrărilor

publice. Ei și? Nu avem noi legea corpului tehnic, prin care toți inginerii sunt supuși aceluiaș regim?

Atunci să mergem până la sfârșit și să zicem: Dar cele-l'alte industrii și stabilimente industriale cari nu țin de mine, și a căror funcționare nu se face cu pantofari, ci cu ingineri? Atunci de ce nu am trecut și cele-l'alte stabilimente industriale la ministerul lucrărilor publice? Dar, d-lor, agricultura mai superioară nu se face tot cu ingineri? Ingerii agricoli, dar tot ingineri? De ce atunci nu se trece și agricultura la ministerul lucrărilor publice? Și legătura, d-lor, este și mai mare între una și alta. Să vă spun de ce: tot are o legătură cîmpul cu ministerul lucrărilor publice, că scoate nisipul de la malurile șoselelor, dar cu minele nu are nici o legătură. Mina este sub pămînt și el lucrează d'asupra.

D-lor, divisiunea muncii este un progres, și evident că s'a făcut progres cînd s'a creat ministerul comerțului, industriei, agriculturii, căruia i s'a dat și domeniile statului.

D-v. acum desființați de fapt acest minister. Că ministerul de comerț nu are treaba mare de făcut. Căci, d-lor, în legislațiunea comercială cea mai importantă parte sunt tarifele vamale. Această legiuire însă nu se face numai de către ministerul comerțului, ci cu înțelegerea ministerului de finance și la 10 ani odată, cînd este să se închee tratate de comerț.

Ca minister de agricultură ce are el de făcut pentru ale agriculturii?

Fermele-model, școlile de agricultură, și se zice și concursurile agricole. Concursurile agricole, 5000 lei pe an pentru încurajarea agriculturii în România! Curată bătaie de joc, căci ce însemnează 5000 de lei pentru un budget de 220.000.000!

Mai 'i rămîne industria, luîndu-i și cea mai mare parte din industrie, atunci sunt în dreptul meu să vă întreb: Pentru ce această pornire a d-v. contra acestui minister?

Nu cum-va această pornire în contra acestui minister fiind-că el a fost făcut de către partidul liberal? Eū nu pot să-mi explic de ce atîta ură contra lui, de cit prin lipsa d-v. de pricepere, și pentru ura d-v. pentru unul din-

tre ai noștri care l'a ocupat. Ce aveți cu acest minister? Pentru ce regulat în două legiuri căutați să-l desființați. Nu a dat roade? D-lor, nimic nu dă roade, dacă nu se pune sămînță. D-v. sunteți responsabili de aceasta, căci mai mult de 11 ani ați avut conducerea acestui departament.

Dar, d-lor, ați fost sub noi, nu pote nimeni tăgădui, omeni competenți cari ați condus acest departament. Ignorați rezultatele căpătate de către fostul ministru al comerțului, industriei și domeniilor, d. P. Carp? Nu a fost ramură în acest minister, care să nu se desvolte sub conducerea d-lui P. Carp.

Poate că nu s'a făcut destul, căci foarte multe sunt de făcut la acest departament. Este mare greșală, cind se aduce numai critici acestui minister, căci a-l critica numai, este a nu da seamă de progresul realizat și mai cu seamă de către persoanele competente cari l-au ocupat. D-v. ați căutat ca acest minister, de importanța ce vă arătați, să fie foarte des ocupat de către un interim, și vă închipuiți ce progrese putea face acest departament sub interimă.

Fiind-că este vorba de interimate, eu știu un interimat al unui d. ministru, al d-v., al primului-ministru, cit care tot timpul cit a stat acolo, știți de ce s'a ocupat?

S'a apucat să refacă el singur socotelile de la toate moșiile statului cari ați fost căutate în regie, socotelile de adunări și scăderi. Cind mi s'a spus lucrul, nu credeam, dar informîndu-mă mai de aproape, m'am convins.

Ei bine, dacă așa se petrec lucrurile, de ce vă mirați că acest minister nu dă roade?

D-lor, ca să dea roade, un minister nu este destul să aibă slujbași buni, adică trup, mai trebuie și cap, adică ministru.

Așa, de exemplu, dacă veți lua pe iubitul nostru coleg d. Cutcudache, cel mai înalt dintre noi și-i veți ridica partea superioară a craniului și 'i veți scoate materia cenușie, ce vor face cele-l'alte organe ale corpului? Vor face mișcări în diferite direcțiuni, fără nici un folos.

Așa, și cu ministerul domeniilor, dacă nu-i dați mi-

nistru cu materie cenușie, cum voiți să dea rezultate bune?

Acum, trecind la aliniatul al doilea, găesc o a doua serie de argumente în contra ceea-ce s'a făcut la Senat.

Așa cum s'a făcut de d-v. legea minelor, administrația minieră nu are asemănare cu administrația minieră din alte state, a d-v. va fi administrațiune domেনială.

În țările, unde statul nu are minele ale lui, el are doar veghierea asupra minelor, poliția minelor. Serviciul de mine este un serviciu mai mult de poliție. Așa este legea d-v.?

D-v. ați hotărît alt-ceva pe temeiul unor opinii pe cari primul-ministru zice că le păstrează, ați hotărît ce?

Ați hotărît că pe moșiile statului nu veți da concesiuni miniere nici pentru petrolul, nici pentru lignit.

Veți lăsa oare să doarmă petrolul și lignitul? Nu; ați zis că le veți exploata d-v. singuri. Apoi nu înțelegeți că această exploatare a domeniilor statului devine o adevărată exploatare domেনială?

După cum exploatarea moșiilor este o exploatare domেনială; după cum exploatarea pescăriilor este o exploatare domেনială; după cum exploatarea pădurilor este o exploatare domেনială, tot așa și exploatarea petrolului și a lignitului va fi o exploatare domেনială. Atunci vă întreb: Cînd aveți un minister care este și de industrie și de domenii, și creați în țară pe domeniile statului o exploatare domেনială și industrială, în loc să o lăsați aceluia departament special o luați și o dați aiurea?

Eu, d-lor, vă mărturisesc că nu înțeleg. Să las mai întiiu, că în general este rău de a crea relațiuni speciale între două departamente ale statului. Domeniile administrînd partea specială a moșiei, lucrările publice exploatarează minele. Și ambele departamente corespunzînd, certîndu-se, poate, și judecîndu-se.

De ce nu? Minunățiile administrației sunt nesfirșite. Mîi aduc aminte de un frumos proces ce am auzit strîgîndu-se la Curtea de casație, recurent ministerul lucrărilor publice, intimat ministerul domeniilor, proces început sub administrațiunea noastră și continuat sub d-v. Și atunci m'am întrebat: Cum se poate judeca două ministere, cînd represintă aceeași persoană morală, Statul.

Dar, d-lor, care vă este argumentul? 'L am auzit și eă: avem de gînd să exploatăm minele de petrolu și lignit, pentru că trebuie combustibil la drumurile de fer, și fiind-că drumurile de fer depind de ministerul lucrărilor publice, trebuie să trecem minele la acest minister.

Ei bine, dar numai de combustibil are nevoie drumurile de fer? Mai sunt o mulțime de lucruri de cari are nevoie: ast-fel are nevoie de desemnatori. Ei bine, desemnatori ies din școala de bele-arte, acum să treceți și această școală la ministerul lucrărilor publice. Dar drumurile de fer au nevoie de apă, acum o să luați și serviciul hidraulic și să'l treceți la ministerul lucrărilor publice, fiind-că drumurile de fer au nevoie de apă.

D-lor, nu înțeleg această centralizare absurdă.

Că minele se vor exploata de drumurile de fer este o teorie primitivă, fiind-că așa face primitivul, același om ară, își taie lemnul din care își face carul, își face cămașă, taie oaia din care își face căciula.

Este o teorie primitivă, căci dacă drumurilor de fer le trebuie combustibil, asta nu va să zică că tot el să găurească pămîntul ca să scoată combustibilul. Alta este exploatarea minelor, alta este exploatarea drumurilor de fier.

Este adevărat că toate sunt legate în societatea ome-nească, dar să nu ne apucăm acum să le strîngem toate într'o singura administrație.

D-lor, imi aduc aminte din timpul d-luî Carp, de un lucru. Ministerul instrucțiunei cumpără de la particulari lemne pentru internatele statului; se exploata însă atunci în regie pădurea Comana. D. Dobrescu, secretarul general al ministerului de domenii, vine și-mi spune: Nu este păcat ca ministerul instrucțiunei să cumpere lemne de la particulari?

Neapărat, am zis și am cumpărat lemne de la ministerul domeniilor. Ce ați face d-v. cu teoria ce preconisați? Fiind-că ministerului de instrucțiune îi trebuie lemne, să trece exploatarea pădurilor la ministerul de instrucțiune.

Se ține aceasta în picioare? E acesta un raționament pentru ca să schimbi toată alcătuirea departamentelor ministeriale și s'o învirtești așa, în cit pe unul să'l

faceți ca pe oamenii cu apă la cap, să'l umpleți de atribuții, iar pe altul să'l prăpădiți prin anemie, să scoateți tot din el, să'l sleiți, să'l istoviți în cit să nu poată face nimic?

În contra acestei tendințe mă înscriu.

Dar mai am un argument.

Dacă vreți d-v. ca acest serviciu de mine să producă în realitate, lăsați corpul lor ingineresc independent autonom, depinzînd de ministerul industriei, nu'l înglobați la corpul ingineresc al căilor ferate. Stiî că toți fac parte din corpul tehnic, dar alt-fel vor obține dinșii ceea ce vor voi pentru minele lor de la ministerul special și mult mai puțin vor obține de la ministerul general. Și ca să ilustrez lucrul, vă rog să judecați, d-lor. Ministrul de lucrări publice, cînd își va face budgetul său, credeți că se va gîndi întîiî la exploatarea de mine?

El se va gîndi la șosele, la poduri, la căi ferate, la navigațiunea lui și toate creditele disponibile le va lua pentru acele servicii, cari sunt vechi în departamentul său, iar nenorociții de la administrația minelor vor face memoriî și vor cere în fie-care an și nu vor căpăta nimic, pe cînd dacă lăsați lucrul la ministerul special ca industria minieră să fie o ramură aparte în organizația statului, această ramură ajutată de ministerul său se va desvolta, va crește în folosul bogăției noastre naționale.

D-lor, mai am un argument și termin.

Eû mă minunez și mă întreb: Ce fel de legislație faceți d-v.? Studiați legea minelor de trei ani și jumătate și probabil că o mai studiaserați înainte de a ajunge la guvern.

Nu e vorbă, din discursurile pe cari le-ați pronunțat atunci, nu prea reese că o studiaserați, dar nici din discursurile de acum nu reese că ați studiat-o, dar tot cred că, pe cit puteți d-v. studia, ați studiat-o înainte de a veni la guvern. De trei ani și jumătate ați avut la ministerul domeniilor *oamenî iluștri, de o competență superioară și absolut netăgăduită, de o activitate iarăși netăgăduită, productivă, oameni cari în toate departamentele în cari aû fost aû lăsat urme neșterse despre competența și fecunditatea lor, acești oameni aû muncit trei ani și jumătate și n'aû descoperit că pentru mai bunul mers al*

serviciului minelor el trebuie să treacă la ministerul de lucrări publice. Și a venit în această Cameră cu legea pentru mine, ministrul respectiv, și noi profanii am votat legea rămânând serviciul minelor la ministerul de domenii.

Apoi, dacă experiența d-lor administratori era că minele sunt rău puse la domenii și că trebuie să treacă la lucrări publice, pentru ce ne-ați lăsat pe noi deputații în necunoștința de acest lucru? Ori, cum zice d. raportor, noi am fost inconștienți, dar inconștienți nu din vina noastră, ci a guvernului, care cu competența sa ne-a spus ca să rămână minele la ministerul industriei?

Pentru aceea închid, zicînd: sunt în contra art. 3 așa cum s'a modificat de către Senat.

* * *

(Aceeși ședință)

Cu toate că acțiunea obstrucționistă a opoziției urma, totuși votarea articolelor, deși se făcea mai încet, totuși s'a putut ajunge la articolul 5 al legii.

D. Take Ionescu, luînd cuvîntul, susținu în parte dispozițiunile acestui articol, prin care se prevede că la vînzarea moșiilor statului, statul își rezervă pe contul său exploatarea minelor.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, acest art. 5 conține o măsură de principiu, și anume, Senatul a făcut la acest articol două schimbări: una are toată aprobarea noastră, este o excelentă modificare.

Care este această excelentă modificare făcută de Senat? La vînzări de proprietăți ale statului, statul își va reserva în tot-d'a-una dreptul asupra minelor. Este foarte bine că a făcut Senatul această modificare. Pot să zic chiar că e singura modificare bună pe care a făcut-o Senatul. Și de ce, d-lor, zic că această modificare este o bună modificare? Nu pentru ideea strîmtă că este bine să 'și păstreze statul mai multe bogății pentru el. Aceasta este un punct de vedere îngust. Iată însă pentru ce. O mină nu se poate stabili pe o proprietate prea mică. Galleriile se întind sub pămînt pe distanțe lungi, și dacă d-ta ai la suprafața solului proprietatea împărțită în prea mici bucăți, nu poți să faci o mină pe o suprafață numai de 200—300 metri, și nu poți fi nici la capriciul fie-cărui

proprietar mititel, care să 'ți facă condițiuni exorbitante.

Care este modul în care statul vinde proprietățile sale? Dacă le-ar vinde în corpuri întregi așa fi adversar al acestui aliniat, căci sunt adversar al ideii că bogățiile trebuie să stea închise în pământ.

Dar statul vinde proprietățile sale în loturi mici. Și din momentul ce statul vinde proprietățile sale în loturi mici, și d-v. ați zis că mina aparține proprietarului suprafeței, dacă d-v. nu ați pune acest aliniat, atunci, d-lor, ce s'ar întâmpla? Mina nu s'ar putea stabili pe aceste proprietăți mici, căci, d-lor, cine are nițică experiență de lucru știe că nimic nu este mai greu în țara aceasta de cit să convingi pe oameni, când faci o transacțiune că nu 'i fură.

Ideia lor, în general, când fac o transacțiune, este saună că ei te fură pe tine, orî că tu 'i fură pe ei. Ideia adevărată că în orî-ce transacțiune omenească ambele părți au interes și nici unul nu fură pe cel-alt, nu este o idee populară.

De aceea, d-lor, orî de cite orî te știe un proprietar că ai nevoie de bucata lui de pământ, 'ți face atita greutate că nu te poți apropia de el.

Cunoașteți vre-un oraș ca București unde casele să se clădească în formele cele mai extraordinare? Unele în formă de cașcaval; altele în formă de lamă de briceag. Aceasta provine din cauză că proprietarii nu vor să înțeleagă că este interesul lor să facă un schimb între dinși.

Cu minele și mai rău: căci statul 'și vinde locurile sale miniere în loturi de 5 hectare. Ca să se exploateze o mină, trebuie să se înțeleagă între dinși o serie de 2—300 proprietari. Foarte greu; cu desăvîrșire greu.

Dar încă o greutate: este foarte greu să cunoști pe adevărații proprietari. Trebuie să ții minte d-ta, pe lângă toți copiii din sat, pe cei cari sunt minori, cari s'au în-surat, cari sunt absenți. Și aceasta este una din piedicile stabilirei industriei petrolului. Cumperi o concesiune, dar nu ai nici odată convingerea sufletească că în adevăr ai luat de la adevăratul proprietar. De aceea, zic, că acest amendament al Senatului, este un amendament excelent; nu 'l combat.

Dar dacă acest amendament este excelent, în acest punct de vedere, să vedeți cum de face, cum de dovedește, tocmai primirea acestui amendament, cit de rea este legea în concepțiunea ei generală.

Unde sunt minele în țara noastră?

În Bărăgan, unde moșiile sunt de 10 până la 20.000 pogoane? Nu. Minele sunt în podgorii și la munte. Apoi la podgorii și la munte avem proprietatea cea mai parcelată care există în țară; avem proprietatea moșnenilor, nu numai cea mai parcelată, dar în indivisiune. Nu numai în indivisiune, dar cu absolută imposibilitate să știți dacă ați iscalit toți, și dacă mine nu va eși un plecat de mult, care fiind minor sau femeie măritată, poate să fie și 30—40 ani de cind a plecat, și tot să nu poată avea loc prescripția dreptului său.

Aceasta este cauza pentru care noi, la 1895, voiam un sistem de lege de mine, altul de cît aparținând mina proprietarului suprafeței. Și cind ni se dedea exemplul ca Anglia, Rusia, America, unde sunt minele cele mai bogate din lume, ați sistemul proprietății minei aparținând proprietarului suprafeței, noi răspundem că Anglia, Rusia și America sunt țări de mare proprietate; nu sunt țări de mică proprietate indivisă și nesigura, cum sunt podgoriile la noi în țară.

Așa că, d-lor, aprobând acest amendament al Senatului, zic, însă, că și aceasta 'mi dă ocaziunea, încă o dată, să dovedesc că nu în pricepere, nici în cunoștință în această materie s'a alcătuit lucrul acesta. Și tot în necunoștință de adevăratele condițiuni ale țării, necunoștințe pe cari le urmăresc într'adins în toate legile, și le voi urmări în toate legile până la sfârșitul mandatului meu articol cu articol, s'a făcut și restul.

Dar, d-lor, sunt absolut în contra celui-l'alt aliniat care zice:

„Minele de combustibil solid și petroleu de pe proprietățile statului vor fi exploatate de stat, fără a putea face obiectul unei concesiuni.“

D-lor, am discutat pe larg ieri lucrul acesta și nu pot să revin cu toate detaliile. Dar vă întreb: Este cu minte ca d-v. să ziceți că pe toate proprietățile statului nu veți da nici o concesiune de lignit sau de petroleu?

Ca particular, d-lor, este evident că această dispozițiune 'mi convine; mă ocup și eu de petrolu ca mulți dintre noi, și evident că dacă statul nu va da concesiuni, se va urca prețul terenurilor particulare. Dar acesta este interes particular și cu totul inferior. D-lor, tot ce se creează ca cestiune economică nu poate fi făcut de cit în mare, căci ideea de a se face în mic, în bucățele, este o idee veche, primitivă.

Nu vorbesc de lignit, dar petrolul nu se poate desvolta ca bogăție națională de cit cu o imensă producțiune. În tirgul general al lumii noi avem doi concurenți mari: pe America și Caucazul. Producțiunea în America e enormă, dar producțiunea din Caucaz este colosală. Această producțiune colosală din Caucaz a făcut să scadă prețul petrolului în tirgurile europene foarte jos. Atunci cum putem noi să exportăm petrolul, căci nu o să'l consumăm aici pe tot, nu putem să'l mincăm, ci trebuie să'l exportăm. Cum să'l exportăm? Nu putem să'l exportăm de cit avind un preț tot atit de jos ca cel din Caucaz, ba încă și mai jos, pentru că petrolul din Caucaz este de o calitate superioară. Așa dar, ca să ai un preț jos, trebuie să ai cantități mari, producțiune enormă și unde să'l exportăm? D-lor, noi nu putem să luptăm în Englitera cu petrolul american, fiindcă transportul din America în Anglia este foarte eftin. Tirgul nostru dar va fi Germania, partea centrală a Europei și ca să ne ducem acolo trebuie să avem un preț eftin, și ca să avem preț eftin trebuie o producțiune enormă; și nu numai atit, dar trebuie și transportul să fie eftin. Apoi ca să fie eftin, trebuie să faci ca America care nu transportă pe drumurile de fer, ci toate transporturile le face prin conducte și pe apă trebuie dar să ai conducte de la regiunile petrolifere până la Constanța și până la Dunăre, și să fie purtat petrolul până la centruri de producțiune din Germania, din Elveția în Europa centrală.

În Austria n'o să putem trimite petrolu, de oare-ce Austria are petrolul său de Galiția și are taxe protectoare în contra petrolului străin. Or, d-lor, ce ne trebuie noastră? Cine-va își face socoteala cit va costa stabilirea, etc.; știe că spre a se amortisa aceste cheltueli trebuie mult petrolu de exportat, deci o mare producțiune. Va

trebui deci, că ori unde va fi o bănuială de petrol, să burghiești pământul, să-l burghiești în toate părțile cu sonde, să încercăm în toate părțile. Credeți d-v., d-lor, că statul ar putea face întreaga această exploatare pe riscul lui? O exploatare sănătoasă și serioasă într-o localitate costă 5—600.000 lei; căci o singură sondă costă 50.000 lei, o sondă care poate merge numai până la 200 metri. Și este copilăresc lucru să-ți închipuești că dacă într-o localitate ai făcut un sondagiū și n'ai găsit, este sigur că nu este petrol. Trebuie cel puțin opt, zece sonde, cari costă 400.000 lei; adăogați la aceasta încă 100.000 lei cheltueli generale, face deci 500.000 lei.

Atunci cum vreți d-v. ca statul să facă exploatare pe toată suprafața țării, cînd știut este de toată lumea că de la Olt și până la nordul Moldovei avem o serie de terenuri petrolifere. Noi până acum am căutat petrolul tot în podgorii, însă mulți oameni spun că cea mai mare cantitate de petrol noi o vom găsi sub podgorii, în terenurile cari vin sub dealurile noastre.

Însă aceste terenuri, în cea mai mare parte, aparțin tocmai moșnenilor, și un capitalist cu greu și poate pune banii în terenuri nesigure.

Dar de ce atunci nu voiți să dați concesiuni pe proprietățile statului? Pentru ce, d-lor? Pentru că ideea actualului guvern este să nu dea concesiuni? Și veți putea oare, d-v. singuri, să lucrați pe întreaga suprafața a țării?

D-lor deputați, mai este însă ceva. Pentru fiecare interes omenesc este un ceas bun, și dacă nu profiți de acest ceas bun, multă vreme veți aștepta pe urmă. Care este, d-lor, ceasul cel bun? Este evident că în aceste momente în Europa este o mare atracțiune pentru cestiunea petrolului, după cum acum ciți-va ani era o mare atracțiune pentru aurul din Africa de Sud. Acum este la modă petrolul, și de această modă trebuie să profiți, căci și aceasta, ca toate modele are să treacă.

O să țină doi, trei ani, dacă o să țină. D-v. voiți să nu profităm de dînsa, voiți să închideți cu lacăte bogăția țării înăuntru? Are statul mijloace? Are personal, are bani de aruncat ca să facă el explorări pe această suprafața a țării în diferite localități unde nu s'a ivit

petroleu, dar se bănuiește că ar fi? Nici nu văd bani în budget pentru treaba asta.

Aceasta este o greșeală și o greșeală nu din ordinea lucrurilor mari de cari vorbeam ieri, o greșeală din ordinea lucrurilor celor mici, dar cari și acestea interesează, fiind-că este vorba de bogăția națională, este vorba de buna stare a noastră.

De aceea cred că se face o mare greșeală cind se spune în lege că statul, pe proprietățile lui, nu va da concesiuni.

Dar nu numai că se face o mare greșeală, dar d-v. nici nu vă țineți de tradițiunile d-v.

D-lor, fără nici o lege asupra minelor, în vremea lui Ion Brătianu s'a făcut un regulament la ministerul domeniilor pentru exploatarea petroleului pe proprietățile statului, un regulament foarte larg. Prin acest regulament statul da concesiuni tuturor acelor cari îi oferea oarecari garanții pentru ca să facă explorări și exploatare de petroleu pe moșiile statului, cu o redevență, dacă nu mă înșel, de 10⁰/o din producțiunea brută; nu-mi aduc aminte exact.

Pe baza aceluși regulament s'a luat mai multe concesiuni; una din cele mai importante a fost luate de colonelul Sergiu Candiano, fratele generalului Candiano, dar explorările lui au avut un rezultat bun, a descoperit petroleu într'o localitate din țară.

Aceasta era politica d-v. tradițională.

Fără de lege, la o vreme în care nu era nici moda petroleului, la o vreme în care lumea în țara aceasta era îndoiioasă dacă avem mari bogății în pământul nostru, d-v. dați concesiuni pe pământurile statului.

De ce acum să puneți că nu veți da nici o-dată concesiuni pe pământurile statului? Știți d-v. că aveți mii de hectare de pământ petrolifer în județele Prahova, Buzău, Bacău, și au să fie și prin Rîmnicul-Sărat.

O voce: Este în Rîmnicul-Sărat.

D. Take Ionescu: Voiți d-v. ca acest lucru să nu să se facă? Lăsați pentru ciți-va ani să se dea concesiuni; lăsați ca opera preliminară, care se chiamă frigerea degetelor în industrie, să se facă de alții și, cind se vor face încercări de concesionari și se vor stabili regiunile petrolifere,

atunci să veniți, dacă voiți, să faceți și din stat un exploatator de petrol.

Dacă azi d-v., în momentul dezvoltării noastre economice, nu voiți să ajutați și statul la propășirea și întemeierea unei industrii absolut naționale, atunci aceasta este o politică strimță, absolut strimță.

Nu vă gândiți d-v. mai departe, nu vă gândiți că cu producțiunea noastră agricolă începem să dăm de mal; nu vedeți d-v. că prețul nu se mai ridică; că singura noastră speranță în producțiunea agricolă este să îmbunătățim calitatea, și acea calitate multă vreme n'o s'o putem îmbunătăți, căci tendința e spre morcelarea proprietății, și până acum la noi proprietatea mică face cultura proastă?

Dar nu numai la noi, d-lor, dar cea mai bogată regiune din Europa, faimosul pământ negru din Sudul Rusiei, a devenit în același timp una din regiunile cele mai bintuite de foamete.

De ce? A început să se obosească pământul și populațiunea fiind prea rară, nu poate să facă îngrășămintele necesare.

Pădurile de brazii de la noi încep a se rări și aceasta era o bogăție. Agricultorii suferă din cauza scăderii prețurilor; păstorie nici vorbă nu poate fi, s'a împuținat pământul. Industria vedeți că o facem artificial și că ne costă parale.

Industria zahărului, când se vor înființa fabricile necesarii pentru a avea producțiunea suficientă, ne va costa 9 milioane pierderea taxei de vamă de la zahărul străin și prima de încurajare la cel indigen, și când vedem că natura bună-voitoare țării acesteia ne da o bogăție ne mai pomenită, care de abia o apreciam, și care probabil peste 20 ani va veni imediat după agricultură, în loc să faceți tot posibilul și să luați toate măsurile ca să o încurajați, d-v., cu spiritul îngust, ziceți, că pe moșiile statului să nu se dea nici o concesiune. Iată de ce sunt contra modificărilor făcute de Senat la alin. 1 de sub acest articol.

SCĂDEREA VIETEI POLITICE A REGATULUI

Interpelarea d-lui Take Ionescu

(Sedința Camerei de la 22 Martie, 1899)

Situația guvernului d-lui Dim. A. Sturdza ajunsese imposibilă. Ros de greșelele ce le ngrămădisese asupra țării, pe de o parte, acțiunea energică a opoziției conservatoare, pe de alta, făcuseră ca zilele acestui guvern să fie numărâte.

Epilogul și deznodământul se apropia. Fără autoritate, fără morală și încredere în sine, guvernul își tira zilele ca un flăcăr, gata la orice eveniment neprevăzut să sucumbă, fără speranță de reînviere.

Pe toată linia de demarcație se manifestase; anarhia de sus și de la centru începu să cuprindă spiritele din provincie; viața politică a regatului lincezea, catastrofa finală a direcției d-lui Sturdza era inevitabilă, fatală. O schimbare în starea lucrurilor era așteptată de pretutindeni și cu toții din partidul liberal se uita cu grijă la ce va aduce ziua de mâine.

În această atmosferă încărcată, d. Take Ionescu anunță și-și desvoltă interpelarea d-sale asupra scăderii vieții politice a regatului, arătând că vina pentru acest lucru o poartă numai d. Sturdza. Toate actele cu caracter mai important, ca și cele mai mici, din cei trei ani ai regimului d-lui Sturdza defilau în fața Camerei, și cu o imparțialitate absolută, care face onoare fruntașului conservator, d. Take Ionescu găsi accente atât de sincere și sugestive în rechizitorul său, că întreaga Cameră, opoziție și guvernamentală — unii aplaudind zgomotos, alții aprobând tacit — remaseră sub o impresiune din cele mai vii și care nu se uită nici odată.

Nu știați ce să admirați mai mult în acest discurs frumos: forma cea elegantă, fondul plin de miez, modul de gândire și de concepțiune profundă, expunerea cea clară, stilul și limba cea înaripată, patriotismul cald ce se degaja din cuvântarea liderului conservator!

Discursul acesta poate fi privit ca una din perlele cele mai alese ale tribunei parlamentare române.

În mijlocul unei atențiuni perfecte ia cuvântul d. Take Ionescu:

D-lor Deputați,

De când am anunțat interpelarea mea asupra scăderii vieții politice a regatului din cauza felului de a gu-

verna a d-lui prim ministru în cei trei ani și jumătate din urmă, s'aû ivit două fapte noi, cari fatal schimbă și modul meu de a 'mi desvolta interpelarea, și până la oarecare punct chiar aprecierea mea asupra scăderii vieței politice a regatului.

Cari sunt aceste două fapte noi? Unul, d-lor, este declarațiunea de obstrucțiune legală pe care a făcut-o minoritatea din această Cameră, și care în mod fatal mă obligă să dau o desvoltare completă la toate punctele interpelării mele; a doua împrejurare nouă, este deșteptarea opiniei publice într'un grad și la un diapazon la care eu crezusem, după indiciile trecute, că nu mai este în stare să se ridice, așa că nu mai pot zice scăderea vieței politice a Regatului fără nici o restricțiune, căci în urma celor ce am văzut ieri, ași păcătui în contra conștiinței mele dacă n'ași recunoaște că pe cînd viața politică a Regatului a scăzut în sferile conducătoare, a rămas viue în sferile cele-lalte, și că atunci, cînd se face un apel sincer și leal la aceste păături profunde ale țării, tot se mai ridică viața noastră politică. (Aplause).

D-lor deputați, mai este un lucru care fatal va schimba șirul interpelării mele, este discursul pe care l-am ținut zilele trecute la 17 Martie, în acea ședință de-a pururi memorabilă în analele noastre parlamentare, în care s'a făcut marele act național despre care istoria va vorbi într'o zi, cum vorbește de unire, de improprietărire, zi mare în istoria rominească.

Da, d-lor, este firesc, cu tot obstrucționismul nostru, că nu voiü repeta discursul de la 17 Martie și că, prin urmare, d-voastre în deosebitele simptome de scădere a vieței politice a regatului, va trebui prin imaginație să adăogați și acel discurs de la 17 Martie, căci recunosc că n'ar fi leal față de d-v. să revin după așa de puține zile asupra acelorași cestiuni.

D-lor deputați, pentru ce acum cite-va zile am anunțat această interpelare și pentru ce am intitulat-o: „Interpelez asupra scăderii vieței politice a regatului“?

Am făcut, d-lor, interpelarea pentru că și la Mesagiü și la bugete n'am luat cuvîntul. De două ori în timpuri normale reprezentanții opoziției aû și ei datoria lor de conștiință de îndeplinit, mai grea de cît a d-voastre, pen-

tru că răspunderea lor e mai mare, la Mesagiū și la budget.

De ce n'am vorbit, d-lor, la discuțiunea Mesagiului? Pentru că noi toată opoziția, chiar aceia pe cari d-v. îi numiți acum *dispăruți* prin afișele prefectilor d-v., am crezut că nu mai putem vorbi, odată ce primul ministru nu fusese respectos cu reprezentațiunea națională și vorbise d-sa cel d'intiū, făcînd ast-fel două Mesagiū țarei, unul al Capului statului și altul supliment la Mesagiul Capului statului, Mesagiul primului-ministru.

Două Mesagiū deosebite unul de altul, căci pe cînd Mesagiul cu semnătura Suveranului nu vorbise de alegerile din Noembre, și într'adins lăsase în umbră acele întunecoase alegeri, primul-ministru luînd cuvîntul, el, cel d'intiū, lucru fără precedent, căci națiunea trebuie să vorbească întiū cu Capul statului, nu puterea executivă. (Aplause). . . .

Primul-ministru, dintr'o tendință a sa veche, la care voiū veni la sfîrșitul interpelarei mele, de a amesteca vecinic Coroana în afacerile sale, și în timp de opozițiune și în timp de guvernămînt, și tot-d'a-una cu aceeași bună credință (aplaude), a făcut un al doilea Mesagiū, Mesagiul său în care a pus ceea-ce nu putuse pune în Mesagiul Capului statului, și anume, încrederea pe care 'i-a arătat-o națiunea în noaptea de 1 Noembre, în orgia de la 1 Noembre 1898? (Aplause).

Atunci, d-lor, noi toți, chiar cei mai lipsiți de pasiune, dispăruți și nedispăruți, am găsit că această discuțiune nu mai era discuțiune, căci eū nu primesc să discut la Mesagiū de cît cu Mesagiul Suveranului, nu cu Mesagiul d-lui prim-ministru, eū nu accept această substituire de persoană, această complinire prin Mesagiū anex la Mesagiul Capului statului, Carol I, Mesagiul Capului statului, Dumitru I. (Aplause).

De ce acum am tăcut la budget? D-lor, am vroit să vă dăm un răgaz, să vedeți d-v. prin d-v. înși-vă că nu mai merge. Am crezut că, în starea de părăsire din toate părțile în care vă găseați, reculegîndu-vă în acel for interior al conștiinței, veți pricepe că nu mai merge, veți înțelege că este în interesul țarei, al neamului și al tuturor instituțiilor fundamentale ale statului, să scutiți

această țară de operațiunea dureroasă a desființării acestei situațiuni stricate (aplaude), și atunci v'am lăsat. Nici interpelări, nici discuțiuni la budget, nimic.

'Mi-am zis: Poate că vor să 'și acopere retragerea, vor să nu facă un sacrificiū de amor propriū, dar simțind că nu mai pot, că nu se mai poate, vor să se retragă într'un moment de liniște generală, ca să aibă aparența unor oameni cari se duc de bună voie, cînd noi știm bine că nu era de bună voie.

O voce: Cum ați avut d-voastră.

D. Take Ionescu: D-lor, până la ședința de la 17 Martie intreruperile mă supărau, de la 17 Martie încoace intreruperile mă ajută la lungirea vremei; rog pe d. intrerupător să mă ajute la această căpătare a vremei cu intreruperile sale.

D-lor deputați, am așteptat și am zis: ia să vedem, ia să 'i lăsăm în pace, ia să așteptăm, n'or pricepe?

Aū urechi, aū să audă; aū ochi, aū să vadă; sunt printre d-lor oameni foarte inteligenți și o spun de astădată din adîncul convingerilor mele, nu zic de toți, dar sunt, aceia vor reuși să le deschidă ochii, aceia vor reuși să 'i facă să înțeleagă că nu se poate, că este o serie întregă de împregiurări cari 'i fac imposibili; vor înțelege măcar că aū fost împregiurări pe cari, dacă d-lor ar fi fost în opozițiune, le-ar fi exploatat, și pe cari noi am avut un an de zile buna cuviință să le tăcem, deși le-am simțit și *ne-aū durut*.

Nimic! Nimic!

Atunci, d-lor, trebuie să 'mă fac datoria, și cum d. Maiorescu 'și-a făcut-o la Senat interpellînd guvernul asupra politicei generale, așa și eū am interpellat, la acest sfîrșit de sesiune, guvernul asupra politicei sale generale.

D. Maiorescu 'și-a intitulat interpelarea: lipsa de direcțiune din guvern; eū, d-lor, nu am voit să intitulez așa, vă voiū spune imediat de ce, și vă voiū spune-o cu un apolog pe care 'l-am povestit la o întrunire publică la Botoșani — vedeți că vă previn cînd mă repet — și care corespunde grozav adevărului. Vă voiū povesti foarte scurt acest apolog.

'Mi închipuiam, d-lor, că un străin, un American, de exemplu; zic American ca să nu fie cu supărare, — cu

Americanii nu avem nimic, nici o legătură; atunci să fie un American — ...

Un American citind într-o carte de voiagiū că este o țară interesantă în Orient, numită România, a plecat și el să vadă România. A sosit. 'L-am făcut, d-lor, să intre pe la Predeal. La frontarie Americanul vede un soldat cu pușca la umăr. Am uitat să vă spun că pe drum făcuse cunoștință cu un Român, care 'i servea drept un fel de Ciceron; Românul era cam partizan al d-lui prim-ministru. Vede, zic, soldatul cu pușca la umăr, — frumos soldat, 'și zice Americanul, și întreabă: Mă rog, ce pușcă are infanteria d-voastră? — Manlicher, 6,50, model 1893. — Este bună pușca? Românul răspunde: *Nu știu*. — Cum nu știu? — Da. — Nu știu cum este pușca soldaților tăi? — Cum să știu dacă sub primul-ministru actual, un ministru de războiū a spus că este ciomag și baston, și alt ministru de războiū sub același prim-ministru a spus că este cea mai bună pușcă din Europa? Cum să știu? Nu știu! (Aplause).

Americanul începe să 'și zică, că adevăratul club al excentricilor din cartea lui Jules Verne, pe malul Dimboviței trebuie să fie.

Vede Bucegiū, și întreabă pe Cicerone: Munții d-v. aū mine? — Nu știu. — Nu aveți o lege de mine? — Nu știu. — Cum nu știu dacă aveți o lege? — Știu că s'a votat de Corpurile legiuitoare, că s'a promulgat de Capul statului, că s'a publicat în *Monitor* o lege de mine, dar sub ministerul actual primul-ministru zice că nu o aplică. Atunci cum vreți să știu dacă am sau nu am o lege de mine? Nu știu!

Trece mai departe acest American, și 'și amintește că a fost la Brașov și a văzut acolo o biserică a S-tului Nicolae, înzestrată cu odoare, posedind hrisoave, și întreabă pe Român dacă este verī o legătură între acea biserică și țara aceasta. — Nu știu. — Cum răspunzi că nu știu? — Știu că de la 1594 sunt hrisoave recunoscute de toate guvernele pentru o rentă de plătit, dar de cînd este ministerul actual, primul-ministru nu a plătit, deci cum vreți să știu dacă este verī o legătură? Nu știu!

Înaintează, d-lor, Americanul, și atunci zice: Bine, cu Transilvania o fi o cestiune de politică, așa și așa, dar cu

Macedonia cum mergeți, am auzit că sunt și acolo Cuțo-Vlahi? De odată Românul sare în sus: Traiască Sultanul! — Nu te întreb de Sultan, te întreb cum stăm cu Macedonia? — Traiască Sultanul! (Aplause). D-le, de cînd este primul-ministru actual, la auzul cuvîntului Macedonia, nu avem dreptul să zicem de cît un cuvînt: Traiască Sultanul!

Vine Americanul la București, ajunge la barieră, aici e un galonat înainte și 'l întreabă dacă are ceva de declarat în geamantan.

D. Gr. N. Macri: Legea maximului.

D. Take Ionescu: Și Americanul întreabă: Aveți accize? — Nu știu. — Cum nu știu? — Nu știu, avem o lege de accize, dar eă am și o scrisoare a d-lui președinte al consiliului, care zice că această lege se va desființa cînd va veni ia putere. Deci nu știu!

Atunci Americanul 'și-a zis: Românul așa 'și bate joc mereu de mine, este un caraghios, am să mă duc drept la președintele consiliului. Vine la minister și cu insistență capătă audiență. Intrînd îl întreabă: Care este situațiunea politică a acestei țări? Răspunde primul-ministru: „Complot între disidenți și conservatori, că pe spatele călcărilor de canoane să se suie Ghenadie în sus și să pună morala și biserica în jos!“

Atunci a priceput Americanul unde se găsește. 'Și-a adus aminte de operele compatriotului său Edgar Poë. Acolo, citise că se dusese un om să viziteze un institut, un institut de bolnavi, a intrat acolo și a fost bine primit de director, fără să știe că în ajun bolnavii se revoltaseră în contra directorului, îl legase pe el, pe doctor și pe cei-alți și le luaseră locul. S'a pus dar visitorul cu toți la masă. De odată unul din ei zice: Eă sunt cocoș; altul zice: Eă sunt vînt; altul, cel mai mare, strigă: Eă sunt sfirlează, și începe să se învirtească într'un picior în mijlocul mesei pe care sărise.

Americanul nostru a priceput..., sfirlează... și a plecat în alte țări mai puțin excentrice ca aceasta!

De aceea, d-lor, nu măi vorbesc de lipsa de direcțiune; de cînd am văzut sfirleaza, am zis, nu măi vorbesc de direcțiune, căci la urma urmelor sfirleaza se învirtește 24 de ore și se mîntue cu ea.

Interpelarea mea este privitoare la scăderea vieții politice.

Avem noi nevoie de viață politică? De sigur este o eroare a se zice că o țară nu poate trăi fără o viață politică. Avem pe Rusia care poate trăi; este și Bosnia; s'a zis chiar că în Bosnia s'a făcut progrese remarcabile de la anexarea ei, s'a construit drumuri de fer, șosele, școli; este o țară admirabilă, bine-înțeles, fără viață.

Dar, d-lor, aceasta a fost ideea acelor bărbați mari de stat cari au luptat pentru așezarea României moderne? Telul lor a fost să facă o Bosnie perfecționată sau o țară liberă cu o viață politică? Printr'aceasta n'au urmărit ei un anumit scop național? N'au crezut ei că făcând o Românie cu o viață viue, vor face o țară care să reziste impregiurărilor în cari s'ar găsi statul rominesc? Ar fi să fac injurie și cunoștințelor d-voastre și sentimentelor d-voastre, dacă ași insista asupra acestui punct. Nu s'a vrut în această țară numai o bună stare materială; s'a vrut o viață liberă, s'a vrut o viață viue cu cusururile, cu pericolele orî-cărui organism viū.

Ei bine, este cine-va între d-voastre, care căutînd pulsul situațiunei noastre politice, cinstit să spună că nu găsește o scădere în vitalitatea politică a țării, de la un timp incoace? Este cine-va între d-v. care să nu simtă, să nu găsească în toți, în cei mai însemnați ca în cei mai umili, în cei mai învățați ca în cei mai puțin învățați, în cei mai inteligenți ca în cei mai nesocotiți, un fel de amortire a vieții politice, un fel de nepăsare crescîndă pentru viața politică a Regatului român? D-lor, faptul este incontestabil și fapt ca acesta nu se dovedește; dacă nu simțiți ca mine nu vă voiū putea convinge ca este așa, și dacă simțiți ca mine nu rămîne de cit să cercetați care este pricina, care este izvorul, care este obirșia acestei slăbiri, acestei anemii, acestei scăderi a vieții noastre politice în Regatul român, în anul 1899.

După mine, d-lor, această scădere a vieții politice vine de la o convingere care tînde să se sporească pe fie-care zi, și această convingere o resum în două cuvinte: șederea guvernelor la putere nu stă în nici o legătură cu meritele și demeritele lor.

Iată pentru mine izvorul, cauza adevărată a acestei slăbiciuni a vieții politice.

În viața privată, dacă scoateți ideea de sancțiune, nu mai aveți nimic, cu toate încercările de a se dovedi contrariul.

Vă recomand în materia aceasta o lucrare admirabilă a d-lui Guyau, unul dintre cei mai de trunte bărbați ai Franței în materie de filosofie, *essai d'une morale sans sanction*. Nu vă va convinge. Tot așa este și în viața politică; nu se poate viața politică bună fără sancțiune. Dacă se răspindește pe drept sau nedrept, dacă se întemeiază ideea că viața guvernamentală nu depinde de meritul sau demeritul acțiunii politice, atunci într'un mod fatal viața politică scade, și cu dinsa scade întreaga viață sufletească a statului, și pe ruinele ei crește și sporește pornirile și apetiturile vieții trupești. (Aplause).

Eu cred, prin urmare, că la această scădere a vieții noastre politice, greșelile, păcatele guvernării d-lui prim-ministru, păcate cari au rămas până acum fără sancțiune, au contribuit în cea mai mare parte.

De aceea, d-lor, ziceam la 17 Martie, și voi documenta și astăzi, efectele vor rămâne chiar după ce se va îndepărta cauza. După cum, d-lor, când într'un apartament ai pus un mangal, poți să scoți mangalul dar rămâne încă multă vreme dogoreala; după cum, d-lor, din potrivă dacă într'o odaie, ai aduce un hîrdău de gheață, poți să scoți gheața rămîne multă vreme frigul, tot așa cînd în viața normală a unui stat ai adus, fie un mangal, prin exaltațiunile sale cele nesănătoase, fie un bloc de gheață, prin răceală a tot ce e bun și frumos, scoți mangalul, scoți sloiul, rămîne multă vreme acea stricăre de atmosferă, acea scoborire de temperatură. (Intreruperi)...

D-lor deputați, cu tot obstrucționismul caut să fiu cît de scurt.

Dacă am stabilit, și eu cred că am stabilit pe d'a'n-tregul această idee generală, ia să cîntărim noi guvernarea d-lui prim-ministru, la această epocă de inventariu, căci cum acesta este sfîrșitul unei legislaturi suntem datorî să o facem și să o urmăm nu în cele mici, ci în cele sufletești.

Nu mă ocup, d-lor, dacă s'au făcut multe sau pu-

ține drumuri de fer, dacă este bine că s'a'au cumpărat cărbuni mediocri de Westfalia sau dacă era mai bine să cumpere cărbuni mai buni de aiurea, dacă este bine că s'a' făcut cutare sau cutare lucru, dacă bugetul este echilibrat sau nu.

Țara muncitoare și tinără peste toate acestea trece cu înlesnire.

Mă ocup, d-lor, de partea sufletului. Am să le iaă pe rînd acele cite-va despărțituri ale vieței noastre, în care mai ales se oglindește demnitatea omenească, de care atîrnă propria noastră apreciere despre valoarea vieței. Cînd le numar sunt: sentimentul religios, sentimentul de patrie, încrederea în forța statului, respectul libertăței și respectul către Coroană.

Cred că aceste sunt cinci mari despărțituri ale vieței sufletești, într'un stat monarhic constituțional, ca regatul Romîniei în anul 1899.

Să le iaă pe rînd, d-lor, și să vedeți în toate ocaziunile ce a făcut d. prim-ministru. Și încă odată, d-lor, ca și la 17 Martie, vorbesc personal despre primul-ministru. Viața noastră este prea scurtă ca să studiem multe lucruri. Și mare lucru este cînd un om poate măcar să studieze pe jumătate pe un alt om.

De aceea în această viață politică de 3¹/₂ ani, mi-am luat drept obiect special să studiez un singur om, și vă aduc rezultatul acestui studiū, fără să voesc nici să generalizez, căci ar fi nedrept, nici să scuzez, căci ași trece peste îndatorirea mea de mandatar al unei opozițiuni înverșunate și însărcinat aci să duc opozițiune în contra unei guvernări așa de rele.

D-lor deputați, încep cu libertățile publice.

Este lucru ciudat modul cum actualul d-v. prim-ministru înțelege libertățile publice.

Nu voiū veni cu vechituri, nu voiū cita cele petrecute la 1 Noembre, ci vă voiū aduce lucruri mai mare.

D-lor, vi s'a distribuit adineaori un raport relativ la modificarea legei electorale pentru a se asigura mai bine secretul votului.

O voce: Nu s'a distribuit.

D. Take Ionescu: Cel puțin se va distribui îndată.

Ei bine, și aci este imaginea modului ciudat cu care

înțeleg unii oameni să atingă unele probleme. Credeți d-v. că de această modificare aveam nevoie? Avem nevoie de modificare de lege pentru ca să se asigure mai bine secretul votului? Dar dacă vă voi arăta eu ca atunci când se face alegere fără opozanți, adică când nu mai este trebuincios secretul, se votează cu cărți de alegători false pentru a se spori numărul, nu simțiți cit este de adînc năravul falsificării în alegeri?

D-lor, a fost o alegere de senator în care s'a ales un excelent prietin al meu, și foarte simpatică persoană pentru toți d-v., și nu numai simpatie dar și persoană de care de multe ori avem nevoie, dr. Stoicescu, care sunt sigur că nici prin gînd nu 'i-a trecut de ceea-ce s'a făcut pe la biurourile electorale.

Fiind-că alegerea era fără opozanți s'a căutat să se sporească numărul alegătorilor și s'a sporit prin falsificări. Am aci cărțile cu cari alegătorii au votat la alegerile de la 1 Noembrie, și am și cărțile falsificate cu cari s'a votat în numele lor la alegerile de senator, și cu toții puteți vedea deosebirea iscăliturilor.

Iată, d-lor, un alegător din colegiul al doilea de Senat, secțiunea V-a. Vă previn că toate cărțile de alegători pe cari le-am, sunt dintr'o singură secțiune.

D. Marinescu Christache, proprietar în suburbia Delea-Nouă, strada Raionului 137. Acest om în cartea lui ade-vărată de alegător, subscrisă de d. primar Robescu și cu care a votat la alegerea comunală, are o iscălitură cu slove copilărești și mari, iar în cartea cu care s'a făcut votarea din urmă iscălitura lui este de conțopist, așa în cit este o deosebire de 50 de ani de la o scriere la alta.

Dar o să ziceți poate că un glumeț din opozițiune a făcut această comedie. Apoi mai am și alte cărți tot de la acea secțiune.

De ce compar cu cărțile de la alegerile comunale? La alegerile comunale a fost control și n'a putut să voteze lesne unii în locul altora.

Iată Nicolae Arsenie. Comparați iscăliturile și veți vedea deosebirile; veți vedea că aceeași mîna de conțopist trăgea la iscălituri.

Altul Ionescu Nae, comparați cărțile și veți vedea absolut alte iscălituri, și veți vedea că pe a doua carte nu

mai este iscălitura ei adevărată; n'aveți pentru aceasta de cit să comparați.

În aceeași secțiune d. Ionescu Niță, iarăși absolut altă iscălitură.

Bencu Nicolae. Acesta, d-lor, nu știe carte, și în cartea de alegător cu care a votat la alegerile comunale a tras cu degetul. Conțopistul însă care l-a iscălit știe carte.

Călugăreanu Stroe, și acesta nu știe carte, conțopistul știe.

Velciu Grigore. Acesta este un bătrîn dulgher, știe să iscălească cu slove vechi, conțopistul însă nu cunoaște slovele vechi și iscălește cu cele noi. Și mai am aci încă vre-o 10, va să zică în total vre-o 20 într'o singură secție.

Într'o singură secție s'au fabricat 20 de cărți. Și aceasta, d-lor, s'a întâmplat la o alegere fără de opozanți într'o singură secțiune în capitala Romîniei, făcute toate acestea după depunerea proiectului de lege pentru asigurarea libertății electorale.

Dar, d-lor, credeți că este numai atit? Nu este destul că ați fabricat cărțile de alegători, mai trebuia să se mai fabrice și listele electorale. Vine întrebarea: Cum au fabricat listele electorale, tot așa cum s'a iscălit oameni cari nu aveau dreptul la vot? Au găsit un mijloc excelent. Știți, casele noi nu plătesc timp de trei ani de zile nici o dare către stat. Atunci toți ciți au case noi l'a socotit ca îndeplinind condițiunea de alegători.

Se va putea zice, de ce n'au contestat? Dar ce interes are să contesteze cînd nu plătesc nimic către stat? Peste trei ani va face el contestație ca să-l scadă de bir. Dar credeți cel puțin că au fost respectuoși față de formalități, făcînd prevăzutele cercetări la fața locului?

Nimic din toate acestea. Atunci, d-lor, s'a găsit un cetățean, care poate după îndemnul nostru, nu tăgăduesc, a făcut singur contestație în contra prea marelui urcări a imobilului lui. Și a făcut apel la comisiunea de apel.

Să vă citesc hotărîrea comisiunei de apel. Trebuie să vă spun că sunt date de primul președinte al tribunalului de Ilfov:

„Comisiunea, considerînd că evaluarea nu s'a făcut

conform dispozițiilor art. 23 și 53 din legea de constatare și percepere combinat cu art. 4, al. b din legea impozitului funciar, ceva mai mult, nici că s'a încheiat procese-verbale ce urma să se înmîneze contribuabilului; considerind că în lipsa unei hotărîri date cu paza formelor cerute de legea de constatare și percepere, evaluarea făcută în registrul de scutiri nu poate fi opozabilă apelantului, nu-l poate obliga la nimic și din acest punct de vedere apelul devine inutil..."

Respinge apelul ca inutil, dar constată acest tribunal, că în realitate evaluarea s'a făcut fără respectul legii. D. administrator financiar pare a fi de altă părere, dar și d-lui constată faptul :

„Avînd în vedere că pentru înscrierea noilor imobile în registrul de scutiri, prin nici o dispozițiune din lege nu se cere a se îndeplini formalitățile cerute de art. 23 și 53 din legea de constatare..."

Cu alte cuvinte, la casele noi se încuviințează ori-ce, nu-î importă fiscal; și neapărat, d-lor, ce-î pasă fiscalului, fiscal nu încasează impozit.

Ei bine, așa s'a făcut listele electorale în București, în cît am făcut noi, d-lor, veri-o 4.000 de contestații înaintea justiției la listele electorale din București. Și din 4.000 de persoane contestate, am reușit pentru 3.000 de voturi. (Ilaritate).

Vedeți, d-lor, că nu este una, două, sunt cu miile, 3 mi. Pentru încă 300 am pierdut și suntem acum în recurs înaintea Curței de casație. Și încă n'ați votat o lege pentru asigurarea operațiunilor electorale. (Ilaritate, aplause).

D-lor, încă o pildă despre respectarea libertăților publice. Vă aduceți aminte cu toții de turburările, de cînd cu afacerea fostului mitropolit Ghenadie, și vă aduceți aminte că fostul guvern, guvernul d-lui Aurelian, în urma unui discurs foarte cu *panache* al amicului nostru d. Lascăr, a spus că va băga pe bătauși în gaură de șearpe și 'i-a dat în judecată pe acei cari schingiuiser în beciurile poliției.

Curtea de apel din București în urma depunerilor de martori pe cari le-am adus, dar pe cari nu le voi citi înaintea d-v., a osîndit.

Curtea se compunea din d-nii: Kivu, Atanasovici, Budişteanu, Giuvara și Bossy, va să zică magistrații cunoscuți de a fi dintre cei mai neparțiali și unii dintr'inșii nu din cei mai simpatici nouă.

Iată ce spune Curtea în sentința sa :

„Curtea, considerind că din toate acestea și-a făcut deplină convingere, că în noaptea de 16 spre 17 Noiembrie anul 1896, Gheorghe Paraschivescu adus la poliție sub imputare de bătae și ultragiū, a fost grav bătut și rănit cu voința de către inspectorul de poliție Ion Antonescu și...”

D-lor, mă opresc puțin la numele de Ion Antonescu, ca să vă explicați rostul restului. Ați fost cine-va să vizitați *Leagănul*?

E o admirabilă instituțiune făcută în București ca să crească copii mici. Ei bine, veți vedea acolo o casă, e casa d-lui Ion Antonescu. Această casă e decorată într'un mod cum cred că e unic în lume: pe toți pereții și în întru și pe scară și sub scară sunt zugrăvite portretele, de altmintrelea nu tomați reușite, ale celor mai însemnați liberali din țară. Era și portretul d-lui Fleva, dar 'i-a scos ochii. Veți găsi acolo și pe d. Mirzescu, pe d. ministru de justiție, pe d. ministru de interne, mi se pare că e și d. prim-ministru, e Tudor Vladimirescu, Traian, Decebal, și dacă nu mă înșel e și Petre Grădișteanu, e Ion Brătianu (d. C. Nacu, întrerupe) ești și d-ta! (Ilaritate). Te-am văzut eū, și nu v'a făcut frumoși de loc. Credeți-mă.

Acum, d-lor, să vă citească restul :

„Considerind că inculpații Ion Antonescu și Romano aū comis aceste bătae și răniri în calitate cel d'intiū de inspector de poliție și cel de al doilea în calitate de comisar de poliție”, etc., și îi osindește la cîte trei luni închisoare.

Ei bine, d-lor, iată o sentință de condamnățiune. S'a făcut recurs. Recurenții, partea condamnată, era asistați de d. ministru de justiție, pe atunci avocat. Era în dreptul d-sale; eū nu cred ca d. prim-ministru, că avocatul trebuie să apere numai cauze cari reușesc, căci atunci nenorociții cari cad în justiție ar trebui dați gata,

fără apărare, eu recunosc că d. Stoicescu și-a îndeplinit datoria sa de avocat.

D. ministru al justiției ne făcea însă nouă morală...

D. C. I. Stoicescu, ministrul justiției: Făceam morală numai la un fel de avocați. S'a explicat.

D. Take Ionescu: D-ta ești prea bun avocat, ca să nu știi că un avocat nu poate cu siguranță să știe că are să câștige sau are să piardă un proces. Aceasta este părerea primitivului că dreptatea este tot-de-a-una a învingătorului.

Și atunci d. Stoicescu a zis: Sunt doi oameni condamnați, dar cred că este un vițiu de procedură în această sentință, și a făcut recurs și a casat. Dar pe ce motiv? Pe motiv că nu Curtea de apel direct trebuia să-l judece, ci trebuia să meargă întâiu la tribunalul de prima instanță.

Am aci hotărîrea; inutil să v'o mai citesc.

Data acestei hotărîri e 21 Aprilie 1898.

Ei bine, d-lor, de la 21 Aprilie 1898 au trecut 11 luni de zile; parchetul credeți d-v. că a reînceput acțiunea d'înaintea instanței prime, după cum trebuia să o facă? Nu, d-lor, nu.

A fost o-dată acțiunea rău adresată la Curtea de apel dar faptele au rămas constatate, dar cinci judecători de la Curtea de apel au spus că faptele s'au petrecut, că în restul poliției capitale regatului Romîniei oamenii au fost stilciți de către inspectorii și comisarii de poliție.

Un-spre-zece luni au trecut, s'a redeschis acțiunea publică înaintea instanței competente? Nu s'a redeschis acțiunea publică înaintea instanței competente, și d-v. voiți să faceți o lege ca să aibă președintele autoritate și în curtea localului de vot! Ce, aceasta ne lipsește? Cînd noi avem bătauși prinși și hotărîți și judecați de Curtea de apel, și tot nu se îndrăznește să se reînceapă acțiunea publică, fiind-că s'au măsgălit pereții cu portretele rău făcute, — par'că sunt niște colivi, — ale oamenilor politici ai partidului liberal!

Așa dar, vedeți ce departe suntem de legile la cari vă gîndiți, par'că am trăi în altă lume!

Cînd noi nu suntem în stare să dăm curs unei acțiuni publice, stabilite fiind faptele de Curtea de apel, să

vrem acum să ne mai procopsim cu o nouă legiuire electorală!

Trec la o altă ordine de idei. Care a fost politica d-lui prim-ministru în ceea ce privește armata? Nu am să mă mai ocup astăzi de cestiunea puștei Mannlicher, este o cestiune clasată din ziua în care șeful partidului conservator a întrebat în Senat pe d. ministru de război: da său ba, s'a ales pușca în urma unui consiliu general al tuturilor ofițerilor superiori; da său ba, este ea una din puștile cele mai bune din Europa, și din ziua în care d. ministru de război nu a contrazis în nimic arătările șefului partidului conservator, din acea zi cestiunea puștei Mannlicher a fost clasată.

Dar să vă dau un alt exemplu. Știți d-v. că de patru ani de când d. prim-ministru este în capul guvernului, numai odată s'a făcut manevre în această țară?

Ne dăm noi seama ce însemnează aceasta? Ce slăbire a forței armatei este ca să rămână țara patru ani fără manevre?

D-lor, armata nu există pentru timpul de pace, ci pentru timpul de război, și singura școală de experiență sunt manevrele; acolo se face practica ofițerilor.

Ei bine, a trebuit să vină acest guvern ca în timp de trei ani armata română să rămână fără manevre, și scăderea ce va fi și trebuie să fie, și nu poate să nu fie, nu s'a desmințit, se zice în manevrele din urmă.

Dar, d-lor, încă o pildă. Dacă unde-va prestigiul joacă un rol de căpetenie este în armată. În carierile civile se poate governa și cu legile pozitive; în armată unde se cere omului cea mai întinsă disciplină, să-și dea viața la comandă, acolo trebuie ca prestigiul autorității să fie întreg. Ei bine, ce s'a făcut în materie de legislație militară sub guvernul d-lui prim-ministru?

De două ori a venit ministru de război cu legea de recrutare pe care colegii săi din minister au zis că nu o cunosc.

Vă aduceți aminte de prima lege de recrutare și de scena extraordinară, când la interpelarea d-lui Carp la Senat, ministrul de război spunea că așa este legea și cei-l'alți miniștri se lepădau de ea! Și cu ce rezultate? Legea recrutării propusă acum doi ani nu a avut nici odată

onoarea discuțiunei, a rămas ast-fel autoritatea superioară a armatei noastre în această situațiune inexplicabilă, că venind înaintea Parlamentului, — un Parlament care nu refuzase nimic guvernului actual, — cu un proiect de lege asupra recrutărei, acel proiect s'a făcut nevăzut, neștiind nimeni cum a dispărut; nimic nu se știe. (Aplause).

A dispărut, cum a dispărut și discursul d-lui prim-ministru în contra legii instrucțiunei a d-lui Maiorescu de la 1890, știți că este singurul discurs pronunțat în Parlamentul țării, care în călătoria de la stenograf până la senator — acolo a vorbit — a dispărut. Pentru ce? Aceasta este o altă cestiune, dar vă asigur că nu este cuviincios pentru anele statului ca un discurs pronunțat să dispară. Este cuviincios oare pentru prestigiul armatei ca un proiect de lege al unui ministru de război, care șede încă pe scaunul de ministru de război, să fie prezentat și să dispară?

Să dispară cum dispăre un bulgăre de zăpadă la o rază de soare? Nu este cuviincios!!

Dar, d-lor, a venit după doi ani iar d. ministru de război, același ministru de război, sub același președinte de consiliu, cu un alt proiect de lege, iar asupra recrutărei, și iar, acest proiect de lege, nu știu cum se face nevăzut. Studenții se pun în grevă în contra legii. Ministrul instrucțiunei publice primește delegațiunea studenților și le spune că nu știe nimic despre acest proiect de lege, ca și cum, orî ministrul instrucțiunei publice nu făcea parte din consiliul de miniștri, orî ministrul de război nu făcea parte din consiliul de miniștri. Studenții se adresează rectorului universitar, vice-președinte al acestei Camere, și rectorul universității, vice-președintele Camerei, spune că guvernul este în contra proiectului de lege, și că nu va fi votat proiectul de lege al d-lui ministru de război. Iar primul-ministru spune delegațiunei studențești, că va studia proiectul de lege al ministrului de război și va vedea ce se va face cu dînsul.

Voința Națională, organul primului ministru spune: Proiectul de lege nu se va vota, căci nu este proiectul guvernului, ci este proiectul ministrului de război și a doua zi — la nuit porte conseil — primul ministru se în-

toarce și zice că proiectul de lege asupra recrutării este proiectul guvernului.

D-lor, nu este *sfirlează*? Nu avea dreptate scriitorul Edgar Noë? Nu trebuie să-ți faci bagagiul și pleci în lumea mare la vederea unor asemenea lucruri?

Astăzi, d-lor, care este situațiunea? Greva studenților a învins asupra intereselor de armare ale țării. Da, așa este, căci, său proiectul d-lui ministru de război nu corespunde intereselor noastre, și atunci de ce s'a adus, său el este necesar și atunci cum se poate ca greva studenților să vă facă să închinați interesele armării țării? Frumoasă priveliște pentru străinătate! (Aplause).

Cînd zic acestea sunt la largul meu, căci este sistemă veche la d-v. de a face să joace și această coardă: studenții în luptele noastre politice. Noi nu facem asta, noi nu am încurajat și nici nu încuragiăm greva. Noi știm că tinerimea este tinăra, și că une-ori nu este cuminte, dar noi nu ne amestecăm în ale ei.

Așa trebuie să fie tinerimea tinăra, și cei bătrîni cu minte; și este lumea pe dos cînd tinerii sunt prea cuminte și bătrîni fără minte; dar să se tindă, d-lor, la întrebuintarea unei asemenea arme, este lucru rău. Și fiindcă mai alaltăeri aveai aerul să ne acușați pe noi că turburăm studențimea, v'am adus cite-va mostre de literatură d-v. politică, în care să vedeți cum face un partid politic cînd vrea să turbure studențimea.

Iată ce spuneai în *Voința Națională* la 16 (28) Septembrie 1894:

„Dar până acum manifestațiile studențimei au fost lăsate libere, și marele meeting din 22 Maiu, anul acesta, a fost cel mai strălucit exemplu pe care tinerimea universitară l-a dat în avîntul ei cald, în seria protestărilor ei demne și legitime. Nici dar obicînuita brutalitate și ilegalitate a regimului nu explică măsurile de reprimare și mișelnica lui conduită de erî.“

Dar, d-lor, atît e? Pe cînd studenții anunțau o întrunire, organul autorizat al d-lui prim-ministru zicea: noi amînăm întrunirea noastră, pentru că o fac studenții pe a lor. Era ca doi cai înhămați la același car și cînd trage cel din dreapta, o lasă mai moale cel din stînga. La 18 (30) Septembrie 1894 zice: „Comitetul executiv al

partidului național-liberal, față cu rezoluțiunea studenților universitari de a ține în Capitală o mare întrunire publică, miine, Duminică, 18 Septembrie;

„Față cu inconvenientele ce prezintă ținerea a două întruniri publice simultanee,

„Decide:

„Intrunirea publică ce naționali-liberalii au anunțat-o pentru miine 18 Septembrie, în sala Orfeu, se amână pentru altă zi.“

Așa fac partidele cari vor să vestejească până și nouile generații, așa le escită, așa le scot din rolul lor, dar tot așa își perd și autoritatea morală de a le sta în potrivă cînd fac greve și vor să dicteze Parlamentului țarei!

Inchid acest episod, și resum acest punct al doilea: purtarea d-v. în aceste pilde pe cari le dădui, a fost ea de natură să facă să crească în țară acel sentiment de respect pentru autoritatea militară și de dragoste pentru instituțiunea armată a țarei? Eū până azi n'am văzut într'o țară agitațiunii de tinerime din cauză că se sporește forțele militare!

Este o zi urită aceea în care tinerimea s'a agitat în contra serviciului militar, este o zi și mai urită aceea în care agitația ei a izbutit. Și politica d-v. de sfirlează care a adus acest trist rezultat, scădere în viața noastră sufletească a pricinuit, sunt în drept să v'o spun.

Trec la o altă ordine de idei: la respectul țarei în străinătate. Nu voiū vorbi de cestiunea din Ungaria, am vorbit în altă ocazie, dar voiū aduce numai o notă personală. Președintele consiliului nu știū de ce ține să mă mărească așa de mult. La Craiova zice despre mine că sunt și șeful partidului conservator și șeful partidului liberal disident, iar aci în Cameră a zis că eū am făcut broșura lui Bánffy.

Trebue să fiū un om foarte puternic ca să fac pe Bánffy să scrie ceva care să-mi convină. Dacă este așa, atunci numai puteți lupta cu mine, nu vedeți că lupta este neegală? Dar pe cînd d-v. spuneți această glumă, ia să vedeți ce spune ministru de externe al monarhiei vecine. Voiū citi îndată, dar d. Sturdza tot nu va înceta de a spune că eū am scris broșura. Este ceva caracte-

ristic în persoana d-lui președinte al consiliului, această îndărătnicie în neexactitate; dacă, de exemplu, a spus un lucru și se dovedește în urmă că nu e exact, vede și d-sa bine că nu e așa, dar susține mereu același lucru. Să vă dau un exemplu. Știți că Academia Română a făcut o publicație în care este descrisă domnia de 30 de ani a Regelui Carol; la această publicațiune, d. Sturdza ca secretar al Academiei, a scris o prefață — și eu găsesc lucru greșit ca un om politic, care să întimplă să fie și secretarul Academiei, să facă o prefață la o asemenea publicațiune. — Ei bine, în această publicațiune se spune că la Martie 1888, cind s'a împușcat ușierul de la Cameră, ușierul a fost omorit de un glonte de revolver.

Ei bine, de 11 ani toți știu că ușierul a fost ucis de un glonte de pușcă, de 11 ani toți știu că s'a spălat țevile de pușcă la cazarmă ca să nu se poată vedea că se trăsese gloanțe, și totuși în prefața acestei publicațiuni a domniei Regelui, tot glonț de revolver a spus d. Sturdza, și dacă vor mai trece încă 30 de ani de aci încolo, — și eu doresc ca președintele consiliului să trăiască cit mai mult, — tot glonț de revolver va zice. Așa a făcut d-sa. Tot așa și cu broșura din Budapesta, credeți că se va retracta? Doamne ferește!

Acum să vă citesc din *Fremdenblatt*:

„În urma unor date procurate de un voluntar în publicistică, care credea că face un serviciu lui Bánffy sau siesi, în ultimul studiu al luptei pentru existență, presintindu'l ca pe creatorul politiceii de naționalități, Sturdza este acuzat de a fi nimicit demnitatea și interesele României.“

Va să zică, *Fremdenblatt* spune că broșura aceasta este un act politic al lui Bánffy, și d. președinte al consiliului tot strigă și va striga: „broșura falsificătorului!“

Trec, d-lor, la cea-l'altă parte a politiceii d-sale în ceea ce privește vaza țării în străinătate. Și le iau pe rind.

Va aduceți aminte că la 1897 s'a întimplat un eveniment politic de mare importanță în Europa pentru situațiunea noastră ca stat.

S'a făcut o apropiere între Austria și Rusia, și de la Petersburg ambii cancelari au redactat o notă identică și au

trimis-o celor patru state balcanice: România, Serbia, Bulgaria și Muntenegru.

Cum noi suntem un popor cu memorie scurtă, voiți reciti nota ca să vedeți sub forma ei, perfect diplomatică, cită amarăciune conține în realitate pentru noi. Căci veți vedea că coprinde în ea ideea de aprobare și, prin urmare, și probabilitatea de desaprobară eventuală a politicei române, și aceasta nu din partea Areopagului european întreg, ci din partea a două puteri vecine, ceea-ce avea un fel de miros de dinaintea rezelului Crimeei.

Iată ce zice nota :

„Sosirea Majestății Sale Impăratului și Regelui Francisc Iosif la St.-Petersburg, a oferit Augustului nostru Stăpîn o nouă ocaziune de a constata perfecta conformitate de vederi ce există între amîndoi Suveranii.

„Majestaților Lor, le-a plăcut să recunoască cit atitudinea guvernului român a rămas corectă și prudentă în prezența diferendului greco turc.

„Această atitudine este cu atit mai apreciată de amîndoi monarhiî, că ea răspunde voinței lor ferme de a veghia la menținerea păcei generale și la întărirea principiilor de ordine și de drept, baze esențiale ale dezvoltării pacifice a prosperității națiunilor“.

D-lor, înainte de a vă spune cum a răspuns președintele consiliului în numele Romîniei, vă rog să constatați un lucru. În dreptul internațional, ori-ce stat suveran, este egal cu cele-l'alte state suverane. Sunt țări mari, sunt țări mici, dar toate din punctul de vedere al dreptului sunt absolut egale.

Nu este vorbă, v'ați îndoit de lucrul acesta dacă ați vedea discursurile d-lui președinte al consiliului, care s'a lăudat la Iași că România crește fiind-că suntem invitați la două congrese: la cel în contra anarhiștilor și la cel de la Haga, unde sunt invitate până și cele mai mici state, dacă sunt suverane! Ce concepțiune are d-sa despre demnitatea statului român, cînd se miră ca un speriat, că este primit și statul român, că toate statele suverane, după ordinea și regulile dreptului internațional, eu nu pricep !

Ce este însă insolit în această notă ?

Nici o dată nu este permis să felicitî pe un stat

oare-care, în numele a două puteri, că se poartă bine, să'i dai certificat de bună purtare; căci cine dă certificat de bună purtare însemnează că are drept să dea și certificat de rea purtare la nevoie. (Aplause).

Și de aceea, d-lor, jurnalul de la Viena „Kikiriki“, mi se pare, jurnalul umoristic, a publicat o pancartă, foarte desagreabilă pentru noi; a publicat pe cei doi cancelari dînd certificat de bună purtare, *Zeugnis*, la patru copii cărora le eșia cămășile pe afară. Și cei patru copii erau cei patru monarhi, din cele patru state balcanice. Adică ca la copii; cînd se poartă bine, le dai notă bună; cînd nu se poartă bine 'i pui la colț, sau în genuchi.

Ei bine, era loc să te bucuri de această notă?

Credeți d-v. că dacă ar primi un ministru al Belgiei, sau al Olandei, o depeșă de la doi mari împărați, că s'a purtat bine, nu s'ar simți profund atins în sentimentul demnității lui?

Dar, o să ziceți: trebuia să facă război?

Nu! Dar intiiu trebuia să simți că ești atins și să nu'ți inchipuești că ești lăudat.

Asta ași fi vrut, și asta n'a fost. Asta cere sentimentul demnității, și asta a lipsit primului-ministru!

Știți, d-lor, că nimic mai greu de cit să schimbi sufletul omului. Am văzut lucruri extraordinare, am văzut chiar animale domestice pe cari prin multă învățatură îi aduci să faci lucruri extraordinare? Elefant care face muzică; ciine care face pe clown prin circuri. Și cite nu am văzut!

Ce nu se poate însă face, este să pui sentimentul de demnitate unde nu este. Acesta nu se pune prin nici un vot al nici unei Camere. De aceea cel d'intiui lucru de care mă plîng, este că nu a tresărit inima Romîniei, în inima primului-ministru; că nu a înțeles că aci era o atingere, iar nu un lucru de laudă. Căci, d-lor, d-sa a crezut că este un lucru de laudă.

Voiți dovada? Să v'o dau:

Serbia a răspuns peste 10 zile. Bulgaria a răspuns cu o frumoasă demnitate: că a păstrat liniștea, fiindcă era în interesul Bulgariei, și o va păstra cită vreme va fi în interesul Bulgariei.

Noi singuri ne-am repezit imediat: 24 ceasuri să nu

treacă fără să nu răspundem, căci ne simțiam, adică se simțea primul-ministru măgulit că de la două cancelarii ne-a venit certificat de bună purtare, *Zeugnis!* (Aplause). Noi singuri am fost mai slabi în priceperea demnității noastre de cît toți cei-l'alți din peninsula balcanică. Noi singuri am răspuns cu bucurie de ceea-ce s'a întîmplat; pare că era o fericire că suntem întorși la regimul, cînd aveam puteri suverane și puteri protectoare cari ne de-deau și certificate de bună purtare, și certificate de rea purtare în anume împrejurări.

Vă citesc răspunsul :

„Bine-voiți a exprima Excelenței Sale comitetului Muraviev satisfacțiunea guvernului M. S. Regelui pentru comunicațiunea ce 'mă-a fost făcută de Excelența Sa ministrul Rusiei, asupra atitudinii corecte și prudente a guvernului român, în prezența diferendului greco-turc. Poliția Romîniei a avut de țintă constantă de a servi forțările marilor puteri, pentru menținerea păcei generale, care este garanția ordinii, liniștei și desvoltării statelor. Guvernul M. S. Regelui e fericit că atitudinea sa corectă și prudentă a fost apreciată de M. S. Impăratul Nicolae și de Augustul său Oaspe, Impăratul Francisc Josif.“

În numele Romîniei, se spune că guvernul român este fericit că atitudinea sa a fost apreciată ?

Atitudinea Romîniei, să se știe, n'are să o aprecieze nimeni, de cît Parlamentul român și voința Romîniei. (Aplause).

Cine a spus că Romînia e fericită, că politica ei a fost *apreciată*, n'a vorbit în numele Romîniei, nu recunoaște glasul Romîniei, nu s'a ridicat la înălțimea Romîniei !!

Măi am vorbit o dată despre această cestiune, în jurnalul „Timpul“ și atunci „Voința Națională“ zicea : să spună d. de la „Timpul“, cum ar fi răspuns ?

Măi întiiu, d-lor, eu răspund cînd sunt la guvern, nu răspund cînd sunt în opozițiune, căci nu pot să fac și treaba mea, și treaba d-tale. (Aplause).

Un lucru pot să te asigur : Așa nu ași fi răspuns. Sunt mijloace în diplomație de a arăta oare-care nemulțumire fără a fi bătăran. Răspunzi, de exemplu, măi tîrziu. Răspunzi, de exemplu, cam uscat, și se pricepe de

cei cărora le răspunzi, și a doua oară, nu ți se mai dă *Zeugnis* ! (Aplause).

Nu aveți dreptul să mă întrebați cum ași fi răspuns eu; aveți alt drept: să mă întrebați în alte împrejurări, tu ce ai făcut ?

Sunt gata ! A îndrăznit vasul Olga la gurile Sulinei să nu respecte ordinele statului român și am dat ordin de a tras cu ghiuleaua în vas. De sigur că se putea întâmpla, dacă M. S. Impăratul Alexandru al III-lea nu ar fi înțeles că avusesem dreptate, și că și cei mici, și mai cu seamă cei mici, trebuie să țină la demnitatea lor, de sigur că se putea să cădem de la guvern ; am fi căzut noi, dar nu ar fi căzut România. (Aplause).

La *Zeugnis* al d-tale, aceasta 'ți spun : „Ași fi simțit că sunt atins.“

Și să vă fac, d-lor, o indiscrețiune fără a cita nume. A fost un liberal, un însemnat guvernamental, care a simțit ca și noi și care a voit să deschidă ochii d-lui prim-ministru ; dar cum d-sa este grăbit să ia certificate de bune purtări nu l-a ascultat și a făcut ceea-ce a făcut.

Trec, d-lor, la alta.

D-lor, s'a dus M. S. Regele astă-vară în Rusia, foarte fericiți suntem că s'a dus, și fiind-că n'am vorbit la Mesagiū, profit de această împrejurare să spun că suntem foarte fericiți că Majestatea Sa a fost în Rusia, și suntem recunoscători de modul adevărat cordial în care a fost primit Majestatea Sa care ducea acolo numele, pot zice numele bun al României. (Aplause). Dar sunt două lucruri cari întunecă tabloul : întâiu, sperietura d-lui prim-ministru pentru această recepțiune. D-lor, oamenii nu trebuie să se sperie cînd sunt primiți bine, căci una din două : ori ai sentimentul că ți se cuvine și atunci nu'ți este permis să faci pe speriatul, ori nu ai sentimentul acela și atunci nu ai dreptul să vorbești în numele țarei. (Aplause). Totul se cuvine Suveranului României, și nu este nici o primire care să se facă Suveranului de care primul-ministru să facă pe speriatul !!

A doua observațiune este : D. prim-ministru a prezentat această vizită la Petersburg și primirea făcută Ma-

jestăței Sale, a prezentat-o în marele său discurs electoral de la Iași ca un succes al politicei d-sale.

Va să zică, să lămurim lucrul : D. prim-ministru de cind face politică în Romînia, a lucrat pentru a întări relațiunile de bună prietenie între noi și Rusia și pentru a asigura Suveranului Romîniei o bună primire la Petersburg ! Apoi așa să fie ? D. prim-ministru, în cariera sa politică, a lucrat pentru a întări bunele raporturi între Rusia și Romînia ? Și să nu 'mî răspunzi ce voi fi scris eu.

În adevăr am scris și eu și nu adaog la vreme de tinerețe, sau mai bine la vreme de tinerețe bătrînă, ca să vin pe urmă să spun că sunt păcate de tinerețe, cind va trebui să tăgăduesc lucrurile în anume împrejurări oficiale. D-lor, eu găsesc că a fost o adevărată umilință pentru noi, o fatală umilință pentru aceea în care a trebuit să se găsească d. prim-ministru la Petersburg. De ce, d-lor ? Pentru că d-sa n'a fost nici de cum cumpănit în aprecierile sale asupra Rusiei ; dacă o credea pe aceasta în adevăr de adversară a Romîniei, putea să spună lucrul, dar ca om cumpănit, cu minte și răspunzător, cu moderație, căci nu știi ce aduce ceasul, nu știi cum vine împrejurările, cum se fac împăcăciunile între cei mari. Este dreptul unui om de stat ca să'și spună convingerile sale în toate ocaziunile, cu o singură condițiune : să nu le bage în buzunar mai tirziu și să spuna că sunt păcate de tinerețe.

Atitudinea d-v. față de Rusia, a fost extra-ordinară. Am să vă citesc cite-va lucruri ca să fie în *Monitorul Oficial*, în *Monitorul Statului* ; căci, d-lor, sunt lucruri cari trebuiesc să fie în *Monitorul Statului* ; acolo vor găsi arhiviștii material pentru istorie ; în *Monitorul Statului* trebuie să se găsească ce a fost spus, ce a fost tipărit cu ocaziunea întrunirii de la 9 Maiu 1888, cind a luat cuvîntul repausatul Ioan Brătianu.

Discursul său, d-lor, 'l voi citi fără comentarii, fiind-că nu se poate comenta discursul unui bărbat de stat, unui bărbat mare care nu mai este între cei vii.

În această întrunire ia cuvîntul și generalul Lecca, și'l intrerupe actualul ministru de justiție. Voi reproduce și acest discurs fără de comentarii, textual fiind-că și generalul Lecca este mort.

Iată ce spunea generalul Lecca la acea întrunire, discurs reprodus de *Democrația*, organul oficial al partidului liberal :

„D-lor, ne-am întrunit aci pentru a începe lupta cea mare pentru apărarea nației noastre față de pericolul care o amenință.“

Până atunci nu fusese pericolul cel mare, acum descoperea pericolul :

„Răscoala sătenilor noștri nu este de natură agrară, ea este urzită de o parte din fosta opoziție-unită și de agenții străinului cu ajutorul banilor acestuia.“

Grav ! Se spunea că răscoalele din țară au fost făcute de agenți și cu banii unui popor vecin.

D. C. Nacu: După instigațiunile agenților străini a spus-o Rosetti, primul-ministru.

D. Take Ionescu: D. Teodor Rosetti a zis că s'a găsit și urme de mina străină, dar mai târziu a declarat după constatările anchetei că s'a înșelat. Dar așteptați că o să vină ceva mai frumos :

„Lucrul este vădit și îndoiala nu poate fi.“

Atunci a răspuns Brătianu, și nu vă voi citi de cit sfîrșitul :

„Să învățăm istoria ca să ne oțelim pentru greaua luptă ce ne așteaptă. Ea ne spune care e dușmanul nostru. Nu venirea la putere să fie ținta noastră, ci apărarea nației noastre. (Aplause îndelung prelungite). Să ne formăm într'o ligă strinsă de apostoli pentru apărarea națională. (Aplause furtunoase. Ura ! Ura !) Să luptăm pentru păstrarea moșiei și drepturilor noastre. Toți cei cari gândesc și simt ca noi, să vină cu noi spre a lupta cu toții împreună împotriva marelui pericol ce ne amenință.“

Și după aceasta, d-lor, s'a făcut apel către țară, și în acest apel găsesc între altele următoarea frază :

„Acei cari văd în progresarea conștiință a popoarelor din Orient un obstacol al poștei lor de mărire teritorială ;

„Acei cari nu fac din liberarea popoarelor și din apărarea creștinătății ortodoxe de cit arme de cucerire ;

„Acei cari nu voesc să vadă deșteptându-se în poporul român conștiința viue a misiunii sale la gurile Dunărei ca antegardă a culturei apusene ;

„Acei cari văd că nu li se mai poate da, drept re-

cunoștință pentru serviciile dubioase și interesate, o servire, fie politică, fie economică a statului român;

„Cu un cuvânt, inimicii României caută să sgudue iarăși temeliile pe cari ea este așezată. În această acțiune ei sunt ajutați de ciți-va nemulțumiți, cari pun ambițiunea lor personală mai presus de binele țării. Atacurile tuturor acestora nu au nici o margine.“

Voința Națională, d-lor, pune punctul pe *i* în 29 Aprilie 1888.

Voci: Aveți în mână *Epoca*.

D. Take Ionescu: Este reprodus din *Voința Națională*, ...cine nu crede?.. Sub titlul: „Rusia și România“: „De cit-va timp am întreprins o campanie înverșunată în contra Rusiei, care, prin mijloacele cele mai nedemne și mai infame caută să sdruncine situația atit de greu câștigată a statului român.“

„Față cu această cestiune atit de mare, toate celelalte cestiuni de partid au perdut pentru noi orice însemnătate.“

„Deci, dacă luptăm în contra Rusiei, nu o facem inspirată de alt sentiment de cit de acel al celui mai curat patriotizm...“

„Rusia e singura putere în Europa care nutrește ideea de expansiune și de cucerire...“

Și alt-ceva, d-lor, tot în *Voința Națională*.

O voce: *La Roumanie*.

D. Take Ionescu: Este reprodus tot din *Voința Națională*.

(*D. Nacu* întrerupe).

D-le *Nacu*, eu nu pot să 'mă plătesc luxul de a tipări toate producțiunile d-v. literare. Eu am tipărit numai discursul d-lui prim-ministru care l-a ținut la Orfeu, pentru că este o operă „de choix“. Dar d-v. aveți colecțiunea *Voinței Naționale*, o găsiți și la bibliotecă, la minister, pe la d-v. pe acasă, probabil, controlați și veți vedea dacă citațiunea este exactă sau nu.

„De când Rusia s'a convins că toate eforturile sale, pentru a pune mina pe Bulgaria vor fi deșarte, și că această mică țară este decisă a vărsa până la cea din urmă picătură de sânge a fiilor săi, pentru a-și apăra dreptul

la independență, toată activitatea agenților ruși s'a îndreptat în spre România.

„Mulțumită activității agenților ruși, un partid rusesc s'a format în țară. Rusia, care la dinsa suprimă libertatea întrunirilor și a presei, știe bine să se servească în altă parte de aceste arme puternice. Ea a fondat la noi gazete ca să 'i susțină politica, și a avut chiar la întrunirile noastre oratori cari aveau sarcina de a o servi în planurile sale.

„Cu încetul, prin manoperile sale ne-am pomenit în fața turburărilor de stradă și răzcoalele sătești. Rusia 'și urmărea un scop indoit, organizind aceste desordine: dintr'o parte ne perdeam în ochii străinilor reputațiunea de a fi ocrotitorii ordinii la porțile orientului; de altă parte se semăna în statul nostru germenii unei lupte între diversele clase ale societății cu tot cortegiul de nenorociri.“

Acum, d-lor, ce vreați să trag eu din aceste citații pe cari le-ași putea prelungi la infinit? Nu le discut azi nici dacă sunt drepte ori nedrepte, nici dacă e cu minte sau nu e cu minte ca un partid politic, ca partid politic, să ia o asemenea atitudine. Vreați să zic un singur lucru, că atunci când ai avut o asemenea atitudine, nu e permis să te lauzi că ai lucrat tu la îndulcirea raporturilor dintre Rusia și România și că buna primire făcută în capitala Rusiei și în Moscova Suveranului României, se datorește ție și activității tale.

Aceasta e cestiunea.

Eu, d-lor, nu vreați azi să discut cestiunea spinoasă a raporturilor noastre cu Rusia. Eu chiar am o convingere și am spus-o de mult—că noi la 1878 nu am știut să ducem politica noastră, și o voiți discuta într'o zi cu d-v.; am convingerea că din toate greșelile politice pe cari a putut să le facă răposatul Ion Brătianu, nici una nu va fi mai neertată de istorie de cît faptul că a lăsat să treacă cea mai mare ocazie pe care am avut-o în veacul nostru, pentru a ne înălța și mări Regatul și n'a știut să profite de dinsa. Eu atit voiți să zic astăzi: Cind ai avut această atitudine, cum să te lauzi că ai lucrat pentru îndulcirea raporturilor și că grație ție și activității tale s'a făcut bună primire suveranului nostru?

Credeți că n'a zis-o d. prim-ministru? Să vă citesc. Iată ce a spus la Iași:

„Alte fapte se prezintă acum cari arată importanța pe care a cîștigat-o țara. România este pentru întâia oară convocată în mod oficial la 2 mari conferințe europene, la conferința care se va întruni sub auspiciile împăratului Rusiei pentru a asigura o pace îndelungată popoarelor, și la conferința în care se vor discuta mijloacele de apărare în contra anarhiștilor cari merg până la crime odioase.

„Toate aceste acte mari s'aũ petrecut sub guvernul liberal pe care eũ am onoarea de a-l presida, sub președenția mea, căruia ați bine-voit a încredința steagul național-liberal. Cred că pot zice că n'am demeritat de această pozițiune.

„Vor zice unii: noroc! Eũ zic că cuvintul noroc e fatalist și oriental, nepotrivit cu acțiunea unei națiuni culte care aspiră să propășească, nepotrivit cu acțiunea unei națiuni creștine. De ce n'aũ avut acest noroc și alții? Oare să nu fie aici o cauză mai înaltă și bine-cuvintată? Să 'mĩ dați voe să vă spun eũ, care mi se pare adevărata cauză? Ea constă în aceasta că partidul național-liberal a lucrat cu toată inima, cu toată conștiința pentru ridicarea poporului și a țarei...“

Va să zică, meritul visitei împăratului Austro-Ungariei aci, meritul pentru primirea Regelui nostru în Rusia, sunt în parte ale d-lui prim-ministru?

Va să zică, d-sa făcînd discursul de la Orfeũ, pe care vi l-am citit la 17 Martie, spunînd ceea-ce spunea despre jumătatea imperiului împăratului Franz Iosef, a contribuit la visita împăratului Austriei la noi? Va să zică cele ce a scris despre Rusia aũ contribuit la buna primire a regelui nostru?

Trec, d-lor, mai departe, trec acum la cestiunea acțiunii noastre în Peninsula Balcanică.

D-lor, mulți vorbesc de cestiunea acțiunii noastre în Macedonia, și nici unul de la această tribună n'a lămurit precis care este istoricul acestei acțiuni.

Iată, d-lor, istoricul acestei acțiuni.

La 1863.

O voce: Să se suspende ședința căci este aerul foarte viciat aci în Cameră.

D. Take Ionescu: Camera refuză, nu face nimic.

Cine nu știe să facă nițică jertfă în asemenea împrejurări, să nu se mai apuce de politică.

Cit timp voiū mai putea scoate glas din mine, până atunci imi voiū face datoria către țară așa cum imi dictează conștiința. (Aplause).

La 1863, un plăpumar din Tirnova din Macedonia, să nu confundați cu Tirnova din Bulgaria, s'a dus calfă la Odesa la un plăpumar mai mare; il chema Dumitru Athanasescu, trăește și azi, l-am văzut, 'l cunosc, este unul dintre aceia pe cari i-a considerat d. prim-ministru ca răsvrătitori în Macedonia.

Acest om face cunoștința la Odesa cu un Romîn din Rusia... dacă vă povestesc aceasta să nu credeți că este basmul cu cocoșul roșu, este o întreagă sintesă a sufletului romînimeii. Ce poate fi mai caracteristic de cit acest Romîn din Turcia care nu știa că este Romîn, și care află că este Romîn de la un Romîn din Rusia?

Face acolo cunoștința cu un Romîn și spre marea lui mirare se înțelege la vorbă, cu greutate, dar, se înțelege. Atunci în el se naște conștiința că nu este Grec, că este Romîn.

Și pleacă Dumitru Atanasescu în țara Romînească și vine la București, și aici dă peste un mare om de stat, peste Mihail Cogălniceanu, și Mihail Cogălniceanu, cu acea concepție genială, cu acea adevărată simpatie pentru tot ce era romînesc; — căci tot o spune istoria despre Mihail Cogălniceanu, dar că nu a fost o inimă romînească nimeni nu va îndrăzni să zică—Mihail Cogălniceanu văzu, concepă imediat lucrul: să creăm școala romînească în Macedonia, și ca să-l învețe pe Atanasescu carte romînească, îi dete un dascăl ardelean. Cu alte cuvinte, toate ramurile romînizmului represintate în prima școală romînească din Peninsula Balcanică. Și alt-fel Dumitru Atanasescu, originar din Tirnova, deșteptat în Odesa, învățat carte de un Ardelean în Bucureștii Valahiei, deschide prima școală în anul 1864 în orașul lui natal Tirnova.

Acesta a fost inceputul. Omul mai trăește încă, și

a trebuit concepțiunea specială a d-lui președinte al consiliului ca să vadă în el un revoluționar, un răsvrătit, și mai știu eu ce.

A mers lucrul incet la început. S'a făcut în București o școală macedo-romină, sub direcțiunea arhiman-dritului Averchie, mai bine zis un internat, căci băeții veneau la liceul St. Sava.

De aci s'a trimes în Macedonia primii cărturari romini, și neapărat lucrul a mers schiopînd, schiopînd, până după războiul. Atunci s'a ridicat prestigiul nostru în Orient, și o mulțime de Romîni macedonenii și-au adus aminte că sunt Romîni, și s'a pus temelia mișcării rominești în Macedonia.

Care este, la urma urmei, temelia mișcării noastre în Macedonia? D. prim-ministru are aerul să zică, că toți cari nu împărtășesc părerile d-sale sunt în contra integrității imperiului otoman, că sunt vrăjmașii Sultanului. Pot fi vrăjmași ai Sultanului Bulgariei, cari ar putea anexa Macedonia; dar noi cu balonul o să mergem acolo? Noi nu avem în cestiunea macedoneană nici un interes contrariu intereselor Sultanului. Dar ce interes avem? Voi spune imediat.

Nu suntem o națiune numeroasă, bogată, ca să putem jertfi pe o parte din ai noștri. Noi, ori unde este o suflare rominească și ne este permis, trebuie să-i dăm nu numai încurajieri platonice, dar susținerea noastră pentru a-și păstra cultura și sentimentele rominești.

Se poate întimpla, de și noi nu o dorim, ca vre-o dată să se reguleze alt-fel soarta Peninsulei Balcanice. Trebuie atunci să aibă și tu dreptul să-ți spui cuvîntul la această regulare. Pe ce îți vei întemeia atunci aceste drepturi?

Două sunt temeiurile noastre.

Pe unul l-a distrus d. prim-ministru, pe altul îl slăbește prin politica sa.

Intiul, ca să aibă dreptul să vorbești într'o cestiune, trebuie să invoci un interes. Care este interesul tău? Soarta Romînilor din Macedonia. Dacă acolo există o populațiune nu numai etnicește, dar sufletește romină, nu dusă de noi cu biciul, dar atrasă cu dragoste, la ziua de

răfuială vei avea dreptul tău la noua croială ce se va face în Peninsula Balcanică.

La mulți poate facem efectul mosafirului nepoftit, multora le-o părea că suntem *de trop*, dar eu nu mă ocup de interesele altora.

Eu cred că România este destul de bogată ca să-și poată plăti și cultivarea acestor interese, ca să-și poată avea clientela sa etnică până pe malurile Arhipelagului. Dar, d-lor, se cere pentru aceasta, cum am zis, nu numai ca oamenii să vorbească românește, dar ca să aibă dragoste de noi, și nu se atrage nimeni cu sila. E o concepție nenorocită de a-ți face partizanii cu frica, partizanii-amici nu se fac de cit cu dragostea și cu simpatia. Și de aceea noi, d-lor, fără a tăgădui serviciile pe cari le adusese țării inspectorul școalelor, Apostol Mărgărit, — înțelegeți bine că sunt cestiuni asupra căror trebuie să vorbești cu oare-care rezervă; am avut patru ani direcția acestei mișcări, și neapărat că nu eu voi spune ceea-ce nu trebuie să spun din lucrurile de stat, de și sunt lucruri asupra cărora imi trebuie o multă stăpînire pe mine ca să le tac, dar atit pot să vă spun în substanță, că a făcut servicii Apostol Mărgărit, și atit pot să vă adaog în substanță, că lucrurile nu mai mergea înainte și nu putea să meargă.

Trebuia să se iasă din acest cerc strimt de administrație a unui om și să se intre în cercul larg al stringerei populației de acolo împregiurul ideii românești.

De aceea, d-lor, foarte cuminte și foarte încet noi cautasem să împingem la formarea acelor eforii de care atit s'a vorbit. Dar nu erau recunoscute! Ce vă pasă? Erau tolerate. Aceasta mă interesează pe mine, nu dacă mitropolitul d-v. e recunoscut, ci dacă e tolerat, căci dacă e tolerat poate exercita o influență bine-făcătoare pentru cauza noastră.

Nimic mai greu de cit să obții în Turcia recunoașterii oficiale. E țară în care se iscălește mai greu; e țara în care se pune mai mult timp la ori-ce reforme.

Erau tolerate eforiile românești, administrația locală le recunoștea, administrația locală stătea cu ele de vorbă. Acesta era un punct cîștigat și împregiurul acestor eforii se putea grupa simpatiile și aspirațiunile românești, să

putea crea un sîmbure de viață romînească, și eă v'am spus că vreaă viața viue, căci peste tot vreaă viața viue, nu mortăciune.

Ei bine, aceste eforii d. prim-ministru le-a suprimat. Că le-a suprimat cu oare-care brutalitate, era firesc, dacă le-a suprimat d-sa; că a expulzat pe bieții Romîni de acolo care venise să se plingă, era firesc, fiind dat temperamentul d-sale, dar faptul e întristător. De unde se începuse o mișcare de agregațiune a elementelor romînești, bazate pe voință liberă și pe dragoste, d-sa a împedicat-o să se mai producă. Și noi nu avem vreme multă de așteptat; criza poate să vie la orî-ce ceas, și mă tem să nu fim ca fecioarele din Evanghelie cari nu aveau candilele aprinse cînd a trecut Mintuitorul.

D. Lupu Costache: D-le președinte, vă rugăm suspendați ședința.

D. Take Ionescu: D-lor, nu vă îngrijiți de mine; voiă merge până la sfîrșit, am destulă putere în mine ca să izbutesc.

D-lor deputați, noi am făcut cîte ceva; d. prim-ministru însă a lucrat ca să slăbească acțiunea noastră în peninsula balcanică.

Nu mai vorbesc de acțiunea îndrăsneață ce a voit s'o facă, și la care s'a opus Parlamentul. Iată un cas în care ați știut să rezistați.

Cînd a cercat să se cocoțeze pe steagul din Bitolia și să vire în buzunarul său cel d'întîi tricolor din capitala Macedoniei (aplause), atunci a găsit cel puțin la d-v. popreală, și nu s'a săvîrșit și acest atentat. (Aplause).

Dar este al doilea lucru: noi nu putem să ne spunem cuvîntul nostru în Orient numai pentru că am avea săă nu o clientelă în peninsula balcanică. Noi avem altceva, avem hrisovul nostru în ordinea morală în peninsula balcanică. Și care este acest hrisov? Este că dacă ar fi părăsit România sentimentele nobile și umanitare, nu s'ar fi renăscut nici Grecia, nici Bulgaria.

Cu aceste titluri tot-d'a-una putem sta în picioare, și putem spune cuvîntul nostru orî de cîte orî se va pregăti o nouă hartă a Orientului Europei. (Aplause).

Aceste drepturi ale noastre erau neatînse. Le-ați dat pe ce?

Isaac și-a dat dreptul său de întâiu născut pe un blid de linte, d-v. I-ați dat tot pe un blid, dar pe un blid gol, căci linte nu v'a venit, și astăzi ați rămas cu un Mitropolit al neamului românesc. (Aplause).

D-lor, este fapt de parvenit să uităm ce am suferit noi altă dată, și să fim reci la suferințele altora, căci parvenitul nu este omul care pleacă de jos și prin muncă ajunge sus, ci este acela care ori de unde ar veni, are sentimentul de dispreț pentru cei mici fiind-că sunt mici, și de lingușire pentru cei mari fiind-că sunt mari. (Aplause).

Poți să te naști parvenit într'un palat ca și într'un bordei.

Parvenitul este acolo unde se închid granițele la măcelăriții cari fug de măcel (aplause prelungite), pentru ca să poată să strige fără nici o plată: Trăiască Sultanul.

Ați dat strigătul, dar plata nu v'a venit. Acesta, ospitalitatea largă a pământului nostru, era patrimoniul nostru de glorie în peninsula balcanică. Dacă ne întrebați cei-alți: Cu ce drept? Noi le răspundeam: Cu dreptul că fără noi ei nu ar fi fost!

A! vă place să repetați mereu că România a fost în ticăloșie, și că numai de cîteva decenii s'a scuturat. Nu este adevărat, nu era ticăloșie aici cînd armatele turcești erau ținute în respect, iar pe Budapesta strălucea semi-luna. (Aplause)

Nu era ticăloșie aici unde s'a plămădit eteria grecească sare a reinviat pe Greci. (Aplause).

Țară de ticăloșie, fără în care prin tractate erau împiedicați musulmanii victorioși de a se stabili?

Vremuri de ticăloșie, vremurile strămoșilor noștri cari cu prețul capetelor lor au făcut aci un asil al tuturilor nedreptăților, al tuturilor fugiților din orientul creștin? (Aplause).

D-lor, aci la noi a fost asilul, sub scutul bătrînilor acelora despre cari d. prim-ministru spune mereu în discursurile sale că era vreme de ticăloșie, s'a refăcut orientul Europei.

Și acum! Bine vă spuneam că poți să te naști om întreg dintr'un rob, ca și rob dintr'un rege.

Pe ce v'ați dat d-v. dreptul de prim-născut? Ați

fost singura țară din Europa, care v'ăți arătat cruzi, căci nici Bulgarii vasali nu s'au scoborit să închidă granițele la cei cari fugeau de la măcel; singuri d-v. ați închis granița Armenilor cari fugeau de măcel, v'ăți făcut de rușinea lumii civilizate. Și 'mi aduc aminte că eram în Viena și un om politic însemnat de acolo 'mi zicea: *Je vous trouve bien forts pour des gens si nouveaux.*

În schimb însă ce ați primit? Nimic, de 3 ani ne spuneți mereu: Trăiască Sultanul. Trăiască Sultanul, da, să dea D-zeu; dar nimic n'a eșit, căci ați făcut o socoteală greșită. Și astăzi stă cestiunea aceasta pe loc, și nu numai că stă, dar ați dat-o și înapoi, fiind-că încercarea ce ați făcut nu se poate repeta ori cînd. Înainte de a încerca trebuia să vezi, împrejurările politice sunt ast-fel în cit să te susțină cine-va în tendința ta de a face un lucru mare, de a face să se admită o nouă organizare bisericească în sinul bisericei ortodoxe, ceea-ce nu este ușor. Bulgarii, cînd au obținut pe a lor, au invocat dreptul istoric, și erau și susținuți de Rusia și de Franța. D-v., înainte de a da acea dovadă de scădere morală, de care vă vorbiți, cel puțin ați pipăit, ați știut că aveți un sprijin, că este veri-una din marile puteri cari să susțină politica noastră, care să forțeze moralmente mina Turciei? Fiind-că singuri noi ce să facem? Vecini cu Turcii nu suntem, cuirasate nu avem ca să blocăm Bosforul; care ne-a fost dar socoteala, înainte de a expune statul român la o acțiune care a făcut fiasco; pe ce ați comptat? Vă mergea rău în politica internă, era un desastru, și ați crezut ca să faceți o diversiune în spirite, și atunci pe niște rapoarte incomplete, pe un lucru mic, că s'a deschis cite-va burse la o școală, ați dat ordine nesocotite, ați proclamat un mitropolit de fantezie și ați strigat: „Trăiască Sultanul.“ (Aplause). Ați crezut că cu mitropolitul cel neexistent de la Constantinopole o să satisfaceți pe Romîni de aci pentru pățaniile mitropolitului din București, și ast-fel ca să acoperiți un păcat care vă ardea în țară, ați mai deschis unul la Tarigrad și ne-ați aprins din două părți. Și nu v'ăți ars numai d-voastre, căci puțin îmi pasă de d-voastre, dar ați ars și acțiunea noastră, fiind-că nu poți începe încă odată o asemenea istorie, cînd cea d'intîiu a eșit așa de rău.

Nu ați reușit în Macedonia cu cestiunea bisericească! Ce ați făcut cu cestiunea școlilor? Cum? Creditul pentru înființare de biserici și școli în străinătate, după 4 ani de un guvernământ al unui partid național-liberal, nu se găsește crescut cu o centimă? Eu l-am găsit de 190.000 lei pe an, și l-am suit în 4 ani la 525.000, eu reacționarul, nepatriotul, trădătorul. Și d-voastre l-ați găsit 525.000, și anul acesta l-ați votat tot 525.000. Cum, d-lor, credeți că avem destule școale în Macedonia? Dar, d-lor, proiectasem eu — nu d-voastre — o școală de absolută nevoie, o școală de comerț în Salonic. Care este școala, singura școală creată de d-v. acolo? Eu am deschis gimnaziul de la Berrat. Ce ați deschis d-voastre? Cari sunt numeroasele școale primare pe cari le-ați înmulțit? Eu le-am îndoit în 4 ani. Ce ați creat d-voastre în acești 4 ani de zile? Dar ați cunoscut de la Apostol Mărgărit dosarul proiectelor noastre în Macedonia, căci ceasuri întregi a vorbit cu mine, — știu că înainte de a vorbi cu mine vorbea cu d-voastre, și după ce vorbea cu mine, iarăși vorbea cu d-voastre — știți bine, de la Apostol Mărgărit, că proiectasem cu dînsul un proiect mare. Era vorba să fim cei d'intîi cari să înființăm o Universitate rominească în Turcia. D-lor, vremea este scurtă, trebuie să facem în mare, altmintrelea n'am făcut nimic. De ce n'ați luat ideea, vă puteați fâli cu ea, cu toate că nu era ideea d-voastre? Nicî atît nu ați fost în stare, măcar să profitați de ideea altora, ca să faceți să înainteze interesele noastre! (Aplause).

Ei bine, d-lor, mă resum: Ați crezut d-voastre că este o operă deșartă, o operă urită, aceea de a face o Universitate? Nu ați crezut, că cel puțin ca să răsufle țara aceasta, trebuie să 'i deschideți o fereastră pe unde să intre un aer răcoritor? Nu ați crezut că odată strînsă de git, cum o strînseseți dintr'o parte, trebuie să 'i deschideți o vedere din spre cea-altă parte a cerului.

Eu credeam că cel puțin 'i veți da o parigorie de om bolnav, veți duce eforturile d-v. în Peninsula Balcanică, unde nu aveați nevoie să cereți voe nicî unui baron, unde nu aveați nevoie să faceți nicî o scuză, unde guvernul nu dorește mai bine de cît să vină și să se răspindească lumina. Nimic din toate acestea. Căpătasem voie

să deschidem un jurnal românesc în Ianina. Nu s'a deschis. Căpătasem voie să facem o tipografie românească în Macedonia, nu s'a făcut. Ce ați făcut d-voastre? Nimic.

Intr'o parte vă era frică și nu ați făcut nimic, dincolo nu ați făcut, fiindcă nu știți ce să faceți.

O voce: Nu 'i-a dat voe Bánffy.

D. Take Ionescu: Așa se pricepe interesele unui stat? Așa se cultivă sentimentele intime ale unui neam? Așa se lucrează la sporirea sentimentelor demnității naționale și la înflăcărarea ideii rominismului? Ce? Credeți d-voastre că are să vă aștepte impregiurările? Nu știți că Sirbii lucrează pe capete, că Bulgarii lucrează pe capete? Și încă un lucru n'ați înțeles.

V'a dat Dumnezeu norocul și n'ați știut să 'l prindeți. A doua zi după războiul greco-turc, Grecia, ideea marelui Greciei scăzuse. Era un loc de ocupat în Macedonia meridională, unde nu sunt Bulgari și Sirbi, era ceasul lui Dumnezeu, ca să ridicați steagul românesc acolo. V'ați mulțumit însă cu un pamflet în care spuneți că Românii au ridicat armele în luptă contra Grecilor, când știți bine că aceasta este un absolut neadevăr. (Aplause).

Ei, d-lor, dacă aveți credință în acest neam și credeți în d-voastre, era ceas mare ăsta. Să profitați de el. Era o clientelă întreagă să vină la ideea românească, dar pentru asta vă trebuia să arătați Românilor din Macedonia o figură mai simpatică și o inimă mai românească. Dumnezeu v'a refuzat și una și alta, și de aceea nu s'a făcut nimic! (Aplause).

D-lor deputați, și în această direcție dar a sentimentului național, faptele d-v. au tins să slăbească viața politică a regatului.

Trec, d-lor, la sentimentul religios, și înainte de a examina acest lucru, să 'mi dați voe să mă explic asupra ce înțeleg eu sentimentul religios.

D-lor, e netăgăduit, nu se poate tăgădui că o societate care n'are un adinc sentiment religios sub oricare formă, e o societate inferioară ca forță de expansiune și ca forță de rezistență în fața unei societăți cu un mare sentiment religios. Dacă vă uitați în lume, cele trei popoare cari azi au cel mai mare viitor înaintea lor: Americanii,

Englezii și Rușii, sunt cele trei popoare cu un adinc sentiment religios.

Sentimentul religios în expresia lui externă e și el deosebit la diferite stări de civilizațiune. La o stare de civilizațiune foarte înaintată, el încetează de a se lega de persoane și de imagine, și domeniul său e mai mult în lumea gândirilor. La un popor primitiv sentimentul religios care e același: acela al dependenței omului și a vieții lui de o ordine universală, — la popoarele primitive el capătă o formă mai materială: respect și adorațiune de unele imagini, respect și adorațiune pentru unele persoane. Să nu mă ia la cuvînt și să zică: idolatrie. Nu, nu adorațiune în sensul că'l crede reprezentant al lui Dumnezeu, dar în sensul că crede în dreptatea și în bunătatea, și, prin urmare, în sfințenia Lui. Ei bine, la poporul nostru e cine-va care să poată tăgădui ca sentimentul religios e strîns legat cu respectul pentru înaltul cler? Poate cine-va tăgădui că la noi în țară, dacă d-ta prin o anume acțiune politică, fără să'i caut motivele, te vei purta așa în cit vei aduce deconsiderare asupra înaltului cler, ai slăbit sentimentul religios?

Vedeți ce nepasionat pun problema. Ei d-lor, ce ați făcut d-v. ?

Evident că nu voiți repeti aci cunoscutele peripeții ale afacerii cunoscute sub numele de cestiunea mitropolitului Ghenadie. E veche de 2 ani și jumătate, și, d-lor, azi nu vorbesc în obstrucțiune, căci dacă ași vorbi în obstrucțiune, ar fi nesfirșit.

Înțelegeți? Politica generală!

Până acum plămîni stau întregi și glasul. 'mî-e întreg, va să zică ași putea să o țin la nesfirșit. Ce zic însă, d-lor? Eū zic că într'o țară în care s'a văzut dublul spectacol al unui Sinod care a judecat în 24 de ceasuri și a osîndit fără apărare în aceleași 24 de ceasuri, și care apoi a achitat tot în 24 de ceasuri, fatal a scăzut respectul pentru cler și cu el și sentimentul religios.

Și aci, d-lor, trebuie să mă răfuesc și eū cu d. prim-ministru. Căci, d-lor, d. președinte al consiliului răspunzînd d-lui Cămărășescu a zis că Sinodul nu e revenit asupra hotărîrii lui, ci a iertat pe fostul mitropolit. Iată ce zice d. președinte al consiliului. Voiți citi:

„Dar a venit a doua hotărîre sinodală. Conservatorii și aci se pun în afară de lege, și susțin că Sinodul s'a supus părintelui Ghenadie, pe cînd în realitate Sinodul, cu puterea ce'i este dată lui, și avînd în vedere povețele evanghelice a ertat pe părintele Ghenadie și a ridicat greaua pedeapsă ce zăcea asupra lui, însă fără să'l introneze în scaunul mitropolitan.“

Cîte vorbe, atitea lucruri neexacte.

Nu ese exact că Sinodul a iertat. Cum să nu cunosc eu hotărîrea Sinodului! Nu este exact că a ridicat pedeapsa pe care o dăduse. Cum să nu cunosc eu această hotărîre a sfîntului Sinod! Și nu este exact că nu a fost intronat căci mitropolitul și-a dat demisiunea din scaunul mitropolitan după ce Sinodul a desființat hotărîrea!

Cum se poate ca primul-ministru să spună trei lucruri neexacte în patru rînduri de tipar?

Dar să stabilim aceste trei neexactități.

Cum era hotărîrea sfîntului Sinod ca operă religioasă? Răposatul mitropolit Miron la care făcea apel d. Sturdza la 17 Martie trecut, zicea în jurnalul său: „Scandalul produs cu destituirea mitropolitului primat Ghenadie al Romîniei, va rămînea o pată neagră vecinică pe actualul guvern al liberalilor din România.“

Și o compară acea judecată cu judecata de la Stejar care este faimoasă în istoria bisericească, este o judecată asupra căreia s'a revenit, căci chiar în sinul bisericeii trebuie, este o datorie de conștiință, să se revină asupra unei hotărîri scandaloase.

Ce făcuse Sinodul? Condamnase pe Ghenadie. Și unul din punctele de condamnare era ca: de oare-ce el pronunță alte cuvinte de cit cele ce sunt în Evanghelie și se pune în locul lui Christos.

Cînd am auzit aceste cuvinte ale președintelui consiliului mi-am zis: Ghenadie este nebun. Căci dacă el se substituie lui Cristos și disprețuește Sfînta Treime și totuși vrea să rămîna în biserica creștină, este nebun.

D-lor, eu îl cunoscusem pe mitropolitul Ghenadie cînd eram copil, o-dată pe vapor cu mitropolitul Nifon, și nu mai auzisem de el de cit cînd mi-a căzut în mîna o carte: „Culegere de documente istorice de Dimitrie A. Sturdza

și Ghenadie Petrescu.“ Așa am aflat iar despre el, ca colaborator literar al d-lui Șturdza! (Aplause).

Cînd am aflat însă că se pune în locul lui Christos mi-am zis: Bine, Ghenadie trebuie să fie nebun! Ce să-l mai condamne ca eretic? Să-l închidă la Mărcuța! Ce să-l mai ducă la Căldărușani, dacă el se pune în locul Domnului nostru Isus Christos, să-l ducă la Balamuc!

Cele-l'alte acuzațiuni, d-lor, unele glumețe, altele înmeiate pe niște acte false, scrisori false ale unui ocnaș.

Și, vedeți, tot eu sunt falsificatorul care am scris broșura lui Bánffy. Eū falsificatorul, pe cînd președintele consiliului se servește cu acte false ale unui ocnaș într'o asemenea afacere. (Aplause).

Eū sunt falsificator și d-sa pe acte false a vîrit statul într'o cursă. Vă aduceți aminte ce era: Pe baza unui act fals—nu zic că l-a făcut d-sa, eū sunt mai drept—dar n'a fost om de stat dacă nu a cercetat să vadă dacă sunt adevărate sau nu,—pe acte false a tirit Romînia într'o afacere de cea mai mare gravitate. Și totuși nu 'i zic falsificator; am destule să 'i spun fără să 'i spun și aceasta. (Aplause).

Și același om, mie, care am adus un act recunoscut de adevărat de mitropolitul Miron care l'a primit, mie îmi spune că sunt falsificator! (Aplause).

Pe acte false ați acuzat. Și cum ați judecat! Vă rog, d-lor deputați, să faceți această operațiune mecanică la d-v. acasă, ca să vedeți cum s'a judecat. Vă rog să citiți raportul comisiunei de dare în judecată, raportul comisiunei de examinare și sentința Sinodului, și dacă veți fi în stare să citiți acestea toate, în numărul de minute cit a ținut ședința Sinodului în care s'a hotărit pedeapsa mitropolitului Ghenadie, eū mă dau învins.

Eraū scrise dinainte toate, și eū știu de la unul din judecători care a spus unui amic al meu—și la nevoie voiū spune cine—știu că era lucru hotărit că chiar dacă cerea omul 24 ore să se apere, i se refusa. O asemenea hotărîre chiar dacă ar fi fost dreaptă, este un lucru făcut ca să înalțe respectul țarei pentru înalta autoritate bisericească, este un lucru care să ridice sentimentul religios în această țară?

Un asasin, d-lor, și se judecă cu oare-care decență!

Și să creadă poporul că în 24 de ore se poate răfui mitropolitul unei țări?

Dar, d-lor, aceasta a fost prima hotărâre; a venit și a doua hotărâre.

D. președinte al consiliului zicea că a fost o hotărâre de iertare. Nu! Nu!

Ia să v'o citesc, și aceasta o voi citi toată pentru că trebuie să rămână încă o dată în *Monitorul țării*.

Veți vedea dacă este vorba să se ridice pedeapsa sau să se ridice hotărârea.

Ei, d-lor, n'am dat eu în cursă; mi s'a propus textul *să se ridice pedeapsa*, și am refuzat, și am pus cuvintele *să se ridice hotărârea* și așa s'a făcut, căci așa trebuia să se facă.

„Avind în vedere propunerea făcută de d. ministru al instrucțiunii publice și al cultelor, sub No. 4.830, în cuprinderea următoare: Să se ridice de d'asupra mitropolitului Ungro-Vlachiei, Ghenadie Petrescu, *hotărârea* sinodală de la 20 Maiu 1896.“

Ia să vedem considerantele sunt de iertare?

„Considerind căldurosul apel, făcut de d. ministru prin discursul ce l-a rostit în Sf. Sinod, în sprijinul acestei propuneri.“

Care era acest apel, cum să nu 'l știu cind eu îl dictasem, adică să mă explic, dictasem partea următoare:

„S-tul Sinod a judecat în lipsă pe mitropolitul Ghenadie, așa că înalta și S-ta aceasta autoritate bisericească, nici a putut și nici a fost pusă în pozițiunea de a cunoaște toate întimpinările la invinuirile ce i se aduceau.“

„Intrind apoi în examinarea de aproape a acestor invinuirii ne-am convins că unele din ele cad în competența autorităților laice, și că asupra lor s'a pronunțat ordonanța judecătorului de instrucțiune din 12 Noembrie 1896, care a fost anulată.“

„Cit se atinge de prima invinuire de domeniul pur spiritual „că ar fi introdus inovațiuni în serviciul Sf. Liturghii, schimbând tipicul serviciului archieresc de Sfinta Liturghie, contra usurilor din vechime stabilite“, mărturisirea în public făcută în urmă de mitropolitul Ghenadie că un singur moment în viața sa n'a încetat de a păstra și de a se închina și la dogma Sfintei Treimi, ce este

prima între primele dogme ale regiunii creștine, 'mă este mîngîietor lucru de a crede că v'a învins și pe voi, înalți prelați, că această invinuire nu mă poate sta în picioare.

„Căzînd această primă invinuire care, după canoane, atrage după sine căderea și a celor-l'alte invinuirii. (Vază-se canonul 139 din Sinodul de la Catargena). — Am spus deja prin presă că n'am făcut eu tot discursul, ci numai o parte.

„Sfîntul Sinod deliberînd asupra acestei propunerii, conform art. 27 din regulamentul său interior, a trimis-o în examinarea unei comisiuni compusă din trei P. P. S. S. membrii, cari au presintat următorul raport:

„Inalt prea sfîntite președinte,

„Subsemnații membrii ai comisiunii aleasă de Sf. Sinod pentru a se rosti asupra propunerii d-lui ministru de culte și instrucțiune publică, care cere a se ridica de d'asupra mitropolitului Ungro-Vlachiei Ghenadie Petrescu hotărîrea de la 20 Maiu 1896, intrunindu-se astăzi, 4 Decembre, am luat în cercetarea cea măi de aproape numita propunere, și avînd în vedere temeiurile pe cari d. ministru le aduce în sprijinul propunerii sale;

„Comisiunea, în unanimitatea, însușindu'și acele temeiuri, recunoaște că, în adevăr, mitropolitul Ungro-Vlachiei, Ghenadie Petrescu a fost judecat în neființă, așa că Sf. Sinod nu a putut cunoaște toate întîmpinările la invinuirile ce i s'au fost adus.“

Aceasta este o iertare, d-lor ?

Să întrebe d. prim-ministru pe colegii săi avocați din minister, și'i vor spune că aceasta este o opozițiune la sentința dată în lipsă, și că opozițiunea îndată ce este admisă în principiu, șterge tot ce s'a făcut.

„Intrînd apoi în examinarea tuturor acestor invinuirii, a constatat că unele din ele cad în competența autorităților laice, și că asupra lor s'a pronunțat ordonanța judecătorului de instrucțiune din 12 Noembre 1896, care a fost anulată.“

Va să zică, spune că o parte din temeiurile hotărîrei de condamnare, le-au dat fără competență.

Aceasta este iertare, d-lor ?

Cînd un judecător spune că, a fost incompetent, aceasta va să zică că mă iartă ?

„In ce privește prima invaziune de domeniul spiritual, intitulată : *Lovire directă în contra bisericii ortodoxe.*“

Mă opresc un minut aci.

Am spus-o atunci la întrunire și o repet acum : Era un lucru monstruos acesta, ca unui om acuzat de erezie, să'i ieși numai gradul lui de Mitropolit, și să'l păstrezi ca membru în biserica Domnului nostru Iisus Christos.

Ereticul nu are voie să se apropie de Sfînta grijanie.

Cînd găsești pe un preot că a spus o erezie, să'i ești numai lucrul lumesc, care ți trebuie, gradul lui de Mitropolit, și să'i lași trupul ca să se împartășească cu trupul și sîngele Domnului ? Prihănești atunci Sfînta grijanie ! (Aplause).

„Prin aceasta că ar fi introdus inovațiuni în serviciul S-tei Liturghii.

„Schimbînd tipicul serviciului arhieresc de la S-ta Liturghie, contra uzurilor din vechime stabilite în această privință.“

Ia ascultați acum iertare :

„Mărturisirea solemnă ce Mitropolitul Ghenadie a făcut în urmă, că un singur moment în viața sa n'a încetat de a păstra dogma S-tei Treimi, care este prima între primele dogme ale religiunii creștine ;

„Comisiunea s'a convins că această invinuire nu mai poate sta în picioare.“

Va să zică, ce se zice ?

L'am judecat în nevință ; fiind judecat în nevință, nu a putut să'mi spună că el respectă S-ta Treime. A spus el că respectă S-ta Treime, invinuirea nu mai poate să stea în picioare.

Am spus că la erezie ereticul nu se iartă, ereticul trebuie să'și părăsească erezia.

Măi departe :

„Considerînd că după Sfîntele canoane și anume după canonul 139 din sinodul de la Cartagena, toate invinuirile cad prin faptul numai că prima invinuire a căzut —

că acest canon este imperativ, glăsuind în următorul mod : „Aū plăcut că de cite ori clericii se pirăsc de către piriși cu multe vinovății, și dacă de dinșii, pentru ceea-ce în-tiū s'a lucrat, nu s'a putut dovedi, pe cele-l'alte după aceasta să nu se primească.“

„Avind în vedere considerantele și concluziunile acestui raport, pe care îl aprobă S-tul Sinod.“

Vă atrag atențiunea asupra acestor două din urmă cuvinte, al cărora rost istoric îl știū; *raportul nu mai este al celor trei, ci al S-tului Sinod.*

Și apoi S-tul Sinod hotărăște.

„Ridică de d'asupra Mitropolitului Ungro-Vlachiei, Ghenadie Petrescu, hotărîrea de la 20 Maiū 1896.“

Ei, unde este iertarea? Dar d-v. ziceți: nu a fost restituit în integrum Mitropolitul Ghenadie. A fost restituit în integrum căci *Monitorul Statului*, pe care nu îl puteți băga în buzunar ca discursul de la Senat, *Monitorul* publică în urmă această demisiune a Mitropolitului primat din Scaunul său, demisiunea prin care zice așa :

„Sire, de la începutul crizei dureroase prin care a trecut de atitea luni S-ta noastră Biserică romină, mi-am pus toată nădejdea în dreptatea Majestății Voastre.

„Acum cind dreptatea mi s'a făcut și S-ta noastră Biserică nu mai este turburată de niște intimplări, pe cari, eū, urmînd pilda Mîntuitorului, m'am hotărit să le uit.“

Iată cine grațiază, d-lor. (Aplause).

„Nu voesc să se creadă că ași fi piedică la dragostea și liniștea care trebuie să domnească printre păstorii sufletești ai neamului nostru.

„Prețuind mai mult binele sfintei noastre biserici și părărea supușilor credincioși ai Majestății Voastre de cît deșertăciunile slavei, și mării lor, rog pe Majestatea Voastră să bine-voiți a-mi primi demisia din Scaunul de Mitropolit-Primat al țării.

M'am ținut staternic în fața nedreptății, privilegiu de vrajbă între frații mei întru Christos nu voiū să fiū.

„De aci înainte, ca și în trecut, mă voiū ruga lui Dumnezeu pentru liniștea și buna stare a sfintei noastre biserici, pentru înălțarea și propășirea patriei, și pentru

sănătatea și îndelunga viață a Majestății Voastre, și a întregii Dinastii. Sunt al Majestății Voastre.“

Și în urmă vine decretul M. S. Regelui prin care demisiunea este primită.

Restitutio in integrum complectă, și mai mare chiar de cât dacă s'ar fi reintronat în scaunul său, căci este mai mare lucru când ai fost victimă să ierți și să pleci pentru ca să se facă pace.

Dar, d-lor, faptul rămîne că sub guvernul d-v. același Sinod, pentru aceleași cauze, pentru aceleași invinuirii și fapte, aduse aceleași persoane, tot în 24 de ore a judecat alb și a judecat și negru.

Este aceasta spre înălțarea sentimentului religios?

S'a înălțat biserica romină?

Succedarea unor asemenea triste împrejurări n'a slăbit ființa acestui Sinod, n'a știrbit sentimentul religios al țării. (Aplause).

De aceea, d-lor, nemuritorul Alexandru Lahovari, în ultima oră cînd a voit Dumnezeu să-i dea un condei în mină și eu cred că ar fi fost mai bine să mai fi trăit puțin, să se vadă răzbunat de toate insultele pe cari le aduceați în cestiunea națională văzînd cum se ridică în valuri indignarea țării, scria :

„Precum primatul a fost osîndit fără nici una din aceste forme sau garanții, tot ast-fel a fost achitat fără chiar a se căuta un pretext cit de slab la o așa minunată contrazicere.

„Singura deosebire este că, dacă osînda s'a ticlit în 24 de ore, desvinovațirea a urmat în 24.

„Nimic nu se schimbese însă. Același acuzat, aceeași judecători, aceleași capete de acuzare, aceleași motive de apărare.

„Ne înșelăm; se schimbese ceva: se schimbese guvernul. Sturdza-Poni a cerut condamnarea; condamnare a pronunțat Sinodul.

„Aurelian-Mirzescu a cerut achitare. Achitare s'a hotărit de Sinod. De rușine, de conștiință, de lege, de credință, de frică de Dumnezeu, nici vorbă.

„Un guvern este pe pămînt și în Ceruri nimic.

„Rușine! de zece ori rușine.“

Aceste nobile accente, d-lor, sunt ecoul a celor ce s'au petrecut in multe inimi.

Și dacă este adevărat că a doua hotărâre era indispensabilă după cea d'intîi, cine nu vede păcatul celor cari a făcut pe cea d'intîi?

Dar, d-lor, cel puțin cu acest sacrificiu crezusem că s'a isprăvit această cestiune, că este închisă. Tot era ceva. Ei bine nu, tot nu v'ați liniștit? Acest om nu mai era mitropolit...

D. N. G. Stătescu: De ce atunci l-ați făcut d-v., de ce ați schimbat legea?

D. Take Ionescu: Plecase la Căldărușani, acolo unde d-v. vroiați. Nu ați votat pensiunea făgăduită, *scrisă în punctele convențiunei*?

Foarte bine, nu ați făcut-o. Cestiunea se isprăvise. Se isprăvise cestiunea așa de mult, în cit în unul din acele momente de elocință în adevăr superioară, capul statului mulțumea frunțașilor țarei că s'a închis această cauză de turburare; și toată lumea credea că cestiunea este isprăvită! Dar, d-lor, cu d. prim-ministru nu se isprăvește nici odată. (Aplause).

Se duce la Craiova la întrunire, și de odată, de unde vorbea de alegerile comunale, de unde vorbea de lupta dintre noi și d-sa, iar îi cășunează pe mitropolit. Pentru ce? Să vă spun eu de ce.

D-sa voia atunci să facă două lucruri:

I) Să se răzbune pentru o neplăcere.

II) Să lovească în disidența liberală, dispăruții de azi, în aceia cari nu vroiau să se înhame la carul guvernamental.

Care fusese meritul guvernului Aurelian? Avusese norocul să prezideze la rezolvarea unei mari crize.

D. Aurelian, merită recunoștința d-lui Sturdza, căci 'i-a făcut serviciul, că l-a scăpat de urgie. În schimb are să-l ponegrească în toată țara spunînd, că a fost un complice al conservatorilor, că a turburat pacea țarei, morala și biserica! Al doilea fapt era, d-lor, că mitropolitul Ghenadie a îndrăznit să meargă la Sibiu la înmormîntarea mitropolitului Miron, și pentru că a îndrăznit să se ducă acolo, ca recunoștință pentru acel cap al biseri-

cei, care îi luase apărarea în vremuri de nenorociri, trebuia să-l pedepsească.

Aceasta este caracteristic pentru d. prim-ministru. Cînd se întorseseră Grecii din Brăila și Galați care se dușeseră să se bată pentru patria lor, nu i-a primit.

Pe Grecii cari nu s'au dus să se bată pentru patria lor îi păstrează, dar pe Grecii cari au fost patrioți și și-au pus viața în primejdie pentru apărarea țării lor, pe aceia nu-i primim. (Aplause).

Tot așa, pe Ghenadie care nu s'ar fi dus să-și arate recunoștința la Sibiū către rămășițele omului care îl ajutase, nu-l atac; pe Ghenadie care se duce să facă un fapt pios, trebuie să-i dau la cap. Și atunci se intimplă acel lucru extraordinar pe care-l găsim în discursul d-lui prim-ministru la Craiova. D-sa în acel discurs zice: „Disidenții noștri s'au aliat însă cu conservatorii, cu inimicii naturali ai partidului național-liberal, ca să susțină pe fostul mitropolit Ghenadie, care reprezenta în cel mai înalt grad toate relele obiceiuri ale înaltului cler de la noi.” (*Voința Națională*, 17 Octombrie 1898).

Va să zică acuzațiunea formală..., doi ani după fapta d-lui Aurelian.

Intr'un timp d. Sturdza felicita în Senat pe d. Aurelian. Da, dar atunci d. Aurelian era la guvern. Mai tirziū îl denunță țării că a fost aliat cu conservatorii, ca să susțină pe mitropolitul Ghenadie:

„Disidenții noștri s'au unit cu conservatorii pentru ca să ridice pe Ghenadie în sus, să infunde legile și morala și biserica în jos, și pe spatele călcărilor de legi, a călcărilor de canoane, să se sue în sus, ca să ia guvernul țării. Disidenții noștri s'au impus pentru un moment țării prin Ghenadie și prin aliații lor conservatori; ei nu au ajuns la guvern prin țară și prin partid.”

Ei bine, credeți că s'a isprăvit? Nu, aceasta era la Octombrie, cînd disidenții se țineaū dirji, acum însă este nevoe de disidenți, fiind-că a făcut comedia ăla de la Budapesta. Și de aceea iar o schimbă. Iar sfirleaza!

În Senat, zice d. Sturdza, că Aurelian a făcut o operă bună, rezolvînd această cestiune; la Craiova; Aurelian a complotat cu conservatorii, contra partidului liberal, disidenții nu au venit prin țară, ci au venit să dea bise-

rica jos și să se sue ei în sus, adică să se ridice pe ruinele bisericeii, cea mai mare crimă. Acum iar s'a schimbat boerul, căci iată ce zice în Cameră d. Sturdza : „Iată cum stă cestiunea Ghenadie. Prin urmare dacă e vorba aci de domnia legilor, atunci ministerul național-liberal prezidat de mine a ținut sus în această împrejurare drapelul domniei legilor. Nu neg că d. Aurelian a împăcat lucrurile și că a știut să tragă și pe conservatori în pacificare. În această privire nu am nimic de zis.“ (Interuperi).

Va să zică n'a complotat cu conservatorii ca să dea biserica jos și să se sue el sus, ci a venit să pacifice țara, ba încă a știut să atragă și pe conservatori la pacificare.

D-lor, dacă mi-ași face interpelarea peste două săptămîni și dacă s'ar întimpla să facă d. Aurelian în acest timp o declarațiune mai ostilă guvernului, ce credeți d-v. că d. Sturdza nu ar face iar o altă declarațiune cam ca aceea pe care a făcut-o la Craiova? (Aplause).

În așa împrejurări cum să discuți, cum să stai la vorbă? Vedeți? fiind-că d. Aurelian trebuie menagiat, călcările de canon sunt înlăturate și puse la hambar, și rămîne că conservatorii au făcut comedia. Și cum?

Iată cum : gonind din scaun pe mitropolitul Iosef ca să aleagă pe Ghenadie. Vedeți, iar citesc, căci trebuie să fie lucru ca la un dosar, să stea acolo tot, spre judecarea posterității : „A vrut să facă legea distrugătoare a clerului.“

Intîiî întreb d-lor : Am vrut să fac o lege a clerului distrugătoare a bisericeii ortodoxe ? Am atentat la biserica lui Christos ? Și ești de trei ani și jumătate prim-ministru al țarei, și guvernezi cu legea mea, prin care am atentat la biserica lui Christos ! (Aplause).

Bine, d-lor, am vrut să fac o lege distrugătoare a bisericeii lui Christos, și în comitetul delegaților de la Senat, din 5 delegați erau 3 episcopi ! și din 7 senatori episcopi 5 au votat și susținut legea ! Cum se potrivește ? Am vrut să fac o lege distrugătoare a bisericeii lui Christos și fără să-l rog eă, din propria sa inițiativă, a venit părintele Mironescu și a scris o broșură în apărarea legii și venind d-v. la guvern, cel d'intîiî pe care l-ați făcut

episcop, a fost părintele Mironescu! Bine, d-lor, între doctorul în teologie Mironescu, pe care l-ați făcut episcop și între teologul d. prim-ministru, de ce să-l cred eu mai bine pe teologul fără titlu de cit pe cel și cu titlu și cu darul Domnului? Am vrut să distrug biserica lui Christos?

Maî la vale :

„De aci s'a început cestiunea Ghenadie, găsind opunere din partea cea sănătoasă a clerului și maî ales din partea unuia din cei maî luminați și maî autorizați membri ai clerului înalt, din partea Mitropolitului Primat Iosif, guvernul conservator a decis să înlătore acest obstacol și-a executat această hotărîre detronînd pe Mitropolitul Iosif și intronînd pe părintele Ghenadie în Mitropolia din București.“

Iar mă opresc. Nu e adevărat că am găsit verîo opunere din partea Mitropolitului Iosif. V'am spus-o la Senat în 1893 și e în *Monitorul Oficial* pagina 757.

Sunt de atunci 6 ani și nu ați fost în stare să-mi aduceți o desmințire din partea Mitropolitului Iosif. Ce v'am spus?

„*Mitropolitul Primat* m'a autorizat pe mine, torturatorul Mitropolitului, pe mine, care l'am făcut ziceți, să imiteze pe Carol Quintul, m'a autorizat să maî declar că din ciți miniștri de culte a avut ocaziunea să'i cunoască și să trateze cu ei, nici unul nu s'a purtat maî politicoș și maî reverențios cu dînsul de cit actualul ministru de culte. (Aplause. *Monitorul Oficial*. Desbaterile Senatului 1893, pagina 757).

D-lor, Mitropolitul Iosif trăește, e coala, întrebați'l. Știți cum a venit demisia lui? V'am spus-o la 1893 și v'o repet și azi. Deja sub ministerul Florescu în care ministrul de instrucție era Poni, pe atunci membru al ministerului conservator Florescu. Mitropolitul primat Iosif a vrut să se retragă.

D-lor, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iosif e omul cel maî blînd și cel maî dulce pe care îl poți întilni; e un om foarte muncitor, scrie, traduce, lucrează excesiv, și maî e ceva care cînd am avut raporturi cu Înalt Prea Sfinția Sa, 'mă-a atras o deosebită dragoste, e că la vîrsta sa, are norocul să'i trăiască încă bătrîna sa mumă. Nu știu dacă trăește încă.

Voci : A murit.

D. Take Ionescu : A murit ? 'Mi pare rău, avea o pietate filială pentru muma sa, care 'ți înduioșa inima. Cînd am venit eu ministru, în toamna lui 1891, mitropolitul Iosif, de mai multe luni voise cu orîce preț să se retragă, și numai grație rugăciunilor Capului statului, ale generalului Florescu și lui Lascar Catargiu, primise să stea până după jubileul Majestății Sale.

Cînd 'i-am făcut prima vizită, cînd nici vorbă nu era de verî-o lege a clerului, cel d'întîiîu lucru 'mî-a spus : 'Mi pare bine că te văd, te cunosc, văd un ministru tînăr, am să 'ți spuî însă un lucru : Regret că n'o să putem trăi mult împreună, căci eu mă retrag.

Dar de ce, înalt prea sfinte, toată lumea te rugăm ca să stai ! De geaba ! a fost luptă aproape între noi și mitropolitul Iosif ca să rămînă ; nu vrea omul să stea.

Dar mai departe, cînd s'a rezolvat criza Ghenadie, una din condițiunile convenite între noi și guvernul Aurelian a fost ca să se aleagă mitropolit Înalt prea sfinția sa mitropolitul Iosif. Și ziceți că noi l'am gonit, cînd noi am pus condițiunea ca să'l aleagă pe dînsul !

Mai departe s'a dus d. Dissescu în vară, pe cînd ținea criza Ghenadie, la Căldărușani și 'l-a întreat din partea noastră pe mitropolitul Iosif : Primești să fii mitropolit ?

A răspuns : Până nu se va rezolva cestiunea Ghenadie nu primesc, căci eu nu primesc doi mitropoliți în țară ; dacă se va demite dînsul voiî vedea ce îmi vor zice interesele creștinilor.

Înainte de a'și da hotărîrea, ne-am dus la hotel Continental unde trăia înalt prea sfinția sa ; a primit visita mea și a d-lui Maiorescu ; fie-care în parte ne-am dus și 'i-am afirmat din partea conservatorilor dragostea noastră complectă, bună-voința noastră complectă și hotărîrea noastră să'l apărăm cînd vom mai fi la guvern de unele porniri cari există în Sinod, ale unor membri asupra căroro tac astăzi fiind-că nu vreaî să acuz pe nimenî.

Mai departe : Mitropolitul Iosif a dat o enciclică cînd s'a retras, și fiind-că se răspîndea sgomotul că eu îl goneam, mitropolitul Iosif spunea în enciclică :

„Obosit cu trupul și slăbit, coprins și ținut zilnic de „suferințe, căci trupul omenesc este neputincios“, cum zice și sfântul apostol Pavel: „Cine este slab și eu să nu fiu slab, dacă trebuie a mă lauda nu mă voi lauda de cât întru neputințele mele. Dumnezeu și părintele nostru Domnul Isus Christos, cel ce este bine-cuvîntat în veci, știe că nu mint.“

„De aceea m'am hotărît a mă retrage pentru tot-d'a-una de la scaunul Archiepiscopal al Mitropoliei Ungro-Vlachiei, motivat numai de suferințele mele trupesti și nici de cum din ver-o altă cauză, de a petrece restul vieții mele în liniște și singurătate spre alinarea durerilor.

„Mă simt dator să vă spun din suflet, vouă iubitorilor mei fi sufletești, că nu din altă pricină vă părăsesc, abia după o păstorie de șase ani și patru luni, ci numai din cauza sănătății mele zguduită și ruinată.“

Acum, d-lor deputați, dacă ast-fel s'aun petrecut lucrurile, ce mai găsiți? Am făcut o modificare în legea Sinodului ca să poată fi eligibil episcopul de Argeș.

Apoi, d. Mirzescu, cel mai tare în dreptul canonic dintre d-voastre, m'a spus în ședința Senatului de la 12 Ianuarie 1893 (*Monitorul oficial* pagina 1115), că proiectul de lege este inutil:

„Am luat legea Sinodului de la 1872 și m'am întreat, bazat pe regulile de talmăcire, adică de interpretarea legilor, dacă era necesitate în ceea-ce privește alegerile de episcop saun mitropolit, ca să se presinte acest proiect de lege? Și citind cu luare aminte ultimul aliniat al legii de la 1872, m'am convins că nu era trebuință de un asemenea proiect.“

Atunci cum rămîne cu modificarea legii clerului care a forțat pe înalt prea sfinția sa mitropolitul Iosif să se retragă?

Dar, d-lor, noi am ales pe episcopul Ghenadie? Mai întiî de toate un guvern este în dreptul lui să aleagă pe oricare dintre episcopi dacă 'l vrea reprezentațiunea națională. Dar eu vă fac o întrebare d-voastre: D-v. cit timp ați fost la guvern în ce apreciere aveai pe episcopul Ghenadie?

Ei bine, d-lor, știți că d. prim-ministru poate să fie

hain în politică, dar ține foarte mult la colecțiunile sale de documente istorice, și nu poate să fie o onoare mai mare pe care să o facă primul-ministru unui om, de cît să'l ia părtaș cu dînsul la această ocupațiune deosebită a sa: Este mai puțin, ca d. prim-ministru să ia pe cine-va coleg în guvern, de cît să'l ia coleg într'o lucrare istorică pe care o întreprinde. Ca să facă această onoare d. Sturdza episcopului Ghenadie, trebuia să aibă despre el o bună părere!

Mai departe. Am căzut de la guvern. Într'o zi prințul Dimitrie Știrbey mă previne că la d-na Balașa va fi o convocare a reprezentanților familiei, și a citor-va oameni politici din țară, pentru ca, în acea adunare, să se aleagă comisiunea prevăzută de testament, pentru examinarea administrațiunei și șocotelelor, și cum cei doi epitropi, Știrbey și Bibescu trăiau în rele raporturi cu Ghenadie mitropolitul, care, recunosc, are un caracter dificil, m'a invitat și pe mine la acea întrunire.

Ce să văd! Alături de mitropolitul Ghenadie, la dreapta, ca dragostea cea mai de aproape, era episcopul Parthenie. 'Mi-am zis: Este răsturnarea cerului și a pămîntului. Și cine mai era prezente în sală și era în dragoste cu mitropolitul Ghenadie? D. Sturdza, care descoperise că și d-sa este rudă, printr'o strămoașe Balș. A făcut un discurs călduros mitropolitului, 'i-a mulțumit că 'și-a adus aminte că și d-sa este rudă, și pentru întia oară l'a chemat și pe d-sa la acea adunare de rude.

Atunci s'a ales acea comisiune de șocoteli, din care a eșit tot boclucul, toată afacerea pe care o știți, și pe urma căreia s'a făcut toată comedia.

Ceea ce vreați să constatați este că, după venirea d.-v. la putere, am văzut relațiuni de intimitate între d. prim-ministru și mitropolitul Ghenadie! De ce vă mai întrebați de ce l'am ales?

Este, dar, exact că prin această serie de fapte ați scăzut sentimentul religios și prin aceasta viața politică a Romîniei. Este exact.

Fac o concesiune. Să zicem că era în interesul bisericei sau statului ca mitropolitul Ghenadie să înceteze de a fi mitropolitul acestei țări.

Fie! Dar așa trebuia să procedați? Un guvern cu minte și înțelept așa procedează? Un guvern cu minte și înțelept nu trebuie, înainte de toate, și cu aceasta voiți trece în a 5-a și ultima serie a observațiilor mele, să știe că sunt anume cuvinte pentru cari trebuie în regatul român, o mare rezervă în tot ce privește cestiunile bisericesti?

Cine și iubește cu adevărat țara cu instituțiunile ei fundamentale, mai bine să sufere o mulțime de lucruri, de cât să turbure cestiunile bisericesti.

Eū, care obținusem legea clerului de la Cameră, cu mare bucurie din partea Camerei și partidului, am ținut-o trei săptămîni până a nu o duce în Senat, ca să mă înțeleg întiiu cu Episcopatul asupra amendamentelor de făcut. Nu o făceam fără aceasta, și nu am nevoie să mă explic de ce. Nu este patriotic a ridica în România cestiuni cari să privească biserica ortodoxă a regatului român.

Și acum, d-lor, trec în a cincea serie de observări ale mele.

D-lor, pentru o viață complectă ne trebuie libertate, ne trebuie respect al demnităței țarei, ne trebuie respectul armatei, ne trebuie sentimentul religios, ne mai trebuie un lucru, d-lor. Sunt prea plăpînd instituțiunile noastre ca să trebuie să le întărim pe toate. Ne trebuie să întărim coroana.

Cum să întărește coroana? D. Nacu răspunzînd zilele trecute, zicea, că ceea-ce facem noi e o evoluțiune a partidului conservator, obicînit a lupta în contra Coroanei, cînd nu mai are speranță.

D. C. Nacu: În ori-ce caz nu sunt cuvintele mele.

D. Take Ionescu: Acesta e sensul.

Eū accept cu plăcere o dezbatere pe acest teren și rog pe d. Nacu să-și aducă arhivele, dar să-mi aduc și eū arhivele, să aduc și eū *spionul prusian*, care a fost făcut de d. Mirzescu, sub dictarea d-lui prim-ministru.

D. Dim. A. Sturdza, președinte al consiliului: Nu e adevărat, e minciuna. (Aplause).

D. Take Ionescu: D-lor, cînd sunteți prieteni cu d. Mirzescu, sunteți foarte categorici la dezmințiri, cînd nu

sunteți prieteni cu d. Mirzescu, sunteți mai puțin categorici la dezmințiri. (Aplause).

D. Dim. A. Sturdza, președinte al consiliului: Faptele pe cari le-ați spus e o minciună. (Aplause).

D. Take Ionescu: Fiind-că biuroul nu a făcut nimic, atunci sunt dator eu să-mi fac singur dreptate, și să declar, că ceea-ce ați spus d-v. despre mine cu broșura, e o minciună. (Aplause).

Continuă, d-lor. (Aplause).

D-lor deputați, voiă aduce atunci broșura baronului de Hahn, voiă aduce pe Iordache Vulpescu; voiă aduce articolele din *Romînul* întitulate „Sinaia fură“, voiă aduce întreaga presă și ca să nu mă ostenesc, le voiă lua din colecția făcută de d. Al. Giuvara, fost coleg al d-lui prim-ministru, și așa armat, voiă sta la vorbă cu d. Nacu.

Așa cum a vorbit d. Nacu, este o tendință greșită, o tendință în contra căreia mă înscriu, este tendința de a voi să ascundă răspunderea guvernului la spatele Soveranului, adică să se dea să se înțeleagă, că răspunderea trebue să se sue mai sus. (Aplause).

Cînd a început această tendință a d-lui prim-ministru? Acum doi ani, cînd se agita cestiunea Ghenadie, cînd venise deputații și senatorii în București, și toată lumea, simțea, afară de cei nesimțitori, că situațiunea nu mai merge.

Atunci, la întrunirea majorităților, s'aū spus cuvinte grave, cari numai în urma protestărei energice a presei aū fost pe jumătate dezmințite, se spunea că ori-ce s'ar face, nu se revine asupra cestiunei, fiind-că nici o-dată nu va permite M. S. Regele să revină.

Era acest fapt, un fapt de om de stat, că atunci cînd este o cestiune ortodoxă să-ți ascunzi fapta ta la spatele Regelui? (Aplause).

D. Dim. Sturdza, președinte al consiliului: Nu este adevărat.

D. C. Nacu: Afirm, că la Senat nu s'a pus înainte persoana Regelui. (Aplause).

D. Take Ionescu: Dar astazi, d-lor deputați, ce însemnează să spună d. Nacu, cînd se vorbește de decorarea lui Jeszensky, că: nu cum-va vreți să ataci pe cine-va?

Adică aceasta însemnează că decorarea lui Jeszensky nu este fapta numai a primului-ministru, dar că este fapta și a alt cui-va.

Nu este exact, d-lor, că declarația în sine ar fi un act de altă natură de cît ori-ce alt act al Statului, căci decretul este contra-semnat de ministru și el singur este responsabil.

D. C. Nacu: Așa este.

D. Take Ionescu: Dacă este așa, de ce mă întrebî cînd critic acest act al ministrului, dacă această critică are intențiunea să meargă mai departe?

Ce? Suntem copii de înțarcat ca să nu înțelegem înțelesul cuvintelor? Apoi să vă citesc și lucru tipărit.

Pleacă d. ministru-președinte în campanie electorală, anunță țării întregi că este o campanie politică, cere țării vot de încredere, se plimbă la Iași, se plimbă la Craiova și ce spune? Iată un pasagiū din „Voința Națională“:

„O preocupare trebuie să avem cu toții și trebuie să ne pătrundă inimile și sufletele. Mare lucru este cînd o țară are un cap al statului înțelept, conștiincios și muncitor. Acest lucru, Dumnezeu ni-l a dat. Prin Regele nostru am înaintat atît de temeinic, pînă ce am ajuns la situațiunea în care e astăzi Regatul român.

„Să ne uităm mai mult spre dînsul, ca să învățăm de la dînsul, cum să ne ținem nestrămutați în calea prielnică binelui țării. Să nu stricăm aceea ce înțelepciunea și munca Regelui a clădit.“ (Aplause prelungite și îndelung repetate).

Ei bine, așa se închee o campanie electorală între două partide?

D. vice-președinte: Ați ascultat cu o paciență îngerească patru ore pe d. Take Ionescu, care a vorbit pe aceleași ton, vă rog acordați-i aceeași ascultare.

D. Take Ionescu: Intr'o campanie politică dintre două partide, n'ai să vorbești de cît de meritele partidului tău și de demeritul partidului advers, n'ai să învoci numele capului statului. (Aplause, protestări, zgomot). D-lor deputați, sunt foarte satisfăcut de exploziunea d-v. (zgomot, intreruperi), a venit la timp, căci unul este limbajul de

aci și altele sunt șoptele (protestări, zgomot) din culoare, și după limbajul de aci, multe vor înceta.

Și acum, d-lor, încheiū: s'a scăzut vieața politică a regatului Romîniei, de această scădere este vinovat d. prim-ministru și orī ce ați crede d-v., pentru această vină va fi pedepsit. (Aplause prelungite).

* * *

Cîte-va esplieațiuni date d-lui Vintilă C. A. Rosetti

(Sedința Camerei din 24 Martie, 1899)

În discursul său pronunțat asupra scăderii vieții politice din regat, d. Take Ionescu vorbise de unele articole anti-dinastice, apărute în *Romînul*, d. Vintilă C. A. Rosetti, căuta prin unele detalii să arate că acele articole nu erau scrise de Costache Rosetti, acesta lipsind atunci din țară.

D. Take Ionescu, a crezut de a sa datorie a se explica; d-sa vorbi ast-fel:

D. vice-președinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu: Nu voiesc, d-lor deputați, sub pretext de cestiune personală, să redeschid cestiunea aceea lungă cu d. prim-ministru asupra atitudinii sale în tot cursul carierei sale politice față de Corónă.

Maī avem vreme.

Am tratat-o la 1883—1888 și o s'o maī tratăm căci e inepuisabilă; am ținut însă să iaū cuvîntul în cestiune personală ca să asigur pe d. Vintilă Rosetti că dacă mi-ași fi inchipuit că în citațiunea mea din *Romînul* d-sa ar vedea vre-un atac la memoria lui C. A. Rosetti, nu ași fi făcut-o.

Repausatul C. A. Rosetti mi-a arătat atita... nu pot să zic prieteșug, căci între un om de vîrsta mea și un om de vîrsta lui, era maī mult de cît prieteșug, și aceste sentimente ale lui Costache Rosetti, pentru mine nu s'aū dezmințit nici o-dată. Pot să zic, d-lor, că dintre cele maī plăcute suvenire pe care le-am în acești 18 ani, de cînd trăesc în țară, sunt și relațiu-

nile personale pe cari le-am avut cu repausatul Costache Rosetti.

D. Vintilă Rosetti știe că am rămas până la ultimul ceas al repausatului Rosetti, dintre acei cari fără să-i fi datorat nimic, căci n'a avut ocazie să facă pentru mine nimic, aū fost mai respectoși și în adevăr mai prietenoși. Nu voiū uita nici o-dată căldura părintească, dragostea cu care Costache Rosetti, în două grave împrejurări din viața mea, m'a tratat. Atunci cînd am avut nevoie de mîngiere sufletească, mi-a dat-o pe d'intregul. Și ași fi fost un mare ingrat, dacă m'ași fi gîndit să ating memoria lui Costache Rosetti.

O voce: Și tot te-ai făcut conservator.

D. *Take Ionescu:* Nu știū ce ar face Costache Rosetti, dacă ar trăi astăzi, față de guvernul d-lui prim-ministru. (Aplause).

D-lor deputați, în două împrejurări vă ziceam, absolut ale mele personale (nu este cestiune de politica, pot să v'o spun), Costache Rosetti mi-a dat sfaturi părintești. Dar eu știam că atunci cînd s'a publicat acel articol, Costache Rosetti era la Paris și de aceea am citat, d-lor, acel articol, cum s'a citat de altmintrelea și altele. Luați discursurile mele și ale d-lui Djuvara de la 1886, 1887, 1888 și puteți să scoateți o edițiune aproape completă a celor făptuite de d. Sturdza contra Coroanei.

Ca probă de dinasticismul și respectul pentru Coroană d-lui prim-ministru actual, mai puteți adăoga, ceea ce știe și d. *Costache Lupu* din această Cameră, broșurile intitulate *Spionul Prusian*, pe cari d. prim-ministru le distribuia în casa lui George Palade din Birlad, puteți de asemenea aminti pe d. Sturdza cînd în casa lui Iamandi, la Iași, a zis lui Dabija: Să trăești Măria Ta!

D. *C. Nacu:* Dar de ce nu spuți cine a zis: „Să plece saū să se plece?”

D. *Take Ionescu:* Recunosc, d-le Nacu, că amîndoi avem bibliotecă. Nici în biblioteca d-tale nu ai să găsești ce-va personal mie, dar nici în biblioteca mea nu voiū găsi asemenea lucruri cari să te privească personal. Dar în tot casul, din ambele bibliotecă este cine-va care va eși rău; este d. prim-ministru actual.

Țin să fac o rectificare.

D. vice-președinte: Nu înțeleg pentru ce d-v. amestecați pe d. prim-ministru într'o cestiune personală a d-v. cu d. Vintilă Rosetti?

Aceasta mă face să cred că sunteți pasionat.

D. Take Ionescu: Dacă ar fi fost vorba de d-v. care țineți așa de mult la repausatul Rosetti...

D. vice-președinte: Vă rog, pe mine să mă scoateți din cauză.

D. Take Ionescu: Dacă ar fi fost vorba de d-v., ați fi lăsat d-v. să se creadă poate că ai vorbit...

D. vice-președinte: Nu voesc să vă cenzurez cuvintele d-v.; dar vă rog să vă marginiți în cestiunea personală.

D. Take Ionescu: Vreați să fac o rectificare.

În interpelarea mea asupra scăderii vieții politice a statului român am zis că fraza cu glonțul de revolver de la 14 Martie 1888, este în prefața cărții: *30 de ani de domnie*.

D. prim-ministru cu obiceiuita d-sale gentileță și bunăcredință, a spus: Nu este în prefață. Da! D-lor, nu este în prefață, dar este în efemeridele făcute tot de d-sa în volumul al II-lea: pag. 188, relative la 15 Martie 1888. Căutați și veți găsi acest ciudat lucru. Textual: „Ușierul Camerei N. Popovici e lovit de un *glonte de revolver*.”

Eu am spus că fraza aceasta este în acea carte, și fiindcă am greșit pagina mi s'a spus: Nu este. Dar este vorba: dacă pagina este exactă sau nu? Alta este cestia: da sau ba, este lucrul acesta scris de d. Sturdza în cartea *30 de ani de domnie*? V'am arătat că este, și că încă odată d. prim-ministru a ascuns adevărul.

Ultimele momente ale guvernului Sturdza

(Sedința Camerei din 24 Martie, 1899)

Comunicarea ce o face în această ședință Camera, d. Take Ionescu, e proba cea mai bună că ceasul căderii guvernului d-lui D. A. Sturdza sunase.

Incoherența, dezordinea sufletească și un fel de *nihilism* coprinsese pe toți. De la primul ministru până la cel din urmă ipistat, se făceau acte necugetate, acte inconștiente, acte de om nervos, de om care se înecă.

Îată comunicarea d-lui Take Ionescu :

D. Take Ionescu: D-lor deputați, am o comunicare foarte interesantă de făcut.

Vă aduceți aminte că d. Fleva a comunicat deja biuroului Camerei așiptul prefectului din Focșani în privința noastră a Camerei.

De astă-dată nu mai avem un fapt al unui prefect; avem alt-ceva, avem un act oficial care spune că ministrul de interne este autorul lui. (Aplause).

Înainte de a arăta gravitatea lucrului, să-mi permiteți să citesc actul :

„Poliția orașului Drăgășani... (Ilaritate).

D-lor, cînd actul vine din patria vinului, poate să producă ilaritate, dar aceasta nu schimbă gravitatea actului...

D. vice-președinte: Cred că nu este regulamentar ca să-l citiți.

D. Take Ionescu: Atunci îl voi citi sub formă de interpelare :

„Considerînd că nu este în căderea puterii executive de a califica de calomnioase voturile deputaților în Parlament;

„Considerînd că singurul mijloc admis de uzanțele parlamentare este a se vota de către Parlament afixarea discursurilor rostite în Parlament, prin care voesc să aducă la cunoștința publicului vre-o cesiune importantă, și atunci numai în urma unui vot al Parlamentului;

„Considerînd că deputații țării nu pot fi taxați de către puterea executivă, nici de fleviști, nici de aurelianiști, nici de dispăruți;

„Considerînd că este contrariu cuviințelor parlamentare și a respectului datorit Parlamentului a se trata o fracțiune din Parlament ca dispăruți, făcîndu-se ast-fel aluziune la vorbe: fuga este sănătoasă, dar și rușinoasă (Aplause);

„Considerînd că poliția orașului Drăgășani a afixat următoarea publicațiune:

POLIȚIA ORAȘULUI DRĂGĂȘANI

PUBLICAȚIE

D. prefect prin ordinul No. 2.581, comunică copie de pe telegrama d-lui ministru de interne în coprire:

„In ședința de azi a Camerei, d. Marghiloman a citit o declarațiune scrisă de 22 deputați conservatori, junimiști și fleviști cari declară, că față de cele spuse în Ungaria relativ la primul-ministru, că vor face prin toate mijloacele obstrucțiune, d. Sturdza, într'un discurs de o claritate absolută, a pus adevărul în evidență. A urmat discuțiunii violente cu acuzări calomnioase, după care d. Nacu, prin o cuvîntare zdrobitoare pentru acuzatori, a propus o moțiune prin care Camera, protestînd în contra aducerii în Parlament a calomniilor produse în străinătate, ceea-ce este o atingere a demnității noastre, dă d-lui Sturdza cea mai deplină aprobare și încredere la vot: 90 pentru, 18 contra. Drapeliiști dispăruți, faceți cunoscut.

„Pentru care dar se publică spre generală cunoștință.“
Șeful poliției, *Alexi Cercelarianu.*

No. 1350.

1899, Martie 19.

Pentru aceste considerante, interpelez pe d. minis-

tru de interne asupra telegramei ce a trimis-o și-l întreb dacă acesta este sistemul cel nou de guvernare civilizată la anul 1899 în regatul României. (Aplause prelungite).

D. vice-președinte: Vă rog, formulați în scris această interpelare.

ANEXE

In cestia detronării Mitropolitului Ghenadie

Petiția țarei către M. S. Regele

În ziua de Duminecă, 27 Octombrie, 1896, ținându-se, în sala *Dacia*, o mare întrunire publică de protestare în afacerea detronării fostului Mitropolit Ghenadie, după strălucitul și emoționantul discurs, pronunțat cu această ocaziune de marele Alexandru Lahovari — vai, ultimul său discurs! — luă cuvîntul d. Take Ionescu. Emoțiunea produsă de discursul lui Lahovari fu enormă, covârșitoare. Acest discurs al marelui bărbat poate fi privit ca unul din cele mai de căpetenie discursuri pronunțate de el.

„În urma acestui discurs, pronunțat de d. Lahovari, — a zis fostul ministru al Instrucțiunii publice — nimănui nu-i mai este permis să vorbească. Acesta este cel mai frumos elogiu ce se poate aduce unui om, care, ca d. Al. Lahovari, muncește de trei-zeci de ani, pentru propășirea acestei țări.“

După aceste cuvinte, d. Take Ionescu, dete cetire, în aplauzele unanime ale sălei, petițiunei țarei către M. S. Regele, semnată de toți cetățenii, fără deosebire de credințe politice, și despre care pomenim la seria discursurilor în cestia mitropolitană.

Iată textul acestei petițiuni :

Sire,

Biserica Romină, cea mai veche și mai puternică temelie a Statului, aceea în care s'a adăpostit și păstrat veacuri d'a rindul conștiința națională, a fost în lunele din urmă lovită într'un chip atît de dureros, în cit vor trebui să treacă multe zeci de ani până ce să-și poată recăpăta fala și cîntea ce i se cuvine.

Capul Bisericeii Romine, Mitropolitul Primat al țarei, a fost scos cu silnicie din scaunul unde îl pusese voința țarei și a Maiestateii Voastre. Cu amenințări, momeli și ștîrnire de patimi, făptuitorii aũ isbutit să înduplece Sinodul ca să acopere cu o închipuire de judecată ceea ce în realitate a fost o adevărată zugrumare.

În țara noastră, ferită până acum de frământările religioase, s'a iscodit o cestiune religioasă și s'a creat astfel un nou izvor de vrajbă între cetățeni.

Prestigiul celor mai înalte autorități ale Bisericii s'a întunecat în ochii drept-credincioșilor, și cu scăderea lui s'a răzdruncinat însăși sentimentele religioase ale poporului, care cu greu poate să deosibească între sfințenia și măreția Bisericii și netrebnicia slujitorilor ei cei mai sus puși.

În durerea noastră obștească, în turburarea conștiințelor drept-credincioșilor cari se văd îngustați din cea d'iniția dintre libertăți, aceea de a putea închina Ziditorului în liniște rușele lor creștinești, în revolta sufletească în contra nedreptăței, ne întoarcem, Sire, glasurile către Majestatea Voastră, sub a căruia glorioasă domnie Biserica națională mersese într'o continuă propășire.

La Majestatea Voastră, sub domnia Căruia s'a recunoscut autocefalia Bisericii Române, s'a așezat Sfintul Sinod pe baze canonice, s'a îmbunătățit soarta slujitorilor Bisericii, s'au reinălțat falnice monumentele pe cari le am primit moștenire de la evlavioșii noștri strămoși, se îndreptează plingerile noastre și ale țării.

Sire,

Priveliștea la care țara a asistat cu o adîncă mirare și o nețărmuită jale, este ne mai pomenită în istoria noastră și în aceea a Bisericilor surori.

În trei zile Mitropolitul Primat al țării a fost acuzat, citat, judecat, osîndit, ridicat din scaunul lui și surghiunit într'o monăstire. Așa de repede s'a petrecut lucrurile, în cit noi toți supușii Majestaței Voastre nu am putut să ne dăm seama despre învinuirile ce se aduceau Mitropolitului Primat de cit după ce poreclita hotărîre fusese deja adusă la îndeplinire.

Atunci, am văzut cu groază pentru ziua de azi și cu temere pentru ziua de mîine, că Capul Bisericii fusese osîndit pentru lucruri pe cari unul dintre cei cari au iscălit sentința le-a botezat nimicuri, că pentru mantiile și mitrele unor arhieriei se zguduise în țara aceasta cel mai puternic al ei așezămînt.

Cu aceeași groază am mai văzut că, deși Mitropolitul țării fusese osîndit și pentru vine pe cari le pedepsește condica penală, hotărîrea nu cuprindea nici o probă, nici o ascultare de martori, nu avea nici măcar acea spuză de dovedire pe care sentințele cele mai nedrepte, din cartea istoriei, tot au ținut să le îngine.

Și cînd mirarea, nedumerirea și jalea cuprinsese întreaga națiune, am văzut căutîndu-se dovezile după osîndire, adică atunci cînd învinuitul nu se mai putea apăra, și am mai văzut și ceea-ce nu s'a mai văzut: Guvernul, el, care ar trebui să fie streajă și garanție a libertăților și drepturilor noastre, producînd prin uneltele sale plastrografii ca să încarce pe nedrept un osîndit și executat.

Nu este de mirare, Sire, dacă în mijlocul acestor ne mai auzite și ne mai pomenite fără-de-legi, neliniștea noastră a mers tot crescînd și ne-am hotărît, după mai multă vreme de așteptare în care nădăjduiam că făptuitorii vor îndrepta singuri cele ce făptuiseră, să ne adresăm Majestății Voastre.

Sire,

Hotărîrea Sinodului nici nu putea fi executată de guvern și nici pînă astăzi nu a fost legal și constituțional executată.

Hotarîrea Sinodului, Sire, nu putea fi executată de către autoritățile statului, fiind-că ea s'a dat cu nerespectarea acelor principii pe cari legile țării și canoanele, la cari trimite art. 12 din legea sinodală, le-au privit și le privesc drept garanție de bună și nepărtinitoare judecată, și fără de respectarea căroră hotărîrile Sinodului, ca ale orî-căror alte autorități duhovnicești sau pămîntești, sunt simple abuzuri de putere, iar nu hotărîri.

Cei cari au acuzat pe Mitropolitul Primat au luat parte și ca judecători la judecată. Așa s'au nesocotit principiile cari stau la baza ori-cărei societăți omenești și cari nu îngăduesc ca acelaș să fie și parte și judecător, și s'au violat și regule netăgăduite ale canoanelor cari spun: „*Episcopul să nu judece judecata sa*“ și „*aceiași să nu fie și părăși și judecători*“.

Chemat pentru întâia oară dinaintea Sinodului la 17 Maiu, I. P. S. Sa a fost chemat pentru a doua oară la 18 Maiu și pentru a treia tot la 18 Maiu, adică în curs de 48 ceasuri a fost chemat de trei ori și în temeiul acestor chemări judecatin lipsa. Cu aceasta volnicie nu numai că s'au îngrozit mințile și inimile ori căruși creștin în care n'a apus încă simțul dreptăței, dar s'au nesocotit dispozițiile hotărâte și limpezii ale legii sinodale, care în art. 16 spune că episcopii nu pot fi judecați în lipsă până ce nu li se vor face chemările prevăzute de canonul 74 apostolic, canon care prevede să se facă 3 chemări și pe care-l complinește canonul 23 al Sinodului din Cartagena, în care se spune lămurit că trebuie să treacă măcar o lună între întâia și a doua chemare. Nici măcar să fie vremelnicește oprit de la Sfânta grijanie episcopul dat în judecată nu îngăduie acest canon, dacă nu a trecut o lună de zile de la întâia chemare.

Dacă n'ar fi de cit atit, și ar fi destul ca ori-cine să vadă că așa zisa sentință a Sfântului Sinod nu este o sentință, că dată fără îndeplinirea celei d'întiiu dintre garanții, aceea d'a fi chemat din vreme și în regulă ca să poate omul să întimpine, cum zic canoanele, ea nu putea și nu poate să fie executată de autoritățile Statului, fără a se face și dinsul părtaș la o fără-de-leghe.

Nenumărate sunt întocmirile canoanelor cari iarăși au fost violate.

Vom mai da încă o pildă!

Legea sinodală ca și canoanele cer ca la judecata episcopului să ia parte cel puțin 12 archierei. La așa zisa judecată a Mitropolitului Primat n'au fost 12 archierei, căci cei trei acuzatori nu se pot număra printre cei cari aveau dreptul să judece.

Dar nu numai atit. Dintre cei cari au dat osinda, unul și-a retras semnătura, mărturisind ca i se făcuse siluire, iar semnătura pe care a pus-o un altul care nu fusese de față la judecată, poate să fie o pată mai mult pe această judecată, dar nu o iscălitură de judecător.

Sire,

Legea noastră sinodală, însuflețită de ideea dreptății care este și cea mai frumoasă podobă a creștinului, nu a

voit să lase pe episcop la judecata semenilor lui în ce privește vinele de drept comun. S'a temut de patime și de ure, s'a temut și de nedestoinicie, și a trimis pe înalții prelați dinaintea celor mai înalte instanțe judecătorești din țară, dinaintea Curței de Casație. Așa glăsuște articolul 16 din legea sinodală.

Neapărat, Sire, că și Sfintul Sinod este îndrituit ca la rindul lui să dea pedepse disciplinare episcopului vinovat pentru vine de drept comun, care i-ar fi scăzut demnitatea și prestigiul, dar ceea ce nu poate Sfintul Sinod, fără a turbura ordinea în stat și a încălca peste căderile altora, este să osindească el pe un episcop pentru vine de drept comun, înainte ca Curtea de Casație să fi cercetat și constatat acele vine.

Și acest înalt principiu de stat, pus în legea sinodală, în acea lege de la care Sfintul Sinod își trage ființa lui legală, și în afară de dispozițiile căreia el nu are și nu poate avea nici o atribuție judiciară, a fost nesocotit. Lăcomia pătimașă d'a înegri pe Capul Bisericei a făcut ca așa zisa hotărîre a autorității spirituale să se sprijinească pe patru învinuiri de drept comun, din cari nu lipsește nici cea mai odioasă: relații cu un asasin.

Este vădit, Sire, că statul nu poate executa o astfel de hotărîre, că el nu poate pune forța publică la porunca unei hotărîri care îi nesocotește legile fundamentale și care calcă peste atribuțiile unui alt înalt așezămînt al Statului.

Sire,

Data fără cădere și cu călcarea tuturor rinduelilor canonice și civile, așa zisa sentința a Statului Sinod nici nu a fost legal și constituțional adusă la îndeplinire.

Constituția țarei, Sire, nu cunoaște altă putere executivă în Stat de cit pe Majestatea Voastră. După articolul 35, Majestatei Voastre este încredințată puterea executivă, singur Majestatea Voastră puteți dispune de forța publică, singur o puteți pune în mișcare. Miniștrii nu sunt de cit consilierii răspunzători ai Majestatei Voastre, ei însă nu sunt și nu pot fi stăpîni pe puterea executivă. Chiar

sentințele curților și tribunalelor cari se execută fără o intervenire specială a Majestății Voastre, totuși nu se execută de cit în numele Majestății Voastre.

Sentința Sinodului, Sire, nu putea fi adusă la îndeplinire de către puterea statului de cit printr'un decret al Majestății Voastre. Printr'un decret al Majestății Voastre fusese așezat în scaun Mitropolitul țarei, printr'un decret al M. V. putea numai Mitropolitul Primat să fie scos din scaun. Neapărat că un asemenea decret se putea întemeia pe sentința Sinodului, dar numai dacă acea sentință cercetată de către Majestății Voastre, Capul puterii executive, se găsea că fusese dată cu toate formele legale, cu toate garanțiile de dreaptă judecată, prevăzute de legi și canoane și cari îi dau caracterul unei adevărate judecăți, iar nu a unui simplu act de violență. Sfintul Sinod neavind prin nici o lege forța publică la dispoziția sa și trebuind să ceară ajutorul puterii seculare, este evident că aceasta este în dreptul ei să cumpănească și să vadă dacă există sau nu o sentință dată în limitele și în competența legilor țarei și ale canoanelor la cari trimet legile țarei.

S'a încercat, Sire, să se pretindă că grație articolului 15 din legea sinodală, sentințele Sfintului Sinod se pot executa d'a dreptul de către Sfintul Sinod.

Da, există acest articol, dar altul este interesul lui. Cînd legea vorbește de sentințe cari se execută d'a dreptul de către Sfintul Sinod, ea nu poate să se gîndească de cit la acele cari se pot executa d'a dreptul de către Sfintul Sinod, cum ar fi o oprire de la slujbă sau de la Sfînta grijanie.

Din potrivă legea sinodală, destul de lămurit, spune, într'o altă parte a aceluiași articol, că nu se execută aceste sentințe de cit *„pe cită vreme pedepsele cuprinse într'insele vor fi disciplinare și de un ordin curat religios“*.

Sentința Sfintului Sinod care s'a dus la îndeplinire nu este de un ordin curat religios. Ea pronunță *„depărtarea Mitropolitului din scaunul de Mitropolit“*, și demnitatea de Mitropolit nu este o însușire curat religioasă, ci o demnitate cu un caracter mixt, religios și politic. Istoria Apusului stă martoră a luptelor uriașe și îndelungi dintre stat și Biserica tocmai din pricina caracterului mixt al episcopatului și pentru hotărnicirea căderilor fie-căruia.

In Biserica Răsăritului cestiunea este și mai limpede.

Nici o-dată în imperiul de răsărit, și nici în Biserica română, nu s'a recunoscut autorităților eclesiastice singure dreptul d'a scoate din scaun pe mitropoliți și episcopi. Cu atit mai mult cu cit ele singure nici nu-î pot sui pe acele scaune.

Majestatea Voastră cunoaște judecățile sinodale în contra Sfinților Atanasie și Ioan Gură de Aur, și știe cum numai grație intervenirei Impăratului acele judecăți nedrepte, pătimăse și tilhărești, aū fost desființate și biserica creștină scăpată de tina d'a fi lovit pe doi din cei mai mari și mai sfinți ai ei dascăli.

În Biserica Romină drepturile statului aū fost și mai puternice. Cantemir-Vodă ne spune că în Biserica Romină Domnul singur, adică statul de pe atunci, numește și depune pe episcopi, el singur îi judecă și îi osindește.

Nici o-dată statul, în Biserica de Răsărit, n'a abdicat la dreptul și datoria lui d'a nu îngădui fără-de-legile, și nici o-dată nu s'a înjosit la rolul de simplu gendarm al ori-căreii decizii sinodale, ori cit ar fi dinsa rodul violărei legilor, nerespectărei canoanelor și al încălcărei de atribuțiuni.

Așa până la un loc a înțeles și guvernul dreptul și datoria sa. Într'adevăr, ministrul cultelor a făcut un referat prin care a afirmat că sentința a fost dată în condițiile legii și că ast-fel puterea statului o poate executa, însă în loc de a adresa acel referat Capului statului, l-a adresat consiliului de miniștri.

Ast-fel, Sire, s'a creat în statul nostru o autoritate neconstituțională, căci numai în absența Majestăței Voastre constituția delegă consiliului de miniștri puterea executivă, și încă sub rezerva unei ulterioare aprobări.

Această încălcare și turburare a drepturilor respective ale Coroanei și ale miniștrilor, este, Sire, în mijlocul atitor greșeli și fără-de-legi, cea mai de căpetenie, fiindcă zdruncină însuși Pactul nostru fundamental.

Lucrul este cu atit mai uimitor, cu cit pentru suspendarea I. P. S. S. se urmase după adevărata orînduială constituțională și nu se facuse de cit în temeiul unui decret al Majestăței Voastre.

Acest decret a mers chiar cu afirmarea prerogativelor puterii executive până la ultimele ei limite, căci tot

actul puterii executive a suspendat pe I. P. S. S. nu numai din mitropolie, dar și din archierie.

Și cînd a fost vorba de un ce mult mai grav, de desființarea votului Parlamentului care alesese pe I. P. S. S. și a decretului Majestății Voastre, care îl numise, atunci s'a substituit consiliul de miniștri Capului statului, și s'a împutînat cu una prerogativele Majestății Voastre.

În zadar, Sire, s'a căutat să se ocolească această călcare a legii fundamentale, sub pretextul că fiind vorba de o pierdere a calității spirituale a I. P. S. S. printr'o sentință eclesiastică, demnitatea de Mitropolit este implicit perdută.

Lucrurile nu s'aî petrecut așa. Sinodul nu a osîndit pe I. P. S. S. să-și piardă numai calitatea sa de archiereu, ci categoric l'a osîndit și l'a izgonit din scaunul de Mitropolit.

A recunoaște acest drept al Sinodului ar fi a răsturna ordinea din stat. Ceea ce s'a făcut de către autoritățile statului, el nu mai poate desface.

Sire,

Nu este cu putință ca Biserica Romînă să rămie în starea în care se află cu autoritatea păstorilor ei veștejită, și cu capul ei, victimă a unui act de ură și de siluire, nici măcar acoperită de o fățarnică respectare a formelor.

Cu inimele cernite rugăm pe Majestatea Voastră să facă dreptate.

Fără dreptate, Sire, nu se pot împăca cugetele noastre și nu se poate readuce printre noi pacea și liniștea. Din potrivă, dacă această nedreptate se va urma până în capăt, este de temut ca conștiințele asupra cărora nimeni nu este stăpîn, să ajungă într'o ast-fel de turburare, în cit viața noastră creștinească să se împartă în schisme necunoscute până acum la noi, și cari nu pot de cit să micșoreze vaza Bisericii ortodoxe Romîne și să o pună în neputință de a-și îndeplini înalta ei chemare de diri-

guitoare a sufletelor, de mîngietoare a suferințelor, de propovăduitoare a adevărului, a virtuții și a nădejdei.

De aceea, Sire, rugăm pe M. V. să facă dreptate.

Dacă Capul Bisericeii noastre e vinovat, să fie judecat și osîndit, dar judecat omeneste și creștinește, iar nu zugrumat, cum nu se zugrumă nici făcătorii de rele.

Dacă este nevinovat, să se ridice după el învinuirile și hula.

*Suntem, Sire, ai Majestății Voastre,
prea supuși și prea plecați servitori*

(Urmează semnăturile).

TRĂIASCĂ LASCAR CATARGIU!

În urma campaniei dusă de partidul conservator în cestiia detronării Mitropolitului Ghenadie, guvernul liberal prezidat de d. Dimitrie Sturdza a trebuit să se retragă și să facă loc unei alte formațiuni liberale, sub prezidenția d-lui P. S. Aurelian.

D. Aurelian văzînd greutățile cestiunii ce avea de dezlegat, s'a adresat partidului conservator, ca, împreună, să participe la pacificarea spiritelor și să rezolve cestiia Mitropolitană.

Cu acest prilej, d. Take Ionescu a scris în ziarul *Timpul*, din 3 Decembrie, 1896, următorul articol, pe care-l reproducem aci, ca un fel de completare la seria discursurilor pronunțate de d-sa în această arzătoare cestiie:

Evenimentul care domină politica noastră în acest moment este demersul făcut de partidul național-liberal prin primul ministru către șeful partidului conservator, bătrînul în zile dar tînărul la inimă Lascar Catargiu.

Neapărat nu știm încă astăzi care aū fost rezultatele acestui demers politic.

Nădăjduim, suntem siguri că ele vor fi spre satisfacția tuturilor, spre binele Bisericeii, spre mărirea patriei și spre strălucirea Coroanei.

Oricare ar fi însă rezultatele practice ale acestui adevărat eveniment politic, însemnătatea lui este mai mare chiar de cît rezultatele ce va produce.

Oamenii înguști la minte și uscați la inimă vor vedea poate în cele ce s'aū petrecut umilire din partea liberalilor, naivitate din partea conservatorilor.

Țara, în imensa ei majoritate, va vedea cu totul alt-ceva:

Ea va vedea o dovadă viue de maturitate politică, o pildă de înalt patriotism menită să înalțe și să mărească viața noastră politică.

Era din partea partidului liberal o operă de înțelepciune că, atunci cînd a văzut greșeala comisă și s'a ho-

tărit cu lealitate să o repare în totul — bine înțeles într'atit în cit se pot repara asemenea greșeli — să recurgă la partidul istoric care văzuse răul din primul ceas și care atitea luni de-a rîndul spusese în gura mare că voește dreptate iar nu pescuire în ape tulburate.

Era firesc ca d. P. S. Aurelian, a căruia carieră de șef de partid datează abia de cîte-va zile, să ceară sprijinul și sfatul bărbatului încercat, celui din urmă reprezentant al generației eroice, al acelei generații care în mai multe rînduri a știut să se unească într'un singur gînd de cîte ori țara era într'o ast-fel de împrejurare în cit avea nevoie de toți fiii săi.

A face un ast-fel de demers pe lîngă un ast-fel de bărbat, nu este, nu poate fi o umilire.

Iar partidului conservator, ale cărui tradiții sunt un lung șir de servicii desinteresate aduse patriei și Coroanei, nu i-ar fi fost cu puțință, fără a-și desminți frumosul său trecut, să tragă din aceste împrejurări un alt folos de cit acela de a-și îndeplini datoria întreagă și fără de rezerve.

Cit despre șeful nostru, omul care la 1858 a renunțat la candidatura ce 'i se oferea pentru a se putea face Unirea, omul care la Aprilie 1866 a scăpat Unirea, omul care la 1871 a reclădit Dinastia, omul acesta este ast-fel plămădit, în cit nici prin gînd nu i-ar trece, ca să refuze slujba sa țarei dar nici măcar să tragă din demersul leal al unui protivnic politic o satisfacție de deșertăciune.

Deșerți și încăpățînați sunt numai cei mici.

Cit despre țara întreagă, ale cărei interese trebuie să fie pe de asupra partidelor politice, vaza ei în afară cam ștearsă în vremurile din urmă, va străluci cu o nouă putere.

Exemplul măreț pe care l'a dat bătrîna Anglie acum cîte-va luni, cînd șeful liberalilor a adus guvernului conservator sprijinul autorității și a elocinței sale, ca să scape Imperiul britanic dintr'o mare greutate, se repetă aci la noi, la hotarul Orientului, după ciți-va ani numai de viața constituțională.

La noi pilda este și mai frumoasă.

În bătrîna Anglie șeful liberalilor nu și-a putut îndeplini o înaltă datorie de conștiință, nu a putut să jert-

fească pe altarul curat al dragostei de patrie, fără a se jertfi și pe dînsul în ceasul chiar în care dădea un mare exemplu

În România, unde, dacă te uiți la aparențe, luptele politice par un murdar pugilat, șeful nostru a arătat că poate sluji interesele superioare ale țării, nu numai fără a se jertfi pe dînsul, dar încă cu o creștere nețărnută a autorității în țara întreagă și a dragostei în întregul partid.

Trăiască Lascar Catargiu!

LASCAR CATARGIU

Toastul d-lui Take Ionescu la congresul Cercului de studii din Iași

Inițiindu-se un cerc de studii în Iași, partidul conservator din acel oraș, a organizat un banchet în ziua de 9 Noembrie, 1897, la care d. Take Ionescu a ridicat un toast în sănătatea lui Lascar Catargiu, gloriosul șef al partidului conservator, pe care-l reproducem după notele publicate în ziarul *Timpul*:

Inchin paharul meu în sănătatea aceluia care este în tot-d'a-una prezent ori-unde sunt adunați conservatorii: în sănătatea lui Lascar Catargiu.

Deși cel mai bătrîn dintre oamenii noștri de Stat, Lascar Catargiu e și cel mai tînăr dintre dînșii. Cel mai harnic la muncă și cel mai deschis la ori-ce progres, Lascar Catargiu este și cel mai bun prieten al cercului studiilor sociale.

Omul acesta a ajuns la o situație aproape necunoscută pentru oamenii politici. În vîrstă el a intrat deja în ceea ce se cheamă o apoteoză politică. De ani întregi autoritatea lui Lascar Catargiu nu numai că nu mai este de nimeni tăgăduită, dar nu mai este nici discutată.

Ceea-ce este și mai caracteristic și mai plin de învătăminte pentru toți, este mijlocul prin care Lascar Catargiu a fost în tot-d'a-una un bărbat politic cu minte, îndrăzneț cu cumpătare, înfocat patriot dar fără de laude.

D. Grigore Cogălniceanu, ridicînd paharul său în sănătatea familiei regale, în acest banchet, după doi ani de opoziție, a dovedit că pentru partidul conservator ideea monarhică nu este o marfă de guvern.

Ei bine, cui se datorește întărirea, ași putea zice crearea ideii monarhice în România? Lui Lascar Catargiu, lui, care mai mult de cît orîcine a întemeiat monarhia în această țară.

Ca toate ideile lui, ideia monarhică l'a stăpinit și l'a condus în toată viața.

L'ați văzut la 1858 renunțînd la candidatura lui pentru Domnie, ca să asigure unirea și putința întemeierii unei dinastii.

L'ați văzut la 1866 strivind cu energia lui răzvrătirea și pe urmă sfătuind cu blîndețea lui noua Domnie să se inaugureze prin clemență.

L'ați văzut la 1866 luptînd în Constituantă, în contra utopiilor demagogiei ca să inconjure Coroana cu acele drepturi și prerogative fără de care monarhia nu-și poate împlini misiunea.

L'ați văzut la 1871 acoperind cu spatele lui puternic prăpăstiile dintre Tron și țară cu care se fălea demagogia, și creînd pentru a doua oară monarhia în această țară.

L'ați văzut de la 1871 până la 1876 prezidînd cel d'întîi guvern serios pe care l'a avut țara aceasta, dovedind că România poate fi guvernată de monarchia constituțională, și cu prețul popularității lui stabilind regimul economic și financiar din care trăim și astăzi.

L'ați văzut în urmă vreme de 12 ani suferind toate nelegiuirile și chiar atunci cînd o Cameră ingrătă a încercat darea lui în judecată, neadresîndu-se Coroanei de cît pentru un singur lucru: cerînd să fie judecat.

L'ați văzut spre sfîrșitul domniei lui Brătianu, intrupînd nemulțumirile țării și știînd să vorbească verde chiar față de Coroană cum se cuvine unui așa om de Stat.

Iar l'ați văzut, acum un an, cînd s'a întîmplat omului acestuia ceea-ce nu s'a mai întîmplat vre-unui om politic.

Lascar Catargiu, fără a fi deputat, fără a fi senator, a primit la el acasă pe reprezentanții guvernului, și le-a dictat prin fostul său ministru de culte până și actele oficiale care aveau să dezlege un mare păcat.

De atunci Lascar Catargiu stă d'asupra tuturilor din orî care partid ar fi.

Ei bine, este o cinste pentru noi conservatorii că omul acesta al nostru a fost, al nostru este.

Dar dacă această cinste o avem noi toți conservatorii de pretutindenă, ea este și mai mare pentru d-v. Romini de dincoace de Milcov, care o dată cu unirea ne-ați adus pe Lascar Catargiu.

Să trăiască Lascar Catargiu!

Declarațiile d-lui Lascar Catargiu

I.

Campania de răsturnare

În ziua de 6 Aprilie, 1897, delegații partidului conservator din toată țara, s'au întrunit în Congres la Clubul conservator din capitală, pentru a se consfătui asupra atitudinii ce trebuie să ia, față de situațiunea politică a țării și față cu destrăbălarea guvernamentală a partidului liberal.

Au luat cuvîntul d-nii: N. Economu, M. Balș, G. Panu, I. Comăneanu, Ionel Grădișteanu și N. Rîșcanu.

D. *Take Ionescu*, aclamat la tribună, rosti următoarele cuvinte (după „Timpul”, No. 79, Aprilie, 1897):

Prietenia, Domnilor, pe care mi-o arătați, imi e mai scumpă de cât ori-când altă dată. Din cea ce vedeți și din cea ce știți, reese, cred, îndestul că am avut dreptate, când am zis, la intrunirea de săptămîna trecută, că nu se poate să meargă înainte colectivitatea.

Nu se poate governa fără oameni, și d. Sturdza n'are oameni. — Cu miniștrii săi — să-i mai numesc? — nu se poate conduce țara. Ori-ce ar face și ori-cît s'ar frămînta, o să se dumice tot mai mult, o să se slăbească tot mai mult pînă vor ajunge să se convingă ei singuri că guvernămîntul e o sarcină prea grea pentru oamenii lor.

Faptul că la apelul veneratului șef se răspunde în todea-una în așa de mare număr, încât nu ne încap sălile Clubului — și nu ne vor încăpea nici sălile cele mai spațioase din Capitală, căci nu e o sală care să se mărească continuu, cum continuu se mărește numărul partizanilor noștri — faptul acesta învederează că puțină vreme vor mai avea colectiviștii de păcătuit.

Se facem act creștinesc, lăsându-i să se spovedească pentru sfintele sărbători — și sunt sigur că, dacă va fi cinstit duhovnicul care i va spovedi, nu le va mai da să se grijească; după Paști ne vom revedea și sper că atunci, din locul acesta, nu vom mai vorbi ca opoziție.

Cu ocazia acestui congres, d. Lascar Catargiu, șeful partidului, cetează această importantă declarațiune:

Damnilor,

Se împlinește un an de zile de cînd pentru întia oară, după retragerea noastră de la putere, v'am convocat la sfat.

Vă arătăm atunci cum partidul liberal, prin politica sa de provocare, dovedise că nu pricepe rolul pe care îl crea frumosul exemplu ce dădusem noi retrăgîndu-ne de la guvern în mod pacinic și numai spre a înlesni alterarea partidelor la cîrmuirea țării.

Vă arătăm șirul de greșeli pe care le comisese guvernul prezidat de d. Dimitrie Sturdza, și încheiam rugîndu-vă să organizați propaganda în îndoitul scop: „rezistență în contra pornirilor guvernului actual; pregătirea unui guvern reparator“.

Nu-mi închipuiam atunci că așa de repede și așa de desăvirșit erau să se îplinească cele ce prevăzusem.

Puține zile după întrunirea noastră de anul trecut, guvernul liberal a înscenat scandalul religios și judecătoresc, care a necinstit pentru vreme îndelungă Biserica și dreptatea și care a pus în primejdie însăși temeliile statului.

V'ați făcut datoria bărbătește, ați îndemnat la rezistență, în contra pornirilor guvernului, și țara întregă v'a urmat. Bărbăția d-v. a fost încoronată de succes. Nedreptatea a fost ingenunchiată, ceea ce se mai putea scăpa din cîntea țării s'a scăpat, și turburarea suflelelor s'a liniștit.

Nu voesc să stăruesc asupra părții ce am luat la rezolvarea jalnicei crize. Cu cea mai complectă uitare a intereselor și a drepturilor noastre, cu o creștinească și frățească dragoste pentru cei ce păcătuiseră și mărturi-

seaŭ pocăință, am dat sprijinul nostru, fără de care nu se putea deslega cele pe cari ei le înodase; și am scăpat nu numai țara, dar și pe dinșii.

Nu voesc să insist pentru că nu am înțeles să tragem nici un folos, nici chiar un folos de mândrie, din concursul nostru leal. Am slujit țara și Coroana ca în tot-d'a-una, pentru singura mulțumire de a ne face datoria. De aceea, cu mihnire am constatat, că cele stipulate — nu pentru noi — pe baza cărora am dat concursul nostru, nu au fost îndeplinite nici până azi.

Pilda rea, care va sta în viitor în cale celor cari vor fi îndemnați de grija intereselor superioare ale țării, să ajute protivnicii politici în ceasuri grele.

O dată chestia religioasă rezolvată, am reintrat în calea pe care ne-o deschiseserăm de la început. Am dat încă o dată răgaz partidului liberal. Afară de o încercare temerară de a sădi din măsuri nepricepute vrajba între păturile acestei țări, anul politic a trecut fără altă ispravă de cit o criză ministerială de o lună de zile. Budgetele chiar au fost votate fără discuție, și, după însăși mărturisirea liberalilor, încheiate fără echilibru.

În cursul acestei sesiuni, cu desăvârșire stearpă, s'a făcut uimitoarea descoperire că guvernul liberal, din pizma neputinței în contra celor cari muncesc: *a întârziat cu comandarea cartușelor necesare oastei române*, după declarația oficială a actualului ministru de război.

Nici o dată, în istoria noastră politică, și pot adăoga nicăeri și în nici o vreme un partid nu a săvârșit o vină mai grea. Totul se poate uita; nearmarea țării din rea voință nu se poate uita însă, fără a se seca însuși izvorul celui mai înalt și mai puternic al nostru sentiment, iubirea de patrie.

Iar ca încoronare a acestui șir de greșeli, dintre care cea din urmă este o adevărată crimă, oamenii cari le săvârșiseră s'au reîntors la cirna statului. Întoarcerea lor la guvern este o tristă lecție pentru viața noastră politică. Ea însemnează că în România guvernele pot săvârși ori-ce vină. Pentru nici una nu este sancțiune.

Ast-fel, tocmai în ceasul în care se string la orizont norii cei deși din cari poate eși furtuna, România este guvernată de oameni a căror incapacitate dovedită le ri-

dică ori-ce autoritate și ne inspiră cu drept cuvint toate îngrijirile.

În ast-fel de împrejurări nu mai ne este iertat să privim cu nepăsare la niște experiențe care nu mai pot destăinui nimic. Suntem nu numai în drept, suntem datorî față de țară și de propria noastră conștiință să lucrăm pe toate căile legale la răsturnarea acestui guvern.

De acea v'am chemat. Nu mai este vorba, ca acum un an, să pregătim un guvern reparator. Din fericire pentru noi și pentru țară, și noi suntem gata să luăm răspunderea conducerii treburilor statului, și țara a arătat în chipul cel mai neîndoelnic că de la noi așteaptă îndreptarea unei situațiuni care nu mai poate dăinui. Alegerile din urmă — și d-v. știți întru cât se poate găsi în alegeri adevărata icoană a voinței țării — dovedesc nu numai că între Camere și adevăratele sentimente ale țării nu este nici o legătură, dar și că încordarea spiritelor și pornirea națiunii pentru noi sunt mai mari chiar de cât la 1888, în ajunul cădereii liberalilor.

Va trebui, d-lor, să ducem o campanie cu atit mai energică cu cit interesele cari atirna de dinsa sunt mai mari. Aceste interese nu trebuie să uitați că sunt una de această dată cu cinstea, bunul renume și poate însăși siguranța țării.

Nu mă îndoiesc de izbîndă. De cite ori am pornit cu deviza partidului: „nimic pentru noi, totul pentru țară“, în tot-d'a-una am biruit. Așa va fi și de rindul acesta.

II.

PRONUNCIAMENTUL

În urma destăinuirilor făcute de către d. deputat Emil Costinescu, în Cameră asupra amestecului conducătorilor partidului liberal în chestia demisionării colective a unor ofițeri de cavalerie, partidul conservator se adună din nou în congres politic, spre a delibera asupra situației, în ziua de 22 Martie, 1898.

După ce vorbiră pe rînd d-nii: G. Gr. Cantacuzino, M. Balș, Al. Cătărgi, Joan Lahovari, vorbi și d. Take Ionescu cam următoarele (după „Timpul“, din Martie, 1898):

D. Take Ionescu începe prin a constata că nu e greu de a spune cum e situația. Ca un omagiū către d. N. Filipescu, citează o frază dintr'un discurs al său, ținut la Iași, în care spunea că în toate țările sunt două partide: unul supus și altul dominant.

La noi, până acum cit-va timp, partidul dominant a fost cel liberal. Astăzi însă, și în viitor, dominant va fi partidul conservator, care intrupează azi toate aspirațiunile Romîniei.

Aceasta este situația.

Și lucru interesant: Ceea-ce a prăpădit partidul liberal, este puterea. Ast-fel de la 1883—1888, partidul liberal a muncit enorm ca să dovedească că nu e liberal. Tot așa acum, de la 1895—1898.

Ați auzit cum d. Costinescu, liberal vechiū de 30 de ani și unul dintre cei mai marcanți membri ai partidului liberal, a tratat pe d. Sturdza în chestia criminalului pronunțament militar. Dar pe noi nu ne interesează ce a spus d. Costinescu, ci ceea ce a spus d. Gogu Cantacuzino, care a mărturisit că pronunțamentul s'a făcut în redacția „Voinței Naționale“.

A doua acuzațiune, de nenaționalism în contra guvernului Sturdza, a făcut-o erî d. Delavrancea, unul dintre tinerii talentați ai partidului liberal, care a vorbit trei ore ca să spună că noi, conservatorii, ne am purtat bine în cestia națională.

Din această situație rees două adevăruri triste: unul în ceea-ce privește relațiile cu străinătatea și altul, relațiile interne. Ast-fel d. Sturdza declară război, ca să ia Transilvania și apoi tot el decorează pe Ileszenski, Sturdza înjură pe Rușii și el merge la Petersburg.

Pe de altă parte s'a constatat că sub guvernul actual totul se poate îndrăzni în România și față de România.

În România nu mai există patriotizm și un partid se poate juca d'a pronunțamentele militare.

D. Take Ionescu termină, declarînd că prezența actualului guvern la cîrma statului este o cauză de slăbiciune a prestigiului țării și un pericol pentru regimul parlamentar.

În urma tuturor, se urcă la tribuna șeful partidului, d. Lascar Cătarăgiu, care citi această declarațiune :

Damnilor,

Convocîndu-vă azi, ar trebui mai de grabă să mă dezvinovățesc de aparenta noastră inacțiune, de cit să justific o chemare îndreptățită acum de gravitatea împrejurărilor.

Dar evenimentele vă explică singure pentru ce, de un an aproape, am răspuns neîncetat cu sfaturi de răbdare la toate îndemnurile de a pripri deznodămîntul unei situațiuni ce știam că cuprinde în sine simburile unei descompunerî fatale.

Ast-fel, fără a întări o cirmuire ce o socotim păguitoare, ba chiar putînd să ne mîndrim că prin cumpătarea opozițiunei noastre am dat pildă țării și o lecție protivnicilor noștri, am așteptat în liniște și am avut mulțumirea să vedem chiar pe adversarii noștri cei de bună credință, recunoscînd dreptatea actelor noastre de

guvern. Liberî de orî-ce angajamente, suntem împinşi la guvern prin puterea favoarei populare, neademenite de nici o făgăduială înşelătoare.

Ast-fel, fără neastimpăr—deşi cu o legitimă nemulţumire—am lăsat să se facă a doua experienţă a unui guvern care adaogă la lovitura nelegiuită adusă *Bisericeii* şi un atentat odios în contra *Armateii*.

Multe s'aũ iertat protivnicilor noştri. Istoria celor 32 de anî din urmă este plină de uneltirile lor răzvrătitoare, făcute numai în scopul îngust de a ajunge la putere cu o zi mai curînd, cum este plină şi de măsurile lor violente, pentru a se menţine la putere cu orî-ce preţ.

Este însă un lucru care nu poate fi îngăduit. Este faptul comis în 1894, destăinuit de adversarii d'aî noştri şi recunoscut în plin parlament de către însuşi unul dintre consilierii Tronului. Este amestecul guvernanţilor în *pronunciamentul* de atunci, este crima de a fi uneltit desfiinţarea însăşi a *armateii*, *temelia statului*.

Cu privilegiul crizei bisericeşti, am socotit că era bine ca cele legate de mîini nelegiuite, de ele să fie deslegate, spre a nu rămîne urme de desbinare pe terenul religios. Cu aceeaşi tărie socotesc azi că trebuie alungat un guvern, care e tot atît de primejdios prin relele ce îngămădeşte, cit prin pilda demoralisătoare ce o dă stînd în fruntea afacerilor.

Destăinuirile despre care v'am vorbit, lipsa de patriotism de care guvernul actual a dat atitea probe, în cit a stîrnit chiar din partea liberalilor celor mai încercaţi invinuirî incompatibile cu deţinerea puterii, nu îngădue prelungirea situaţiunei actuale fără a singera demnitatea acesteii ţări.

Aceasta este situaţiunea. *Avem un guvern vinovat de o crimă de stat.*

Datoria noastră a tuturor este să punem capăt acesteii situaţiuni.

In cestia națională

Cu ocazia publicării discursului d-lui Take Ionescu asupra subvenției școalelor romine din Brașov, *Monitorul oficial*, omițind a publica textul ordinului ministerial unguresc către Mitropolitul Roman din Sibiu și publicându-se acest discurs (volumul de față, pag. 292) fără acest document, îl dăm aci in extenso:

Excelența Tă, Domnule Arhiepiscop și Mitropolit,

Ordinul din anul 1875, No. 559, al antecesorului, tocmai din incidentul eșirei la iveală a subvențiunei școalelor din Brașov, dispune ca școalele confesionale din țară, precum și orî-ce institute de învățămînt de orî-ce categorie și de orî-ce grad, susținute de comune, corporațiuni, reuniuni sau privați, asemenea confesiunile și bisericile, să nu poată cere și să nu poată primi, sub nici o formă, ajutor și subvențiune materială de la state străine, de la domnitorii și guvernele acelora.

§ 72 al art. de lege XXX, din 1888, nu numai susține ordinul, ci cu putere de lege declară, că actualele școale medii susținute de confesiuni, de municipii, de comune, de corporațiuni și de singurateci, asemenea confesiunile și bisericile, la nici un caz nu pot cere și nici nu pot primi ajutor și subvențiune materială de la state străine, de la domnitorii și guvernul acelora.

Din probele documentate procurate de către guvernul regesc este evident, că școalele așa numite centrale din Brașov (gimnaziul gr.-or., școala comercială, școala reală, școala de fete și școala elementară) cu călcarea pe față a menționatei ordinațiuni și a dispozițiunilor legale și contra

categorice și strictei opriri, au primit și au acceptat pe ascuns, prin mijlocirea Bisericii Sf. Nicolae din Brașov, în un lung șir de ani, subvențiune anuală.

Această ținută, strict oprită prin lege și la mai multe provocări tănuită, care mai multe institute de învățămînt din patrie le-a pus sub influența materială a unui stat străin și sub o asemenea influență a stat ani de zile fără știrea guvernului regesc unguresc, ne îndreptățeste ca, fața cu școalele din cestiune, să se aplice cea mai strictă pedeapsă cuprinsă în art. de lege XXX, din 1833, adică închiderea lor.

Este de prisos să mai indic Excelenței Tale, intru cit reduce această măsură la posibilitatea dezvoltării civilizațiunii în școalele medii cu limba romîneasă.

Înainte însă de a face pașii de lipsă pentru executarea acestei dispozițiuni a mele, voesc să dau posibilitatea școalelor centrale din Brașov pentru mai departe subsistența și aceasta în modul următor: Să bine-voești, Excelența Ta, să aduci acest rescript al meu la cunoștința senatului școlar al consistoriului arhidiecesan, care, după cum sunt informat, se va întrui în ședință cit mai în grabă, și a-i comunica că fața cu școlile din cestiune pentru ținuta Eforiei, care a călcat ordinațiunea de oprire și dispozițiunile legii, și institutele din patrie în mod ascuns le-a pus în dependență materială de guvernul unui stat străin, pentru această ținută am intențiunea să aplic măsura cea mai aspră, de la care numai în acel caz m'ași abate, dacă senatul școlar al consistoriului de sub președinția Excelenței Tale, interzicînd Eforiei din Brașov facultatea de a primi sub orî-ce nume și sub orî-ce titlu ajutor de la guvern său de la domnitor străin — va suplica la mine pentru ajutor de la stat spre scopul școalelor.

În ce privește o asemenea suplică, pot asigura pe Excelența Ta din capul locului despre buna mea voință și în legătură cu aceasta, despre aceea ca să păstrăm neatinsă limba romîna ca limbă de propunere și caracterul confesional al școalelor.

Primește, Excelență, expresiunea sincerei mele stime.

Budapesta, 18 Aprilie, 1898.

Cine-’i trădător? ¹⁾

Cu ocazia interpelării d-lui deputat N. Fleva, asupra programului partidului liberal de la Iași și a sistemului de guvernare al d-lui Sturdza, cu totul opus acelu program, se făcură discuțiuni foarte lungi și foarte aprinse, care durară o săptămână și la care luară parte toți corifeii parlamentului.

Răspunzind acestei interpelări, ortodoxii guvernamentali atacă pe o mulțime de deputați ca d. Șendrea, Pop, Delavrancea, Al. Djuvara și alți, cari luară cuvîntul în cestie personală.

Intre aceia d. Cociaș de la Brăila, vrînd să apere pe d. Sturdza de acuzațiunea de trădare, afirmă că în țara rominească nu este nici un trădător; ceea ce făcu pe d. Take Ionescu să ia cuvîntul, și să rostească, în sedința Camerei de la 7 Martie, 1898, o scurtă filipică, model de ironie și finețe parlamentară.

D. Vice-președinte V. Epurescu: D. Take Ionescu are cuvîntul în cestiu personală.

D. Take Ionescu: Mă execut, d-le Președinte, cu atît mai mult, cu cît n’am de cît două cuvinte de spus.

D-lor deputați, d. Cociaș, în cuvîntarea sa de ieri, foarte aplaudată, ceea ce de sigur mă autoriză pentru moment să cred că d-sa exprimă gîndul majorității și al d-lui prim-ministru, a făcut de două ori aluziune la mine.

Intîia oară, atribuindu-mi mie un articol din „Romînul“ intitulat „Strigoii“.

D-lor, am scris atîtea articole, în cît nu ași voi să iaș și pe ale altora. Acel articol a fost scris de d. Vintilă Rosetti și publicat sub iscălitura sa în „Romînul“ din 8 Martie, 1891.

Este adevărat că d. Cociaș este nou în politică, căci d-sa a debutat erî, și este foarte ușor să se înșele în suvenirile sale politice. Pentru aceasta n’ași fi cerut cuvîntul, fiind-că un articol mai mult sașu mai puțin, chiar

¹⁾ Acest discurs, nefind publicat la anul în care s’a pronunțat, se pune aci.

intitulat *Strigoii*, nu mă turbură de loc; afară de aceasta proza amicului meu d. Vintilă Rosetti este destul de bine scrisă, ca să nu mă supăr, cînd mi se atribue un articol al său.

Ceea ce m'a supărat însă din cuvîntarea d-lui Cociaş, este o altă împrejurare, în care d-sa a vizat pe amicii mei și pe mine în special: de această a sa afirmare sunt foarte supărat și de aceea protestez.

D. Cociaş a spus că nu există în România nici un trădător, în ceea ce privește cestiunea națională.

Eu, d-lor, nu pot să primesc acest lucru, fiind-că am fost decretat de d. Sturdza în întruniri publice cu epitetul de *trădător*.

Și la acest epitet țin mai mult de cît la orî-ce, mai mult de cît la toată cariera mea politică.

D. Sturdza nu s'a mulțumit să spună că sunt trădător, ci ca om erudit ce este, ca om obicînit cu procedurile criticeî savante, ca om drept și nepărtinitor, — nu-l știam inspirat și de S-tul Apostol Pavel, — a dovedit, a documentat trădarea mea.

D-sa, în discursul său, în importantul său discurs pe care l'a tradus și în franțuzește, discurs care a fost oprit de a circula în Ungaria de către ministrul Perczel, după ce a ajuns prim-ministru d-nul Sturdza, dar înainte de decorarea lui Jeszensky, discurs așa de important și cu miez, în cît „*Neue Freie Presse*“ ne-a spus, tot după ce d. Sturdza a ajuns la guvern, că d. Sturdza, — înainte de a ajunge la guvern —, l'a trimis și lui Lobanoff, ambasador la Viena și Lobanoff a dat din umeri: „*Nu mă păcălește pe mine Sturdza așa de lesne*“, în acel discurs d-sa a spus de ce sunt eu trădător și anume:

Pentru-că am scos din școală harta Daciei, fiind-că am scos din istoria romînească lucrările privitoare la Transilvania. Că nu era lucru adevărat, o știți cu toții; că hărțile din școale nu aũ fost schimbate de mine, o știți bine; că în cărțile de istorie și de citire publicate sub mine, — sunt de față, — stă nu numai istoria Romînilor de dincoló, dar chiar hora lui Cloșca și Horia, iar o știți toți! Ce importă!

D. Sturdza s'a bizuit pe aceste învinuirî, ca să mă facă trădător.

Trădător, iarăși, fiind-că ași fi avut în Transilvania agenți de trădare, agenți masculini și feminini!

Pe cei masculini îi-a citat. Era secretarul meu general, Arion.

Pe cei feminini, în discursul scris nu-i numește, dar le-a spus numele în cuvîntarea de la Orfeu, — am martori, — dar îi a șters cînd a tipărit discursul, un procedeu de altminteri foarte comod; altă dată știți că a înghițit un discurs pe de-a întreg!

Trădător, pentru c'ași fi dat 280.000 lei Românilor din Transilvania, dați cu mandate anume specificate!

Trădător, fiind-că zicea că am consiliat pe Românii condamnați la Cluj să se ducă în pușcărie și să facă pedeapsa la care fuseseră condamnați, cum se cuvine unor oameni cari luptă pentru o idee pe care vor să o facă să triumfe.

Trădător, pentru-că sunt afiliat la tagma boerească care vrea să danseze un ceardaș cu Ungurii până la Marea neagră!

Intr'un cuvînt, trădător, ca rezultat al unei întregi politice, pe care d-sa o denunță țării în toate detaliile ei, și care se rezumă în aceste cuvinte: „*Aceasta constituie un complot uricios și o mare trădare de neam și de țară*“, trădare pentru care d-nul Sturdza declară că a luat cuvîntul pentru ca numele meu „să fie pe vecie înfierat cu sigiliul trădărei naționale.“

Ei bine, domnilor, dacă am primit cu plăcere, de la d-nul Sturdza, epitetul de trădător, atunci, nu pot să primesc cu plăcere de la d-sa epitetul de bun român acum.

E absolut cu neputința această schimbare, pe care îmi-o oferă d-nul Cociăș, și pe care o resping din toate puterile convingerilor mele.

Țiū să se constate că atunci, cînd d-nul Cociăș a spus că nu e nici un trădător în România, s'a înșelat: Sunt trădători în România, și, cum în cestiune personală nu pot vorbi de cit de mine, eu sunt trădător al neamului românesc, urzitorul al unui complot odios și oribil pentru neamul românesc.

Să nu credeți că e o glumă; lucru are seriosul său. Cuvintele prin ele însăși n'au nici o valoare, sunt o adu-

nătură de sunete; ele n'au valoare de cit după înțelesul pe care îl dă persoana care le pronunță.

De exemplu: Sunt oameni cari văd culorile greșit și cari nu disting între roș și galben. Ei bine, dacă un om de aceștia ți-ar spune că vede roș, cînd în realitate culoarea ar fi galbenă, d-ta nu-ți ai face părerea că vezi un lucru roș, ci un lucru galben care pe limba lui se chiamă roș. Tot așa e și aici: cînd d. Sturdza a spus că purtarea mea în cestia națională se chiamă purtare de trădător al țării și că purtarea d-sale se chiamă purtare de bun Român, cum vreți d-v. să primesc rectificarea pe care mi-o propune acum d-nul Cociăș?

Așa că, fiind dat înțelesul cuvintelor în gura d-lui Sturdza, fiind dat înțelesul cuvintelor după aplicarea care de sigur și-o face domniei-sale, am primit cu bucurie, cu cinste și cu mîndrie porecla de trădător, și mă fălesc și azi cu numele de *trădător*. Resping însă cu un absolut desgust numele de *bun patriot*, dacă această însemnează să seamăn cu d-nul prim-ministru.

CUVÎNTAREA

ROSTITĂ LA ÎNMORMÎNTAREA LUI DIM. CEZIANU

D. Take Ionescu a rostit la 10 Februarie 1898, la înmormîntarea mult regretatului Dim. Cezianu, fruntaş conservator apreciat, cuvîntarea următoare:

Jalnică Adunare,

Comitetul central al partidului conservator, din care Dumitru Cezianu făcea parte, mi-a dat durerōsa cinste de a spune aci un ultim cuvînt.

Vremea este nemiloasă cu noi; rînd pe rînd ne răpeşte pe cei mai harnici, pe cei mai neinteresaţi, pe cei mai credincioşi.

De la începutul vieţii lui politice, Dumitru Cezianu a închinat ideilor şi partidului conservator toată energia, toată inteligenţa şi toata dragostea lui.

În 1883 a fost trimis pentru întîia oară în Parlamentul ţarei, ales în vremurile grele de către conjuđeţenii săi, pe cari atîta îi iubea, de către Romanaţi, de unde îşi avea el obirşia şi unde se vor odihni pentru vecie resturile lui pămînteşti.

Noul ales însă, nu avea să intre în acea Cameră. Împreună cu şefii lui Cezianu s'a retras în semn de protestare.

Aşa şi-a început el vieţa: întreg, drept şi leal.

De atunci incoace, prefect, deputat, director al unuia dintre cele mai importante servicii publice, al unui serviciu care de sigur este cit un minister, pretutindenî şi în tot-de-a-una D. Cezianu a lucrat cu belşug.

Şi dacă soarta nu ar fi curmat aşa de timpurie o

viață atât de prețioasă, nimeni nu se îndoește că D. Ce-
zianu era menit să consacre puterea sa de muncă și dra-
gostea lui de neam și în cea mai înaltă treaptă în care
omul își poate servi țara.

Singura noastră mîngiere este că pe D. Ce-
zianu nu-i plingem singurii. Toți, fără deosebire, recunosc marile ser-
viciile pe cari acest om de bine le-a adus țării în toate
împrejurările.

Moartea lui chiar nu este de cît o jertfă pentru bi-
nele obștesc. El care ar fi putut trăi fericit și liniștit, s'a
azvîrlit cu toată ardoarea, cu toată energia în virtejul
grijilor, ca să facă să reușească o idee care-i era dragă:
întemeierea industriei naționale.

Ca orî-ce izbîndă, și aceasta se vede că avea nevoie
de jertfa cea mai mare: de jertfă omenească.

Prietenul nostru a fost aceasta nobilă jertfă. El s'a
consumat pe sine ca să facă să trăiască și să propășească
ideea.

Dumitru Ce-
zianu a căzut pe cîmpul de arme, pe cîm-
pul de onoare a bătăliilor pacifice, în care, dacă nu se
aude zgomotul armelor, coasa morții tot nu se ruginește.

Și a căzut ca un viteaz. A căzut după ce a învins.
Lui i-se cuvine nu numai lacrimile noastre, dar și laurii
eroilor.

Fie-i țărîna ușoară!

MOARTEA LUI ALEXANDRU LAHOVARI

Cuvîntarea funeabră a d-lui Take Ionescu

La înmormîntarea marelui Alexandru Lahovari (16/18 Martie, 1897), ia cuvîntul cel din urmă, d. Take Ionescu, incheind seria cuvîntărilor funebre. D-sa vorbi ast-fel :

Jalnică Adunare,

Tovarășii de luptă mi-aū dat mie neprețuita cinste d'a spune vorba cea din urmă la groapa lui Alexandru Lahovari. Am primit-o cu smerenie; cu smerenie, fiind-că numai un glas ca al lui ar fi putut să se rostească cum se cuvine la un ast-fel de mormînt; cu smerenie, fiind-că nu uit ceasul hotărîtor al vieței în care el m'a îndrumat.

Pe el, mai fericit de cît alții, soarta l-a scutit de durerile îndoelei. Din ziua d'întîiū el a știut de ce parte trebuia să-și pună comorile de minte și de inimă cu care îl înzestraseră firea, ca să slujească mai bine și adevărului, și țarei.

Trei-zeci și doi de ani stătu el neclintit, căci trei-zeci și doi de ani aū trecut de cînd, pentru întîia oară, a fulgerat glasul lui cel puternic, și așa a fulgerat în cît, de a doua zi, a și fost osîndită de stăpînirea de atunci tribuna Ateneului, la care Lahovari se suise. Trei-zeci și doi de ani a fost el la locul de primejdie și în această lungă vreme, nici odată n'a șovăit, nici odată nu s'a des-

nădărdit, nici o clipă nu s'a îndoit. În timpuri de slavă, ca și în ceasurile cele negre, mâinele lui zdravene au stat așa de încheștate pe steagul conservatismului român, în cît conștiința publică nu mai poate să deosebească steagul de stegar, și astăzi lacrămile care ne podidesc, curg și pe unul și pe altul.

La Alexandru Lahovari, ca la cei aleși, persoana era jertfită partidului, iar partidul era la el fără milă închinat dinaintea țării. De aceea, atunci cînd a venit vorba că Lahovari murise, l-au plîns toți, și cei pe care îi dusesese la izbîndă, și cei în contra cărora se războise. De aceea, sicriul acesta se scoboară în pămînt stropit de lacrimi rominești nu numai din tot cuprinsul Regatului, dar de pretutindenea pe unde calcă picior de Român, și de dincolo, din locurile pe cari, ca un briu le înconjoară mîntișii, și de departe, din ținuturile pe care le scaldă valurile de smarand ale Adriaticei și ale Archipelagului.

Făptura toată și-a juruit-o Alexandru Lahovari pentru binele obștesc. Și era făptură, făptura lui Lahovari!

N'am să înșir aici faptele lui cele mari. Ele stau tipărite pe fiecare foaie din cartea istoriei; fără ele, istoria celor trei-zeci și doi de ani din urmă nu se poate scrie.

Imi stă înainte acum numai Alexandru Lahovari, maestrul vorbeii. Ce maestru!

Nimeni, nimeni înainte de dînsul, și de sigur nimeni după dînsul, n'a slăvit și nu va slăvi ca dînsul graiul romînesc.

Cit va trăi limba aceasta, vor trăi și cuvintele lui. În el strănepoții de nepoți d'ai noștri vor găsi, întocmai ca și noi, nu numai urmele celui mai curat și mai luminat patriotizm, dar și modelele cele mai săvîrșite de frumusețe. Căci nimeni n'a tilmăcit gîndirea romînească în icoane mai mărețe de cît dînsul, nimeni n'a îmbrăcat-o în podoabe mai bogate și mai strălucite.

Il vor citi urmașii noștri, il vor admira, se vor însufleși de la dînsul, dar nu-l vor cunoaște. Căci, ceea ce era mai mare și mai frumos în elocința lui, era el. Era omul frămîntat de patimă, de patima nobilă a binelui,

dar de patimă. Era omul pe care atit 'l mistuia para cea nestinsă, în cît vorba lui dogorea. Era omul mînat de acea putere tainică, care pe cei ca dînsul îi zmulge din frămîntările vieței trupesti, și-i ridică în sfere așa de inalte, în cit pentru ei orizontul se cufundă cu infinitul, și se simt intrați în armonia universală.

Aceasta s'a stins pentru tot-de-a-una.

S'a stins pe neașteptate, dacă-i numărăm zilele, nu însă dacă îi pătrundem firea. Minunea nu este că a pierit Alexandru Lahovari, minune este că n'a pierit mai de mult. Trei-zeci și doi de ani el n'a trăit viața unui om, el a trăit viața unui neam. În pieptul lui cel vast nu s'a ridicat numai furtunile cari încap într'unul dintre noi, în el aŭ viscolit uraganele, care aŭ clătinat România întreagă. Și dacă este adevărat că aceste uragane națiunea a eșit și mai mare, și mai voioasă să pornească înainte spre ursita ei, tot așa de adevărat este că calcă pe cadavre. Așa zace ilustrul nostru prietin. Molohul războiului, care cere pe cei mai viteji, ca să asigure izbînda, nu este singur. Tribuna își are și ea Molohul ei.

Intr'una din cele mai frumoase vedenii ale lui, Alexandru Lahovari ne-a arătat sabia glorioasă a Romîniei în vîrfurile căreia stă o picătură de sînge. În acele mărețe cuvîntări, cu care de atîtea ori el ne înălța sufletele și ne făcea să ne simțim și mai tari, și mai mindri, erau nu picături, erau șiroaie de sînge.

Așa, zi cu zi, ceas cu ceas, jertfa mereu reînnoită pe altarul Patriei, s'a mistuit ceea-ce Dumnezeu pusese în această țară. Mult, mult trebuie să fi fost, dacă a ținut atîta !

Așa s'a sfișit tovarășul nostru pe cîmpul de onoare, și nu fără să știe. În cea din urmă din admirabilele scrisori pe care le trimetea din exilul la care îl silise boala, celor care năzuiesc să calce în urmele lui și d'abia se zăresc de umbra uriașului, în mijlocul sfaturilor celor mai înțelepte, de o dată, condeiful lui cel energic se oprește și lasă să-i scape amăritele cuvinte : „Cine știe dacă voi fi și mîine!“ Fără de legătură văzută cu gîndirea lui prezentă, ecoî misterios al glasului vecinic care-l chema !

In fața soartei nemiloase, care ne-a pustiit casa, să ne mîngiiem cu gîndul că numai cu morții ca a lui se dospește viața neamului, și împreună cu poetul „să ne plecăm frunțile dinaintea marelui Ziditor, care a vrut să tipărească în el o urmă și mai vastă a spiritului său creator.“

Fie-î țărîna ușoară!

MOARTEA LUI LASCAR CATARGIU

Dăm aci următorul articol, publicat în fruntea ziarului conservator *Țîmpul* (Jouî, 1 Aprilie, 1899), semnat de d. Take Ionescu :

Lascar Catargiu s'a stins erî, fără durere, fără suferință, stînd de vorbă cu un devotat și iubit prieten, discutînd despre treburile țării.

Un ceas înainte i se adusese vestea despre căderea guvernului. Cite-va minute după moarte șeful casei militare a Regelui venea să aducă știrea că azi de dimineață Lascar Catargiu era iarăși chemat să compună guvernul.

Așa a murit Lascar Catargiu, în mijlocul luptei, la locul de onoare.

Așa, numai așa se cădea să treacă la nemurire Lascar Catargiu.

Acest sfîrșit, care amintește pe Nelson la Trafalgar, căzînd tocmai cînd i se anunța victoria, seamănă a o pagină ruptă dintr'o tragedie antică.

Nu mai printre eroii antichității poți găsi oameni ca Lascar Catargiu. Pe acest mort de erî nu 'l poți compara de cit cu morții de miî de ani, atît de măreață în cinstea, seninătatea și bunătatea ei este figura șefului pe care 'l jelim.

Ca să se vadă mărimea lui Lascar Catargiu, nu este nevoie de nici o depărtare. Marmora din care 'l-a zidit făptura era așa de albă în cit puteai să o privești cit de aproape.

Alții mai talentați, mai învățați, mai personali, din

generația cea mare, a început cu mai multă strălucire, a gustat mai de vreme din popularitatea îmbătătoare, dar a trăit să vadă discutându-li-se meritele și scăzându-le autoritatea.

Lascar Catargiu din potrivă. Viața lui a fost un mers neîntrerupt din ce în ce mai sus. Iar sfârșitul este o adevărată apoteoză.

Pentru Lascar Catargiu popularitatea n'a venit de odată, ademenită de vorbe frumoase ori de făgădueli deșerte; ea a venit încetul cu încetul, ca o răsplată a unei vieți întregi închinată datoriei, călăuzită de un singur dor: dragostea de țară.

Alții aș vorbit mai des de cit dînsul despre iubirea lor de neam. Lascar Catargiu însă 'l-a iubit cu acea pasiune adîncă care amuțește vorba, dar îmbărbătează inima.

Aceasta este explicația, singura explicație a întregii lui vieți...

Așa îl vedem la 1858, tînăr încă, jucînd un rol de căpetenie în divanul *ad-hoc* și asigurînd Unirea prin renunțarea la candidatura Tronului Moldovei.

Așa îl vedem locotenent domnesc la 1866, reprimînd cu energie mișcarea separatistă de la Iași și asigurînd ast-fel menținerea Unirei.

Așa îl vedem tot la 1866, cel d'întîi prim-ministru al tînărului principe Carol, luptînd și reușînd ca Constituția țării să nu fie lipsită de acele garanții de ordine și de stabilitate, necesare oricărei monarhii constituționale.

Așa îl vedem la 1871 punînd în slujba Coroanei vin josul lui sprijin, și împedînd ast-fel o abdicare, care în acele împrejurări era tot una cu sfișierea Romîniei.

Așa îl vedem de la 1871—1876 dînd țării cel d'întîi guvern stabil, și cu prețul popularității creînd statului resursele financiare din care trăește și azi.

Așa îl vedem la 1888 dirigînd fără nici o ostentațiune lupta țării în contra unui guvern istovit de o prea lungă domnie.

Așa îl vedem în urmă dînd țării cel mai capabil și mai rodnic guvern din cîte a avut Romînia vreodată.

Așa îl vedem la 1895 retrăgându-se în liniște și dînd o pildă care n'avea să fie imitată.

Așa îl vedem la 1896 înălțîndu-se și mai sus în taina iubirei de țară și renunțînd la puterea pe care nu avea de cît să o vrea ca să o aibă, numai pentru ca restabilirea liniștei și păcei în sfînta biserică al căreia fîu credincios și devotat era să se poată face cu bună-voirea și concursul tuturor. Da. Așa îl vedem la 1896 guvernînd din casa lui, el care nu era nici măcar membru al reprezentățiunei naționale și dezlegînd una din cele mai grele crize prin care a trecut regatul Romîniei.

Ne apăruse atunci la toți într'o ast-fel de apoteoză în cît crezusem că acel apogeu nu se mai putea întrece.

Ne-am înșelat.

După trei ani ne-a fost dat să vedem pe acelaș om, sub povara anilor, și izbit deja de prima lovitură a boalei, neprimind nici o odihnă și conducînd încă o dată o luptă și mai mare: lupta pentru restabilirea demnităței naționale.

Toți îl rugam să stea liniștit, să lase altora povara munciei. Marele Romîn nu a voit și până în ceasul din urmă, un minut nu a părăsit locul de cinste, cîmpul de bătaie.

Știa că zilele îi sunt numărate. Doctorului care-î spunea să nu fie îngrijit, Lascar Catargiu răspunde ca un erou din Plutarc: „— Ce, crezi că eu sunt om care să 'mî fie frică de moarte?“

Și, fără teamă, fără preget, în ajunul morței prezida la clubul conservator întrunirea delegaților din toată țara, și încă o dată le arată frumoasa și pura lui figură ca să le rămie vecinic întipărită ca o icoană a dreptăței, a bunătăței, a cumînției și a celui mai nobil, a celui mai curat, a celui mai înalt patriotism.

Acesta este Lascar Catargiu al Istoriei.

Despre Lascar Catargiu al nostru, despre Lascar Catargiu cu care am trăit, cu care am lucrat, pe care 'l-am iubit ca pe un tată, despre acesta nu putem vorbi azi.

Lacrămile ne îneacă și nu vrem să le oprim.

Să curgă șiroaie.

Să curgă în toate colțurile de pămînt, unde calcă

un picior de Romin, să innece toate piepturile rominești de pretutindenți, căci mai presus de toate, înainte de toate cel care a murit a fost un mare Romin.

Să curgă, și prin ele să ne înălțăm inimile.

Ca Lascar Catargiu să uităm tot ce privește persoanele noastre, așa de șubrede, și să nu ne gândim de cît la ceea-ce este de-asupra noastră, a tuturor, la România, care a fost înainte de noi, va fi după noi și ar fi și fără noi.

LA ÎNMORMÎNTAREA LUI LASCAR CATARGIU

Cuvîntarea funebră a d-lui Take Ionescu

La înmormîntarea șefului partidului conservator, în ziua de 4 Aprilie, 1899, d. Take Ionescu rosti următorul discurs funebru, ce a emoționat întreaga asistență:

Jalnică Aăunare,

Mi s'a dat dureroasa cinste să spun cea din urmă vorbă lingă resturile pămîntești ale marelui Lascar Catargiu, de sigur fiind-că am fost cel din urmă al lui secretar, fiind-că șapte ani și jumătate am trăit din viața lui, am trăit o vreme care va rămîne cea mai dulce a vieței mele, orî-care mi-ar fi ursita.

L-am văzut de aproape și l-am înțeles pe iubitul nostru mort; l-am văzut de aproape și am stat uimit de atita mărire, cum staă pironit în fața unei ast-fel de pierderi.

Nu se poate vorbi azi de cele făptuite de Lascar Catargiu; ar fi să desfășurăm aici toată istoria noastră contimporană, aceea care s'a scris și mai ales aceea care nu s'a scris, căci Lascar Catargiu era din rariii oameni cari vor să facă lucrurile, dar le este indiferent dacă se știe ori nu cine le a făcut.

Toți admirăm extra-ordinara fire a acestui om. Toți admirăm jertfa lui continuă pentru binele țarei. Toți suntem pătrunși de mărirea morală a acestui om, care nici odată nu s'a clătinat, care nici odată nu a ezitat.

Stăm înmărmuriți dinaintea virtuților lui, ne plecăm genuchii dinaintea faptelor lui.

Și, d'asupra tuturor, ne stă în față ca o taină neexplicată, seninătatea lui fără de pereche, acea seninătate care înfățișează pe acest soldat ca pe un patriarh.

Mulți oameni mari, mulți oameni de ai noștri, au făcut și jertfe, au făcut și lucruri mari. La mulți a învins dragostea de țară asupra pornirilor personale, sentimentul datoriei asupra sentimentului personalității.

La Lascar Catargiu n'a fost nici odată nevoie de o astfel de învingere, fiindcă la el n'a fost nici odată luptă.

Și energie și blind, și hotărît și cu minte, și neînfrânt în contra răului și covârșit de bunătate, și voinic ca un erou antic și înduioșat ca o femeie, și pătrunzător până în adîncul firei oamenilor și naiv ca un copil, Lascar Catargiu a dus o viață de sfînt în mijlocul valurilor patimelor lumești, a rămas pururea liniștit în mijlocul bătațiilor celor mai dușmănoase.

Taina acestei firi fără pereche este tocmai desăvirșitul lui echilibru. De tînăr el și-a avut o concepție a vieții, foarte simplă și foarte curată și toată viața s'a supus acelei concepții, fără nici o îndoială, fără nici o șovăire, fără nici o luptă lăuntrică.

Credincios al Sfintei Biserici, Lascar Catargiu nu și-a turburat firea cu nici una din îndoelile veacului. Rezemat pe această credință el și-a zis foarte simplu încă de la început: moși și strămoși de-ai mei au muncit pentru țara asta; viața pe care mi-a dat-o Dumnezeu, dator sunt să o închin acestei țări.

O astfel de desăvirșită biruință a virtuții, la el s'a obținut fără nici o sfișiere, fără nici o luptă. S'a devotat în tot timpul țării, fiindcă așa trebuia să facă, fără să se întrebe un singur moment dacă face bine ori rău. O altă concepție pentru el era lucru imposibil, lucru nefiresc.

În vremurile din urmă, cui-va care îi propunea să meargă să se odihnească cîțiva ani în străinătate, Lascar Catargiu răspundea cu o completă seninătate: sunt dator să lucrez pentru țară, cum s'ar putea să plec? Și a rămas.

Așa mi-l închipuesc pe acest mare om în toate împrejurările vieții lui pe care atît le admirăm.

Cînd la 1858 a renunțat la tronul Moldovei pentru

Unire, să nu credem că a fost în el vre-o luptă între el și naturala ambiție a omului.

De loc. Lascar Catargiu și-a zis: Trebuie Unire, Unire cu mine nu se face, deci să mă retrag, fără ca măcar să-și închipue că face un sacrificiu.

Cînd la 1864 a stat în Cameră, la locul lui de președinte, pe cînd armata intrase în sală și deputații alergau în toate părțile, să nu credem că a fost în el lupta, fie de o clipă, între sentimentele conservării personale și acel al păstrării demnității Adunării. De loc. A stat, firește pentru că trebuia să stea fără turburare și fără esitare.

Cînd la 1866, Aprilie, a făcut actul de energie care a scăpat Unirea, să nu credem că a fost în el, în el omul cel mai blind, luptă între nevoia de stat și mila pentru cei rătăciți. Nu, a fost energic fiind-că așa trebuia să fie. Tocmai pe urmă îl văd cuprins de jale și podidit de lacrimi pentru cele ce trebuise să se întimple.

Cînd la 1871 a scris în istoria țării acea pagină glorioasă, care singură de ar fi și tot l-ar pune alături cu cele mai curate și mai mari figuri ale neamului din toate veacurile, să nu credem că a fost în el vre-o esitare, vre-o nevoie de socoteli și raționamente complicate. Nu, lucrul i-a venit firește. Dinastia străină pentru care el luptase, trebuia păstrată, și s'a asvirlit în arenă.

Tot așa la 1896. De rîndul acesta nu mi-l mai închipuesc. De rîndul acesta l-am văzut, căci în toată această criză i-am fost slujbaş zi cu zi, ceas cu ceas.

Țara întreagă a admirat sacrificiul pe care l-a făcut pentru biserică Lascar Catargiu în acea în veci memorabilă împrejurare. Și vor fi închipuit mulți, poate, că va fi fost vre-o luptă în conștiința lui Lascar Catargiu, între legitima ambiție de a triumfa și de a lua încă odată sacrina puterii, și dorința de a vedea pe toți la o laltă într'o chestie mare. Nu, nici o luptă, nici o ezitare; nici o clipă n'a trecut în această ființă superioară ideia că s'ar putea să facă alt-fel. Jertfa îi părea lucrul cel mai firesc; ce zic? noțiunea chiar de jertfă nu este potrivită cu el. Iși făcea datoria și nici nu-și putea închipui că făcîndu-și datoria, poate jertfi ceva.

Nu mai vorbesc de împrejurările mai recente. Sunt

prea noui ca să poată fi amintite în acest locaş de linişte sufletească. Atita țin să spun: că și aici Providența a fost bună cu el. L-a îngăduit să-și facă datoria ca un soldat până în minutul din urmă, dar a avut de grijă să-l împedece de a ajunge cu persoana lui pe cimpul de luptă. A murit în bătaie, dar departe de sgomotul asurzitor al armelor, așa cum se cuvenea unui om pe care avea să-l plingă un neam întreg, fără nici o deosebire.

Așa a fost vieța marelui nostru șef.

A trăit ca un drept și a fost un fericit ca toți dreptii.

Da, a fost un fericit, căci fericirea nu stă în suma plăcerilor pe care le poate gusta omul, ci în acea unitate a vieței care să bizue pe o concepție simplă, urmată până la sfirșit fără indoială și fără turburare sufletească.

A fost un fericit omul care a putut să dezlege o problemă ce s'ar fi crezut insolubilă: să fii și om de partid, dar adevărat de partid și să fii și omul țării, să iei parte vie și la toate luptele, chiar la cele mai îndirjite, și să fii și omul datoriei, omul care nici o-dată nimic nu sacrifică din convingerile lui, și să fii și omul cel mai popular din ciți au luat parte la vieța politică a României.

Căci și aceasta este o trăsură caracteristică a vieței iubitului nostru șef. Se stinge în cea mai extraordinară popularitate.

De sigur, el nu a căutat-o nici o-dată, dar nici nu a dispretuit-o. De sigur el nu i-a închinat nici o-dată nimic din ceea ce-i dicta lui sentimentul datoriei, dar nici nu a provocat-o.

El nu avea nici una din acele însușiri strălucitoare care creează ca din farmec idolii mulțimei, efemeri și contestați, de aceea nici nu a avut de la început acea îmbătătoare dragoste a tuturor, care este cea mai înaltă răsplată a omului de stat. Popularitatea lui Lascar Catargiu însă este de o ordine mai înaltă. Ea a mers mereu înainte, s'a dezvoltat întâiu în straturile de sus și încetul cu încetul s'a scoborit până în cele din urmă pături ale societăței, și granițele năbușind-o, a trecut pretutindenii unde sunt inimele românești.

La acest extra-ordinar rezultat, Lascar Catargiu a ajuns tot firește, fără nici o sfortare. Lascar Catargiu a știut

acest mare și etern adevăr: că popoarele nu se conduc numai cu judecata, ci cu sentimentul, că fără a sacrifica nimic din interesele statului, aceste interese nu se slujesc bine de cit atunci cînd și mulțimea le simte, că dacă este netăgăduit că nu este cu putință pentru omul politic să truncheze întru nimic ceea ce-i dictează conștiința, tot așa de netăgăduit este că conștiințele adevăraților oameni mari nu sunt de cit un reflex al conștiinței neamurilor.

Pentru o ast-fel de concepție politică, trebuie mai presus de ori-ce o fire în care eul, ori cit de puternic și ori cit de original, mereu și cit mai mult să se confunde în noțiunea mai înaltă a Patriei, și o ast-fel de fire nu se poate de cit împreunată cu o inimă blindă și iubitoare.

Blind și iubitor era Lascar Catargiu. De aceea el a putut să lupte cu cea din urmă energie fără să lase nici o ură, de aceea el a putut 50 și mai bine de ani să fie stegarul unui partid și totuși să-l plîngă neamul întreg. De aceea nu este cu putință să-i zugrăvim icoana. Putem vorbi de faptele lui, de virtuțile lui, de mărimea lui. Cum să spunem însă în vorbe acel farmec al omului dospit din bunătate și numai din bunătate, acel farmec care s'a dus odată cu dînsul, și care face că rana noastră nu se va vindeca.

Ar trebui pentru un ast-fel de om, să avem la îndemîna graiul pierdut al celor cari acum nouă-spre-zece veacuri au povestit pentru vecii vecilor omenirei uimite o epopee de bunătate și de dragoste divină.

Lascar Catargiu însă nu era de cit un om, dar un om cum nu se naște de cit tocmai ca să ni se dovedească cită divinitate poate intra și în fiil omului, dacă le este inima curată.

Și în neputința noastră de a spune pe deplin urmașilor, cine a fost Lascar Catargiu, să încheiăm cu o singură vorbă:

Cînd a murit Lascar Catargiu, aŭ plîns toți Rominii cum nu mai plînsese pentru nimeni.

Fie-î țărîna ușoară!

TABLA DE MATERII

1896

	<u>Pag.</u>
<i>Campania este deschisă!</i>	3
<i>Chestia Mitropolitană:</i>	
I. <i>Discursul din București</i>	10
II. <i>Discursul din Iași</i>	16
III. <i>Discursul din Craiova</i>	20
IV. <i>Al doilea discurs din Iași</i>	28

1897

<i>Alegerea colegiului II-lea de Covurlui</i>	39
<i>Casa rurală</i>	51
<i>Legea Teatrelor</i>	85
<i>Nu se poate!!</i> . . (In preajma alegerii de la 3 Aprilie 1897).	91
<i>Duplicitatea politică liberală (Răspuns la Mesagiul Tronului)</i>	101
<i>De ce a trecut d. Take Ionescu la conservatori. (O cestică personală cu d. G. Palade)</i>	129

1898

<i>Invățământul secundar și superior</i>	139
<i>Organizarea Gimnaziului</i>	195
<i>Facultatea de teologie din Iași</i>	200
<i>Cestia personală cu d. Sp. Haret</i>	203
<i>Cestia personală cu d. G. C. Cantacuzino, ministru al finanțelor</i>	216
<i>Incidentul cu Bulgaria: Insula Bujorescu</i>	220

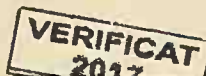
	<i>Pag.</i>
<i>Tulburările din București (incidentul Arghir)</i>	221
<i>Alegerea de la Huși</i>	224
Gestiuni militare :	
I. <i>Crearea unui nou regiment</i>	231
II. <i>Armamentul infanteriei. — Aprovizionarea de munițiuni. — Pușca Manlicher</i>	234
III. <i>Echipamentul trupelor</i>	242
IV. <i>Concetrările</i>	247
<i>Incurajarea artelor</i>	249
<i>Administrația în Dobrogea</i>	255
<i>Afacerea Zappa</i>	260
<i>Pronunciamentul ofițerilor de cavalerie</i>	280
<i>Subvenția școalelor române din Brașov și d. D. A. Sturdza</i>	288
<i>Alegerea din Iași (candidatura D-lui General Manu)</i>	307
<i>Intrunirea din Craiova</i>	314

1899

<i>Agitațiile socialiste la țară</i>	321
<i>Sub-prefecții și geandarmii</i>	339
<i>Modificarea legii pentru vânzarea bunurilor Statului</i>	350
<i>Invățământul profesional</i>	360
<i>Incidentul N. Catargiu—D. A. Sturdza</i>	432
<i>Invățământul profesional (discuția pe articole)</i>	437
<i>14 Martie 1899 (Manifestația de la D. Fleva.— Incidentul și ciocnirea din strada Enei)</i>	460
Obstrucțiunea	464
<i>Tulburările din preajma Camerei</i>	492
<i>Interpelări</i>	495
<i>Alte interpelări</i>	496
<i>Modul de obstrucționism</i>	498
<i>Legea minelor</i>	501
<i>Scăderea vieții politice a regatului (Interpelare)</i>	547
<i>Câte-va explicațiuni date d-lui Vintilă C. A. Rosetti</i>	601
<i>Ultimele momente ale guvernului Sturdza</i>	604

Anexe

<i>În cestia detronării Mitropolitului Ghenadie (Petiția țării către M. S. Regele)</i>	609
--	-----

	<u>Pag.</u>
<i>Trăiască Lascar Catargiu</i>	618
<i>Lascar Catargiu (Toastul d-lui Take Ionescu la Congresul Cercului de studii din Iași)</i>	621
Declarațiile d-lui Lascar Catargiu :	
I. <i>Campania de răsturnare</i>	624
II. <i>Pronunciamentul</i>	628
<i>In cestia națională (Ordinul Wlassics)</i>	631
<i>Cine e trădător?</i>	633
<i>Cuvîntarea rostită la înmormîntarea lui Dim. Cezianu</i>	637
<i>Moartea lui Alexandru Lahovari (Cuvîntarea funebră)</i>	639
Moartea lui Lascar Catargiu :	
<i>Un articol din «Timpul»</i>	643
<i>La înmormîntarea lui Lascar Catargiu (Cuvîntarea fu- nebră).</i>	647

